Világ proletárjai egyesüljetek!

LENIN

MŰVEI

15

AZ OROSZNYELVŰ KIADÁS
AZ OK(b)P IX. KONGRESSZUSÁNAK
ÉS A SZOVJETEK
II. ÖSSZSZÖVETSÉGI KONGRESSZUSÁNAK
HATÁROZATA ALAPJÁN JELENIK MEG

V. I. LENIN

MŰVEI

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST

V. I. LENIN

MŰVEI

15.

KÖTET

1908 március—1909 augusztus

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1955

Az orosz eredeti címe:

ИНСТИТУТ МАРКСА—ЭНГЕЛЬСА—ЛЕНИНА ПРИ ЦК ВКП(б)

В. И. ЛЕНИН. СОЧИНЕНИЯ

ИЗДАНИЕ ЧЕТВЕРТОЕ. ТОМ 15. ГОСПОЛИТИЗДАТ 1952.

Lenin műveinek magyar kiadása a moszkvai Marx—Engels—Lenin Intézet által sajtó alá rendezett negyedik orosznyelvű kiadás nyomán, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata alapján jelenik meg.

ELŐSZÓ

A tizenötödik kötet azokat a műveket tartalmazza, amelyeket Lenin az 1908 márciustól 1909 augusztusig terjedő időszakban írt.

A kötetben megtalálhatók Leninnek a „Proletarij"-ban és a „Szocial-Demokrat"-ban közölt cikkei, az OSzDMP ötödik (összoroszországi) konferenciájának és a „Proletarij" kibővített szerkesztősége értekezletének dokumentumai.

Lenin az „Egyenes útra", „Az orosz forradalom értékeléséhez", „Az orosz forradalom «természetéről»", „A jelenlegi helyzet megítéléséről", „Ki az útra" c. műveiben jellemzi a június harmadiki államcsínyt, kijelöli a párt feladatait és kidolgozza a párt taktikáját a sztolipini reakció időszakára, leleplezi a mensevikek likvidátorságát.

A „Két levél", „«A soron levő kérdésekhez» című cikkről", „A bolsevizmus karikatúrája", „A likvidátorság likvidálása" c. cikkek és a „Proletarij" kibővített szerkesztősége értekezletének dokumentumai a „baloldali likvidátorság" — az otzovizmus, az ultimatizmus és az istenépítés — ellen irányulnak.

„Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén", „A szociáldemokrácia agrárprogramja az orosz forradalomban. Szerzői referátum", „P. Maszlov hisztérikus rohama", „Néhány megjegyzés P. Maszlov «válaszához»", „A szerkesztőség megjegyzése" és „Hogyan védelmezik Plehanov és társai a revizionizmust?" c. művekben Lenin megvédi és továbbfejleszti az agrárkérdés marxista elméletét.

„Robbanóanyag a világpolitikában", „Harcos mili-

tarizmus és a szociáldemokrácia antimilitarista taktikája", „A balkáni és perzsiai események", „A Nemzetközi Szocialista Iroda ülése" c. cikkeiben Lenin megvilágítja a legfontosabb nemzetközi eseményeket és megszabja a forradalmi szociáldemokráciának a militarizmus elleni harcban követendő taktikáját.

A kötetben hat olyan dokumentum van, amely először szerepel Lenin Műveiben. „Az angol és a német munkások béketüntetése" c. cikkben Lenin leleplezte a kapitalisták hódító törekvéseit, háborús készülődésüket, és megmutatta a forradalmi munkásmozgalom erősödését. „A bolsevikok nyilatkozata" és „A Német Szociáldemokrata Munkáspárt Vezetőségéhez" c. dokumentumok azzal a harccal kapcsolatosak, amelyet a bolsevikok a likvidátor mensevikek ellen folytattak az OSzDMP ötödik (összoroszországi) konferenciáján. A „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezletén elhangzott két beszéd és „A Bolsevik Központ levele a Capri-szigeti iskola tanácsához. Tervezet" c. dokumentum az otzovisták, az ultimatisták és az istenépitők ellen irányul.

EGYENES ÚTRA[1]

Megjelent: „Proletarij" 26. sz.
1908 március 19 (április 1).

A második duma szétkergetése és az 1907 június 3-i államcsíny[2] fordulópontot jelentett forradalmunk történetében, bizonyos tekintetben külön időszak vagy kanyarodás kezdetét jelezte forradalmunk fejlődésében. Arról már több ízben beszéltünk, hogy mi a jelentősége ennek a kanyarodásnak az oroszországi osztályok általános erőviszonyai és a befejezetlen polgári forradalom feladatai szempontjából. Most pártmunkánk helyzetével kívánunk foglalkozni a forradalomnak ezzel a fordulatával kapcsolatban.

Több mint fél év telt el a június 3-i reakciós államcsíny óta, és kétségtelen, hogy ezt az első fél évet valamennyi forradalmi szervezet, s köztük a szociáldemokrata szervezet jelentős hanyatlása és gyengülése jellemezte. Ingadozás, fejetlenség és bomlás — így jellemezhetnénk általános vonásaiban ezt a fél évet. Másként persze nem is történhetett, mert a reakció nagyfokú megerősödése és átmeneti győzelme, amikor a közvetlen osztályharc is elakad, óhatatlanul együttjár a forradalmi pártok válságával.

Ma már egészen világosan látunk számos olyan jelet, amely arról tanúskodik, hogy ez a válság szűnőfélben van, hogy a legrosszabbon már túl vagyunk, hogy a helyes út már kirajzolódott, hogy a párt ismét rálép az egyenes útra, a szocialista proletariátus forradalmi harca következetes és céltudatos vezetésének útjára.

Vegyük szemügyre a pártválság egyik igen jellemző, természetesen korántsem a legfontosabb, de alighanem az egyik legszembetűnőbb külső megnyilvánulását. Ilyen

jelenség az értelmiség menekülése a párttól. Pártunk Központi Lapjának[8] idén februárban megjelent első száma, amely igen sok anyaggal szolgál a párt belső életének megítéléséhez, és amelyet nagyrészt lapunk is átvett, rendkívül szemléltetően jellemzi ezt a menekülést. „Az utóbbi időben a körzeti szervezet értelmiségi pártmunkások *hiánya miatt* kimúlt" — olvassuk a kulebaki gyárból küldött tudósításban (a Központi Iparvidék Vlagyimir körzeti szervezete). „Elméletileg képzett erőink úgy fogynak, mint az olvadó hó" — írják az Urálból. „Azok az elemek, akik általában kerülik az illegális szervezeteket..., és csak a fellendülés és az akkoriban sok helyütt élvezett tényleges szabadság idején csatlakoztak a párthoz, elhagyták pártszervezeteinket." S a Központi Lapnak „A szervezeti kérdésekhez" című cikke a következőképpen összegezi ezeket a híreket (más, a lapban nem közölt hírekkel együtt): „Az értelmiségiek, mint ismeretes, az utóbbi időben tömegesen dezertálnak."

De most, hogy a párt megszabadul a félig proletár, félig kispolgári értelmiségtől, lassan *új életre* kelnek a proletár tömegek hősi harcának időszakában felhalmozott új, *tisztán proletár* erők. Ugyanaz a kulebaki szervezet, amely az imént idézett tudósítás szerint kétségbeejtő helyzetben volt, sőt teljesen „kimúlt", most egyszerre feltámadt. „A párt munkásközpontjai — olvassuk a tudósításban —, amelyek nagy számban vannak szétszórva a körzetben, s a legtöbb esetben értelmiségi erők nélkül, irodalom nélkül, sőt a párt központi szerveivel való minden kapcsolat nélkül léteznek, nem akarnak meghalni... A szervezett munkások száma nem csökken, hanem növekszik... Értelmiségi erők nincsenek, maguk a munkások, mégpedig a legöntudatosabbak, kénytelenek propagandamunkát végezni." Az általános következtetés az, hogy „sok helyütt az értelmiség menekülése miatt a felelős munka az élenjáró munkások kezébe megy át" („Szocial-Demokrat", 1. sz. 28. old.).

A pártszervezeteknek ez a más alapon, mondhatnók osztályalapon való átszervezése persze nehéz dolog, és nem mehet végbe minden ingadozás nélkül. De — csak az első lépés nehéz, és azt már megtettük. A párt már

rálépett az egyenes útra, amely azt jelenti, hogy a munkástömegeket a saját soraikból való élenjáró „értelmiségiek" vezetik.

A szakszervezeti és szövetkezeti munka, amelyhez kezdetben csak tapogatózva fogtak hozzá, teljesen kialakul, megszilárdulnak formái. A Központi Bizottság két határozatát — a szakszervezetekről és a szövetkezetekről —, amelyeket *egyhangúlag* fogadtak el, már a fejlődő helyi munka sugalmazta. Pártsejtek valamennyi pártonkívüli szervezetben; a pártonkívüli szervezetek vezetése a proletariátus harci feladatainak szellemében, a forradalmi osztályharc szellemében; „a pártonkívüliségtől a pártosság felé" („Szocial-Demokrat", 1. sz. 28. old.), — ez az az út, amelyre már itt is rálépett a munkásmozgalom. Egy eldugott vidéki városka, Minszk egyik pártszervezetének levelezője irja: „a forradalmibb érzelmű munkások eltávolodnak tőlük (az igazgatóságok által eltorzított legális szakszervezetektől), és egyre inkább rokonszenveznek az illegális szakszervezetek megalakításával."

Ugyanebben az irányban, a „pártonkívüliségtől a pártosság felé" fejlődik egy egészen más területen végzett munka, a szociáldemokrata duma-frakció munkája is. Ez persze furcsán hangzik, de tény: parlamenti képviselőink munkáját nem tudjuk egyszerre a párt követelményeinek magaslatára emelni, — mint ahogy nem ment mindjárt „pártszerűen" a munka a szövetkezetekben sem. A dumába küldött szociáldemokratáink, akiket a nép akaratát meghamisító választási törvény alapján választottak meg, mégpedig a legalitásban maradt szociáldemokraták köréből, amely igen jelentősen megritkult a két első duma miatt megindított üldözések folytán — eleinte *valójában* elkerülhetetlenül inkább voltak pártonkívüli szociáldemokraták, semmint igazi párttagok.

Ez szomorú, de tény, s aligha lehet másképp egy kapitalista országban, amelyet ezer meg ezer feudális szál sző át, s amelyben mindössze alig kétéves múltra tekinthet vissza a nyílt munkáspárt. És erre a tényre akarták építeni taktikájukat — a nem forradalmi szociáldemokrácia megteremtésének taktikáját — azok a párt nélküli, sőt „fejnélküli", szociáldemokrata mezben tetszelgő értelmi-

ségiek, akik úgy ellepték a duma-frakciót, mint a legyek a mézesbödönt. De most mintha meghiúsulnának ezeknek a tisztelt bernsteinistáknak az erőfeszítései! Mintha itt is kezdene rendes kerékvágásba zökkenni a szociáldemokrácia munkája. Nem bocsátkozunk jóslásokba, nem titkoljuk el magunk előtt, hogy a mi viszonyaink között milyen óriási munkába kerül még a parlamenti szociáldemokrata munka valamelyest is tűrhető megszervezése, de megjegyezzük, hogy a Központi Lap első száma közli a párt bírálatát a frakcióról, sőt a Központi Bizottság *külön határozatát* is a frakció munkájának helyesebb irányításáról. A Központi Lapban közölt bírálat véleményünk szerint korántsem terjed ki e munka összes fogyatékosságaira; szerintünk például a szociáldemokratáknak nem kellett volna sem azt megszavazniuk, hogy elsősorban a zemsztvóknak adják át a befolyó földadókat, sem azt, hogy a szegényparasztság a városoktól bérelt földet alacsony áron *megválthassa* (lásd Központi Lap, 1. sz. 36. old.). De ezek már viszonylag másodrendű kérdések. A legfőbb és a legfontosabb a következő: már egész munkánkban teljesen kialakult az a távlat, hogy a frakció valóban a párt szervezetévé válik, és a párt következésképpen el is fogja érni ezt, bármennyi fáradságba kerüljön is, bármilyen megpróbáltatások, ingadozások, részleges válságok, személyi konfliktusok stb. várjanak is rá ezen az úton.

Az igazi szociáldemokrata, valóban pártszerű munka rendeződésének hasonló jelei közé tartozik az a szemmel látható tény, hogy az illegális kiadói tevékenység fokozódik. „Az Urál nyolc lapot ad ki — olvassuk a Központi Lapban —, Krim kettőt, Odessza egyet, hamarosan Jekatyerinoszlavban is megjelenik egy lap; jelentős Pétervár, a Kaukázus és a nemzetiségi szervezetek kiadói tevékenysége." A két külföldi szociáldemokrata lapon kívül Oroszországban a rendkívüli rendőri akadályok ellenére is megjelent a Központi Lap. Készül a Központi Iparvidék területi lapja, a „Rabocseje Znamja"[4].

A fentebb mondottakból egészen határozottan kirajzolódik az az út, amelyen most eltökélten elindul a szociáldemokrata párt. A párt központi szerveinek erős

illegális szervezete, rendszeres illegális kiadói tevékenység, és ami a legfőbb: helyi és kivált üzemi pártsejtek, amelyeket a munkások sorából való és a tömeggel közvetlen kapcsolatban álló élenjáró munkások vezetnek — ezen az alapon teremtettük meg a forradalmi és szociáldemokrata munkásmozgalom megingathatatlanul szilárd magvát. S ez az illegális mag az eddigiekhez képest hasonlíthatatlanul szélesebb körben fogja éreztetni a *maga* hatását és kiterjeszteni a *maga* befolyását a duma révén is, meg a szakszervezetekben, a szövetkezetekben, a kulturális felvilágosító egyesületekben is.

A pártmunkának ez a rendszere első pillantásra feltűnően hasonlít ahhoz a rendszerhez, amely a németeknél alakult ki a kivételes törvény idején (1878—1890)[5]. Azt az utat, amelyet a német munkásmozgalom a polgári forradalmat követő harminc év alatt tett meg (1848—1878), az orosz munkásmozgalom három év alatt (1905 vége—1908) járja be. De e külső hasonlatosság mögött mély belső különbség rejlik. A németországi polgári demokratikus forradalom után eltelt harminc év maradéktalanul teljesítette *ennek* a forradalomnak objektíve szükséges feladatait. Ez a forradalom kifutotta magát a hatvanas évek elejének alkotmányos parlamentjében, a dinasztikus háborúkban, amelyek egyesítették a német országok nagy részét, s a birodalomnak az általános választójog segítségével történt megteremtésében. Oroszországban a polgári demokratikus forradalom első nagy győzelme és első nagy veresége óta eltelt nem egészen három év nem teljesítette a forradalom feladatait, ellenkezőleg, első ízben tudatosította ezeket a feladatokat a proletariátus és a parasztság *nagy* tömegeiben. E kevéssel több mint két év alatt szertefoszlottak az alkotmány-illúziók, és kiveszett a feketeszázas cárizmus liberális lakájainak demokratizmusába vetett hit.

Oroszországban elkerülhetetlen a válság a polgári forradalom megoldatlan objektív feladatainak talaján. Merőben gazdasági, speciális pénzügyi, belpolitikai és külső események, körülmények és fordulatok kiélezhetik a válságot. És a proletariátus pártja — miután rálépett az egyenes útra, s erős illegális szociáldemokrata szerve-

zetet teremt, melynek a legális és félig legális befolyásolásra több és változatosabb eszköze van, mint annak előtte — ezzel a válsággal már úgy tud szembenézni, hogy jobban felkészült a döntő harcra, mint 1905 októberében és decemberében.

AZ OROSZ FORRADALOM „TERMÉSZETÉRŐL“

A természet visszatér, ha vasvillával űzöd is el — kiált fel a kadet *„Recs“*[6] egyik nem régi vezércikkében. Ellenforradalmi liberálisaink hivatalos lapjának ezt az értékes beismerését különösen ki kell domborítanunk, mert az orosz forradalom *természetéről* van szó. S nem hangsúlyozhatjuk eléggé, milyen alaposan igazolják az események a bolsevizmusnak a forradalom „természetére“ vonatkozó azt a sarkalatos nézetét, hogy forradalmunk *paraszti* polgári forradalom, mely csupán az ingadozó, habozó, ellenforradalmi burzsoá liberalizmus *ellenére* vívhatja ki a győzelmet.

Az első duma előtt, 1906 elején Sztruve úr ezt írta: „a paraszt a dumában kadet lesz.“ Ez akkor *merész* kijelentés volt a liberális részéről, aki *még arra gondolt*, hogy a muzsikot, a naiv monarchistát az ellenzék hívévé fogja nevelni. Ez akkor volt, amikor a „Russzkoje Goszudarsztvo“, a bürokrácia szócsöve, Vitte úr lakájainak lapja azt bizonygatta, hogy „az egyszerű paraszt majd segít“, vagyis hogy a parasztok széleskörű képviselete kedvező lesz az önkényuralom számára. Az efféle nézetek akkoriban (milyen rég volt! két teljes év múlt el azóta!) annyira el voltak terjedve, hogy még a stockholmi kongresszuson[7] elhangzott mensevik beszédekből is ez az ismerős hang csendült ki.

De már az első duma végérvényesen szertefoszlatta a monarchistáknak ezeket az illúzióit, s nemkevésbé *a liberálisok illúzióit.* Még a legtudatlanabb, legfejletlenebb, politikailag érintetlen, pártszempontból teljesen szervezetlen muzsik is *mérhetetlenül baloldalibbnak* bizonyult a

kadetoknál. A liberális „tevékenység“ fő tartalma a két első duma idején mindvégig a „trudovik szellem“ és a trudovik politika[8] ellen folytatott kadet harc volt. S amikor a második duma szétkergetése után Sztruve úr — a liberális ellenforradalmárok vezéregyénisége — dörgedelmes nyilatkozatokat tett a trudovikokról, s keresztes hadjáratot hirdetett a parasztság „radikáliskodó értelmiségi“ vezérei ellen, ezzel a liberalizmus *teljes csődjét* fejezte ki.

A liberalizmus a két duma tapasztalatai után teljesen csődöt mondott: *nem sikerült* „megszelídítenie a muzsikot“. Nem sikerült szerénnyé, engedékennyé tennie, nem sikerült rávennie arra, hogy a földesúri önkényuralommal kiegyezzék. A burzsoá ügyvédek, professzorok és egyéb intellektuel fecsegők liberalizmusa képtelen volt „alkalmazkodni“ a „trudovik“ parasztsághoz. Politikailag és gazdaságilag *mögötte* maradt. S az orosz forradalom első időszakának történelmi jelentőségét a következő szavakban összegezhetjük: a liberalizmus *már* végérvényesen bebizonyította ellenforradalmiságát, egyszer s mindenkorra bebizonyosodott, hogy képtelen a parasztforradalom vezetésére; a parasztság *még* nem értette meg teljesen, hogy csak forradalmi-köztársasági úton, a szocialista proletariátus vezetésével vívható ki az igazi győzelem.

A liberalizmus csődje a földesúri reakció diadalát jelentette. A liberalizmus most, hogy ez a reakció ráijesztett, megalázta, leköpte, és a sztolipini alkotmány-komédia jobbágyi statisztájává változtatta, néha már visszasírja a múltat. Persze nehéz, kibírhatatlanul nehéz volt a harc a trudovik szellem ellen. De . . . mégis . . . vajon nem nyernénk-e másodszorra, ha ismét megerősödik ez a szellem? Vajon nem játszanánk-e el akkor nagyobb sikerrel a közvetítő ügynökök szerepét? Hát nem írta már meg a forradalom előtt a mi kiérdemesült, híres-nevezetes Pjotr Sztruvénk, hogy a középpártok mindig jól járnak, ha a szélső pártok közt éleződik a harc?

S a trudovikok ellen folytatott harcban elcsigázott liberálisok azt szegezik szembe a reakcióval, hogy a trudovik szellem újjáéled! „A jobboldali parasztok és a papok agrártervezetei, melyeket a napokban terjesztettek az Állami Duma elé, a régi trudovik szellemet tükrözik —

A „Proletarij" c. lap 1908 március 26-i (április 8-i), 27. számának első oldala, Lenin „Az orosz forradalom «természetéről»" és „A duma költségvetési jogainak kiterjesztéséről szóló vitákhoz" c. cikkeivel

Kisebbítve

olvassuk a „Recs“ említett vezércikkében. — Éppen trudovik, nem pedig kadet szellemet.“ „Az egyik tervezet a parasztoké, s az Állami Duma 41 tagja írta alá. A másik a papoké. Az előbbi radikálisabb az utóbbinál, de bizonyos tekintetben az utóbbi is (figyeljék csak, mit mond a kadet „Recs“!) messze maga mögött hagyja az agrárreform kadet tervezetét.“ A liberálisok kénytelenek beismerni, hogy bármennyire megrostálták is a választókat a hírhedt június 3-i törvény alapján, ez a tény azt mutatja (mint mi már előbb, a „Proletarij“ 22. számában megállapítottuk), hogy nem véletlenről van szó, hanem az orosz forradalom *természetéről**.

A parasztok sz mára a földalap — írja a *„Recs“* — nem átmeneti megoldás, „hanem állandó intézmény“. Most, amikor a kadetok ezt elismerik, szerényen hallgatnak arról, hogy amikor a reakció kegyeit keresték és a reakció talpát nyalták, az első és a második duma között törölték programjukból a földalapot (vagyis a föld nacionalizálásának valamilyen, ilyen vagy olyan mértékű elismerését), és a föld teljes magántulajdonának Gurko-féle[9] álláspontjára helyezkedtek.

A parasztok — írja a *„Recs“* — a földet igazságos becslés alapján (vagyis kadet módra) szerzik, de — a híres „de“! — a becslést a helyi földintézmények végzik, melyeket „az egyes helységek egész lakossága választ“.

S a kadet urak ismét kénytelenek elhallgatni valamit. Kénytelenek elhallgatni azt, hogy ez az egész lakosság által történő választás szemmelláthatólag emlékeztet az első és a második duma ismeretes „trudovik“ tervére: az általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazással választandó helyi földbizottságok tervére. Kénytelenek elhallgatni, hogy a két első duma liberálisai milyen aljas harcot folytattak ez ellen a demokratikus szempontból egyedül lehetséges terv ellen, milyen szánalmasan hímeztek-hámoztak és köntörfalaztak, mert a duma szószékéről *nem akarták* teljesen *kimondani* azt, amit kimondtak sajtójukban, a *„Recs“* vezércikkében, melyet azután Miljukov is átvett („A harc éve“), valamint Kutler tervében

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 470—474. old. — *Szerk.*

és Csuprov cikkében (a kadet „Agrárkérdés", második kötet). Nevezetesen: sajtójukban elismerték, hogy elképzelésük szerint a helyi földbizottságoknak a parasztok és a földbirtokosok egyenlő számú képviselőiből kell állniuk, s e bizottságokban harmadik személyként részt kell vennie *a kormány képviselőjének*. Más szóval: a kadetok szőröstülbőröstül kiszolgáltatták a parasztot a földbirtokosnak, mindenütt biztosították a földbirtokosok többségét (a földbirtokosok plusz a földesúri önkényuralom képviselője mindig többségben van a parasztokkal szemben).

Teljesen megértjük, miért *kénytelenek* elhallgatni ezt a parlamenti burzsoá liberalizmus szélhámosai. Csak akkor tévednek, amikor azt hiszik, hogy a munkások és a parasztok el tudják felejteni az orosz forradalom útjának ezeket a hatalmas mérföldköveit.

Még a papok is, ezek az ultrareakciósok, ezek a kormány által szándékosan kitartott feketeszázas ködlovagok, még ők is tovább mentek agrártervezetükben a kadetoknál. Még ők is azt mondták, hogy csökkenteni kell a „mesterségesen felvert földárakat", be kell vezetni a progresszív földadót, és teljesen adómentessé kell tenni azokat a parcellákat, amelyek nem nagyobbak a fogyasztási normánál. Miért fogja *inkább* pártját a muzsiknak a falusi pap, a hivatalos pravoszláv egyháznak ez a csendbiztosa, mint a burzsoá liberális? Azért, mert a falusi pap a paraszt közvetlen szomszédságában él, ezer esetben a paraszttól függ, sőt néha — amikor a pap maga is mint kisparaszt gazdálkodik a papi földön — ténylegesen osztozik a parasztsorsban. A falusi papnak ebből a hamisítatlan zubatovi dumából vissza kell térnie a falujába, márpedig a faluba — bármennyit tisztogassák is Sztolipin büntetőkülönítményei és állandóra beszállásolt katonái — *nem térhet vissza* az, aki a földesurak pártjára állt. Tehát még a legreakciósabb pap is nehezebben tudja elárulni a muzsikot a földesúrnak, mint egy felvilágosult ügyvéd vagy professzor.

Bizony, bizony! A természet visszatér, ha vasvillával űzöd is el. A paraszti Oroszországban a nagy polgári forradalom természete olyan, hogy csak a parasztfelkelés győzelme — amely elképzelhetetlen a proletariátus vezető

szerepe nélkül — juttathatja győzelemre ezt a forradalmat a burzsoá liberalizmus immanens ellenforradalmisága ellenére.

A liberálisok nem tehetnek egyebet, mint hogy vagy nem hisznek a trudovik szellem erejében — ami lehetetlen, amikor ezt tények tanúsítják —, vagy egy újabb politikai szemfényvesztésbe vetik minden reményüket. S a *„Recs“* befejező szavai mindjárt ki is fejtik ennek a szemfényvesztésnek a programját: „A lakosság csak akkor gyógyulhat ki az utópikus kísérletezésből, ha gyakorlatilag és komolyan megszervezik ennek a reformnak (mármint „a legszélesebb demokratikus alapon“ megvalósítandó agrárreformnak) a végrehajtását.“ Értsd: Sztolipin kegyelmes úr, ön összes akasztófáival és június harmadiki törvényeivel sem „gyógyította ki“ a lakosságot az „utópikus trudovik szellemből“. Engedje meg, hogy mi még egy próbát tegyünk: megígérjük a népnek a legátfogóbb demokratikus reformot, valójában pedig „kigyógyítjuk“ a földesúri megváltással és a helyi földintézményekben biztosított földesúri többséggel!

A magunk részéről szívből köszönjük Miljukov és Sztruve úrnak és társaiknak azt a buzgalmát, amellyel „kigyógyítják“ a lakosságot a békés alkotmányos útba vetett „utópikus“ hitéből. Addig gyógyítgatják, hogy minden bizonnyal ki is fogják gyógyítani belőle.

„Proletarij“ 27. sz.
1908 március 26 (április 8).

MARXIZMUS ÉS REVIZIONIZMUS

A megírás ideje:
legkésőbb 1908 április 3 (16).
Megjelent 1908-ban, a „Marx Károly (1818—1883)" c. gyűjteményben.
Aláírás: Vl. Iljin.

3 Lenin 15. — 7/0 S

Egy ismert szólás azt mondja, hogy ha a geometria sarktételei az emberek érdekeibe ütköznének, minden bizonnyal megcáfolnák őket. Azok a természettudományi elméletek, amelyek a teológia régi előítéleteibe ütköztek, a legádázabb harcot idézték és idézik elő mind a mai napig. Nem csoda, hogy Marx tanításának — mely közvetlenül a modern társadalom élenjáró osztályának felvilágosítását és megszervezését szolgálja, megmutatja ennek az osztálynak a feladatait, és bebizonyítja, hogy a mai rendet a gazdasági fejlődés következtében elkerülhetetlenül fel fogja váltani egy új rend — kemény harcot kellett vívnia minden lépéséért pályáján.

Beszélnünk sem érdemes a burzsoá tudományról és filozófiáról, amelyet kincstári fizetést húzó professzorok kincstári szellemben tanítanak, hogy elbutítsák a vagyonos osztályok serdülő fiataljait, s „betanítsák" őket a külső és belső ellenség elleni harcra. Ez a tudomány hallani sem akar a marxizmusról, s azt mondja róla, hogy megcáfolták és megsemmisítették; fiatal tudósok, akik a szocializmus cáfolásával csinálnak karriert, és reszkető kezű aggastyánok, akik híven őrzik mindenféle ósdi „rendszerek" hagyományait, egyforma buzgalommal támadják Marxot. S ahogy a marxizmus erősödik, ahogy eszméi elterjednek és gyökeret vernek a munkásosztályban, úgy válnak elkerülhetetlenül egyre gyakoribbá és élesebbé ezek a burzsoá kifakadások a marxizmus ellen, amely azonban mindig erősebb, edzettebb és elevenebb lesz, valahányszor a hivatalos tudomány „megsemmisíti".

De a marxizmus korántsem szilárdította meg egy

csapásra helyzetét még a munkásosztály harcával összefüggő, s főleg a proletariátus soraiban elterjedt tanok között sem. Létrejötte után az első fél évszázadban (a XIX. század negyvenes éveitől) a marxizmus olyan elméletekkel harcolt, amelyek alapjában ellenségesek voltak vele szemben. A negyvenes évek első felében Marx és Engels leszámolt a radikális ifjú-hegelistákkal, akik a filozófiai idealizmus álláspontján voltak. A negyvenes évek végén a gazdasági tanok terén indul meg a harc — a proudhonizmus ellen. Ez a harc az ötvenes években fejeződik be: a viharos 1848-ban szereplő pártok és tanok bírálatával. A hatvanas években a harc az általános elmélet területéről a tulajdonképpeni munkásmozgalomhoz közelebb eső területre helyeződik át: a bakunizmust kiűzik az Internacionáléból. A hetvenes évek elején Németországban rövid időre előtérbe kerül a proudhonista Mülberger, a hetvenes évek végén pedig a pozitivista Dühring. De ezeknek már csak egészen jelentéktelen befolyásuk van a proletariátusra. A marxizmus immár vitathatatlanul legyőzi a munkásmozgalom minden más ideológiáját.

Ez a győzelem a múlt század kilencvenes éveinek beálltáig fő vonásaiban teljessé vált. Még a latin országokban is, amelyekben pedig a proudhonizmus hagyományai a legtovább tartották magukat, a munkáspártok ténylegesen marxista alapra építették programjukat és taktikájukat. A munkásmozgalom újjáéledt nemzetközi szervezete — időszakos nemzetközi kongresszusok formájában — azonnal és csaknem teljesen harc nélkül minden lényeges kérdésben a marxizmus talajára helyezkedett. De mikor a marxizmus minden valamelyest is rendszerezett ellenséges tanítást kiszorított, azok a tendenciák, melyek ezekben a tanokban kifejeződtek, más utakat kezdtek keresni maguknak. Megváltoztak a harc formái és inditóokai, de a harc tovább folyt. És a marxizmus életének második félszázada (a múlt század kilencvenes éveitől) egy olyan marxizmusellenes áramlatnak a harcával kezdődött, amely a marxizmuson belül rakott fészket.

Bernstein, az egykori ortodox marxista adott nevet ennek az áramlatnak, minthogy ő volt az, aki a leg-

nagyobb zajt csapva és a leginkább átfogóan fejtette ki Marx helyesbítését, Marx felülvizsgálását, a revizionizmust. A nem marxista szocializmus még Oroszországban is, ahol pedig az ország gazdasági elmaradottsága és a feudalizmus maradványainak súlya alatt nyögő paraszti népesség számbeli túlsúlya folytán természetszerűleg a legtovább tartotta magát, a szemünk láttára revizionizmussá változik át. Szociálnarodnyikjaink mind az agrárkérdésben (az egész föld municipalizálásának programja), mind a program és a taktika általános kérdéseiben egyre inkább a Marxhoz fűzött „módosításokkal" helyettesítik régi, a maga módján egyöntetű és gyökerében marxizmusellenes rendszerük elhaló, sorvadó maradékait.

A Marx előtti szocializmus vereséget szenvedett. A harcot most már nem saját önálló talaján, hanem a marxizmus közös talaján, mint revizionizmus folytatja. Lássuk hát a revizionizmus eszmei tartalmát.

A filozófiában a revizionizmus a polgári professzori „tudomány" nyomdokain haladt. A professzorok elindultak „vissza Kanthoz" — s a revizionizmus az újkantisták után kullogott; a professzorok a filozófiai materializmus ellen ezerszer elismételt papi közhelyeket szajkóztak — s a revizionisták elnéző mosollyal azt dünnyögték (szóról szóra a legutolsó Handbuch* szerint), hogy a materializmust már rég „megcáfolták"; a professzorok úgy bántak Hegellel, mint „döglött kutyával"[10], s bár maguk is idealizmust hirdettek, csak a hegelinél ezerszerte sekélyesebb és útszélibb idealizmust, megvető vállvonogatással intézték el a dialektikát, — s a revizionisták utánuk másztak a tudomány filozófiai elposványosításának mocsarába, a „körmönfont" (és forradalmi) dialektikát az „egyszerű" (és nyugalmas) „evolúcióval" helyettesítve; a professzorok megdolgoztak a kincstártól húzott fizetésükért, a maguk idealista és „kritikai" rendszereit az uralkodó középkori „filozófiához" (vagyis a teológiához) idomítva, — s a revizionisták melléjük szegődtek, és arra törekedtek, hogy a vallást „magánüggyé" tegyék — nem a modern állammal, hanem az élenjáró osztály pártjával szemben,

---

* — kézikönyv. — *Szerk.*

Fölösleges arról beszélnünk, hogy mi az osztályjelentőségük a Marxhoz fűzött effajta „módosításoknak" — ez anélkül is világos. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a nemzetközi szociáldemokráciában az egyetlen marxista, aki a következetes dialektikus materializmus szempontjából bírálta meg azokat a hihetetlen banalitásokat, melyeket a revizionisták e téren összehordtak, Plehanov volt. Ezt annál nyomatékosabban kell hangsúlyoznunk, mert mostanában teljesen elhibázott kísérleteket tesznek arra, hogy Plehanov taktikai opportunizmusának bírálata címén ócska és reakciós filozófiai limlomot csempésszenek be*.

A politikai gazdaságtanra áttérve először is meg kell jegyeznünk, hogy a revizionisták „módosításai" ezen a területen sokkal változatosabbak és körülményesebbek voltak; „a gazdasági fejlődés új adataival" igyekeztek hatni a közönségre. Azt mondták, hogy a mezőgazdaságban egyáltalán nem megy végbe koncentráció, a nagyüzem nem szorítja ki a kisüzemet, a kereskedelemben és az iparban pedig rendkívül lassú ez a folyamat. Azt mondták, hogy a válságok most ritkábbak és enyhébbek, s a kartellek és trösztök valószínűleg lehetővé fogják tenni a tőke számára, hogy a válságokat teljesen kiküszöbölje. Azt mondták, hogy az „összeomlás elmélete", mely szerint a kapitalizmus az összeomlás felé halad, nem állja meg a helyét, mert az osztályellentmondásoknak tompuló és enyhülő tendenciájuk van. Végül azt mondták, hogy Marx érték-elméletét se ártana helyesbíteni Böhm-Bawerk[11] szerint.

Az a harc, mely e kérdések körül a revizionisták ellen folyt, ugyanúgy termékenyítőleg hatott a nemzetközi szocializmus elméleti gondolkodására, mint húsz évvel előbb Engels vitája Dühringgel. A revizionisták érveit

---

* Lásd Bogdanov, Bazarov stb. „Vázlatok a marxizmus filozófiája köréből" c. könyvét. Ez nem alkalmas hely arra, hogy ezzel a könyvvel részletesen foglalkozzunk, s egyelőre be kell érnem annak bejelentésével, hogy a közeljövőben cikksorozatban vagy külön brosúrában ki fogom mutatni, hogy *mindaz*, amit itt az újkantista revizionistákról mondottam, lényegében éppúgy vonatkozik ezekre az „új" neohume-ista és neoberkeleyista revizionistákra is. (Lásd *Lenin* Művei. 14. köt. 1954. — *Szerk.)*

tények és számok alapján vették vizsgálat alá. Bebizonyították, hogy a revizionisták rendszeresen szépitgetik a jelenkori kisüzemet. Megcáfolhatatlan adatok bizonyítják, hogy a nagy*üzem* technikai és kereskedelmi tekintetben nemcsak az iparban, hanem a mezőgazdaságban is fölényben van a kisüzemmel szemben. De a mezőgazdaságban az árutermelés sokkal kevésbé fejlett, és a mai statisztikusok és közgazdászok rendszerint nem értenek ahhoz, hogy kiválasszák a földművelésnek azokat a speciális ágait (sőt néha egyes speciális műveleteit), amelyek a földművelésnek a világgazdaság *csereforgalmába* való fokozódó bekapcsolódását fejezik ki. A kisüzem a naturális gazdaság romjain csak a táplálkozás hallatlan romlásával, krónikus éhezéssel, a munkanap meghosszabbitásával, a jószág minőségének és gondozásának rosszabbodásával, szóval ugyanazokkal az eszközökkel tartja fenn magát, amelyekkel a kézműipar tartotta fenn magát a kapitalista manufaktúrával szemben. A tudomány és a technika minden lépésével elkerülhetetlenül és könyörtelenül egyre jobban aláássa a tőkés társadalomban a kisüzem alapját, s a szocialista közgazdaságtannak az a feladata, hogy megvizsgálja ezt a folyamatot valamennyi, s gyakran bonyolult és összekuszált formájában, — bebizonyítsa a kistermelőnek, hogy a kapitalizmusban nem tarthatja fenn magát, hogy a kapitalizmusban a parasztgazdaság számára nincs kiút, s hogy a parasztnak át kell térnie a proletár álláspontjára. A revizionisták ebben a kérdésben tudományos szempontból azt a hibát követték el, hogy egyoldalúan kiragadott tényeket felületesen általánosítottak, nem vették figyelembe, hogy összefüggnek a kapitalizmus egész rendszerével, — politikai tekintetben pedig az volt a hibájuk, hogy a parasztot elkerülhetetlenül, akarva, nem akarva a tulajdonos (vagyis a burzsoázia) álláspontjára csalták vagy szorították, ahelyett, hogy a forradalmi proletár álláspontjára vezették volna.

A válság-elmélet és az összeomlás-elmélet tekintetében még rosszabbul állt a revizionizmus szénája. Csak igen rövid ideig és csak egészen rövidlátó emberek gondolhattak arra, hogy néhány évi ipari fellendülés és virágzás hatására átalakítsák Marx tanításának alapjait. Hogy

a válságok ideje nem járt le, azt igen hamar megmutatta a revizionistáknak a valóság: a virágzást válság követte. Az egyes válságok formája, sorrendje, képe megváltozott, de a válságok megmaradtak mint a tőkés rendszer elmaradhatatlan alkotórészei. A kartellek és a trösztök egyesitették a termelést, egyszersmind azonban szemmelláthatólag fokozták a termelés anarchiáját, a proletariátus létbizonytalanságát és a tőke nyomását, s így még soha nem látott mértékben kiélezték az osztályellentéteket. Hogy a kapitalizmus az összeomlás felé halad — mind az egyes politikai és gazdasági válságok, mind pedig az egész tőkés rend teljes összeroppanása értelmében —, azt különösen szemléltetően és különösen nagy mértékben éppen a legújabb óriás-trösztök mutatták meg. A közelmúltban Amerikában lezajlott pénzügyi válság, a munkanélküliség szörnyű fokozódása Európa-szerte, nem is szólva a közelgő ipari válságról, amelynek sok jele mutatkozik, — mindez arra vezetett, hogy a revizionistáknak nemrégiben terjesztett „elméleteit“ már mindenki, s alighanem sok revizionista is elfelejtette. De nem szabad elfelejtenünk azokat a tanulságokat, amelyeket a munkásosztálynak ebből az értelmiségi állhatatlanságból le kell szűrnie.

Az érték-elméletről csak annyit, hogy a revizionisták ezen a téren a Böhm-Bawerk-féle rendkívül homályos célzásokon és panaszokon kívül az égvilágon semmit sem nyújtottak, s ezért semmiféle nyomot sem hagytak a tudományos gondolkodás fejlődésében.

A politika terén a revizionizmus megkísérelte revízió alá venni azt, ami a marxizmusnak valóban az alapja, nevezetesen az osztályharcról szóló tanítást. A politikai szabadság, a demokrácia, az általános választójog megszünteti az osztályharc talaját — mondották —, és érvényteleníti a „Kommunista Kiáltvány“-nak azt a régi tételét, hogy a munkásoknak nincs hazájuk. A demokráciában, ahol „a többség akarata“ uralkodik, sem az állam nem tekinthető az osztályuralom szervének, sem nem szabad lemondanunk arról, hogy a reakciósok ellen szövetségre lépjünk a haladó, szociálreformátor burzsoáziával.

Vitathatatlan, hogy a revizionistáknak ezek az ellenvetései e nézeteknek egy eléggé egyöntetű rendszerére vezet-

hetők vissza, nevezetesen a régóta ismert liberális-burzsoá nézetek rendszerére. A liberálisok mindig azt mondták, hogy a polgári parlamentarizmus megszünteti az osztályokat és az osztálytagozódást, ha különbség nélkül minden állampolgárnak van szavazati joga, s joga van arra, hogy részt vegyen az államügyekben. A XIX. század második felének európai története és a XX. század elején lezajlott orosz forradalom története szemmelláthatóan mutatja, mennyire ostobák az efféle nézetek. A gazdasági különbségeket a „demokratikus" kapitalizmus szabadsága nem gyengíti, hanem erősiti és kiélezi. A parlamentarizmus nem kiküszöböli, hanem feltárja a legdemokratikusabb polgári köztársaságok lényegét, azt, hogy ezek az osztályelnyomás szervei. A parlamentarizmus azzal, hogy sokkal nagyobb néptömegek felvilágosítását és megszervezését segíti elő, mint amilyenek annak előtte tevékenyen részt vettek a politikai eseményekben, nem a válságok és a politikai forradalmak kiküszöbölését készíti elő, hanem a polgárháború legnagyobb mérvű kiéleződését e forradalmak idején. Az 1871 tavaszi párizsi események és az 1905 téli orosz események a napnál is világosabban mutatták, milyen elkerülhetetlenül bekövetkezik ez a kiéleződés. A francia burzsoázia pillanatnyi habozás nélkül megegyezett az egész nemzet ellenségével, a hazáját pusztító külföldi hadsereggel, hogy leverhesse a proletármozgalmat. Aki nem érti meg a parlamentarizmusnak és a polgári demokratizmusnak azt az elkerülhetetlen belső dialektikáját, amely a vitának az eddiginél sokkal radikálisabb, tömeges erőszakkal történő eldöntésére vezet, az sohasem lesz képes arra, hogy ennek a parlamentarizmusnak a talaján olyan elvileg következetes propagandát és agitációt folytasson, amely valóban előkészíti a munkástömegeket arra, hogy győzelmesen vegyenek részt az ilyen „vitákban". Nyugaton a szociálreformista liberalizmussal, az orosz forradalomban a liberális reformistákkal (a kadetokkal) kötött szövetségekből, egyezményekből és blokkokból leszűrt tapasztalatok meggyőzően mutatták, hogy ezek az egyezmények csak tompítják a tömegek öntudatát, nem erősítik, hanem gyengítik harcuk valódi jelentőségét, mert a harcolókat a legkevésbé harcképes és a legingata-

gabb és áruló elemekkel kötik össze. A francia millerandizmus — a revizionista politikai taktika átfogó, valóban nemzeti méretekben való alkalmazásának ez a legpregnánsabb példája — a revizionizmusnak olyan gyakorlati értékelésével szolgált, amelyet a világ proletariátusa sohasem fog elfelejteni.

A revizionizmus gazdasági és politikai tendenciáinak természetes kiegészítője volt a revizionizmus állásfoglalása a szocialista mozgalom végcélját illetőleg. „A végcél — semmi, a mozgalom — minden", — Bernsteinnek ez a szállóigéje jobban kifejezi a revizionizmus lényegét, mint sok hosszú lére eresztett okoskodás. Esetről esetre történő állásfoglalás, alkalmazkodás a napi eseményekhez, az apró-cseprő politikai változásokhoz, a proletariátus életbevágó érdekeinek és az egész tőkés rend, az egész tőkés fejlődés fő vonásainak elfeledése, ezeknek az életbevágó érdekeknek feláldozása pillanatnyi valóságos vagy képzelt előnyök kedvéért — ez a revizionista politika. S magából e politika lényegéből világosan következik, hogy ez a politika végtelenül sokféle formát ölthet, s hogy minden valamelyest „új" kérdés, minden valamelyest váratlan vagy előre nem látott fordulat — még ha csak egészen kis mértékben és csak egészen rövid időre változtatja is meg a fejlődés fő irányvonalát — mindenkor és elkerülhetetlenül életre fogja hívni a revizionizmus valamilyen válfaját.

A revizionizmust elkerülhetetlenné teszik a modern társadalomba lenyúló osztálygyökerei. A revizionizmus nemzetközi jelenség. Minden valamelyest is tájékozott és gondolkodó szocialista számára teljesen kétségtelen, hogy az ortodox marxisták és a bernsteinisták viszonya Németországban, a guesdisták és a jaurèsisták (most különösen a brousse-isták) viszonya Franciaországban, a Szociáldemokrata Föderáció és a Független Munkáspárt viszonya Angliában, Brouckère és Vandervelde viszonya Belgiumban, az integralisták és a reformisták viszonya Olaszországban, a bolsevikok és a mensevikek viszonya Oroszországban — lényegében egynemű viszony, jóllehet az említett országok jelenlegi helyzetében ható nemzeti feltételek és történelmi mozzanatok rendkívül változatosak. A jelenlegi nemzetközi szocializmuson belül a világ

különböző országaiban lényegében már ma is *egy* vonalon megy végbe a „megoszlás“, ami azt bizonyítja, hogy a mozgalom hatalmasat fejlődött a 30—40 évvel ezelőtti helyzethez képest, amikor a különböző országokban nem egynemű tendenciák harcoltak az egységes nemzetközi szocializmuson belül. Az a „baloldali revizionizmus“, amely mint „forradalmi szindikalizmus“[12] most alakult ki a latin országokban, szintén a marxizmushoz törleszkedik, s „módosítja“ azt: Labriola Olaszországban, Lagardelle Franciaországban a rosszul értett Marxszal szemben lépten-nyomon a jól értendő Marxhoz apellálnak.

E helyütt nem térhetünk ki arra, hogy megvizsgáljuk *ennek* a revizionizmusnak az eszmei tartalmát; ez a revizionizmus még korántsem fejlődött ki annyira, mint az opportunista revizionizmus, még nem vált nemzetközivé, nem vívott egyetlen nagyobb gyakorlati ütközetet egyetlen ország szocialista pártjával sem. Ezért itt csak a „jobboldali revizionizmussal“ foglalkozunk, amelyet fentebb ismertettünk.

Miért elkerülhetetlen ez a revizionizmus a tőkés társadalomban? Miért mélyebb ez a revizionizmus, mint a nemzeti sajátosságokból és a kapitalizmusnak az egyes országokban elért fejlődési színvonalából fakadó különbségek? Azért, mert a proletariátus mellett minden kapitalista országban ott van a kispolgárok, a kistulajdonosok széles rétege. A kapitalizmus a kisüzemből született, és folyvást újra születik belőle. A kapitalizmus elkerülhetetlenül újra meg újra kialakít egy csomó „középréteget“ (a gyár függelékei, az otthoni munka, a kisműhelyek, amelyek az egész országban szétszórtan dolgoznak a nagyipar — például a kerékpár- és gépkocsiipar — követelményei szerint stb.). Ezeket az új kistermelőket a kapitalizmus ugyancsak elkerülhetetlenül visszataszítja a proletariátus soraiba. Egészen természetes, hogy a kispolgári világnézet újra meg újra felüti a fejét a nagylétszámú munkáspártok soraiban. Egészen természetes, hogy ennek így kell lennie, s hogy ez mindig így lesz egészen a proletárforradalom sorsfordulójáig, mert súlyos hiba volna azt hinni, hogy ennek a forradalomnak a megvalósításához a lakosság többségének „teljes“ proletarizálódása szükséges. Azt,

amit most gyakran csak eszmei síkon élünk át: a Marx elméleti helyesbítése körüli vitákat; azt, ami ma gyakorlatilag csak a munkásmozgalom egyes részletkérdéseivel kapcsolatban merül fel a revizionistákkal való taktikai nézeteltérések és ennek talaján sorrakerülő szakadások formájában — azt a munkásosztálynak kétségkívül sokkal nagyobb méretekben kell még átélnie, amikor majd a proletárforradalom minden vitás kérdést kiélez, s minden nézeteltérést azokra a kérdésekre összpontosít, amelyek a legközvetlenebbül számítanak a tömegek magatartásának meghatározása tekintetében, amikor majd arra kényszerülünk, hogy a harc hevében különböztessük meg a barátot az ellenségtől, s a rossz szövetségeseket elűzzük magunktól, hogy az ellenségre döntő csapást mérhessünk.

Az az eszmei harc, melyet a forradalmi marxizmus a revizionizmus ellen vívott a XIX. század végén, csak előjátéka a proletariátus nagy forradalmi ütközeteinek, s a proletariátus a kispolgárság minden ingadozása és gyengesége ellenére rendületlenül halad ügyének végső győzelme felé.

A KITAPOSOTT ÚTON!

Napirenden van az orosz forradalomnak, illetve első három évének értékelése. Politikai pártjaink osztálytermészetének tisztázása nélkül, az osztályok érdekeinek és forradalmunkban elfoglalt helyüknek számbavétele nélkül egyetlen lépéssel sem juthatunk előbbre a proletariátus legközelebbi feladatainak és taktikájának meghatározásában. Ebben a cikkben éppen egy olyan kísérletre akarjuk felhívni olvasóink figyelmét, amely az említett feladat megoldására irányul.

A „Golosz Szocial-Demokrata"[18] 3. számában F. Dan rendszeres formában értékeli a forradalom eredményeit, G. Plehanov pedig levonja végső következtetéseit a munkáspárt taktikájával kapcsolatban. Dan értékelésének lényege az, hogy a proletariátus és a parasztság diktatúrájához fűzött remények szükségszerűen illúzióknak bizonyultak. „A proletariátus újabb nagyarányú forradalmi megmozdulásának lehetősége... jelentős mértékben a burzsoázia álláspontjától függ." „Az újabb fellendülés első szakaszaiban — amíg a forradalmi munkásmozgalom fellendülése nem rázza fel a városi kispolgárságot, a városi forradalom fejlődése pedig nem gyújtja lángra a falut — fő politikai erőként a proletariátus és a burzsoázia kerül szemtől szembe egymással."

F. Dan nyilvánvalóan nem mondja ki végig az efféle „igazságokból" származó taktikai következtetéseket. Úgy látszik, nem vitte rá a lelkiismerete, hogy végig le is írja azt, ami szavaiból magától értetődően következik: azt, hogy a mensevikek hírhedt taktikáját, a burzsoázia támogatását ajánlja a munkásosztálynak (gondoljanak vissza a kadetokkal való blokkokra, a kadet kormány jelszavá-

nak támogatására, Plehanov teljhatalmú dumájára stb.). Plehanov ellenben kiegészítette Dant, amikor a következő szavakkal fejezte be a „Golosz Szocial-Demokrata" 3. számában megjelent tárcáját: „Jó lett volna Oroszországra nézve, ha azokat a hibákat, melyeket Marx és Engels több mint fél évszázaddal ezelőtt követett el Németországban" (azt tudniillik, hogy lebecsülték az akkori kapitalizmus fejlődőképességét és túlbecsülték a proletariátus forradalmi cselekvőképességét), „az orosz marxisták 1905—1906-ban el tudták volna kerülni!"

Ez a napnál is világosabb. Dan és Plehanov óvatosan, anélkül, hogy nevén neveznék a dolgot, megpróbálják igazolni azt a mensevik politikát, amely a proletariátust a kadetok függvényévé teszi. Lássuk hát, hogyan „alapozzák meg elméletileg" ezt a vállalkozást.

Dan ekképpen okoskodik: a „parasztmozgalom" attól függ, „hogyan növekszik és fejlődik a városi forradalom burzsoá és proletár medrében". Ezért követte a „városi forradalom" fellendülését a parasztmozgalom fellendülése, ezért kezdtek hanyatlása nyomában „ismét éleződni a falu belső antagonizmusai, melyeket a forradalmi fellendülés elfojtott", és ezért kezdett „viszonylagos sikerrel járni a kormány agrárpolitikája, a parasztság megosztásának stb. politikája". Ebből következik az a fentebb idézett végkövetkeztetés, hogy az újabb fellendülés első szakaszaiban a proletariátus és a burzsoázia lesz a fő politikai erő. „A proletariátus — F. Dan véleménye szerint — köteles kihasználni és ki is tudja használni ezt a helyzetet arra, hogy a forradalmat olyan magas szintre fejlessze, mely messze maga mögött hagyja az újabb forradalmi fellendülés *kiindulópontját*, és a társadalom teljes demokratizálására vezet az agrárkérdés radikális (!!) megoldásának jegyében (sic!*)."

Könnyen észrevehetjük, hogy ez a gondolatmenet teljes egészében azon alapul, hogy *radikálisan* nem értik az agrárkérdést forradalmunkban, és hogy ezt egészen rosszul leplezik a kérdés „megoldása" „jegyében" történő „teljes demokratizálás" olcsó és üres frázisával.

---

* — Így! — *Szerk.*

F. Dan úgy véli, hogy „a proletariátus és a parasztság diktatúrájához fűzött remények" a narodnyik előítéletekből, a falu belső antagonizmusainak és a parasztmozgalom individualista jellegének elfeledéséből erednek és eredtek. Szokásos és régóta közismert mensevik nézetek ezek. De aligha domborította ki eddig valaki ilyen nyilvánvalóan, mennyire badar nézetek ezek, mint F. Dan a szóban forgó cikkben. Igen tisztelt publicistánk képes volt *nem észrevenni*, hogy az agrárkérdés *kétféle* „*megoldása*", melyeket ő szembeállít egymással, egyformán megfelel „a parasztmozgalom individualista jellegének"! Csakugyan, a sztolipini megoldás, melynek Dan véleménye szerint „viszonylagos sikere" van, a parasztok individualizmusán nyugszik. Ez kétségtelen. No, és a másik megoldás, melyet Dan „radikálisnak" nevezett, és amely szerinte összefügg „a társadalom teljes demokratizálásával"? Csak nem gondolja az igen tisztelt Dan, hogy ez *nem* a parasztok individualizmusán *nyugszik?*

Hiszen éppen az a baj, hogy az afféle üres frázisok, mint „a társadalom teljes demokratizálása az agrárkérdés radikális megoldása jegyében" — Dan radikális értetlenségét leplezik. Öntudatlanul, vakon *beleütközik* az agrárkérdés kétféle objektíven lehetséges „megoldásába", amelyek között a történelem még nem választott véglegesen, s nem tudja világosan és pontosan elképzelni e *kétféle* megoldás jellegét és feltételeit.

Miért lehet a sztolipini agrárpolitikának „viszonylagos sikere"? Azért, mert a kapitalista fejlődés parasztságunkon belül már régen kialakította a két ellenséges osztályt: a paraszti burzsoáziát és a paraszti proletariátust. Lehetséges-e a sztolipini agrárpolitika teljes sikere, és mit jelent ez a siker? Lehetséges, ha a körülmények Sztolipinra nézve különösen kedvezően alakulnak, s ez a teljes siker azt jelenti, hogy az agrárkérdés a burzsoá Oroszországban olyan értelemben nyer „megoldást", hogy *végérvényesen* (amíg be nem következik a proletárforradalom) megszilárdul az *egész* föld, mind a földesúri, mind a paraszti föld magántulajdona. Ez *porosz* típusú „megoldás" lesz, amely valóban biztosítja Oroszország kapitalista fejlődését, de ez a fejlődés rendkívül lassú lesz, a hatalmat

hosszú időre a junkerek kezébe adja, s a proletariátust és a parasztságot ezerszer jobban megkínozza, mint az agrárkérdés másik, objektíven *lehetséges*, szintén kapitalista „megoldása".

Ezt a másik megoldást Dan anélkül, hogy alaposan megvizsgálta volna a dolgot, „radikálisnak" nevezte. Olcsó kis szó, s szemernyi értelme sincs. A sztolipini megoldás ugyancsak igen radikális, mert radikálisan lerombolja a régi obscsinát és Oroszország régi agrárrendszerét. Az orosz polgári forradalomban az agrárkérdés *paraszti* megoldása valójában abban különbözik a *sztolipini-kadet* megoldástól, hogy az előbbi a földesúri föld-magántulajdont feltétlenül megsemmisíti, s igen valószínű, hogy a parasztit is (ezzel a részletkérdéssel, a paraszti osztásföld kérdésével egyelőre nem foglalkozunk, mert Dan egész gondolatmenete még a mostani „municipalizáló" agrárprogramunk szempontjából is helytelen).

Most pedig lássuk, valóban megvan-e az utóbbi megoldás objektív lehetősége? Kétségkívül. E tekintetben minden gondolkodó marxista egyetért, mert *különben* reakciós sarlatánság volna a proletariátus részéről, hogy támogatja a kistulajdonosoknak a nagytulajdon elkobzására irányuló törekvését. Egyetlen más kapitalista országban sem írna egyetlen marxista sem olyan programot, amely támogatja a *parasztságnak* a nagy földtulajdon elkobzására irányuló törekvését. Oroszországban a bolsevikok és a mensevikek egyetértenek abban, hogy erre a támogatásra szükség van. Miért? Azért, mert Oroszországban *objektíven* lehetséges a kapitalista agrárfejlődés *másfajta* útja, nem a „porosz" út, hanem az „amerikai" út, nem a földesúri-polgári (vagy junker) út, hanem a paraszti-polgári út.

Sztolipin és a kadetok, az önkényuralom és a burzsoázia, II. Miklós és Pjotr Sztruve egyetértenek abban, hogy a földesúri földtulajdon fenntartása révén kapitalista módon kell „megtisztítani" Oroszország elavult agrárrendszerét. Csupán abban nem értenek egyet, hogyan lehetne jobban fenntartani és mennyi időre tartsák fenn a földesúri földtulajdont.

A munkások és a parasztok, a szociáldemokraták

és a narodnyikok (köztük a trudovikok, a népi szocialisták és az eszerek) egyetértenek abban, hogy a földesúri földtulajdon erőszakos megsemmisítése révén *kapitalista* módon meg kell „tisztítani“ Oroszország elavult agrárrendszerét. De nem értenek egyet a következőkben: a szociáldemokraták tisztában vannak azzal, hogy a jelenkori társadalomban minden, még a legradikálisabb agrárforradalom is — a municipalizálás, a nacionalizálás, a szocializálás, a földosztás egyaránt — kapitalista jellegű, a narodnyikok ellenben nem értik meg ezt, és az egyenlősítés kispolgári-utópikus frázisaiba burkolják a paraszti-polgári agrárevolúcióért a földesúri-polgári evolúció ellen folytatott harcukat.

F. Dan zavaros elképzelése és értetlensége teljes egészében azzal függ össze, hogy radikálisan nem értette meg az orosz polgári forradalom gazdasági alapját. Az oroszországi marxista szocializmus és kispolgári szocializmus közti nézeteltérések mögött, amelyek a körül a kérdés körül támadtak, hogy mi a jelenlegi forradalomban a parasztok földért vívott harcának gazdasági tartalma és jelentősége, Dan *„nem vette észre“* a reális társadalmi erőknek az objektíven lehetséges kapitalista agrárevolúció ilyen vagy olyan útjáért folytatott harcát. S ezt a teljes tudatlanságát leplezte azzal a frázissal, hogy Sztolipin „viszonylagos sikert“ ért el, meg hogy „a társadalom az agrárkérdés radikális megoldása jegyében teljesen demokratizálódik“.

Valójában most az agrárkérdéssel a következő a helyzet Oroszországban: ahhoz, hogy a sztolipini politikát sikerre vihessék, hosszú éveken át erőszakosan el kell nyomniuk és pusztítaniuk kell azokat a paraszti tömegeket, melyek nem óhajtanak éhenhalni, és nem akarnak kitelepülni falvaikból. A történelemben volt már példa arra, hogy ilyen politika *sikerrel járt*. Üres és ostoba demokratikus szólam lenne az, hogy Oroszországban „lehetetlen“ ilyen politikát sikerre vinni. Lehet! De nekünk az a feladatunk, hogy világosan megmutassuk a népnek, mi az ára ennek a sikernek, s minden erőnket latba vetve küzdjünk a kapitalista agrárfejlődés más, rövidebb és gyorsabban megjárható útjáért, azért az útért, mely a

parasztforradalmon *át* vezet. Nehéz dolog a proletariátus vezetésével végrehajtani parasztforradalmat egy kapitalista országban, nagyon nehéz, de lehetséges, és harcolni kell érte. A forradalom három éve nemcsak arra tanított meg bennünket és az egész népet, hogy a forradalomért harcolnunk kell, hanem arra is, hogyan kell érte harcolnunk. Nincs az a kadet-támogatás politikáját „kerülgető" mensevik, aki a forradalomnak ezeket a tanulságait ki tudná irtani a munkások tudatából.

Továbbá. Mi lesz, ha a sztolipini politika a tömegek harca ellenére elég hosszú ideig tartja majd magát ahhoz, hogy a „porosz" út győzzön? Akkor Oroszország agrárrendszere teljesen polgári agrárrendszerré válik, a nagyparasztok kezükbe kaparintják csaknem az egész osztásföldet, a mezőgazdaság kapitalista mezőgazdasággá válik, s a *kapitalizmus* keretei között már nem lesz lehetséges az agrárkérdésnek semmilyen, sem radikális, sem nem radikális „megoldása". Akkor a lelkiismeretes marxisták nyíltan és leplezetlenül félretesznek minden „agrárprogramot", és megmondják a tömegeknek: a munkások megtettek minden tőlük telhetőt, hogy Oroszország ne a junker kapitalizmus, hanem az amerikai kapitalizmus útját járja. A munkások most a proletariátus szociális forradalmára hívnak benneteket, mert az agrárkérdés sztolipini szellemű „megoldása" *után nem lehetséges semmilyen más* forradalom, amely lényegesen változtatni tudna a paraszttömegek gazdasági életkörülményein.

Így áll tehát Oroszországban a polgári és a szocialista forradalom viszonyának kérdése, amelyet Dan különösen összekuszált orosz nyelvű cikkének német nyelvű ismertetésében (*„Neue Zeit"*[14], 27. sz.).

Polgári forradalmak Oroszországban lehetségesek, sőt elkerülhetetlenek a sztolipini-kadet agrárút talaján is. De *ilyen* forradalmakban — éppúgy, mint az 1830-as és 1848-as francia forradalomban — szó sem lehet „a társadalomnak az agrárkérdés radikális megoldása jegyében történő teljes demokratizálásáról". Jobban mondva: ilyen forradalmakban csak kispolgári *kvázi*-szocialisták* fognak

* — álszocialisták. — *Szerk.*

még fecsegni a kapitalista módon kialakult ország szempontjából már megoldódott agrárkérdés „megoldásáról" (kivált „radikális" megoldásáról).

Oroszországban azonban korántsem alakult még ki a kapitalista agrárrendszer. Ezt nemcsak mi, mensevikek és bolsevikok látjuk világosan, nemcsak azok vannak tisztában vele, akik rokonszenveznek a forradalommal és kívánják a forradalom újabb fellendülését, — ezzel tisztában vannak még a forradalomnak olyan következetes, öntudatos, nyílt és bátor ellenségei, s a feketeszázas önkényuralomnak olyan leplezetlen barátai is, mint Pjotr Sztruve úr. Ha Sztruve úr azt „harsogja", hogy Bismarck kell nekünk, hogy a reakciót felülről jövő forradalommá kell változtatni, ezt éppen azért teszi, mert Sztruve *nem* lát nálunk sem egy Bismarckot, sem felülről megvalósuló forradalmat. Sztruve látja, hogy pusztán a sztolipini reakcióval meg ezer akasztófával nem lehet szilárd földesúri-burzsoá, szolga-Oroszországot teremteni. Valami más kell, valami olyasféle, mint a nemzeti történelmi feladatok megoldása (akárha Bismarck-féle megoldása is), mint amilyen Németország egyesítése, az általános választójog bevezetése volt. Sztolipin azonban kénytelen csak Dumbadzét egyesíteni a rigai múzeum hőseivel![15] *Kénytelen* megszüntetni még az 1905 december 11-i törvény alapján megadott Vitte-féle választójogot is![16] Az agrárpolitika Dan-féle „viszonylagos sikerével" elégedett parasztok helyett Sztolipin még a III. duma parasztjaitól is kénytelen „trudovik" követeléseket hallani!

Hogy is ne „harsogna", nyögne és zokogna Pjotr Sztruve, amikor világosan látja, hogy *nem sikerül*, még mindig nem sikerül nálunk egy rendes, szerény, mérsékelt, akkurátus, szűkre szabott és szilárd „alkotmányt" összetákolni!

Sztruve jól tudja, hová tart. F. Dan viszont semmit sem tanult és semmit sem felejtett a forradalom három éve alatt. Még mindig vakon rángatja a proletariátust Sztruve urék szárnyai alá. Még mindig ugyanazt a reakciós mensevik frázist darálja, hogy, úgymond, nálunk a proletariátus és a burzsoázia „fő politikai erőnek" bizonyulhat ... kivel szemben, tisztelt uram? Gucskovval szemben? a monarchiával szemben?

Hogy F. Dan eközben a liberálisokat milyen hihetetlen módon szeretné szépítgetni, azt megmutatja német nyelvű cikke. A német közönségnek nem átallja azt mesélni, hogy a III. dumában a városi kispolgárság „haladó elektorokat“ (olvasd: kadetokat) választott, a parasztság pedig 40 százalékban reakciós elektorokat! Éljenek a „haladó“ Miljukovok és Sztruvék, akik Sztolipinnak tapsolnak! Éljen a Danok és Miljukovok szövetsége a „reakciós“ parasztokkal szemben, akik trudovik szellemet árasztanak a harmadik dumában!

S Plehanov meghamisítja Engelst ugyanezeknek a reakciós, mensevik elméleteknek a kedvéért. Engels azt mondta, hogy Marx taktikája 1848-ban *helyes* volt, hogy ez és csakis ez a taktika adott valóban helyes, tartós, felejthetetlen tanulságokat a proletariátusnak. Engels azt mondta, hogy ez a taktika nem járt sikerrel, *noha* ez volt az egyedüli helyes taktika, és azért nem járt sikerrel, mert a proletariátus nem volt kellőképpen felkészülve, és mert a kapitalizmus még nem volt elég fejlett[17]. Plehanov meg — mintha csak gúnyolná Engelst, s örömet akarna szerezni a Bernsteineknek és Sztrelcovoknak[18] — úgy értelmezi Engelst, mintha Engels „megbánta“ volna Marx taktikáját! mintha utóbb hibásnak nyilvánította volna ezt a taktikát, és jobbnak tartotta volna a német kadetok támogatásának taktikáját!

Vajon nem fogja-e G. Plehanov azt mondani nekünk holnap, hogy Engels az 1849-es felkelést illetőleg úgy vélte, hogy „nem kellett volna fegyvert fogni“?

Marx és Engels arra tanította a proletariátust, hogy forradalmi taktikát folytasson, azaz fejlessze a harcot a legmagasabb formákig, s a proletariátus vezesse a parasztságot, ne pedig a liberális árulók a proletariátust.

„Proletarij“ 29. sz.
1908 április 16 (29).

KADET-OKTÓBRISTA BLOKK?

A „Frankfurter Zeitung“[19] április 1-i (14-i) számában közöl egy Pétervárról érkezett magán-táviratot a következő tartalommal: „Március vége óta titkos tárgyalások folynak az októbristák, a mérsékelt jobboldaliak, a kadetok és a békés megújulás pártja[20] között arról, hogy nem alakíthatnának-e *blokkot*. A terv az októbristáktól ered, akik már nem számíthatnak a szélsőjobboldaliak támogatására. Az utóbbiak, akik különösen elégedetlenek az októbristákkal a Dumbadzéval kapcsolatos interpelláció miatt, az ellenzékkel együtt szándékoznak szavazni a centrum ellen. Ez a sakkhúzás megnehezítené a duma munkáját, mert a szélsőjobboldal és az ellenzék egyesülése 217 szavazatot jelent a centrum és a mérsékelt jobboldaliak 223 szavazatával szemben. Az első tanácskozás (a blokkról) április 12-én (a régi időszámítás szerint március 30-án) folyt le. A tanácskozáson 30 megbízott vett részt, akiket arányos alapon választottak meg. Ez a tanácskozás teljesen eredménytelen volt, s csupán olyan határozatot hozott, hogy a következő hét folyamán újabb tanácskozásra gyűlnek össze.“

Nem tudjuk, mennyire megbízható ez a hír. De akárhogy van is, az orosz lapok hallgatása nem bizonyítja az ellenkezőjét, s ezért szükségesnek tartjuk, hogy olvasóink tudomására hozzuk a külföldi sajtó jelentését.

Elvileg cseppet sem valószínűtlen, hogy folynak titkos tárgyalások. A kadetok egész politikai története — kezdve Sztruvénak 1905 novemberében Vitténél tett látogatásával, folytatva a köztük és Trepov meg társai közt 1906 nyarán a kulisszák mögött megtartott tárgyalásokkal[21] stb. stb. — már *bebizonyította*, hogy taktikájuk

lényege: a hátsó bejáraton a hatalom birtokosaihoz futkosni. De még ha nem is felel meg a valóságnak a tárgyalások híre, akkor is kétségtelen, hogy a III. dumában *gyakorlatilag fennáll* a kadetok és az oktobristák hallgatólagos blokkja a kadetok jobbratolódása alapján. Megcáfolhatatlan bizonyíték erre a kadetok számos szavazása a III. dumában, nem is szólva a kadet beszédek tartalmáról és politikai megnyilatkozásaik jellegéről.

A III. dumában *kétféle* többség lesz — mondtuk még a duma összehívása előtt (lásd a „Proletarij"-t és az OSzDMP 1907 novemberi összoroszországi konferenciájának határozatát)*. S már akkor bebizonyítottuk, hogy aki kitér ennek a ténynek az elismerése elől (mint a mensevikek tették), s főleg aki kitér a *kadet-oktobrista* többség *osztály*jellemzése elől, az eltűri, hogy a burzsoá liberalizmus járszalagjára fűzzék.

A kadetok osztálytermészete egyre világosabban kiütközik: aki ezt nem akarta látni 1906-ban, azt a tények kényszerítik, hogy *elismerje* most, — vagy pedig teljesen az opportunizmus lejtőjére kerül.

„Proletarij" 29. sz.
1908 április 16 (29).

---

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 118—128. és 141—143. old. — *Szerk.*

AZ OROSZ FORRADALOM ÉRTÉKELÉSÉHEZ[22]

Oroszországban ma már senkinek sem jut eszébe, hogy Marx szerint csináljon forradalmat. Ezt, vagy körülbelül ezt nyilatkoztatta ki nemrégiben egy liberális — sőt majdnem demokrata — sőt majdnem szociáldemokrata — (mensevik) lap, a „Sztolicsnaja Pocsta"[23]. S igazat kell adnunk e mondás szerzőinek abban, hogy sikerült helyesen rátapintaniuk annak a mai politikai hangulatnak és annak a forradalmunk tanulságaival szemben elfoglalt álláspontnak *a lényegére*, amely kétségkívül uralkodik az értelmiség, a félművelt városi kispolgárság széles köreiben, sőt, mondhatnánk, az egészen műveletlen kispolgárság számos rétegében is.

Ez a mondás nemcsak azt fejezi ki, hogy általában gyűlölik a marxizmust, amely megingathatatlanul hisz a proletariátus forradalmi küldetésében, s feltétlenül kész támogatni a nagy tömegek minden forradalmi mozgalmát, kész kiélezni és végigküzdeni a harcot. Nem. Ez a mondás ezenkívül azt is kifejezi, hogy gyűlölik azokat a harci módszereket, azokat a cselekvési módszereket, azt a taktikát, amelyeket *ténylegesen* kipróbáltunk a *közelmúltban* az orosz forradalom *gyakorlatában*. Forradalmunk összes győzelmei — vagy jobban mondva félgyőzelmei, negyedgyőzelmei — teljes egészében és kizárólag a dolgozó népesség nem proletár elemeinek élén küzdő proletariátus közvetlen forradalmi rohamának köszönhetők. S minden veresége e roham gyengülésének a következménye, és azzal a taktikával függ össze, amely húzódozik a forradalmi rohamtól, e roham elmaradására számít, sőt olykor (a kadetok esetében) közvetlenül e roham megszüntetésére irányul.

S most, amikor dühöng az ellenforradalmi rémuralom, a városi kispolgárság gyáván alkalmazkodik az élet új uraihoz, odatörleszkedik az új pünkösdi királyokhoz, megtagadja és igyekszik kiverni fejéből a múltat, igyekszik elhitetni önmagával és másokkal, hogy Oroszországban most már senkinek sem jut eszébe, hogy Marx szerint csináljon forradalmat, senkinek esze ágában sincs a „proletárdiktatúra“ *és így tovább*.

Más polgári forradalmakban ugyancsak az volt a helyzet, hogy a régi hatalomnak a felkelt népen aratott fizikai győzelme mindig csüggedést és bomlást idézett elő a „művelt“ társadalom széles köreiben. De azoknak a polgári pártoknak a soraiban, melyek valóban küzdöttek a szabadságért, s valamelyest is számottevő szerepet játszottak a valóban forradalmi eseményekben, mindig jelentkeztek olyan illúziók is, amelyek ellentétesek az oroszországi kispolgári értelmiség köreiben manapság uralkodó hangulattal. Jelentkeztek olyan illúziók, hogy elkerülhetetlenül, haladéktalanul *és* teljesen győz a „szabadság, egyenlőség, testvériség“, hogy nem a burzsoázia, hanem az egész emberiség köztársasága jön majd létre, olyan köztársaság, mely békét hoz a földre a jóakaratú embereknek. Jelentkeztek olyan illúziók, hogy a monarchia és a középkori rend igájában sínylődő népen belül nincsen osztályviszály, hogy erőszakos módszerekkel nem lehet legyőzni az „eszmét“, hogy az idejétmúlt feudalizmusnak szöges ellentéte az új, szabad, demokratikus köztársasági rend, melynek polgári mivoltát egyáltalán nem ismerték fel, vagy csak egészen homályosan sejtették.

Ezért az ellenforradalmi időszakokban a proletariátus képviselőinek, akik már eljutottak a tudományos szocializmus álláspontjára, harcolniuk kellett (mint például Marxnak és Engelsnek 1850-ben) a polgári republikánusok illúziói ellen, a forradalom hagyományainak és lényegének idealista felfogása ellen, a felületes frázisok ellen, amelyekkel felcserélték a meghatározott osztály körében végzett következetes és komoly munkát[24]. Nálunk fordított a helyzet. Mi nem találkozunk a kezdetleges republikanizmus illúzióival, amelyek akadályoznának bennünket annak az égetően fontos feladatunknak teljesítésében, hogy az új,

megváltozott viszonyok közt folytassuk a forradalmi munkát. Nem találkozunk olyasmivel, hogy *túloznák* a köztársaság jelentőségét, hogy a feudalizmus és a monarchia elleni harcnak ezt a szükséges jelszavát az összes dolgozók és általában a kizsákmányoltak mindenfajta felszabadító harcának jelszavává változtatnák. A szociálforradalmárok és a velük rokon csoportok, melyek *hasonló* eszméket tápláltak, maroknyi csoportok maradtak, és a forradalmi vihar három évének (1905—1907) nem a köztársasági eszme széleskörű elterjedése lett az eredménye, hanem az, hogy létrejött az *opportunista* kispolgárság újabb pártja, a népi szocialista párt, s tovább fokozódott a politikaellenes összeesküvősdi és anarchizmus.

A kispolgári Németországban az 1848-as forradalom első rohama után mindjárt világosan megmutatkoztak a kispolgári republikánus demokrácia illúziói. A kispolgári Oroszországban az 1905-ös forradalom rohama után mindjárt világosan megmutatkoztak és még ma is mutatkoznak annak a kispolgári opportunizmusnak az illúziói, amely abban reménykedett, hogy harc nélkül kompromisszumot köthet, amely félt a harctól, és az első vereség után sietve megtagadta múltját, s a csüggedés, kishitűség és renegátság miazmáival fertőzte meg a társadalmi légkört.

Nyilvánvaló, hogy ez a különbség a két társadalmi rend különbségéből és a két forradalom különböző történelmi feltételeiből ered. De nem arról van szó, hogy Oroszország kispolgári lakosságának tömegei nincsenek olyan éles ellentmondásban a régi rendszerrel. Éppen ellenkezőleg. Parasztságunk az orosz forradalomnak mindjárt az első időszakában hasonlíthatatlanul erősebb, határozottabb, politikailag tudatosabb agrármozgalmat indított el, mint az előző polgári forradalmak a XIX. században. Arról van szó, hogy annak a rétegnek, amely az európai forradalmi demokrácia magvát alkotta — a városi céhipar, a városi polgárság és kispolgárság —, Oroszországban az ellenforradalmi liberalizmus felé *kellett* fordulnia. Az európai szocialista forradalom nemzetközi hadseregével vállvetve küzdő szocialista proletariátus öntudata, a hűbérurak évszázados elnyomó politikájával a legkétségbeejtőbb helyzetbe juttatott és a földesúri földek elkob-

zásának követelésére szorított paraszt szélsőséges forradalmisága olyan körülmény, amely az orosz liberalizmust sokkal nagyobb erővel taszította az ellenforradalom karjaiba, mint amilyen erő az európai liberalizmust taszította oda. Ezért az orosz munkásosztálynak különösen fontos feladata, hogy megőrizze annak a forradalmi harcnak a hagyományait, amelyet oly sietve tagad meg az értelmiség és a kispolgárság, s hogy fejlessze és erősítse ezeket a hagyományokat, oltsa be a nép nagy tömegeinek tudatába, tartsa őket életben az elkerülhetetlen demokratikus mozgalom újabb nekilendüléséig.

Maguk a munkások ösztönösen éppen így cselekszenek. A munkások túlságosan szenvedélyesen vettek részt a nagy októberi és decemberi harcban. Túlságosan világosan látták, hogy az ő helyzetük változása *csakis* ettől a közvetlenül forradalmi harctól függ. Most azt mondják, vagy legalábbis mind azt érzik, amit az a szövőmunkás, aki ezt írta szakszervezeti lapjához intézett levelében: a gyárosok visszavették vívmányainkat, a művezetők megint éppolyan gyalázatosan bánnak velünk, mint azelőtt, — *várjatok csak, lesz még 1905.*

Várjatok csak, lesz még 1905. Így látják ezt a munkások. Ez a harcos év megmutatta nekik, *mit kell tenniük.* Az értelmiség és a renegát városi kispolgárság számára ez az év „őrült év" volt, amely megmutatta, *mit nem szabad tenni.* A proletariátusnak úgy kell feldolgoznia és kritikusan leszűrnie a forradalom tapasztalatait, hogy megtanulja *sikeresebben* alkalmazni az *akkori* harci módszereket, hogy az olyan megmozdulásokat, mint az októberi sztrájkharc és a decemberi fegyveres küzdelem, átfogóbbá, koncentráltabbá, tudatosabbá tegye. Az ellenforradalmi liberalizmus pedig, amely pórázára fűzi a renegát értelmiséget, azt a tapasztalatot szűri majd le a forradalomból, hogy egyszer s mindenkorra el kell zárkóznia a „naiv", rapszodikus, „barbár" tömegharc elől, és ehelyett a sztolipini „alkotmányosság" talaján „kulturált, civilizált" *alkotmányos* munkát kell végeznie.

Manapság mindenki a forradalom tapasztalatainak leszűréséről és kritikai ellenőrzéséről beszél. Ezt hangoztatják a szocialisták és a liberálisok. Ezt halljuk az oppor-

tunistáktól és a forradalmi szociáldemokratáktól. De nem mindenki érti, hogy éppen az *említett* két ellentét között ingadoznak a forradalmi tapasztalatok leszűrésének összes különféle receptjei. Nem mindenki teszi fel világosan a kérdést: a forradalmi harc tapasztalatait kell-e leszűrnünk és segítenünk leszűrni a tömegeknek a következetesebb, kitartóbb és erélyesebb harc érdekében, vagy pedig a forradalom kadet elárulásának „tapasztalatát" kell leszűrnünk és átadnunk a tömegeknek?

Karl Kautsky alapvető elméleti konstrukciójában foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ismert, valamennyi főbb európai nyelvre lefordított művének, „A szociális forradalom"-nak második kiadásában számos kiegészítést és módosítást tett az orosz forradalom tapasztalataival kapcsolatban. A második kiadás előszava 1906 októberében kelt, tehát a szerzőnek már volt olyan anyaga, amelynek alapján nemcsak az 1905-ös „Sturm und Drang"-ról alkothatott ítéletet, hanem forradalmunk „kadet időszakának" főbb eseményeiről, arról az időszakról is, amikor mindenkit (majdnem mindenkit) elbűvöltek a kadetok választási győzelmei és az első duma.

Melyek voltak hát az orosz forradalom tapasztalatai közül azok a kérdések, amelyeket Kautsky elég jelentősnek és lényegesnek, vagy legalábbis annyira fontosnak tartott, hogy *új* anyagot meríthet belőlük a marxista, aki *általában* tanulmányozza „a szociális forradalom formáit és fegyvereit" (így hangzik Kautsky műve hetedik paragrafusának, vagyis éppen annak a paragrafusnak a címe, melyet az 1905—1906-os tapasztalatok alapján kiegészített)?

A szerző két kérdést ragadott ki.

Először azt a kérdést, hogy milyen az osztályösszetételük azoknak az erőknek, amelyek *képesek* arra, hogy győzzenek az orosz forradalomban, hogy valóban győzelmes forradalommá tegyék az orosz forradalmat.

Másodszor azt a kérdést, hogy mi a jelentőségük a forradalmi energia irányát és támadó jellegüket tekintve legmagasabbrendű harci formáknak — a tömegharc formáinak —, melyeket az orosz forradalom hozott felszínre, mégpedig: a decemberi harcnak, vagyis a fegyveres felkelésnek.

Minden szocialistának, aki valamelyest is elmélyülten gondolkozott az orosz forradalom eseményein (s különösen minden marxistának), be kell látnia, hogy ezek valóban döntő, sarkalatos kérdések az orosz forradalom megítélésében, valamint annak a taktikai irányvonalnak a megítélésében, amelyet a mostani helyzet ír elő a munkáspártnak. Ha nem tisztázzuk teljesen és minden kétséget kizáróan, hogy az objektív gazdasági feltételek folytán mely osztályok *képesek* arra, hogy győzelemre vigyék az orosz polgári forradalmat, akkor hiába hangoztatjuk, hogy győzelemre akarjuk vinni ezt a forradalmat, mert ez csak üres frázis, puszta demokratikus szavalás, a polgári forradalomban követett taktikánk pedig elkerülhetetlenül elvtelen és ingadozó taktika lesz.

Másrészt ahhoz, hogy konkrétan meghatározzuk a forradalmi párt taktikáját az ország általános nemzeti válságának legviharosabb időpontjaiban, nyilvánvalóan nem elég pusztán rámutatnunk azokra az osztályokra, amelyek képesek arra, hogy a forradalom győzelmes betetőzésének szellemében *cselekedjenek*. A forradalmi időszakok éppen abban különböznek az úgynevezett békés fejlődés időszakaitól, azoktól az időszakoktól, amikor a gazdasági viszonyok nem idéznek elő mély válságokat, nem szülnek hatalmas tömegmozgalmakat, hogy a forradalmi időszakokban a harc *formái* elkerülhetetlenül *sokkal változatosabbak*, s a tömegek közvetlen forradalmi harca jut túlsúlyba a vezetőknek a parlamentben, a sajtóban stb. kifejtett propaganda- és agitációs tevékenységével szemben. Ezért, ha a forradalmi időszakok értékelése során arra szorítkozunk, hogy meghatározzuk a különböző osztályok cselekvésének *irányvonalát*, s nem elemezzük harcuk *formáit*, akkor gondolatmenetünk tudományos szempontból nem lesz teljes, nem lesz dialektikus, gyakorlati-politikai szempontból pedig *élettelen okoskodássá* fajul (zárójelben legyen mondva: Plehanov elvtárs kilenctized részben beéri ennyivel az orosz forradalomban követett szociáldemokrata taktikáról szóló írásaiban).

Ahhoz, hogy a forradalmat valóban marxista módra, a dialektikus materializmus szempontjából értékeljük,

úgy kell megítélnünk, mint ilyen és ilyen objektív feltételek között működő, így és így cselekvő eleven társadalmi erők harcát, amelyek — több-kevesebb sikerrel — ilyen és ilyen harci formákat alkalmaznak. Ilyen elemzés talaján, és természetesen csakis ezen a talajon helyénvaló, sőt mi több, szükséges, hogy a marxista értékelje a harc *technikai* oldalát, technikai kérdéseit is. Ha valaki elismer egy meghatározott harci formát, de azt nem ismeri el, hogy meg kell tanulnia e harci forma technikáját — ez ugyanolyan, mint ha elismernénk, hogy részt kell vennünk az *adott* választásokon, de nem törődnénk azzal a törvénnyel, amely megszabja *ezeknek* a választásoknak a technikáját.

Most pedig nézzük meg, mit válaszolt Kautsky a fent említett két kérdésre, melyek, mint ismeretes, igen hosszadalmas és heves vitákat idéztek elő az orosz szociáldemokraták körében a forradalom *egész* ideje alatt, kezdve 1905 tavaszától, amikor az OSzDMP londoni, bolsevik harmadik kongresszusa[25] és a mensevikek egyidejűleg tartott genfi konferenciája szabatosan megfogalmazott határozatokban leszögezte a taktika elvi alapjait, egészen az egyesült OSzDMP 1907 tavaszán tartott londoni kongresszusáig[26].

Az első kérdésre Kautsky a következőképpen válaszol. Nyugat-Európában — mondja — a lakosság nagy tömege proletár. Ezért a mai Európában a demokrácia győzelme a proletariátus politikai uralmát jelenti. „Oroszországban, ahol a parasztlakosság van túlsúlyban, ez nem várható. Persze nincs kizárva, hogy a közeljövőben (németül: absehbar, vagyis belátható időn belül) Oroszországban is győz a szociáldemokrácia, de ez a győzelem csak a proletariátus és a parasztság szövetségének (Koalition) műve lehet." Kautsky még azt is hozzáfűzi, hogy ez a győzelem hatalmas lökést adna a nyugat-európai proletárforradalomnak.

Azt látjuk tehát, hogy a polgári forradalom fogalma még nem határozza meg eléggé azokat az erőket, amelyek győzelmet arathatnak ebben a forradalomban. Lehetségesek és voltak olyan polgári forradalmak is, melyeknek fő hajtóereje a kereskedelmi, illetve a kereskedelmi és ipari burzsoázia volt. Az ilyen forradalmak győzelme le-

hetséges volt mint a burzsoázia megfelelő rétegének győzelme a burzsoázia ellenfelei felett (például a kiváltságos nemesség vagy az abszolút monarchia felett). Más a helyzet Oroszországban. Nálunk a polgári forradalom győzelme nem lehetséges *mint a burzsoázia győzelme*. Ez paradoxonnak hangzik, de tény. Nálunk túlsúlyban van a paraszti népesség, melyet a feudális (félig feudális) nagybirtok rettenetesen elnyom, nekünk már van szocialista pártba szervezett, erős és öntudatos proletariátusunk, s mindezek a körülmények *sajátos* jellegűvé teszik a *mi* polgári forradalmunkat. Ez a sajátosság nem szünteti meg a forradalom polgári jellegét (amint Martov és Plehanov próbálták feltüntetni Kautsky álláspontjával kapcsolatos, enyhén szólva szerencsétlen megjegyzéseikben). Ennek a sajátosságnak csak az a következménye, hogy a mi burzsoáziánk ellenforradalmi, s hogy az *ilyen* forradalom győzelméhez elengedhetetlen a proletariátus és a parasztság diktatúrája. Mert „a proletariátus és a parasztság koalíciója“, amely *győzelmet arat* a polgári forradalomban, nem más, mint a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája.

Ez a tétel a kiindulópontja azoknak a taktikai nézeteltéréseknek, melyek a szociáldemokrácia soraiban a forradalom idején felmerültek. Csakis e tétel figyelembevételével érthetjük meg a részletkérdések (általában a kadetok támogatásának kérdése, a baloldali blokknak és e blokk jellegének kérdése stb.) körül folyt összes vitákat és az egyes esetekben kirobbant konfliktusokat. Csakis ez a sarkalatos taktikai nézeteltérés volt a *forrása* a bolsevikok és a mensevikek közötti nézeteltérésnek a forradalom első szakaszában (1905—1907), és korántsem a „bojevizmus“* vagy a „bojkottizmus“, amint olykor hozzá nem értő emberek gondolják.

S nem hangsúlyozhatjuk eléggé, mennyire fontos, hogy a lehető legnagyobb figyelemmel tanulmányozzuk a nézeteltérésnek ezt a forrását, s *az említett szempontból*

---

* Bojevizmus — a cári önkényuralom elleni harcnak egyik formája az 1905-ös decemberi felkelés veresége után Oroszországban. Abban állt, hogy egyes személyek vagy kis csoportok terrorcselekményeket követtek el katonák vagy rendőrök ellen. — *Ford.*

elemezzük a két duma és a közvetlen paraszti harc tapasztalatait. Ha ezt a munkát nem végezzük el *most*, akkor egyetlen lépést sem tehetünk a taktika terén a mozgalom következő fellendülésekor anélkül, hogy ismét fel ne támasszuk a régi vitákat, vagy ne idézzünk elő frakciós konfliktusokat és bomlást a pártban. A szociáldemokráciának a liberalizmushoz és a paraszti polgári demokráciához való viszonyát az orosz forradalom tapasztalatai alapján kell meghatároznunk. Különben nem lesz elvileg következetes proletár taktikánk. Mellesleg szólva, „a proletariátus és a parasztság szövetségét" semmiképp sem szabad úgy értelmeznünk, hogy a különböző osztályok vagy a proletariátus és a parasztság pártjai összeolvadnak. Nemcsak az összeolvadás, de mindennemű hosszabb időre szóló egyezség is végzetes lenne a munkásosztály szocialista pártjára nézve, és *gyengítené* a forradalmi-demokratikus harcot. Hogy a parasztság elkerülhetetlenül ingadozik a liberális burzsoázia és a proletariátus között, az a parasztság osztályhelyzetéből következik, s forradalmunkban rengeteg példa volt erre a legkülönfélébb harci területeken (a Vitte-duma bojkottja; a választások; a trudovikok az első és második dumában stb.). A proletariátus csakis a forradalom élcsapatának feltétlenül önálló politikáját folytatva tudja majd elszakítani a parasztságot a liberálisoktól, tudja kiszabadítani a parasztságot a liberálisok befolyása alól, s tudja magával vonni a parasztságot a harcban és megvalósítani így a „szövetséget" *a gyakorlatban*, mégpedig akkor és annyiban, amikor és amennyiben a parasztság forradalmi módon harcol. Nem a trudovikokkal való kacérkodás, hanem gyengéik és ingadozásuk kíméletlen bírálata, a köztársasági és forradalmi parasztpárt eszméjének propagálása révén valósulhat meg a proletariátus és a parasztság „szövetsége" a közös ellenségek *legyőzése*, nem pedig a blokkosdi és a paktálgatás érdekében.

Az orosz polgári forradalmat említett sajátos jellege kiemeli az újkor más polgári forradalmai közül, de hasonlóvá teszi a múlt *nagy* polgári forradalmaihoz, amelyekben a parasztságnak kiváló forradalmi szerepe volt. Ebből a szempontból rendkívül figyelemre méltó az, amit

Engels Frigyes írt „A történelmi materializmusról“ című rendkívül mélyenszántó, gondolatokban gazdag cikkében („A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig“ angol előszava, melyet Engels maga fordított németre a „Neue Zeit“ számára; 1892—1893, XI. évf. 1. köt.). „Elég különös jelenség — mondja Engels —, hogy mind a három nagy polgári forradalomban“ (a XVI. századi reformáció és parasztháború Németországban, a XVII. századi angol forradalom és a XVIII. századi francia forradalom) „a parasztok azok, akik a harcoló sereget szolgáltatják, s éppen a parasztság az az osztály, amelyet a kivívott győzelem után a győzelem gazdasági következményei a legbiztosabban tesznek tönkre. Száz esztendővel Cromwell után az angol yeomanry (= parasztság) úgyszólván teljesen eltűnt. Holott kétségtelen, hogy csakis a yeomanrynek és a városok plebejus elemeinek beavatkozása tette lehetővé, hogy a harcot végigküzdjék a végső döntésig, s I. Károlyt a vérpadra küldjék. Hogy a burzsoázia betakaríthassa a győzelemnek legalább azokat a gyümölcseit, amelyek addigra teljesen megértek, ahhoz az volt szükséges, hogy a forradalom jóval túlmenjen eredeti célján, — szakasztott úgy, mint 1793-ban Franciaországban és 1848-ban Németországban. Úgy látszik, ez valóban a polgári társadalom fejlődésének egyik törvénye.“ Ugyanennek a cikknek más helyén pedig Engels rámutat arra, hogy a francia forradalom volt „az első felkelés, amelyet tényleg végigharcoltak az egyik küzdő félnek — az arisztokráciának — teljes megsemmisítéséig és a másiknak — a burzsoáziának — teljes győzelméig“[27].

Az orosz forradalom menete pompásan igazolta Engels mindkét történelmi megfigyelését vagy általánosítását. Igazolódott az is, hogy csak a parasztság és a proletariátus, „a városi plebejus elemek“ beavatkozása lendítheti számottevően előre a polgári forradalmat (a XVI. század Németországát, a XVII. század Angliáját és a XVIII. század Franciaországát illetőleg a parasztságot helyezhetjük előtérbe, a XX. század Oroszországát illetőleg viszont feltétlenül meg kell fordítani a sorrendet, mert a proletariátus kezdeményező készsége és vezetése nélkül a parasztság — semmi). Igazolódott az is, hogy a forra-

dalmat *jóval messzebbre* kell vinnünk közvetlen, legközelebbi és már teljesen megérett polgári céljainál, azért, hogy *ezeket* a célokat valóban elérjük, s a minimális polgári vívmányokat visszavonhatatlanul megszilárdítsuk. Elképzelhetjük tehát, milyen megvetéssel lökte volna félre Engels az olyan kispolgári recepteket, hogy a forradalmat eleve be kell szorítani a közvetlenül polgári, szűk polgári keretekbe, „nehogy eltántorodjék a burzsoázia" — miként a kaukázusi mensevikek mondták 1905-ös határozatukban, vagy hogy „legyen biztosíték a restauráció ellen" — mint Plehanov mondta Stockholmban!

A másik kérdést, az 1905 decemberi felkelés megítélésének kérdését Kautsky brosúrája második kiadásának előszavában tárgyalja. „Most már nem állíthatom olyan határozottan, mint 1902-ben — írja —, hogy a fegyveres felkelések és a barikádharcok nem fognak döntő szerepet játszani a jövendő forradalmakban. Túlságosan nyilvánvalóan ez ellen szólnak a moszkvai utcai harcok tapasztalatai, ahol maroknyi ember egy hétig tartotta magát barikádharccal egy egész hadsereggel szemben, és talán győzött is volna, ha a forradalmi mozgalom más városokban nem marad sikertelen, s így a hadsereg nem kaphatott volna olyan erősítést, hogy végül a felkelők hihetetlen túlerővel állottak szemben. A barikádharc persze csak azért lehetett viszonylag ilyen sikeres, mert a városi lakosság hathatósan támogatta a forradalmárokat, a hadsereg pedig teljesen demoralizálódott. De ki merné határozottan állítani, hogy Nyugat-Európában ilyesmi lehetetlen?"

Tehát alig egy évvel a felkelés után, amikor már nem lehetett az a cél, hogy közvetlenül lelket öntsön a harcosokba, egy olyan óvatos kutató, mint Kautsky, a moszkvai felkelést határozottan a barikádharc „viszonylagos sikerének" nevezi, és szükségesnek tartja kijavítani azt az általános következtetését, hogy az utcai harcok nem játszhatnak nagy szerepet a jövendő forradalmakban.

Az 1905 decemberi harc *bebizonyította*, hogy a fegyveres felkelés *győzhet* a modern haditechnika és katonai szervezet körülményei között is. A decemberi harc egyik eredménye, hogy ezentúl az egész nemzetközi munkás-

mozgalomnak számolnia kell azzal, hogy a következő proletárforradalmakban valószínűleg hasonló harci formák kerülnek majd felszínre. Csakugyan ilyen következtetéseket kell levonni forradalmunk tapasztalataiból, — ezeket a tanulságokat kell leszűrniük a lehető legnagyobb tömegeknek. Milyen távol állnak ezek a következtetések és ezek a tanulságok az érvelésnek attól az *irányvonalától*, amelyet Plehanov jelölt ki a decemberi felkelésről adott, hérosztratoszi nevezetességű véleményével: „nem kellett volna fegyvert fogni." Milyen töméntelenül sok renegát kommentár követte ezt az értékelést! hány piszkos liberális kéz kapott rajta, hogy bomlassza és a kispolgári kompromisszum szellemével fertőzze meg a munkástömegeket!

Plehanov értékelésében szemernyi történelmi igazság sincs. Ha Marx, aki fél évvel a Kommün előtt azt mondta, hogy a felkelés őrültség lesz, ennek ellenére úgy tudta értékelni ezt az „őrültséget", mint a XIX. század proletariátusának legnagyobb tömegmozgalmát, akkor az orosz szociáldemokratáknak most ezerszer több joggal kell meggyőzniük a tömegeket arról, hogy a decemberi harc a legszükségesebb, legtörvényszerűbb, legnagyobb proletármozgalom volt a Kommün óta. Oroszország munkásosztálya éppen ilyen szellemben fog nevelkedni — bármit mondjanak, bárhogyan siránkozzanak is némely intellektuel szociáldemokraták.

Itt talán — tekintve, hogy ez a cikk a lengyel elvtársak részére készül — közbe kell szúrnom egy megjegyzést. Sajnos nem tudok lengyelül, s így csak hallomásból ismerem a lengyel viszonyokat. S könnyen a mellemnek szegezhetik, hogy éppen Lengyelországban egy egész párt kitörte a nyakát a tehetetlen partizánkodás, terror és tűzijátékszerű fellángolások következtében, s éppen a felkelések hagyományai és a proletariátus és a parasztság együttes harca nevében (az LSzP úgynevezett „jobbszárnya"[28]). Könnyen lehetséges, hogy a lengyel viszonyok ebben a tekintetben valóban gyökeresen különböznek az Oroszország többi részében uralkodó viszonyoktól. Ezt nem tudom megítélni. De azt meg kell mondanom, hogy Lengyelországon kívül sehol sem láttuk,

hogy ilyen értelmetlenül eltértek volna a forradalmi taktikától, ami jogos elutasításban részesült és ami ellen meg is indult a harc. S önkéntelenül is felötlik az emberben az a gondolat, hogy hiszen éppen Lengyelországban maradt el a fegyveres tömegharc 1905 decemberében! És vajon nem ez-e az oka annak, hogy éppen Lengyelországban és csakis Lengyelországban vert gyökeret a forradalmat „csináló" anarchizmus torz és értelmetlen taktikája, vajon nem ez-e az oka annak, hogy az ottani viszonyok folytán a fegyveres tömegharc nem bontakozhatott ki akár csak rövid időre is? Hát nem éppen az *ilyen* harc hagyománya, a decemberi fegyveres felkelés hagyománya olykor az egyetlen komoly eszköz, amellyel leküzdhetjük a munkáspárt soraiban felbukkanó anarchista tendenciákat, mégpedig nem a sablonos, filiszteri, kispolgári morál segítségével, hanem úgy, hogy a céltalan, értelmetlen, szétforgácsolt erőszak helyett a széles mozgalommal és a közvetlen proletárharc kiéleződésével összefüggő céltudatos tömegerőszakhoz folyamodunk?

Forradalmunk megítélésének kérdése korántsem csupán elméleti, hanem egyszersmind a legközvetlenebb, legaktuálisabb gyakorlati szempontból is jelentős. Jelenleg egész propagandánk, egész agitációs és szervező munkánk elválaszthatatlan kapcsolatban van azzal a folyamattal, hogy a munkásosztály és a félproletár lakosság nagy tömegei leszűrik a három nagy év tanulságait. Most nem szorítkozhatunk arra a puszta kijelentésre (az LSzP „balszárnyának" X. kongresszusán hozott határozatok szellemében), hogy adatok híján most nem tudjuk megállapítani, vajon a forradalmi robbanás vagy a hosszadalmas, lassú, apró lépések szakasza előtt állunk-e. Persze nincs az a statisztika a világon, amely ezt ma meg tudná állapítani. Természetesen úgy kell dolgoznunk, hogy munkánk általában *szocialista* szellemű és *szocialista* tartalmú legyen, bármilyen súlyos megpróbáltatásokat tartogasson is számunkra a jövő. Ez azonban még nem minden. Ha beérjük ennyivel, ez azt jelenti, hogy a proletárpártot ténylegesen nem tudjuk vezetni. Nyíltan fel kell vetnünk és szilárdan el kell döntenünk azt a kérdést, hogy milyen irányban fogjuk most feldolgozni a forradalom három esztendejé-

nek tapasztalatait. Nyíltan és mindenki füle hallatára ki kell jelentenünk az ingadozók és csüggedők okulására és a szocializmustól eltántorodó renegátok megszégyenítésére, hogy a munkáspárt a tömegek közvetlen forradalmi harcát, az 1905 októberi és decemberi harcot a Kommün óta a leghatalmasabb proletármozgalomnak tekinti, hogy a forradalom jövendő sikereinek egyetlen záloga ezeknek a harci formáknak a fejlesztésében rejlik, hogy a harc e példáinak világítótoronyul kell szolgálniuk a harcosok újabb nemzedékeinek nevelésében.

Ha ebben az irányban folytatjuk mindennapi munkánkat, ha emlékezetünkbe véssük, hogy csak a párt sok-sok éven át folytatott komoly és következetes előkészítő munkája biztosította a párt osztatlan befolyását a proletariátus körében 1905-ben, akkor el tudjuk majd érni azt, hogy bármiképp fejlődnek is az események és bármilyen ütemben megy is végbe az önkényuralom felbomlása, a munkásosztály szüntelenül erősödni fog és öntudatos forradalmi szociáldemokrata erővé fog fejlődni.

Megjelent:
„Przegląd Socjaldemokratyczny"
2. sz. 1908 április.
Aláírás: N. Lenin.
Orosz nyelven (lengyelből fordítva)
1908 május 10-én (23-án) jelent meg
a „Proletarij" 30. számában.

A MÁSODIK KADET NEMZEDÉK

Az olvasók különös figyelmére méltó oroszországi tudósítást közlünk lapunk mai számában „Tudományos híradó“ címmel. Közvetlenül lapunk megjelenése előtt igazolódtak azok a tények, melyekről a tudósító beszámol, s ezért részletesebben kell velük foglalkoznunk.

Új politikai szervezet van születőben; bizonyos újabb fordulat tapasztalható a társadalmi mozgalomban. Csoportosulnak a polgári demokráciának azok az elemei, akik a „kadetoknál baloldalibbak“ akarnak lenni, és magukhoz csalogatják a mensevikeket és a szociálforradalmárokat. Valahogy kialakul az a homályos felismerés, hogy a harmadik duma kadet ellenzéke oszlásnak indult hulla, s „valamit tenni kell“ tőle függetlenül.

Ezek a tények. Nem, korántsem határozottak még, de már utalnak olyan jelenségekre, amelyek érthetők és elkerülhetetlenek a forradalom első három évének tanulságai szempontjából.

Az első kadet nemzedék 1905 nyarán tűnt fel a forradalom nyílt színpadán. Ez a nemzedék, nem telt bele három év sem, elhervadt anélkül, hogy kivirágzott volna. Most a második kadet nemzedék foglalja el a helyét. Mit jelent ez az őrségváltás, és milyen feladatok elé állítja a munkáspártot?

Az első kadet nemzedék ott lármázott 1904-ben a banketteken, zemsztvo-kampányt folytatott, kifejezte a társadalmi fellendülés kezdetét, amikor még teljesen határozatlan volt az egyes osztályoknak az önkényuralomhoz és egymáshoz való viszonya, vagyis amikor még nem a tömegek nyílt harca és az egyes osztályok politikája,

hanem kis csoportok politikája szabta meg ezeket a viszonyokat. A kadetok maguk köré csoportosították akkor a polgári, úgynevezett művelt társadalom összes elemeit, kezdve a földbirtokosokon, akiknek nem annyira alkotmányra, mint inkább tormás tokhalra fájt a foguk, s végezve az alkalmazott, hivatalnoki értelmiségen. A kadetok arra készültek, hogy *közvetítsenek* a „történelmi hatalom", vagyis a cári önkényuralom és a munkásosztály és a parasztság harcoló tömegei között. Ez a hajbókolás — mert az orosz liberálisok a hajbókoláson kívül másféle közvetítést nem ismernek — azzal a küldöttséggel kezdődött, amely 1905 nyarán kereste fel a cárt. S azóta az orosz forradalomnak a szó szoros értelmében egyetlen olyan jelentősebb állomása sem volt, amikor a burzsoá liberalizmus ne „közvetített" volna ugyanezzel a módszerrel: az önkényuralom és a feketeszázas földesúri banda kiszolgálói előtti hajbókolással. A burzsoá liberalizmus 1905 augusztusában a Buligin-duma bojkottálására irányuló forradalmi taktika ellen hadakozott. 1905 októberében nyíltan megalakította az ellenforradalmi októbrista pártot, Pjotr Sztruvét pedig elküldte Vitte előszobájába, s mérsékletet és rendet prédikált. 1905 novemberében elítélte a postások és a távirdászok sztrájkját, és részvétét nyilvánította a katonafelkelések „szörnyűségei" miatt. 1905 decemberében ijedten Dubaszov[29] védőszárnyai alá bújt, hogy másnap „az őrület elemi kitörését" ostorozza (vagy inkább gyalázza). 1906 elején hevesen tiltakozott az ellen a „szégyenletes" gyanúsítás ellen, hogy a liberálisok képesek külföldön az önkényuralom megerősítésére kért milliárdos kölcsön ellen agitálni. Az első dumában a liberalizmus népszabadságról szavalt — közben meg suttyomban Trepovhoz szaladt, s a trudovikok és a munkásképviselők ellen hadakozott. A viborgi kiáltvánnyal[30] két legyet akart ütni egy csapásra, úgy akart lavírozni, hogy viselkedését — szükség szerint — a forradalom támogatásának is, meg a forradalom elleni harcnak is fel lehessen fogni. Említenünk sem kell a második és a harmadik dumát, ahol a kadetok liberalizmusa teljes ragyogásában mutatta meg októbrista természetét.

Három év alatt a kadetok annyira „levizsgáztak",

hogy az újabb élénkítésre irányuló kísérletek kezdettől fogva ilyen jelszóhoz kapcsolódnak: „balra a kadetoktól“! Az első kadet nemzedék *lehetetlenné tette magát.* Saját magukat ütötték agyon azzal, hogy lépten-nyomon elárulták a népszabadságot.

De vajon nem fertőzte-e meg ez a hullaméreg a második kadet nemzedéket is, amely a régi helyére lép? Vajon a „szociál-kadetok“, a népi szocialista urak, akik kiváltképp nagy lármát csapnak az új szervezet körül, nem akarják-e megismételni az elmúlt három esztendő tapasztalataiból már ismert régi evolúciót?

Erre a kérdésre nem a jövő fürkészésével, hanem a múlt elemzésével kell válaszolnunk. S ez az elemzés megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy az „eszer mensevikek“, a népi szocialista urak valóban a kadetok szerepét játszották abban a trudovik, paraszti politikai szervezetben, vagy jobban mondva politikai mozgalomban, melyben „fénykorukban“, például az első duma idején tevékenykedtek. Gondoljunk vissza a népi szocialista „párt“ (csoport?) történetének főbb állomásaira az orosz forradalomban. A „Felszabadulás Szövetségében“[31] kapták meg a keresztséget. Az eszer párt 1905 decemberében tartott kongresszusán ők, akik örökké ingadoztak a kadetok és az eszerek között, ostoba, se hideg, se meleg álláspontot védelmeztek, szerettek volna együtt is lenni a szociálforradalmárokkal, meg külön is tőlük. Az októberi szabadságjogok napjaiban a szociálforradalmárokkal közösen adtak ki politikai lapokat. Ugyanez a helyzet az első duma idején: „magasabb“ diplomáciát űznek, „ravaszul“ eltitkolják a nézeteltéréseket a világ szeme elől! Az első duma szétkergetése után, a felkelések második szakaszának kudarca után, Sveaborg leverése után ezek a gentlemanek *elhatározzák*, hogy jobbra kanyarodnak. „Legalizálják“ pártjukat, de persze csak azért, hogy a sajtóban legálisan ócsárolhassák a felkelés eszméjét, és bizonygathassák, hogy az aktív köztársasági propaganda időszerűtlen. Az első dumában a parasztképviselők jelenléte ellenére legyőzik az eszereket: 104 aláírást gyűjtenek agrártervezetükre, az eszerek 33 aláírásával szemben. A paraszti kistulajdonosnak a föld nacionalizálására irányuló

„józan“ polgári törekvései fölébe kerekednek a ködös „szocializálásnak“. A szociál-kadetok nem törekszenek arra, hogy megalakuljon a parasztok forradalmi politikai szervezete, olyan szervezet, mely a felkelést szolgálná, hanem igyekeznek megjátszani a legalitást és a parlamentesdit, szűk értelmiségi köröket igyekeznek alakítani. Az orosz paraszt ingadozása — egyfelől a kadetok és az intellektuel opportunista népi szocialisták, másfelől az értelmiségi módjára következetlen forradalmár eszerek közti ingadozása — a kisföldműves kettős helyzetét tükrözi, s azt fejezi ki, hogy a kisföldműves a proletariátus vezetése nélkül képtelen következetes osztályharcot folytatni.

S ha most a népi szocialista urak ismét a baloldali kadetokkal kezdik „összeszűrni a levet“, magukkal vonszolva az együgyű mensevikeket és eszereket, akkor ez azt jelenti, hogy az egész társaság semmit sem tanult a forradalom három esztendeje alatt. Azt állítják, hogy a gazdasági követelések megbontják az egységet. Közelebbi követelések, politikai követelések alapján akarnak egyesülni. Az égvilágon semmit sem tanultak a forradalom során, amely Oroszországban éppúgy, mint más országokban, bebizonyította, hogy csak a tömegharcnak van ereje, és csak komoly gazdasági átalakulások érdekében bontakozhat ki tömegharc.

Nem újdonság, hogy a mensevikek és az eszerek lépten-nyomon a baloldali kadetokat követik. Így volt Pétervárott a II. duma választásain. Ezt tették a mensevikek a kadet kormány és a teljhatalmú duma kérdésében, ezt tették az eszerek a népi szocialistákkal kötött titkos blokkban. Nyilvánvalóan mély okai vannak, hogy a kispolgári értelmiség körében ilyen „beteges vonzódás“ támadt, vonzódás a liberális burzsoázia szárnyai alá.

Ezt a vonzódást persze szokás szerint azzal leplezik, hogy az újabb fellendülés kihasználásáról vagy az erők újabb csoportosulásának kihasználásáról stb. szavalnak.

Ó, igen, uraim, mi is amondók vagyunk, hogy ki kell használni ... a hullát, de nem azért, hogy „felélesszük“, hanem azért, hogy megtrágyázzuk vele a talajt, nem azért, hogy megkíméljük a rothadt elméleteket és a nyárspolgári

érzelmeket, hanem azért, hogy eljátszassuk vele „az ördög prókátorának“ szerepét. A népi szocialisták és a baloldali kadetok eme új, remek, pompás példáján tanítani fogjuk a népet, tanítani fogjuk arra, hogy mit ne tegyen, s hogy szabaduljon meg a kadet árulástól és a kispolgári renyheségtől. Éber figyelemmel fogjuk kísérni ennek az új fattyúnak a növekedését és fejlődését (hacsak nem halva született), a nap minden órájában gondolva arra, hogy minden ilyen fattyú — *hacsak nem halva született* — a mai Oroszországban múlhatatlanul és elkerülhetetlenül a munkásosztály és a parasztság tömegharcának közvetlen bevezetését jelenti. A „Felszabadulás Szövetsége“ feltámad. Ha így van, akkor ez azt jelenti, hogy odafenn is kezdenek már sejteni valamit. S ha ez igaz, akkor a kezdet után jön a folytatás, az értelmiségi kapkodás után jön a proletárharc.

S a második kadet nemzedék színrelépése alkalmával meg fogjuk ismertetni a néppel a harc tanulságait, azt a tanulságot, hogy forradalmi közeledés csakis harcban és csakis a forradalmi harcot folytató paraszttömegekkel lehetséges.

„Proletarij“ 30. sz.
1908 május 10 (23).

AZ AGRÁRKÉRDÉS OROSZORSZÁGBAN A XIX. SZÁZAD VÉGÉN[82]

Először 1918-ban jelent meg külön brosúrában, az „Élet és Tudomány" kiadásában.

Ebben a cikkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani az orosz mezőgazdaság társadalmi és gazdasági viszonyainak összességéről. Ilyen munka nem szorítkozhat valamely speciális szakterület kutatására. Feladata az, hogy összefoglalja a marxista kutatás eredményeit, kijelölje mezőgazdaságunk minden jelentősebb sajátosságának helyét az orosz nemzetgazdaság általános rendszerében, vázolja az oroszországi agrárviszonyok fejlődésének általános irányvonalát, és felderítse azokat az osztályerőket, amelyek ezt a fejlődést így vagy úgy meghatározzák. Ezért az említett szempontból megvizsgáljuk az oroszországi birtokviszonyokat, majd a földesúri és a parasztgazdaságot, végül pedig általános következtetéseket vonunk le arra vonatkozólag, hogy hova vezetett fejlődésünk a XIX. század folyamán, és milyen feladatokat hagyott örökül a XX. századra.

I

Európai-Oroszország XIX. század végi földbirtokviszonyait az 1905. évi legújabb földbirtokstatisztika adatai alapján vázolhatjuk (a Központi Statisztikai Bizottság kiadása, Szentpétervár 1907[83]).

Európai-Oroszország egész mezőgazdasági területe e szerint a statisztika szerint 395 200 000 gyeszjatyina volt. Ez a terület a három fő csoport közt így oszlik meg:

I. csoport		
magánbirtokok	101,7 millió gyesz.	
II. csoport		
osztásföldek	138,8 « «	
III. csoport		
kincstári és egyéb földek .	154,7 « «	
Európai-Oroszországban összesen ..	395,2 millió gyesz.	

Meg kell mondanunk, hogy statisztikánk a kincstári földek közé sorol több mint százmillió gyeszjatyina olyan földet, amely messzi északon, Arhangelszk, Olonyec és Vologda kormányzóságban fekszik. A kincstári földek zömét ki kell hagynunk a számításból, ha Európai-Oroszország tényleges mezőgazdasági földalapjáról van szó. A szociáldemokratáknak az orosz forradalomban hirdetett agrárprogramjáról szóló munkámban (ezt a munkát 1907 végén írtam, de megjelenése rajtam kívül álló okok miatt késett) Európai-Oroszország tényleges mezőgazdasági földalapját körülbelül 280 millió gyeszjatyinára becsültem*. A kincstári földekből ide nem százötvenmillió, hanem mindössze 39 500 000 gyeszjatyinát vettem fel. Európai-Oroszországban tehát a földterületnek *kevesebb mint egyhetede* nincs földbirtokosok vagy parasztok tulajdonában. Hathetede a két antagonisztikus osztály tulajdonában van.

Most pedig lássuk, milyenek a földbirtokviszonyai ennek a két osztálynak, amelyek mint rendek is különböznek egymástól, mert a magántulajdonban levő földek nagy része nemesi föld, az osztásföldek viszont paraszti földek. A magánkézben levő 101 700 000 gyeszjatyina földből 15 800 000 gyeszjatyina társaságok és egyesületek tulajdonában van, a fennmaradó 85 900 000 gyeszjatyina pedig személyi tulajdon. Az utóbbi terület így oszlott meg a rendek között 1905-ben és vele párhuzamosan 1877-ben:

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 223. old. — *Szerk.*

A birtokos rendek	1905-ben mill. gyesz.	1905-ben %	1877-ben mill. gyesz.	1877-ben %	1905-ben gyarapodás + csökkenés — mill. gyesz.	1905-ben gyarapodás + csökkenés — %
Nemesek	53,2	61,9	73,1	79,9	—19,9	— 27,2
Egyházi személyek ...	0,3	0,4	0,2	0,2	+ 0,1	+ 50,0
Kereskedők és tiszteletbeli polgárok	12,9	15,0	9,8	10,7	+ 3,1	+ 31,6
Városi kispolgárok	3,8	4,4	1,9	2,1	+ 1,9	+100,0
Parasztok	13,2	15,4	5,8	6,3	+ 7,4	+127,6
Egyéb rendek	2,2	2,5	0,3	0,3	+ 1,9	+633,3
Külföldi állampolgárok ...	0,3	0,4	0,4	0,5	— 0,1	— 25,0
Összesen személyi tulajdonban	85,9	100,0	91,5	100,0	— 5,6	— 6,1

Oroszországban tehát a személyi tulajdonosok zöme nemes. Rengeteg földjük van. A fejlődés iránya azonban az, hogy a nemesi földtulajdon csökken. A földbirtok mindinkább elveszti, mégpedig rendkívül gyorsan veszti el rendi jellegét. Az 1877-től 1905-ig terjedő időszakban a leggyorsabban az „egyéb rendek" földbirtoka növekedett (28 év alatt nyolcszorosra), utána pedig a parasztoké (több mint kétszeresre). A parasztok közül tehát egyre több olyan szociális elem emelkedik ki, akik magántulajdonosokká válnak. Ez közismert tény. S nekünk a parasztgazdaság elemzése során fel kell majd fednünk azt a társadalmi-gazdasági mechanizmust, amely ezt a kiemelkedést előidézi. Egyelőre azt kell pontosan megállapítanunk, hogy Oroszországban a föld-magántulajdon fejlődése a rendi jellegről a rendi jelleg megszűnésére való átmenetet jelenti. A XIX. század végén a nemesség feudális vagy hűbéri földtulajdona ugyan még mindig zömét alkotja az egész föld-magántulajdonnak, de a fejlődés szemmelláthatólag a polgári föld-magántulajdon meg-

teremtése felé halad. Csökken a magánbirtoknak az a fajtája, amelyet jelenlegi tulajdonosai a fejedelmi kíséret volt tagjaitól, a hűbéruraktól, udvari méltóságoktól stb. örököltek. Növekszik az egyszerűen pénzért vásárolt magánbirtok. Csökken a föld hatalma, nő a pénz hatalma. A föld mindinkább belesodródik a kereskedelmi forgalomba; a továbbiakban látni fogjuk, hogy ez a folyamat még sokkalta gyorsabb is, mint ahogy csupán a földbirtokviszonyok adatai mutatják.

De hogy mennyire erős még „a föld hatalma", vagyis a feudális földesurak középkori földbirtokának hatalma Oroszországban a XIX. század végén, azt különösen jól szemléltetik a magánbirtokok nagyság szerinti megoszlásának adatai. Az általunk felhasznált forrás különösen részletesen tünteti fel a legnagyobb magánbirtokok adatait. A birtokok nagyság szerinti megoszlása a következő:

Birtokcsoportok	A birtokok száma	Területük gyesz.-ban	1 birtok átlag gyesz.-ban
10 gyesz.-ig	409 864	1 625 226	3,9
10—50 «	209 119	4 891 031	23,4
50—500 «	106 065	17 326 495	163,3
500—2 000 «	21 748	20 590 708	947
2 000—10 000 «	5 386	20 602 109	3 825
10 000 gyesz.-n felül	699	20 798 504	29 754
500 gyesz.-n felül összesen	27 833	61 991 321	2 227
Európai-Oroszországban összesen	752 881	85 834 073	114

Ebből látható, hogy a személyi magánbirtokon belül elenyésző a kistulajdon szerepe. A földtulajdonosok hatheted részének, 753 000 közül 619 000-nek összesen 6½ millió gyeszjatyina földje van. S viszont vannak óriási latifundiumok: *hétszáz* tulajdonosnak egyenként *átlag harmincezer gyeszjatyina* földje van. Ennek a hétszáz embernek háromszor annyi a földje, mint hatszázezer kisbirto-

kosnak. A latifundium általában jellegzetessége az orosz magánbirtoknak. Ha az 500 gyeszjatyinán felüli birtokokat számítjuk, kiderül, hogy huszonnyolcezer tulajdonosnak összesen 62 millió gyeszjatyina földje van, vagyis átlag 2227 gyeszjatyinája van mindegyiknek. Ezé a 28 000 emberé az egész föld-magántulajdon háromnegyed része*. A birtokosok rendi hovatartozása szempontjából ezek az óriási latifundiumok többnyire nemesi birtokok. 27 833 birtok közül 18 102, vagyis a birtokoknak csaknem kétharmada nemesek tulajdonában van, övék 44½ millió gyeszjatyina, vagyis a latifundiumok egész földterületének több mint 70 %-a. Világos tehát, hogy Oroszországban a XIX. század végén a föld óriási része — mégpedig tudvalevőleg a legjobb föld —, mint azelőtt (a középkorban) is, a kiváltságos nemesi rend, a tegnapi feudális földesurak kezében összpontosul. Hogy ezeken a latifundiumokon milyen gazdálkodási formák vannak kialakulóban, arról később fogunk részletesen beszélni. Most röviden csak arra a közismert, s az irodalomban Rubakin úr által oly élénk színekkel ecsetelt tényre utalunk, hogy a bürokrácia legmagasabb rangú hivatalnokai egytől egyig ott vannak a nemesi latifundiumok e tulajdonosai sorában[34].

Térjünk át az osztás-földbirtokra. 1 900 000 gyeszjatyina kivételével, amely nincs a földbirtok nagysága szerint csoportosítva, a többi 136 900 000 gyeszjatyina 12¼ millió parasztgazdaság birtokában van. Ez gazdaságonként átlag 11,1 gyeszjatyina. De az osztásföld megoszlása is egyenlőtlen: csaknem a fele — 137 millió gyeszjatyinából 64 millió — 2 100 000 gazdag portának, vagyis a porták *egyhatodának* kezében van.

Az osztásföld megoszlásának összesített adatai Európai-Oroszországra vonatkozólag:

* Hogy ne tarkítsuk a szöveget idézetekkel, itt mindjárt megjegyezzük, hogy az adatok legnagyobb részét az előbb említett műből, valamint „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. munkából (2. kiad. Szentpétervár 1908) vettük át. (Lásd *Lenin*. A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. — *Szerk.)*

Gazdaságcsoportok	Gazdaságok száma	Összterület gyesz.-ban	Átlag gazdaságonként gyesz.-ban
5 gyesz.-n alul ...	2 857 650	9 030 333	3,1
5—8 «	3 317 601	21 706 550	6,5
8 gyesz.-n alul összesen	6 175 251	30 736 883	4,9
8—15 gyesz.	3 932 485	42 182 923	10,7
15—30 «	1 551 904	31 271 922	20,1
30 gyesz.-n felül	617 715	32 695 510	52,9
Európai-Oroszországban összesen	12 277 355	136 887 238	11,1

Vagyis az osztásfölddel rendelkező porták több mint felének — 12 300 000 közül 6 200 000-nek — egyenként 8 gyeszjatyinánál kevesebb földje van. Ennyi föld Oroszországban általában és átlagosan semmiképp sem elegendő egy család eltartásához. Hogy képet alkothassunk ezeknek a portáknak gazdasági helyzetéről, idézzük a katonai lóösszeírások általános adatait (az egyetlen statisztikát, amely időszakonként és rendszeresen átfogja egész Oroszországot). Európai-Oroszország 48 kormányzóságában, vagyis a Don terület és Arhangelszk kormányzóság kivételével 1896—1900-ban 11 112 287 parasztportát számláltak össze. Ezek közül 3 242 462-nek, azaz 29,2%-nak nem volt lova. Egy lova volt 3 361 778 portának, azaz a porták 30,3%-ának. Tudjuk, mit jelent Oroszországban az, ha a paraszthak nincs lova (magától értetődően itt az összesített adatokat vesszük, nem pedig valamilyen kivételes területeket, például a városkörnyéki tejgazdaságokat vagy a dohánytermesztő stb. vidékeket). Közismert az egylovas paraszt szegénysége és nyomora is. Hatmillió porta 24—30 millió lakost jelent. S ez az egész népesség csupa pauper, koldus, talpalatnyi osztásfölddel, amelyből nem lehet megélni, amelyen csak éhenhalni lehet. Ha azt számítjuk, hogy egy jómódú földművelő gazdaságban a megélhetéshez legalább 15 gyeszjatyina szükséges, akkor 10 millió parasztporta nem éri el ezt a színvonalat, s ezeknek összesen 72 900 000 gyeszjatyina földjük van.

Továbbá. Az osztás-földbirtokkal kapcsolatban meg kell említenünk ennek egyik rendkívül fontos jellegzetességét. Az osztásföldeknek a parasztok közti megoszlása

jóval kevésbé egyenlőtlen, mint a magántulajdonban levő földek megoszlása. Viszont az osztásföldet birtokló parasztok közt egész sereg más természetű különbség, megoszlás és válaszfal van. Ezek a különbségek a hosszú évszázadok során történelmileg kialakult egyes paraszti csoportok közötti különbségek. Hogy szemléltetően megmutassuk ezeket a válaszfalakat, először az egész Európai-Oroszországra vonatkozó összefoglaló adatokat vesszük. Az 1905. évi statisztika a következő fő csoportokat különbözteti meg. Egykori jobbágyparasztok — portánként átlag 6,7 gyeszjatyina osztásföld. Egykori állami parasztok — 12,5 gyeszjatyina. Az uralkodóház birtokainak egykori jobbágyai — 9,5 gyeszjatyina. Telepesek — 20,2 gyeszjatyina. Cenzusosok — 3,1 gyeszjatyina. „Rezesek" — 5,3 gyeszjatyina. Baskírok és tyeptyarok[35] — 28,3 gyeszjatyina. Balti parasztok — 36,9 gyeszjatyina. Kozákok — 52,7 gyeszjatyina. Már ebből is látható, hogy a parasztok osztás-földbirtoka merőben középkori jellegű földbirtok. A hűbériség mindmáig elevenen él annak a tömérdek válaszfalnak a formájában, amely megmaradt a parasztok között. Az egyes csoportok nemcsak a föld mennyisége, hanem a fizetési kötelezettségek nagysága, a megváltás feltételei, a földbirtoklás jellege stb. szerint is különböznek egymástól. Az egész Oroszországra vonatkozó összefoglaló adatok helyett nézzük meg egy kormányzóság adatait, és meg fogjuk látni, mit jelentenek ezek a válaszfalak. Itt van például a Szarátov kormányzósági zemsztvo-statisztikai gyűjtemény[36]. Az általános oroszországi, vagyis az imént említett csoportokon kívül azt látjuk itt, hogy a helybeli kutatók adományozott földön gazdálkodó parasztokat, teljes jogú tulajdonosokat, obscsina-földdel rendelkező állami parasztokat, negyedtelkes állami parasztokat, urasági birtokokról kikerült állami parasztokat, kincstári parcellát bérlő parasztokat, tanyatulajdonosokat, telepeseket, szabadosokat, földbértől menteseket, szabad földműveseket, egykori gyári jobbágyokat és más csoportokat különböztetnek meg. A középkori válaszfalaknak ez a hálózata olyan bonyolult, hogy olykor egy és ugyanazon falu parasztjai is két teljesen különböző csoportra — „N. N. úr egykori

jobbágyaira" és „M. M. úrnő egykori jobbágyaira" oszlanak. A liberális-narodnyik táborhoz tartozó szerzőink, akik az orosz gazdasági viszonyokat képtelenek a fejlődés szempontjából, mint a hűbéri rendnek a polgári rend által történő felváltását nézni, rendszerint figyelmen kívül hagyják ezt a tényt. Valójában viszont a XIX. századi Oroszország történetét, s különösen ennek közvetlen eredményét, a XX. század elején végbement oroszországi eseményeket egyáltalán nem érthetjük meg, ha nem mérjük fel ennek a ténynek egész jelentőségét. Olyan országot, amelyben növekszik a csereforgalom és fejlődik a kapitalizmus, feltétlenül mindenféle válság sújt, ha a nemzetgazdaság fő ágában lépten-nyomon középkori viszonyok fékezik és akadályozzák a fejlődést. A hírhedt obscsina, amelynek jelentőségéről még majd kell beszélnünk, nem menti meg a parasztot a proletarizálódástól, valójában olyan középkori válaszfal szerepét tölti be, amely elkülöníti a parasztokat, akik valósággal hozzá vannak láncolva a kis közösségekhez és a „létjogosultságukat" minden tekintetben elvesztett csoportokhoz.

Mielőtt áttérnénk az Európai-Oroszország földbirtokviszonyaival kapcsolatos végkövetkeztetésekre, rá kell mutatnunk a dolognak még egy oldalára. Sem a „felső harmincezer" földbirtokos és a több millió parasztporta földjének nagyságára, sem a paraszti földbirtoklás középkori válaszfalaira vonatkozó adatok nem elegendők még ahhoz, hogy felmérjük, valójában mennyire „szorongatják", nyomják el és fojtogatják parasztunkat a hűbériség élő maradványai. Először is, az a föld, amelyet a parasztoknak a földesurak javára történt kisajátítása, vagyis az úgynevezett 1861-es nagy reform után osztásföldül meghagytak a parasztoknak, összehasonlíthatatlanul rosszabb minőségű, mint a földesuraké. Ezt a helybeli tanulmányok és a zemsztvo-statisztikai kutatások óriási irodalma tanúsítja. Erre vonatkozólag tömérdek megcáfolhatatlan adatunk van, amelyek mind azt mutatják, hogy a paraszti földek terméshozama alacsonyabb, mint az urasági földeké; általánosan elismert tény, hogy ez a különbség elsősorban az osztásföldek rosszabb minőségének, és csak másodsorban a rosszabb művelésnek, valamint a nyomorúságos

parasztgazdaság hiányosságainak következménye. Másodszor, amikor a földesurak 1861-ben „megszabadították" a parasztokat a földtől, a legtöbb esetben úgy mérték ki számukra a földet, hogy a parasztok „saját" földesuruk csapdájába kerültek. Az orosz zemsztvo-statisztikai irodalom a közgazdaságtan tudományát a földesúri gazdálkodás rendkívül eredeti, sajátságos, alighanem a világon példátlan módjának leírásával gazdagította. Ennek a neve: *a lehasított földek segítségével* folytatott gazdálkodás. A parasztokat 1861-ben „megszabadították" a saját gazdaságuk számára nélkülözhetetlen itatóktól, legelőktől stb. A paraszti földeket beékelték az urasági földek közé, úgy, hogy a földbirtokos uraknak fölötte biztos — és fölötte nemes — jövedelmi forrásuk legyen a tilosba hajtás stb. miatt kirótt számos büntetés. „A csirkét sincs hová kiengedni" — ez a keserű paraszti igazság, ez az „akasztófahumor" minden hosszú idézetnél jobban érzékelteti a paraszti földbirtoknak azt a sajátosságát, amelyet statisztikailag sehogy sem lehet kifejezni. Mondanunk sem kell, hogy ez a sajátosság mind eredetét, mind a földesúri gazdálkodás megszervezésének módjára gyakorolt hatását tekintve a legtisztább jobbágyrendszer.

Most pedig térjünk át az Európai-Oroszország földbirtokviszonyaival kapcsolatos következtetésekre. Eddig külön-külön ismertettük a földesúri és a paraszti földbirtok viszonyait. Most összefüggésükben kell szemügyre vennünk őket. Ebből a célból vegyük az Európai-Oroszország földalapjának nagyságára vonatkozólag fentebb közölt hozzávetőleges számot — a 280 millió gyeszjatyinát —, és nézzük meg, hogyan oszlik meg ez a földmennyiség a különféle típusú földbirtokok között. Hogy melyek ezek a típusok, azt részletesen ki fogjuk mutatni a továbbiakban, most pedig egy kissé elébe vágva a dolgoknak, vegyük feltételesen a fő típusokat. A 15 gyeszjatyinán aluli birtokokat az első csoportba soroljuk: ide tartozik a feudális kizsákmányolás által elnyomott, tönkrement parasztság. A második csoportba a középparasztság tartozik — 15—20 gyeszjatyinás birtokokkal. A harmadik csoport a jómódú parasztság (a paraszti burzsoázia) és a tőkés földbirtok 20—500 gyeszjatyinás birtokokkal. A negyedik csoportot

a feudális latifundiumok alkotják — 500 gyeszjatyinán felül. Ha e csoportok szerint összefogjuk a paraszti és a földesúri földbirtokot, némi kikerekítés* és hozzávetőleges számítások után (amelyeket részletesen ismertettem az előbb említett munkámban) a következő képet kapjuk a XIX. század végi orosz földbirtokviszonyokról.

Földbirtokmegoszlás Európai-Oroszországban a XIX. század végén

	Birtokok száma (millιókban)	Gyeszjatyinák száma (milliókban)	1 birtokra jut gyesz.
a) A feudális kizsákmányolás által elnyomott, tönkrement parasztság	10,5	75,0	7,0
b) Középparasztság	1,0	15,0	15,0
c) Paraszti burzsoázia és tőkés földbirtok	1,5	70,0	46,7
d) Feudális latifundiumok	0,03	70,0	2 333.0
Összesen	13,03	230,0	17,6
Nagyság szerint nem csoportosított földbirtokok		50,0	
Összesen	13,03	280,0	21,4

Ismételjük: az itt alapul vett csoportok gazdasági jellemzésének helyességét a továbbiak során fogjuk bebizonyítani. S ha ez a kép (amely lényegében szükségképpen csakis hozzávetőleges lehet) részleteiben bírálható is, arra kérem az olvasót, ügyeljen arra, hogy a részletek bírálatának örve alatt ne csempészhessék be a dolog *lényegének* tagadását. A lényeg pedig az, hogy az orosz földbirtok egyik pólusán 10½ millió gazdaság (mintegy 50 millió lakos) van 75 millió gyeszjatyina földdel, a másik póluson pedig *harmincezer család* (körülbelül százötvenezer lakos) 70 millió gyeszjatyina földdel.

Most, hogy a földbirtokviszonyok kérdésével végezzünk, hátra van még, hogy átlépjük a tulajdonképpeni

* Például a latifundiumokhoz hozzáadtuk a 62 millió gyeszjatyina földesúri földön felül az uralkodóház birtokait, 5 100 000 gyeszjatyinát, valamint 272, egyenként több mint 1000 gyeszjatyinával rendelkező kereskedelmi és ipari társaság földjeit, 3 600 000 gyeszjatyinát.

Európai-Oroszország határát, s nagy vonásokban megvizsgáljuk a telepítés jelentőségét. Hogy némi fogalmat nyújtsunk az olvasónak az orosz birodalom egész földalapjáról (Finnországot leszámítva), Mertvago úr adatait fogjuk felhasználni. A szemléletesség kedvéért táblázat formájában közöljük ezeket az adatokat, kiegészítve a lakosság lélekszámával az 1897-es népszámlálás szerint.

	Föld összesen		Ebből		Ebből művelés alatt				Népesség 1897-ben	
	Négyszetverszt (ezerben)	Gyeszjatyina (millióban)	Olyan föld, melyről nincs adat	Nyilvántartott földek	szántó	kaszáló	erdő	együtt	Összesen (ezerben)	1 négyszetversztén
			millió gyeszjatyinában							
Lengyel Királyság 10 korm.	111,6	11,6	—	11,6	7,4	0,9	2,5	10,8	9402,2	84,8
Volgától nyugatra 8[a] korm.	1755,6	183,0	—	183,0	93,6	18,7	34,0	146,3	—	—
Volgától északra és keletre 12 korm.	2474,9	259,0	—	258,0	22,3	7,1	132,0	161,4	—	—
Összesen Európai-Oroszország 50 korm.	4230,5	441,0	—	441,0	115,9	25,8	166,0	307,7	93442,9	22,1
Kaukázus	411,7	42,9	22,1	20,8	6,5	2,2	2,5	11,2	9289,4	22,6
Szibéria	10966,1	1142,6	639,7	502,9	4,3	3,9	121,0	129,2	5758,8	0,5
Közép-Ázsia	3141,6	327,3	157,4	169,9	0,9	1,6	8,0	10,5	7746,7	2,5
Összesen Ázsiai Oroszország	14519,4	1512,8	819,2	693,6	11,7	7,7	131,5	150,9	—	—
Az egész Orosz Birodalom	18861,5	1966,4	819,2	1146,2	135,0	34,4	300,0	469,4	125640,0	6,7

Ezekből a számokból világosan látható, milyen keveset tudunk még Oroszország határvidékeiről. Természetesen az ostobaság netovábbja volna, ha a belsőoroszországi földkérdést úgy akarnók „megoldani“, hogy a népességet telepítsék át a határvidékekre. Teljesen kétségtelen, hogy ilyen „megoldást“ csak kuruzslók javasolhatnak, hogy az imént kimutatott ellentmondásokat, amelyek Európai-Oroszország régi latifundiumai és ugyanazon Európai-Oroszország új létfeltételei és gazdasági viszonyai közt fennállanak, valamilyen forradalmi átalakítással *Európai-Oroszországban* kell „megoldani“, nem pedig kívüle. Nem arról van szó, hogy az áttelepítéssel megszabadítsák a parasztokat a jobbágyságtól. Arról van

szó, hogy az ország belső, központi részének agrárkérdése mellett ott van a telepítés agrárkérdése is. Nem az a feladat, hogy a telepítés kérdésével elkendőzzük az Európai-Oroszországban bekövetkezett válságot, hanem az, hogy kimutassuk a feudális latifundiumok végzetes következményeit a központban *is*, a határvidékeken *is*. Az orosz telepítést *gátolják* a közép-oroszországi hűbéri maradványok. Az orosz telepítést *csak* úgy lehet szabaddá tenni és szabályozni, ha Európai-Oroszországban agrárforradalmat hajtanak végre, ha felszabadítják a parasztokat a feudális latifundiumok járma alól. Ennek a szabályozásnak nem az áttelepítésről való bürokratikus „gondoskodásban", nem „áttelepítések szervezésében" kell állnia, amiről a liberális és narodnyik táborba tartozó közírók annyira szeretnek beszélni, hanem azoknak a feltételeknek a megszüntetésében, amelyek arra kárhoztatják az orosz parasztot, hogy a latifundiumok tulajdonosainak örökös jármát nyögve, sötétségben, elnyomatásban vademberként éljen.

Mertvago úr a Prokopovics úrral közösen írt brosúrában („Mennyi föld van Oroszországban, és hogyan élünk vele?", Moszkva 1907) jogosan mutat rá arra, hogy a kultúra fejlődésével a művelésre alkalmatlan földek művelésre alkalmas földekké válnak. Baer és Helmersen akadémikusok, e kérdés kiváló ismerői 1845-ben azt írták, hogy a tauriai sztyeppék „az éghajlat és a vízhiány folytán *mindig* a legszegényebb és művelésre alkalmatlan földek közé fognak tartozni!!"[37] Akkor Tauria kormányzóság lakossága 1 800 000 csetverty gabonát termelt. Hatvan év alatt a lakosság száma megkétszereződött, s ma 17 600 000 csetverty, azaz csaknem tízszer annyi gabonát termelnek.

Ez nagyon helyes és komoly gondolat, de Mertvago úr egyvalamiről megfeledkezett: Újoroszország gyors betelepítésének az volt a fő feltétele, hogy a *hűbériség megdőlt* Oroszország belsejében. Csak a belső-oroszországi fordulat tette lehetővé, hogy gyorsan és tömegesen, amerikai módra betelepítsék és iparosítsák a délvidéket (Oroszország déli részének 1861 után bekövetkezett *amerikai* ütemű fejlődéséről elvégre igen sok szó esett). Most is csak az Európai-Oroszországban végrehajtott fordulattal, csak a hűbériség belső-oroszországi maradványainak teljes megszüntetésével,

a parasztoknak a középkori latifundiumoktól való megszabadításával kezdődhet el *valóban* a telepítés új időszaka. Az oroszországi telepítés kérdése a belső-oroszországi agrárkérdés alárendelt kérdése. A XIX. század vége ilyen alternatíva elé állít minket: vagy radikálisan megszüntetjük a hűbériséget az „ősi" orosz kormányzóságokban; ebben az esetben biztosítva van a telepítés gyors, nagyarányú, amerikai ütemű fejlődése határvidékeinken. Vagy késik a belső-oroszországi agrárkérdés megoldása; ebben az esetben a termelőerők fejlődésében elkerülhetetlenül tartós fennakadás lesz, és a hűbéri hagyományok a telepítésügyben is tovább élnek majd. Az előbbi esetben a szabad farmer fogja művelni a földet, az utóbbiban a leigázott muzsik és a lehasított földek révén „gazdálkodó" földesúr.

II

Áttérünk a földesúri gazdaság szervezetére.Köztudomású, hogy e szervezet fő jellegzetessége a tőkés rendszer (a „szabad elszegődés") egyesítése a ledolgozásos rendszerrel. Mi ez a ledolgozásos rendszer voltaképpen?

Ahhoz, hogy válaszolni tudjunk erre a kérdésre, meg kell vizsgálnunk, milyen volt a földesúri gazdaság szervezete a hűbériség idején. Mindenki tudja, mi volt a hűbériség jogi és közigazgatási szempontból, s a mindennapi élet szempontjából. De nagyon ritkán vetik fel azt a kérdést, hogy mi volt a földesurak és a parasztok gazdasági viszonyainak lényege a hűbériség idején. A parasztokat akkor a földesurak látták el földdel. Olykor más termelési eszközöket, például erdőt, haszonállatokat stb. is kölcsönöztek a parasztoknak. Mi volt az értelme annak, hogy a jobbágyparasztoknak telket adtak a földesúri földekből? A telek akkor a *munkabér formája* volt, ha a mai viszonyoknak megfelelően akarunk beszélni. A tőkés termelésben a munkabért pénzben fizetik ki a munkásnak. A tőkés haszna pénz formájában realizálódik. A gyárban a szükséges munka és a többletmunka (vagyis az a munka, amely a munkás létfenntartási költségeinek fedezéséhez szükséges, és az a munka, amely meg nem fizetett értéktöbbletet termel a tőkésnek) egyetlen munkafolyamatban egyesül, egy

és ugyanazon gyári munkanap folyamán stb. Más a helyzet a robotmunkán alapuló gazdaságban. Itt is megvan a szükséges munka és a többletmunka, amint a rabszolgamunkán alapuló gazdaságban is megvan. De a munkának ez a két fajtája időben és térben külön van választva. A jobbágyparaszt három napot a földesúrnak, három napot magának dolgozik. A földesúrnak az urasági földön vagy az urasági gabonával dolgozik. Magának a juttatott telken dolgozik, maga termeli saját maga és családja számára azt a gabonát, amely a földesúr rendelkezésére álló munkaerő fenntartásához szükséges.

Eszerint a gazdálkodás jobbágy- vagy robotrendszere megegyezik a gazdálkodás tőkés rendszerével abban a tekintetben, hogy a dolgozó mindkettőben csak a szükséges munka termékét kapja meg, a többletmunka termékét pedig ellenszolgáltatás nélkül átadja a termelési eszközök tulajdonosának. A jobbágygazdaság viszont a következő három szempontból különbözik a tőkés gazdaságtól. Először: a jobbágygazdaság naturális gazdaság, a tőkés gazdaság pedig pénzgazdaság. Másodszor: a jobbágygazdaságban a kizsákmányolás eszköze az, hogy röghöz *kötik* a dolgozót, földet adnak neki, a tőkés gazdaságban viszont megszabadítják a földtől a dolgozót. A feudális földesúr csak úgy juthat jövedelemhez (vagyis többlettermékhez), ha telekkel, felszereléssel és jószággal rendelkező parasztot tart a földjén. A föld nélküli, ló nélküli, nem gazdálkodó paraszt nem megfelelő objektum a feudális kizsákmányolás számára. Ahhoz, hogy a kapitalista jövedelemhez (profithoz) jusson, éppen föld nélküli, nem gazdálkodó munkás kell, aki kénytelen eladni munkaerejét a szabad munkapiacon. Harmadszor: a telekhez juttatott parasztnak *személyileg függnie* kell a földesúrtól, mivel van földje, s így csak akkor megy dolgozni az urasági földre, ha *kényszerítik* rá. A gazdasági rendszer itt „gazdaságon kívüli kényszert“, jobbágyságot, jogi függést, nem teljes jogúságot stb. hoz létre. Ezzel szemben az „eszményi“ kapitalizmus a legteljesebb szabadságot nyújtja ahhoz, hogy a tulajdonos és a proletár szerződést kössön a szabad piacon.

A ledolgozás történelmi helyét és jelentőségét csak akkor érthetjük meg, ha pontosan tisztázzuk a jobbágy-

gazdaságnak vagy — ami ugyanaz — a robotgazdaságnak ezt a gazdasági lényegét. A ledolgozás a robot egyenes és közvetlen csökevénye. A ledolgozás átmenet a robotgazdaságból a kapitalizmusba. A ledolgozásnak az a lényege, hogy a parasztok *saját felszerelésükkel* művelik meg az uraségi földet részben pénzbeni, részben természetbeni fizetés (föld, lehasított föld, legeltetés, téli kölcsön stb.) ellenében. A gazdaságnak felesbérlet néven ismert formája a ledolgozás egyik válfaja. A ledolgozáson alapuló földesúri gazdaságnak *szüksége* van a földhöz juttatott parasztra, akinek van élő és holt felszerelése, legyen bár ez a felszerelés a legnyomorúságosabb; s szükséges az is, hogy ez a paraszt nyomorogjon és vállalja a szolgaságot. Szolgaság a szabad elszegődés helyett — ez a ledolgozás szükségszerű velejárója. A földbirtokos itt nem mint pénzzel és a munkaeszközök összességével rendelkező tőkés vállalkozó szerepel. A ledolgozásos rendszerben a földbirtokos mint uzsorás szerepel, aki kihasználja a szomszédos paraszt szorult helyzetét és harmadáron vásárolja meg a paraszt munkáját.

Hogy szemléltetőbben kimutassuk ezt, elővesszük a földművelésügyi igazgatóság adatait, — azt a forrást, amelyet még csak gyanúsítani sem lehet olyasmivel, hogy a földbirtokos urakkal szemben rosszindulatú. „A szabad bérmunka a gazdaságban stb." című ismert kiadvány („A *gazdáktól* szerzett mezőgazdasági és statisztikai adatok", V. füzet, Szentpétervár 1892)[88] nyolc évre (1883—1891) vonatkozólag a következő adatokat közli a központi feketeföld-övezetről: eszerint a paraszt átlag 6 rubelt kap egy gyeszjatyina őszi vetésnek saját felszereléssel való teljes megműveléséért. Ha ugyanezeknek a munkáknak értékét a szabad elszegődés alapján számítjuk — olvassuk ugyanebben a kiadványban —, csupán a gyalogmunka 6 rubel 19 kopekot tesz ki, *nem számítva* a ló munkáját; ez a munka nem becsülhető 4 rubel 50 kopeknál kevesebbre (id. kiad., 45. old.; „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban", 141. old.*). Eszerint szabad bérmunkával 10 rubel 69 kopekbe, ledolgozással pedig 6 rubelbe kerül a föld meg-

* Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. 234. old. — *Szerk.*

művelése. Mivel magyarázható ez a jelenség, ha nem véletlen, nem egyedülálló, hanem normális és mégszokott jelenségről van szó? Az olyan szavak, mint az „adósszolgaság", „uzsora", „becsapás" stb., kifejezik az ügylet formáját és jellegét, de nem magyarázzák meg gazdasági lényegét. Hogyan végezhet a paraszt éveken át 6 rubelért olyan munkát, amely 10 rubel 69 kopeket ér? A paraszt azért *teheti* ezt meg, mert telke fedezi a családja kiadásainak egy részét, s *lehetővé teszi* neki, hogy munkabérét a „szabad bérmunka" normájának színvonala alá süllyessze. S kénytelen megtenni ezt, mert nyomorúságos telke a szomszédos földbirtokoshoz láncolja, s mert képtelen megélni gazdaságából. S érthető, hogy ez a jelenség csak úgy tekinthető „normálisnak", mint egy láncszem a robotnak a kapitalizmus által való kiszorításában. Hiszen a paraszt ilyen körülmények közt múlhatatlanul tönkremegy, és lassan, de biztosan proletárrá válik.

Nézzük meg a szarátovi kerület hasonló jellegű, de valamivel teljesebb adatait. Egy gyeszjatyina megművelése aratással, behordással és cséplessel együtt téli szerződés esetén — a munkabér 80—100 százalékának előlegezésével — átlag 9,6 rubelbe kerül. A szántóföld haszonbérének ledolgozása esetén 9,4 rubelbe. Szabad elszegődés esetén 17,5 rubelbe! Az aratás és a behordás ledolgozás esetén 3,8 rubel, szabad elszegődés esetén 8,5 rubel gyeszjatyinánként, és így tovább. Ezeknek a számoknak mindegyike ékesen tanúskodik a paraszt végtelen nyomoráról, kiuzsorázottságáról és tönkremeneteléről. Ezeknek a számoknak mindegyike arról tanúskodik, hogy a XIX. század végi Oroszországban *elevenen él* a feudális kizsákmányolás, *elevenen élnek* a robot csökevényei.

A ledolgozásos rendszer elterjedtségét nagyon nehéz statisztikailag felmérni. Rendszerint az a helyzet, hogy a földesúri gazdaságban együtt áll fenn a ledolgozásos rendszer és a tőkés rendszer, amelyeket különféle mezőgazdasági műveletekre alkalmaznak. A föld jelentéktelen hányadát a földbirtokos felszerelésével és bérmunkásokkal művelik meg. A föld nagyobbik részét felesbe, ledolgozásért bérbe adják a parasztoknak. Nézzünk szemléltetés kedvéért néhány esetet Kaufman úr alapos munkájából,

amelyben a szerző számos egészen friss adatot közöl a magánbirtokokon folytatott gazdálkodásról*. Tula kormányzóság (az adatok 1897—1898-ra vonatkoznak): „a földbirtokosok megmaradtak a régi háromnyomásos gazdálkodás mellett... a távol eső földeket parasztok veszik bérbe"; az urasági földek megművelése a legkevésbé sem kielégítő. Kurszk kormányzóság: „... a föld gyeszjatyinánkénti bérbeadása a parasztoknak, ami előnyös a magas árak következtében..., a talaj kimerülésére vezetett". Voronyezs kormányzóság: ... a közép- és kisbirtokosok „többségükben kizárólag paraszti felszerelés segítségével gazdálkodnak vagy bérbe adják birtokaikat... a gazdaságok legtöbbjében olyan módszerekkel dolgoznak, amelyekben nyoma sincs semmiféle tökéletesítésnek".

Az efféle kijelentések azt mutatják, hogy a XIX. század végére teljes egészében érvényes Európai-Oroszország különböző kormányzóságainak az az általános jellemzése a ledolgozásos rendszer, illetőleg a tőkés rendszer túlsúlya tekintetében, amelyet Annyenszkij úr „A terméseredmények stb." című könyvében olvashatunk. Táblázat formájában idézzük ezt a jellemzést:

	A kormányzóságok száma			
	A feketeföld-övezetben	A nem feketeföld-övezetben	Összesen	A magánbirtokosok egész vetésterülete (1000 gyesz.)
I. Azok a kormányzóságok, amelyekben a tőkés rendszer van túlsúlyban	9	10	19	7 407
II. Azok a kormányzóságok, amelyekben vegyes rendszer van túlsúlyban	3	4	7	2 222
III. Azok a kormányzóságok, amelyekben a ledolgozásos rendszer van túlsúlyban	12	5	17	6 281
Összesen	24	19	43	15 910

* „Az agrárkérdés". Dolgorukov és Petrunkevics kiadása, II. köt., Moszkva 1907, 442—628. old. „A magánbirtok kulturális és gazdasági jelentőségének kérdéséhez".

A feketeföld-övezetben tehát a ledolgozás feltétlenül túlsúlyban van, bár ha a táblázatba felvett 43 kormányzóság összességét vesszük, háttérbe szorul. Emellett fontos megemlítenünk, hogy az I. csoportban (tőkés rendszer) éppen a földművelő központi terület szempontjából nem jellegzetes vidékek szerepelnek: a balti, a délnyugati (cukorrépatermelő vidék), valamint a déli kormányzóságok és a két fővárosi kormányzóság.

Hogy milyen hatással van a ledolgozás a mezőgazdasági termelőerők fejlődésére, azt ékesszólóan tanúsítják a Kaufman úr munkájában összesített anyagok. „Kétségtelen — olvassuk ebben a műben —, hogy a paraszti kisbérlet és a felesbérlet egyike a mezőgazdaság haladását leginkább gátló tényezőknek“ ... a Poltava kormányzóság mezőgazdaságáról szóló részben minduntalan utal arra, hogy „a bérlők rosszul művelik meg, rossz maggal vetik be, elgazosítják a földet“.

Mogilev kormányzóságban (1898) „a gazdaság mindennemű tökéletesítését fékezik a feles gazdálkodás hátrányai“. A szkopscsina[39] az egyik fő oka annak, hogy „a dnyepri kerület mezőgazdasága olyan helyzetben van, hogy gondolni sem lehet semmiféle újításra és javításra“. „A rendelkezésünkre álló anyag — írja Kaufman úr (517. old.) — többször is határozottan utal arra, hogy még egy és ugyanazon birtokon belül is a bérbe adott földeken tartják magukat a gazdálkodás régi, elavult módszerei, miközben az uradalmi művelés alatt álló földeken már bevezették az új, tökéletesebb földművelési rendszereket.“ Például a bérbe adott földeken még mindig tartja magát a háromnyomásos gazdálkodás, olykor még trágyázás nélkül is, ezzel szemben az uradalmi földeken már meghonosodott a váltógazdaság. A felesbérlet akadályozza a takarmányfüvek termelését, gátolja a trágyázás elterjedését, hátráltatja a jobb mezőgazdasági szerszámok alkalmazását. Mindennek következménye világosan megmutatkozik a terméseredmények adataiban. Nézzünk meg például egy Szimbirszk kormányzósági latifundiumot: a rozs hozama az uradalom által művelt földön gyeszjatyinánként 90 pud, a búzáé 60 pud, a zabé 74 pud, a felesbe kiadott földeken pedig megfelelően 58—28—50 pud. Egy

egész kerület (Nyizsnyij-Novgorod kormányzóság, gorbátovi kerület) átlagos adatai a következők:

A rozs terméshozama gyeszjatyinánként pudban

Talajkategóriák	Osztásföldek	Magántulajdonban levő földek		
		Uradalmi földek	Felesbérlet	Bérlet
I.	62	74	—	44
II.	55	63	49	—
III.	51	60	50	42
IV.	48	69	51	51
A kategóriák átlaga	54*	66	50	45*

Szóval a jobbágyi alapon (felesbérlet és kisbérlet) megművelt *földesúri* földek terméshozama *kisebb*, mint az osztásföldeké! Ennek a ténynek óriási jelentősége van, mert megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy Oroszország mezőgazdasági elmaradottságának, az egész nemzetgazdaság pangásának és a földműves világszerte sehol sem tapasztalt rossz sorának fő és alapvető oka *a ledolgozásos rendszer*, vagyis a hűbériség közvetlen csökevénye. Semmiféle hitel, semmiféle talajjavítás nem járhat komoly eredménnyel, s hiábavaló a paraszt mindenféle „megsegítése“, eredménytelenek a bürokraták és a liberálisok által annyira kedvelt „támogató“ rendszabályok, amíg a feudális latifundiumok, hagyományok és gazdasági rendszerek béklyóba verik az életet. S viszont, egy agrárforradalom, amely megszünteti a földesúri földbirtokot, és szétrombolja a régi, középkori obscsinát (a föld nacionalizálása például nem rendőri, nem hivatalnoki úton rombolja szét), feltétlenül rendkívül gyors és valóban nagyarányú haladás alapjául szolgálna. A felesbérletbe és haszonbérletbe adott földek hihetetlenül alacsony terméshozama az úgynevezett „úrdolga“ rendszerének következménye. Nemcsak ezek-

* Kaufman úrnál az 521. oldalon ennél a két számnál nyilvánvalóan sajtóhiba van.

nek a földeknek a terméshozama emelkedne, ha a mostani földműves megszabadulna az „úrdolgától“, hanem az osztásföldek hozama is feltétlenül emelkedne, pusztán a gazdálkodás útjában álló hűbéri akadályok eltávolítása folytán.

Természetesen a jelenlegi helyzetben is megállapítható a magánbirtokos gazdaság tőkés fejlődése, de ez a fejlődés rendkívül lassú, és elkerülhetetlenül hosszú időre a „barbár földesúr“ politikai és társadalmi uralmával terheli meg Oroszországot. Most pedig megvizsgáljuk, miben nyilvánul meg ez a fejlődés, és igyekszünk megállapítani néhány általános eredményét.

Az a körülmény, hogy az „uradalmi“ földek, vagyis a kapitalista módon megművelt földesúri földek terméshozama nagyobb a paraszti földek hozamánál, a mezőgazdasági kapitalizmus technikai haladására utal. Ez a haladás a ledolgozásos rendszerről a szabad bérmunka rendszerére való áttéréssel függ össze. A parasztság tönkremenetele, lovának, mezőgazdasági felszerelésének elvesztése, a földműves proletarizálódása *kényszeríti* a földbirtokosokat, hogy saját mezőgazdasági felszerelésükkel dolgoztassanak. Növekszik a gépek alkalmazása a mezőgazdaságban, s a gépek fokozzák a munka termelékenységét, és elkerülhetetlenül a tisztán kapitalista termelési viszonyok fejlődésére vezetnek. 1869-től 1872-ig 788 000 rubel értékű, 1873-tól 1880-ig 2 900 000 rubel, 1881-től 1888-ig 4 200 000 rubel, 1889-től 1896-ig 3 700 000 rubel, 1902—1903-ban 15 200 000—20 600 000 rubel értékű mezőgazdasági gépet hoztak be külföldről Oroszországba. Az oroszországi mezőgazdasági gépgyártást (meglehetősen pontatlan gyári statisztika alapján, hozzávetőlegesen) 1876-ban 2 300 000 rubelre, 1894-ben 9 400 000 rubelre, 1900—1903-ban 12 100 000 rubelre becsülték. Vitathatatlan, hogy ezek a számok a mezőgazdaság haladásáról, mégpedig természetesen tőkés haladásáról tanúskodnak. De ugyanúgy vitathatatlan, hogy ez a haladás rendkívül lassú ahhoz képest, amilyen egy modern tőkés államban lehetséges; példa erre Amerika. Az 1900 június 1-i összeírás szerint az Egyesült Államokban a farmok földjének területe 838 600 000 acre, vagyis körülbelül 324 millió

gyeszjatyina volt, a farmok száma pedig 5 700 000, úgyhogy egy farmra átlag 146,2 acre (körülbelül 60 gyeszjatyina) föld jutott. S ezeknek a farmereknek 1900-ban *157 700 000 dollár* (1890-ben 145 300 000 dollár; 1880-ban 62 100 000 dollár) értékű mezőgazdasági szerszámot gyártottak*. Az orosz adatok nevetségesen kicsinyek ezekhez képest, és azért olyan kicsinyek, mert nálunk nagyok és erősek a feudális latifundiumok.

A tökéletesített mezőgazdasági munkaeszközöknek a földbirtokosok, illetőleg a parasztok gazdaságában tapasztalható viszonylagos elterjedtségét külön adatgyűjtés útján állapították meg, amelyet a földművelésügyi minisztérium rendezett a múlt század kilencvenes éveinek közepén. Ennek az adatgyűjtésnek az adatait, melyeket Kaufman úr részletesen ismertet, a következő táblázatban foglalhatjuk össze:

Vidékek	A tökéletesített mezőgazdasági eszközök elterjedtsége %-ban	
	A földbirtokosoknál	A parasztoknál
Központi földmívelő..	20—51	8—20
Közép-volgai	18—66	14
Újoroszországi	50—91	33—65
Belorusszijai	54—86	17—41
Tómelléki	24—47	1—21
Moszkva környéki ...	22—51	10—26
Iparvidék	4—8	2

Ha a felsorolt vidékek átlagát tekintjük, az a földbirtokosoknál 42%, a parasztoknál 21%.

Ami az istállótrágyával való trágyázás elterjedtségét illeti, valamennyi statisztikai adat ugyancsak megcáfolhatatlanul tanúsítja, „hogy ezen a téren a földesúri gazdaság mindig megelőzte, s most is messze megelőzi a parasztgazdaságot“ (Kaufman, 544. old.). Sőt, a reform utáni Oroszországban meglehetősen elterjedt jelenség volt,

* „Abstract of the Twelfth Census“. 1900. Third Edition, Washington, 1904, pages 217 and 302 — agricultural implements („A tizenkettedik összeírás áttekintése“. 1900. 3. kiad. Washington 1904. 217. és 302. old. — mezőgazdasági szerszámok. — *Szerk.)*.

hogy a földbirtokosok megvásárolták az istállótrágyát a parasztoktól. Ez már a paraszt végső szorultságának következménye. Az utóbbi időben ez a jelenség már nem olyan gyakori.

Végül, pontos és átfogó statisztikai adataink vannak a földesúri és a parasztgazdaság mezőgazdasági technikájának fejlettségéről a takarmánynövénytermelés elterjedtségére vonatkozólag (Kaufman, 561. old.). A főbb összefoglaló adatok:

Év	A takarmánynövények vetésterülete Európai-Oroszországban	
	A parasztoknál	A földbirtokosoknál
1881	49 800 gyesz.	491 600 gyesz.
1901	499 000 «	1 046 000 «

Mi a következménye a földesúri és a parasztgazdaság közt fennálló e különbségnek? Ennek megítéléséhez csak a terméseredmények adatai állnak rendelkezésünkre. Egész Európai-Oroszország terméseredményei a legutóbbi 18 év (1883—1900) átlagát véve a következők voltak (csetvertyekben):

	Rozs	Őszi búza	Tavaszi búza	Zab
A földbirtokosoknál	6,0	5,75	5,0	8,5
A parasztoknál....	5,0	5,0	4,25	7,0
Különbözet	16,7 %	13,0 %	15,0 %	17,6%

Tökéletesen igaza van Kaufman úrnak, amikor azt mondja, hogy ez a különbség „igen kicsiny" (592. old.). S emellett nemcsak azt kell figyelembe vennünk, hogy a parasztoknak 1861-ben *a legrosszabb földeket* hagyták meg, hanem azt is, hogy az egész parasztságra vonatkozó átlagos adatok (mint azonnal látni fogjuk) nagy különbségeket takarnak.

Az általános következtetés, amelyet a földesúri gazdaság vizsgálatából le kell vonnunk, a következő. A kapitalizmus szemmelláthatólag utat tör magának ezen a téren. A robotgazdaságot szabad bérmunkán alapuló gazdaság váltja fel. A kapitalista mezőgazdaság technikai haladása

a ledolgozásos rendszerhez és a kisparaszti gazdasághoz képest minden irányban teljesen határozottan megfigyelhető. De ez a haladás egy modern tőkés ország szempontjából rendkívül lassú. S a XIX. század végén Oroszországban éles ellentmondást találunk az egész társadalmi fejlődés szükségletei és a hűbériség között, amely a nemesi földesúri latifundiumok és a ledolgozásos gazdasági rendszer formájában kerékkötője a gazdasági fejlődésnek, forrása az elnyomásnak, a barbárságnak, a feudális kötöttség végtelenül sok megnyilvánulási formájának az orosz életben.

III

Oroszországban most a parasztgazdaság az agrárkérdés középpontja. Fentebb kimutattuk, milyenek a paraszti földbirtok feltételei, s most a parasztgazdaság szervezetét kell szemügyre vennünk — a szónak nem technikai, hanem politikai gazdaságtani értelmében.

Itt mindenekelőtt a paraszti obscsina kérdésébe ütközünk. Ennek a kérdésnek rendkívül nagy irodalma van, s társadalomtudományunk narodnyik irányzata ennek az „egyenlősítő" intézménynek nemzeti sajátosságaihoz kapcsolja világszemléletének főbb pontjait. Ezzel kapcsolatban először is meg kell jegyeznünk, hogy az orosz földközösség irodalma minduntalan egy kalap alá veszi és lépten-nyomon összekeveri a kérdés két különböző oldalát: egyrészt a földművelési módszerek és az életforma oldalát, másrészt a politikai gazdaságtani oldalt. Az obscsináról szóló művek legtöbbjében (V. Orlov, Trirogov, Keussler, V. V.)[40] oly sok helyet és oly nagy figyelmet szentelnek a kérdés előbbi oldalának, hogy az utóbbi teljesen háttérbe szorul. Márpedig ez a módszer fölöttébb helytelen. Az orosz földbirtokviszonyok kétségtelenül sajátosak, bármely más ország földbirtokviszonyaival hasonlítjuk is össze, de nincs két tisztán tőkés, elismerten tőkés ország, amelyek a falusi életkörülmények, a földbirtokviszonyok története, a földbirtoklás és a földhasználat stb. formái tekintetében ugyanilyen lényegesen ne különböznének egymástól. Ami az orosz földközösség

kérdését jelentőssé tette és kiélezte, ami a XIX. század második felétől kezdve két alapvető irányzatra — narodnyik és marxista irányzatra — osztotta társadalomtudományunkat, az a kérdésnek egyáltalán nem a földművelési módszerekkel és az életformával kapcsolatos oldala. Lehet, hogy a helyi kutatók részint azért voltak kénytelenek nagy figyelmet fordítani ezekre, hogy minden szempontból figyelembe vegyék a földművelők életkörülményeinek éppen a helyi sajátosságait, részint meg azért, hogy elhárítsák a bürokráciának azokat a tudatlan, teljesen arcátlan kísérleteit, hogy kicsinyes, rendőri szellemmel áthatott rendszabályokkal erőszakosan beavatkozzanak a paraszti életbe. De egy közgazdásznak semmiképp sem szabad az újrafelosztások válfajainak, technikájának stb. tanulmányozásával elhomályosítania azt a kérdést, milyen *gazdasági típusok* alakulnak ki az obscsinán *belül*, hogyan fejlődnek ezek a típusok, hogyan alakulnak a viszonyok a munkásokat alkalmazók és az alkalmi munkára elszegődők, a jómódúak és a szegények, a gazdaságot javító, a technikát tökéletesítő gazdák és a tönkremenő parasztok közt, akik abbahagyják a gazdálkodást és elmenekülnek a faluból. Kétségtelenül ennek az igazságnak felismerése késztette zemsztvo-statisztikusainkat — akik felbecsülhetetlen anyagot szolgáltattak Oroszország nemzetgazdaságának tanulmányozásához — arra, hogy a múlt század nyolcvanas éveiben a parasztoknak az obscsinák, az osztásföldek, a lajstromozott, illetve ténylegesen meglevő parasztférfiak száma szerinti *kincstári* csoportosításáról áttérjenek az egyetlen tudományos csoportosításra, amely a porták *gazdasági vagyonosságán* alapul. Emlékeztetünk arra, hogy akkoriban, amikor Oroszország gazdasági tanulmányozása iránt különösen nagy volt az érdeklődés, még V. V. úr is, aki pedig ebben a kérdésben valóban „pártos" írónak számított, szívrepesve üdvözölte „a helyi statisztikai kiadvány új típusát" (ezzel a címmel jelent meg V. V. úr cikke a „Szevernij Vesztnyik"[41] 1885. évi 3. számában), és kijelentette: „az adatokat nem a parasztság egészen tarka gazdasági csoportjainak olyan agglomerátumai szerint kell feldolgozni, mint a község vagy az obscsina, hanem közvetlenül e csoportok szerint."

Obscsinánk alapvető jellegzetessége, amely miatt a narodnyikok különös jelentőséget tulajdonítottak neki, az egyenlősítő földhasználat. Most teljesen mellőzzük azt a kérdést, hogyan éri el az obscsina ezt az egyenlősítést, s mindjárt a gazdasági tényeket, ennek az egyenlősítésnek az eredményeit vesszük szemügyre. Az osztásföldek megoszlása Európai-Oroszországban, mint az imént pontos adatok alapján kimutattuk, korántsem egyenlősítő. A parasztok egyes kategóriái, a különböző községek parasztjai közt, sőt egy és ugyanazon község különböző földesurainak parasztjai („egykori jobbágyai") között ugyancsak nyoma sincs a föld egyenlősítő elosztásának. Csak a kis obscsinákon belül hozza létre az újrafelosztások apparátusa ezeknek a kis zárt közösségeknek az egyenlősítését. De vessünk egy pillantást a zemsztvo-statisztikának azokra az adataira, amelyek az osztásföldnek az egyes gazdaságok közti megoszlását tüntetik fel. Ez esetben a portákat magától értetődően nem a család nagysága, nem a dolgozók száma, hanem feltétlenül az egyes porták *gazdasági vagyonossága* (vetésterület, igásállatok száma, tehenek száma stb.) alapján kell csoportosítanunk, mert a kisüzemi mezőgazdaság tőkés fejlődésének éppen az a lényege, hogy a patriarchális közösségeken belül kialakul és fokozódik a vagyoni egyenlőtlenség, továbbá az egyszerű egyenlőtlenség kapitalista viszonyokká alakul át. Elpalástolnánk tehát az új gazdasági fejlődés összes sajátosságait, ha nem azt a célt tűznénk magunk elé, hogy speciálisan a gazdasági vagyonosság különbségeit tanulmányozzuk a parasztságon belül.

Vegyünk szemügyre először egy tipikus kerületet (a zemsztvo-statisztika gazdaságonkénti kutatásainak részletesen csoportosított táblázatai az egyes kerületeket veszik alapul), s azután ismertetni fogjuk azokat az okokat, amelyek arra késztetnek, hogy a bennünket érdeklő következtetéseket egész Oroszország parasztságára kiterjesszük. Az anyagot „A kapitalizmus fejlődése" II. fejezetéből vesszük át*.

---

* Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. 52—177. old. — *Szerk.*

Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében, ahol kizárólag közösségi paraszti földbirtokok vannak, az osztásföld a következőképpen oszlik meg:

	Gazdaságonként	
	Lélekszám (férfi és nő)	Osztásföld gyesz.-ban
Földet nem művelő gazdaságokban	3,5	9,8
5 gyesz.-nál kevesebb földet művelő gazdaságokban	4,5	12,9
5—10 gyesz.-t művelő gazdaságokban	5,4	17,4
10—20 « « «	6,7	21,8
20—50 « « «	7,9	28,8
50 gyesz.-nál többet művelő gazdaságokban	8,2	44,6
Átlag	5,5	17,4

Látjuk, hogy a porták gazdasági vagyonosságának növekedésével feltétlenül, törvényszerűen növekszik a család nagysága is. Világos, hogy a népes család a paraszti jólét egyik tényezője. Ez vitathatatlan. Csak az a kérdés, milyen társadalmi és gazdasági viszonyokra vezet ez a jólét az egész nemzetgazdaság jelenlegi körülményei között. Ami az osztásföldet illeti, ennek megoszlása nem egyenlő, bár az egyenlőtlenség nem túlságosan jelentős. Minél vagyonosabb a parasztgazdaság, annál több osztásföld jut *egy családtagra*. Az alsó csoportban kevesebb mint három gyeszjatyina osztásföld jut egy családtagra — férfira és nőre; a további csoportokban körülbelül három — három gyeszjatyina —, körülbelül négy — négy gyeszjatyina — és végül az utolsó, a legfelső csoportban több mint 5 gyeszjatyina jut egy családtagra. Tehát: a népes család és az osztásfölddel való legnagyobb ellátottság *maroknyi* paraszti *kisebbség* jómódjának alapjául szolgál. Hiszen a két felső csoport az összes gazdaságoknak mindössze *egytizedét* foglalja magában. Nézzük a gazdaságok számának, a lélekszámnak és az osztásföld megoszlásának százalékarányát:

Gazdaságcsoportok	Gazdaságok	Lélekszám (férfi és nő)	Osztásföld
	százalékaránya		
Földet nem művelő gazdaságok ..	10,2	6,5	5,7
5 gyesz.-nál kevesebb földet művelő gazdaságok	30,3	24,8	22,6
5—10 gyesz.-t művelő gazdaságok	27,0	26,7	26,0
10—20 « « «	22,4	27,3	28,3
20—50 « « «	9,4	13,5	15,5
50 gyesz.-nál többet művelő gazdaságok	0,7	1,2	1,9
Összesen	100,0	100,0	100,0

Ezekből a számokból világosan látható, hogy az osztásföld megoszlása arányos, hogy az obscsinán belüli egyenlősítés eredményét számításba vesszük. A népesség és az osztásföld csoportok szerinti megoszlásának százalékaránya meglehetősen közel áll egymáshoz. De már itt is kezd megmutatkozni az egyes porták gazdasági vagyonosságának hatása: az alsóbb csoportokban a föld százalékaránya *kisebb* a népesség százalékarányánál, a felsőbb csoportokban viszont *nagyobb*. S ez a jelenség nem egyedülálló, nemcsak egy kerületben tapasztalható, hanem általános egész Oroszországban. Az előbb említett munkámban Oroszország legkülönbözőbb vidékeiről 7 kormányzóság 21 kerületére vonatkozólag közöltem hasonló adatokat. Ezek az adatok, amelyek félmillió parasztportát ölelnek fel, mindenütt egyforma viszonyokat mutatnak. A 20%-nyi jómódú porta a földműves népesség 26,1—30,3%-át foglalja magában és az osztásföldek 29,0—36,7%-ával rendelkezik. Az 50%-nyi legszegényebb portához a népesség 36,6–44,7%-a és az osztásföldek 33,0—37,7%-a tartozik. Az osztásföld megoszlása mindenütt arányos, s ugyanakkor mindenütt megmutatkozik, hogy az obscsina a paraszti burzsoázia felé *tolódik:* az arányosságtól való eltérés mindenütt a parasztság felsőbb csoportjainak javára szól.

Súlyos hiba volna tehát azt gondolni, hogy amikor a parasztságnak a gazdasági vagyonosság szerinti csoportosulását tanulmányozzuk, nem vesszük figyelembe az

obscsina „egyenlősítő“ hatását. Éppen ellenkezőleg, a pontos adatok segítségével éppen ennek az egyenlősítésnek tényleges gazdasági jelentőségét vesszük számításba. Éppen azt mutatjuk ki, meddig terjed ez az egyenlősítés, mire vezet *végeredményben* az újrafelosztások egész rendszere. Hiába biztosítja az újrafelosztások rendszere a különböző minőségű és rendeltetésű földek legjobb elosztását, mégsem vitatható az a tény, hogy a parasztság jómódú csoportjainak a szegényebb csoportokkal szemben fennálló túlsúlya az osztásföld megoszlásában *is* megmutatkozik. Az osztásföldön kívüli egyéb földek megoszlása, mint nyomban látni fogjuk, hasonlíthatatlanul egyenlőtlenebb.

Ismeretes a haszonbérlet jelentősége a parasztgazdaságban. A földínség a haszonbérlet talaján a szolgaság legkülönfélébb formáit hívja életre. Mint már fentebb mondottuk, lépten-nyomon azt tapasztaljuk, hogy a paraszti földbérlet lényegében a földesúri gazdálkodás ledolgozásos rendszere, olyan feudális módszer, amellyel a földesúr munkásokat szerez. Paraszti földbérletünk feudális jellege tehát kétségtelen. De mivel egy ország tőkés fejlődését vizsgáljuk, külön szemügyre kell vennünk, miként nyilvánulnak meg és megnyilvánulnak-e egyáltalán a *polgári* viszonyok a paraszti földbérletben. Ehhez ismét a parasztság különféle gazdasági csoportjainak adataira, nem pedig egész obscsinák és községek adataira van szükségünk. Például Karisev úr „A zemszto-statisztika eredményei“-ben kénytelen volt elismerni, hogy a naturális bérlet (vagyis a földnek nem pénzért, hanem felesbe vagy ledolgozás ellenében való bérbevétele) rendszerint *mindenütt* drágább a pénzbeni haszonbérnél, mégpedig jóval drágább, olykor kétszerese; továbbá, hogy a naturális bérlet *leginkább a parasztság legszegényebb csoportjaiban* fejlődött ki. A csak valamelyest is módos parasztok pénz ellenében igyekeznek földet bérelni. „A bérlő a legcsekélyebb lehetőséget is kihasználja arra, hogy pénzben fizesse a földbért, és ezzel olcsóbbá tegye az idegen föld használatát“ (Karisev, id. mű, 265. old.)[42].

Földbérletünk feudális jellegzetességei tehát teljes súllyal a legszegényebb parasztokra nehezednek. A jó-

módúak igyekeznek kiszabadulni a középkori járomból, s ez csak olyan mértékben sikerül nekik, amilyen mértékben elegendő pénzük van. Akinek van pénze, készpénzért bérelhet földet rendes piaci áron. Akinek nincs pénze, az ki van szolgáltatva, háromszoros bért fizet a földért felesbérlet vagy ledolgozás formájában. Az imént láttuk, mennyivel kisebb a ledolgozásként végzett munka ára, mint a szabad bérmunkáé. Ha pedig a földbérlet feltételei különbözők a különböző vagyoni helyzetben levő parasztok számára, világos, hogy nem szorítkozhatunk (mint Karisev úr teszi lépten-nyomon) a parasztoknak az osztásföld szerinti csoportosítására, mivel az ilyen csoportosítás *mesterségesen* egybeolvasztja a vagyoni szempontból különböző gazdaságokat, egy kalap alá veszi a falusi proletariátust a paraszti burzsoáziával.

Szemléltetés céljából idézzük a csaknem teljesen obscsinákból álló Szarátov kormányzóság kamisini kerületének adatait (ebben a kormányzóságban 2455 község közül 2436-nak a földje obscsinabirtok). A földbérlet tekintetében a gazdaságok különböző csoportjai közt itt az alábbiak az arányok:

A gazdák csoportjai	Gazdaságok %-a	1 osztásfölddel rendelkező gazdaságra jut: Osztásföld (szántó) (gyeszjatyinában)	Bérelt föld (gyeszjatyinában)
Igásállat nélkül	26,4	5,4	0,3
1 igásállattal	20,3	6,5	1,6
2 «	14,6	8,5	3,5
3 «	9,3	10,1	5,6
4 «	8,3	12,5	7,4
5, illetve több igásállattal	21,1	16,1	16,6
Összesen	100,0	9,3	5,4

Az osztásföld megoszlását már ismerjük: a jómódú gazdaságokban több osztásföld jut egy családtagra, mint a szegény gazdaságokban. A földbérlet megoszlása *sokkalta* egyenlőtlenebbnek bizonyul. A legfelső csoportnak háromszor annyi osztásföldje van, mint a legalsónak (16,1 gyeszjatyina szemben 5,4 gyeszjatyinával). Bérelt földje pedig

a legfelső csoportnak *ötvenszer* annyi van, mint a legalsónak (16,6 gyeszjatyina szemben 0,3 gyeszjatyinával). A földbérlet tehát nem egyenlíti ki a parasztok közt a gazdasági vagyonosság tekintetében mutatkozó különbségeket, hanem sokszorosára fokozza, kiélezi ezeket a különbségeket. Az az ellenkező értelmű következtetés, amellyel nem egyszer találkozunk a narodnyik közgazdászoknál (V. V.-nél, Nyik. —onnál[48], Maressznél, Karisevnél, Vihljajevnél és másoknál), a következő tévedésen alapul. Rendszerint a parasztok osztásföld szerinti csoportosítását veszik alapul, és kimutatják, hogy akiknek kevés osztásföldjük van, több földet bérelnek, mint azok, akiknek sok az osztásföldjük. Itt aztán meg is állnak, s nem mutatnak rá arra, hogy főképpen a kevés osztásfölddel rendelkező obscsinák jómódú gazdaságai bérelnek földet, és így az obscsinák látszólagos egyenlősítése csak eltakarja az obscsinán belüli megoszlás óriási egyenlőtlenségét. Karisev például maga is elismeri, hogy „a nagy földbérleteket *a)* a földdel kevésbé ellátott kategóriák, de *b)* ezeken belül a tehetősebb csoportok használják" (említett mű, 139. old.), mindamellett nem vizsgálja meg rendszeresen a földbérlet csoportok szerinti megoszlását.

Hogy világosabban lássuk a narodnyik közgazdászoknak ezt a tévedését, egy további példát idézünk — Maressz urat („A terméseredmények és a gabonaárak hatása" című könyv, I. köt. 34. old.). Maressz úr a melitopoli kerület adataiból azt a következtetést vonja le, hogy „a földbérlet lélekszám szerinti megoszlása hozzávetőlegesen egyenletes". Miről van itt szó? Arról, hogy ha a gazdaságokat a férfidolgozók száma szerint csoportosítjuk, kiderül, hogy a dolgozó nélküli gazdaságok „átlag" 1,6 gyeszjatyina földet bérelnek bérlő gazdaságonként, az egy dolgozóval rendelkező gazdaságok 4,4 gyeszjatyinát, a két dolgozóval rendelkezők 8,3 gyeszjatyinát, a három dolgozóval rendelkezők 14,0 gyeszjatyinát. Éppen az a lényeg, hogy ezek az „átlagok" gazdasági vagyonosság tekintetében teljesen különböző portákat egyesítenek, hogy például a dolgozókkal rendelkező porták közt vannak olyanok, amelyek 4 gyeszjatyinát bérelnek, 5—10 gyeszjatyinát vetnek be és 2—3 igásállattal rendelkeznek, és vannak olyanok is,

amelyek 38 gyeszjatyinát bérelnek, több mint 50 gyeszjatyinát vetnek be, és 4, illetve több igásállattal rendelkeznek. Tehát Maressz úrnak az a következtetése, hogy a megoszlás egyenletes, *fiktív* következtetés. Valójában a melitopoli kerületben a 20%-nyi leggazdagabb porta, noha mind osztásföld, mind pedig vásárolt föld tekintetében a legjobban van ellátva, a bérelt föld 66,3%-át, vagyis kétharmadát tartja a kezében, s a gazdaságok *felét* kitevő legszegényebb gazdaságoknak mindössze 5,6%-a marad.

Továbbá. Ha látjuk, hogy egyrészt a ló nélküli és egylovas gazdaságok bérlete egy gyeszjatyina, sőt nem is egész gyeszjatyina, másrészt a négy, illetve több lóval rendelkező gazdaságok bérlete 7—16 gyeszjatyina, akkor világos, hogy itt a mennyiség minőségbe csap át. Az előbbi bérlet szükség szülte, kiuzsorázó bérlet. Az ilyen viszonyok közt élő „bérlőt" elkerülhetetlenül kizsákmányolják a ledolgozások, a téli elszegődés, a pénzkölcsönök és más effélék révén. Ezzel szemben a 12—16 gyeszjatyina osztásfölddel rendelkező, s *ezen felül* 7—16 gyeszjatyinát bérlő gazdaság nyilvánvalóan nem szükségből bérel földet, hanem azért, mert gazdag, nem „megélhetés", hanem meggazdagodás céljából, azért, hogy „pénzt keressen". Szemmellátható itt, hogy a bérlet kapitalista farmergazdasággá alakul át, hogy a mezőgazdaságban megszületik a vállalkozás. Az ilyen gazdaságok, mint alább látni fogjuk, nem lehetnek meg mezőgazdasági munkások alkalmazása nélkül.

Most az a kérdés, mennyire általános jelenség ez a nyilvánvalóan vállalkozói jellegű földbérlet? Alább adatokat fogunk közölni arról, hogy a piacra termelő mezőgazdaság különböző vidékein a vállalkozói jellegű gazdaság terjedése különbözőképpen nyilvánul meg. Most néhány további példát idézünk, és általános következtetéseket vonunk le a földbérletről.

Tauria kormányzóság dnyepri kerületében az összes porták 18,2 százaléka olyan gazdaság, amely 25 vagy több gyeszjatyinát vet be. Ezeknek portánként 16—17 gyeszjatyina osztásföldjük van, és 17—44 gyeszjatyinát bérelnek. Szamára kormányzóság novouzenszki kerületében az 5, illetve több igásállattal rendelkező gazdaságok az összes

gazdaságok 24,7%-át teszik ki. Ezek gazdaságonként 25—53—149 gyeszjatyinát vetnek be, és 14—54—304 gyeszjatyina nem osztásból származó földet bérelnek (az első szám a gazdaságok 17,1%-át kitevő, 5—10 igásállattal, a második az 5,8%-ot kitevő, 10—20 igásállattal, a harmadik az 1,8%-ot kitevő, 20 vagy több igásállattal rendelkező gazdaságok csoportjára vonatkozik). Osztásföldet más községekben 12—29—67 gyeszjatyinát, saját községükben pedig 9—21—74 gyeszjatyinát bérelnek. Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében a gazdaságok 10,1%-a művel egyenként 20 gyeszjatyinát, vagy ennél többet. Ezeknek egyenként 28—44 gyeszjatyina osztásföldjük van, és ehhez 14—40 gyeszjatyina szántót, valamint 118—261 gyeszjatyina kaszálót bérelnek. Orel kormányzóság két kerületében (a jeleci és a trubcsevszki kerületben) a 4, illetve több lóval rendelkező gazdaságok az összes gazdaságok 7,2%-át alkotják. Ezeknek egyenként 15,2 gyeszjatyina osztásföldjük van, de vásárolt vagy bérelt földdel 28,4 gyeszjatyinára növelik földhasználatukat. Voronyezs kormányzóság zadonszki kerületében az összes gazdaságok 3,2%-át kitevő 4, illetve többlovas gazdaságoknak egyenként 17,1 gyeszjatyina osztásföldjük van, s földhasználatuk 33,2 gyeszjatyina. Nyizsnyij-Novgorod kormányzóság három kerületében (a knyaginyinói, a makarevi és a vaszilszki kerületben) a gazdaságok 9,5%-ának van 3 vagy több lova. Ezeknek a gazdaságoknak egyenként 13—16 gyeszjatyina osztásföldjük van, az általuk használt egész föld nagysága pedig egyenként 21—34 gyeszjatyina.

Látjuk tehát, hogy a vállalkozói jellegű földbérlet a parasztok körében nem szórványos és nem véletlen, hanem általános és mindenütt észlelhető jelenség. Mindenütt kiemelkednek az obscsinából jómódú gazdaságok, amelyek mindig jelentéktelen kisebbséget alkotnak, és mindig tőkés mezőgazdaságot szerveznek a vállalkozói jellegű földbérlet révén. Ezért a megélhetést szolgáló bérletről és a kapitalista földbérletről szóló általános frázisokkal egyáltalán nem tisztázhatók parasztgazdaságunk kérdései: a *konkrét adatokat* kell tanulmányoznunk arra vonatkozólag, hogyan fejlődnek a hűbéri jellegzetességek

a földbérletben, és hogyan alakulnak ki *ugyancsak* a földbérletben a kapitalista viszonyok.

A fentebb idézett adatokkal kimutattuk, hogy a népességnek és az osztásföldnek mekkora hányada összpontosul a 20%-ot kitevő legmódosabb gazdaságok csoportjában. Most hozzátehetjük, hogy a parasztok által bérelt föld 50,8—83,7%-a ebben a csoportban összpontosul, s a gazdaságok 50%-át kitevő alsóbb csoportoknak az egész bérelt föld 5—16%-a jut. A következtetés világos: ha azt kérdezik, melyik földbérlet van túlsúlyban Oroszországban, a megélhetést szolgáló vagy a vállalkozói jellegű földbérlet, a szükségből fakadó földbérlet vagy a jómódú parasztok földbérlete, a hűbéri jellegű (ledolgozáson, személyes kiszolgáltatottságon alapuló) vagy a burzsoá földbérlet, a válasz csak egy lehet. Ami a földet bérlő gazdaságok számát illeti, a bérlők többsége kétségtelenül szükségből folyamodik bérlethez. A földbérlet a parasztok óriási többsége számára személyes kiszolgáltatottságot jelent. Ami a bérelt föld mennyiségét illeti, a földbérletnek legalább a fele kétségtelenül a jómódú parasztság, a falusi burzsoázia kezében van, amely tőkés mezőgazdaságot szervez.

A bérelt föld haszonbéréről rendszerint csak a bérlők összességének és az egész bérelt földnek az „átlagára" vonatkozó adatokat közölnek. Hogy ezek az átlagok mennyire *szépítik* a parasztok mérhetetlen inségét és elnyomatását, azt láthatjuk Tauria kormányzóság dnyepri kerületének zemsztvo-statisztikai adataiból, ahol szerencsés kivételként feltüntetik a parasztság különböző csoportjai által fizetett földhaszonbéreket:

	A földet bérlő gazdaságok %-a	1 bérlő gazdaságra jutó szántó gyesz.-ban	1 gyesz. haszonbére rubelben
5 gyesz.-nál kisebb vetésterülettel	25	2,4	15,25
5—10 gyesz. vetésterülettel ...	42	3,9	12,00
10—25 « « ...	69	8,5	4,75
25—50 « « ...	88	20,0	3,75
50 gyesz.-nál nagyobb vetésterülettel	91	48,6	3,55
Átlag	56,2	12,4	4,23

Az „átlagos“ földhaszonbér tehát — 4 rubel 23 kopek gyeszjatyinánként — teljesen meghamisítja a valóságot, eltünteti azokat az ellentmondásokat, amelyek éppen a dolog lényegét jelentik. A szegényparasztok az átlagnál több mint háromszorosan magasabb uzsorabérért kénytelenek földet bérelni. A gazdagok előnyösen vásárolnak földet „nagyban“, és persze alkalomadtán 275%-os haszonnal átengedik a megszorult szomszédnak. Bérlet és bérlet közt különbség van. Van hűbéri uzsora, van ír bérlet, és van kereskedés a földdel, van tőkés farmergazdálkodás.

De az is előfordul, hogy a parasztok maguk is bérbe adják az osztásföldet, s ez még szemléltetőbben mutatja az obscsinán belül kialakuló tőkés viszonyokat, a szegények tönkremenetelét és a kisebbség meggazdagodását ennek a tönkremenő tömegnek a rovására. A földbérlet és a föld bérbeadása olyan jelenség, amely egyáltalán nem függ össze az obscsinával és az obscsina egyenlősítésével. Miféle jelentősége lehet az osztásföld egyenlősítő elosztásának a való életben, ha a szegények kénytelenek *bérbe adni* a gazdagoknak az egyenlősítő alapon kapott földet? S elképzelhető-e az „obscsinás“ nézetek szemléltetőbb cáfolata, mint az a tény, hogy az élet *megkerüli* az osztásföldek hivatalos, lajstromozott, kincstári egyenlősítését? Hogy minden néven nevezendő egyenlősítés tehetetlen a fejlődő kapitalizmussal szemben, azt szemmelláthatólag bizonyítja az a tény, hogy a szegényparasztok bérbe adják az osztásföldet, s a földbérlet a gazdagok kezében összpontosul.

Mennyire terjedt el ez a jelenség, az osztásföldek bérbeadása? Azoknak a múlt század nyolcvanas éveiből származó, ma már elévült zemsztvo-statisztikai kutatásoknak alapján, amelyekkel egyelőre kénytelenek vagyunk beérni, a földet bérbe adó gazdaságok száma és a bérbe adott osztásföld százalékaránya jelentéktelennek látszik. Például Tauria kormányzóság dnyepri kerületében a gazdák 25,7%-a ad bérbe osztásföldet; a bérbe adott osztásföld az egész osztásföld 14,9%-a. Szamára kormányzóság novouzenszki kerületében a gazdaságok 12%-a ad bérbe földet. Szarátov kormányzóság kamisini kerületében a

bérbe adott föld aránya 16%. Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében 23 500 gazda közül 8500, vagyis a gazdáknak több mint egyharmada adja bérbe a szántónak használt osztásföldet. A 410 000 gyeszjatyina osztásföldből 50 500 gyeszjatyinát, vagyis mintegy 12%-ot adnak bérbe. Voronyezs kormányzóság zadonszki kerületében 135 500 gyeszjatyina osztásföldből 6500 gyeszjatyinát, vagyis kevesebb mint 5%-ot adnak bérbe. Nyizsnyij-Novgorod kormányzóság három kerületében 433 000 gyeszjatyinából 19 000 gyeszjatyinát, vagyis ugyancsak 5%-nál kevesebbet adnak bérbe. Ezek a számok azonban csak látszólag jelentéktelenek, mivel az efféle százalékarány azt a hallgatólagos feltevést foglalja magában, hogy a gazdák mindegyik csoportban többé-kevésbé egyenlő arányban adják bérbe a földet. Ez a feltevés pedig szöges ellentétben áll a valósággal. A földbérletnek és a föld bérbeadásának abszolút számánál, a bérbe adott föld vagy a földet bérbe adó gazdák átlagos részarányánál sokkal fontosabb az a tény, hogy a földet főleg a szegényparasztok adják bérbe, a legtöbb földet pedig a jómódúak bérlik. A zemsztvo-statisztikai kutatások adatai ezt minden kétséget kizáróan megerősítik. A legvagyonosabb gazdaságokra, az összes gazdaságok 20%-ára az egész bérbe adott föld 0,3—12,5%-a jut. Ezzel szemben az alsó csoportoknak az összes gazdaságok 50%-át kitevő gazdaságaira az összes bérbe adott föld 63,3—98,0%-a jut. S ezt a szegényparasztok által bérbe adott földet természetesen megint csak a jómódú parasztok veszik bérbe. Itt ismét világos, hogy a parasztság különböző csoportjaiban mást és mást jelent a föld bérbeadása: a szegények szükségből adják bérbe a földet, mert nem áll módjukban megművelni — nincs vetőmagjuk, igásállatuk, mezőgazdasági felszerelésük, és égető szükségük van pénzre. A gazdagok keveset adnak bérbe, s akkor is vagy kicserélik egyik földdarabjukat egy másikkal a gazdaság érdekében, vagy pedig egyenest kereskednek a földdel.

Tauria kormányzóság dnyepri kerületének konkrét adatai például a következők:

	Az osztásföldet bérbe adó gazdák	A bérbe adott osztásföld
	százaléka	
Nem gazdálkodnak	80	97,1
5 gyesz.-nál kisebb vetésterülettel	30	38,4
5—10 gyesz. vetésterülettel	23	17,2
10—25 « «	16	8,1
25—50 « «	7	2,9
50 gyesz.-nál nagyobb vetésterülettel	7	13,8
Kerületi átlag	25,7	14,9

Vajon nem világos ezekből az adatokból, hogy a föld elhagyása és az óriási méretekben folyó proletarizálódás itt a gazdagok maroknyi csoportjának a földdel folytatott kereskedésével kapcsolódik egybe? Vajon nem jellemző, hogy a bérbe adott osztásföld részaránya éppen azoknak a nagy vetésterülettel rendelkező gazdáknak a csoportjában emelkedik, akiknek portánként átlag 17 gyeszjatyina osztásföldjük, 30 gyeszjatyina vásárolt földjük és 44 gyeszjatyina bérelt földjük van? Nagyjában és egészében a dnyepri kerület egész szegényparaszti csoportja, vagyis a gazdaságok 40%-a, amelynek összesen 56 000 gyeszjatyina osztásföldje van, 8000 gyeszjatyinát bérel, és 21 500 gyeszjatyinát ad maga bérbe. Az összesen 62 000 gyeszjatyina osztásfölddel rendelkező jómódúak csoportja — a gazdaságok 18,4%-a — pedig 3000 gyeszjatyina osztásföldet ad bérbe, és 82 000 gyeszjatyinát bérel. Tauria kormányzóság három kerületében a jómódúaknak ez a csoportja 150 000 gyeszjatyina osztásföldet bérel, vagyis az egész bérbe adott osztásföld háromötödét! Szamara kormányzóság novouzenszki kerületében a ló nélküli gazdaságok 47%-a és az egylovas gazdaságok 13%-a adja bérbe az osztásföldet, a 10 vagy ennél több igásállattal rendelkezők csoportja, vagyis az összes gazdaságoknak mindössze 7,6%-a viszont 20—30—60—70 gyeszjatyina *osztás*földet bérel.

A vásárolt földeket illetőleg csaknem ugyanazt kell mondanunk, mint a bérletről. A különbség csak az, hogy a bérletnek vannak feudális vonásai, hogy a bérlet bizonyos körülmények közt ledolgozáson és személyes kiszolgáltatottságon alapul, vagyis olykor arra szolgál, hogy a

földesúri gazdasághoz kössék a szomszédos elszegényedett parasztok közül kikerülő munkásokat. Az viszont merőben burzsoá jelenség, hogy osztásfölddel rendelkező parasztok földet vásárolnak magántulajdonba. Nyugaton olykor úgy kötik a földhöz a béreseket és napszámosokat, hogy apró parcellákat adnak el nekik. Nálunk Oroszországban egy hasonló műveletet már régen végrehajtottak hivatalos úton az 1861-es „nagy reform" formájában, és most a parasztok földvásárlása kizárólag azt fejezi ki, hogy a falusi burzsoázia képviselői kiemelkednek az obscsinából. Hogy 1861 után miként fejlődött a parasztok földvásárlása, arról az imént, a földbirtoklás adatainak elemzése során beszéltünk. Itt most arra kell rámutatnunk, hogy a vásárolt föld óriási mértékben összpontosul a kisebbség kezében. A vásárolt föld 59,7—99%-a a 20%-ot kitevő jómódú gazdaságok kezében összpontosul; a gazdaságok 50%-át kitevő legszegényebb gazdaságokra pedig a parasztok által vásárolt föld 0,4—15,4%-a esik. Ezért bátran állíthatjuk, hogy annak a $7^1/_2$ millió gyeszjatyina földnek, amelyet a parasztok személyi tulajdon formájában 1877 és 1905 között szereztek (lásd fentebb), $^2/_3$—$^3/_4$ része a jelentéktelen kisebbséget kitevő jómódú gazdaságok kezében van. Ugyanez vonatkozik természetesen a paraszti közösségek és szövetkezetek földvásárlására is. 1877-ben a paraszti közösségeknek 765 000 gyeszjatyina, 1905-ben pedig már 3 700 000 gyeszjatyina vásárolt földjük volt, a parasztszövetkezeteknek pedig 1905-ben 7 600 000 gyeszjatyina földjük volt magántulajdonban. Tévedés volna azt hinni, hogy a közösségek által vásárolt vagy bérelt föld másként oszlik meg, mint az egyénileg vásárolt vagy bérelt föld. A tények az ellenkezőjét mutatják. Például Tauria kormányzóság három szárazföldi kerületében adatokat gyűjtöttek annak a földnek megoszlásáról, amelyet paraszti *közösségek* a kincstártól bérelnek, s kiderült, hogy a bérelt föld 76%-a a jómódúak csoportjának (a gazdaságok körülbelül 20%-ának) kezében van, ezzel szemben a gazdaságok 40%-át kitevő legszegényebb gazdaságokra az egész bérelt földnek csak 4%-a jut. A parasztok a bérelt vagy vásárolt földet is „pénz szerint" osztják el egymás közt.

IV

A paraszti osztás-, bérelt, vásárolt és bérbe adott földre vonatkozó fentebb idézett adatok összességéből az a következtetés adódik, hogy a parasztság *tényleges földhasználata* napról napra kevésbé van összhangban a parasztság hivatalos, kincstári osztás-földbirtokával. Persze ha az összesített adatokat vagy az „átlagokat" veszszük, az osztásföld bérbeadását kiegyenlíti a bérbevétel, a többi bérlet és a vásárolt föld pedig látszólag egyenlően oszlik meg a gazdaságok tömege közt, s az a benyomásunk támad, hogy a tényleges földhasználat nem különbözik számottevően a hivatalos földhasználattól, vagyis az osztásföldek használatától. Ez a benyomás azonban tévedésen alapul, mert a parasztok tényleges földhasználata *éppen a szélső csoportokban* tér el leginkább az osztásföld elosztásának eredeti egyenlőségétől, úgyhogy ha „átlagokkal" operálnak, múlhatatlanul meghamisítják a helyzetet.

Valójában a parasztok egész földhasználata az alsó csoportokban viszonylag — sőt olykor abszolúte is — kisebbnek bizonyul az osztás-földbirtoknál (a föld bérbeadása; a földbérlet elenyésző hányada); a felső csoportokban viszont az egész földhasználat a vásárolt és a bérelt föld koncentrációja folytán viszonylag is, meg abszolúte is mindig nagyobb, mint az osztás-földbirtok. Mint láttuk, a szegény gazdaságok 50%-ot kitevő csoportjának kezében az osztásföld 33—37%-a van, e csoport egész földhasználata viszont csak 18,6—31,9%. Egyes esetekben a földhasználat majdnem a felére csökkent: például Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében az osztásföld 37,4%, a földhasználat viszont csak 19,2%. A 20%-ot kitevő jómódú gazdaságok kezében az osztásföld 29—36%-a van, de az egész földterület 34—49%-át ezek használják. Lássunk néhány konkrét adatot ezeknek a viszonyoknak szemléltetésére. Tauria kormányzóság dnyepri kerületében a szegény gazdaságok 40%-ot kitevő csoportja 56 000 gyeszjatyina osztásfölddel rendelkezik; az általuk használt földterület viszont csak 45 000 gyeszjatyina, vagyis 11 000 gyeszjatyinával *kevesebb*. A jómódúak

csoportjának (a gazdaságok 18%-ának) 62 000 gyeszjatyina osztásföldje van, s ez a csoport mégis 167 000 gyeszjatyinát, vagyis 105 000 gyeszjatyinával több földet használ. Nyizsnyij-Novgorod kormányzóság három kerületének adatai pedig a következők:

	1 gazdaságra jut	
	osztásföld gyesz.-ban	egész földhasználat gyesz.-ban
Lónélküliek	5,1	4,4
1 lóval	8,1	9,4
2 «	10,5	13,8
3 «	13,2	21,0
4, illetve több lóval	16,4	34,6
Átlag	8,3	10,3

A legalsó csoportban itt is azt tapasztaljuk, hogy a földhasználat abszolúte csökken a földbérlet és a föld bérbeadása következtében. Márpedig ez a legalsó csoport, vagyis a lónélküliek csoportja a gazdaságok teljes 30%-át foglalja magában. A gazdaságoknak csaknem egyharmada abszolúte *veszít* a bérlet és a bérbeadás következtében. Az egylovas gazdaságok (a gazdaságok 37%-a) növelték földhasználatukat, de rendkívül jelentéktelen mértékben, kisebb arányban, mint a paraszti földhasználat átlagos növekedése (8,3 gyeszjatyináról 10,3 gyeszjatyinára). Ezért ennek a csoportnak az egész földhasználatban való *részesedése* csökkent: a három kerület átlagát véve, az osztásföld 36,6%-ával rendelkezett, a földhasználatban való részesedése viszont 34,1%-ra csökkent. Ezzel szemben az elenyésző kisebbségben levő felsőbb csoportok az átlagnál sokkal nagyobb mértékben növelték földhasználatukat. A háromlovas gazdaságok (a gazdaságok 7,3%-a) másfélszeresre: 13 gyeszjatyináról 21 gyeszjatyinára növelték földbirtokukat. A sok lóval rendelkező gazdaságok (a gazdaságok 2,3%-a) pedig több mint kétszeresére: 16 gyeszjatyináról 35 gyeszjatyinára.

Általános jelenségnek tekinthető tehát, hogy *a parasztgazdaságban csökken az osztásföld szerepe.* Ez a csökkenés a falu két ellentétes pólusán különböző utakon halad.

A szegényparasztság körében azért csökken az osztásföld jelentősége, mert a fokozódó ínség és elszegényedés következtében a szegényparaszt arra *kényszerül*, hogy bérbe adja, otthagyja földjét, s igásállat, felszerelés, vetőmag és pénz hiányában *csökkentse* földművelő gazdaságát, és vagy valamilyen bérmunkára szegődjön, vagy — a mennyországba költözzék. A parasztság alsó csoportjai pusztulnak — az éhség, a skorbut és a tífusz elvégzi a maga dolgát. A parasztság felső csoportjaiban azért csökken az osztásföld jelentősége, mert a bővülő gazdaság kénytelen messze maga mögött hagyni az osztásföld kereteit, hogy az új, nem szolgáltatásokkal megterhelt, hanem szabad, nem ősi nemzetségi, hanem szabadon vásárolt és bérelt földön rendezkedjék be. Minél több földje van a parasztságnak, minél gyengébbek a hűbéri rendszer maradványai, minél gyorsabb a gazdasági fejlődés, annál gyorsabban és annál nagyobb mértékben szabadulnak meg a parasztok az osztásföldtől, annál hamarabb kapcsolódik be az egész föld a kereskedelmi forgalomba, annál gyorsabban épül ki a bérelt földön a piacra termelő mezőgazdaság. Példa erre Újoroszország. Az imént láttuk, hogy a jómódú parasztság Újoroszországban inkább vásárolt és bérelt földön gazdálkodik, mint osztásföldön. Ez paradoxonnak látszik, de tény: Oroszország földben leginkább bővelkedő vidékén az osztásfölddel legjobban ellátott jómódú parasztság (16—17 gyeszjatyina osztásföld gazdaságonként) a földművelés súlypontját az osztásföldről az *osztásföldön kívüli* földre helyezi át!

Az a tény, hogy az osztásföld szerepe a parasztság mindkét, egymástól gyorsan távolodó pólusán csökken, óriási jelentőségű többek közt abból a szempontból is, hogy képet alkossunk annak az agrárforradalomnak a feltételeiről, amelyet a XIX. század hagyott örökül a XX. századra, s amely forradalmunkban az osztályok harcát előidézte. Ez a tény szemmelláthatólag mutatja, hogy a régi földbirtoknak, mind a földesúri, mind a paraszti földbirtoknak a *lerombolása elengedhetetlen gazdasági szükségszerűséggé* vált. Ez mindenképpen elkerülhetetlen, és nincs a világon olyan erő, amely megakadályozhatná. A harc akörül folyik, milyen formában, milyen módon

menjen ez végbe: sztolipini módon-e, vagyis a földesúri földbirtok fenntartásával, úgy, hogy a kulákok kifosztják az obscsinát, vagy pedig paraszti módon, vagyis a földesúri földbirtok megszüntetésével és a földeken fennálló minden középkori válaszfalnak a föld nacionalizálása útján való ledöntésével. Erről azonban alább fogunk részletesebben beszélni. Itt csak arra a fontos jelenségre kell rámutatnunk, hogy az osztásföld szerepének csökkenése az adók és a szolgáltatások rendkívül egyenlőtlen megoszlására vezet.

Ismeretes, hogy az orosz parasztra nehezedő adók és szolgáltatások mind a mai napig óriási mértékben magukon viselik a középkor nyomait. Nem bocsátkozhatunk itt Oroszország pénzügyi történetének részletes tárgyalásába. Elég, ha utalunk a megváltásra, a középkori dézsmának erre a közvetlen folytatására, a feudális földesuraknak fizetett adóra, amelyet a rendőrállam segédletével hajtanak be. Elég, ha emlékeztetünk a nemesi és a paraszti földek egyenlőtlen megadóztatására, a természetbeni szolgáltatásokra stb. Az adóknak és a szolgáltatásoknak csak az összegét ismertetjük, mégpedig a *parasztok költségvetését* feldolgozó voronyezsi statisztika adatai alapján[44]. Egy parasztcsalád összjövedelme általában (66 tipikus költségvetés adatai szerint) 491 rubel 44 kopek, a kiadások összege pedig 443 rubel. A tiszta jövedelem 48 rubel 44 kopek. Az „átlagos“ gazdaságot terhelő adók és szolgáltatások összege pedig 34 rubel 35 kopek. Az adók és a szolgáltatások tehát a *tiszta jövedelem* 70%-át emésztik fel. Ez persze csak forma szerint adó, valójában az *„adózó rend“* régi hűbéri kizsákmányolásáról van szó. Egy átlagos parasztcsalád tiszta pénzjövedelme mindössze 17 rubel 83 kopek, vagyis az orosz paraszt „adója“ — az 1889-es, nem pedig az 1849-es adatok szerint! — *kétszerese* tiszta pénzjövedelmének.

Az átlagos számok azonban itt is szépítgetik a parasztság nyomorát, és sokkal kedvezőbbnek tüntetik fel a parasztság helyzetét, mint amilyen a valóságban. Az adóknak és szolgáltatásoknak a parasztság különböző vagyoni helyzetben levő csoportjai közti megoszlására vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a ló nélküli és egylovas parasztot

(vagyis az oroszországi parasztcsaládok *háromötödét)* terhelő adók és szolgáltatások nemcsak tiszta pénzjövedelmét, hanem tiszta teljes jövedelmét is sokszorosan felülmúlják. Lássuk az adatokat:

	Költségvetési adatok (gazdaságonként, rubelben)			
	Teljes jövedelem	Kiadás	Adók és szolgáltatások	Ugyanaz a kiadás %-ában
a) Lónélküliek	118,10	109,08	15,47	14,19
b) 1 lóval	178,12	174,26	17,77	10,20
c) 2 «	429,72	379,17	32,02	8,44
d) 3 «	753,19	632,36	49,55	7,83
e) 4 «	978,66	937,30	67,90	7,23
f) 5, illetve több lóval	1 766,79	1 593,77	86,34	5,42
Átlag	491,44	443,00	34,35	7,75

A ló nélküli és az egylovas parasztok *teljes* kiadásuk *egyheted,* illetőleg *egytized* részét fizetik ki adó címén. A jobbágyi dézsma aligha volt ilyen nagy, hiszen a földesúrnak nem lett volna előnyös a tulajdonában levő parasztok tömegének elkerülhetetlen tönkremenetele. Ami az adók egyenlőtlen megoszlását illeti, a különbség óriási: a jómódúak jövedelmükhöz viszonyítva harmadát, illetőleg felét fizetik annak, amit a többiek. Mi az oka ennek az egyenlőtlenségnek? Az, hogy az adók zömét a parasztok a föld szerint osztják el. Az adó hányada és az osztásföld hányada a paraszt szemében egy fogalomban egyesül: a „lélek" fogalmában. S ha példánkban kiszámítjuk a különböző csoportokban 1 gyeszjatyina osztásföldre eső adók és szolgáltatások összegét, a következő számokat kapjuk: a) 2,6 rubel; b) 2,4; c) 2,5; d) 2,6; e) 2,9; f) 3,7 rubel. A legfelső csoport kivételével, amelyben külön megadóztatott nagyobb ipari üzemek is vannak, azt látjuk, hogy az adók megközelítőleg egyenletesen vannak elosztva. Az osztásföld hányada nagyjában és egészében itt is megegyezik az adók hányadával. Ez a jelenség közvetlen maradványa (és közvetlen bizonyítéka) obscsinánk adózó jellegének. A ledolgozásos rendszeren alapuló gazdaság feltételei következtében nem is lehet másképp: a földbirtokosok fél évszázaddal a „felszabadítás" után nem biztosíthatnának maguknak szemé-

lyileg teljesen kiszolgáltatott munkásokat a szomszédos parasztok közül, ha ezek a parasztok nem volnának odakötve nyomorúságos osztásföldjükhöz, ha nem volnának kötelesek háromszoros árat fizetni érte. Ne feledjük el, hogy Oroszországban *a XIX. század végén* még mindig gyakran előfordul, hogy a parasztnak *meg kell váltania magát* az osztásföldtől, még „rá" is kell fizetnie azért, hogy osztásföldjét feladhassa, vagyis bizonyos összeget kell fizetnie annak, aki az eltávozó osztásföldjét magára vállalja. Például Zsbankov úr „Asszonyok földje" című tanulmányában (Kosztroma, 1891)[45] a kosztromai parasztok életkörülményeit ismertetve azt írja, hogy az idénymunkára eltávozó kosztromaiak közül „a gazdák ritkán kapnak a földért annyit, amennyi az adók bizonyos kis részét fedezi, s rendszerint csak azért adják bérbe, hogy a bérlő vesződjön vele, az egész adót pedig maga a gazda fizeti". Az „Áttekintés Jaroszlavl kormányzóságról" című, 1896-ban megjelent kiadványban számos hasonló értelmű utalást találunk arra vonatkozólag, hogy az eltávozó munkásoknak meg kell váltaniuk magukat az osztásföldtől.

Természetesen a tisztán mezőgazdasági kormányzóságokban nem tapasztaljuk, hogy a földnek *ilyen* „hatalma" volna. De más formában ezekben is feltétlenül észlelhető az a jelenség, hogy az osztásföld szerepe a falu mindkét pólusán csökken. Ez általános érvényű tény. S ha ez a helyzet, akkor az adóknak az osztásföld szerinti megoszlása elkerülhetetlenül az adózás egyre nagyobb egyenlőtlenségére vezet. A gazdasági fejlődés minden oldalról és a legkülönbözőbb utakon oda vezet, hogy a földbirtok középkori formái leomlanak, a rendi válaszfalak (osztásföld, földesúri stb. föld) ledőlnek, s a különböző földbirtokok darabkáiból kialakulnak a gazdálkodás új formái. A XIX. század feltétlenül kötelező feladatként hagyja örökül a XX. századra, hogy fejezze be a középkori földbirtokformák „elseprésének" ezt a folyamatát. A harc akörül folyik, hogy ez az „elseprés" a föld paraszti nacionalizálásának formájában menjen-e végbe, vagy úgy, hogy a kulákok még gyorsabban fosztják ki az obscsinát, és a földesúri gazdaság junkergazdasággá változik.

Folytatva a parasztgazdaság jelenlegi szerkezetére vonatkozó adatok vizsgálatát, áttérünk a földkérdésről az állattenyésztés kérdésére. Itt ismét mint általános szabályt kell megállapitanunk, hogy az állatállománynak a parasztgazdaságok közti megoszlása *sokkal egyenlőtlenebb*, mint az osztásföld megoszlása. Lássuk például az állattenyésztés adatait Tauria kormányzóság dnyepri kerületének parasztjainál:

	Gazdaságonként	
	Osztásföld gyesz.-ban	Jószág drb.
Nem vetnek	6,4	1,1
5 gyesz.-nál kisebb vetésterülettel	5,5	2,4
5—10 gyesz. vetésterülettel	8,7	4,2
10—25 « «	12,5	7,3
25—50 « «	16,6	13,9
50 gyesz.-nál nagyobb vetésterülettel	17,4	30,0
Átlag	11,2	7,6

A szélső csoportok között az állatállomány nagysága tekintetében *tízszer* olyan nagy a különbség, mint az osztásföld nagysága tekintetében. A gazdaság tényleges nagysága az állattenyésztés adatai szerint is igen kevéssé hasonlit ahhoz, amit rendszerint alapul vesznek, amikor átlagos adatokra szorítkoznak, és azt hiszik, hogy az osztásföld minden téren meghatározó szerepet tölt be. Bármelyik kerületet nézzük, az állatállomány megoszlása mindenütt sokkal egyenlőtlenebbnek bizonyul, mint az osztásföld megoszlása. Az összes gazdaságok 20%-át kitevő jómódú gazdaságokban az osztásföld 29—36%-a mellett az adott kerület vagy kerületcsoport parasztságának tulajdonában levő állatállomány 37—57%-a összpontosul. Az alsóbb csoportokhoz tartozó 50%-nyi gazdaságra az egész állatállomány 14—30%-a jut.

De ezek az adatok még korántsem érzékeltetik a tényleges különbségek egész nagyságát. Az állatok számának kérdésével egyenlő, sőt olykor még nagyobb jelentőségű az állatállomány *minőségének* kérdése. Magától értetődik, hogy a félig tönkrement paraszt, aki nyomorúságos

gazdálkodást folytat és teljesen ki van szolgáltatva, képtelen valamelyest is jóminőségű állatot beszerezni és tartani. Ha a gazda (már amilyen gazda ez) éhezik, éhezik a jószág is, másképp nem is lehet. Voronyezs kormányzóság költségvetési adatai rendkívül szemléltetően mutatják, milyen nyomorúságos a ló nélküli és egylovas parasztoknak, vagyis az oroszországi parasztgazdaságok *háromötödének* állattenyésztése. Közlünk egy részletet ebből a statisztikából a parasztok állattenyésztésének jellemzése céljából:

	Az 1 gazdaságra eső állatok száma, szarvasmarhára átszámítva	Átlagos évi kiadás (rubelben): A felszerelés és állatállomány kiegészítésére és javítására	Átlagos évi kiadás (rubelben): A jószág takarmányozására
a) Lónélküliek	0,8	0,08	8,12
b) 1 lóval	2,6	5,36	36,70
c) 2 «	4,9	8,78	71,21
d) 3 «	9,1	9,70	127,03
e) 4 «	12,8	30,80	173,24
f) 5, illetve több lóval	19,3	75,80	510,07
Átlag	5,8	13,14	98,91

Európai-Oroszországban az 1896—1900-as években $3^1/_4$ millió ló nélküli gazdaság volt. Könnyen elképzelhető, miféle földműves „gazdaság" az, amely *nyolc kopeket* ad ki évente élő és holt mezőgazdasági felszerelésre. Egylovas gazdaság $3^1/_3$ millió volt. A felszerelés és állatállomány kiegészítésére fordított évi öt rubel kiadás mellett ezeknek örökös, kilátástalan nyomor az osztályrészük. Még a kétlovas ($2^1/_2$ millió) és háromlovas (1 millió) parasztok is mindössze 9—10 rubelt költenek évente élő és holt mezőgazdasági felszerelésre. Csak a két felső csoportban látjuk (Oroszország 11 millió parasztgazdasága közül 1 millió tartozik ide), hogy a gazdaság az élő és holt mezőgazdasági felszerelésre fordított kiadások tekintetében legalább valamelyest megközelíti a normális földművelő gazdaság színvonalát.

Egészen természetes, hogy ilyen körülmények között a jószág minősége a különböző csoportokhoz tartozó gazdaságokban nem lehet egyforma. Egy igásló értékét például az egylovas parasztnál 27 rubelre, a kétlovasnál 37 rubelre, a háromlovasnál 61 rubelre, a négylovasnál 52 rubelre, a több lóval rendelkező parasztnál 69 rubelre becsülik. A szélső csoportok közti különbség több mint 100%. És ez a jelenség megvan minden olyan tőkés országban, ahol kis- és nagygazdaságok vannak. „Az agrárkérdés" című könyvemben (I. rész, Szentpétervár 1908)* kimutattam, hogy Drechsler kutatásai a német földművelés és állattenyésztés terén pontosan ugyanerre az eredményre vezettek. Egy közepes állat átlagos súlya a nagybirtokokon 619 kilogramm (1884-ben, id. mű, 259. old.), a 25 hektáros, illetve nagyobb parasztgazdaságokban 427 kg, a 7,5—25 hektáros gazdaságokban 382 kg, a 2,5—7,5 hektáros gazdaságokban 352 kg, és végül, a 2,5 hektáron aluli gazdaságokban 301 kg volt.

A föld gondos megmunkálása, különösen trágyázása szempontjából szintén nem közömbös az állatok száma és minősége. Fentebb kimutattuk, hogy a statisztika adatainak tanúsága szerint Oroszország-szerte jobban trágyázzák a földesúri földeket, mint a paraszti földeket. Most látjuk, hogy ez az osztályozás, amely helyes és jogosult volt a hűbéri rendszer idején, ma már elavult. A különböző parasztgazdaságok közt is mély szakadék tátong, s minden kutatás, számítás, következtetés és elmélet, amely az „átlagos" parasztgazdaság hipotéziséből indul ki, a szóban forgó kérdésben merőben helytelen következtetésekre vezet. Sajnos a zemsztvo-statisztika rendkívül ritkán tanulmányozza a különböző gazdaságcsoportokat, s csak az obscsinák adataira szorítkozik. Perm kormányzóságban (a krasznoufimszki kerületben) azonban a gazdaságonkénti kutatás során kivételképpen pontos adatokat gyűjtöttek arról, hogy a különböző parasztgazdaságok milyen mértékben trágyázzák földjüket:

---

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 184—196. old. — *Szerk.*

	Az egyáltalán trágyázó gazdaságok százalékaránya	A kihordott trágya mennyisége (trágyázó) gazdaságonként szekérben
5 gyesz.-nál kevesebbet művelők	33,9	80
5—10 gyesz.-t művelők	66,2	116
10—20 « «	70,3	197
20—50 « «	76,9	358
50 gyesz.-nál többet művelők ...	84,3	732
Átlag	51,7	176

Itt már a gazdaság nagyságától függően a földművelési kultúra színvonala tekintetében különböző típusú gazdaságokat látunk. Azok a kutatók, akik törődtek ezzel a kérdéssel, más vidékeken is hasonló következtetésekre jutottak. Az oreli statisztikusok arról számolnak be, hogy a jómódú parasztoknál egy szarvasmarha után csaknem kétszer annyi a trágya, mint a szegényparasztoknál. Ahol 1 gazdaságra 7,4 darab marha jut, a trágya mennyisége darabonként 391 pud, ahol pedig 2,8 darab, ott darabonként 208 pud. „Normálisnak" a 400 pudot tartják, a normális mennyiséget tehát csak a maroknyi jómódú paraszt éri el. A szegényparasztság fűtésre kénytelen felhasználni a szalmát és a trágyát, sőt olykor el kell adnia az istállótrágyát.

Ezzel kapcsolatban meg kell vizsgálnunk, hogyan növekszik a ló nélküli parasztok száma. 1888—1891-ben Európai-Oroszország 48 kormányzóságában a 10 100 000 gazdaság közül 2 800 000-ben, vagyis a gazdaságok 27,3%-ában nem volt ló. Körülbelül 9—10 évvel később, 1896—1900-ban a 11 100 000 gazdaság közül 3 200 000-nek, vagyis 29,2%-nak nem volt lova. Kétségtelen tehát a parasztság kisajátításának fokozódása. Ha azonban az agronómia szempontjából nézzük ezt a folyamatot, első pillantásra paradoxonnak tűnő következtetésre jutunk. Ezt a következtetést vonta le V. V. úr, az ismert narodnyik közíró már 1884-ben („Vesztnyik Jevropi"[46], 1884. 7. sz.), amikor kiszámította, hány gyeszjatyina szántó jut egy lóra a mi parasztgazdaságunkban és hány a „normális" — agronómiai szempontból normális — háromnyomásos gazdaságban, s a két mennyiséget összevetette. Kiderült,

hogy a parasztok *túlságosan sok* lovat tartanak: csak 5—8 gyeszjatyina szántó jut egy lóra az agronómia által megkövetelt 7—10 gyeszjatyina helyett. „Eszerint — vonta le a következtetést V. V. úr — Oroszországnak ezen a területén (a központi feketeföld-övezetben) a lakosság egy részének lónélkülivé válását bizonyos fokig úgy kell tekinteni, mint az igásállatok száma és a megművelt földterület közötti normális arány helyreállását." Valójában ez a paradoxon azzal magyarázható, hogy a lónélkülivé válás a földnek a jómódú gazdaságok kezében való koncentrációjával jár együtt, s ezeknél „normális" arány jön létre a lovak száma és a megművelt terület közt. Ez a „normális" arány nem „helyreáll" (mert sohasem volt meg parasztgazdaságunkban); ezt az arányt csak a paraszti burzsoázia éri el. A „nem normális arány" pedig arra vezethető vissza, hogy a kisparaszti gazdaságban a termelőeszközök szét vannak forgácsolva: azt a földterületet, amelyet egymillió egylovas paraszt egymillió lóval művel meg, a jómódú parasztok jobban és gondosabban művelik meg félmillió vagy háromnegyed millió lóval is.

A parasztgazdaság holt felszerelését illetőleg meg kell különböztetnünk a közönséges paraszti felszerelést a tökéletesített mezőgazdasági munkaeszközöktől. Az előbbi megoszlása nagyjában és egészében megfelel az igásállatok megoszlásának; az effajta adatokban nem találunk újat a parasztgazdaság jellemzéséhez. A sokkal drágább tökéletesített munkaeszközök viszont, melyek csak nagyobb gazdaságokban fizetődnek ki, s amelyeket csak sikeresen fejlődő gazdaságok alkalmaznak, hasonlíthatatlanul erősebben vannak koncentrálva. Ennek a koncentrációnak adatai rendkívül fontosak, mert ezek az egyedüli adatok, amelyek segítségével pontosan megítélhetjük, milyen irányban és milyen társadalmi körülmények között *fejlődik* a parasztgazdaság. Nem kétséges, hogy 1861 óta ezen a téren nagyot haladtunk, de igen gyakran vitatják, sőt kétségbe vonják, hogy ez a fejlődés nemcsak a földesúri gazdaságban, hanem a parasztgazdaságban is tőkés jellegű.

Lássuk a tökéletesített munkaeszközöknek a parasztok közti megoszlására vonatkozó zemsztvo-statisztikai adatokat:

	100 gazdaságra jutó tökéletesített mezőgazdasági eszközök száma	
	Orel kormányzóság két kerületében	Voronyezs kormányzóság egy kerületében
Lónélküliek	0,01	—
1 lóval	0,2	0,06
2—3 lóval	3,5	1,6
4, illetve több lóval	36,0	23,0
Átlag	2,2	1,2

Ezen a vidéken a tökéletesített munkaeszközök aránylag kevéssé terjedtek el a parasztok között. Az ilyen munkaeszközöket használó gazdaságok részaránya egészen elenyésző. Az alsó csoportok azonban úgyszólván egyáltalán nem használnak ilyen munkaeszközöket, a felső csoportokban viszont rendszeresen kezdik alkalmazni őket. Szamára kormányzóság novouzenszki kerületében csupán a gazdák 13%-ának vannak tökéletesített munkaeszközei, az 5—20 igásállattal rendelkező gazdák csoportjában viszont ez az arány 40%-ra, a több mint 20 igásállattal rendelkezők csoportjában pedig 62%-ra emelkedik. Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében (a kerület három járásában) 100 gazdaságra 10 tökéletesített munkaeszköz jut; ez az összesített átlag; száz, egyenként 20—50 gyeszjatyina földet megművelő gazdaságra 50, sőt száz, egyenként 50 gyeszjatyinát megművelő gazdaságra 180 tökéletesített munkaeszköz jut. Ha azokat a részarányokat vesszük, amelyeket fentebb idéztünk a különböző kerületek adatainak összehasonlítása céljából, kiderül, hogy az összes gazdaságok 20%-át kitevő jómódú gazdaságoké a tökéletesített munkaeszközök 70—86%-a, az 50%-nyi szegényparaszti gazdaságnak pedig 1,3—3,6% jut. Tehát egyáltalán nem kétséges, hogy az a fejlődés, amely a tökéletesített munkaeszközöknek a parasztság közti elterjedése terén észlelhető (többek között erről a fejlődésről beszél Kaufman úr fentebb idézett, 1907-ben megjelent művében), a jómódú parasztság előrehaladását jelenti. A parasztgazdaságok

háromötöde — a ló nélküli és egylovas gazdaságok — úgyszólván egyáltalán nincs olyan helyzetben, hogy tökéletesített munkaeszközöket használhasson.

V

A parasztgazdaságot vizsgálva a parasztokat eddig főleg mint gazdákat néztük, de egyúttal rámutattunk arra, hogy az alsó csoportok lépten-nyomon kiszorulnak a gazdák sorából. Hová szorulnak ki? Nyilvánvalóan a proletariátus soraiba. Most azt kell részletesen megvizsgálnunk, hogyan is megy végbe a proletariátus, különösen a falusi proletariátus kialakulása, és hogyan alakul ki a mezőgazdaságban a munkaerő-piac. A ledolgozáson alapuló gazdaság két tipikus osztályképviselője a feudális földesúr és a földhözjuttatott, személyileg kiszolgáltatott paraszt, a tőkés gazdaságnak viszont a munkaadó farmer és a munkavállaló béres vagy napszámos a tipikus alakja. Azt már kimutattuk, hogyan válik a földbirtokos és a jómódú paraszt munkaadóvá. Most pedig azt nézzük meg, hogyan válik a paraszt munkavállalóvá.

Vajon nagymértékben alkalmaznak-e bérmunkát a jómódú parasztok? Ha a béreseket tartó gazdaságoknak a parasztgazdaságok összességéhez viszonyított átlagos részarányát vesszük alapul (mint rendszerint teszik), igen jelentéktelen százalékot kapunk: Tauria kormányzóság dnyepri kerületében 12,9%-ot, Szamára kormányzóság novouzenszki kerületében 9%-ot, Szarátov kormányzóság kamisini kerületében 8%-ot, Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében 10,6%-ot, Orel kormányzóság két kerületében 3,5%-ot, Voronyezs kormányzóság egy kerületében 3,8%-ot, Nyizsnyij-Novgorod kormányzóság három kerületében 2,6%-ot. De az ilyesfajta adatok lényegében fiktívek, mert a béreseket tartó gazdaságoknak a gazdaságok összességéhez viszonyított arányát adják meg, s az utóbbiak között szerepelnek a béreseket szolgáltató gazdaságok is. A burzsoázia minden tőkés társadalomban a lakosság elenyésző kisebbségét alkotja. Bérmunkásokat alkalmazó gazdaság mindig „kevés“ lesz. Az a kérdés, vajon egy sajátos típusú gazdaság

van-e itt kialakulóban, vagy pedig csak véletlen jellegű a bérmunka. A zemsztvo-statisztika adatai erre a kérdésre is egészen határozott választ adnak: mindenütt kimutatják, hogy a jómódú parasztság csoportjaiban a béreseket tartó gazdaságok százaléka hasonlíthatatlanul magasabb a kerületi átlagnál. Idézzük Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületének adatait, amelyekben kivételesen nemcsak a béresek, hanem a napszámosok bérmunkája, vagyis a mezőgazdasági bérmunka tipikusabb formája is szerepel.

	Az 1 gazdaságra jutó férfimunkások száma	Idénymunkásokat alkalmazó gazdaságok %-a	Kaszásokat alkalmazó gazdaságok %-a	Aratókat alkalmazó gazdaságok %-a	Cséplőket alkalmazó gazdaságok %-a
Földet nem művelők	0,6	0,15	0,6	—	—
5 gyesz.-nál kevesebbet művelők	1,0	0,7	5,1	4,7	9,2
5—10 gyesz.-t művelők	1,2	4,2	14,3	20,1	22,3
10—20 « «	1,5	17,7	27,2	43,9	25,9
20—50 « «	1,7	50,0	47,9	69,6	33,7
50 gyesz.-nál többet művelők	2,0	83,1	64,5	87,2	44,7
Átlag	1,2	10,6	16,4	24,3	18,8

Látjuk, hogy a jómódú gazdaságokban nagyobb a család, mint a szegényebb gazdaságokban, s nagyobb a dolgozó családtagok száma. Mindamellett hasonlíthatatlanul több bérmunkást alkalmaznak. „A családi kooperáció" a gazdaság bővítésének alapjául szolgál, s ily módon tőkés kooperációvá változik. A felsőbb csoportokban a bérmunkások alkalmazása nyilvánvalóan rendszerré, a kibővített gazdálkodás feltételévé válik. Emellett a napszámosok alkalmazása még a parasztság középső csoportjában is jelentősen elterjedt: a két felső csoportban (a gazdaságok 10,3%-ában) a gazdaságok többsége alkalmaz bérmunkást, de a 10—20 gyeszjatyinát művelő gazdaságok csoportjában (22,4%) is az idetartozó gazdaságoknak *több mint kétötöd része* alkalmaz bérmunkásokat az aratás idején. Ebből az a következtetés vonható le,

hogy a jómódú parasztság nem tudna boldogulni a szolgálatára álló béresek és napszámosok milliós hadserege nélkül. S míg a béreseket alkalmazó gazdaságok átlagos részarányára vonatkozó adatok, mint láttuk, kerületenként jelentős ingadozást mutatnak, feltétlenül általános jelenség az, hogy a béreseket alkalmazó gazdaságok a parasztság felső csoportjaiban összpontosulnak, vagyis a jómódú gazdaságok vállalkozói jellegű gazdaságokká alakulnak át. Az összes gazdaságok 20%-át kitevő jómódú gazdaságokra jut a béreseket alkalmazó gazdaságok 48—78%-a.

A falu másik pólusát illetőleg a statisztika rendszerint adós marad a különféle bérmunkásokat szolgáltató gazdaságok számára vonatkozó adatokkal. Zemsztvo-statisztikánk számos kérdésben rendkívül nagyot haladt előre a kormányzók beszámolóira és mindenféle igazgatóságok jelentéseire támaszkodó régi hivatalos statisztikához képest. De egy kérdésben a zemsztvo-statisztika is a régi hivatalos szemponthoz igazodik, mégpedig a parasztok úgynevezett „mellékkeresetének" kérdésében. A saját osztásföldjén folytatott földművelő munka számít a paraszt igazi foglalkozásának; minden más foglalkozást a „mellékkereset", vagy az „iparűzés" kategóriájába sorolnak, s ilyenkor olyan gazdasági kategóriákat kevernek össze, amelyek megkülönböztetését a politikai gazdaságtan legelemibb követelményei írják elő. A „mezőgazdasági iparűzők" kategóriájába sorolják például, a bérmunkások tömegével együtt, a vállalkozó gazdákat (például a dinnyetermesztőket) is; mindjárt mellettük a „mellékfoglalkozást űző gazdaságok" közé sorolnak koldusokat és kereskedőket, cselédeket és kézműves munkaadókat stb. Világos, hogy ez a kirívó politikai gazdaságtani zűrzavar a hűbériség közvetlen csökevénye. A földesúr számára valóban közömbös volt, mivel foglalkozik mellékesen a *saját*, szolgáltatásra kötelezett parasztja: kereskedéssel, bérmunkával vagy mint vállalkozó — iparral; minden jobbágyra egyaránt vonatkoztak a közös jobbágyi szolgáltatások, az ő szemében minden jobbágy csupán ideiglenesen és feltételesen vált meg igazi foglalkozásától.

A jobbágyság megszüntetése után ez a szemlélet

napról napra élesebb ellentmondásba került a valósággal. A mellékfoglalkozást űző paraszti gazdaságok többsége kétségtelenül azoknak a gazdaságoknak a sorába tartozik, amelyek bérmunkásokat szolgáltatnak, de erről nem lehet egészen pontos képünk, mert a kisebbségben levő iparűző *gazdák* ugyancsak az összlétszámban szerepelnek, és ez *kedvezőbb színben tünteti fel* a szűkölködők helyzetét. Lássunk egy példát szemléltetés céljából. Szamara kormányzóság novouzenszki kerületében a statisztikusok az „iparűzés" kategóriájától elkülönítették a „mezőgazdasági iparűzést"[47]. Természetesen ez a kifejezés sem pontos, de a foglalkozások felsorolása legalább utal arra, hogy a 14 063 ilyen „iparűző" közül 13 297 béres és napszámos. Itt tehát a bérmunkások igen nagy többségben vannak. A mezőgazdasági iparűzők megoszlása pedig a következő:

	A mezőgazdasági ipart űző férfimunkások %-a
Igásállat nélkül	71,4
1 igásállattal	48,7
2—3 «	20,4
4 «	8,5
5—10 «	5,0
10—20 «	3,9
20, illetve több igásállattal	2,0
Kerületi átlag ...	25,0

A ló nélküli parasztoknak tehát héttizede, az egylovasoknak pedig csaknem a fele bérmunkás. Perm kormányzóság krasznoufimszki kerületében a mezőgazdasági ipart űző gazdaságok átlagos részaránya 16,2%, a földet nem művelőknek viszont 52,3%-a, s az 5 gyeszjatyinánál kevesebbet művelőknek 26,4%-a „iparűző". Más kerületekben, amelyekben nincsenek külön feltüntetve a mezőgazdasági iparűzők, kevésbé kirívó képet kapunk, de mégis általános szabály, hogy az „iparűzés" és a „mellékkereset" általában az alsó csoportok jellemzője. Az alsó csoportokra, vagyis a gazdaságok 50%-ára jut a kereső foglalkozást űző gazdaságok 60—93%-a.

Látjuk ebből, hogy a parasztság alsó csoportjai,

különösen az egylovas és a ló nélküli gazdaságok a nemzetgazdaság általános rendszerében elfoglalt helyüket tekintve: *osztásfölddel rendelkező béresek és napszámosok* (tágabb értelemben: bérmunkások) gazdaságai. Ezt a következtetést megerősítik azok az adatok is, amelyek megmutatják, hogyan növekedett 1861 után Oroszországban mindenütt a bérmunka alkalmazása, továbbá az alsó csoportok jövedelemforrásaira vonatkozó költségvetési kutatások, és végül az e csoportok életszínvonalára vonatkozó adatok. Ezzel a három bizonyítékkal most egy kicsit részletesebben foglalkozunk.

A falusi bérmunkások számának növekedéséről országos viszonylatban csak az idénymunkásokat illetőleg vannak összefoglaló adataink, bár ezek nem különböztetik meg pontosan a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági idénymunkásokat. Azt a kérdést, hogy az összesített számban az előbbiek vagy az utóbbiak vannak-e többségben, a narodnyik irodalom az előbbiek javára döntötte el, de mi alább ki fogjuk mutatni az ellenkező nézet jogosultságát. Kétségtelen tény, hogy a paraszt-idénymunkások száma 1861 után gyorsan növekedett. Minden forrás erről tanúskodik. Ennek a jelenségnek hozzávetőleges statisztikai kifejezését az útlevél-bevételekre és a kiállított útlevelek számára vonatkozó adatokból kapjuk meg. 1868-ban az útlevelekből származó bevétel 2 100 000 rubel, 1884-ben 3 300 000 rubel, 1894-ben 4 500 000 rubel volt. Több mint kétszeres növekedésről van tehát szó. A kiadott útlevelek és igazolványok száma Európai-Oroszországban 1884-ben 4 700 000, 1897-ben, illetve 1898-ban 7 800 000 és 9 300 000 volt. Láthatjuk, hogy számuk tizenhárom év alatt megkétszereződött. Mindezek az adatok nagyjában és egészében megegyeznek más számításokkal, például Uvarov úr számításával, aki a zemsztvo-statisztikának 20 kormányzóság 126 kerületére vonatkozó, jobbára elavult adatait összesítette, s az idénymunkások valószínű számát 5 millió főre becsülte[48]. Sz. Korolenko úr a helyi fölös munkások számára vonatkozó adatok alapján 6 millió főre becsülte ezt a számot.

Ezeknek — Nyikolaj —on úr véleménye szerint — „óriási többsége“ mezőgazdasági iparűző. „A kapitalizmus

fejlődése“ című munkámban* részletesen kifejtettem, hogy a hatvanas, nyolcvanas és kilencvenes évek adatai és kutatásai teljes mértékben bizonyítják ennek a következtetésnek helytelenségét. Az idénymunkások többsége — ha nem is óriási többsége — nem mezőgazdasági munkás. Az Európai-Oroszországban 1898-ban kiállított tartózkodási engedélyek kormányzóságok szerinti megoszlásának legteljesebb és legújabb adatai a következők:

Kormányzóság-csoportok	Az 1898-ban kiállított tartózkodási engedélyek száma
1) 17 kormányzóság, túlnyomórészt nem mezőgazdasági elvándorlással	3 369 597
2) 12 átmeneti jellegű kormányzóság	1 674 231
3) 21 kormányzóság, túlnyomórészt mezőgazdasági elvándorlással	2 765 762
Az 50 kormányzóságban összesen	7 809 590

Ha feltételezzük, hogy az átmeneti jellegű kormányzóságokban az elvándorlók fele mezőgazdasági munkás, akkor a legvalószínűbb *hozzávetőleges* megoszlás a következő: körülbelül 4 200 000 nem mezőgazdasági bérmunkás és *körülbelül 3 600 000 mezőgazdasági bérmunkás*. Ezzel a számmal párhuzamba kell állítanunk Rudnyev úr[49] adatát, aki 1894-ben 19 kormányzóság 148 kerületének zemsztvo-statisztikai adatait összesítette, és a mezőgazdasági bérmunkások számát körülbelül 3½ millió főre becsülte. Ez a szám a nyolcvanas évek adatai szerint mind a helyi mezőgazdasági munkásokat, mind a mezőgazdasági idénymunkásokat felöleli. A kilencvenes évek végén már csupán a mezőgazdasági idénymunkások száma is ennyi volt.

A mezőgazdasági bérmunkások számának növekedése közvetlenül összefügg a tőkés mezőgazdasági vállalkozásnak azzal a fejlődésével, amelyet a földesúri és a parasztgazdaságban nyomon követtünk. Nézzük például a gépek alkalmazását a mezőgazdaságban. Fentebb pontos adatok

* Lásd *Lenin*. A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. 563—576. old. — *Szerk.*

alapján kimutattuk, hogy a jómódú parasztnál ez a vállalkozásra való áttérést jelenti. A földesúri gazdaságban pedig a gépek és általában a tökéletesített munkaeszközök használata mindenképpen azt jelenti, hogy a kapitalizmus kiszorítja a ledolgozást. A paraszti mezőgazdasági felszerelés helyébe a földbirtokos saját mezőgazdasági felszerelése lép; a régi háromnyomásos rendszert a munkaeszközök megváltozásával összefüggő új technikai eljárások váltják fel; a személyileg függő paraszt nem alkalmas a tökéletesített munkaeszközökkel való munkára, s helyét a béres vagy a napszámos foglalja el.

A jövevény bérmunkások alkalmazása Európai-Oroszországnak azon a vidékén a legelterjedtebb, ahol a reform után a legjobban meghonosodott a gépek használata. Ez a vidék Európai-Oroszország déli és keleti határvidéke. A mezőgazdasági munkások beözönlésével ezen a vidéken rendkívül tipikus és világosan kifejezett tőkés viszonyok alakultak ki. Ezekről a viszonyokról beszélnünk kell, hogy a régi és mind ez ideig túlsúlyban levő ledolgozást összehasonlíthassuk az egyre inkább utat törő új áramlattal. Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy a délvidéken fizetik a legmagasabb mezőgazdasági munkabéreket. Egy egész évtized (1881—1891) adatai szerint, amelyek kizárnak minden véletlen ingadozást, Oroszországban a munkabér Tauria, Beszarábia és Don kormányzóságban a legmagasabb. Az évesmunkás itt, az ellátást is beleszámítva, 143 rubel 50 kopeket, az idénymunkás (a nyári idényre) 55 rubel 67 kopeket kap. A munkabér nagysága tekintetében ezután a leginkább ipari jellegű vidék, Pétervár, Moszkva, Vlagyimir és Jaroszlavl kormányzóság következik. Itt a mezőgazdasági évesmunkás bére 135 rubel 80 kopek, az idénymunkásé pedig 53 rubel. A munkabér színvonala legalacsonyabb a központi mezőgazdasági kormányzóságokban (Kazán, Penza, Tambov, Rjazan, Tula, Orel és Kurszk kormányzóságokban), vagyis azon a vidéken, ahol a legszívósabban tartja magát a ledolgozás, a személyes kiszolgáltatottság minden elképzelhető hűbéri csökevénnyel egyetemben. Itt az éves mezőgazdasági munkás mindössze 92 rubel 95 kopeket keres, vagyis egyharmad résszel kevesebbet, mint a leginkább kapi-

talista jellegű kormányzóságokban, az idénymunkás pedig 35 rubel 64 kopeket, vagyis egy nyárra 20 rubellel kevesebbet kap, mint délen. Éppen ebben a központi kerületben észleltük a munkások igen nagyarányú elvándorlását. Minden tavasszal több mint 1 ½ millió ember megy el innen részint mezőgazdasági munkára (főleg délre, s részint, mint alább látni fogjuk, az ipari kormányzóságokba is), valamint a két fővárosba és az ipari kormányzóságokba nem mezőgazdasági munkára. Az elvándorlás e fő vidéke és a bevándorlás két fő területe (a mezőgazdasági jellegű délvidék és a két főváros a hozzátartozó két ipari kormányzósággal) között találjuk azoknak a kormányzóságoknak az övezetét, amelyekben közepes szinten van a munkabér. Ezek a kormányzóságok magukhoz vonzzák a „legolcsóbb" és a leginkább éhező központi területek munkásainak egy részét, az idevalósi munkások egy része pedig a drágább vidékekre áramlik át. Sz. Korolenko úr „A szabad bérmunka" című könyvében igen bőséges anyag alapján részletesen ismerteti a munkások vándorlásának és a lakosság áttelepülésének ezt a folyamatát. A kapitalizmus ily módon eléri a népesség egyenletesebb (természetesen a tőke szükségleteinek szempontjából egyenletesebb) elhelyezkedését; az egész országban nivellálja a munkabéreket, valóban egységes, országos munkapiacot hoz létre; fokozatosan kimossa a termelés régi módszereinek talaját, „elcsábítva" a személyileg függő parasztot a magasabb munkabérrel. Ezért panaszkodnak vég nélkül a földbirtokos urak, hogy a helybeli munkások elzüllenek, hogy az elvándorlás kicsapongó életmódot és részegeskedést szül, hogy a munkásokat a város „megrontja" stb. stb.

Azon a vidéken, ahol a legnagyobb a munkásbevándorlás, a XIX. század végén meglehetősen nagy tőkés mezőgazdasági vállalatok jöttek létre. Tőkés kooperáció alakult ki például olyan gépek használatánál, mint a cséplőgép. Tyezjakov úr, aki a Herszon kormányzósági mezőgazdasági munkások létfeltételeit és munkakörülményeit írta le[50], rámutat arra, hogy a járgányos cséplőgép 14—23, vagy még több munkást, a gőzcséplőgép pedig 50—70 munkást igényel. Egyes uradalmakban 500—1000 munkás gyűlt össze, ami a mezőgazdaságban rendkívül

nagy szám. A kapitalizmus lehetővé tette, hogy a drágább férfimunkát női és gyermekmunkával helyettesítsék. Például Kahovkában, Tauria kormányzóság egyik fő munkapiacán, ahol azelőtt mintegy 40 000 munkás, a múlt század 90-es éveiben pedig 20—30 000 munkás gyűlt egybe, a nők száma 1890-ben az összlétszám 12,7%-a, 1895-ben pedig már 25,6%-a volt a nyilvántartások szerint. A gyermekek aránya 1893-ban 0,7%, 1895-ben pedig már 1,69% volt.

A tőkés nagygazdaságok Oroszország minden vidékéről összegyűjtötték a munkásokat, saját szükségleteik szerint osztályozták őket, s ezáltal a gyári munkásokéhoz hasonló ranglétrát teremtettek. Megkülönböztetnek például teljes munkásokat és félmunkásokat, s az utóbbiakat ismét szétválasztják „erős munkásokra" (16—20 évig) és „gyenge" félmunkásokra (8—14 éves gyermekek). Itt már nyoma sincs a földesúr és a „saját" parasztja közti régi, úgynevezett „patriarchális" viszonynak. A munkaerő éppolyan áruvá válik, mint a többi áru. Az „ősi orosz" típusú személyes kiszolgáltatottság eltűnik, s a hetenként fizetett pénzbérnek, az ádáz konkurrenciának, a munkások és a munkáltatók sztrájkharcainak engedi át helyét. Egyrészt az óriási munkástömegek egybesereglése a munkapiacokon, másrészt a hihetetlenül kemény, egészségtelen munkafeltételek életrehívták a nagybirtokok társadalmi ellenőrzésére irányuló kísérleteket. Ezek a kísérletek jellemzők a mezőgazdasági „nagyüzemre", de természetesen nem számíthatnak tartós sikerre, ha nincs politikai szabadság és nincsenek legális munkásszervezetek. Hogy mennyire nehezek a bevándorolt munkások munkakörülményei, az abból is látható, hogy a munkanap tartama 12½—15 óra. Megszokott jelenséggé vált, hogy a gépek mellett dolgozó munkások baleseti sérüléseket szenvednek. Kifejlődtek a munkások (például a cséplőgépek mellett dolgozók) szakmai betegségei stb. Oroszországban a XIX. század végén a tiszta kapitalista kizsákmányolás legfejlettebb, amerikai formáinak összes „gyönyörei" fellelhetők a ledolgozáson és roboton alapuló gazdaság tisztára középkori módszerei mellett, amelyek a fejlett országokban már réges-rég eltűntek. Oroszország agrárviszonyainak hihe-

tetlen tarkasága abból ered, hogy a kizsákmányolás hűbéri és burzsoá módszerei összefonódnak.

Az orosz mezőgazdasági bérmunka feltételeinek ismertetését befejezve még megemlítjük a parasztok alsó csoportjainak gazdaságára vonatkozó költségvetési adatokat. A bérmunkát itt szépítgetve „mellékkeresetnek" vagy „iparűzésnek" nevezik. Mi az arány az ezekből a mellékfoglalkozásokból származó jövedelem és a földművelő gazdaságból származó jövedelem között? A voronyezsi ló nélküli és egylovas parasztok háztartási költségkimutatásai pontos választ adnak erre. Egy ló nélküli paraszt valamennyi jövedelmi forrásából származó összjövedelme eszerint 118 rubel 10 kopek, s ezen belül a földművelés ad 57 rubel 11 kopeket, az „iparűzés" pedig 59 rubel 4 kopeket. Ez utóbbi összeg az „egyéni iparűzésből" származó 36 rubel 75 kopek jövedelemből és 22 rubel 29 kopek különféle bevételből tevődik össze. Az utóbbihoz tartozik *a föld bérbeadásából származó jövedelem!* Az egylovas paraszt teljes jövedelme 178 rubel 12 kopek, ebből 127 rubel 69 kopeket ad a földművelés, 49 rubel 22 kopeket pedig az iparűzés (35 rubel — egyéni iparűzés, 6 rubel fuvarozás, 2 rubel „kereskedelmi és ipari üzemek és vállalatok" bevétele, 6 rubel pedig különféle bevétel). Ha a földművelő gazdaságra fordított kiadásokat levonjuk, akkor marad 69 rubel 37 kopek földművelésből és 49 rubel 22 kopek iparűzésből származó jövedelem. Így szerzi meg létfenntartási eszközeit az oroszországi parasztgazdaságok háromötöd része. Világos, hogy az ilyen parasztok életszínvonala nem magasabb, hanem olykor alacsonyabb, mint a béreseké. Ugyancsak Voronyezs kormányzóságban az évesbéres átlagkeresete (az 1881-től 1891-ig terjedő tíz év átlagában) 57 rubel, plusz a 42 rubelbe kerülő eltartás. Ezzel szemben *az egész család* eltartása a ló nélküli parasztnál — 4 tagú család esetén — *évi 78 rubel*, az egylovasnál — 5 tagú család esetén — évi 98 rubel. Az orosz parasztot a ledolgozás, a sok különféle adó és a tőkés kizsákmányolás olyan nyomorúságos, éhhalállal határos életszínvonalra süllyesztette, amely Európában hihetetlennek látszik. Ott az ilyen társadalmi típust *paupereknek* nevezik.

VI

A parasztság felbomlásával kapcsolatban fentebb elmondottak összefoglalása céljából először egész Európai-Oroszországra vonatkozólag idézzük az egész irodalomban egyáltalán fellelhető egyedüli összesített adatokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyes időszakok szerint megvizsgáljuk a parasztság különböző csoportjait. Ezek a katonai lóösszeírások adatai. „A kapitalizmus fejlődése" című könyvem második kiadásában összesítettem Európai-Oroszország 48 kormányzóságának adatait az 1888—1891-es és 1896—1900-as időszakokra vonatkozólag*. A legfontosabb eredmények kivonatos összefoglalása a következő:

	A parasztgazdaságok száma (milliókban)			
	1888—1891		1896—1900	
	Összesen	%	Összesen	%
Lónélküliek	2,8	27,3	3,2	29,2
1 lóval	2,9	28,5	3,4	30,3
2 «	2,2	22,2	2,5	22,0
3 «	1,1	10,6	1,0	9,4
4, illetve több lóval	1,1	11,4	1,0	9,1
Összesen	10,1	100,0	11,1	100,0

Ezek az adatok, mint az imént már mellékesen megjegyeztem, a parasztság fokozódó kisajátításáról tanúskodnak. A gazdaságok száma kereken egymillióval növekedett, de csak a két alsó csoportban. A lovak száma ez alatt az idő alatt 16 910 000-ről 16 870 000-re csökkent, vagyis a parasztság lóállománya egészében valamelyest csökkent. Ebből a szempontból a legfelső csoport is szegényebb lett, minthogy 1888—1891-ben itt egy gazdaságra 5,5 ló, 1896—1900-ban viszont 5,4 ló jutott.

Ezekből az adatokból könnyen levonhatnak olyan következtetést, hogy a parasztság nem „differenciálódik", hiszen a legnagyobb mértékben a legszegényebbek csoportja növekedett, s a legnagyobb mértékben (a gazda-

* Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. 134. old. — *Szerk.*

ságok számát tekintve) a leggazdagabbak csoportja fogyatkozott meg. Ez nem differenciálódás, hanem a nyomor nivellálódása! S ilyen következtetésekkel, amelyek effajta módszereken alapulnak, igen gyakran találkozhatunk az irodalomban. De ha feltesszük azt a kérdést, vajon megváltozott-e a csoportok viszonya a parasztságon belül, mást látunk. 1888—1891-ben az összes gazdaságok felét kitevő alsó csoportok a lóállomány 13,7 %-ával rendelkeztek, s 1896—1900-ban ugyanez maradt az arány. A leggazdagabb csoportokhoz tartozó gazdaságokban, vagyis az összes gazdaságok egyötödében az első időszakban az egész lóállomány 52,6 %-a, a második időszakban 53,2 %-a összpontosult. Világos, hogy a csoportok viszonya úgyszólván nem változott. A parasztság elszegényedett, a jómódú csoportok is szegényebbek lettek, az 1891-es válság igen komolyan éreztette hatását, de a falusi burzsoázia és a tönkrement parasztság viszonya ennek következtében nem változott, és lényegében nem is változhatott.

Ezt a körülményt gyakran szem elől tévesztik azok, akik összefüggésükből kiragadott statisztikai adatok alapján próbálnak képet alkotni maguknak a parasztság felbomlásáról. Nevetséges volna például azt hinni, hogy a lóállomány megoszlására vonatkozó részleges adatok segítségével valamelyest is meg tudjuk világítani a parasztság felbomlásának kérdését. Ez a megoszlás még egyáltalán semmit sem bizonyít, ha nem a parasztgazdaságokra vonatkozó adatok *összességével* kapcsolatban vizsgáljuk. Ha ezeket az adatokat elemezve megállapítottuk azt, ami közös az egyes csoportokban a földbérletnek és a föld bérbeadásának, a tökéletesített munkaeszközöknek és a trágyának, a mellékkereseteknek és a vásárolt földnek, a bérmunkásoknak és az állatállománynak megoszlása tekintetében, ha bebizonyítottuk, hogy a jelenségnek mindezek a különféle oldalai elválaszthatatlanul összefüggnek egymással, és ellentétes gazdasági típusok — proletariátus és falusi burzsoázia — kialakulását mutatják ténylegesen, — ha mindezt megállapítottuk, és csakis olyan mértékben, amilyen mértékben ezt megállapítottuk, akkor idézhetjük akár mondjuk a lóállomány megoszlására

vonatkozó részleges adatokat a fentebb kifejtettek *szemléltetésére*. S viszont, ha valaki arra hivatkozna, hogy a lóállomány így vagy úgy csökkent, tegyük fel, a jómódúak csoportjában ebben meg ebben az időszakban, s *csupán ebből* valamiféle általános következtetéseket vonna le a falusi paraszti burzsoáziának és a parasztság más csoportjainak viszonyára vonatkozólag, ez merő ostobaság lenne. Egyetlen tőkés országban, egyetlen gazdasági ágban sincs és nem is lehet (a piac uralmának viszonyai közt) egyenletes a fejlődés: másként, mint ugrások formájában, cikcakkban, hol gyorsan előretörve, hol ideiglenesen a korábbi színvonal alá süllyedve, *nem fejlődhet* a kapitalizmus. S az orosz agrárválság és a közelgő agrárátalakulás kérdésének korántsem az a lényege, hogy milyen fokot ért el a kapitalizmus fejlődése és milyen ütemben halad ez a fejlődés, hanem az, hogy kapitalista válság és átalakulás-e ez, vagy sem, úgy megy-e végbe, hogy a parasztság falusi burzsoáziává, illetve falusi proletariátussá bomlik, vagy sem, hogy burzsoá jellegűek-e az obscsinán belül az egyes gazdaságok közti viszonyok, vagy sem. Más szóval: az oroszországi agrárkérdés bármilyen kutatójának első feladata, hogy megállapítsa a legfontosabb adatokat az agrárviszonyok osztálylényegének jellemzéséhez. S csak miután tisztáztuk, milyen osztályokkal és a fejlődésnek milyen irányával van dolgunk, akkor kezdhetünk foglalkozni a részletkérdésekkel, a fejlődés ütemével, az általános irány ilyen vagy olyan módosulásaival.

A reform utáni oroszországi parasztgazdaságra vonatkozó marxista nézetek azon a felismerésen alapulnak, hogy ez a gazdaság kispolgári típusú. S a marxista táborhoz tartozó közgazdászoknak a narodnyik közgazdászokkal folytatott vitái mindenekelőtt éppen akörül forogtak (és ez így is van rendjén, ha a nézeteltérések igazi lényegének tisztázására törekszünk), hogy helyes-e, alkalmazható-e ez a jellemzés. Míg *ezt* a kérdést nem tisztáztuk egészen határozottan, egyetlen lépéssel sem juthatunk közelebb a konkrétabb vagy gyakorlatibb kérdésekhez. Egészen reménytelen és zavaros vállalkozás lenne, ha például az agrárkérdés megoldásának különféle módjait, amelyeket a XIX. század a XX. századra örökül hagyott, úgy vizsgál-

nánk, hogy előzőleg nem tisztázzuk, milyen irányban halad általában agrárfejlődésünk, mely osztályok nyerhetnek az események ilyen vagy olyan menete esetén stb.

A parasztság felbomlására vonatkozó részletes adatok, amelyeket az imént idéztünk, az agrárátalakulás minden más kérdésének éppen azt az alapját tisztázzák, amelynek a megértése nélkül egyetlen lépéssel sem juthatunk előbbre. A parasztság különféle csoportjai közti viszonyoknak az az összessége, amelyet Oroszország legkülönbözőbb vidékeivel kapcsolatban részletesen tanulmányoztunk, éppen az obscsinán belüli társadalmi és gazdasági viszonyok lényegét mutatja meg nekünk. Ezek a viszonyok szemléltetően mutatják a parasztgazdaság kispolgári jellegét a jelenlegi történelmi körülmények között. Amikor a marxisták azt mondták, hogy a mezőgazdasági kistermelő (függetlenül attól, hogy osztásföldön vagy valamilyen más földön gazdálkodik) az árugazdaság fejlődése idején elkerülhetetlenül kispolgár, ezt a tételt kétkedéssel fogadták; azt mondták, hogy ezt nem lehet bebizonyítani, és hogy más országok példájáról sablonosan alkalmazzuk a mi eredeti viszonyainkra. De azok az adatok, amelyek megmutatják a csoportok egymáshoz való viszonyát, amelyek megmutatják, hogy a gazdag obscsina-parasztok magukhoz ragadják a bérelt földet a szegény obscsina-parasztoktól, hogy az előbbiek béreseket alkalmaznak, az utóbbiak pedig bérmunkásokká válnak stb. stb. stb. — mindezek az adatok alátámasztják és vitathatatlanná teszik a marxizmus elméleti következtetéseit. Ezek az adatok *visszavonhatatlanul eldöntik* azt a kérdést, hogy mi az obscsina jelentősége Oroszország gazdasági fejlődésének iránya szempontjából, mert adataink éppen a valóságos (nem pedig a kiagyalt) obscsinának valóságos fejlődési irányát mutatják. Az osztásföld minden egyenlősítése, az újrafelosztások stb. ellenére *kiderül*, hogy az obscsina-parasztok valóságos gazdasági fejlődésének iránya éppen a falusi burzsoázia kialakulása és a szegényebb gazdák tömegeinek a proletariátus soraiba való kiszorítása. S mint alább látni fogjuk, a sztolipini agrárpolitika is, a föld nacionalizálása is, amit a trudovikok követelnek, ennek a fejlődésnek az irányába esik, jóllehet az agrárkérdés „megoldásának" e két formája között

óriási különbség van a társadalmi fejlődés gyorsasága, a termelőerők növekedése és a tömegek érdekeinek lehető legmesszebbmenő figyelembevétele szempontjából.

Most pedig azt a kérdést kell még megvizsgálnunk, hogyan fejlődik Oroszországban a piacra termelő mezőgazdaság. Az előző fejtegetés kiinduló tételként magában foglalta azt a közismert tényt, hogy az egész reform utáni időszakot a kereskedelem és csere növekedése jellemzi. Teljesen fölöslegesnek tartjuk, hogy statisztikai adatokat idézzünk ennek igazolására. De ki kell mutatnunk, először, hogy mennyire van már alávetve a piacnak a mostani parasztgazdaság, másodszor pedig, hogy milyen *sajátos* formákat ölt a mezőgazdaság aszerint, hogy milyen mértékben van alárendelve a piacnak.

Az első kérdésre vonatkozólag a legpontosabb adatok a voronyezsi zemsztvo költségvetési statisztikájában találhatók. Itt a parasztcsalád pénzkiadásait és bevételeit különválaszthatjuk összes kiadásaitól és bevételeitől (a teljes bevételt és kiadást már előbb idéztük). A következő kis táblázat megmutatja a piac szerepét:

	A paraszt pénzkiadásainak és bevételeinek aránya a kiadások és bevételek teljes összegéhez viszonyítva %-ban	
Lónélküliek	57,1	54,6
1 lóval	46,5	41,4
2 «	43,6	45,7
3 «	41,5	42,3
4 «	46,9	40,8
5, illetve több lóval	60,2	59,2
Átlag	49,1	47,9

Ily módon még a *közép*paraszt gazdasága is — nem beszélve a jómódú paraszt és az elszegényedett, félproletár paraszt gazdaságáról — rendkívül nagy mértékben alá van vetve a piacnak. Ezért teljesen helytelen, ha a parasztgazdaságról úgy beszélnek, hogy figyelmen kívül hagyják a piac, a csere és az árutermelés túlnyomó és növekvő szerepét. A feudális latifundiumok és a földesúri földbirtoklás megszüntetése — az a rendszabály, amelyre a XIX. század

végén az orosz parasztság minden gondolata összpontosult — nem gyengíti, hanem *erősíti* a piac hatalmát, mert a ledolgozás és a személyi kiszolgáltatottság *fékezi* a kereskedelem és az árutermelés növekedését.

Ami a második kérdést illeti, feltétlenül rá kell mutatnunk arra, hogy a tőke behatolása a mezőgazdaságba sajátságos folyamat, amelyet nem érthetünk meg helyesen, ha az egész Oroszországra vonatkozó, összesített adatokra szorítkozunk. A mezőgazdaság a különböző gazdaságokban és az állam különböző vidékein nem egy csapásra és nem egyformán válik piacra termelő mezőgazdasággá. Ellenkezőleg, a piac rendszerint a bonyolult mezőgazdasági termelésnek egy helyütt az egyik, másutt a másik oldalát rendeli maga alá, emellett a termelés más oldalai nem tűnnek el, hanem alkalmazkodnak a „fő" oldalhoz, vagyis a pénz uralmához. Például az egyik vidéken főleg piacra termelő gabonagazdaságok alakulnak ki; a fő cikk, amelyet eladás céljából termelnek, a gabona. Az állattenyésztés az ilyen gazdaságokban alárendelt szerepet játszik, s később — ha a gabonagazdaságok teljesen egyoldalúan fejlődnek — majdnem teljesen eltűnik. Amerikában például a távoli nyugat „gabonagyárai" néha egyetlen nyárra, s úgyszólván jószág nélkül szerveződtek. Más vidékeken főleg piacra termelő állattenyésztő gazdaságok alakulnak ki; a fő cikkek, amelyeket eladás céljából termelnek, a hús-, illetve tejtermékek. A csupán földet művelő gazdaságok az állattenyésztő gazdaságokhoz alkalmazkodnak. Érthető, hogy a gazdaság méretei is, szervezeti formái is különbözők lesznek az egyik és a másik esetben. A városkörnyéki tejgazdaságot nem lehet a vetésterület nagysága alapján megítélni. Nem lehet a nagy-, illetve kisgazdaság egységes mércéjével mérni a sztyeppei gabonatermesztőt, a kertészt, a dohánytermesztőt, a „tej-farmert" (ha angol kifejezéssel élünk) stb.

A cserének és a kereskedelemnek a mezőgazdaságba való behatolása specializálja a mezőgazdaságot, s ez a specializálódás egyre fokozódik. A gazdaság egy és ugyanazon mutatószámai (például a lovak száma) a piacra termelő mezőgazdaság különböző vidékein mást-mást jelentenek. Például a főváros környékén élő ló nélküli parasztok

között vannak olyan nagygazdák, akik, mondjuk, tejelő állatokat tartanak, igen nagy forgalmat bonyolítanak le, és bérmunkásokat alkalmaznak. Persze a ló nélküli és egylovas parasztok egész tömegében az ilyen farmerek száma egészen elenyésző, de ha csak az egész országot átfogó összesített adatokat vesszük, nem tudjuk számba venni a mezőgazdasági kapitalizmus különleges fajtáját.

Erre a körülményre különösen nagy figyelmet kell fordítanunk. Ha mellőzzük, nem alkothatunk magunknak helyes képet a mezőgazdasági kapitalizmus fejlődéséről, s könnyen elkövethetjük azt a hibát, hogy leegyszerűsítjük a kérdést. A folyamat egész bonyolultságát csak úgy mérhetjük fel teljes egészében, ha számolunk a mezőgazdaság tényleges sajátosságaival. Teljesen helytelen az a vélemény, hogy a mezőgazdaságra — sajátosságai következtében — nem érvényesek a tőkés fejlődés törvényei. Az igaz, hogy a mezőgazdaság sajátosságai fékezik a piac uralmának érvényesülését a mezőgazdaságban, de mégis mindenütt, minden országban feltartóztathatatlanul *növekszik a piacra termelő mezőgazdaság*. De a piacra termelő mezőgazdaság kialakulásának formái valóban sajátosak, és ezeket a sajátos formákat sajátos módszerekkel kell tanulmányoznunk.

A mondottak megvilágítására szemléltető példákat idézünk Oroszország piacra termelő mezőgazdaságának különböző vidékeiről. A piacra termelő gabonagazdaság vidékein (Újoroszország, Volgántúl) a gabonatermés rendkívül gyors növekedését látjuk; 1864—1866-ban ezek a kormányzóságok a központi feketeföld-övezet kormányzóságai mögött voltak, egy emberre csak 2,1 csetverty tiszta hozam jutott; 1883—1887-ben ezek a kormányzóságok 3,4 csetverty tiszta hozammal megelőzték a központi vidéket. Ezt a vidéket a reform utáni időszakban elsősorban a vetésterület kibővítése jellemzi. A föld művelése itt igen sok esetben egészen kezdetleges — minden figyelem kizárólag arra irányult, hogy minél nagyobb területet vessenek be gabonával. A XIX. század második felében olyasvalami alakult itt ki, mint az amerikai „gabonagyárak". A gazdaság méreteit és típusát teljes egészében megítélhetjük a vetésterület nagyságából (amely a felső

csoportokba tartozó parasztgazdaságoknál eléri a 271 gyeszjatyinát is). Egy másik vidéken — az iparvidéken, különösen a fővárosok környékén — szó sem lehet a vetésterület ilyen kiterjesztéséről. Erre a vidékre nem a piacra termelő gabonagazdaság, hanem a piacra termelő állattenyésztő gazdaság jellemző különösen. A megművelt föld nagysága vagy az igáslovak száma alapján itt már nem alkothatunk helyes képet a gazdaságról. Sokkal megfelelőbb mérce a tehenek száma (tejgazdaság). A nagygazdaság fejlődésének itt nem a vetésterület kiterjesztése a jellegzetes ismertetőjele, hanem a vetésforgó megváltoztatása, a takarmánytermesztés. Itt kevesebb a sok lóval rendelkező gazdaságok száma; olykor esetleg még a lovak számának csökkenése is a gazdaság fejlődését jelenti. Tehénből viszont többet tartanak itt a parasztok, mint bárhol másutt Oroszországban. Blagovescsenszkij úr a zemsztvo-statisztika összesített adatai alapján gazdaságonként átlag 1,2 tehenet számított; Pétervár, Moszkva, Tver és Szmolenszk kormányzóság 18 kerületében átlag 1,6, egyedül Pétervár kormányzóságban pedig 1,8 tehén van gazdaságonként[51]. Itt a kereskedelmi tőke is, de a termelésbe befektetett tőke is túlnyomórészt az állattenyésztés termékeivel foglalkozik. A jövedelem nagysága leginkább a tejelő tehenek számától függ. „Tej-farmok" alakulnak ki. A jómódú parasztok egyre több mezőgazdasági munkást alkalmaznak; már említettük, hogy az elszegényedett központi vidékekről sokan az *ipari* kormányzóságokba mennek *mezőgazdasági* munkára. Szóval ugyanazok a társadalmi és gazdasági viszonyok nyilvánulnak meg itt is, csak egészen más formában, a földművelés kultúrájának olyan feltételei között, amelyek nem hasonlítanak a tisztán földművelő gazdaságok feltételeihez.

Ha pedig a speciális növényfajták, például a dohány termelését, vagy a mezőgazdaságnak a termékek ipari feldolgozásával való egybekapcsolását (szeszfőzést, répacukor-gyártást, olajütést, burgonyakeményítő-gyártást stb.) nézzük, a vállalkozói viszonyok megnyilvánulási formái ez esetben egészen mások, mint amelyeket a piacra termelő gabonagazdaság esetén tapasztalunk, vagy amelyek a piacra termelő állattenyésztés esetén alakulnak ki. Itt

vagy a speciális növényfajták vetésterületeinek nagyságát, vagy a termékek ipari feldolgozását végző, a szóban forgó gazdasággal kapcsolatban levő üzemnek a nagyságát kell mértékül vennünk.

Az általános mezőgazdasági statisztika, amelynek csak a vetésterület nagyságával vagy az állatok számával van dolga, korántsem veszi figyelembe ezt a sokféle formát, s ezért azok a következtetések, amelyek csak ennek a statisztikának az adataira támaszkodnak, lépten-nyomon helytelennek bizonyulnak. A piacra termelő mezőgazdaság sokkal gyorsabban növekszik, a csere tágabb körben hat, a tőke sokkal mélyrehatóbban alakítja át a mezőgazdaságot, mint az általános, átfogó adatok és az elvont átlagok alapján gondolhatnánk.

VII

Most pedig foglaljuk össze, amit a XIX. század végi Oroszország agrárkérdésének és agrárválságának lényegéről fentebb elmondottunk.

Mi a lényege ennek a válságnak? M. Sanyin „Municipalizálás vagy felosztás tulajdonbaadással" című brosúrájában (Vilna 1907) azt hangoztatja, hogy a mi mezőgazdasági válságunk a földművelés módszereinek válsága, s hogy ennek legfőbb gyökere az Oroszországban hihetetlenül alacsony színvonalon álló földművelési technika fellendítésének, a földművelés fejlettebb módszereire való áttérésnek stb. szükségessége.

Ez a vélemény helytelen, mert túlságosan elvont. Kétségkívül át kell térni a fejlettebb technikára, de először is ez Oroszországban 1861 után gyakorlatilag megtörtént. Bármilyen lassú is a haladás, teljesen vitathatatlan, hogy mind a földesúri, mind a parasztgazdaság — mármint a parasztság jómódú kisebbsége — áttért a takarmánytermesztésre, tökéletesített munkaeszközök használatára, a föld rendszeresebb és gondosabb trágyázására stb. Mivel pedig a földművelési technikának ez a lassú előrehaladása általános folyamat, mely 1861 óta tart, nyilvánvaló, hogy nem elegendő, ha csak ezzel próbáljuk

megmagyarázni a mezőgazdasági válságnak a XIX. század végén tapasztalt és általánosan elismert kiéleződését. Másodszor, az agrárkérdés „megoldásának“ mindkét felvetődött formája — mind a *felülről* kiinduló sztolipini megoldás, amelynek módja a földesúri földbirtok fenntartása és az obscsina végleges megszüntetése, a kulákok által történő kifosztása, mind az *alulról* kiinduló paraszti (trudovik) megoldás, amelynek módja a földesúri földbirtok megszüntetése és az egész föld nacionalizálása, — a maga módján mindkét megoldás megkönnyíti a fejlettebb technikára való áttérést, mindkettő a földművelési módszerek tökéletesedésével jár. Csakhogy az egyik megoldás ezt az előrehaladást arra alapozza, hogy meggyorsítja a szegényparasztság kiszorítását a mezőgazdaságból, a másik pedig arra, hogy a feudális latifundiumok megszüntetése útján a ledolgozás kiszorítását gyorsítja meg. Hogy a szegényparasztság saját földjén rendkívül rosszul „gazdálkodik“, az kétségtelen tény. Tehát kétségtelen, hogy ha földjét a maroknyi jómódú parasztság szabad prédájává teszik, emelkedni fog a földművelés színvonala. De ugyanilyen kétségtelen tény az is, hogy a ledolgozás és a személyi kiszolgáltatottság alapján művelt földesúri föld ugyancsak csapnivalóan rosszul, *az osztásföldeknél rosszabbul* van megművelve (gondoljunk az imént már idézett adatokra: az osztásföldek hozama gyeszjatyinánként 54 pud, az uradalmi földeké 66 pud, a felesbe kiadott földeké 50 pud, a parasztoknak egy évre bérbe adott földeké 45 pud). A földesúri gazdálkodás ledolgozásos rendszere mellett tovább élnek a földművelés hihetetlenül elmaradott módszerei, s a földművelés terén is, az egész társadalmi életben is állandósulnak a barbár állapotok. Kétségtelen tehát, hogy ha gyökerestül megszüntetik a ledolgozást, vagyis maradéktalanul (és megváltás nélkül) megszüntetik az egész földesúri földbirtoklást, a földművelés technikája és kultúrája fel fog lendülni.

Az agrárkérdésnek és az agrárválságnak tehát nem az a lényege, hogy el kell távolítani a földművelési kultúra fellendülése előtt tornyosuló akadályokat, hanem az, hogy *miként* kell eltávolítani ezeket az akadályokat, melyik osztálynak és milyen módszerekkel kell ezt végre-

hajtania. Márpedig az ország termelőerőinek fejlődését gátló akadályokat feltétlenül el kell távolítani, s erre a szónak nemcsak szubjektív, hanem objektív értelmében is szükség van, vagyis ez elkerülhetetlen, és nincs olyan erő, amely megakadályozhatná.

M. Sanyin azt a hibát követte el — s igen sok más, agrárkérdéssel foglalkozó író is beleesik ugyanebbe a hibába —, hogy a földművelési technika fellendítésének szükségességéről szóló helyes tételt túlságosan elvontan értelmezte, s nem számolt a hűbéri és a tőkés jellegzetességek egybefonódásának az orosz mezőgazdaságban tapasztalható sajátos formáival. Oroszország mezőgazdasági termelőerőinek fejlődését legfőképpen és döntő módon a hűbéri csökevények akadályozzák, vagyis mindenekelőtt a ledolgozás és a személyes kiszolgáltatottság, továbbá a hűbéri szolgáltatások, a paraszt jogfosztottsága, alárendeltsége a felsőbb renddel szemben stb. stb. A hűbériség csökevényeinek megszüntetése már régóta gazdasági szükségszerűség, s a XIX. század végén bekövetkezett mezőgazdasági válság éppen azért éleződött ki oly hihetetlen mértékben, mert Oroszországban nagyon elhúzódott a középkortól való megszabadulás folyamata, mert a ledolgozás és a személyes kiszolgáltatottság túlságosan sokáig „élt". E hűbéri csökevények 1861 után is olyan lassan haltak el, hogy az új szervezetnek erőszakos módszereket kellett igénybe vennie, hogy gyorsan megtisztíthassa a talajt a hűbériségtől.

Milyen az orosz mezőgazdaságnak ez az új gazdasági szervezete? Ezt az előző fejtegetés során igyekeztünk nagyon részletesen megmutatni, mert ezzel kapcsolatban különösen helytelen nézetek terjedtek el a liberális és a narodnyik tábor közgazdászai körében. A hűbéri burokból kinövő új gazdasági szervezet: a piacra termelő mezőgazdaság és a kapitalizmus. A földesúri gazdaság gazdasági szerkezete, amennyiben nem a ledolgozási rendszeren, nem az osztásföldön gazdálkodó paraszt személyes kiszolgáltatottságán alapul, egészen világosan tőkés vonásokat mutat. A parasztgazdaság gazdasági szerkezete — amennyiben bepillanthatunk az obscsina belsejébe, és megnézhetjük, mi megy ott végbe a valóságban az osztás-földbir-

tok hivatalos egyenlősítése ellenére — megint csak mindenütt tisztára tőkés vonásokat mutat. A piacra termelő mezőgazdaság minden akadály ellenére szüntelenül növekszik Oroszországban, s ez a piacra termelő mezőgazdaság elkerülhetetlenül tőkés mezőgazdasággá alakul át, bár ennek az átalakulásnak a formái rendkívül változatosak, s vidékenként mások és mások.

Miben álljon a középkori burok erőszakos eltávolítása, ami az új gazdasági szervezet szabad továbbfejlődése érdekében szükségszerűvé vált? A középkori földbirtok megszüntetésében. Oroszországban mindmáig középkori jellegű a földesúri földbirtok is, meg jelentős részben a paraszti földbirtok is. Láttuk, hogy az új gazdasági viszonyok hogyan törik össze a földbirtoknak ezeket a középkori korlátait és válaszfalait, arra kényszerítve a szegényparasztot, hogy bérbe adja ősi telkét, a jómódú parasztot pedig, hogy saját, viszonylag nagy gazdaságát különféle apró parcellákból, osztásföldekből, vásárolt földekből, a földbirtokosoktól bérelt földekből tákolja össze. Minthogy pedig a földesúri földön megtalálható a ledolgozásos rendszer is, az éves paraszti bérlet is, meg az uradalmi gazdálkodás is, — ez ismét azt mutatja, hogy a gazdálkodás új rendszerei a régi, középkori földbirtok keretein kívül épülnek.

Ezt a földbirtokot azonnal meg lehet szüntetni, ha radikálisan szakítunk a múlttal. Ilyen rendszabály a föld nacionalizálása, amit — több-kevesebb következetességgel — a parasztság valamennyi képviselője követelt az 1905—1907-es évek folyamán. A föld-magántulajdon megszüntetése korántsem változtatja meg a piacra termelő és a tőkés földbirtok burzsoá alapjait. Mi sem tévesebb, mint az a nézet, hogy a föld nacionalizálásának valami köze van a szocializmushoz, vagy akár csak az egyenlősítő földhasználathoz. Ami a szocializmust illeti, ismeretes, hogy a szocializmus az árugazdaság megszüntetését jelenti. A nacionalizálás pedig azt jelenti, hogy a földet állami tulajdonná változtatják, s ez semmiképpen sem érinti a földön folytatott magángazdálkodást. Ha a föld az egész ország, az egész nép tulajdona, vagy pedig „közös vagyona" lesz, ettől még nem változik meg a földön folytatott

gazdálkodás rendszere, mint ahogy a jómódú muzsik gazdálkodási rendszere (tőkés gazdálkodási rendszere) sem változik meg attól, hogy „örökre" veszi-e meg a földet, vagy bérli a földesúri, illetve kincstári földet, vagy pedig „összegyűjti" a tönkrement szegényparasztok telkeit. Ha a csere megmarad, beszélni is nevetséges a szocializmusról. Márpedig a mezőgazdasági termékek és a termelési eszközök cseréje egyáltalán nem függ a földbirtoklás formáitól. (Zárójelben megjegyzem, hogy én itt a nacionalizálásnak csak a gazdasági jelentőségével foglalkozom, de nem védelmezem mint programot; a nacionalizálás védelmét lásd említett munkámban*.)

Ami az egyenlősítést illeti, az imént már kimutattuk, hogyan alkalmazzák ténylegesen az osztásföld elosztásában. Láttuk, hogy az osztásföld az obscsinán belül elég egyenletesen oszlik meg, s csak egészen kis mértékben tolódik el a gazdagok javára. Ebből az egyenlőségből azonban végeredményben igen kevés marad, mivel a szegények bérbe adják földjüket, s a bérelt föld a gazdagok kezében összpontosul. Világos, hogy a földbirtoklás semmiféle egyenlősítése sem szüntetheti meg a tényleges földhasználat egyenlőtlenségét, ha az egyes gazdák vagyoni helyzete különböző, és fennáll a csere rendszere, amely ezeket a különbségeket még ki is élezi.

A nacionalizálás gazdasági jelentősége egyáltalán nem ott van, ahol lépten-nyomon keresik. Nem a burzsoá viszonyok ellen folytatott harcban (a nacionalizálás — mint Marx már régen kimutatta[52] — a legkövetkezetesebb burzsoá rendszabály), hanem a hűbéri viszonyok ellen folytatott harcban van a jelentősége. A középkori földbirtok formáinak tarkasága fékezi a gazdasági fejlődést; a rendi keretek akadályozzák a kereskedelmi forgalmat; az a körülmény, hogy a régi földbirtoklás nem felel meg a gazdálkodás új módjainak, éles ellentmondásokat szül; a földbirtokosok a latifundiumok révén továbbra is fenntartják a ledolgozásos rendszert; a parasztokat szinte gettóba zárja az osztás-földbirtok, amelynek kereteit lépten-nyomon áttöri az élet. A nacionalizálás végérvényesen el-

---

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 298—332. old. — *Szerk.*

söpri a földbirtoklás összes középkori viszonyait, lerombol minden mesterséges válaszfalat a földbirtoklás terén, valóban szabaddá teszi a földet — de kinek? talán minden állampolgárnak? Szó se róla. A ló nélküli paraszt (vagyis $3^1/_4$ millió gazdaság) szabadsága, mint láttuk, abban áll, hogy bérbe adhatja osztásföldjét. A föld szabaddá válik — *a gazda számára*, annak, aki valóban úgy akarja és *tudja* is megművelni, ahogyan általában a gazdálkodás, s különösen a világpiac jelenkori viszonyai megkövetelik. A nacionalizálás meggyorsítaná a hűbériség halálát és a tiszta burzsoá farmergazdaság fejlődését a középkori maradványoktól teljesen megtisztított földön. Így alakult Oroszországban a nacionalizálás igazi történelmi jelentősége a XIX. század végén.

Ami a földbirtok megtisztításának, mármint a kapitalizmus számára való megtisztításának másik, objektíve nem lehetetlen útját illeti, ez, mint láttuk, abban áll, hogy az obscsinát gyorsított ütemben kifosztják a gazdagok, és a jómódú parasztság kezében megszilárdul a földmagántulajdon. Ebben az esetben a ledolgozás és a személyes kiszolgáltatottság fő forrása érintetlen marad, s továbbra is megmaradnak a földesúri latifundiumok. Világos, hogy ez a mód, amellyel ugyancsak megtisztítanánk az utat a kapitalizmus előtt, hasonlíthatatlanul kisebb mértékben biztosítja a termelőerők szabad fejlődését, mint az előbbi. Ha a latifundiumok megmaradnak, óhatatlanul megmarad a paraszt személyes függése, a felesbérlet, az éves kisbérlet, az „urasági" föld paraszti felszereléssel történő megművelése, vagyis a legelmaradottabb kultúra és mindaz az ázsiai barbárság, amit patriarchális falusi életformának nevezünk.

Az agrárkérdés „megoldásának" említett két módja a kifejlődőben levő burzsoá Oroszországban a mezőgazdasági kapitalizmus két fejlődési útjának felel meg. Én ezt a két utat porosz, illetve amerikai útnak nevezem. Az előbbit az jellemzi, hogy a középkori földbirtokviszonyokat nem szüntetik meg egyszerre, hanem lassan hozzáidomítják a kapitalizmushoz, amely ennek következtében még sokáig hordoz félfeudális vonásokat. A porosz földesúri birtokot nem zúzta szét a polgári forradalom,

sértetlenül megmaradt, és alapjává vált a „junker"-gazdaságnak, amely lényegében tőkés jellegű, de nem lehet meg a falusi népesség bizonyos fokú függése nélkül, — ilyen például a Gesindeordnung* stb. A junkerek társadalmi és politikai uralma ennek következtében 1848 után hosszú évtizedekre megszilárdult, és a német mezőgazdaság termelőerői sokkal lassabban fejlődtek, mint Amerikában. Ott viszont nem a nagybirtokosok régi rabszolgatartó gazdasága lett a tőkés mezőgazdaság alapja (a polgárháború szétzúzta a rabszolgatartó gazdaságokat), hanem a szabad farmer szabad gazdasága a szabad földön, amely egyrészt mentes volt minden középkori béklyótól, a jobbágyságtól és a feudalizmustól, másrészt mentes volt a föld-magántulajdon béklyóitól is. Amerikában a földet a hatalmas földalapból névleges áron osztották szét, s csak az új, teljesen tőkés alapon fejlődött ki ott most a föld magántulajdona.

A tőkés fejlődésnek ez a két útja 1861 után teljesen világosan kirajzolódott Oroszországban. A földbirtokos gazdaság fejlődése kétségtelen, s ennek a fejlődésnek a lassúsága nem véletlen, hanem elkerülhetetlen mindaddig, amíg megvannak a hűbériség csökevényei. Az is kétségtelen, hogy minél szabadabb a parasztság, minél kevésbé nehezednek rá a hűbériség maradványai (a délvidéken például megtalálhatók mindezek a kedvező feltételek), s végül minél jobban el van látva nagyjában és egészében földdel, annál gyorsabb felbomlása, annál gyorsabban alakul ki a falusi farmer-vállalkozók osztálya. Az ország további fejlődésének egész kérdése azon dől el, hogy a fejlődés két útja közül melyik kerekedik fölébe végérvényesen a másiknak, s ennek megfelelően melyik osztály valósítja meg a szükséges és elkerülhetetlen átalakítást, — a régi feudális földesúr-e, vagy a szabad paraszt-farmer.

Nálunk gyakran azt hiszik, hogy a föld nacionalizálása azt jelenti, hogy a földet kivonják a kereskedelmi forgalomból. Feltétlenül ezt a nézetet vallja a haladó parasztok és a paraszt-ideológusok többsége. De ez a nézet alapjában téves. Éppen ellenkezőleg. A föld-magántulajdon aka-

* — a mezőgazdasági cselédtörvény. — *Szerk.*

dályozza a szabad tőkebefektetést a mezőgazdaságban. Ezért abban az esetben, ha a parasztok szabadon bérelnek földet az államtól (s a polgári társadalomban a nacionalizálásnak éppen ez a lényege), a föld *fokozottabb mértékben* kapcsolódik be a kereskedelmi forgalomba, mint a földmagántulajdon uralma idején. A mezőgazdasági tőkebefektetés szabadsága, a mezőgazdasági konkurrencia szabadsága sokkal nagyobb a szabad földbérlet, mint a föld-magántulajdon esetén. A föld nacionalizálása, mondhatnánk, landlordizmus landlordok nélkül. S hogy mit jelent a landlordizmus a mezőgazdaság tőkés fejlődése szempontjából, arról csodálatosan mély gondolatokat olvashatunk Marx „Értéktöbblet-elméletek" című művében. Ezeket a gondolatokat idéztem az agrárprogramról írt, fentebb említett munkámban, de a kérdés fontosságára való tekintettel itt is elismétlem*.

A Ricardo földjáradék-elméletének történelmi feltételeiről szóló fejezetben („Theorien über den Mehrwert". II. Band, 2. Teil, Stuttgart 1905. S. 5—7**) Marx azt mondja, hogy Ricardo és Anderson „a kontinensen igen furcsának tetsző felfogásból indul ki". Feltételezik ugyanis, hogy „nincs földtulajdon, amely akadályozná, hogy a földbe tetszés szerinti tőkét fektessenek be". Ez első pillantásra ellentmondásnak tűnik fel, mert a feudális földtulajdon éppen Angliában maradt meg különösen sértetlenül. De Marx megmagyarázza, hogy a tőke „sehol a világon nem számolt le olyan kíméletlenül a földművelés hagyományos viszonyaival", mint éppen Angliában. Ebben a tekintetben Anglia „a világ legforradalmibb országa". „Az összes történelmileg örökölt viszonyokat kíméletlenül elsöpörték, ha ezek ellentmondtak vagy nem feleltek meg a tőkés mezőgazdasági termelés feltételeinek; nemcsak megváltoztatták a falvak települési helyeit, hanem elsöpörték magukat a falvakat; nemcsak a mezőgazdasági népesség lakóhelyeit söpörték el, hanem magát a népességet; nemcsak a gazdálkodás eredeti központjait söpörték

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 277—281. old. — *Szerk.*

** — „Értéktöbblet-elméletek". II. köt. 2. rész. Stuttgart 1905. 5—7. old.[58] — *Szerk.*

el, hanem magát a gazdálkodást is. A németeknél például — folytatja Marx — a gazdasági viszonyokat a földközösségek (Feldmarken) hagyományos viszonyai, a gazdasági központok fekvése, a népesség tömörülésének bizonyos helyei határozzák meg. Az angoloknál a mezőgazdaság történelmi feltételeit a tőke teremtette meg fokozatosan, a tizenötödik század óta. Az Egyesült Királyságban használt «clearing of estates» szakkifejezés (szó szerint = = birtoktisztítás vagy földtisztítás) a kontinens egyetlen országában sem található meg. De mit jelent ez a «clearing of estates»? Azt jelenti, hogy egyáltalán nem törődtek sem a megtelepedett lakossággal — ezt elkergették —, sem a létező falvakkal — ezeket elsöpörték —, sem a gazdasági épületekkel — ezeket lerombolták —, sem a mezőgazdaság formáival — ezeket egy csapásra átalakították, például a szántóföldeket legelőkké változtatták —, szóval egyetlen termelési feltételt sem fogadtak el hagyományos formájában, hanem történelmileg olyanokká *alakították* ezeket a feltételeket, hogy az adott körülmények között megfeleljenek a legelőnyösebb tőkebefektetés követelményeinek. Ennyiben tehát valóban *nincs földtulajdon;* ez megengedi, hogy a tőke — a farmer — szabadon gazdálkodjék, mert pusztán a pénzjövedelem érdekli. Egy pomerániai földbirtokos" (Marx Rodbertusra céloz, akinek földjáradékelméletét ragyogóan és részletesen megcáfolja ebben a művében), „aki csökönyösen kitart az ősi földközösségek, a gazdasági központok és a mezőgazdasági testületek stb. mellett, alighanem a legnagyobb felháborodással csapná össze a kezét Ricardónak a mezőgazdasági viszonyok fejlődéséről vallott «történetietlen» nézetei miatt." Valójában azonban „az angol viszonyok az egyedüliek, amelyek között a modern földtulajdon, vagyis a tőkés termelés által *módosított* földtulajdon adekvát módon (ideális tökéletességgel) fejlődhetett. Ebben a tekintetben az angol szemlélet (vagyis Ricardo földjáradék-elmélete) a modern, vagyis tőkés termelési mód klasszikus szemlélete."

Angliában a föld megtisztítása forradalmi formában, a paraszti földbirtok erőszakos lerombolásával ment végbe. Az idejétmúlt, elavult intézmények szétzúzása Oroszországban is teljességgel elkerülhetetlen, de a tizenkilen-

cedik század (s a huszadik század első hét éve) még nem döntötte el azt a kérdést, hogy melyik osztály és milyen formában hajtja majd végre a számunkra elengedhetetlen rombolást. Az imént kimutattuk, mi a föld megoszlásának alapja jelenleg Oroszországban. Láttuk, hogy a 75 millió gyeszjatyina földdel rendelkező $10^1/_2$ millió parasztgazdasággal szemben áll a 30 000 latifundiumbirtokos 70 millió gyeszjatyina földdel. Ilyen talajon elkerülhetetlenül fellángol a harc, s ennek egyik lehetséges kimenetele az, hogy a tízmillió gazdaság földbirtoka csaknem kétszeresére nő, a felső harmincezer földbirtoka pedig eltűnik. Vizsgáljuk meg ezt a lehetséges kimenetelt tisztán elméletileg, abból a szempontból, ahogyan az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén kialakult. Milyen eredményekkel kellett volna járnia egy ilyen változásnak? A földbirtokviszonyok szempontjából nyilvánvaló, hogy a középkori osztás-földbirtok és a középkori földesúri földbirtok teljesen átcsoportosult volna. Az elavult intézményeket maradéktalanul elsöpörték volna. A földbirtokviszonyokban semmi hagyományos sem maradt volna meg. S milyen erő határozta volna meg az új földbirtokviszonyokat? Az egyenlősítés „elve"? Erre a véleményre hajlik a narodnyik ideológia hatása alatt álló haladó paraszt. Így gondolkodik a narodnyik. Ez azonban illúzió. Az obscsinában az egyenlősítésnek a törvény által elismert és a szokás által szentesített „elve" a gyakorlatban arra vezet, hogy a földbirtok a vagyoni különbségekhez idomul. S ennek a *gazdasági ténynek* alapján, amelyet az orosz és a nyugat-európai adatokkal egyaránt ezerszer igazoltak, mi azt állítjuk, hogy az egyenlősítés reménye füstbe ment volna, és *a földbirtok átcsoportosulása maradt volna meg mint egyetlen tartós eredmény*. Nagy jelentősége van-e az *ilyen* eredménynek? Rendkívül nagy jelentősége van, mert semmiféle más rendszabály, semmiféle más reform, semmiféle más átalakulás nem nyújthatott volna ilyen tökéletes biztosítékokat az oroszországi földművelési technika lehető leggyorsabb, legátfogóbb és legszabadabb fejlődésére, s arra, hogy a hűbériség, a rendiség es az ázsiai barbarizmus minden nyoma eltűnjön életünkből.

A technika fejlődése? — szállhatna vitába valaki

velünk. De nem mutattuk-e ki az imént pontos adatokkal, hogy a földesúri gazdaság magasabb színvonalon áll a parasztgazdaságnál a takarmánytermesztés, a géphasználat, a trágyázás és persze az állatállomány minősége stb. tekintetében egyaránt? Igen, kimutattuk, és ez teljesen kétségtelen tény. De ne feledkezzünk meg arról, hogy a gazdasági szervezetnek, a technikának stb. ezek a különbségei *mind* a *terméshozamban* összegeződnek. Azt pedig láttuk, hogy azoknak az urasági földeknek a terméshozama, amelyeket *felesbe stb. a parasztok művelnek*, alacsonyabb az osztásföldek terméshozamánál. Erről a körülményről csaknem mindig megfeledkeznek, amikor az oroszországi földesúri és parasztgazdaság földművelési-technikai színvonaláról beszélnek! A földesúri gazdaság magasabb színvonalú, *amennyiben* tőkés módon gazdálkodnak benne. S éppen az a lényeg, hogy ez az „amennyiben" a XIX. század végén az ország központi vidékein még mindig meghagyta a gazdaság uralkodó rendszereként a ledolgozásos rendszert. *Amennyiben* a földesúri földeken ma is a személyileg függő paraszt gazdálkodik a maga ósdi munkaeszközeivel, módszereivel stb., *annyiban* a földesúri földbirtok az elmaradottság és a pangás fő oka. A földbirtokviszonyoknak az a megváltozása, amelyről az előbb beszéltünk, emelné a felesbe adott és a bérbe adott földek terméshozamát (most a terméshozam — lásd a fentebb idézett adatokat — 50, illetőleg 45 pud, míg az osztásföldön 54 pud, az uradalmi földeken pedig 66 pud). Ha a jelenlegi terméshozam *csak* az osztásföldek terméshozamának színvonalára emelkedne, az is óriási haladást jelentene. De magától értetődik, hogy az osztásföldek terméshozama is emelkedne, mind azért, mert a paraszt felszabadulna a feudális latifundiumok járma alól, mind pedig azért, mert ebben az esetben az osztásföldek — minden más állami földhöz hasonlóan — szabad földekké válnának, amelyek (bár nem minden állampolgár számára, hanem a mezőgazdasági tőkével rendelkező állampolgárok, vagyis —) a farmerek számára egyaránt hozzáférhetők.

Ez a következtetés egyáltalán nem a terméshozam idézett számaiból adódik. Ellenkezőleg, ezeket az adatokat csak azért idéztük, hogy szemléltessük velük azt a követ-

keztetést, amely az orosz földesúri és paraszti gazdaság fejlődésére vonatkozó adatok *összességéből* adódik. Aki ezt a következtetést meg akarja cáfolni, annak azt a tényt kell megcáfolnia, hogy az orosz mezőgazdaság története a XIX. század második felében a feudális termelési viszonyok burzsoá termelési viszonyokkal való felváltásának története.

Ha a parasztgazdaságok mai számára vonatkozó adatokból indulunk ki, az a benyomásunk támadhat, hogy az az agrárátalakulás, amelyről eddig szó volt, a mezőgazdaság rendkívüli elaprózódására vezetne. Már megbocsássanak — tizenhárommillió gazdaság 280 millió gyeszjatyina földön! hát nem szörnyű szétforgácsolódás ez? Erre ezt válaszoljuk: hiszen éppen *most* tapasztalunk ilyen mértéktelen szétforgácsolódást, mert *most* tizenhárommillió gazdaság *kevesebb* mint 280 millió gyeszjatyina földön *gazdálkodik*! Tehát a bennünket érdeklő változás semmi esetre sem okozna rosszabbodást a szóban forgó tekintetben. Sőt, felteszünk még egy kérdést: van-e okunk azt hinni, hogy a gazdaságok száma e változás esetén a korábbi marad? Rendszerint éppen ez a vélemény alakul ki a narodnyik elméleteknek és a parasztok nézeteinek hatására, akiknek minden gondolatuk a föld, és akik még olyasmiről is képesek álmodozni, hogy az ipari munkások kisföldművelőkké fognak változni. Kétségtelen, hogy bizonyos számú orosz ipari munkás a XIX. század végén szintén erre a paraszti álláspontra helyezkedett. Csakhogy az a kérdés, *helyes*-e ez az álláspont? megfelel-e az *objektív* gazdasági feltételeknek és a gazdasági fejlődés menetének? Elég, ha világosan feltesszük ezt a kérdést, s nyomban rájövünk, hogy a paraszti felfogást nem a közeledő jövő, hanem a letűnő és soha vissza nem térő múlt határozza meg. A paraszti felfogás *helytelen*. Ez a tegnap ideológiája, a gazdasági fejlődés pedig *valójában* nem a mezőgazdasági népesség növekedését, hanem csökkenését eredményezi.

A földbirtokviszonyoknak az a megváltozása, amelyről fentebb szó volt, nem állítja és nem is állíthatja meg ezt a folyamatot, a mezőgazdasági népesség részarányának csökkenését, amely egyformán megvan a fejlődő kapitaliz-

mus minden országában. Hogyan idézhetné elő ez a változás, kérdezhetik tőlem, a mezőgazdasági népesség csökkenését, ha a föld mindenki számára hozzáférhetővé válna? Erre Csizsevszkij úrnak, egy parasztképviselőnek (Poltava kormányzóság parasztképviselőjének) a dumában mondott beszédéből vett idézettel válaszolok. Az 1906 május 24-i ülésen a következőket mondta: „Nálunk a parasztok, ugyanazok a választók, akik minket ideküldtek, körülbelül így okoskodtak: «Ha egy kicsit gazdagabbak volnánk, és ha mindegyik család 5—6 rubelt költhetne évente cukorra, minden kerületben, ahol cukorrépát lehet termelni, a már működő cukorgyárak mellett még néhány cukorgyár létesülne.» Egészen természetes, hogy ha ezek a gyárak felépülnének, rengeteg munkaerőre volna szükség a gazdaságokban belterjességük fokozása érdekében! Növekedne a cukorgyárak termelése stb." („Gyorsírói jegyzőkönyv", 622. old.)

Ez egy helyi közéleti személyiség rendkívül jellemző beismerése. Ha megkérdeznénk tőle, mi a véleménye általában az agrárátalakulás jelentőségéről, bizonyára narodnyik nézeteket hallanánk tőle. Mihelyt azonban nem „véleményről" van szó, hanem az átalakulás *konkrét* következményeiről, a *kapitalista igazság* nyomban fölébe kerekedik a *narodnyik utópiának*. Mert amit a parasztok Csizsevszkij úrnak, a képviselőjüknek mondtak, éppen a kapitalista igazság, a kapitalista valóság igazsága. A cukorgyárak száma és termelékenysége valóban óriási mértékben megnövekedne a kisföldművelő tömegek helyzetének minden valamirevaló javulása esetén; és magától értetődik, hogy nemcsak a cukortermelés, hanem a feldolgozó ipar minden ága: a textilipar, a vasipar, a gépgyártás, általában az építőipar stb. stb. is óriási lökést kapna, s „rengeteg munkaerőt" igényelne. És ez a gazdasági szükségszerűség erősebbnek bizonyulna az egyenlősítés minden reményénél és ábrándjánál. Három és negyed millió ló nélküli paraszt *semminemű* agrárátalakulás, a földbirtokviszonyok semminemű megváltozása, semminemű „földjuttatás" nyomán sem válik „gazdává". A gazdaságoknak ezek a milliói (sőt az egylovasok jelentékeny része is), mint láttuk, *küszködik* darabka földjén, *bérbe*

adja osztásföldjét. Az ipar amerikai ütemű fejlődése *múlhatatlanul* elvonná a földműveléstől az ilyen, a kapitalista társadalomban reménytelen sorsú gazdák többségét, és ezt semminemű „földhöz való jog“ sem akadályozhatja majd meg. Tizenhárommillió kisgazda a legsiralmasabb, legszegényesebb, legelavultabb felszereléssel túrja saját osztásföldjét és az urasági földet — ez a ma valósága; ez *mesterséges* mezőgazdasági túlnépesség, mesterséges abban az értelemben, hogy erőszakkal tartják fenn azokat a feudális viszonyokat, amelyek már régen elavultak, és *nem bírnák* tartani magukat egyetlen napig sem deresfegyelem, kivégzések, büntetőkülönítmények stb. nélkül. A tömegek helyzetének minden komoly javulása, a feudális csökevényekre mért minden komoly csapás *múlhatatlanul* csökkentené a falunak ezt a túlnépesedését, óriási mértékben fokozná a népesség (lassan már most is folyó) elvonását a mezőgazdaságból az iparba, a 13 millióról sokkal kisebb számra csökkentené a gazdaságok számát, amerikai ütemben vinné előre Oroszországot, nem pedig kínai ütemben, mint most.

Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén azt a feladatot rótta a társadalmi osztályokra, hogy vessenek véget a feudális múltnak, és tisztítsák meg a földbirtokot, tegyék szabaddá az egész utat a kapitalizmus, a termelőerők növekedése, a szabad és nyílt osztályharc számára. És ez az osztályharc határozza majd meg, hogyan oldódik meg ez a feladat.

1908 július 1., új időszámítás szerint.

A MOSTANI BOMLÁS NÉHÁNY JELLEGZETESSÉGÉRŐL

Már több ízben foglalkoztunk azzal a *jobboldali jellegű* eszmei és szervezeti bomlással, amely a polgári demokraták és szociál-opportunisták táborában dúl, s amely a dühöngő ellenforradalom időszakában elkerülhetetlen azokban a pártokban és áramlatokban, amelyekben a kispolgári értelmiség van túlsúlyban. A bomlás képe azonban nem volna teljes, ha nem térnénk ki a *„baloldali"* jellegű bomlásra is, amely a kispolgári „szocialista forradalmárok" táborában észlelhető.

A „baloldali" kifejezést itt persze csak igen-igen feltételes értelemben, azoknak a jellemzésére használhatjuk, akik hajlamosak arra, hogy *mímeljék* a baloldaliságot. A „Proletarij"-ban már nem egyszer rámutattunk arra, hogy éppen az orosz forradalom legnagyobb fellendülésének időszakában nyilvánult meg különösen szemmelláthatóan, mégpedig a nyílt, a tömegek előtt folytatott politikában az eszer „forradalmiság" ingatag, ideig-óráig tartó, elvtelen volta. Elég, ha csak a legfontosabb eseményekre utalunk. Az 1905 őszi fellendülés: az eszerek titkos blokkja a népi szocialistákkal, akik legális „népi szocialista párthoz" húznak. Az eszer párt kongresszusa 1905 decemberében elveti az eszer párt efféle másodpéldányának megalakítására irányuló „tervet", de az 1906 tavaszi és nyári fellendülés alkalmával *ismét* azt látjuk, hogy az eszerek a napi sajtóban, vagyis az országos agitáció fő szószékén a népi szocialistákkal egy blokkban vannak. A népi szocialisták 1906 őszén, Sveaborg és Kronstadt leverése után nyíltan megtagadják a forradalmat, nyíltan mint opportunisták lépnek fel, s ennek ellenére a II. duma

pétervári választásaira (1907 tavaszán) ismét újjáéled az eszerek, a népi szocialisták és a trudovikok „narodnyik blokkja". Szóval a forradalom teljesen és végérvényesen felfedte, hogy az eszer pártnak nincs semmilyen határozottabb osztálytámasza, hogy ez a párt valójában csupán a kispolgári paraszti demokrácia egyik függelékének, egyik szárnyának szerepét játssza, és arra *kényszerül*, hogy állandóan ingadozzék a nagyhangú forradalmi szólamok és a népi szocialista, valamint trudovik diplomácia között. A maximalisták különválása, akik a forradalom folyamán egyre-másra különváltak az eszerektől, de mégsem tudtak végleg elkülönülni tőlük, csak igazolta a narodnyik forradalmiságnak a narodnyikok osztályhelyzetéből következő ngatagságát. Az eszer centrum, a „tiszta" eszerek — írtuk annak idején még a „Proletarij" 4. számában, az „Eszer mensevikek" című cikkben — nem tehetnek mást, mint hogy a marxistáktól kölcsönzött érvekkel védekezzenek az eszer áramlat mindkét „új" irányzatával szemben*. A szociáldemokraták úgy kerültek ki a forradalomból, hogy végérvényesen összeforrtak egy bizonyos osztálylyal, a proletariátussal, s élesen elhatárolták az egész nemzetközi szociáldemokráciában meglevő két áramlatot, az opportunista és a forradalmi áramlatot, a szociálforradalmárok ellenben úgy kerültek ki belőle, hogy nincs semmilyen közvetlen bázisuk, nincs semmilyen pontosan megszabott határvonal, amely elválaszthatná őket egyrészt a trudovikoktól és a népi szocialistáktól, akikhez a kistulajdonosok tömege kapcsolódik, másrészt a maximalistáktól mint értelmiségi terrorista csoporttól.

S most, miután a maximalizmus — talán csak ideigóráig ugyan — eltűnt, egy vele rokon áramlat éled újjá új köntösben. A „Revoljucionnaja Miszl" című lapocska[54] (1908 áprilisi 1. sz. és júniusi 2. sz.), a „szociálforradalmárok csoportjának" lapja szigorúan elhatárolja magát „az eszer párt hivatalos lapjától", vagyis központi lapjától, a „Znamja Trudá"-tól[55], és nagy hangon bejelenti, hogy „*revízió alá veszszük* elméleti világszemléletünket (vagyis az eszerekét), valamint az eszer harci és szervezési módszereket". Persze ez az

* Lásd *Lenin* Művei. 11. köt. 1954. 191. old. — *Szerk.*

egész „revízió“, ez az „alkotó kritikai munka“, melyet az új lap ígér, üres frázis. Valójában nincs és nem is lehet szó az elmélet semmiféle revíziójáról, mert az új lapnak nincs semmilyen elméleti világszemlélete, s az egyetlen, amihez ért, az az, hogy ezer meg ezer változatban terrort hirdessen, meg hogy ügyetlenül, esetlenül, naivan alkalmazza a forradalomra, a tömegmozgalomra, s általában a pártok jelentőségére stb. vonatkozó nézeteit ehhez az állítólag új, valójában pedig régi, igen régi módszerhez. Ennek az egész „elméleti“ poggyásznak elképesztő szegényessége azonnal szemet szúr, mihelyt azt nézzük, milyen nagy hangon ígérik a revíziót, a kritikát és az alkotó tevékenységet. Az eszerizmus „új“ és „régi“ irányzatának elméleti nézetei egyaránt teljesen zavarosak, s ez annál szembetűnőbb, mert a „Revoljucionnaja Miszl“ maga hangsúlyozza „az eszer hivatalos lap vezetőinek nézeteiben végbemenő evolúciót“, mely abban áll, hogy fokozott nyomatékkal hangsúlyozzák „a rendszeres központi politikai terror“ fontosságát „az események siettetése“ szempontjából. Ezt a „Znamja Truda“ 8. számából idéztük. A 10—11. számban meg (1908 február—március) ugyanilyen szólamokat olvashatunk arról, hogy „az egész pártnak meg kell feszítenie minden erejét“ „a központi politikai terror“ érdekében, hogy erre a célra „nagy pénzösszegeket“ kell előteremteni, — s mellesleg ugyanitt „finom célzást“ tesznek e pénzösszegek lehetséges forrására: „a kadetokig és a békés megújulás pártjáig bezárólag az összes pártok élvezni fogják ennek a tevékenységnek legközelebbi gyümölcseit“ — olvassuk a „Znamja Truda“ 7—8. oldalán. „S ezért a párt jogosan számíthat a legszélesebbkörű társadalmi segítségre ebben a harcában.“

Az olvasó látja, hogy az új lap szavaiban nincs semmi újdonság. Az új lap csupán abból a szempontból jellemző, hogy tanulságos anyagot szolgáltat annak a *bomlásnak* a megítéléséhez, amelyet „baloldali“ és álforradalmi frázisokkal lepleznek. A mensevikek a „Golosz Szocial-Demokratá“-ban (1. sz.) azzal próbálják igazolni a liberálisok körében rendezett gyűjtést, hogy céljaik politikailag némiképp azonosak. Az eszerek a „Znamja Trudá“-ban azt mondják a kadetoknak és a békés megújulás pártja

tagjainak: hiszen ti is élvezni fogjátok a gyümölcsöket. A szélsőségek találkoznak. A kispolgári opportunizmus és a kispolgári forradalmiság egyaránt — csak éppen ellenkező oldalról — a kadetokra és a békés megújulás pártjára „kacsintgat".

S nemcsak ezen a ponton találkoznak az említett szélsőségek. A mensevikek is, a „forradalmi" narodnyikok is csalódtak a forradalomban. Ezek is, azok is készek fütyülni a pártosságra, a régi párthagyományokra, a forradalmi tömegharcra. „A hiba, amelyben osztozik csaknem valamennyi forradalmi párt, s amely végzetes szerepet játszott a mostani válságban, az, hogy túlságosan hittek a tömeges népfelkelés lehetőségében és szükségességében..." — írja ez a „Forradalmi Születlenség"*. „Az élet nem váltotta be a párt reményeit." Lám, hiába eszeltek ki a szociálforradalmárok „szocialista programot a marxista sablon szerint", hiába „képzelték el úgy a forradalmat, hogy azonosították a gazdasági szükségletek előidézte tömegmozgalommal és tömegfelkeléssel, — igaz, olyan értelemben módosítva, hogy a kezdeményező kisebbségre fektették a súlyt". Módosítás helyett fejleszteni kell „a kezdeményező kisebbség aktív cselekvésének elméletét és gyakorlatát" (1. sz. 6—7. old.). Hangsúlyozni kell annak a „közvetlen érzésnek" a jelentőségét, „mely áthatja a forradalmárt", s azokét az „ideálokét, amelyek lelkesítik" (2. sz. 1. old.), viszont az elméleti kérdések, a filozófia, a tudományos szocializmus mind semmiség az „új" szociálforradalmár obskuránsok véleménye szerint. „Van-e remény fegyveres felkelésre a többé-kevésbé közeli jövőben (nem elírás: „többé-kevésbé közeli jövőben")?" — kérdi a „Forradalmi Születlenség", és így felel: „Ebben mindenki egyetért: nincs rá remény" (2. sz. 2. old.). A következtetés: Oroszországban „politikai fordulatot csak a forradalmi kisebbség idézhet elő" (7. old.). „A forradalmi pártoknak az utóbbi három év alatt elszenvedett balsikerei nem a véletlen művei voltak, s nézetünk szerint nemcsak objektív okokból és nemcsak

* Lefordíthatatlan szójáték: „Revoljucionnoje Nyedomiszlije", célzás a „Revoljucionnaja Miszl"-re, amely magyarra lefordítva „Forradalmi Gondolat"-ot jelent. — *Ford.*

taktikai hibákból származtak, hanem szervezeti koncepciójukból is" (10. old.) — mert, látják, a forradalmárok azt a „teljesíthetetlen feladatot" tűzték maguk elé, hogy valóban vezessék a tömegeket; a szociáldemokraták *megzavarták* az eszereket és az igazi feladat — a terrorista harc — rovására arra ösztönözték őket, hogy a parasztság megszervezésével és az általános fegyveres felkelésre való előkészítésével törődjenek (11. old.). A pártok túlzásba vitt centralizálása, a „generáliskodás", „a túlzott tekintélytisztelet szelleme" (12. old.) — ez a baj. „A forradalmárok a nagy, erős pártban látták a kitűzött cél elérésének egyetlen eszközét és zálogát, s közben nem vették észre sem azt, hogy a mi orosz viszonyaink között ilyen párt megszervezése gyakorlatilag lehetetlen, sem azt, hogy az ilyen pártnak milyen árnyoldalai vannak" (12. old.).

Azt hiszem, elég! Hogy milyen zűrzavar uralkodik a „Revoljucionnaja Miszl"-ben, milyen obskurus dolgokat hirdet, milyen silány nyárspolgári kétségbeesésre, kishitűségre és kiábrándultságra alapítja nyomban az első nehézségek után állítólag forradalmi programját, arra nem érdemes több szót vesztegetni. Az idézett sorok önmagukért beszélnek.

De ne higgye az olvasó, hogy az efféle okoskodás pusztán badarság, amelyet véletlenül kifecsegett egy ismeretlen és jelentéktelen kis csoport. Nem, ez téves felfogás lenne. Ennek az okoskodásnak megvan a maga logikája: csalódás a pártban és a népi forradalomban, csalódás a *tömegeknek* a közvetlen forradalmi harcra való képességében. Az értelmiségiek logikája ez, akiknek az idegei túl vannak feszítve, akik hisztérikusan viselkednek, képtelenek a következetes, szívós munkára, nem tudják az elméleti és taktikai alapelveket a megváltozott körülményekre alkalmazni, a közelmúlt viszonyaitól erősen eltérő viszonyok közt nem tudnak propaganda-, agitációs és szervező munkát végezni. Ahelyett, hogy minden erőfeszítésüket a kispolgári bomlás elleni harcra összpontosítanák — hiszen ez a bomlás nemcsak a felső, hanem az alsó osztályokba is behatolt —, ahelyett, hogy erősebben tömörítenék a párt szétszórt erőit a kipróbált forradalmi elvek megvédésére, ehelyett ezek a tömegektől, osztálytámaszuktól

elszakadt kiegyensúlyozatlan elemek mindent eldobálnak, amit egykor tanultak, és „revíziót" hirdetnek, — vagyis azt hirdetik, hogy vissza kell térni az ósdi módszerekhez, a forradalmi kontárkodáshoz, az apró csoportok szétforgácsolt akcióihoz. Bármekkora hősiességet tanúsítsanak is ezek a kis csoportok és egyes személyek a terrorista harcban, ez mit sem változtat azon, hogy tevékenységük, mint egy *párt* embereinek tevékenysége, a *bomlás* megnyilvánulása. S rendkívül fontos, hogy jól emlékezetünkbe véssük azt az igazságot — melyet mindazoknak az országoknak a tapasztalatai igazolnak, amelyeknek volt részük a forradalom vereségeiben —, hogy ugyanaz a lelkiállapot, ugyanaz az osztálysajátosság, például a kispolgárság osztálysajátossága mutatkozik meg mind az opportunista csüggedésében, mind pedig a terrorista kétségbeesett elszántságában.

„Mindenki egyetért abban, hogy a többé-kevésbé közeli jövőben nincs remény fegyveres felkelésre." Gondolkozzunk egy kicsit ezen a pökhendi, sablonos frázison. Ezek az emberek nyilván sohasem gondolkodtak azon, hogy melyek azok az objektív feltételek, amelyek előbb egy átfogó politikai válságot, majd pedig, amikor ez a válság kiéleződött, polgárháborút idéznek elő. Ezek az emberek *bemagolták* a fegyveres felkelés *„jelszavát"*, anélkül, hogy *megértették* volna e jelszó jelentését és alkalmazhatóságának feltételeit. Ezért vetik aztán el olyan könnyen az át nem gondolt, találomra választott jelszavakat nyomban a forradalom első vereségei után. S ha ezek az emberek megbecsülnék a marxizmust, mint a XX. század egyetlen forradalmi elméletét, ha tanultak volna az orosz forradalmi mozgalom történetéből, észrevennék a különbséget a valóban forradalmi jelszavak fejlődése és a frázisok között. A szociáldemokraták nem adták ki a felkelés „jelszavát" sem 1901-ben, amikor a tüntetések hatására Kricsevszkij és Martinov „rohamról" kezdett harsogni, sem 1902-ben és 1903-ban, amikor az elhúnyt Nagyezsgyin a régi „Iszkra" tervét „irodalmi különcködésnek" nevezte. A felkelés jelszavát csak 1905 január 9-e után adtuk ki, amikor már senki sem kételkedhetett abban, hogy az országos politikai válság *kirobbant*, s hogy ez a válság nem is

napról napra, hanem óráról órára élezõdik a közvetlen tömegmozgalomban. S ez a válság néhány hónap alatt felkelésre *vezetett*.

Milyen tanulság vonható le ebből? Az, hogy most feszült figyelemmel kell kísérnünk az érlelődő új politikai válságot, meg kell tanítanunk a tömegeket 1905 tanulságaira, meg kell tanítanunk őket arra, hogy minden éles válság múlhatatlanul felkelésbe megy át, és erősítenünk kell azt a szervezetet, amely a válság beköszöntésekor kiadja majd ezt a jelszót. Annak viszont semmi értelme sincs, hogy úgy vessük fel a kérdést, hogy „van-e remény a közeli jövőben?“ Oroszországban olyan a helyzet, hogy egyetlen valamelyest is józan gondolkodású szocialista sem mer jóslásokba bocsátkozni. Csak annyit *tudunk* és annyit mondhatunk, hogy az agrárviszonyok átalakítása, a régi agrárrendszer teljes lerombolása nélkül Oroszország nem élhet — márpedig élni fog. Amiatt folyik most a harc, hogy sikerül-e Sztolipinnak földesúri módra megvalósítania ezt a rombolást, vagy pedig a parasztok a munkások vezetésével *maguk* fogják végrehajtani, mégpedig úgy, ahogy nekik kedvező. A szociáldemokratáknak az a feladatuk, hogy világosan megértessék a tömegekkel az érlelődő válság e *gazdasági* alapját, és kineveljenek egy komoly pártszervezetet, amely segítségére lesz majd a népnek a forradalom gazdag tanulságainak leszűrésében, és képes lesz *vezetni* a népet a harcban, amikor megérnek az újabb forradalmi „hadjárat“ érlelődő erői.

De persze ez a válasz „határozatlan“ azok szerint, akik a „jelszavakat“ nem úgy fogják fel, mint egy bizonyos történelmi helyzet osztályelemzéséből és tanulmányozásából levont gyakorlati következtetést, hanem talizmánnak tekintik, amely egyszer s mindenkorra szól a pártnak vagy irányzatnak. Az ilyenek nem értik, hogy ha nem tudják összehangolni taktikájukat a teljesen kialakult és még kialakulatlan helyzetek sajátságaival, ez a politikai éretlenség és szűklátókörűség következménye. Erősíteni kell a szervezetet! A forradalmi „visítozás“ hősei megvető fintort vágnak, amikor hallják ezt a szerény, ártatlan feladatot, amely „nyomban“, haladéktalanul, holnap még nem kecsegtet recsegés-ropogással. „Az élet nem váltotta

be a párt reményeit." S ezt három forradalmi év után mondják, amikor a világon sehol sem tapasztalt módon *igazolódott* az erős pártok szerepe és jelentősége! Éppen az orosz forradalom volt az, melynek már az első szakasza megmutatta, hogy még a Plehwe-féle viszonyok[56] között is létre *lehet* hozni olyan *pártot*, amely valóban tudja vezetni az *osztályokat*. 1905 tavaszán pártunk illegális körök szövetsége volt; őszre a proletariátus *millióinak* pártja lett. „Egyszerre" lett-e azzá, uraim, vagy egy teljes évtizeden át folytatott lassú, szívós, észrevétlen és zajtalan munka *készítette elő* és biztosította ezt az eredményt? S ha ilyen helyzetben, mint a mostani, a hivatalos és nemhivatalos eszer urak a cárgyilkosságot helyezik *előtérbe*, nem pedig azt, hogy megteremtsék a paraszti tömegek olyan *párt*szervezetét, amely a trudovik áramlat kásaszerű forradalmiságából tartósabb, eszmei szempontból magasabbrendű, szilárdabb és következetesebb valamit tudna kikovácsolni, — akkor azt mondjuk, hogy a narodnyik szocializmus Oroszországban el fog pusztulni, sőt már régen el is pusztult, s vezérei homályosan érzik is, hogy mint narodnyikok „csődöt" mondtak nyomban a népi forradalom első hadjárata után.

Mi nem azt vártuk a parasztoktól, hogy vezető, sőt akár csak önálló szerepet játsszanak a forradalomban, s bennünket nem csüggeszt el az első hadjárat kudarca, hiszen ez a hadjárat megmutatta, hogy a parasztság körében igen erősen elterjedtek a forradalmi-demokratikus, bár rendkívül zavaros és szétfolyó eszmék. S mi tudunk ismét éppen olyan szívósan és kitartóan dolgozni, mint a forradalom előtt, hogy ne szakadjon meg a párthagyomány, hogy erősödjék a párt, és a *második* hadjáratban már ne 2—3 millió proletárt tudjon vezetni, hanem ötször, tízszer annyit. Nem hisznek ebben a feladatban? unalmasnak tartják? Akkor isten áldja önöket, tisztelt uraim; önök nem forradalmárok, önök csak szájhősök!

S ugyancsak ilyen hisztérikusan veti fel az önök hivatalos lapja a III. dumában való részvétel kérdését is*.

* Az eszer bojkottizmus részletes elemzését lásd: „Proletarij", 18. sz.; „A visszájára fordított parlamenti kretenizmus" c. cikk. Az eszerek már 1907 őszén, mintegy a valóban forradalmi bojkott-

A „Znamja Truda“ 10—11. számában az egyik ilyen hisztérikus úriember a III. duma szociáldemokrata képviselői által elkövetett *hibákon* gúnyolódik, és kihívóan kérdezi nyilatkozataikkal kapcsolatban: „Ugyan ki tud ezekről a nyilatkozatokról, ezekről a szavazásokról, ezekről a tartózkodásokról?“ (11. old.)

Erre ez a válaszunk: igen, szociáldemokrata képviselőink a III. dumában sok hibát elkövettek. S éppen ez a példa, amelyet az eszerek saját igazolásukra választottak, megmutatja, mennyire másképpen fogja fel a dolgot a *munkáspárt* és az *értelmiségi csoport*. A munkáspárt megérti, hogy a politikai szélcsend és bomlás időszakában ez a bomlás elkerülhetetlenül érezteti hatását a duma-frakcióban is, amely a III. dumában még kevésbé tudta a nagy párterőket tömöríteni, mint a másodikban. A munkáspárt ezért megbírálja és kijavítja képviselőinek hibáit; minden szervezet, amikor megtárgyal minden egyes beszédet, és levonja azt a következtetést, hogy ez és ez a nyilatkozat vagy felszólalás hiba volt, ezzel anyagot szolgáltat a tömegek politikai megmozdulásához. Ne aggódjanak, eszer urak: amikor a politikai válság kiéleződik, frakciónk és különösen duma-frakciónknak minden egyes tagja *teljesíteni tudja kötelességét*. Hibáikat pedig nyilvánosan, nyíltan, a tömegek előtt bíráljuk. Ebből a bírálatból tanulnak a képviselők, tanulnak az osztályok, tanul a párt, amely súlyos időket vészelt át, és tudja, hogy nem hisztériázással, hanem csak *valamennyi* szervezet kitartó és szívós munkájával juthat ki becsülettel a nehéz helyzetből. A „Proletarij“ mint külföldön megjelenő lap felis-

---

hagyományokra hivatkozva, tulajdonképpen elsekélyesítették a bojkott-hagyományokat, s a *támadó* jellegű forradalmi *bojkottot* „a részvétel megtagadásával“, ezzel a nyomorúságos és erőtlen kibúvóval helyettesítve megfosztották őket ütőképességüktől . . . Már akkor azzal hitegették a jámbor publikumot, hogy ha „hátat fordít“ a reakciós dumának, ezzel — úgymond — „óriási erkölcsi“ vereséget mér a kormányra, és megteszi „az első komoly lépést az általános politikai helyzetkép megváltoztatása irányában“.

Mi nyomban leleplеztük a valódi jellegét ennek a „forradalmi retorikának . . ., mellyel azok az urak érvelnek, akik pártjuk naiv reklámozása kedvéért nem átallanak zavart kelteni a tömegek fejében“.

merte azt a kötelességét, hogy óvatosan osztogassa a tanácsokat a távolból, de ő is nyíltan javasolt intézkedéseket a frakció munkájának megjavítására. Nyílt, pártszerű bírálatunk a frakció munkáját kiegészítve el fogja érni azt, hogy a tömegek tudni fognak a dumabeli nyilatkozatokról is, meg arról is, milyen *jellegű* javításokat fűzött a nyilatkozatokhoz a párt. Aki pedig nem tudja kellőképp értékelni a dumában elhangzott szavakat olyan helyzetben, amikor a pártszervezetek bomlófélben vannak és a pártsajtó igen nehéz időket él át, az mérhetetlen intellektuel felületességről tesz tanúbizonyságot.

Az eszer urak nem értik, mekkora jelentőségük van a nyílt szocialista felszólalásoknak, ha a szocialista pártsajtóban nyíltan bírálják és kijavítják őket. Az eszer urak jobbnak látják elhallgatni *saját* embereik hibáit; ezt ismét eszünkbe juttatta a „Znamja Truda" 10—11. száma, amelyben alaposan lehordanak bennünket, amiért olyan „ízetlenül" nyilatkoztunk Gersunyi kadetimádatáról. Már régen megmondtuk a véleményünket erről a kérdésről*, és nem ismételnénk meg éppen most, nem sokkal azután, hogy Gersunyit, aki nagy tiszteletet érdemel a forradalmi szervezet iránti hűségéért, a cári hóhérok halálra kínozták. De ha az eszer urak jónak látták felhánytorgatni ezt a kérdést, válaszolunk rá. Önök, uraim, szidalmakon kívül semmilyen választ nem tudnak adni, nem tudják nyíltan és kereken megmondani, melyikük helyesli és melyikük nem helyesli Gersunyinak az eszer párt februári (1907) kongresszusán elfoglalt álláspontját. Nem tudnak érdemleges választ adni, nem tudják feltárni vezéreik hibáit, nem tudják megmondani vezéreik híveinek számát stb., mert önöknek nincs *pártjuk*, nem törődnek azzal, hogy a tömegeket a személyek, a nyilatkozatok, az irányzatok és az árnyalatok bírálata révén neveljék.

A munkásosztály ért ahhoz, hogy képviselőinek nyílt megbírálásával is nevelje és edzze szervezeteit. Nem rögtön, nem súrlódások, nem harc és munka nélkül, de *meg fogjuk oldani* azt a nehéz feladatot, amelyet az események súlyos fordulata tűzött elénk: a dumában elhangzó nyílt

---

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 151—159. old. — *Szerk.*

felszólalásokat összekötjük az illegális pártmunkával. Ennek a feladatnak megoldása során derül ki, mennyire érett a párt, amely átélte a forradalom első hadjáratát, — s ennek a feladatnak megoldása lesz az egyik biztosítéka annak, hogy a második hadjárat idején a proletariátus a szociáldemokrácia vezetésével hozzáértőbben és egységesebben harcoljon, és elszántabban arasson győzelmet.

„Proletarij“ 32. sz.
1908 július 2 (15).

A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA AGRÁRPROGRAMJA AZ OROSZ FORRADALOMBAN[57]

SZERZŐI REFERÁTUM

A lengyel elvtársak kérésének eleget téve megkísérlem röviden kifejteni itt a fenti című könyvem tartalmát; magát a könyvet 1907 novemberében írtam, de *rajtam kívül álló* okok miatt mindeddig nem jelent meg*.

Ennek a könyvnek első fejezetében „az oroszországi agrárforradalom gazdasági alapját és lényegét" vizsgálom. Az oroszországi földbirtokviszonyok legújabb (1905-ös) adatai alapján megállapítom, hogy Európai-Oroszország 50 kormányzóságában kerek számban kifejezve 280 millió gyeszjatyina földalap van, s végeredményben az alábbi képet kapom az egész földtulajdon, az osztás- és magánföldtulajdon megoszlásáról:

	Birtokok száma (milliókban)	Földjük (millió gyesz.-ban)	Átlagban birtokonként (gyesz.-ban)
a) a hűbéri kizsákmányolás igájában sínylődő, tönkrement parasztság	10,5	75,0	7,0
b) középparasztság	1,0	15,0	15,0
c) paraszti burzsoázia és tőkés földbirtok	1,5	70,0	46,7
d) feudális latifundiumok	0.03	70,0	2 333,0
Összesen	13,03	230,0	17,6
Birtokok szerint nincs csoportosítva	—	50,0	—
Összesen	13,03	280,0	21,4

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 219—445. old. — *Szerk.*

Aki valamelyest is jártas a társadalomstatisztikában, az tudja, hogy ezek az adatok csak hozzávetőlegesen hű képet nyújthatnak. Számunkra azonban nem azok a részletek fontosak, amelyekbe a liberális és narodnyik irányzat közgazdászai maguk is rendszerint belefulladnak, s belefojtják a dolog lényegét is; számunkra a folyamat osztálytartalma fontos. Az imént vázolt kép rávilágít erre az osztálytartalomra, megmutatja, mi körül folyik a harc az orosz forradalomban. 30 000 földbirtokos — főleg a nemesség, továbbá az uralkodóház birtokait kezelő hivatal 70 millió gyeszjatyina földdel rendelkezik. Ezt a döntő tényt kell szembeállítanunk azzal a másik ténnyel, hogy $10^{1}/_{2}$ millió parasztgazdaságnak és törpebirtokosnak összesen 75 millió gyeszjatyina földje van.

Az utóbbiak *kétszeresre növelhetnék* birtokállományukat az előbbiek rovására: ez a harc objektíve elkerülhetetlen *tendenciája*, függetlenül attól, hogy a különböző osztályok miként vélekednek róla.

Az agrárválság gazdasági lényege félreérthetetlenül kiviláglik az imént vázolt képből. A tönkrement, elszegényedett kisparasztok milliói, akik a nyomor, a tudatlanság és a hűbéri maradványok igájában vergődnek, *nem élhetnek* másként, mint félig jobbágysorban, a földesúrnak kiszolgáltatva, s kihajtási jog, legeltetési jog, itató fejében, általában a „föld" ellenértékeként vagy télvíz idején kapott kölcsönök stb. stb. ellenében saját mezőgazdasági felszerelésükkel megművelve az urasági földet is. Másrészt az óriási latifundiumok birtokosai *nem gazdálkodhatnak* ilyen körülmények között másképpen, mint a tönkrement szomszédos parasztok munkájának igénybevételével, mert ehhez a gazdálkodáshoz nem kell tőkebefektetés, nem kell áttérni a földművelés új rendszereire. Szükségszerűen alakul ki az, amit az orosz közgazdasági irodalomban már többször ismertettek ledolgozási rendszer néven. Ez nem egyéb, mint a *jobbágyság továbbfejlesztése*. A kizsákmányolás alapja nem a munkás elválasztása a földtől, hanem a tönkrement parasztnak kényszer útján történő röghözkötése; nem a tulajdonos tőkéje, hanem a földje, nem a latifundium tulajdonosának felszerelése, hanem a paraszt ősi faekéje, nem a földművelési kultúra haladása, hanem a

hosszú évszázadok ősi megszokottsága, nem „szabad elszegődés", hanem leigázó uzsora.

A fentebb ismertetett helyzet következményeit a földművelési kultúra terén az alábbi számokkal fejezhetjük ki: az osztásföldön a terméshozam gyeszjatyinánként 54 pud, az urasági földön tanyagazdaság esetén, s ha a földet a földbirtokos terhére, a földbirtokos felszerelésével, bérmunka igénybevételével művelik meg — 66 pud, úgynevezett „feles" művelés esetén ugyanazon az urasági földön 50 pud, s végül a parasztoknak bérbe adott urasági földön 45 pud. Az urasági földeken, ha *feudális, kiuzsorázó módszerekkel* művelik meg (az előbb említett „felesbérlet" és a paraszti földbérlet esetén) alacsonyabb a hozam, mint a kimerült, rosszabb minőségű osztásföldeken. A parasztoknak ez a feudális latifundiumok révén intézményesített személyi kiszolgáltatottsága a termelőerők fejlődésének *fő* akadályává válik Oroszországban.

Az imént ismertetett helyzetkép azonban még valami másra is fényt derít. Arra ugyanis, hogy ez a fejlődés egy tőkés országban kétféleképpen *mehet* végbe. Vagy megmaradnak a latifundiumok, és fokozatosan a tőkés mezőgazdaság alapjává válnak — ez az agrárkapitalizmus porosz típusa; a helyzet ura ebben az esetben a junker. Hosszú évtizedekig megmarad a junker politikai fölénye, és nem szűnik meg a paraszt elnyomott, megalázott helyzete, nyomora és tudatlansága. A termelőerők fejlődése igen lassan halad — úgy, mint az orosz mezőgazdaságban 1861-től 1905-ig.

Vagy pedig a forradalom elsöpri a földesúri birtokokat. A tőkés mezőgazdaság alapjává a *szabad*, vagyis a minden középkori limlomtól megtisztított földön gazdálkodó szabad farmer válik. Ez az agrárkapitalizmus *amerikai* típusa, *a termelőerők leggyorsabb ütemű fejlődése* a néptömegek számára a kapitalista társadalomban egyáltalán lehetséges legkedvezőbb feltételek között.

Valójában az orosz forradalomban a harc nem a „szocializálásért" és a narodnyikok más ostobaságaiért folyik — mindez nem egyéb, mint kispolgári ideológia, kispolgári frázisok halmaza —, *hanem azért*, hogy milyen úton menjen végbe Oroszország tőkés fejlődése: „porosz"

úton-e, vagy „amerikai“ úton. Ha nem tisztázzuk a forradalomnak ezt a *gazdasági* alapját, egyáltalán *semmit* sem érthetünk meg az agrárprogram kérdéséből (mint ahogy Maszlov sem értette meg, aki azt tartotta szem előtt, ami elvontan kívánatos, ahelyett, hogy azt vizsgálta volna meg, ami gazdaságilag elkerülhetetlen).

Hely hiányában nincs módomban bővebben ismertetni az első fejezet tartalmát, de néhány szóban összefoglalom: a kadetok mindenáron el akarják kenni az agrárforradalom lényegét, Prokopovics úrék pedig *segítik* őket ebben. A kadetok összekeverik („kibékítik“) a forradalomban felvetődött agrárprogramok két fő *irányvonalát:* a földesúri és a paraszti irányvonalat. Azután ugyancsak néhány szót kell mondanom arról, hogy Oroszországban már 1861 és 1905 között megmutatkozott a tőkés agrárfejlődés két típusa — a porosz is (a földesúri gazdaság *fokozatos* fejlődése a kapitalizmus irányában), és az amerikai típus is (a parasztság rétegeződése és a termelőerők gyors fejlődése a legszabadabb és földben leggazdagabb délvidéken). Végül, ugyanebben a fejezetben vizsgálom a telepítés kérdését is, melyet e helyütt nincs módomban kifejteni. Csak azt említem meg, hogy Oroszországban sok száz millió gyeszjatyina föld hasznosításának *legfőbb* akadályai a központi területek földbirtokviszonyaira jellemző feudális latifundiumok. A földesurak felett aratott győzelem olyan hatalmas lökést ad majd a technika és a kultúra fejlődésének, hogy a művelésre alkalmas földterület tízszer olyan gyorsan növekszik majd,. mint 1861 után. Idézek néhány adatot: az egész orosz birodalom 1965 millió gyeszjatyina földterületéből 819 millió gyeszjatyinára vonatkozólag nincsen *semmilyen* adatunk. Tehát csak 1146 millió gyeszjatyinát vizsgálhatunk meg, s ebből 469 millió gyeszjatyinát hasznosítanak, beleértve 300 millió gyeszjatyina erdőt. Jelenleg semmire sem alkalmas, óriási kiterjedésű földek válnak hasznosíthatókká a közeljövőben, *ha* Oroszország *megszabadul* a földesúri latifundiumoktól*.

* A liberális-narodnyik közgazdászok így okoskodnak: *mivel* a központi vidékeken kevés a föld, *mivel* Szibéria, Közép-Ázsia stb. nem alkalmas a betelepítésre, kiegészítő földjuttatásra van *szükség*.

Könyvem második fejezete azzal foglalkozik, hogyan állták ki a forradalom próbáját az OSzDMP agrárprogramjai. Minden korábbi programnak az volt a fő hibája, hogy nem nyújtott eléggé konkrét képet arról, milyen *típusú* lehet Oroszországban a tőkés agrárfejlődés. Ezt a hibát ismét elkövették a mensevikek, akik a stockholmi kongresszuson győzelmet arattak, és a *municipalizálás* programját adták a pártnak. Éppen a kérdés *gazdasági oldalát*, vagyis legfontosabb oldalát *egyáltalán nem vizsgálták meg* Stockholmban, s marxista elemzés helyett a „politikai" megfontolások, a politizáló szócséplések domináltak. Ez csak *részben* magyarázható a stockholmi kongresszus időpontjával, amikor ugyanis a figyelmet teljes egészében lekötötte az 1905-ös decemberi felkelés és az 1906-os első duma értékelése. Ez az oka annak, mondják, hogy Plehanov, aki *Stockholmban* Maszlov municipalizálási programját elfogadtatta, egyáltalán nem vette fontolóra a tőkés országban végbemenő „paraszti agrárforradalom" (A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve, 42. old., Plehanov szavai.) *gazdasági tartalmát*. A municipalizálás vagy frázis és marxistához nem méltó „parasztfogás" („Bauernfang") demagógia és megtévesztés segítségével, vagy pedig azt jelenti, hogy *a parasztság győzelme gazdaságilag* lehetővé teszi a kapitalizmus leggyorsabb fejlődését, de ebben az esetben feltétlenül világosan körvonalazni kell azt a győzelmet, az agrárkapitalizmus fejlődésének azt az útját, a földbirtokviszonyoknak azt a rendszerét, amely megfelel a „paraszti agrárforradalom" e győzelmének.

Stockholmban a legbefolyásosabb „municipalizálóknak" az volt a fő érvük, hogy a parasztok *ellenzik* az osztásföldek nacionalizálását. Dzson[58], a municipalizálás híveinek *előadója* így kiáltott fel: „Nem egy Vendée-ra[59], hanem általános parasztfelkelésre kerülne sor" (minő borzalom!), „ha az állam megpróbálna beavatkozni a parasz-

Ez azt jelenti, hogy haladékot lehetne adni a földesúri latifundiumoknak, ha nem lenne kevés a föld. A marxistáknak egészen másként kell ezt megítélniük: *addig, amíg* nem szüntetik meg a földesúri latifundiumokat, sem a központi vidékeken, sem az újabb településeken (Oroszország határvidékein) nem fejlődhetnek gyorsan a termelőerők.

tok *saját* osztásföldjeinek tulajdonviszonyaiba, és megpróbálná «nacionalizálni» ezeket a földeket“ (A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve, 40. old.). Kosztrov[60] ezt kiáltotta: „Ha ezzel (a nacionalizálással) állítunk a parasztok elé, eltaszítjuk őket magunktól. A parasztmozgalom nélkülünk vagy ellenünk fog lefolyni, és egyszer csak arra ébredünk, hogy kívül rekedtünk a forradalmon. A nacionalizálás meggyengíti a szociáldemokráciát, elszakítja a parasztságtól, s ily módon a forradalmat is gyengíti“ (88. old.).

Azt hiszem, ez világos. A parasztok ellenzik a nacionalizálást — ez a mensevikek fő érve. S *ha ez igaz*, akkor vajon nem nyilvánvaló, hogy nevetséges dolog „paraszti agrárforradalmat“ végrehajtani... a parasztok *ellenére?*

De vajon igaz-e ez? 1905-ben P. Maszlov a következőket írta: „A föld nacionalizálása jelenleg Oroszországban mindenekelőtt“ (jól jegyezzük meg ezt a „mindenekelőtt“-öt) „azért nem tekinthető az agrárkérdést megoldó eszköznek, mert reménytelenül utópikus...“ „De vajon hajlandók lesznek-e a parasztok?“ *(P. Maszlov.* „Az agrárprogramok bírálata“, 1905. 20. old.).

1907 márciusában pedig: „Minden narodnyik csoport (a trudovikok, a népi szocialisták és a szociálforradalmárok) a föld nacionalizálásának valamilyen formája mellett foglal állást“ (*„Obrazovanyije“*[61] című folyóirat, 1907. 3. sz. 100. old.). És ugyan ki írta ezt? *Ugyanaz a P. Maszlov*!

Tessék az új Vendée! Íme a nacionalizálás ellen irányuló parasztfelkelés! S ahelyett, hogy becsületesen beismerné tévedését, ahelyett, hogy *gazdasági* szempontból kutatná, miért kellett a parasztoknak a nacionalizálás mellett állást foglalniuk, Feledékeny János példáját követte. *Jobbnak látta megfeledkezni* saját szavairól és a stockholmi kongresszuson tartott beszédeiről.

Sőt! Hogy eltüntesse e „kellemetlen eset“ nyomait, azt a pletykát találta ki a trudovikokról, hogy kispolgári megfontolásokból kiindulva foglaltak állást a nacionalizálás mellett, *„mert a központi hatalomban reménykednek“* (ibid.*). Hogy ez mennyire pletyka, azt a következő össze-

* — ibidem — ugyanott. — *Szerk.*

hasonlítás bizonyítja. Annak az agrártervezetnek a 16. §-ában, amelyet a trudovikok az *első* dumában is, meg a *másodikban* is benyújtottak, a következőket olvashatjuk: „A nép földalapjának kezelését az általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással választott helyi önkormányzatokra kell bízni, amelyek a törvény által megállapított keretek között önállóan intézkednek."

Az OSzDMP-nek a mensevikek által elfogadtatott agrárprogramja így szól: az OSzDMP követeli . . . „4. a kisbirtokok kivételével a magántulajdonban levő földek elkobzását, s a demokratikus elvek alapján megválasztott („3. pont — a városi és falusi körzeteket összefogó") nagyobb helyi önkormányzati szervek rendelkezésére bocsátását."

Az e programok közti lényeges különbség nem a „kezelés" és „rendelkezés" szavak különbségében keresendő*, hanem a megváltás kérdésében (amit, mármint a megváltást, a stockholmi kongresszuson a *bolsevikok* szavazatával elvetettek Dannal és társaival szemben, s amit a mensevikek a kongresszus után újból megkísérelték keresztülhajtani), továbbá a *paraszti* földek kérdésében. A mensevikek különválasztják a paraszti földeket, a trudovikok ellenben nem. *A trudovikok bebizonyították a municipalizálás híveinek, hogy nekem volt igazam.*

Ahhoz nem férhet kétség, hogy a trudovik program, amelyet az első és a második duma elé terjesztettek, a parasztttömegek programja. A parasztképviselők beszédei és írásai, a tervezeteken szereplő aláírásuk és az egyes kormányzóságok szerinti megoszlásuk teljesen meggyőzően bizonyítja ezt. 1905-ben Maszlov azt írta, hogy „különösen" (idézett brosúra, 20. old.) az önálló gazdasággal rendelkező parasztok nem egyezhetnek bele a nacionalizálásba. Kiderült, hogy ez „*különösen*" nagy ostobaság. Podolia kormányzóságban például a parasztok önálló gazdasággal rendelkező gazdák, s a „104-ek" agrártervezetét (a trudovikok fentebb idézett tervezetét) az első dumában 13, a másodikban pedig 10 podoliai írta alá!

---

* Azt a módosító indítványt, hogy a „rendelkezésére bocsátani" szavakat a „tulajdonába adni" szavakkal helyettesítsék, *a mensevikek elvetették Stockholmban* (lásd a jegyzőkönyv 152. oldalát).

Vajon miért foglaltak állást a parasztok a nacionalizálás mellett? Azért, mert ösztönösen sokkal jobban megértették, hogy a középkori földtulajdon minden formáját *meg kell szüntetni*, mint a rövidlátó álmarxisták. A középkori földtulajdont azért *kell* megszüntetni, hogy szabaddá tegyék az utat a kapitalizmus számára a mezőgazdaságban, s a különböző országokban és különböző mértékben a tőke úgy *szüntette meg* a régi, középkori földbirtokot, hogy alávetette a piac követelményeinek, és átalakította a piacra termelő mezőgazdaság feltételeinek megfelelően. Marx már a „Tőke“ harmadik kötetében rámutatott arra, hogy a tőkés termelési mód a földtulajdont olyan történelmi formákban *találja készen*, amelyek nem felelnek meg a kapitalizmusnak (a klan- (nemzetségi) tulajdon, a közösségi, a hűbéri, a patriarchális stb. tulajdon), de átalakítja őket az új gazdasági követelményeknek megfelelően[62].

Marx „Értéktöbblet-elméletek“* című munkájának „Ricardo járadékelméletének történelmi feltételei“ című fejezetében zseniális világossággal fejtette ki ezt a gondolatot. A következőket mondja: „VII. Henrik óta sehol a világon nem számolt le a tőkés termelés olyan kíméletlenül a földművelés hagyományos viszonyaival, s annak feltételeit sehol sem vetette alá és tette oly teljesen megfelelővé (adekváttá = ideálisan megfelelővé) a maga érdekeinek. Anglia e tekintetben a világ legforradalmibb országa.“ „De mit jelent ez a «clearing of estates» (szó szerint = birtoktisztítás vagy földtisztítás)? Azt jelenti, hogy egyáltalán nem törődtek sem a megtelepedett lakossággal — ezt elkergették —, sem a létező falvakkal — ezeket elsöpörték —, sem a gazdasági épületekkel — ezeket lerombolták —, sem a mezőgazdaság formáival — ezeket egy csapásra átalakították, például a szántóföldeket legelőkké változtatták —, szóval egyetlen termelési feltételt sem fogadtak el hagyományos formájában, hanem történelmileg olyanokká *alakították* ezeket a feltételeket, hogy az adott körülmények között megfeleljenek a legelőnyösebb

* „Theorien über den Mehrwert“. II. Band, 2. Teil, Stuttgart 1905 („Értéktöbblet-elméletek“. II. köt. 2. rész, Stuttgart 1905. — *Szerk.*).

tőkebefektetés követelményeinek. Ennyiben tehát valóban *nincs földtulajdon*; ez megengedi, hogy a tőke — a farmer — szabadon gazdálkodjék, mert pusztán a pénzjövedelem érdekli" (6—7. old.)[63].

Ezek a középkori formák leggyorsabb megszüntetésének és a kapitalizmus legszabadabb fejlődésének feltételei — az egész régi földbirtok *megszüntetése*, a föld-magántulajdonnak mint a tőke útjában álló akadálynak a megszüntetése. Oroszországban is *elkerülhetetlen* a középkori földbirtoknak ez a forradalmi *„megtisztítása"*, és nincs a világon olyan erő, amely ezt feltartóztathatná. *Csupán* az a kérdés, *kizárólag amiatt* folyik a *harc*, hogy ez a „megtisztítás" *földesúri* vagy *paraszti* jellegű legyen-e. A középkori földbirtok földesúri „megtisztítása": a parasztok kifosztása 1861-ben, a sztolipini agrárreform 1906-ban (a 87. cikkely alapján kiadott agrártörvények). *A paraszti „földtisztítás" a kapitalizmus számára: a föld nacionalizálása.*

Ez a nacionalizálás *gazdasági* lényege a munkások és parasztok által végrehajtott *polgári* forradalomban, s éppen ezt nem értették meg Maszlov, Plehanov és társaik. Amikor összeállították az agrárprogramot, nem az a cél lebegett szemük előtt, hogy harcoljanak a középkori földbirtok ellen, a feudális viszonyok egyik legfontosabb maradványa ellen, s hogy teljesen szabaddá tegyék az utat a kapitalizmus számára, hanem *szánalmas kispolgári kísérletet* tettek arra, hogy „harmonikusan" összeegyeztessék a régit és az újat, az osztás-földtulajdont és a forradalom által elkobzott feudális latifundiumokat.

Végül, hogy teljes egészében kimutassam a municipalizálás *eszméjének* kispolgári reakciós voltát, idézek néhány adatot a földbérletre vonatkozólag (a földbérlet kérdésének jelentőségére már 1906-ban rámutattam a Maszlovval folytatott vita során „A munkáspárt agrárprogramjának felülvizsgálata" című brosúrámban*). Szarátov kormányzóság kamisini kerületében a következő a helyzet**:

---

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 161—194. old. — *Szerk.*

** „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban". 2. kiad. 51, 54. és 82. old. (Lásd Lenin. „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban". Szikra 1949. 77, 79. és 118—119. old.)

A gazdák csoportjai	Egy osztásbirtok földterülete gyeszjatyinában: Szántónak használt osztásföld	Bérelt föld	Bérbe adott föld	Az egész bevetett föld
Igásállat nélkül	5,4	0,3	3,0	1,1
1 igásállattal	6,5	1,6	1,3	5,0
2 «	8,5	3,5	0,9	8,8
3 «	10,1	5,6	0,8	12,1
4 «	12,5	7,4	0,7	15,8
5, illetve több igásállattal	16,1	16,6	0,9	27,6
Átlag	9,3	5,4	1,5	10,8

Nézzük csak meg, mi a *tényleges* gazdasági arány egyrészt az *osztás*föld, amelyet a bölcs Maszlov és Plehanov a parasztok tulajdonában hagy, másrészt a *nem osztás révén* szerzett (bérelt) föld között, amelyet „municipalizálnak". A ló nélküli parasztok — márpedig Oroszországban 1896—1900-ban a 11,1 millió gazdaság közül összesen 3¼ millió volt ló nélküli — *tízszer annyi* földet *adtak bérbe*, mint amennyit maguk bérelnek. Bevetett földjük területe mindössze egyötöde annak, amit az osztásból kaptak. Az egylovas parasztok csoportjában (egész Oroszországban 3⅓ millió gazdaság) a bérelt föld területe *alig nagyobb* a bérbe adott föld *területénél*, a bevetett földterület pedig *kisebb*, mint az „osztásföld". Valamennyi felső csoportban, vagyis a parasztság kisebbségénél a bérelt föld többszöröse a bérbe adott föld területének, a bevetett föld pedig annál inkább nagyobb az „osztásföldnél", minél módosabb a paraszt.

Ilyen viszonyokat találunk *egész* Oroszországban. A kapitalizmus szétzúzza a földműves obscsinát, *kiszabadítja* a parasztokat az „osztásföld" hatalma alól, a falu mindkét pólusán csökkenti az osztásföld szerepét, — s erre a bölcs mensevikek azt kiabálják, hogy „a parasztok fel fognak kelni az osztásföldek nacionalizálása ellen".

Oroszországban nemcsak a földesúri földtulajdon középkori jellegű, hanem a paraszti osztás-földtulajdon is — ezt a mensevikek „szem elől tévesztették". Az új, tőkés viszonyoknak *egyáltalán nem megfelelő* osztás-földtulajdon megszilárdítása reakciós rendszabály, a municipalizálás pedig éppen hogy *megszilárdítja* az osztás-föld-

tulajdont szemben a „municipalizálandó", nem osztásból származó tulajdonnal. Az osztás-földbirtok ezernyi középkori válaszfallal és a középkori kincstári „obscsinával" éket ver a parasztok közé, visszatartja a termelőerők fejlődését. Az „obscsinát" és ezt az osztásból származó birtokot a kapitalizmus *elkerülhetetlenül* meg fogja szüntetni. Sztolipin érzi ezt, és feketeszázas módon zúzza szét. A parasztok is érzik ezt, és paraszti, vagyis forradalmi-demokratikus módon akarják szétzúzni. A mensevikek pedig azt kiabálják, hogy: „Nem szabad hozzányúlni az osztásföldekhez."

A nacionalizálás az obscsinát — ezt a csökevényt — és a középkori osztás-földtulajdont úgy szünteti meg, ahogyan ezeknek az intézményeknek a megszüntetése a kapitalista társadalomban a parasztok érdekeinek lehető legmesszebbmenő figyelembevételével egyáltalán elképzelhető. „A hírhedt «obscsina»-kérdést — olvassuk az „Anyag a parasztkérdéshez (Beszámoló az Összoroszországi Parasztszövetség 1905 november 6—10-i küldöttgyűlésének üléseiről)" című brosúrában, Pétervár, 1905 — fel sem vetették, és hallgatólagosan negatív értelemben döntötték el: a földnek egyének és szövetkezetek használatában kell lennie — állapítja meg mind az első, mind a második kongresszus határozata" (12. old.). Arra a kérdésre, hogy nem lesz-e az osztásföldek nacionalizálása magukra a parasztokra nézve káros, a küldöttek így válaszoltak: „a kiosztásnál amúgy is kapnak földet" (20. old.). A tulajdonos paraszt (és ideológusa, Pesehonov úr) nagyon jól megérti, hogy „a kiosztásnál amúgy is kapnak földet", hogy hamarosan megszűnnek a feudális latifundiumok. S a nagyarányú „kiosztásra", ami az összes földek nacionalizálását jelenti, azért van szüksége, hogy megszabaduljon a középkori béklyóktól, hogy „megtisztítsa" a földet, hogy a földhasználatot összhangba hozza az új gazdasági feltételekkel. Pompásan kifejezte ezt a második dumában a szociálforradalmárok nevében szóló Musenko úr, amikor jellemző naivitásával ezt mondotta: „Helyes telepítés (a földművesek telepítéséről van szó) csak akkor lehetséges, ha a földekről már el van távolítva a kerítés, amikor ledöntötték minden válaszfalat, amelyet a föld-magán-

tulajdon elve emelt" (a második duma jegyzőkönyve, 1172. old.). Hasonlítsuk össze ezt a kijelentést Marxnak az imént idézett szavaival, és nyomban megértjük, hogy a „szocializálás" és az „egyenlősítés" kispolgári szólamai mögött fölöttébb reális tartalom rejlik: a régi, középkori földtulajdon polgári-forradalmi megtisztítása.

A földek municipalizálása a polgári forradalomban *reakciós* rendszabály, mivel akadályozza a középkori földtulajdon megszüntetésének gazdaságilag szükségszerű és elkerülhetetlen folyamatát, azt a folyamatot, amely *egyenlő* gazdasági feltételeket teremt a földbirtok terén minden *gazda* számára, bármilyen is helyzetük, múltjuk, 1861-ben kapott osztásföldjük stb. A földek tulajdonba-adással járó felosztása most *reakciós* lépés lenne, mivel meghagyná a jelenlegi, idejétmúlt, csökevénynek számító osztásföldtulajdont; de később, amikor a földet nacionalizálás útján már teljesen megtisztították, lehetséges lenne a felosztás mint az *új*, szabad *farmerék* jelszava*. A marxistáknak az a feladatuk, hogy segítsék a radikális burzsoáziát (vagyis a parasztságot) a régi maradványok minél teljesebb megszüntetésében és a kapitalizmus gyors fejlődésének biztosításában, s korántsem az, hogy a kispolgároknak segítsenek abban a törekvésükben, hogy békésen berendezkedjenek, s a múlt feltételeihez alkalmazkodjanak.

A harmadik fejezet „a nacionalizálás és a municipalizálás elméleti alapjaival" foglalkozik.

Én, érthető okoknál fogva, nem fogok a lengyel elvtársak előtt olyan dolgok ismétlésébe bocsátkozni, amelyeket minden marxista ismer, — hogy a föld nacionalizálása a kapitalista társadalomban az abszolút földjáradék, nem pedig a különbözeti földjáradék megszüntetését jelenti stb. Minthogy munkámat orosz olvasóknak írtam, *kénytelen voltam* részletesen beszélni erről, mivel Pjotr Maszlov azt állította, hogy Marx Károlynak az abszolút földjáradékról

* M. Sanyin „Municipalizálás vagy felosztás tulajdonba-adással" című brosúrájában (Vilna 1907) a kérdésnek azt az oldalát hangsúlyozta, amely a föld megművelésének módjára vonatkozik, de nem értette meg a fejlődés két útját és a jelenlegi földbirtok megszüntetésének jelentőségét.

szóló elmélete „ellentmondásos“, ami „csak (!!) azzal magyarázható, hogy a harmadik kötet poszthumusz kiadás, amelybe a szerző nyersfogalmazványai is bekerültek“ („Agrárkérdés“)*.

Pjotr Maszlovnak az a szándéka, hogy kijavítsa Marx Károly nyersfogalmazványait, nem újság számomra. Már 1901-ben, a *„Zarja“* című folyóiratban[64] rámutattam arra, hogy Maszlov a *„Zsizny“*-ben[65] meghamisította Marx földjáradék-elméletét**. Nem sokkal ezután azonban Pjotr Maszlov megismételte ezt a szertelen és kétségtelen badarságot, mégpedig 1906-ban (a harmadik kiadás előszavában, amely 1906 április 26-án kelt), az „Értéktöbbletelméletek“ *megjelenése után*, amelyben Marx félreérthetetlenül megmagyarázta az abszolút földjáradék elméletét. Ez már példátlan! Mivel e helyütt nem ismételhetem meg azoknak a „javításoknak“ könyvemben kifejtett részletes elemzését, amelyeket Pjotr Maszlov Marx munkájához fűz, csak arra mutatok rá, hogy ezek a helyesbítések egytől egyig a polgári közgazdaságtan elcsépelt érvei. Pjotr Maszlov odáig merészkedik, hogy az abszolút földjáradék marxi elméletével szembeállítja a „téglagyártást“ (111. old.), felmelegíti a „csökkenő földhozadék törvényét“, azt állítja, hogy „e nélkül a törvény nélkül nem lehet megmagyarázni a «tengerentúli» konkurrenciát“ (107. old.), s végül nem átallja kijelenteni, hogy *Marx megcáfolása nélkül nem lehet megcáfolni a narodnyikok álláspontját:* „Ha nem forogna fenn az a tény, hogy az egy és ugyanazon földterület megművelésére fordított egymást követő munkabefektetések termelékenysége mindinkább csökken, akkor talán még meg is valósulhatna az az idill, amelyet... a narodnyikok lefestenek“ (Maszlov az *„Obrazovanyije“* című folyóiratban, 1907. 2. szám, 123. old.). Szóval Pjotr Maszlov gazdasági elméletében az abszolút földjáradéknak, a csökkenő földhozadék „tényének“, a „narodnyikság“ sarkalatos tévedéseinek, a földművelési kultúra tökéletesítése és a technika tökéletesítése közti különbségeknek a kérdését illetőleg egy *árva szó*

---

* „Az agrárkérdés“. 3. kiad. 108. old., jegyzet.
** Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 124. old. — *Szerk.*

sincs, amelynek köze lenne az *élethez*. Miután az abszolút földjáradék elméletét cáfolni próbálta azokkal a tisztára burzsoá érvekkel, amelyeket a tőke hivatalos védelmezői a lehetetlenségig elcsépeltek, Maszlov elkerülhetetlenül a marxizmus meghamisítóinak sorába került. De a marxizmust meghamisító Pjotr Maszlov volt olyan körültekintő, hogy az „Agrárkérdés“ című könyvének német kiadásából *mind kihagyja* Marx nyersfogalmazványaihoz fűzött javításait. Az európaiak előtt Maszlov egyszerűen *zsebre dugta elméletét!* Önkéntelenül is eszembe jutott ezzel kapcsolatban — írtam a III. fejezetben — annak az ismeretlen embernek a története, aki mikor először volt jelen néhány ókori filozófus beszélgetésén, egész idő alatt hallgatott. „Ha okos vagy — mondta emberünknek az egyik filozófus —, ostobán jársz el. Ha ostoba vagy, okosan jársz el.“

Magától értetődik, hogy aki elveti az abszolút földjáradék elméletét, egyszerűen képtelen lesz megérteni, mi a föld nacionalizálásának jelentősége a kapitalista társadalomban, minthogy a nacionalizálás csak az abszolút földjáradékot szünteti meg, a különbözeti földjáradékot nem. Aki elveti az abszolút földjáradékot, az tagadja azt, hogy a föld-magántulajdon gazdasági szempontból *akadálya* a kapitalizmus fejlődésének. Maszlov és társai ennek következtében a nacionalizálás vagy municipalizálás kérdését elkerülhetetlenül politikai kérdésre redukálják („kinek adják oda a földet?“), és figyelmen kívül hagyják a kérdés gazdasági lényegét. Az osztásföldek (vagyis a rosszabb minőségű és rosszabb gazdák kezében levő földek) magántulajdonának és az összes többi (jobb minőségű) földek társadalmi tulajdonának összekötése *abszurdum* minden valamelyest is fejlett és szabad tőkés államban. Se nem több, se nem kevesebb, mint *agrár-bimetallizmus*.

A mensevikeknek ez a hibája azzal az eredménnyel járt, hogy a szociáldemokraták a föld magántulajdonának bírálatát átengedték a szociálforradalmároknak. Marx a „Tőké“-ben ragyogó példáját nyújtotta ennek a bírálatnak*. Nálunk viszont kiderült, hogy a szociáldemokraták

* Lásd például „Das Kapital“, III., 2. T., S. 346—377., a föld áráról mint a kapitalizmus fejlődésének akadályáról. Ugyanott, 344—345, 341. és 342. old.[66]

egyáltalán nem foglalkoznak ezzel a bírálattal, amely a kapitalizmus fejlődése szempontjából ítéli meg a kérdést, s a tömegekhez csak a narodnyik bírálat, vagyis a föld magántulajdonának kispolgári módon elferdített bírálata jut el.

Mint részletet, megemlítem, hogy az orosz irodalomban azt az érvet is felhozták a nacionalizálás ellen, hogy a paraszti kistulajdon esetében ez „pénzjáradékot" jelentene. Ez az érv helytelen. A „pénzjáradék" (lásd „A tőke", III.)[67] a földbirtokos számára a korszerű formát öltött kamat. A *korszerű* paraszti földbérlet esetén a földhaszonbér kétségtelenül *pénzjáradék* bizonyos fokig. A feudális latifundiumok megszüntetése meggyorsítja a parasztság rétegeződését, erősíti a paraszti burzsoáziát, amely már most tőkés bérletet hoz létre: gondoljunk azokra az előbb idézett adatokra, amelyek a parasztság felső csoportjainak földbérleti viszonyait tükrözték.

Végül azt is meg kell említenem, hogy a marxisták körében meglehetősen elterjedt az a nézet, mely szerint a nacionalizálás csak a kapitalizmus fejlődésének igen magas fokán valósítható meg. Ez a nézet helytelen. Akkor már nem a polgári, hanem a szocialista forradalom kérdése lesz napirenden. A föld nacionalizálása a legkövetkezetesebb polgári rendszabály. Marx „A filozófia nyomora"[68] című munkájától kezdve *nem egyszer* hangoztatta ezt. Az „Értéktöbblet-elméletek"-ben pedig a következőket mondja (II. Band, I. Teil, S. 208): „A radikális burzsoá . . . ezért elméletileg a föld magántulajdonának tagadásához jut el . . . A gyakorlatban azonban nincs meg a bátorsága, mivel a tulajdon egyik formájának — a munka feltételeire kiterjedő magántulajdon egyik formájának — megtámadása nagyon veszélyes volna a másik formára. Emellett a burzsoá maga territorializálta magát"[69]. Oroszországban a polgári forradalom olyan viszonyok közt megy végbe, amikor van radikális burzsoá (a paraszt), akinek „van bátorsága", hogy a milliós tömegek nevében kitűzze a nacionalizálás programját, s aki még nem „territorializálta magát", vagyis több a kára a *(középkori)* földtulajdonból, mint amennyi előnye és „haszna" van a (burzsoá) földtulajdonból. Az orosz forradalom *csak* abban

az esetben *győzhet*, ha ez a kadetok és a munkások közt ingadozó „radikális burzsoá" tömegmegmozdulással támogatja a proletariátust forradalmi harcában. Az orosz forradalom csak a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának formájában győzhet.

A könyv negyedik fejezetében az agrárprogram kérdéseivel kapcsolatos „politikai és taktikai" megfontolásokat tárgyalom. Először is Plehanovnak ezzel a „híres" érvével foglalkozom: „álláspontom megértésének kulcsa — kiáltott fel Stockholmban — a restauráció lehetőségére való utalás" (jegyzőkönyv, 113. old.). Csakhogy ez teljesen berozsdásodott kulcs, kadet kulcs: *kiegyezés* a reakcióval a „restauráció elleni biztosíték" ürügyén. Plehanov érve a legszánalmasabb szofizma, hiszen ő maga is azt állítja, hogy a restauráció ellen nincs biztosíték, s mégis *kiagyal* ilyen biztosítékot. „Ez (a municipalizálás) nem adja vissza a földet a régi rend politikai képviselőinek" (Plehanov beszéde, 45. old.). Mi a restauráció? Az, hogy az államhatalom átmegy a régi rend képviselőinek kezébe. Lehet-e biztosíték a restauráció ellen? Nem, ilyen biztosíték „nem is lehet" (jegyzőkönyv, 44. old., Plehanov beszéde). Ezért — kiagyalta azt a biztosítékot, hogy „a municipalizálás nem adja vissza a földet".

Municipalizálás esetén *gazdasági szempontból* megmarad a *különbség* az osztásföldek és a földesúri földek közt, vagyis a municipalizálás megkönnyíti a restaurációt, illetve *ennek a különbségnek a visszaállítását* de jure*. *Politikai* szempontból a municipalizálás *törvény* a földesúri földek birtokviszonyának megváltoztatásáról. Mi a törvény? Az uralkodó osztályok akaratának kifejezése. Restauráció esetén *ugyanezek* az osztályok ismét *uralkodó osztályokká* válnak. Vajon köti-e kezüket a törvény, Plehanov elvtárs? Ha gondolkodott volna ezen, megértette volna, hogy semmiféle törvény sem kötheti az uralkodó osztályokat akaratuknak kifejezésében. Ezzel szemben a nacionalizálás *gazdasági* szempontból nehezíti meg a restaurációt, mivel *megsemmisít minden* válaszfalat, megszünteti az

* — jogilag. — *Szerk.*

egész középkori földtulajdont, s *hozzáidomítja* az új, egységes tőkés termelési feltételekhez.

Plehanov szofizmája a *kadet* taktika elfogadását jelenti: a proletariátust nem teljes győzelemre, hanem a régi hatalommal való *kiegyezésre* vezeti. Valójában az az egyetlen teljes „biztosíték a restauráció ellen", ha Nyugaton szocialista forradalom megy végbe, s viszonylagos biztosíték a forradalom következetes végigharcolása, a régi intézmények *legradikálisabb* megsemmisítése, politikai téren a *legmagasabb* fokú demokrácia (a köztársaság), gazdasági téren pedig a kapitalizmus útjának megtisztítása.

Plehanov másik érve így hangzik: „A municipalizálás, létrehozva a társadalmi önkormányzatnak a földdel rendelkező szerveit, támaszt teremt a reakcióval szemben. És ez igen erős bástya lesz" (jegyzőkönyv, 45. old.). Nem igaz. A helyi önkormányzat a kapitalizmus korában soha és sehol sem volt és nem is lehet támasz a reakcióval szemben. A kapitalizmussal *elkerülhetetlenül* együtt jár az államhatalom központosítása, s a reakciós államhatalom *feltétlenül* legyőz *mindennemű* helyi önkormányzatot. Plehanov *opportunizmust* hirdet, amikor a figyelmet nem a „központi demokratizmusra", vagyis a *köztársaságra* összpontosítja — holott a kapitalista társadalomban ez az egyetlen elképzelhető támasz a reakcióval szemben —, hanem a helyi önkormányzatra, amely mindig erőtlen nagy történelmi feladatokra, mindig kicsiny, kicsinyes, önállótlan és szétforgácsolt. A „paraszti agrárforradalom" *nem tud* győzni Oroszországban, ha nem győzi le a központi államhatalmat, — Plehanov pedig azokat a nézeteket sugallja a mensevikeknek, amelyeket a mensevik Novoszedszkij így fogalmazott meg Stockholmban: „Valóban demokratikus helyi önkormányzatok mellett a most elfogadott program a központi kormányzat demokratizálásának azon a fokán is megvalósítható (jól figyeljenek!), amely nem nevezhető a demokratizálás legmagasabb fokának. A municipalizálás még a demokratizálásnak, hogy úgy mondjuk, viszonylagos fokán sem lesz káros, hanem hasznot hajt majd" (jegyzőkönyv, 138. old.).

Ez a napnál is világosabb. Tanítsuk tehát arra a népet, hogy alkalmazkodjék a monarchiához, hátha nem

„figyelnek fel“ a mi területi tevékenységünkre és „nekünk ajándékozzák az életet“, mint Scsedrin bölcs piszkárjának. A harmadik duma jó példa arra, mennyire valósítható meg a municipalizálás és a *helyi* demokratizmus a központ „viszonylagos“, mensevik demokratizmusa esetén.

Továbbá, a municipalizálás megerősíti a föderalizmust és a területi elaprózódást. Nem ok nélkül támadta a második dumában a nacionalizálást a *jobboldali kozák* Karaulov legalább olyan hevesen, mint Plehanov (jegyzőkönyv, 1366. old.), és nem ok nélkül *száll síkra a területenkénti municipalizálás mellett*. Oroszországban a kozák föld már *megtestesült* municipalizálás. És éppen az államnak ez a különálló területekre való szétforgácsolódása volt az egyik oka annak, hogy a forradalom vereséget szenvedett az első hároméves hadjáratban!

A nacionalizálás — mondja a következő érv — erősíti a burzsoá állam központi hatalmát! Először is ezzel az érvvel azért hozakodnak elő, hogy bizalmatlanságot ébresszenek *az egyes nemzetiségek* szociáldemokrata pártjaiban. „Lehetséges — írta P. Maszlov az *„Obrazovanyije“* 1907. évi 3. számának 104. oldalán —, hogy a parasztok egyes vidékeken beleegyeznének földjeik felosztásába, de elég, ha egyetlen nagy országrész (például Lengyelország) parasztjai visszautasítják földjeik felosztását, és az egész föld nacionalizálásának terve ostobaságnak bizonyul.“ No hiszen, szép kis érv! Nem kellene lemondanunk esetleg a köztársaságról is, mivelhogy „elég, ha egyetlen nagy országrész parasztjai visszautasítják“ stb.? Ez nem érv, hanem *demagógia*. A mi politikai programunk kizár minden erőszakot és igazságtalanságot, széleskörű autonómiát követel az egyes országrészek számára (lásd a pártprogram 3. pontját). Nem az a feladat tehát, hogy ismét holmi újabb „biztosítékokat“ agyaljunk ki, amelyek a polgári társadalomban amúgyis elérhetetlenek, hanem az, hogy a proletariátus pártja propaganda- és agitációs munkájával egyesülésre, ne pedig elaprózódásra, a centralizált államok nagy fontosságú feladatainak megoldására, ne pedig az istenhátamögötti vidékek elvadítására és a nemzeti elkülönülésre *szólítson*. Az agrárkérdést Orosz-

ország központi területe oldja meg, a határvidékekre *nem lehet* másképpen hatni, mint *a példa erejével**. Ez minden demokrata számára nyilvánvaló, hogy a szociáldemokratákról már ne is szóljunk. S csak az a kérdés, vajon a proletariátus *felemelje-e* a parasztságot a magasabb célokhoz, vagy pedig maga *süllyedjen le* a parasztság kispolgári színvonalára.

Másodszor, azt állítják, hogy a nacionalizálás fokozza a központi önkényeskedés lehetőségét, a bürokráciát stb. Ami a bürokráciát illeti, meg kell jegyeznem, hogy a földek *kezelése* nacionalizálás esetén is a helyi önkormányzatok feladata marad. Ez azt jelenti, hogy az imént idézett érv hamis. A központi hatalom az általános feltételeket állapítja meg, vagyis például megtiltja a föld bármilyen formában történő továbbadását stb. S vajon a mi jelenlegi, vagyis mensevik programunk nem bocsátja „a demokratikus állam rendelkezésére" nemcsak az „áttelepítési alapot", hanem „az egész állam szempontjából jelentős erdőket és vizeket" is? De esztelenség a homokba dugni a fejünket, hiszen itt is *határtalan* önkényeskedés lehetséges, mivel maga a központi államhatalom fogja meghatározni, *miféle* vizek és erdők jelentősek az egész állam szempontjából. A mensevikek nem ott keresik a „biztosítékokat", ahol kellene: *csak* teljes központi demokratizmus, csak a *köztársaság* biztosíthatja, hogy minél kisebb legyen a valószínűségük a központ és az egyes területek közti összeütközéseknek.

„Erősödik a burzsoá állam" — kiáltják a mensevikek, akik titokban támogatják a burzsoá monarchistákat (a kadetokat), a nyilvánosság előtt pedig a mellüket verik arra gondolva, hogy ők a polgári köztársaságiakat is támogatják. Az igazi történelmi kérdés, amelyet az objektív történelmi és társadalmi fejlődés elénk tűzött, így hangzik: az agrárfejlődés porosz vagy amerikai típusa? az álalkotmányosság fügefalevelével leplezett földesúri monarchia, vagy paraszti (farmer) köztársaság? Aki nem

* A tőkés államban a föld-magántulajdon és a nacionalizálás *nem fér meg* egymás mellett. Valamelyiknek felül kell kerekednie. A munkáspártnak az a feladata, hogy a magasabb fokú rendszer mellett szálljon síkra.

akarja meglátni *ezt* az objektív történelmi kérdésfeltevést, az ámítja önmagát és becsap másokat, az kispolgári módon elrejtőzik az éles osztályharc elől, a demokratikus forradalom kérdésének nyílt, egyszerű és határozott felvetése elől.

A „burzsoá államtól“ nem szabadulhatunk meg. Erről csak nyárspolgárok ábrándozhatnak. Forradalmunk éppen azért polgári forradalom, mert ebben a forradalomban nem a szocializmus és a kapitalizmus közt folyik a harc, hanem *a kapitalizmus két formája*, a kapitalizmus fejlődésének két útja, a polgári demokratikus intézmények két formája között. A mensevik Novoszedszkij véleménye szerint az októbristák vagy a kadetok monarchiája is „*viszonylagos*“ polgári „demokrácia“. A proletár-paraszt köztársaság is polgári demokrácia. Forradalmunkban *egyetlen lépést sem* tehetünk és nem is tettünk anélkül, hogy valamilyen módon *ne támogatnánk* a burzsoázia egyik vagy másik rétegét a régi renddel szemben.

Ha azt mondják, hogy a nacionalizálás azt jelenti, hogy a hadseregre költik a pénzt, a municipalizálás viszont azt, hogy az egészségügyre és a közoktatásra, ez nem egyéb nyárspolgárhoz méltó szofizmánál. Így, szóról szóra így érvel Maszlov: „... A nacionalizálás, azaz (sic!*) a földjáradéknak a hadseregre és hajóhadra való fordítása; a föld municipalizálása, azaz a földjáradéknak a lakosság szükségleteire való fordítása“ („*Obrazovanyije*“, 1907. 3. sz. 103. old.). Ez kispolgári szocializmus, vagyis: úgy akarnak verebet fogni, hogy sót hintenek a farkára! A derék Maszlov nem is gondolt arra, hogy ha Oroszországban a zemsztvók, Nyugaton pedig a helyi önkormányzatok többet költenek egészségügyre stb., mint az állam, ez csak azért van, mert a burzsoá állam már elvégezte a *saját* legfontosabb kiadásait (a burzsoázia osztályuralmának biztosítására) a legnagyobb jövedelmet nyújtó forrásokból, s a helyi intézményeknek az úgynevezett „közszükségletekre“ a *másodrangú* forrásokat hagyta meg. Százezreket a hadseregre, filléreket a *proletariátus* szükségleteire, — ez a burzsoá állam kiadásainak tényleges aránya, és

* — Így! — *Szerk.*

Maszlovnak kell lenni ahhoz, hogy valaki azt higgye, elég a földjáradékot a helyi önkormányzatok „rendelkezésére“ *bocsátani*, és a furfangos mensevik „politikusok“ máris túljártak a burzsoá állam eszén! Talán ennek a „furfangos politikának“ az lesz az eredménye, hogy a polgári állam majd a proletárokra fogja költeni a százezreket, a filléreket pedig a hadseregre meg a hajóhadra?

A mensevikek valójában kispolgári politikát folytatnak: a helyi önkormányzat vidéki csendjébe menekülve kitérnek annak a történelem által felvetett égető kérdésnek a megoldása elől, hogy farmerek centralizált polgári köztársasága legyen-e nálunk, vagy pedig junkerek centralizált polgári monarchiája. Ne térjenek ki a kérdés elől, uraim! Hiába minden provincializmus, hiába minden kacérkodás a municipális szocializmussal, mert mindez nem mentesíti önöket attól, hogy *feltétlenül* részt vegyenek ennek az *égető* kérdésnek a megoldásában. Agyafúrt okoskodásuk valójában csak azt jelenti, hogy titokban a kadet tendenciát támogatják, s nem értik a köztársasági tendencia jelentőségét.

A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve világosan tanúsítja, hogy amikor a mensevikek a municipalizálás mellett szállnak síkra, a fábiánusok európai „municipális szocializmusával“ kacérkodnak. „Néhány elvtárs — mondta Kosztrov Stockholmban — mintha most hallott volna első ízben a községi tulajdonról. Emlékeztetem őket arra, hogy Nyugat-Európában egy egész irányzata van (úgy van!! Kosztrov akarata ellenére is kikottyantotta az igazságot!) — a «municipális szocializmus» (Angliában)“ (jegyzőkönyv, 88. old.). Arra, hogy ez az *„irányzat“* a *szélsőséges opportunizmus* irányzata, sem Kosztrov, sem Larin* nem gondolt. A szociálforradalmárok megengedhetik maguknak, hogy a kispolgári reformátorságot belekeverjék a polgári forradalom feladataiba, de szociáldemokratákhoz nem illik ilyesmi, uraim! A nyugati polgári értelmiség (Angliában a fábiánusok, Németországban a

* „A parasztkérdés és a szociáldemokrácia“. A mensevik program különösen ködös kommentárja. Lásd 66. old. A municipalizálásnak ez a szerencsétlen bajnoka a 103. oldalon *legjobb* megoldásként a *nacionalizálást* említi!

bernsteinisták, Franciaországban a brousse-isták) érthető okokból az állam *rendjének* kérdései helyett a helyi *önkormányzat* kérdéseire fekteti a súlyt. Nálunk viszont éppen az állam *rendjének*, az államrend agráralapjának kérdése vár megoldásra, s aki ebben a kérdésben a „municipális szocializmust" védelmezi, az az agrárszocializmussal *kacérkodik*. Hadd siessenek a kispolgárok „fészket rakni" a jövendő demokratikus Oroszország békés önkormányzataiban. A proletariátusnak nem az a feladata, hogy e cél érdekében szervezze a tömegeket, hanem az, hogy forradalmi harcra szervezze meg őket — ma a *teljes* demokratizálásért, holnap pedig a szocialista forradalomért.

Nekünk, bolsevikoknak, gyakran tesznek szemrehányást, hogy forradalmi nézeteink utópikusak, fantasztikusak. S különösen gyakran halljuk ezt a szemrehányást éppen a nacionalizálással kapcsolatban. Holott éppen ebben az esetben van a legkevesebb alapja. Aki a nacionalizálást „utópiának" tartja, az nem gondolkodik azon, hogy a politikai és az agrárátalakulás terjedelmének szükségképpen összhangban kell lennie. A nacionalizálás — az átlagos kispolgár szempontjából! — éppen olyan „utópikus", mint a köztársaság. S ez is, az is épp olyan utópikus, mint a *„paraszti"* agrárforradalom, vagyis a parasztfelkelés győzelme egy kapitalista országban. Mindezek az átalakítások egyformán „nehezek" a mindennapos nyugodt fejlődés szempontjából. És ha éppen a nacionalizálást, és csak a nacionalizálást kiáltják ki utópikusnak, ez mindenekelőtt azt mutatja, hogy *nem értik* a gazdasági és a politikai átalakítás szükségszerű és elválaszthatatlan kapcsolatát. Nem lehet elkobozni a földesúri földeket (ami pedig olyan program-követelés, amelyet mind a bolsevikok, mind a mensevikek elismernek), ha nem döntjük meg a földesúri (s egyszersmind októbrista, nem tisztán földesúri) önkényuralmat. S nem lehet megsemmisíteni az önkényuralmat, ha nem lépnek a forradalmi cselekvés mezejére az öntudatos milliós tömegek, ha nem tör fel belőlük a tömeges hősiesség hatalmas áradata, ha hiányzik belőlük az elszántság és a képesség arra, hogy „megostromolják az eget", mint Marx Károly mondta a Kommün idején a párizsi munkásokról[70]. A forradalmi energiának

ez a kiáradása viszont elképzelhetetlen, ha nem szüntetjük meg radikálisan a hűbériségnek a parasztságot évszázadok óta fojtogató *összes* maradványait, beleértve az *egész* középkori földtulajdont, a kincstári „obscsina" összes béklyóit, a kormány átkos emlékű „könyöradományait" stb. stb. stb.

Helyszűke miatt (hiszen már amúgy is túlléptem azt a terjedelmet, amelyet a „Przegląd"[71] szerkesztősége megszabott) nem térek ki könyvem *ötödik* fejezetének tartalmára („Az osztályok és a pártok a második duma agrárvitáinak tükrében").

A *parasztoknak* a dumában elhangzott beszédei politikai szempontból óriási jelentőségűek, mert kifejezik a parasztok szenvedélyes vágyát, hogy megszabaduljanak a földesúri elnyomástól, mert izzó gyűlölettel fordulnak a középkori szellem és a bürokrácia ellen, mert felszínre tör bennük az *egyszerű* parasztok ösztönös, közvetlen, gyakran naiv és nem egészen világos, de egyszersmind viharos forradalmisága, ami minden hosszadalmas fejtegetésnél jobban bizonyítja, mekkora potenciális romboló energia halmozódott fel a parasztság tömegeiben a nemesség, a földbirtokosok és a Romanovok ellen. Az öntudatos proletariátusnak az a feladata, hogy könyörtelenül megvilágítsa, leleplezze és kiküszöbölje az oly nagyszámú kispolgári ámítást, álszocialista szólamot és gyerekesen naiv reményt, amelyet a parasztok az agrárforradalomhoz fűznek, — de nem azért, hogy megnyugtassa és lecsendesítse a parasztot (mint a népszabadság árulói, a kadet urak tették mind a két dumában), hanem azért, hogy acélos, rendíthetetlen és elszánt forradalmiságot ébresszen a tömegekben. E *forradalmiság* nélkül, a *paraszti* tömegek szívós és kíméletlen harca nélkül reménytelen „utópia" az elkobzás is, a köztársaság is, az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog is. Ezért a marxistáknak világosan és határozottan kell felvetniük a kérdést: Oroszország gazdasági fejlődésének két iránya, a kapitalizmus két útja egészen határozottan kirajzolódott. Fontolja meg ezt mindenki alaposan. Az első forradalmi hadjárat folyamán, az 1905-től 1907-ig terjedő három év alatt ez a két irány nem elméleti általánosításként, nem az 1861 óta folyó fejlődés ilyen és

ilyen *jellegzetességeiből* adódó következtetésként rajzolódott ki előttünk. Nem, ez a két irány most éppen mint az ellenséges osztályok által *kijelölt* két irány világosodott meg előttünk. A földbirtokosok és a kapitalisták (az októbristák) teljes egészében megértették, hogy a kapitalista úton kívül nincs más út, s hogy *ők* nem haladhatnak ezen az úton az „obscsina" erőszakos, gyorsított ütemű szétzúzása, mégpedig olyan szétzúzása nélkül, amely azonos ... a nyílt uzsorával, rablással, a rendőrség, illetve a „büntető" osztagok „eszeveszett tombolásával és fosztogatásával". Olyan „operáció" ez, amelybe igen könnyen beletörhet a bicskájuk! A parasztok tömegei pedig ez alatt a három év alatt éppen ilyen világosan megértették, hogy hiába reménykednek a „cár atyuskában", hiába számítanak békés útra, forradalmi harcot kell folytatniuk általában minden középkori maradvány, s kiváltképpen az egész középkori földtulajdon teljes megszüntetése céljából.

A szociáldemokrácia egész propagandájának és agitációjának arra kell irányulnia, hogy ezeket az eredményeket tudatosítsa a tömegekben, s előkészítse a tömegeket arra, hogy fölhasználják ezeket a tapasztalatokat egy minél jobban megszervezett, erélyes és megingathatatlan támadásra a forradalom *második* hadjáratában.

Ezért nagyon is reakciós Plehanovnak az a Stockholmban tett kijelentése, hogy ha a proletariátus és a parasztság ragadja meg a hatalmat, ez a „narodovolec irányzat" feltámadását jelenti. Maga Plehanov vitte ad abszurdum a dolgot; szerinte ugyanis lehetséges „paraszti agrárforradalom" anélkül, hogy a proletariátus megragadná a hatalmat, anélkül, hogy a parasztság megragadná a hatalmat! Ellenkezőleg cselekedett Kautsky: a bolsevikok és a mensevikek közti szakadás kezdetén nyilvánvalóan az utóbbiak felé hajlott, de később eszmeileg az előbbieknek adott igazat, elismerve, hogy a forradalom csak „a proletariátus és a parasztság szövetsége" esetén győzhet.

Az egész középkori földtulajdon teljes megszüntetése nélkül, a föld teljes „megtisztítása", vagyis nacionalizálása nélkül elképzelhetetlen ez a forradalom. A proletariátus pártjának az a feladata, hogy népszerűsítse a leg-

következetesebb és legradikálisabb polgári agrárforradalomnak ezt a jelszavát. S majd ha már teljesítettük *ezt* a feladatot, akkor fogjuk megvizsgálni a további távlatokat; megnézzük, vajon ez a forradalom *csak* annak teremti-e meg a feltételét, hogy a termelőerők amerikai ütemben fejlődjenek a kapitalizmusban, *vagy pedig* a nyugati szocialista forradalom prológusává lesz.

1908 július 18.

P. S.* Nem ismétlem el itt agrárprogram-tervezetemet, amelyet az OSzDMP stockholmi kongresszusa elé terjesztettem, s amelyet már több ízben közöltek a szociáldemokrata irodalomban. Csupán néhány gondolatot említek. Minthogy a tőkés agrárfejlődésnek két iránya van, a programba feltétlenül be kell venni a „ha" szócskát (a stockholmi kongresszus műszava), vagyis a programnak mindkét lehetőséggel számolnia kell. Más szóval: amíg a helyzet nem változik, a föld szabad használatát, a föld bérleti díjának leszállítása céljából bíróságok felállítását, a rendiség megszüntetését stb. követeljük. *Egyszersmind azonban harcolunk a jelenlegi* irány ellen, támogatjuk a parasztok forradalmi követeléseit a termelőerők gyors fejlődése, az osztályharc minél nagyobb arányú kibontakozása és szabadsága érdekében. A szociáldemokrata munkáspárt a parasztoknak a középkori maradványok ellen irányuló forradalmi harcát támogatva megmagyarázza, hogy a kapitalista társadalomban az agrárviszonyok legjobb formája (s egyben a hűbériség felszámolásának legjobb formája) a föld nacionalizálása, hogy a radikális agrárátalakítás, a földbirtokosok földtulajdonának elkobzása és a föld nacionalizálása csak radikális politikai forradalommal, az önkényuralom megdöntésével és demokratikus köztársaság megteremtésével együtt valósítható meg.

---

* — Postscriptum — utóirat. — *Szerk.*

Ez agrárprogram-tervezetem *tartalma*. Azt a részét, amelyben az *egész* jelenlegi agrárátalakulás polgári jellegzetességeit ismertetem és a szociáldemokrácia tisztán proletár álláspontját világítom meg, Stockholmban *elfogadták*, s *bevették* a jelenlegi programba.

Megjelent:
„Przegląd Socjaldemokratyczny"
6. sz. 1908 augusztus.
Aláírás: N. Lenin.

ROBBANÓANYAG A VILÁGPOLITIKÁBAN

A forradalmi mozgalom Európa és Ázsia különböző államaiban az utóbbi időben olyan erősen érezteti hatását, hogy most már elég világosan kirajzolódik előttünk a proletariátus nemzetközi harcának újabb és az előbbinél hasonlíthatatlanul magasabb szakasza.

Perzsiában ellenforradalom játszódott le, amelyben sajátos módon egyesült az oroszországi első duma szétkergetése az 1905 végén kitört oroszországi felkeléssel. Az orosz cár hadserege, melyet oly szégyenletesen megvertek a japánok, revánsot vesz, buzgón szolgálva az ellenforradalmat. Az oroszországi kivégzési hőstettek, büntetőkülönítmények, kegyetlenkedések és fosztogatások után most ugyanazok a kozákok Perzsiában vitézkednek a forradalom elfojtásában. Hogy Romanov Miklós a feketeszázas földbirtokosok, meg a sztrájkoktól és a pogárháborútól megrémült tőkések élén most a perzsa forradalmárok ellen fordítja haragját, az érthető, s a nemzetközi hóhér szerepe sem új az istenfélő orosz harcosok számára. De hogy Anglia farizeus módra kezét mossa, s szemmelláthatólag baráti semlegességet tanúsít a perzsa reakciósok meg az abszolutizmus hívei iránt, ez egy kissé másfajta jelenség. Az angol liberális burzsoázia, melyet módfelett ingerel a hazai munkásmozgalom növekedése, s félelemmel tölt el az indiai forradalmi harc fellendülése, egyre gyakrabban s mind nyíltabban, mind félreérthetetlenebbül mutatja, milyen *vadállatokká* válnak a „legcivilizáltabb“, az alkotmányosság legmagasabb iskoláját kijárt európai „politikusok“, mihelyt a dolgok odáig fejlődnek, hogy a tömegek harcra kelnek a tőke, a tőkés gyarmati rendszer, vagyis az elnyomás,

a rablás és az erőszak rendszere ellen. Nehéz helyzetben vannak a perzsa forradalmárok egy olyan országban, amelyen már majdnem meg akartak osztozni egyrészt India urai, másrészt az ellenforradalmi orosz kormány. De a tebrizi szívós harc, a forgandó hadiszerencse, mely számos esetben a forradalmároknak kedvezett — pedig már azt hitték róluk, hogy teljesen szétverték őket —, azt mutatja, hogy a sah pribékjei, még ha az orosz Ljahovok[72] és az angol diplomaták segítik is őket, lent, a tömegekben a legerősebb ellenállásba ütköznek. Ilyen forradalmi mozgalmat, amely katonai erővel tud visszavágni a restaurációs kísérletekre, amely e kísérletek hőseit arra kényszeríti, hogy más nemzetbeliekhez forduljanak segítségért, nem lehet megsemmisíteni, s ilyen körülmények között a perzsa reakció legteljesebb diadala is csak a népi felháborodás újabb kitöréseinek elindítója lenne.

Törökországban a hadseregben győzött az ifjútörökök vezette forradalmi mozgalom. Igaz, hogy ez a győzelem félgyőzelem vagy még annál is kevesebb, mert a török II. Miklós egyelőre csak azt ígérte meg, hogy ismét érvénybe lépteti a híres török alkotmányt. De a forradalmak ilyen félgyőzelmei, a régi hatalomnak ilyen kikényszerített, sietve tett engedményei a legjobb biztosítékai annak, hogy a polgárháborúnak újabb, sokkal radikálisabb és élesebb fordulatai következnek, amelyek már nagyobb néptömegeket fognak megmozgatni. A polgárháború iskoláját pedig a népek nem járják ki hiába. Nehéz iskola ez, s a teljes tananyag *feltétlenül* magában foglalja az ellenforradalom győzelmeit, a felbőszült reakciósok őrjöngését, a régi hatalom barbár megtorlásait a lázadókkal szemben stb. De csak megrögzött vaskalaposok és kiszáradt agyú múmiák siránkozhatnak azon, hogy a népek beiratkoznak ebbe a gyötrelmes iskolába; az elnyomott osztályok ebben az iskolában megtanulják, hogyan kell polgárháborút viselni, megtanulják, hogyan kell győzni a forradalomban; ez az iskola koncentrálja a modern rabszolgák tömegeiben azt a gyűlöletet, mely titokban örökké benne él az elgyötört, tanulatlan, tudatlan rabszolgákban, s amely a rabszolgasorsuk szégyenletes voltát felismerő rabszolgák legnagyobb történelmi hőstetteihez vezet.

Indiában a „civilizált“ angol tőkések bennszülött rabszolgái épp a legutóbbi időben kezdik kellemetlenül nyugtalanítani „uraikat“. Se vége, se hossza annak az erőszakoskodásnak és fosztogatásnak, amit Anglia indiai kormányzási rendszerének neveznek. Sehol a világon — persze Oroszországot kivéve — nincs ilyen tömegnyomor, ilyen krónikus éhínség a lakosság körében. A szabad Britannia legliberálisabb és legradikálisabb politikusai — például John Morley, a „haladó“ (valójában: a tőkét kiszolgáló) publicisták csillaga, aki oly nagy tekintélynek számít az orosz és nem orosz kadetok szemében — mihelyt India kormányzói lesznek, igazi Dzsingisz kánokká válnak, akik a rájuk bízott lakosság „lecsendesítése“ érdekében bármilyen rendszabályt képesek szentesíteni, a politikai ellenzék tagjainak *lemészárlásától* sem riadva vissza! Az angol szociáldemokraták kis hetilapját, a „Justice“-ot („Igazság“) Indiában *betiltották* ezek a Morley-féle liberális és „radikális“ gazemberek. S mikor Keir-Hardie, az angol parlament tagja, a „Független Munkáspárt“ (Independent Labour Party) vezére, arra a merészségre vetemedett, hogy Indiába utazott, és a bennszülötteknek a demokrácia legelemibb követelményeiről mert beszélni, az egész angol burzsoá sajtó felzúdult a „lázadó“ ellen. S a legbefolyásosabb angol lapok most fogcsikorgatva beszélnek az India nyugalmát felbolygató „agitátorokról“, és örömmel fogadják az indiai demokrata újságírók ellen hozott hamisítatlan orosz, merőben plehwei bírói ítéleteket és adminisztratív megtorló rendszabályokat. Ámde az indiai utcák népe kezd kiállni *saját* írói és politikai vezérei mellett. Az angol sakálok aljas ítélete, melyet Tilak, a hindu demokrata ellen hoztak — sokévi száműzetéssel sújtották, holott az angol képviselőházban épp e napokban elhangzott interpelláció kiderítette, hogy a hindu esküdtek fel akarták menteni, s az elmarasztaló ítéletet *az angol esküdtek szavazataival* hozták meg! — a pénzeszsák lakájainak e demokrata ellen elkövetett bosszúja Bombayban utcai tüntetéseket és sztrájkot idézett elő. Már az indiai proletariátus is eljutott az öntudatos politikai tömegharcig, — ha pedig így van, akkor az angol—orosz rendszernek befellegzett Indiában! Az európaiaknak az ázsiai országok gyarmati

kifosztásával sikerült egyiküket — Japánt — úgy megedzeniük, hogy nagy katonai győzelmeket tudott kivívni, amelyekkel biztosította önálló nemzeti fejlődését. Nem kétséges, hogy az angolok évszázados indiai garázdálkodása és az „élenjáró" európaiaknak a perzsa és az indiai demokrácia ellen folytatott mostani harca *meg fogja edzeni* az ázsiai proletárok millióit és tízmillióit, hogy épp ilyen győzelmesen harcolhassanak elnyomóik ellen (mint a japánok). Az öntudatos európai munkásnak már Ázsiában is vannak társai, s ezeknek a száma nem is napról napra, hanem óráról órára fog növekedni.

Kínában az utóbbi hónapokban szintén rendkívüli erővel bontakozott ki a középkori viszonyok elleni forradalmi mozgalom. Igaz, hogy az éppen most kibontakozó mozgalomról még semmi határozottat sem mondhatunk — oly kevés adatunk van róla, s oly gyakoriak a Kína különböző vidékein kirobbanó lázadásokról szóló hírek —, de kétségtelen, hogy Kínában, kivált az orosz—japán háború óta, az „új szellem" és az „európai áramlatok" jelentős erősödése észlelhető, elkerülhetetlen tehát az is, hogy a régi kínai lázadások egy tudatos demokratikus mozgalomba nőjenek át. Hogy ezúttal a gyarmati rablás egyes résztvevői nyugtalankodni kezdtek, az látható a franciák indokínai viselkedéséből: *segítettek* a kínai „történelmi hatalomnak", hogy leszámoljon a forradalmárokkal! Féltették a „saját", Kínával szomszédos ázsiai birtokaiknak épségét.

A francia burzsoázia azonban nemcsak ázsiai birtokai miatt aggódik. A Párizs környéki Villeneuve-St.-Georges-ban emelt barikádok, a barikádokat építő sztrájkolók elleni sortűz (július 30 (17), csütörtök), — ezek az események ismét megmutatták, hogy Európában élesződik az osztályharc. A radikális Clémenceau, aki a kapitalisták nevében kormányozza Franciaországot, rendkívüli buzgalommal munkálkodik azon, hogy a proletariátusból kiölje a polgári-köztársasági illúziók utolsó maradványait is. Clémenceau alatt alighanem gyakoribb jelenséggé vált, mint azelőtt, hogy a katonaság munkásokra tüzel a „radikális" kormány parancsára. Clémenceau-t a francia szocialisták már ezért is „Vörösnek" csúfolják, s most,

mikor ügynökei, csendőrei és tábornokai ismét munkásvért ontanak, a szocialistáknak eszükbe jut az a szállóige, melyet a munkásság küldötteinek mondott egy alkalommal ez a leginkább haladó szellemű burzsoá republikánus: „mi és önök a barikádnak más-más oldalán állunk". Igen, a francia proletariátus és a legszélsőségesebb burzsoá republikánusok végérvényesen szembekerültek egymással a barikádon. Franciaország munkásosztályának sok vére elfolyt, amíg kivívta és megvédte a köztársaságot, s most, a teljesen megszilárdult köztársasági rendszer talaján mind gyorsabban közeleg a tulajdonosok és a dolgozók döntő harca. „Ez nem puszta verekedés volt — írja az „Humanité"[78] július 30-ról —, hanem kisebbfajta ütközet." A tábornokok és a rendőrök mindenáron provokálni akarták a munkásokat, és a békés, fegyvertelen tüntetést vérfürdővé szerették volna változtatni. De amikor a katonaság minden oldalról körülfogta a sztrájkolókat és a tüntetőket, s rátámadt a fegyvertelen emberekre, ellenállásba ütközött; szinte pillanatok alatt barikádok nőttek ki a földből, és olyasmi történt, ami egész Franciaországot izgalomba hozta. Ezek a deszkákból összetákolt barikádok nevetségesen silányak voltak — írja ugyanez az újság. De nem ez a fontos. Az a fontos, hogy a harmadik köztársaságban már kimentek a divatból a barikádok. Most „Clémenceau újra divatba hozza őket" — s a tetejébe épp olyan kendőzetlenül érvel, ahogy a polgárháborúról beszéltek „1848 júniusának hóhérai és Galliffet 1871-ben".

S nemcsak a szocialista sajtó idézi fel a július 30-i eseményekkel kapcsolatban ezeket a nagy történelmi dátumokat. A burzsoá lapok veszett dühvel rontanak a munkásoknak, azzal vádolva őket, hogy úgy viselkedtek, mintha szocialista forradalmat akartak volna kirobbantani. Az egyik polgári lap beszámol egy kisebb, de jellemző epizódról, amely jól érzékelteti, milyen hangulat uralkodott a két fél körében az esemény színhelyén. Amikor a munkások egyik sebesült társukkal elhaladtak Virvaire tábornok mellett, aki a sztrájkolók elleni támadást irányította, a tüntető tömeg soraiból ilyen kiáltások hallatszottak: „Saluez!" („Tisztelegjen!"). S a burzsoá köztársaság tábornoka tisztelgett az ellenség sebesült harcosának.

A proletariátus és a burzsoázia harcának élesedése valamennyi fejlett kapitalista országban megfigyelhető, de az eltérő történelmi feltételek, a különböző politikai rendszerek és a munkásmozgalom más-más formái folytán ugyanaz a tendencia különféleképpen nyilvánul meg. Amerikában és Angliában, ahol teljes politikai szabadság van, ahol a proletariátusnak egyáltalán nincsenek, vagy legalábbis alig vannak valamennyire is eleven forradalmi és szocialista hagyományai, ez az élesedés a trösztök elleni mozgalom erősödésében, a szocialista mozgalomnak és a vagyonos osztályok iránta tanúsított figyelmének rendkívüli növekedésében nyilvánul meg, valamint abban, hogy a munkásszervezetek — olykor még a tisztán gazdasági szervezetek is — tervszerű, önálló, proletár politikai harcra térnek át. Az osztályharc élesedése Ausztriában, Németországban és részint a skandináv országokban is megmutatkozik a választási harcban, a pártok viszonyában, valamint abban, hogy a különböző árnyalatú s minden rendű és rangú burzsoák egyre inkább összefognak a közös ellenség, a proletariátus ellen, s megszigorítják a bírói és rendőri megtorló intézkedéseket. A két ellenséges tábor lassan, de biztosan gyűjti erejét, erősíti szervezeteit, s egyre élesebben eltávolodik egymástól a társadalmi élet minden területén, mintegy készülődve — némán és elszántan — a közelgő forradalmi ütközetekre. A latin országokban — Olaszországban és különösen Franciaországban — az osztályharc élesedése rendkívül viharos, heves, részint valósággal forradalmi kitörésekben fejeződik ki, amikor a proletariátusnak elnyomói iránt táplált visszafojtott gyűlölete váratlan erővel felszínre tör, és a parlamenti harc „békés" légkörét az igazi polgárháború jelenetei váltják fel.

A proletariátus nemzetközi forradalmi mozgalma a különböző országokban nem fejlődik és nem is fejlődhet egyenletesen és egyformán. Az összes lehetőségek teljes és sokoldalú kihasználása a munka minden területén csupán a különböző országok munkásai osztályharcának eredményeképpen alakul ki. Minden ország hozzájárul a maga értékes, eredeti sajátosságaival a közös áradathoz, de mindegyik ország mozgalmára rányomja bélyegét az egyes

szocialista pártoknak ilyen vagy olyan egyoldalúsága, ilyen vagy olyan elméleti vagy gyakorlati fogyatékossága. Nagyjában és egészében azonban világosan látjuk a nemzetközi szocializmus hatalmas előnyomulását, a proletariátus milliós hadseregeinek tömörülését az ellenséggel való számos konkrét összecsapásban, látjuk a burzsoázia elleni döntő harc közeledtét, s ezt a harcot a munkásosztály most sokkal jobban *előkészíti*, mint a Kommün, a proletároknak e legutóbbi nagy felkelése idején.

S a nemzetközi szocializmusnak ez az előnyomulása az ázsiai forradalmi-demokratikus harc kiéleződésével egyidejűleg különleges és különösen nehéz helyzet elé állítja az orosz forradalmat. Az orosz forradalomnak nagy nemzetközi szövetségese van Európában is, Ázsiában is, de egyszersmind és *éppen ennek következtében* nemcsak nemzeti, nemcsak oroszországi, hanem *nemzetközi* ellensége is van. Valamennyi kapitalista országban elkerülhetetlen a reakció a proletariátus fokozódó harcával szemben, s ez a reakció az egész világ burzsoá kormányait tömöríti minden népmozgalom, minden forradalom ellen — Ázsiában is, de kiváltképpen Európában. Pártunk opportunistái — éppúgy, mint az oroszországi liberális értelmiség többsége — még ma is olyan polgári forradalomról ábrándoznak Oroszországban, amely nem „taszítaná el“, nem ijesztené meg a burzsoáziát, nem szülne „túlságos“ reakciót, s nem vezetne arra, hogy a forradalmi osztályok megragadják a hatalmat. Hiú remények! Nyárspolgári utópia! A robbanóanyag olyan gyorsan halmozódik fel a világ valamennyi fejlett államában, a tűzvész annyira szemmelláthatólag terjed át Ázsia legtöbb államára, melyek tegnap még mély álmukat aludták, hogy teljesen elkerülhetetlen a nemzetközi burzsoá reakció erősödése és minden egyes nemzeti forradalom élesedése.

Az ellenforradalom Oroszországban nem hajtja és nem is hajthatja végre forradalmunk történelmi feladatait. Az orosz burzsoázia elkerülhetetlenül egyre jobban vonzódik a proletárellenes és demokráciaellenes nemzetközi áramlathoz. Ne a liberális szövetségesekre számítson az orosz proletariátus. Haladjon önállóan a maga útján a forradalom teljes győzelme felé, támaszkodjon arra a szükség-

letre, hogy Oroszországban maguknak a paraszti tömegeknek kell erőszakos úton megoldaniuk az agrárkérdést, segítse a paraszti tömegeket abban, hogy megdöntsék a feketeszázas földbirtokosok és a feketeszázas önkényuralom hatalmát, tűzze maga elé azt a feladatot, hogy megteremtse Oroszországban a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúráját, s ne feledje el, hogy harca és győzelmei elválaszthatatlanul összefüggenek a nemzetközi forradalmi mozgalommal. Ne ringassuk magunkat illúziókban az ellenforradalmi (nemcsak Oroszországban, hanem az egész világon is ellenforradalmi) burzsoázia liberalizmusát illetően! Kísérjük nagyobb figyelemmel a nemzetközi forradalmi proletariátus erősödését!

„Proletarij" 33. sz.
1908 július 23 (augusztus 5).

A SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE[74]

Maszlov elvtárs elméleti baklövéseinek fenti ismertetését N. Leninnek abból a munkájából vettük, melyben rendszerezetten elemzi agrárfejlődésünk tendenciáit. Magától értetődik, hogy a legsekélyesebb revizionizmus szellemétől áthatott „eredeti" maszlovi agrárelméletek leleplezése elkerülhetetlenül elvezet a pártprogram egyes tételeinek bírálatához is. Véleményünk szerint éppen ideje lenne vitát indítani erről a kérdésről a pártsajtóban.

Ami pedig Maszlov elvtárs elméleti „felfedezéseit" illeti, erről elsősorban Plehanov elvtárshoz szeretnénk néhány szót intézni, mint agrár-revizionistánk őrangyalához.

A „Golosz Szocial-Demokrata" 6—7. számában Ön igen fontos elméleti kérdéseket tárgyalva mellékesen olyan kitérő, kétértelmű okoskodásba bocsátkozott, melyet kénytelenek vagyunk *méltatlannak* minősíteni. Ön nem átallotta kijelenteni a sajtóban, hogy pártunknak ilyen és ilyen tagjait *nem tekinti elvtársainak*, de nem volt bátorsága nyíltan és érthetően megmagyarázni, hogy Ön akar-e búcsút mondani szervezetünknek, vagy pedig ilyen meg ilyen tagokat ki akar záratni a pártból. Ez az eljárás gyáva is, meg otromba is.

Gondolkozzék csak Plehanov elvtárs, a megvesztegethetetlenség bajnoka, az Ön Maszlovjának revizionista hőstettein. Hiszen épp az Ön portáján követte el őket, ahol Önt, az irodalomból ítélve, amolyan félelmetes Dumbadzenak ismerik. Miért marad hát adósunk Maszlov elvtárs revizionista koholmányainak bírálatával? Miért marad adósunk Marx Károly gazdasági elméletének megvédésé-

vel? S ugyan ki támogatta, ki buzdította a leghevesebben Maszlovot, ha nem Ön?

A mi pártbeli Famuszovjaink szívesen játsszák el a marxizmus rettenthetetlen bajnokainak szerepét — és a frakciós komaság kedvéért még a marxizmustól való legsúlyosabb eltéréseket is készek elleplezni!

„Proletarij" 33. sz.
1908 július 23 (augusztus 5).

A HARCOS MILITARIZMUS ÉS A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA ANTIMILITARISTA TAKTIKÁJA

I

A diplomaták közt nagy az izgalom. Egymást érik a „jegyzékek“, „jelentések“, „nyilatkozatok“; miniszterek sugdolóznak a koronás bábuk háta mögött, akik kezükben pezsgős pohárral „szilárdítják a békét“. De az „alattvalók“ nagyon jól tudják, hogy ahol van a dög, oda gyülnek a keselyűk. S a konzervatív Lord Cromer az angol parlamentben kijelentette, hogy „olyan időket élünk, amikor nemzeti (?) érdekek forognak kockán, fellobbannak a szenvedélyek, s feltűnik az összeütközések veszélye és lehetősége, bármily békések (!) is a kormánykörök szándékai“.

Újabban éppen elegendő robbanóanyag halmozódott fel, s a robbanóanyag még tovább halmozódik. A perzsa forradalom azzal fenyeget, hogy megbolygatja a határmezsgyéket: az „érdekszférákat“, amelyeket az európai hatalmak Perzsiában kijelöltek. A törökországi alkotmánymozgalom azzal fenyeget, hogy az európai kapitalista rablók karmaiból kiragadja ezt a hitbizományt; fenyegetővé vált továbbá a réges-régi, de most kiéleződött macedón, közép-ázsiai, távol-keleti stb. stb. „kérdés“.

Márpedig a jelenleg fennálló, nyílt és titkos szerződések, egyezmények stb. hálózata mellett bármelyik „hatalom“ könnyed megfricskázása elegendő ahhoz, hogy a „szikrából láng lobbanjon“.

És minél fenyegetőbben csörtetik a kardot a kormányok egymás ellen, annál kíméletlenebbül nyomják el az antimilitarista mozgalmat otthon, a saját országukban.

Az antimilitaristák üldözése mind kiterjedésben, mind erősségben egyre inkább fokozódik. Clémenceau—Briand „radikális-szocialista“ kormánya az erőszak alkalmazásában semmivel sem marad mögötte Bülow konzervatív junker-kormányának. Németországban az „ifjúsági szervezetek“ feloszlatása az új egyesülési és gyülekezési törvény alapján, amely a 20 éven aluli fiataloknak megtiltja a politikai gyűlések látogatását, rendkívül megnehezítette az antimilitarista agitációt.

Ennek következtében a szocialisták antimilitarista taktikája körül folyó vita, amely a stuttgarti kongresszus[75] óta lecsendesedett, most újból megélénkül a pártsajtóban.

Első pillantásra különös jelenséget tapasztalunk: bár ez a kérdés oly nyilvánvalóan fontos, bár a militarizmusnak a proletariátusra nézve káros volta annyira kézenfekvő, annyira szembeszökő, bajosan találhatunk még egy kérdést, amely körül a nyugati szocialisták között annyi ingadozás, oly sok nézeteltérés volna, mint az antimilitarista taktika körül folyó vitákban.

E kérdés helyes megoldásának elvi előfeltételeit már régen és teljesen szilárdan leszögeztük, és ezekkel kapcsolatban nincsenek is nézeteltérések. A jelenkori militarizmus a kapitalizmus következménye. Mindkét formájában nem egyéb, mint a kapitalizmus „életmegnyilvánulása“: úgy is, mint katonai erő, amelyet a kapitalista államok külső összeütközéseik során használnak fel („Militarismus nach aussen“, mint a németek mondják), s úgy is, mint az uralkodó osztályok fegyvere a proletariátus mindennemű (gazdasági és politikai) mozgalmainak letörésére („Militarismus nach innen“). Ezt a felfogást több nemzetközi kongresszus (a párizsi 1889-ben, a brüsszeli 1891-ben, a zürichi 1893-ban és végül a stuttgarti 1907-ben) szabatosan kifejezte határozataiban. A militarizmus és a kapitalizmus között fennálló e kapcsolatot a legalaposabban a stuttgarti határozat állapítja meg, bár a napirendnek („A nemzetközi konfliktusokról“) megfelelően a stuttgarti kongresszus többet foglalkozott a militarizmusnak azzal a formájával, amelyet a németek úgy neveznek, hogy „Militarismus nach aussen“ (militarizmus „kifelé“). A ha-

tározat erre vonatkozó része így szól: „A kapitalista államok közötti háborúk rendszerint világpiaci versenyük következményei, mivel mindegyik állam nemcsak arra törekszik, hogy biztosítsa magának azt a területet, amelyen áruit eladja, hanem arra is, hogy újabb területeket hódítson, s ebben idegen népek és országok leigázása játssza a főszerepet. Ezeket a háborúkat továbbá az a szakadatlan fegyverkezés idézi elő, amelyet a militarizmus, a burzsoázia osztályuralmának és a munkásosztály politikai elnyomásának fő eszköze ír elő.

A háborúknak kedvező talajul szolgálnak a nacionalista előítéletek, amelyeket a civilizált országokban rendszeresen terjesztenek az uralkodó osztályok érdekében abból a célból, hogy a proletártömegeket elvonják saját osztályfeladataiktól, és elfeledtessék velük a nemzetközi osztályszolidaritásból fakadó kötelességüket.

A háborúk tehát a kapitalizmus lényegében gyökereznek; csak akkor szűnnek meg, amikor megszűnik a kapitalista rend, illetőleg, amikor a haditechnikai fejlődés okozta rengeteg ember- és pénzáldozat s a népeknek a fegyverkezés okozta felháborodása e rendszer megszüntetéséhez vezet.

A munkásosztály, amely a legtöbb katonát adja, s amelynek a legnagyobb anyagi áldozatokat kell hoznia, különösen természetes ellensége a háborúnak, mivel a háborúk ellenkeznek a munkásosztály céljával, azzal a céllal, hogy megteremtse a szocialista elven alapuló gazdasági rendet, amely valóra fogja váltani a népek szolidaritását . . ."

II

Szóval a militarizmus és a kapitalizmus közt elvi összefüggés van; ezt a szocialisták szilárdan leszögezték, s e kérdésben nincsenek nézeteltérések. De ennek az összefüggésnek az elismerése még nem szabja meg konkrétan a szocialisták antimilitarista *taktikáját*, nem dönti el azt a gyakorlati kérdést, hogyan kell harcolni a militarizmus terhei ellen, s hogyan kell megakadályozni a háborúkat.

Itt aztán az e kérdésekre adott különböző válaszokban már jelentős nézeteltéréseket látunk a szocialisták között. A stuttgarti kongresszuson ezek a nézeteltérések különösen érzékelhetően jelentkeztek.

Az egyik póluson a Vollmar-féle német szociáldemokraták állnak. Ezek így érvelnek: ha a militarizmus a kapitalizmus szülötte, ha a háborúk a kapitalista fejlődés szükségszerű velejárói, akkor nincs szükség semmiféle külön antimilitarista tevékenységre. Így nyilatkozott Vollmar az esseni pártkongresszuson. Abban a kérdésben viszont, hogy milyen magatartást tanúsítsanak a szociáldemokraták hadüzenet esetén, a német szociáldemokraták többsége, élén Bebellel és Vollmarral, szilárdan kitart amellett, hogy a szociáldemokratáknak meg kell védelmezniük hazájukat a támadással szemben, kötelességük részt venni a „védelmi" háborúban. Ezen az alapon aztán Vollmar Stuttgartban már odáig ment, hogy kijelentette: „bárhogy szeressük is az emberiséget, ez nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy jó németek legyünk", Noske szociáldemokrata képviselő pedig a parlamentben jelentette ki, hogy Németország elleni háború esetén „a szociáldemokraták nem fognak elmaradni a polgári pártok mögött, és vállukra veszik a fegyvert"; innen pedig már csak egy lépést kell tennie Noskénak, hogy kijelentse: „szeretnénk, hogy Németország minél jobban fel legyen fegyverezve."

Az ellenkező póluson Hervé híveinek kisszámú csoportja áll. A proletariátusnak nincs hazája, érvelnek az hervéisták. Tehát mindenféle háború a kapitalisták érdekét szolgálja; tehát a proletariátusnak minden háború ellen harcolnia kell. A proletariátusnak minden hadüzenetre katonai sztrájkkal és felkeléssel kell válaszolnia. Az antimilitarista propagandának elsősorban erre kell irányulnia. Stuttgartban Hervé ezért a következő határozati javaslatot terjesztette elő: „... A kongresszus kívánatosnak tartja, hogy *minden hadüzenetre, bárhonnan induljon is ki*, katonai sztrájkkal és felkeléssel válaszoljunk."

Ez a két „szélső" álláspont található ezzel a kérdéssel kapcsolatban a nyugati szocialisták körében. „Mint a nap egy csepp vízben", úgy tükröződik bennük az a két betegség, amely még egyre árt a nyugati szocialista proletariátus

tevékenységének: egyfelől az opportunista tendenciák, másfelől az anarchista frázispufogtatás.

Mindenekelőtt néhány megjegyzést a hazafiságra vonatkozólag. Hogy a „proletároknak nincs hazájuk“, ezt csakugyan így mondja a „Kommunista Kiáltvány“; hogy Vollmar, Noske és társai álláspontja a *nemzetközi* szocializmusnak ezt az alaptételét „arculcsapja“, ez is igaz. De ebből még nem következik, hogy helyes Hervének és az hervéistáknak az az állítása, hogy a proletariátusnak mindegy, milyen hazában él: a monarchista Németországban él-e vagy a köztársasági Franciaországban, avagy a despotikus Törökországban. A haza, vagyis az adott politikai, kulturális és társadalmi környezet, a proletariátus osztályharcának legfontosabb tényezője; és ha nincs igaza Vollmarnak, aki holmi „igaz német“ magatartást szab meg a proletár számára a „hazával“ szemben, akkor éppen úgy nincs igaza Hervének sem, aki megbocsáthatatlanul kritikátlan magatartást tanúsít a proletariátus felszabadító harcának ilyen fontos tényezőjével szemben. A proletariátus számára nem lehetnek közömbösek és érdektelenek harcának politikai, társadalmi és kulturális feltételei, következésképpen nem lehet számára közömbös országának sorsa sem. De az ország sorsa őt csak *annyiban* érdekli, amennyiben ez kihat az ő osztályharcára, nem pedig holmi burzsoá „hazafiságból“, amelyet szociáldemokratának igazán nem illik a szájára venni.

Bonyolultabb a másik kérdés — a militarizmushoz és a háborúhoz való viszony kérdése. Már az első pillantásra látható, hogy Hervé meg nem bocsátható módon összezavarja ezt a két kérdést, megfeledkezik a háború és a kapitalizmus közötti okozati összefüggésről; ha a proletariátus elfogadná az hervéista taktikát, meddő munkára kárhoztatná magát: minden harci készségét (felkelésről lévén szó) az okozat (a háború) elleni harcra fordítaná, és meghagyná az okot (a kapitalizmust).

Az anarchista gondolkozásmód itt egészen leplezetlenül mutatkozik meg. A vak hit mindennemű „action directe“* csodatevő erejében; ennek a „közvetlen cselek-

* — közvetlen cselekvés. — *Szerk.*

vésnek" a kiragadása az általános politikai és társadalmi összefüggésből, anélkül, hogy azt akárcsak a legkevésbé elemeznék; szóval „a társadalmi jelenségek önkényes és mechanisztikus felfogása" (ahogy Karl Liebknecht mondta) szemmellátható.

Hervé terve „nagyon egyszerű": a hadüzenet napján a szocialista katonák dezertálnak, a tartalékosok pedig sztrájkba lépnek, és otthon maradnak. De „a tartalékosok sztrájkja nem puszta passzív ellenállás: a munkásosztály csakhamar áttérne a nyílt ellenállásra, a felkelésre, s ez utóbbinak annál is inkább esélye volna a győzelemre, mert a harcoló hadsereg az ország határain tartózkodna" (G. Hervé. „Leur patrie"*).

Ilyen ez az „igazi, közvetlen és gyakorlati terv", s Hervé, aki ennek sikeréről meg van győződve, azt mondja, hogy minden hadüzenetre katonai sztrájkkal és felkeléssel kell válaszolni.

Mint ebből kiviláglik, itt nem az a kérdés, vajon képes-e a proletariátus arra, hogy amikor célszerűnek találja, sztrájkkal és felkeléssel válaszoljon a hadüzenetre. A vita akörül forog, kötelezni kell-e a proletariátust arra, hogy *minden* háborúra felkeléssel válaszoljon. Ha erre a kérdésre igennel felelünk, megfosztjuk a proletariátust attól, hogy maga válassza meg a döntő ütközet időpontját, és a választást átengedjük az ellenségnek; nem a proletariátus szabná meg tehát — érdekeinek megfelelően — a harc időpontját, amikor ugyanis általános szocialista tudata magas fokon van, amikor szervezettsége szilárd, az alkalom kedvező stb.; nem, a burzsoá kormányok felkelésre provokálhatnák a proletariátust még olyankor is, amikor a viszonyok a proletariátus számára kedvezőtlenek, például olyan háború megindításával, amely különösen alkalmas arra, hogy hazafias és soviniszta szenvedélyeket szítson fel a lakosság széles rétegeiben, s amely ilyenformán elszigetelné a felkelő proletariátust. Ne tévesszük szem elől azt se, hogy a burzsoázia, amely a monarchista Németországtól kezdve egészen a köztársasági Franciaországig és a demokratikus Svájcig oly irgalmatlanul üldözi az

* — „Az ő hazájuk". — *Szerk.*

antimilitarista tevékenységet békeidőben, milyen dühvel szállna szembe minden katonai sztrájkkísérlettel háború esetén, amikor katonai törvények, hadiállapot, haditörvényszék stb. lépnek életbe.

Igaza van Kautskynak, amikor Hervé eszméjéről ezt mondja: „a katonai sztrájk eszméje csupa «jó» szándékból eredt, fennkölt eszme, teli van hősiességgel, de mégsem egyéb, mint hősies ostobaság."

A proletariátus, ha célszerűnek és alkalmasnak látja, a hadüzenetre katonai sztrájkkal válaszolhat; a szociális forradalmat előmozdító egyéb eszközök között a katonai sztrájkot is igénybe veheti. De hogy ezzel a „taktikai recepttel" megkösse magát, az nem érdeke a proletariátusnak.

Így is válaszolt erre a vitás kérdésre a stuttgarti nemzetközi kongresszus.

III

De ha az hervéisták eszméje „hősies ostobaság", Vollmar, Noske és „jobboldali" elvbarátaik álláspontja viszont opportunista gyávaság. Ha a militarizmus a tőke szülöttje, és vele együtt bukik — így okoskodtak Stuttgartban, s kivált Essenben —, akkor nincs szükség külön antimilitarista agitációra: egyszerűen nem kell foglalkozni vele. De hiszen például a munkáskérdés és a nőkérdés radikális megoldása — szálltak velük vitába Stuttgartban — ugyancsak lehetetlen a kapitalista rend fennállása idején; mi mégis harcolunk a munkásvédő törvényekért, a nők polgárjogainak kiterjesztéséért stb. A külön antimilitarista propagandát azért kell mind erélyesebben folytatnunk, mert egyre gyakrabban fordul elő, hogy a katonaság beleavatkozik a munka és a tőke harcába, s egyre nyilvánvalóbbá válik a militarizmus fontossága a proletariátusnak nemcsak jelenlegi, hanem jövőbeli harcában is — a szociális forradalom idején.

A külön antimilitarista propaganda mellett nemcsak elvi bizonyítékok szólnak, hanem fontos történelmi

tapasztalatok is. E tekintetben valamennyi ország között Belgiumé az elsőség. A belga munkáspárt az antimilitarizmus eszméinek általános propagandáján kívül szocialista ifjúsági csoportokat, úgynevezett „Ifjú Gárdákat" („Jeunes Gardes") szervezett. Az egyes körzeteken belül a csoportok Körzeti Szövetséget alkotnak; a körzeti szövetségeket pedig az Országos Szövetség fogja össze, amelynek élén a „Főtanács" áll. Az „ifjú gárdisták" lapjait („La jeunesse — c'est l'avenir", „De Caserne", „De Loteling"* stb.) tíz- meg tízezer példányban terjesztik! A legerősebb szövetség a vallon szövetség, amelynek 62 helyi csoportja van tízezer taggal; az „Ifjú Gárdának" jelenleg összesen 121 helyi csoportja van.

Az írásos agitáció mellett erős a szóbeli agitáció is: januárban és szeptemberben (a sorozás hónapjaiban) Belgium főbb városaiban népgyűléseket és felvonulásokat rendeznek; a városházák előtt, szabad ég alatt, szocialista szónokok magyarázzák meg az újoncoknak a militarizmus jelentőségét. Az „ifjú gárdisták" „Főtanácsa" mellett egy „Panaszbizottság" alakult, melynek az a feladata, hogy a kaszárnyákban elkövetett igazságtalanságokról összegyűjtse az adatokat. Ezeket az adatokat „A hadsereg hírei" című rovatban napról napra közli a párt központi lapja, a „Le Peuple"**. Az antimilitarista propaganda nem áll meg a kaszárnyák küszöbe előtt, s a szocialista katonák a hadseregen belül propagandacsoportokat alkotnak. Jelenleg mintegy 15 ilyen csoport („katonaegylet") működik.

Belga mintára folyik az antimilitarista propaganda, különböző erővel és különböző szervezeti formák között, Franciaországban***, Svájcban, Ausztriában és más országokban.

---

* — „Az ifjúságé a jövő"; „A Kaszárnya"; „Az Újonc". — *Szerk.*

** — „A Nép". — *Szerk.*

*** Érdekes sajátosság a franciáknál az úgynevezett „katonagaras" megszervezése: a munkások minden héten egy sout adnak át szakszervezetük titkárának; az így begyűlt pénzt elküldik a katonáknak, „emlékeztetőül arra, hogy katonaruhában is a kizsákmányolt osztályhoz tartoznak, s erről semmi körülmények között sem szabad megfeledkezniük".

A külön antimilitarista tevékenység tehát nemcsak hogy különösen szükséges, de gyakorlatilag is célszerű és eredményes. Amennyiben tehát Vollmar ellene szólalt fel, azzal érvelve, hogy Németországban a rendőri feltételek folytán lehetetlen ez, s hogy a pártszervezeteket emiatt a lerombolás veszélye fenyegetné, ez csak azt jelenti, hogy a kérdést az illető ország viszonyainak konkrét elemzése alapján kell eldönteni; vagyis ez ténykérdés, nem elvi kérdés. Ámbár itt is helytálló Jaurès-nak az a megjegyzése, hogy a német szociáldemokráciának, amely ifjúkorában, a szocialistaellenes kivételes törvények nehéz éveiben kibírta Bismarck gróf vaskezét, ma, amikor hasonlíthatatlanul nagyobb és erősebb, nem kellene félnie a hatalom mostani urainak üldözésétől. Kétszeresen nincs azonban igaza Vollmarnak, amikor a külön antimilitarista propaganda elvi célszerűtlenségével próbál érvelni.

Nem kevesebb opportunizmus rejlik Vollmarnak és elvbarátainak abban a meggyőződésében, hogy a szociáldemokraták kötelesek részt venni a védelmi háborúban. Kautsky ragyogó kritikája nyomán kő kövön nem maradt ebből a felfogásból. Kautsky rámutatott, hogy néha, kivált a hazafias mámor pillanatában teljességgel lehetetlen megállapítani, hogy vajon védelmi vagy támadó célok idézték-e elő a háborút (Kautsky a következő példát hozta fel: támadott-e avagy védekezett Japán az orosz—japán háború elején?). A szociáldemokraták belegabalyodnának a diplomáciai tárgyalások hálójába, ha ettől akarnák függővé tenni állásfoglalásukat a háború kérdésében. A szociáldemokraták kerülhetnek még olyan helyzetbe is, hogy támadó háborút követelnek. 1848-ban (az hervéistáknak sem árt, ha emlékeznek erre) Marx és Engels szükségesnek tartotta, hogy Németország háborút viseljen Oroszország ellen. Később az angol közvéleményt próbálták Oroszország elleni háborúra hangolni. Kautsky többek között a következő példával érvel: „tegyük fel — mondja —, hogy Oroszországban győz a forradalmi mozgalom, s e győzelem hatására Franciaországban a proletariátus veszi át a hatalmat; tegyük fel továbbá, hogy az új Oroszország ellen az európai uralkodók koalícióra lépnek egymással. Vajon tiltakozik-e majd a nemzetközi szociáldemok-

rácia, ha a francia köztársaság akkor Oroszország segítségére siet?" (K. Kautsky. „Nézetünk a hazafiságról és a háborúról".)

Nyilvánvaló, hogy ebben a kérdésben (miként a „hazafiság" kérdésében is) nem a háború védelmi vagy támadó jellege, hanem a proletariátus osztályharcának érdeke, vagy jobban mondva a proletariátus nemzetközi mozgalmának érdeke jelenti azt az egyedül lehetséges szempontot, amelyből a szociáldemokrácia a nemzetközi politika egyik vagy másik jelenségéhez való viszonyának kérdését vizsgálhatja és eldöntheti.

Hogy milyen képtelenségekre vezethet az opportunizmus ezekben a kérdésekben is, azt Jaurès nemrég napvilágot látott nyilatkozata mutatja. Jaurès egy német liberális burzsoá lapocskában kifejti a nemzetközi helyzettel kapcsolatos nézeteit, s védelmezi Franciaországnak és Angliának Oroszországgal kötött szövetségét azzal a váddal szemben, hogy békeellenes szándékok húzódnak meg mögötte, és úgy tekinti ezt a szövetséget, mint „a béke biztosítékát", örömmel üdvözli azt a tényt, hogy „végre megértük Anglia és Oroszország, e két ősi ellenfél szövetségét".

Remekül bírálja és hevesen visszautasítja Jaurès álláspontját R. Luxemburg a „Neue Zeit" legutóbbi számában megjelent „Nyílt levél"-ben.

R. Luxemburg először is megállapítja, hogy aki „Oroszország" és „Anglia" szövetségéről beszél, az „a burzsoá politikusok nyelvén beszél", mert a kapitalista államok és a proletariátus külpolitikai érdekei szöges ellentétben állnak egymással, és nem beszélhetünk a külpolitikai érdekek összhangjáról. Ha a militarizmus a kapitalizmus szülötte, akkor a háborúkat sem lehet megszüntetni a kormányfők és a diplomaták intrikáival, s a szocialistáknak nem az a feladatuk, hogy illúziókat keltsenek ezzel kapcsolatban, hanem ellenkezőleg, az, hogy rendre leleplezzék a diplomácia „békés lépéseinek" képmutató és erőtlen voltát.

A „levélnek" azonban az a központi kérdése, hogyan értékeljük Angliának és Franciaországnak Oroszországgal kötött szövetségét, amelyről Jaurès oly dicsérőleg nyilat-

kozott. Az európai burzsoázia lehetővé tette a cárizmusnak, hogy visszaverje a forradalom előnyomulását. „Az abszolutizmus most megkísérli, hogy a forradalmon aratott ideiglenes győzelmét végleges győzelemmé változtassa, és ezért elsősorban minden megrendült despotizmus kipróbált módszeréhez folyamodik: a külpolitikai sikerekhez." Most Oroszország minden szövetsége „Nyugat-Európa burzsoáziájának az orosz ellenforradalommal, az orosz és a lengyel szabadságharcosok kínzóival és hóhéraival kötött szent szövetségét jelenti; azt jelenti, hogy nemcsak Oroszországon belül, hanem nemzetközi viszonylatban is erősödik a legvérszomjasabb reakció". „Ezért az egész világ szocialistáinak és proletárjainak az az elemi kötelességük, hogy minden erejükkel az ellenforradalmi Oroszországgal való szövetség ellen dolgozzanak."

„Hogyan magyarázzuk meg azt" — szegezi a kérdést R. Luxemburg Jaurèsnak — , „hogy Ön «a legnagyobb eréllyel» törekszik majd arra, hogy az orosz forradalom és a perzsiai felkelés véreskezű hóhérainak kormányát az európai politika befolyásos tényezőjévé, az orosz akasztófákat pedig a nemzetközi béke oszlopaivá változtassa, — Ön, aki annak idején a legragyogóbb beszédeket mondta a francia parlamentben az orosz kölcsön ellen. Ön, aki néhány héttel ezelőtt lapjában, az „Humanité"-ben olyan lelkes felhívással fordult a közvéleményhez, hogy ítélje el az orosz Lengyelországban működő statáriális bíróságok véres tevékenységét? Hogyan egyeztethetők össze a francia—orosz és angol—orosz szövetségre felépülő béketervei a francia szocialista parlamenti frakciónak és a szocialista párt országos tanácsa intézőbizottságának Fallières oroszországi utazása elleni tiltakozásával, amelyen ott áll az Ön aláírása is, és amely oly lángoló szavakkal védelmezi az orosz forradalom érdekeit? A francia köztársaság elnöke nyugodtan hivatkozhat Önnek a nemzetközi helyzetre vonatkozó elképzeléseire, s jogosan felelheti az Ön tiltakozására: aki elfogadja a célt, annak el kell fogadnia az eszközöket is; aki a cári Oroszországgal kötött szövetséget a nemzetközi béke biztosítékának tekinti, annak el kell fogadnia mindent, ami ezt a szövetséget erősíti, és a barátságot ápolja.

Mit szólt volna Ön hozzá, ha annak idején Németországban, Oroszországban, Angliában egyes szocialisták és forradalmárok «a béke érdekében» szövetséget javasoltak volna a restauráció kormányával, vagy Thiers és Jules Favres kormányával, és ezt a szövetséget erkölcsi tekintélyükkel fedezték volna?!! . . ."

Ez a levél önmagáért beszél, s az orosz szociáldemokraták csak gratulálhatnak R. Luxemburg elvtársnőnek ezért a tiltakozásért, és azért, hogy a nemzetközi proletariátus színe előtt védelmébe vette az orosz forradalmat.

„Proletarij" 33. sz.
1908 július 23 (augusztus 5).

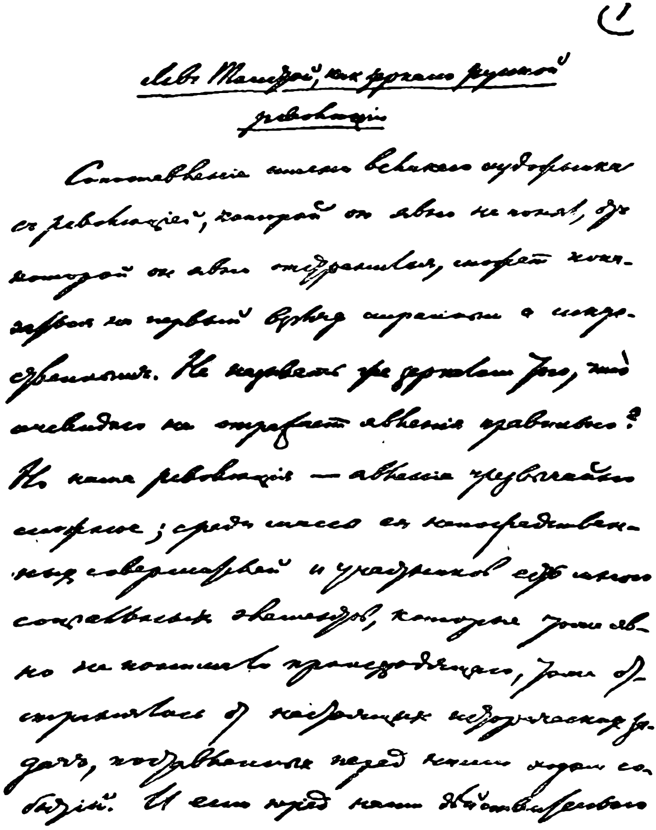
LEV TOLSZTOJ MINT AZ OROSZ FORRADALOM TÜKRE

Első pillantásra különösnek és erőltetettnek tűnhet fel, hogy a nagy művész nevét együtt említjük a forradalommal, amelyet nyilvánvalóan nem értett meg, amely elől szemmelláthatólag elzárkózott. Hogy nevezhető tükörnek az, ami szemmelláthatólag helytelenül tükrözi a jelenségeket? Csakhogy a mi forradalmunk rendkívül bonyolult jelenség; közvetlen végrehajtóinak és részvevőinek tömegében sok olyan szociális elem van, amely ugyancsak nyilvánvalóan nem értette meg azt, ami történt, ugyancsak elzárkózott a tulajdonképpeni történelmi feladatok elől, amelyek elé az események menete állította őket. És ha igazán nagy művésszel van dolgunk, a forradalomnak legalább egyik-másik lényeges oldalát tükröznie kellett alkotásaiban.

A legális orosz sajtó, amely rengeteg cikket, levelet és tárcát közöl Tolsztoj 80. születésnapja alkalmából, a legkevésbé azzal törődik, hogy műveit az orosz forradalom jellege és hajtóerői szempontjából elemezze. A legális sajtót annyira átitatja a képmutatás, mégpedig kétféle — hivatalos és liberális — képmutatás, hogy az embernek a gyomra émelyeg tőle. A hivatalos képmutatás megvásárolt firkászok durva képmutatása, akiknek tegnap azt parancsolták, hogy indítsanak hajszát Tolsztoj ellen, ma pedig azt, hogy kutassák fel benne a hazafiságot, és iparkodjanak illedelmesnek látszani Európa előtt. Hogy ezeket a firkászokat megfizették írásaikért, azt mindenki tudja, és az effélék senkit sem tudnak megtéveszteni. Sokkal finomabb és ezért sokkal ártalmasabb és veszedelmesebb a liberális képmutatás. Ha a „Recs" kadet Balalaj-

kinjait hallgatjuk, az lehet a benyomásunk, hogy a legteljesebb és legforróbb rokonszenvet érzik Tolsztoj iránt. Valójában a „nagy istenkeresőről“ szóló hatásvadászó szavalás és dagályos frázistömeg — csupa hazugság, hiszen az orosz liberális sem Tolsztoj istenében nem hisz, sem a fennálló rend tolsztoji bírálatával nem rokonszenvez. A közkedvelt névhez dörgölődzik, hogy politikai tőkéjét gyarapítsa, hogy az általános nemzeti ellenzék vezetőjének szerepét játszhassa, igyekszik dörgedelmes frázisokkal *elhallgattatni* azt a követelést, hogy egyenes és világos választ adjon erre a kérdésre: mi okozza a „tolsztojizmus“ kiáltó ellentmondásait, forradalmunknak miféle hiányosságait és gyenge oldalait fejezik ki ezek az ellentmondások?

Tolsztoj műveiben, nézeteiben, tanításaiban és iskolájában valóban kiáltó ellentmondások vannak. Egyrészt zseniális művész, aki nemcsak páratlan képeket festett az orosz életről, hanem a világirodalmat is elsőrendű művekkel gazdagította. Másrészt: egy földesúr, aki Krisztus mániákusa. Egyrészt rendkívül erőteljes, közvetlen és őszinte tiltakozás a társadalmi hazugság és képmutatás ellen, másrészt egy „tolsztojánus“, vagyis egy fáradt, ideges roncs, egy úgynevezett orosz intellektuel, aki nyilvánosan meakulpázik, és azt mondogatja: „gonosz vagyok, hitvány vagyok, de a magam erkölcsi tökéletesítésén munkálkodom: nem eszem többé húst, és rizsfelfújttal táplálkozom.“ Egyfelől kíméletlenül bírálja a kapitalista kizsákmányolást, leleplezi a kormány erőszakos akcióit, a bíráskodás és az államigazgatás komédiáját, teljes mélységében feltárja a gazdagság gyarapodása, a civilizáció vívmányai és a dolgozó tömegek nyomorának, elvadulásának és kínlódásának fokozódása közti ellentéteket; másfelől eszelősen hirdeti, hogy „ne szállj szembe a gonosszal“ erőszakosan. Egyrészt a legjózanabb realizmussal leránt minden álarcot; másrészt hirdeti az egyik leghitványabb dolgot, ami csak van a világon, tudniillik a vallást, igyekszik a hivatalból működő papok helyébe olyanokat állítani, akik erkölcsi meggyőződésből választották papi hivatásukat —, vagyis a legrafináltabb s ezért kiváltképpen undorító paposkodást ápolja. Valóban:

1

Лев Толстой, как зеркало русской революции

Сопоставление имени великого художника с революцией, которой он явно не понял, от которой он явно отстранился, может показаться на первый взгляд странным и искусственным. Не называть же зеркалом того, что очевидно не отражает явления правильно? Но наша революция — явление чрезвычайно сложное; среди массы ее непосредственных совершителей и участников есть много социальных элементов, которые тоже явно не понимали происходящего, тоже отстранялись от настоящих исторических задач, поставленных перед ними ходом событий. И если перед нами действительно

Lenin. „Lev Tolsztoj mint az orosz forradalom tükre“.
A kézirat első oldala. — 1908

Kisebbítve

Te, ki szegény is vagy, meg dúsgazdag is,
Te, ki hatalmas vagy, meg erőtlen is
— Drága orosz Hazám!

Hogy ily ellentmondások közepette Tolsztoj egyáltalán nem érthette meg sem a munkásmozgalmat és a munkásmozgalom szerepét a szocializmusért folyó harcban, sem az orosz forradalmat, az magától értetődik. De a Tolsztoj nézeteiben és tanításaiban mutatkozó ellentmondások nem véletlenek, hanem azoknak az ellentmondásos viszonyoknak a kifejezői, amelyek az orosz életet a XIX. század utolsó harmadában jellemezték. A patriarchális falu, amely csak akkoriban szabadult meg a hűbériségtől, a szó szoros értelmében teljesen ki volt szolgáltatva a tőke és a kincstár fosztogatásának. A paraszti gazdaság és a paraszti élet régi pillérei, amelyek valóban évszázadokig álltak fenn, rendkívül gyorsan omlottak össze. És Tolsztoj nézeteinek ellentmondásait nem is a jelenkori munkásmozgalom és a jelenkori szocializmus szempontjából kell megítélnünk (persze ilyen értékelésre is szükség van, de ez nem elegendő), hanem az előretörő kapitalizmus, a tömegek elszegényedése és földnélkülivé válása elleni tiltakozás szempontjából, aminek a patriarchális orosz faluban elkerülhetetlenül meg kellett születnie. Tolsztoj nevetséges az emberiség megváltására új recepteket feltaláló próféta szerepében, — s ezért egészen szánalmasak azok a külföldi és orosz „tolsztojánusok“, akik tanításának éppen a leggyöngébb oldalából akarnak dogmát csinálni. Tolsztoj nagy mint azoknak az eszméknek és érzelmeknek a kifejezője, amelyek az orosz parasztság millióiban az oroszországi polgári forradalom bekövetkezéséig kialakultak. Tolsztoj eredeti, mivel nézeteinek összessége együttvéve éppen forradalmunknak mint *paraszti* polgári forradalomnak sajátosságait fejezi ki. Tolsztoj nézeteinek ellentmondásai ebben az értelemben valóban azokat az ellentmondásos viszonyokat tükrözik, amelyek közt forradalmunkban a parasztság történelmi tevékenysége végbement. Egyrészt a feudális elnyomás századai és a reformot követő rohamos elszegényedés évtizedei rengeteg gyűlöletet, elkeseredést és kétségbeesett

elszántságot halmoztak föl. Forradalmunk során a parasztok minden történelmi lépésének az a törekvés volt indító rugója, hogy teljesen elsöpörjék a hivatalos egyházat is, a földesurakat is, a földesúri kormányt is, megsemmisítsék a földbirtok minden régi formáját és rendjét, megtisztítsák a földet, s a rendőri osztályállam helyén megteremtsék a szabad és egyenlőjogú kisparasztok együttélését, és nem kétséges, hogy Tolsztoj írásainak eszmei tartalma sokkal inkább ennek a paraszti törekvésnek felel meg, mint valami elvont „keresztény anarchizmusnak“, ahogy nézeteinek „rendszerét“ olykor értékelni szokták.

Másrészt a parasztság az együttélés új formáira törekedve fölöttébb homályos, patriarchális, együgyű elképzelést alkotott magának arról, milyen is legyen ez az együttélés, milyen harccal vívja ki a szabadságot, kik lehetnek a vezetői ebben a harcban, hogyan reagál a parasztforradalom érdekeire a burzsoázia és a polgári értelmiség, miért elengedhetetlen feltétele a földesúri földtulajdon megszüntetésének a cári hatalom erőszakos megdöntése. A parasztságot egész múltja megtanította arra, hogy gyűlölje az uraságot és a hivatalnokot, de nem tanította és nem taníthatta meg arra, hogy feleletet keressen ezekre a kérdésekre. Forradalmunkban a parasztság kisebb része valóban harcolt, ha csak valamennyire is szervezetten, ezért a célért, és egészen kis része kelt fel fegyveresen, hogy elpusztítsa ellenségeit, kiirtsa a cár talpnyalóit és a földesurak védőit. A parasztság nagyobb része sírt és imádkozott, töprengett és ábrándozott, kérvényeket írt és „szószólókat“ küldött — éppen Lev Nyikolaics Tolsztoj szellemében! És mint ilyenkor általában történni szokott, a tolsztoji tartózkodás a politikától, a tolsztoji elzárkózás a politika elől, a politika iránti érdeklődés és megértés hiánya azt eredményezte, hogy az öntudatos és forradalmi proletariátust csak a kisebbség követte, a többség pedig azoknak az elvtelen, talpnyaló értelmiségieknek a zsákmánya lett, akik kadet néven a trudovik gyűlésekről Sztolipin előszobájába futkostak, rimánkodtak, alkudoztak, békítgettek, békét ígértek — amíg csak ki nem penderítették őket. A tolsztoji eszmevilág parasztfelkelésünk gyengeségének, fogyatékosságainak tükre, a

patriarchális falu tehetetlenségének és az „iparkodó muzsik“ megrögzött gyávaságának tükröződése.

Ott vannak például az 1905—1906-os katonai felkelések. Forradalmunk e harcosai szociális összetétel szempontjából a parasztság és a proletariátus közt foglalnak helyet. A proletariátus kisebbség a hadseregben, ezért a katonaságnál a mozgalom még megközelítőleg sem mutat olyan országos egységet, olyan pártos tudatosságot, amilyet a proletariátus mutatott, mely szinte egy intésre szociáldemokratává vált. S teljesen elhibázott az a nézet, mely szerint a katonai felkelések kudarcának az volt az oka, hogy nem álltak katonatisztek az élükön. Ellenkezőleg, a forradalomnak a „Narodnaja Volja“ ideje óta megtett óriási haladása éppen abban mutatkozott meg, hogy a tisztikar ellen ragadott fegyvert a „szürke nyáj“, melynek önállósága annyira megrémítette a liberális földesurakat és a liberális tisztikart. A katona szívvel-lélekkel a parasztság ügyét támogatta; a föld puszta említésére felcsillant a szeme. A katonaságnál nemegyszer ment át a hatalom a katonatömegek kezébe, de alig fordult elő, hogy ezt a hatalmat radikálisan felhasználták volna; a katonák tétováztak; megöltek valami gyűlölt parancsnokot, de a többieket néhány nap vagy éppen néhány óra múlva szabadon engedték, tárgyalásokba kezdtek a hatalommal, aztán puskacső elé álltak, deresre feküdtek, megint igába hajtották a fejüket — éppen Lev Nyikolaics Tolsztoj szellemében!

Tolsztoj kifejezte a felhalmozódott gyűlöletet, a jobb élet érett vágyát, a múlt lerázásának óhaját — de kifejezte az ábrándozásban, a politikai nevelés hiányában, a forradalmi tehetetlenségben megnyilvánuló éretlenséget is. A történelmi és gazdasági feltételek megmagyarázzák, miért volt szükségszerű a tömegek forradalmi harcának kirobbanása, és azt is, miért nem voltak felkészülve a harcra ezek a tömegek, megmagyarázzák a „ne szállj szembe a gonosszal“ tolsztoji elvét, amely az első forradalmi hadjárat vereségének igen komoly oka volt.

Azt mondják, hogy a vert hadak jól tanulnak. Persze a forradalmi osztályoknak hadseregekhez való hasonlítása csak nagyon korlátozott értelemben helyes. A kapitaliz-

mus fejlődése óráról órára módosítja és élezi azokat a feltételeket, amelyek a feudális földbirtokosok és kormányuk elleni gyűlöletben egyesült paraszti milliókat forradalmi-demokratikus harcra sarkallták. A cserének, a piac uralmának és a pénz hatalmának növekedése magának a parasztságnak körében is mindinkább kiszorítja a régi patriarchális viszonyokat és a patriarchális tolsztoji ideológiát. De a forradalom első éveinek és a forradalmi tömegharcban elszenvedett első vereségeknek van egy eredménye, amely máris kétségtelen: egy csapásra véget vetett a tömegek renyheségének és ernyedtségének. Élesebbek lettek a választóvonalak. Az osztályok és a pártok elhatárolódtak. A sztolipini lecke pörölycsapásai alatt, a forradalmi szociáldemokraták kitartó, következetes agitációja révén nemcsak a szocialista proletariátus, hanem a parasztság demokratikus tömegei is egyre keményebb harcosokat fognak csatasorba állítani, akik egyre kevésbé eshetnek a tolsztojizmus történelmi hibájába!

„Proletarij" 35. sz.
1908 szeptember 11 (24).

AZ ANGOL ÉS A NÉMET MUNKÁSOK BÉKETÜNTETÉSE[76]

Mint ismeretes, az angol és a német burzsoá sajtó, s kivált a bulvárlapok már régóta soviniszta kampányt folytatnak, egyik országot a másik ellen uszítják. Az angol és a német tőkések versengése a világpiacon egyre elkeseredettebbé válik. Anglia egykori elsősége és osztatlan világpiaci uralma már a múlté. Németország azok közé a tőkés országok közé tartozik, amelyek különösen gyors fejlődésnek indultak, s ipari termékeinek egyre inkább külföldön keres piacot. A kapitalista társadalomban a háborúk egyik fő okává vált a gyarmatokért folyó harc, a kereskedelmi érdekek összeütközése. S nincs mit csodálkoznunk azon, hogy mindkét ország tőkései elkerülhetetlennek tartják a háborút Anglia és Németország között, a katonai körök képviselői pedig egyenesen kívánatosnak. Az angol soviniszták meg akarják törni a veszélyes versenytárs erejét: meg akarják törni Németország tengeri erejét, amíg a németek még jóval gyengébbek ezen a téren, mint Anglia. A német junkerek és tábornokok a zsarnok II. Vilmossal az élükön alig tudják fékezni magukat, hogy máris ne rontsanak neki Angliának, azt remélve, hogy ki tudják használni szárazföldi túlerejüket, s arról ábrándozva, hogy katonai sikereik lármájával túlharsoghatják Németországban a munkástömegek egyre fokozódó elégedetlenségét és az osztályharc éleződését.

Az angol és a német munkások elhatározták, hogy nyilvánosan állást foglalnak a növekvő háborús veszély ellen. Mindkét ország munkáslapjai már régóta következetesen harcolnak a sovinizmus és a militarizmus ellen. De most valahogy impozánsabban kellett kifejezésre

juttatni a munkásosztály akaratát, mint sajtószervek útján. Az angol munkások küldöttséget menesztettek Berlinbe, hogy nagyhatású tüntetés útján fejezzék ki mindkét ország proletariátusának egyöntetű eltökéltségét arra, hogy megindítsák a háborút a háború ellen.

A tüntetést szeptember 20-án (7-én), vasárnap rendezték meg Berlinben. Az angol munkások küldöttei ezúttal akadálytalanul beszélhettek a berlini proletariátus előtt. Két évvel ezelőtt, amikor J. Jaurès akart felszólalni a francia munkásosztály nevében egy berlini szociáldemokrata tömeggyűlésen, hogy tiltakozzék a burzsoá soviniszták ellen, a német kormány megtiltotta, hogy beszéljen a német munkások előtt. A német kormány ezúttal nem merte kiutasítani az angol proletariátus küldötteit.

Ezt a hatalmas munkásgyűlést Berlin egyik legnagyobb előadótermében rendezték meg. Mintegy 5000 ember percek alatt zsúfolásig töltötte a termet, sok ezren pedig kintszorultak az udvaron és az utcán. A rend fenntartásáról vöröskarszalagos, kiválasztott munkások gondoskodtak. Az angol küldöttséget Legien elvtárs, a németországi munkásszakszervezetek (az úgynevezett „szabad“, vagyis tulajdonképpen szociáldemokrata szakszervezetek) ismert vezetője üdvözölte Németország egész politikailag és szakmailag szervezett munkásosztálya nevében. Ötven évvel ezelőtt — mondotta — a francia és az angol munkások már tüntettek a béke mellett. Az élenjáró szocialisták mögött akkor még nem álltak szervezett tömegek. Anglia és Németország munkásszervezeteinek most együttvéve $4^1/_2$ millió tagjuk van. Ennek a hadseregnek nevében szólalnak fel most az angol küldöttek, s jelenti ki a berlini gyűlés, hogy a munkásosztálytól függ a háború és a béke kérdésének eldöntése.

Maddison, az angol munkások küldötte válaszbeszédében megbélyegezte a burzsoázia soviniszta uszító-hadjáratát, és átadta „Britannia munkásainak üzenetét Németország munkásainak“, amelyet 3000 angol munkás írt alá. Az aláírók között — mondotta — megtaláljuk az angol munkásmozgalom mindkét irányzatának képviselőit (vagyis a szociáldemokratákat is, meg a „Független Munkáspárt“ híveit is, akik még nem vallanak vala-

melyest is következetes szocialista álláspontot). Az üzenet rámutat, hogy a háborúk a vagyonos osztályok érdekeit szolgálják. A háborúk minden terhe a munkástömegek vállára nehezedik; a vagyonos osztályok hasznot húznak minden bajból, ami a népet sújtja. Fogjanak össze a munkások, és közös erővel harcoljanak a militarizmus ellen, a béke biztosításáért!

Más angol küldötteknek és Richard Fischernek, a német szociáldemokrácia képviselőjének felszólalása után a gyűlés befejezésül egyhangúlag elfogadta azt a határozatot, melyben megbélyegzik „az uralkodó és kizsákmányoló osztályok önző és rövidlátó politikáját", és kijelentik, hogy készek a stuttgarti nemzetközi kongresszus határozatának értelmében cselekedni, vagyis teljes erővel és minden eszközzel harcolni a háború ellen. A gyűlés részvevői a Marseillaise-t énekelve rendben szétoszlottak. Utcai tüntetésre nem került sor. A berlini rendőrség és a helyi katonai hatóságok csalódtak várakozásukban. A németországi viszonyokat az jellemzi, hogy még a legbékésebb munkástüntetés sem múlhat el a rendőrség és a katonaság kivonulása nélkül. A berlini helyőrséget most is készültségbe helyezték. A katonai osztagokat szigorú terv szerint elhelyezték a város legkülönbözőbb pontjain — főleg úgy, hogy ne lehessen könnyen észrevenni, hol vannak elrejtve a katonák és hányan. Rendőrőrjáratok járták be a gyűlésteremhez közeli utcákat és tereket, és különösen a császári palotához vezető utat. A palotát valóságos gyűrűvel fogták körül a polgáriruhás rendőrök és a házak udvarain elbújtatott katonák. A rendőrség szerteágazó őrhálózatot szervezett, az utcasarkokon csoportosan álltak a rendőrök, minden „fontos" pontra rendőrtisztet állítottak, kerékpáros rendőrök felderítőszolgálatot végeztek, és az „ellenség" minden lépéséről értesítették a katonai hatóságokat, a hidakon és a csatornák átjáróin megháromszorozták az őrséget. „Őrködtek a veszélyeztetett monarchia felett" — írja gúnyosan a *„Vorwärts"*[77] II. Vilmos kormányának ezekről az intézkedéseiről.

Próbát tartottak — tesszük hozzá mi. II. Vilmos és a német burzsoázia próbát tartott a felkelő proletariátus elleni katonai harcból. Az ilyen próbák mindenesetre

a munkástömegekre és a katonákra nézve egyaránt feltétlenül hasznosak. Ça ira! (menni fog!) — mondja a francia munkásdal. Az ismételt próbák most még talán igen lassan, de annál biztosabban vezetnek a nagy történelmi kibontakozáshoz.

A megírás ideje:
legkésőbb 1908 október 3 (16).

Először megjelent:
„Leninszkij Szbornyik" XXV. köt. 1933.

A DIÁKMOZGALOM ÉS A MAI POLITIKAI HELYZET

A Pétervári Egyetemen diáksztrájkot hirdettek. Több más főiskola is csatlakozott hozzá. A mozgalom már Moszkvára és Harkovra is átcsapott. A külföldi és az orosz lapokban megjelent hírekből és az Oroszországból kapott magánlevelekből arra lehet következtetni, hogy meglehetősen széleskörű *akadémista* mozgalomról van szó.

Vissza a régihez! Vissza a forradalom előtti Oroszországhoz — elsősorban erről tanúskodnak ezek az események. A kormányreakció most is éppúgy kordában tartja az egyetemeket, mint azelőtt. Az önkényuralmi Oroszországban a diákszervezetek ellen folyó örökös harc most abban nyilvánul meg, hogy Schwarz, feketeszázas miniszter, aki Sztolipin „elnökkel" teljes egyetértésben működik, hadjáratot folytat az autonómia ellen, amelyet 1905 őszén megígértek a diákoknak (mi mindent meg nem „ígért" akkor az önkényuralom a forradalmi munkásosztály nyomására Oroszország polgárainak!), — az ellen a diákautonómia ellen, amely mindaddig megvolt, amíg az önkényuralom nem ért rá „a diáksággal bajlódni", és amelyet az önkényuralomnak, mivel továbbra is önkényuralom maradt, egyszer szükségképpen vissza kellett vennie.

A liberális sajtó — ezúttal néhány októbristával együtt — ismét gyászt ölt és sopánkodik, gyászt öltenek és sopánkodnak a professzor urak is, kérve kérik a kormányt, hogy ne lépjen a reakció útjára, használja ki a kitűnő alkalmat, és „biztosítsa reformokkal a békét és a rendet" „ebben az oly sok megrázkódtatást szenvedett országban", — s kérve kérik a diákságot, hogy ne kövessen

el törvénytelen cselekedeteket, amelyek csak a reakció malmára hajthatják a vizet stb. stb. stb. Milyen régi, agyoncsépelt érvek ezek, és milyen elevenen felidézik előttünk azt, ami a múlt század nyolcvanas éveinek végén, húsz évvel ezelőtt volt! Különösen meghökkentő az akkori és a mai idők hasonlósága, ha a mai helyzetet külön, a forradalom három elmúlt évével való összefüggéséből kiszakítva szemléljük. Mert hiszen a duma (első pillantásra) alig észrevehető különbséggel csupán ugyanazokat a forradalom előtti erőviszonyokat fejezi ki: a barbár földesúr uralmát, aki minden képviseleti intézménynél többre becsüli udvari összeköttetéseit és hivatalnok barátjának protekcióját; — ugyanannak a hivatalnoknak a támogatását a kereskedők (októbristák) által, akik nem mernek szakítani jótevőikkel; — annak a polgári értelmiségnek az „ellenzékiségét", amelynek az a legfőbb gondja, hogy bebizonyítsa lojalitását, és amely a hatalom birtokosainak kérlelését a liberalizmus politikai tevékenységének nevezi. A duma munkásképviselői alig-alig emlékeztetnek arra, milyen szerepet játszott nemrég nyílt tömegharcával a proletariátus.

Az a kérdés, hogy ilyen körülmények között tulajdoníthatunk-e valami jelentőséget a diákság primitív akadémista harca régi formáinak? Ha már a liberálisok odáig süllyedtek, hogy a nyolcvanas évek „politikáját" folytatják (természetesen csak gúnyos értelemben beszélhetünk ez esetben politikáról), akkor vajon a szociáldemokrácia nem csonkítja-e meg saját feladatait azzal, ha szükségesnek tartja az akadémista harc támogatását valamilyen módon?

A szociáldemokrata diákok helyenként úgy látszik felvetik ezt a kérdést. Legalábbis lapunk szerkesztőségébe levél érkezett egy szociáldemokrata diákcsoporttól, s ebben a levélben többek közt ezt írják:

„A pétervári egyetem diákjainak szeptember 13-i gyűlése elhatározta, hogy országos diáksztrájkra hívja fel a főiskolai hallgatókat, s a felhívást Schwarz agresszív taktikájával indokolja; a sztrájk platformja — akadémista platform, sőt a gyűlés üdvözli a moszkvai és pétervári professzori tanácsnak az autonómiáért vívott harcban tett «első lépéseit». Értetlenül állunk a pétervári gyűlésen kidolgozott akadémista platformmal

szemben, és az a véleményünk, hogy a mai viszonyok közt ez megengedhetetlen, s nem is képes aktív, széleskörű harcra tömöríteni a diákságot. Mi a diákság megmozdulását csak az általános politikai megmozdulásokkal összehangolva tudjuk elképzelni, és semmi esetre sem a diákság különálló megmozdulásaként. Hiányoznak azok az elemek, amelyek a diákságot egyesíthetnék. Ennélfogva ellenezzük az akadémista megmozdulást."

Az a hiba, amelyet a levél írói elkövetnek, politikai szempontból sokkal jelentősebb, semmint az első pillanatban gondolhatnánk, mert a szerzők okfejtése lényegében hasonlíthatatlanul nagyobb és fontosabb témát érint, mint a szóban forgó sztrájkban való részvétel kérdése.

„Mi a diákság megmozdulását csak az általános politikai megmozdulásokkal összehangolva tudjuk elképzelni. Ennélfogva ellenezzük az akadémista megmozdulást."

Ez a gondolatmenet alapjában helytelen. Azt a forradalmi jelszót, hogy a diákok és a proletariátus összehangolt politikai megmozdulásaira kell törekedni stb., azt a jelszót, amelynek az egyre átfogóbb, sokoldalúbb, harcos agitáció élő vezérfonalául kell szolgálnia, itt holt dogmává változtatják, amelyet mechanikusan alkalmaznak a mozgalom különböző formáinak különböző szakaszaira. Nem elég, ha a forradalom „legújabb" tanulságait hajtogatva csupán meghirdetjük az összehangolt politikai megmozdulást. *Érteni* kell ahhoz is, hogy a politikai megmozdulásért agitáljunk, *kihasználva* az agitáció érdekében minden lehetőséget, minden körülményt, s elsősorban és legfőképpen a különböző haladó elemek és az önkényuralom minden tömeges összeütközését. Természetesen nem arról van szó, hogy mindennemű diákmozgalmat eleve kötelező „szakaszokra" tagoljunk, és a politikára való „időszerűtlen" átmenettől tartva szüntelenül ügyeljünk mindegyik szakasz pontos lefolyására stb. Ez a nézet a lehető legkárosabb vaskalaposság volna, és csak opportunista politikára vezetne. De ugyanilyen káros ennek a hibának a fordítottja, tudniillik az, hogy a helytelen értelemben, mereven felfogott jelszó kedvéért nem akarnak

számolni a ténylegesen kialakult helyzettel és az adott tömegmozgalom feltételeivel; ha a jelszót így alkalmazzák, elkerülhetetlenül forradalmi frázissá fajul.

Adódhatnak olyan körülmények, amikor az akadémista mozgalom háttérbe szorítja vagy szétforgácsolja a politikai mozgalmat, vagy elvonja az erőket a politikai mozgalomtól; ebben az esetben a szociáldemokrata diákcsoportok természetesen kötelesek volnának agitációjukat e mozgalom ellen összpontosítani. De mindenki látja, hogy a jelenlegi helyzetben mások az objektív politikai feltételek: az akadémista mozgalom a szűkre szabott autonómiához már többé-kevésbé hozzászokott tanulóifjúság új „nemzedéke" mozgalmának *kezdetét* fejezi ki, s emellett ez a mozgalom olyan helyzetben indul meg, amikor pillanatnyilag hiányzanak a tömegharc más formái, szélcsend idején, amikor a nagy tömegek még mindig a háromévi forradalom tapasztalatainak néma, összpontosult, lassú *emésztésével* vannak elfoglalva.

Ilyen körülmények között a szociáldemokrácia súlyos hibát követne el, ha „ellenezné az akadémista megmozdulást". Nem, a pártunkhoz tartozó diákcsoportoknak minden erejüket összpontosítaniuk kell ennek a mozgalomnak a támogatására, felhasználására és kiterjesztésére. Mint általában mindig, amikor a szociáldemokrácia a mozgalom kezdetleges formáit támogatja, ezúttal is elsősorban és főleg az a feladat, hogy eszmeileg és szervezetileg befolyása alá vonja azokat a nagyobb rétegeket, amelyeket a konfliktus mozgásba hozott, és amelyek a konfliktusnak ebben a formájában az *első* politikai konfliktust élik át. Mert az a tanulóifjúság, amely az utóbbi két évben iratkozott be az egyetemekre, csaknem teljesen el volt szakadva a politikától, a szűk egyetemi autonómia szellemében nevelkedett, s nemcsak a hivatalos professzorok és a kormánysajtó, hanem a liberális tanári kar és az egész kadet párt munkálkodott nevelésén. Ilyen ifjúságtól a széleskörű sztrájk (már amennyiben ez az ifjúság tud széleskörű sztrájkot szervezni! nekünk mindent el kell követnünk, hogy segítsük ebben, de természetesen nem nekünk, szocialistáknak kell kezeskednünk ennek vagy annak a burzsoá mozgalomnak a sikeréért) a politikai konfliktus

kezdete, akár felismerik ezt a harcolók, akár nem. A mi feladatunk az, hogy az „akadémista" tiltakozók tömegének megmagyarázzuk e konfliktus objektív jelentőségét, hogy igyekezzünk ezt a konfliktust *tudatosan* politikai konfliktussá változtatni, hogy megtízszerezzük a szociáldemokrata diákcsoportok agitációs munkáját, és ezt az *egész* tevékenységet arra *irányítsuk*, hogy elsajátítsák a három év történetéből levont forradalmi következtetéseket, hogy megértsék az újabb forradalmi harc elkerülhetetlenségét, hogy a mi régi és még ma is teljesen időszerű jelszavainkat — az önkényuralom megdöntésének és az alkotmányozó gyűlés összehívásának jelszavát — ismét újra meg újra megvitassák, és e jelszavak körül végbemenjen a demokrácia új nemzedékeinek politikai koncentrációja.

A szociáldemokrata diákok semmilyen körülmények között sem mondhatnak le erről a munkáról, és bármilyen nehéz is ez a munka jelenleg, bármilyen kudarc érje is egyik-másik agitátort egyik-másik egyetemen, a „földik" közösségeiben, a gyűléseken stb., mi azt mondjuk: zörgessetek és megnyittatik nektek! A politikai agitációs munka sohasem vész kárba. Sikere nemcsak azon mérhető le, hogy sikerült-e azonnal és egyszerre megnyernünk a többséget vagy megkapnunk az összehangolt politikai megmozduláshoz való hozzájárulást. Lehetséges, hogy ezt nem tudjuk egyszerre elérni, de éppen azért vagyunk szervezett proletárpárt, hogy ne kedvetlenedjünk el az ideiglenes kudarcok miatt, hanem szívósan, következetesen, állhatatosan folytassuk *a magunk munkáját*, akár a legnehezebb körülmények között is.

A szentpétervári koalíciós diáktanács alább közölt felhívása azt mutatja, hogy még a diákság legaktívabb elemei is makacsul ragaszkodnak a merőben akadémista keretekhez, s egyelőre még a kadet-októbrista nótát fújják. És olyankor teszik ezt, amikor a kadet-októbrista sajtó a legaljasabb magatartást tanúsítja a sztrájkkal szemben, s a harc tetőpontján azt bizonygatja, hogy a sztrájk káros, bűnös dolog stb. Csak örülhetünk annak, hogy pártunk Pétervári Bizottsága szükségesnek tartotta a koalíciós tanács álláspontjának elutasítását (lásd a „Párthírek" rovatot[78]).

Úgy látszik, ahhoz, hogy a mai diákok „akadémistákból“ „politikusokká“ váljanak, még nem elegendő Schwarz korbácsa, úgy látszik, az új káderek teljes forradalmi kiképzéséhez még több feketeszázas őrmester gazságai szükségesek. Ezekkel a káderekkel, akiket Sztolipin egész politikája, az ellenforradalom minden lépése tanít, fáradhatatlanul foglalkoznunk kell nekünk, szociáldemokratáknak is, akik világosan látjuk, hogy országos méretekben objektíve elkerülhetetlenek az újabb konfliktusok a polgári demokrácia és az önkényuralom között, amely összefogott a feketeszázas-októbrista dumával.

Igen, országos méretekben, mert a feketeszázas ellenforradalom, amikor visszafordítani igyekszik Oroszországot, nemcsak a forradalmi proletariátus soraiban acéloz meg újabb harcosokat, hanem elkerülhetetlenül előidézi a nem proletár, azaz polgári demokrácia új mozgalmát is (amin természetesen nem azt értjük, hogy ebben a harcban *az egész ellenzék* részt fog venni, hanem azt, hogy a burzsoázia és a kispolgárság valóban demokratikus, vagyis harcra képes elemei fognak benne tömegesen részt venni). Az, hogy 1908-ban Oroszországban megkezdődött a diákság tömegharca, politikai tünet, az ellenforradalom által teremtett egész mai helyzet tünete. A tanulóifjúságot ezer és millió szál fűzi a közép- és kispolgársághoz, a kishivatalnokokhoz, a parasztság, a papság bizonyos csoportjaihoz stb. Ha 1908 tavaszán megkísérelték, hogy a „Felszabadítás Szövetségét“ baloldalibb alapokon élesszék újjá*, mint amilyen a kadet, félig földesúri, Pjotr Sztruve által képviselt régi szövetség volt; ha az az ifjúság, amely a legközelebb áll az oroszországi demokratikus polgársághoz, ősszel tömegesen lázadozni kezd; ha a bértollnokok megtízszerezett dühvel kezdenek ismét üvöltözni az iskolákban terjedő forradalom ellen; ha az aljas liberális professzorok és kadet vezérek jajveszékelnek az időszerűtlen, veszélyes, végzetes, a kedves októbristáknak nem tetsző sztrájkok miatt, amelyek „eltaszíthatják“ az októbristákat, az uralmon levő októbristákat — akkor ez azt jelenti, hogy a lőporraktárba újabb lőpor ömlik!

* Lásd ebben a kötetben 53—57. old. — *Szerk.*

akkor *nemcsak* a diákság körében kezdődik reakció — a reakció ellen.

És bármilyen gyenge és fejletlen is ez a kezdet, a munkásosztály pártjának ki kell használnia, és ki is fogja használni. A forradalom előtt éveken és évtizedeken át tudtunk úgy dolgozni, hogy forradalmi jelszavainkat először a körökbe, azután a munkástömegek közé, majd az utcára, azután a barikádokra vittük. *Most is* értenünk kell ahhoz, hogy elsősorban azt hajtsuk végre, ami a ma feladata, ami nélkül üres szólam az összehangolt politikai megmozdulásokról szóló fecsegés, — mégpedig: erős proletárszervezetet kell teremtenünk, amely forradalmi jelszavai jegyében mindenütt *politikai agitációt* folytat a tömegek körében. Egyetemi csoportjainknak is hozzá kell látniuk, hogy megteremtsék ezt a szervezetet a diákság körében, s a meglevő mozgalom talaján megindítsák ezt az agitációt.

A proletariátus nem várat soká magára. A proletariátus gyakran átengedi az elsőbbséget a polgári demokráciának, ha arról van szó, hogy banketteken, legális egyesületekben, az egyetemek falai között, a képviseleti intézmények szószékéről kell beszélni. De sohasem engedi át és nem is fogja soha átengedni az elsőbbséget a tömegek komoly, nagy forradalmi harcában. Nem olyan gyorsan s nem olyan könnyen érnek meg e harc kirobbanásának feltételei, mint egyikünk-másikunk szeretné, — de ezek a feltételek már érlelődnek és meg fognak érni feltétlenül. S a kicsiny főiskolai konfliktusok kicsiny kezdete nagy kezdet, mert ennek a kezdetnek — ha nem ma, akkor holnap, ha nem holnap, akkor holnapután — nagy folytatásai lesznek.

„Proletarij" 36. sz.
1908 október 3 (16).

A BALKÁNI ÉS PERZSIAI ESEMÉNYEK

Az utóbbi időben a balkáni események nemcsak Oroszország, hanem egész Európa politikai sajtóját is betöltötték. Egy ideig úgy látszott, hogy az európai háború veszedelmesen közel van, s a veszély — noha sokkal valószínűbb, hogy csak a lárma nagy, és háborúra nem kerül sor — még korántsem múlt el.

Vessünk egy pillantást a válság jellegére és azokra a feladatokra, amelyek a válsággal kapcsolatban az orosz munkáspártra hárulnak.

Az ázsiai népek politikai életre ébredésében különösen nagy része volt az orosz—japán háborúnak és az orosz forradalomnak. De ez az ébredés oly lassan terjedt át egyik országról a másikra, hogy Perzsiában alighanem döntő szerepe volt és van ma is az orosz ellenforradalomnak, a török forradalom pedig rögtön beleütközött az Oroszország vezetése alatt álló ellenforradalmi hatalmi koalícióba. Igaz, ez az utóbbi állítás első pillantásra ellentétben van az európai sajtó és a diplomáciai nyilatkozatok általános hangjával; ha ezeket a nyilatkozatokat hallja az ember, ha hisz a hivatalos lapok cikkeinek — mind „rokonszenvvel" figyelik az újjászületett Törökországot, mindnek az a leghőbb vágya, hogy megerősödjék és tovább fejlődjék az alkotmányos rendszer Törökországban, s nem tudnak betelni a burzsoá ifjútörökök „mérsékelt" irányzatának dicséretével.

Ezek a beszédek azonban egytől egyig a mai reakciós európai kormányok és a mai reakciós európai burzsoázia aljas burzsoá szemforgatásának mintaképei. Valójában egyetlen magát demokratikusnak nevező európai

ország, egyetlen magát demokratikusnak, haladónak, liberálisnak, radikálisnak stb. valló európai polgári párt sem bizonyította be semmivel, hogy valóban segíteni akar a török forradalomnak, elő akarja segíteni győzelmét, megszilárdulását. Ellenkezőleg, mindnyájan *félnek* a török forradalom sikerétől, mert ez a siker múlhatatlanul azt jelentené, hogy egyrészt az összes balkáni népekben fokozódna az autonómiára és a valódi demokráciára irányuló törekvés, másrészt azt, hogy győzne a perzsa forradalom, újabb lökést kapna az ázsiai demokratikus mozgalom, fokozódna a harc India önállóságáért, az orosz határ mentén pedig óriási területeken szabad rend születne, tehát olyan új viszonyok alakulnának ki, melyek megnehezítenék a feketeszázas cárizmus politikáját, s megkönnyítenék a forradalom fellendülését Oroszországban és így tovább.

Annak, ami most a Balkánon, Törökországban, Perzsiában történik, az a lényege, hogy az európai hatalmak ellenforradalmi koalícióra lépnek a növekvő ázsiai demokrácia *ellen*. Kormányaink minden erőfeszítésének, a „nagy" európai lapok egész propagandájának az a célja, hogy elkenjék ezt a tényt, félrevezessék a közvéleményt, s álszent szónoklatokkal és diplomáciai hókuszpókuszokkal leplezzék az úgynevezett civilizált európai nemzeteknek a legkevésbé civilizált és a demokráciára leginkább törekvő ázsiai nemzetek ellen kötött *ellenforradalmi koalícióját*. S a proletariátus jelenlegi politikájának az a lényege, hogy letépje az álarcot a burzsoá képmutatókról, hogy a legnagyobb néptömegek előtt leleplezze az európai kormányok reakciós voltát, amelyek a hazai proletariátus harcától való félelmükben az ázsiai forradalom csendőrének szerepét játsszák és segítenek játszani.

Európa a törökországi és balkáni eseményeket az intrikák rendkívül sűrű hálójába burkolta, s a nyárspolgári közönség be is kapja a diplomaták horgát, akik kicsinyes ügyekkel, részletkérdésekkel, a történtek egyes oldalaival igyekszenek lekötni a figyelmet, s arra törekszenek, hogy elhomályosítsák az egész folyamat értelmét. A mi feladatunk, a nemzetközi szociáldemokrácia feladata viszont éppen ellenkező: éppen az események összefüggését, az

események fő irányát és hátterét kell megmagyaráznunk a népnek.

A „koncra“ éhes, s birtokaikat és gyarmataikat kiterjeszteni törekvő tőkés hatalmak konkurrenciája, meg az Európától függő vagy Európa „gyámsága“ alatt álló népek önálló demokratikus mozgalmától való félelem — ez az egész európai politika két motorja. Az ifjútörököket dicsérik mérsékelt, tartózkodó magatartásukért, vagyis azért dicsérik a török forradalmat, mert gyenge, mert nem ébreszti fel az alsó néprétegeket, nem idézi elő a tömegek valódi önállóságát, mert ellenséges szemmel nézi az ottomán birodalomban meginduló proletárharcot — s ugyanakkor tovább fosztogatják Törökországot. Dicsérik, mert továbbra is éppúgy fosztogathatják a török birtokokat, mint azelőtt. Dicsérik az ifjútörököket — és tovább folytatják azt a politikát, amely egészen nyilvánvalóan *Törökország felosztásra* irányul. Rendkívül igaz és találó kommentárt közöl erről a „Leipziger Volkszeitung“, a lipcsei szociáldemokraták lapja:

„1791 májusában azok az előrelátó államférfiak, akik valóban gondoskodni kívántak hazájuk javáról, politikai reformot hajtottak végre Lengyelországban. A porosz király és az osztrák császár dicsérőleg nyilatkozott a május 3-i alkotmányról, s úgy üdvözölték, mint amely «javára szolgál a szomszédos államnak». Az egész világ megdicsérte a lengyel reformátorokat, amiért olyan «mértékletesen» láttak hozzá munkájukhoz, ellentétben a szörnyű párizsi jakobinusokkal . . . 1793 január 23-án pedig Poroszország, Ausztria és Oroszország szerződést kötött Lengyelország felosztásáról!

1908 augusztusában az ifjútörökök — rendkívül simán — politikai reformot hajtottak végre. Az egész világ megdicsérte őket, amiért olyan illedelmes «mértékletességgel» láttak hozzá munkájukhoz, ellentétben a szörnyű oroszországi szocialistákkal . . . 1908 októberében pedig számos olyan eseménynek vagyunk tanúi, amelyek mind Törökország felosztására vezetnek majd.“

Valóban gyereknek kell lenni ahhoz, hogy valaki elhiggye a diplomaták *szavait*, s ne számoljon *tetteikkel*, azzal, hogy a hatalmak közös erővel fellépnek a forradalmi Törökország ellen. Elég, ha összevetjük a külügyminiszte-

rek és egyes államfők találkozóinak és tárgyalásainak *tényét* a későbbi eseményekkel — s nyomban szertefoszlik a diplomaták kijelentéseibe vetett naiv hit. Augusztusban és szeptemberben, éppen az ifjútörök forradalom után és közvetlenül Ausztria és Bulgária nyilatkozata előtt Izvolszkij úr Karlsbadban és Marienbadban találkozik Edward királlyal, illetve Clémenceau-val, a francia köztársaság miniszterelnökével, von Aehrenthal osztrák külügyminiszter pedig Salzburgban Tittoni olasz külügyminiszterrel, majd szeptember 15-én Buchlauban Izvolszkij Aehrenthallal, Ferdinánd bolgár herceg Budapesten Ferenc Józseffel, aztán Izvolszkij von Schoen német külügyminiszterrel, majd Tittonival és az olasz királlyal.

Ezek a tények önmagukért beszélnek. *Mielőtt* Ausztria és Bulgária nyilatkozott volna, a legnagyobb konspirációval és egészen közvetlenül, királyok és miniszterek személyes találkozásai alkalmával már *minden lényeges* kérdést megtárgyalt a következő *hat* hatalom: Oroszország, Ausztria, Németország, Olaszország, Franciaország és Anglia. Az a sajtóvita, amely *ezután* indult meg amiatt, hogy igazat mondott-e Aehrenthal, igaz-e, hogy Olaszország, Németország és Oroszország hozzájárult ahhoz, hogy Ausztria annektálja (magához csatolja) Boszniát és Hercegovinát, vagy sem, — mindez *merő komédia*, *szembekötősdi*, aminek csak liberális filiszterek ugranak be. Az európai államok külpolitikájának főkolomposai, az Izvolszkijok és Aehrenthalok, s a koronás rablóknak ez az egész bandája minisztereivel egyetemben szándékosan vetette oda a csontot a sajtónak: rajta, urak, csak marakodjanak azon, hogy ki kit tett bolonddá, ki kit sértett meg, Ausztria Oroszországot, vagy Bulgária Ausztriát és így tovább; ki tépte szét „elsőnek" a berlini szerződést[79], kinek mi az álláspontja a hatalmak konferenciájával kapcsolatban stb. Foglalkoztassák csak, kérem, ezekkel az érdekes és fontos — ó, rendkívül fontos! — kérdésekkel a közvéleményt. Nekünk éppen erre van szükségünk annak érdekében, hogy elpalástoljuk a *legfőbb és döntő* mozzanatot: azt, hogy már előzetesen megegyeztünk a sarkalatos kérdésben, vagyis abban, hogy fellépünk az ifjútörök forradalom ellen, további lépéseket teszünk Törökország

felosztására, valamilyen ürüggyel revízió alá vesszük a Dardanellák kérdését, s az orosz feketeszázas cárnak megengedjük, hogy elfojtsa a perzsa forradalmat. Ez hát a lényeg, ez kell valójában nekünk, egész Európa reakciós burzsoáziája vezéreinek, s ezt meg is tesszük. A liberális együgyűek pedig a sajtóban meg a parlamentben csak hadd fecsegjenek arról, hogy mi indította el az egészet, ki mit mondott és milyen tálalásban kell végleg megfogalmazni, aláírni és a világ elé tárni a gyarmati rablásnak és a demokratikus mozgalmak elfojtásának politikáját.

Valamennyi európai nagyhatalom liberális sajtója — a jelenleg leginkább „jóllakott" Ausztriáét kivéve — most azzal tölti meg lapjait, hogy vádolja *saját* kormányát, mondván, hogy nem veszi eléggé figyelembe *saját* nemzeti érdekeit. A liberálisok most mindenütt úgy beszélnek, hogy az ő országuk és az ő kormányuk a legügyetlenebb, az ő országuk és az ő kormányuk „használta ki" a legkevésbé a helyzetet, s ment lépre a legjobban stb. Ezt a politikát folytatják kadetjaink is, akik már régóta nem átallják hangoztatni, hogy „irigylik" Ausztria sikereit (szóról szóra így mondta Miljukov úr). A liberális burzsoáknak, s kiváltképp kadetjainknak ez a politikája a legundorítóbb képmutatás, a haladás és a szabadság igazi érdekeinek legaljasabb elárulása. Mert ez a politika, először is, elhomályosítja a néptömegek demokratikus tudatát, mivel elhallgatja a reakciós kormányok összeesküvését; másodszor, mindegyik országot az úgynevezett aktív külpolitika útjára taszítja, vagyis jóváhagyja a gyarmati rablás rendszerét és a Balkán félsziget ügyeibe való külső beavatkozást, amely mindig reakciós; harmadszor, ez a politika közvetlenül a reakció malmára hajtja a vizet, mivel érdekeltté teszi a népeket abban, hogy mennyit szerzünk „mi", mennyi jut „nekünk" az osztozkodás alkalmával, mennyit sikerül „nekünk" kialkudni. A reakciós kormányoknak épp most elsősorban arra van szükségük, hogy a „közvéleményre" hivatkozhassanak hódításaik vagy „kompenzációs" követeléseik stb. alátámasztása céljából. Nézzék, mondják, a hazai sajtó azzal vádol engem, hogy túlságosan önzetlen vagyok, nem védelmezem eléggé a nemzeti érdekeket, túlságosan könnyen engedek, s a sajtó háborúval

fenyegetőzik, — tehát követeléseimet, ezeket az egészen „szerény és igazságos“ követeléseket teljes mértékben ki kell elégíteni!

Az orosz kadetok politikája — éppúgy, mint az európai liberális burzsoák politikája — a reakciós kormányok kiszolgálása, a gyarmati hódítások, a rablás és az idegen ügyekbe való beavatkozás védelmezése. A kadetok politikája különösen ártalmas azért, mert „ellenzéki“ zászló alatt folytatják, s ennek következtében sok, igen sok embert megtéveszt, bizalmat kelt azokban, akik nem bíznak az orosz kormányban, megfertőzi a tömegek öntudatát. Ezért duma-képviselőinknek és pártszervezeteinknek tudniuk kell, hogy egyetlen komoly lépést sem tehetünk a balkáni eseményekkel kapcsolatos szociáldemokrata propaganda és agitáció terén anélkül, hogy ne világítanánk meg *a duma szószékéről is*, röplapokban is, gyűléseken is az önkényuralom reakciós politikájának és a kadetok álszent ellenzékieskedésének *összefüggését*. Nem tudjuk teljes egészében megértetni a néppel, mennyire káros, mennyire reakciós a cári politika, ha nem magyarázzuk meg, hogy *ugyanez a lényege* a kadet külpolitikának is. Nem harcolhatunk a külpolitikában megnyilvánuló sovinizmus és feketeszázas tendencia ellen, ha nem küzdünk a kadetok frázisai, köntörfalazása, mellébeszélése és ravaszkodása ellen.

Hadd mondjunk el egy példát arra, hová jutnak a szocialisták, ha elfogadják a liberális burzsoázia álláspontját. Az opportunisták ismert lapjában, a „Sozialistische Monatsheftė“-ben („Szocialista — ??? — Havifüzetek“) Max Schippel a következőket írja a balkáni válságról: „Majdnem minden gondolkodó párttag hibának tartaná, ha felülkerekedne az a vélemény, melynek nemrég ismét hangot adott berlini központi lapunk (vagyis a „Vorwärts“), tudniillik az, hogy Németországnak nincs semmi keresnivalója sem a mostani, sem a későbbi balkáni eseményekben. Világos, hogy nem kell törekednünk területi hódításokra... De kétségtelen, hogy a hatalmak nagyarányú átcsoportosulása ezen a területen, amely fontos összekötő láncszem Európa és egész Ázsia, valamint Afrika egy része között, a legközvetlenebbül érinti a mi

nemzetközi helyzetünket ... Az orosz reakciós kolosszusnak egyelőre nincs valamelyest is döntő jelentősége ... Semmi okunk arra, hogy Oroszországot mindenképpen és mindenáron ellenségnek tekintsük, amint az ötvenes évek demokráciája ellenségének tekintette“ (S. 1319).

Ez a szocialista álarcot viselő ostoba liberális nem veszi észre, milyen reakciós intrikák rejtőznek Oroszországnak a „szláv testvérekről“ való „gondoskodása“ mögött! Amikor (a német burzsoázia nevében) azt mondja, hogy „mi“, „a mi helyzetünk“ stb., nem veszi észre Oroszországnak sem az ifjútörök forradalomra mért csapását, sem a perzsa forradalom ellen tett lépéseit!

Az idézett sorok a folyóirat október 22-i számában jelentek meg. Október 18-án (5-én) a „Novoje Vremja“[80] dörgedelmes cikket közölt arról, hogy „Tebrizben hihetetlen méreteket öltött az anarchia“, hogy a várost állítólag „félig lerombolták és kirabolták a félvad forradalmárok“. A forradalomnak a sah katonasága fölötti tebrizi győzelme, mint látjuk, rögtön eszeveszett dühre ingerelte az orosz félhivatalos lapot. Szattar kánt, a perzsa forradalmi csapatok vezérét ez a cikk „aderbajdzsáni Pugacsovnak“ kiáltja ki (Aderbajdzsán vagy Azerbajdzsán Perzsia északi tartománya; fővárosa Tebriz, lakosainak száma Reclus szerint Perzsia összlakosságának majdnem egyötöde). „Az a kérdés — írta a „Novoje Vremja“ —, vajon vég nélkül tűrheti-e Oroszország ezeket a felháborító tetteket, amelyek tönkreteszik a perzsa határon folyó milliós kereskedelmünket? .. Ne felejtsük el, hogy az egész keleti kaukázusontúli terület és Aderbajdzsán néprajzilag egységes egészet alkot ... A kaukázusontúli félművelt tatárok megfeledkeztek arról, hogy orosz alattvalók, és heves rokonszenvvel figyelték a tebrizi zavargásokat, önkénteseket küldenek oda ... számunkra mindennél fontosabb, hogy a velünk szomszédos Aderbajdzsánban rendet teremtsenek. Bármilyen sajnálatos is, a körülmények rákényszeríthetik Oroszországot — bármennyire is nem óhajt semmibe se beleavatkozni —, hogy kezébe vegye ezt az ügyet.“

Október 20-án Pétervárról azt táviratozták a német „Frankfurter Zeitung“-nak, hogy Oroszország valószínűleg

Aderbajdzsán megszállásával fogja „kárpótolni" magát. Október 24-én (11-én) ugyanez a lap egy Tebrizből érkezett táviratot közölt: *„Három nappal ezelőtt hat orosz gyalogoszászlóalj megfelelő számú lovassággal és tüzérséggel együtt átlépte a perzsa határt; Tebrizbe érkezésük mára várható."*

Az orosz csapatok épp azon a napon lépték át a perzsa határt, amikor M. Schippel, szolgamódra szajkózva a liberális és rendőrsajtó bizonykodásait és *üvöltését*, azt mondta a német munkásoknak, hogy Oroszországnak mint reakciós kolosszusnak a jelentősége már a múlté, s hogy hiba volna Oroszországot feltétlenül ellenségnek tekinteni!

Véres Miklós csapatai újabb vérfürdőt készítenek a perzsa forradalmároknak. A nem hivatalos Ljahovot nyomon követi Aderbajdzsán hivatalos megszállása, és Oroszország Ázsiában is megismétli azt, amit Európában vitt véghez 1849-ben, amikor I. Miklós a magyar forradalom ellen küldött katonaságot. Az európai polgári pártok körében akkor még élt az igazi demokrácia, amely tudott küzdeni a szabadságért, s nem csupán képmutatóan fecsegett róla, mint manapság teszik az összes polgári demokraták. Oroszországnak akkor legalábbis néhány európai országgal szemben kellett Európa csendőrének szerepét játszania. Most *valamennyi* európai nagyhatalom, a „vörös" Clémenceau „demokratikus" köztársaságát is beleértve, halálosan fél a hazai demokrácia bármilyen kiterjedésétől, ami csak a proletariátusnak lehet előnyös, és inkább *segít* Oroszországnak az ázsiai csendőr szerepét eljátszani.

Cseppet sem kétséges, hogy Oroszország, Ausztria, Németország, Olaszország, Franciaország és Anglia *szeptemberi reakciós összeesküvésének* pontjai között az is *szerepelt*, hogy Oroszország „szabad kezet kap" a perzsa forradalom ellen. Egyáltalán nem fontos, hogy írásban is leszögezték-e ezt valamilyen titkos dokumentumban, amelyet majd sok-sok év múltán fognak nyilvánosságra hozni egy történelmi anyaggyűjteményben, vagy csak Izvolszkij mondta ezt szeretett partnereinek, vagy maguk ezek a partnerek „céloztak" arra, hogy mi, lám, a „megszállásról" áttérünk az „annexióra", önök meg talán Ljahovról térjenek át a „megszállásra", vagy valahogy másképp, — mindez édeskeveset számít. A lényeges az,

hogy bármilyen kevéssé hivatalos formába öntötték is a hatalmak szeptemberi ellenforradalmi összeesküvését, *ez az összeesküvés tény*, és jelentősége napról napra világosabbá válik. Ez összeesküvés a proletariátus és a demokrácia ellen. Összeesküvés arra, hogy közvetlenül elfojtsák az ázsiai forradalmat, illetve közvetett csapásokat mérjenek rá. Összeesküvés arra, hogy tovább folytassák a gyarmati rablást és a területi hódításokat ma a Balkánon, holnap Perzsiában, holnapután esetleg Kis-Ázsiában, Egyiptomban stb. stb.

A koronás rablóknak és a nemzetközi tőkének ezt az egyesült erejét csakis a proletariátus világforradalma tudja megdönteni. Valamennyi szocialista pártnak az a legégetőbb feladata, hogy fokozza a tömegagitációt, leleplezze a világ diplomatáinak üzelmeit, s tárja a nagy nyilvánosság elé mindazokat a tényeket, amelyek arról tanúskodnak, hogy *valamennyi szövetséges hatalom* egyformán aljas szerepet játszik, akár úgy, mint a csendőri funkciók közvetlen végrehajtója, akár úgy, mint a csendőr segítőtársa, barátja, finanszírozója.

Az orosz szociáldemokrata képviselőkre most a dumában — ahol Izvolszkij valószínűleg be fog számolni, s ahol a kadetok és az októbristák interpellálni fognak — rendkívül nehéz, de egyszersmind rendkívül magasztos, nagy kötelesség hárul. A szociáldemokrata képviselők tagjai annak az intézménynek, amely a legfőbb reakciós hatalom, a fő ellenforradalmi összeesküvő politikáját takargatja, s érteniük kell hozzá, kell annyi bátorságot meríteniük, hogy *kimondják a teljes igazságot*. Olyan helyzetben, mint a mostani, a feketeszázas duma szociáldemokrata képviselőinek sok lehetőségük van, de sokat is várunk tőlük. Mert rajtuk kívül *senki sincs* a dumában, aki *nem* októbrista-*kadet* szempontból emelne szót a cárizmus ellen. Ilyen időpontban és ilyen körülmények között pedig a kadet „tiltakozás" rosszabb a semminél, mert azt jelenti, hogy ez a tiltakozás *ugyanabból* a tőkés farkasfalkából ered, ugyanazon farkas-politika nevében.

Lásson hát munkához duma-frakciónk és minden pártszervezetünk. A tömegagitációnak most százszor nagyobb a jelentősége, mint egyébként. Pártunk agitációs

munkájában három körülményt kell előtérbe helyezni. Először, az egész reakciós és liberális sajtóval ellentétben — a feketeszázasoktól kezdve a kadetokig bezárólag — a szociáldemokrácia leleplezi azokat a diplomáciai mesterkedéseket, amelyek konferenciák szervezésében, államszerződésekben, Angliával Ausztria ellen vagy Ausztriával Németország ellen kötött szövetségekben vagy bármilyen más szövetség létrehozásában nyilvánulnak meg. Nekünk az a feladatunk, hogy megmutassuk a hatalmak reakciós összeesküvésének *tényét*, megmutassuk azt, hogy ez az összeesküvés már megtörtént, s a kormányok ezt teljes erőből igyekeznek leplezni a nyíltabb tárgyalások komédiájával. Keljünk harcra a diplomáciai komédiák ellen, mondjuk el a népnek az igazságot, leplezzük le a nemzetközi proletárellenes reakciót! Másodszor, meg kell világítanunk ennek az összeesküvésnek reális, nem pedig mondvacsinált gyümölcseit és eredményeit: a török forradalom megtámadását — a perzsa forradalom elfojtásához nyújtott orosz segítséget — az idegen ügyekbe való beavatkozást és a demokrácia alapelvének, a nemzetek önrendelkezési jogának megsértését. A mi programunk, mint a világ minden szociáldemokratájának programja is, védelmezi ezt a jogot. S el sem képzelhető reakciósabb mesterkedés annál, mint amikor egyrészt az osztrákok, másrészt az orosz feketeszázasok csinálnak gondot maguknak a „szláv testvérek“ miatt. Ezek a „gondok“ a legaljasabb intrikákat leplezik, amelyekkel Oroszország már régen is sok babért szerzett a Balkán félszigeten. Ezek a „gondok“ mindig oda torkollanak, hogy valamelyik balkáni országban merényletet követnek el a *valódi* demokratizmus ellen. Ha a hatalmak valóban őszintén „gondját“ akarnák viselni a balkáni országoknak, ez egyes-egyedül csak abban fejeződhetne ki, hogy magukra hagyják őket, nem keserítik meg az életüket külföldi beavatkozással, nem gördítenek akadályt a török forradalom elé. De persze a burzsoáziától hiába vár a munkásosztály ilyen politikát!

Az összes burzsoá pártok — még azok is, amelyek nevüket tekintve a legliberálisabbak és a „legdemokratikusabbak“, köztük a mi kadetjaink is — a kapitalista kül-

politika álláspontját képviselik. Ez a harmadik körülmény, amelyre a szociáldemokráciának különösen erélyesen fel kell hívnia a figyelmet. A liberálisok és a kadet párt lényegében szintén a kapitalista nemzetek versengésének hívei, csupán e verseny más formáira fektetik a súlyt, mint a feketeszázasok, csupán más nemzetközi egyezményeket akarnak, mint azok, akikre most támaszkodik a kormány. S a tömegekre igen züllesztően hat az, amikor a liberálisok a burzsoá külpolitika egyik fajtája ellen, ugyanannak a politikának másik fajtájáért harcolnak, amikor a liberálisok azért tesznek szemrehányásokat a kormánynak, mert elmarad a többiek mögött (a rablásban és a beavatkozásban!). Vesszen a gyarmatpolitika, vesszen a beavatkozás politikája, vesszen az idegen földekért, más országok lakosságáért, újabb kiváltságokért, újabb piacokért, tengerszorosokért stb. folytatott kapitalista harc politikája! A szociáldemokrácia nem ért egyet a „békés és igazságos" kapitalista haladás ostoba kispolgári utópiájával. A szociáldemokrácia az egész kapitalista társadalom ellen harcol, mert tudja, hogy a békének és szabadságnak az egész világon csak egy védelmezője van: a nemzetközi forradalmi proletariátus.

P. S.* Ez a cikk már nyomdában volt, amikor a lapokban megjelent *a pétervári távirati ügynökség* távirata, amely cáfolja azt a hírt, hogy az orosz csapatok átlépték a perzsa határt. Ez a távirat a „Frankfurter Zeitung" október 24-i második reggeli kiadásában jelent meg. A *3-ik* kiadásban közölnek egy újabb táviratot, amelyet október 24-én *este* 10 óra 50 perckor adtak fel Konstantinápolyban. Ebben a táviratban az áll, hogy október 24-én este Konstantinápolyban tudomást szereztek arról, hogy az orosz csapatok átlépték a perzsa határt. A külföldi sajtó — *a szocialista sajtót kivéve* — egyelőre hallgat az orosz csapatok perzsiai betöréséről.

Az elmondottakat összegezve: egyelőre nem áll módunkban megtudni a teljes igazságot. Mindenesetre a cári kormánytól és a *szentpétervári távirati ügynökségtől* kiinduló „cáfolatok" természetesen nem érdemelnek hitelt. Hogy

* — Postscriptum — utóirat. — *Szerk.*

Oroszország a hatalmak tudtával minden eszközt megragadva harcol a perzsa forradalom ellen, kezdve az intrikáktól egészen addig, hogy katonaságot küld ellene, az tény. Az is kétségtelen, hogy Azerbajdzsán megszállására irányuló politikát folytat. Ha csapatai még nem lépték is át a határt, bizonyára minden előkészület megtörtént: nem zörög a haraszt, ha nem fúj a szél.

„Proletarij" 37. sz.
1908 október 16 (29).

A NEMZETKÖZI SZOCIALISTA IRODA ÜLÉSE[81]

Október 11-én, vasárnap tartották meg Brüsszelben a Nemzetközi Szocialista Iroda első ülését a stuttgarti kongresszus óta. A különböző szocialista pártok képviselőinek kongresszusát emellett megfelelő alkalomnak tartották arra, hogy egyúttal megrendezzék a szocialista újságírók és parlamenti képviselők konferenciáját is. Az előbbiek konferenciáját az Iroda ülése előtt tartották meg, az utóbbiakét az ülés utáni napon, de meg kell jegyeznünk, hogy a két konferencia összetétele alig különbözött az Iroda összetételétől: az Iroda tagjainak nagy része ugyanis újságíró is, meg parlamenti képviselő is. Mindössze néhány belga szocialista képviselő növelte az október 12-i, hétfői konferencia részvevőinek számát.

Az újságírók konferenciáját szombaton délután 3 órakor tartották. A konferencia megtárgyalta azt a kérdést, hogyan rendszeresítsék és fejlesszék a különböző szocialista pártok időszaki lapjai közti kapcsolatokat. A belgák névjegyzéket állítottak össze azokról a párttagjaikról, akik hajlandók más pártok lapjainak is tudósításokat küldeni különböző kérdésekről (megjelölve, hogy főleg milyen kérdésekről). Kívánatosnak nyilvánították, hogy a többi párt is állítson össze ilyen névsorokat, mégpedig annak megjelölésével, milyen nyelven ír a tudósító. Az eszer párt külföldi tájékoztatóját (a francia nyelvű „Orosz Szószéket“) és a szociáldemokrata pártét (amely német nyelven jelenik meg[82]) külön megemlítették, mint külföldi elvtársaink számára kiváltképp hasznos kiadványokat. Rámutattak arra is, hogy azoknak az országoknak, ahol különféle szocialista pártok vagy egy párton belül

különböző irányzatok vannak, azt is fel kell tüntetni a tudósítók névsorán, hogy ki melyik párthoz stb. tartozik. A külföldön élő orosz szociáldemokratáknak fel kellett volna használniuk ezt a nemzetközi konferenciát arra, hogy jobban megszervezzék tudósításainknak a külföldi szocialista lapokban való elhelyezését.

A konferencia határozatot hozott arról, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda érintkezésbe lép azokkal a nemzetekkel, amelyeknek nincs szocialista napilapjuk, s megtárgyalja velük egy rendszeres tájékoztató kiadásának kérdését (az Internacionálé három hivatalos nyelve közül az egyiken vagy mind a három nyelven: franciául, németül és angolul). Azután az Iroda megkérdezi a különböző országok szocialista napilapjainak szerkesztőségeit, milyen összeget lennének hajlandók befizetni, hogy rendszeresen megkapják ezeket a tájékoztatókat.

Erre a határozatra különösen nagy figyelmet kell fordítania pártunk Központi Bizottsága Külföldi Irodájának[83]. Külföldi elvtársainkat korántsem tájékoztatjuk megfelelően az oroszországi szociáldemokrácia ügyeiről, pedig ezt a feladatot meg kell oldanunk, s egy három nyelven megjelenő *párt*bulletin külföldi kiadásának kérdését haladéktalanul és komolyan meg kellene tárgyalni, és minden lehetőt meg kellene tenni e terv gyakorlati megvalósítása érdekében.

Továbbá megvitatták az Iroda titkárának, C. Huysmansnek azt a javaslatát, hogy a német szociáldemokraták, akiknek 70, naponta megjelenő pártlapjuk van, kezdeményezzék egy nemzetközi távirati és távbeszélő iroda megszervezését, hogy összeköttetést teremtsen a berlini, bécsi, párizsi, brüsszeli stb. szocialista lapok szerkesztőségei között. A német küldöttek kijelentették, hogy ezt a tervet nem lehet azonnal megvalósítani, de felhívták a figyelmet arra, hogy Németországban nemrég megalakult a német szociáldemokrata munkáspárt központi tájékoztató irodája, s idővel, ha az iroda már jól fog működni, meg lehet fontolni ennek nemzetközi irodává való átalakítását. A konferencia megelégedett ezzel az ígérettel, és az ülést berekesztették, miután határozatba vették, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda üléseivel egy időben ezentúl

is megrendezik a különböző országok szocialista újságíróinak konferenciáit.

Este a „Maison du Peuple“-ben* nemzetközi nagygyűlést rendeztek, amelyen osztrák, német, angol küldöttek, valamint a török és a bolgár küldött beszéltek — főleg a nemzetközi konfliktusokról és az összes országok szocialista proletariátusának a béke megőrzéséért folytatott harcáról. A gyűlés végén egyhangúlag elfogadták a következő tartalmú határozatot: „A «Maison du Peuple»-ben október 10-én rendezett nemzetközi nagygyűlés ismét megerősíti a világ proletariátusának azt az erélyes elhatározását, hogy megvédi a nemzetek közötti békét, és minden erejével küzd a népeket tönkretevő és elnyomó kapitalista militarizmus ellen. A nagygyűlés kifejezi azt a meggyőződését, hogy a munkásság Internacionáléjának különböző nemzeti szekciói maradéktalanul végre fogják hajtani azt a határozatot, melyet a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus hozott erről a kérdésről.“ A gyűlés az „Internacionálé“ eléneklésével ért véget.

A következő napot teljesen kitöltötte a Nemzetközi Szocialista Iroda ülése. A délelőtti ülésen kizárólag a napirend első kérdésével — az angol „Munkáspárt“ (Labour Party) felvételével — foglalkoztak. Az Internacionálénak ugyanis alapszabályai szerint tagjai lehetnek először is a szocialista pártok, amelyek elismerik az osztályharcot, másodszor, azok a munkásszervezetek, amelyek az osztályharc álláspontján vannak (vagyis a szakszervezetek). A „Munkáspárt“, amely nemrég alakult meg az angol alsóházban, nem nevezi magát nyíltan szocialista pártnak, és nem ismeri el határozottan és félreérthetetlenül az osztályharc elvét (amit — zárójelben legyen mondva — az angol szociáldemokraták követelnek tőle). Magától értetődik azonban, hogy ezt a „Munkáspártot“ befogadták az Internacionáléba, és megengedték, hogy részt vegyen a stuttgarti szocialista kongresszuson, mert ez a párt lényegében vegyes típusú szervezet, amely az Internacionálé alapszabályainak első és második pontjában meghatározott két típus közt foglal helyet, s az an-

---

* — „Népház“. — *Szerk.*

gol trade-unionok politikai képviselete. Ennek ellenére e párt felvételének kérdését felvetették, mégpedig saját maga, vagyis az úgynevezett „Független Munkáspárt“ (Independent Labour Party — Áj-El-Pi, mint az angolok nevezik) vetette fel, amely az Internacionálé brit szekciójának egyik alszekciója. A másik alszekció a „Szociáldemokrata Szövetség“.

A „Független Munkáspárt“ azt követelte, hogy a „Munkáspártot“ *fenntartás nélkül* ismerjék el az Internacionálé tagjának. Bruce Glasier, az ILP küldötte hangsúlyozta, milyen óriási a jelentősége ennek a pártnak, mint sok százezer, mind határozottabban a szocializmus felé tartó szervezett munkás parlamenti képviseletének. Az elvekről, formulákról, alaptételekről fölöttébb becsmérlően nyilatkozott. Kautsky válaszolt neki, mondván, hogy nem ért ugyan egyet a szocializmus elveinek és végcéljának ezzel a becsmérlő értékelésével, de teljes mértékben helyesli a „Munkáspárt“ felvételét, minthogy ez a párt ténylegesen osztályharcot folytat. Kautsky a következő tartalmú határozati javaslatot terjesztette elő:

„Figyelembe véve a nemzetközi kongresszusok korábbi határozatait, melyek szerint minden olyan szervezet felvehető, amely a proletár osztályharc talaján áll és elismeri a politikai harcot, a Nemzetközi Iroda kijelenti, hogy az angol «Munkáspárt» részt vehet a nemzetközi szocialista kongresszusokon, mivel ha nem is ismeri el kifejezetten (ausdrücklich) a proletár osztályharcot, ennek ellenére ténylegesen osztályharcot folytat, és magával a szervezetével, amely független a polgári pártoktól, az osztályharc talajára helyezkedik.“ Kautsky álláspontját támogatták az osztrákok, a franciák közül Vaillant és — mint a szavazás megmutatta — a kisnemzetek többsége. Javaslatát mindenekelőtt Hyndman, az angol „Szociáldemokrata Szövetség“ képviselője ellenezte, aki azt követelte, hogy maradjon minden úgy, ahogy volt, amíg a „Munkáspárt“ nem ismeri el nyíltan az osztályharc és a szocializmus elvét, azután Roussel (guesdista, a másik francia küldött), Rubanovics, az eszer párt képviselője, és Avramov, a bolgár szocialisták forradalmi frakciójának küldötte ellenezte Kautsky javaslatát.

Szót kértem, hogy csatlakozzak Kautsky határozati javaslatának első részéhez. Nem lehet megtagadni a felvételt a „Munkáspárttól“, vagyis a trade-unionok parlamenti képviseletétől, ha a kongresszusok már korábban megengedték általában az összes trade-unionok felvételét, még azokét is, amelyek burzsoá képviselőknek engedték át parlamenti képviseletüket. De — mondottam — Kautsky határozati javaslatának második része helytelen, mert a „Munkáspárt“ *valójában* gyakorlatilag nem független a liberálisoktól, és nem folytat teljesen önálló osztálypolitikát. Ezért a következő módosítást javasoltam: a határozat végén, a „mivel“ szó után vegyék be:

„mivel (a „Munkáspárt“) Anglia valóban proletár szervezeteinek első lépése az öntudatos osztálypolitika és a *szocialista* munkáspárt irányában“. Ezt a módosító javaslatot az Iroda elé terjesztettem. Kautsky nem fogadta el javaslatomat, kijelentve következő felszólalásában, hogy a Nemzetközi Iroda nem hozhat határozatokat „remények“ alapján. De főleg azok között tört ki a harc, akik Kautsky határozati javaslatát egészében helyeselték, illetve ellenezték. A szavazás alkalmával Adler azt javasolta, hogy válasszák ketté, s így mindkét részét elfogadta a Nemzetközi Iroda: az egyiket három szavazat ellenében egy tartózkodással, a másikat négy szavazat ellenében egy tartózkodással. Kautsky határozati javaslata ily módon az Iroda határozatává vált. Mindkét esetben Rubanovics tartózkodott a szavazástól. Megemlítem még, hogy Viktor Adler, aki én utánam és Kautsky második felszólalása előtt kért szót, a következőképpen érvelt ellenem — a „Le Peuple“* című belga szocialista lap beszámolója alapján idézem, mert ez számolt be a legrészletesebben és legpontosabban az ülésekről — „Lenin javaslata csábító (séduisante; Adler úgy mondta: verlockend, megnyerő), de nem feledtetheti velünk azt a tényt, hogy a «Munkáspárt» elkülönült a polgári pártoktól. Nem a mi feladatunk, hogy megítéljük, hogyan hajtotta ezt végre. Elismerjük a haladás tényét.“

Ilyen vita folyt a Nemzetközi Irodában a tárgyalt

* — „A Nép“. — *Szerk.*

kérdésről. Most pedig hadd foglalkozzak részletesebben ezzel a vitával, hogy megmagyarázzam saját álláspontomat a „Proletarij“ olvasóinak. V. Adler és K. Kautsky érvei nem győztek meg, s továbbra is helyteleneknek tartom őket. Amikor Kautsky azt mondta határozati javaslatában, hogy a „Munkáspárt“ „nem ismeri el kifejezetten a proletár osztályharcot“, kétségkívül bizonyos „reménynek“, bizonyos „véleménynek“ adott kifejezést, jellemezve a „Munkáspárt“ jelenlegi politikáját, és utalva arra, hogy milyennek kellene lennie. De Kautsky ezt *közvetve* fejezte ki, mégpedig úgy, hogy egy először is lényegében helytelen, másodszor, saját *gondolatának* félremagyarázására alkalmat adó állítás sült ki belőle. Hogy amikor az angol „Munkáspárt“ elkülönül a *parlamentben* (nem a választásokon! nem egész politikájában! nem propagandájában és agitációjában!) a polgári pártoktól, ezzel megteszi az első lépést a szocializmus felé, a proletár tömegszervezetek osztálypolitikája felé, az vitathatatlan. Ez nem „remény“, hanem tény. S éppen az a tény, amely arra késztet bennünket, hogy felvegyük az Internacionáléba a „Munkáspártot“ is, ha már befogadtuk a trade-unionokat. Végül, éppen ez a megfogalmazás késztetne sok százezer angol munkást, akik kétségkívül tiszteletben tartják az Internacionálé határozatait, de még nem váltak teljesen szocialistákká, hogy újra elgondolkozzanak azon, miért mondják rájuk, hogy még csak az *első* lépést tették meg, s milyen *további* lépéseket kell tenniük ezen az úton. Az én fogalmazásom egy szóval sem mondja azt, hogy az Internacionálé vállalkozzon egy nemzeti munkásmozgalom konkrét részletkérdéseinek megoldására, s határozza meg, hogy mikor és milyen további lépéseket kell tenni. De hogy általában további lépésekre van szükség, azt feltétlenül el kell ismerni, amikor olyan pártról van szó, amely nem fogadja el nyíltan és világosan az osztályharc elvét. Kautsky ezt határozati javaslatában csak közvetve ismerte el, ahelyett, hogy közvetlenül elismerte volna. Így olyan színezete lett a dolognak, mintha az Internacionálé kezeskedne arról, hogy a „Munkáspárt“ *gyakorlatilag* következetes osztályharcot folytat, mintha ahhoz, hogy egy munkásszervezet *egész magatartásában* független

legyen a burzsoáziától, elegendő volna, ha a parlamentben külön munkáscsoportba tömörül!

Kétségtelen, hogy Hyndman, Roussel, Rubanovics és Avramov még helytelenebb álláspontra helyezkedett ebben a kérdésben (s Rubanovics nemhogy javított volna ezen, hanem csak összezavarta a dolgot azzal, hogy a határozat mindkét részének megszavazása alkalmával tartózkodott a szavazástól). Amikor Avramov azt mondta, hogy a „Munkáspárt" felvétele az opportunizmus serkentését jelenti, ezzel kiáltóan helytelen véleményt fejezett ki. Elég akár csak Engelsnek Sorgéhoz intézett leveleit megemlítenünk. Engels éveken át következetesen kitart a mellett a véleménye mellett, hogy az angol szociáldemokraták, Hyndmannel az élükön, hibát követnek el, mert szektás magatartást tanúsítanak, nem tudnak alkalmazkodni a trade-unionok nem tudatos, de hatalmas osztályösztönéhez, „dogmává" változtatják a marxizmust, holott a marxizmusnak „a cselekvés vezérfonalául" kell szolgálnia[84]. Amikor az objektív feltételek fékezik a proletár tömegek politikai öntudatának és osztályönállóságának fejlődését, érteni kell ahhoz, hogy türelmesen, következetesen dolgozzunk velük együtt, anélkül, hogy engednénk elveinkből, de nem mondva le arról sem, hogy a proletár tömegek *sűrűjében* dolgozzunk. Engelsnek ezeket a tanításait igazolták a későbbi események, amikor a zárkózott, arisztokratikus, kispolgári módon önző és a szocializmussal szemben ellenséges angol trade-unionok — melyeknek soraiból számos nyílt munkásáruló került ki, akik holmi kis minisztériumi állásért eladták magukat a burzsoáziának (mint például a csirkefogó John Burns) — ennek ellenére *közeledni* kezdtek a szocializmushoz, ügyetlenül, következetlenül, kerülő úton, de mégiscsak közeledni kezdtek hozzá. Hogy Angliában most már gyorsan tért hódít a szocializmus a munkásosztály soraiban, hogy a szocializmus *ismét* tömegmozgalommá válik ebben az országban, hogy Nagy-Britanniában szociális forradalom közeleg — azt csak a vakok nem látják.

Az Internacionálé kétségkívül helytelenül tette volna, ha nem fejezi ki nyíltan és határozottan, hogy teljes mértékben rokonszenvez azzal a hatalmas lépéssel, amelyet az

angliai munkás-tömegmozgalom tett, ha nem ösztönzi ezt a kapitalizmus bölcsőjében megindult nagy fordulatot. Ebből azonban korántsem következik az, hogy a „Munkáspárt“ már most a burzsoáziától ténylegesen független, osztályharcot folytató, szocialista stb. pártnak tekinthető. Ki kellett javítani egy kétségtelen hibát, amelyet az angol „Szociáldemokrata Szövetség“ követett el, de nem volt szabad még csak a látszatát sem kelteni annak, hogy helyeseljük az úgynevezett „Független Munkáspárt“ élén álló angol opportunisták *más, szintén kétségtelen és nem kevésbé lényeges* hibáit. Hogy ezek a vezetők opportunisták, az vitathatatlan. Sőt R. MacDonald, az ILP vezére már Stuttgartban azt javasolta, hogy változtassák meg az Internacionálé alapszabályainak második pontját: az osztályharc elismerése helyett csupán a jószándékot (bona fides) szabják feltételül azok elé a munkásszervezetek elé, amelyek be akarnak lépni az Internacionáléba. Maga Kautsky is nyomban megérezte Bruce Glasier szavainak opportunista ízét, és elutasító álláspontra helyezkedett vele szemben — *az Iroda ülésén mondott beszédében*, de sajnos nem a határozati javaslatában. Az Iroda ülésén pár tucat embernek beszélt, a határozat viszont milliókhoz szól.

Itt vannak előttem az angol szocializmus mindkét irányzatának lapjai, a Nemzetközi Iroda üléséről szóló kommentárokkal. A „Független (hm! hm!) Munkáspárt“ lapja, a „Labour Leader“* ujjong, és *nyíltan azt mondja* tíz- és tízezer angol munkásnak, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda nemcsak a „Munkáspártot“ ismerte el (ez igaz, és erre szükség is volt), hanem *„elismerte az ILP politikáját is“* („Labour Leader“, 16 Oct. 1908, p. 665). Ez nem igaz. Ezt *nem* ismerte el az Iroda. Ez a Kautsky-féle határozat kisebb ügyetlenségének jogtalan opportunista kiforgatása. A kisebb ügyetlenség meglehetősen nagy gyümölcsöket kezd teremni. S mindennek tetejébe még a rossz fordítás is ennek kedvez; nem hiába mondják az olaszok, hogy a fordítók — ferdítők (traduttori — traditori). Az Iroda határozatainak hivatalos fordítása a há-

* — „Munkásvezér“. — *Szerk.*

rom hivatalos nyelven még nem jelent meg, s nem tudni, mikor fog megjelenni. Kautsky szövegében az áll, hogy a „Munkáspárt“ „az osztályharc talajára helyezkedik“ (a határozat vége; az eredetiben így hangzik: sich ... auf seinen, d. h. des Klassenkampfs, Boden stellt), az angol *szociáldemokraták* fordításában pedig a következő lett belőle: „a nemzetközi szocializmus talajára helyezkedik“; — s az angol *opportunisták* (ILP) fordításában: *„elfogadja a nemzetközi szocializmus álláspontját“* (ugyanott). Ezek után javítsa ki az ember az efféle kis hibákat az angol munkások körében végzett agitációban!

Távol áll tőlem az a gondolat, hogy Bruce Glasiert a határozat meghamisításával vádoljam. Biztos vagyok benne, hogy ilyesmi nem is volt szándékában. De ez nem is olyan fontos. Az a fontos, hogyan használják ki a Kautsky-féle határozat *második* részének *szellemét* a gyakorlati tömegmunkában. A „Labour Leader“-nek ugyanazon az oldalán a „Független Munkáspárt“ egy másik tagja számol be az Iroda ülésén és a brüsszeli nagygyűlésen szerzett benyomásairól, s amiatt panaszkodik, hogy a gyűlésen „szinte már senki sem hangsúlyozta a szocializmus eszményi és etikai oldalát“ — pedig, úgymond, ezt mi mindig hangsúlyozzuk az ILP gyűlésein —, és *„ehelyett“* (in its stead) *„az osztályháború sivár és cseppet sem lelkesítő* (barren and uninspiring) *dogmája“* dominált.

Amikor Kautsky az angolokról szóló határozati javaslatát írta, nem az angol „független“ lebegett lelki szemei előtt, hanem a német szociáldemokrata ...

Az angol szociáldemokraták lapja, a „Justice“ közli Hyndman keserű szavait az Iroda többsége ellen, amely „elveti az elveket néhány szélkakas kedvéért“. „Cseppet sem kételkedem abban — írja Hyndman —, hogy ha az Iroda a «Munkáspárthoz» nyílt ultimátumot intézne, a «Munkáspárt» haladéktalanul szót fogadna, és alkalmazkodna a nemzetközi szocializmus irányzatához.“ Ugyanennek a számnak egy másik cikkében pedig olyan *tényeket* sorakoztatnak fel, amelyek azt bizonyítják, hogy a „Független Munkáspárt“ tagjainak egy részét *valójában* a „liberalizmus és a «Független Munkáspárt»“ (liberal-labour alliance) *vegyes* jelszavával választotta meg képviselőnek,

és hogy egyes „függetlenek“ *John Burns liberális miniszter támogatását* élvezték („Justice“, 17 Oct. 1908, p. 4 et 7*).

Nem, ha Hyndman megvalósítja azt a tervet, amelyről beszámol, ha tudniillik ismét felveti ezt a kérdést a koppenhágai nemzetközi szocialista kongresszuson (1910-ben), akkor az OSzDMP-nek lépéseket kell tennie azért, hogy kijavítsák Kautsky határozatát.

A napirend második pontja az a kérdés volt, hogyan lépjenek fel közösen a különböző országok proletárjai és szocialistái azok ellen a nemzetközi és gyarmati konfliktusok ellen, amelyekkel a burzsoá kormányok politikája fenyeget. Vaillant határozati javaslatát egészen csekély változtatásokkal elfogadták. A vita során az osztrák küldöttek arra hivatkoztak, hogy pártjuk a delegációkban hivatalosan fellép Ferenc József politikája ellen, és az összes szocialistákkal együtt elismeri valamennyi nemzetiség önrendelkezési jogát. De amikor fellépünk Ferenc József politikája ellen — mondták az osztrákok —, ellenezzük Abdul Hamid vagy VII. Edward politikáját is. Feladatunk az, hogy a kormányra hárítsuk a felelősséget tetteinek következményeiért. Az angolok kifejezték azt az óhajukat, hogy az osztrák szociáldemokraták határozottabb formában foglaljanak állást kormányuk ellen, de az osztrákok nem mentek tovább az előbbi kijelentéseknél. Avramov, a bolgár szocialisták küldötte (a „szűkek“**, vagyis a forradalmi szociáldemokraták küldötte; Bulgáriában ezenkívül „széles“, vagyis opportunista szociáldemokraták is vannak) ragaszkodott ahhoz, hogy maguknak a balkáni államoknak az imperialista burzsoáziáját se hagyják említés nélkül, de a megfelelő módosítást elvetették. Ami a bolgár függetlenség kikiáltásának kérdését illeti — mondta Avramov —, a bolgár szocialisták határozottan szembehelyezkedtek a burzsoá pártokkal, mert a függetlenség kikiáltását a munkásosztály szempontjából káros kalandnak tartják. Bruce Glasier azt javasolta, hogy

---

* — „Igazság“, 1908 október 17, 4. és 7. old. — *Szerk.*

** — bolgár eredeti: „tesznyakok“. — *Ford.*

a határozatban mondják ki a nemzetközi tüntetések szervezésének szükségességét, de az ülés úgy határozott, hogy ezt a kívánságot majd az Iroda közli az egyes nemzeti pártokkal. Van Kol (a holland szociáldemokraták küldötte) azt javasolta, hogy az Internacionálé tiltakozzék amiatt, hogy a hatalmak megszegték a berlini szerződést, de a szavazás előtt visszavonta javaslatát, mert mások rámutattak arra, hogy nem a szocialisták dolga, hogy külön védelmükbe vegyék a burzsoá államok szerződéseit. A Nemzetközi Iroda a következő szövegű határozatot fogadta el:

„Megállapítva mindenekelőtt, hogy az angol és a német szocialisták a béke mellett szervezett tüntetéseikkel, a francia szocialisták a marokkói expedíció elleni agitációjukkal s a dán szocialisták leszerelési javaslatukkal az Internacionálé határozatai szerint jártak el,

figyelembe véve továbbá,

hogy a háború veszélye továbbra is fennáll; hogy a kapitalista imperializmus Angliában és Németországban tovább szövi intrikáit; hogy a marokkói expedíció és kalandorpolitika tovább folyik, hogy a cárizmus — főleg újabb kölcsönök reményében — igyekszik komplikálni a helyzetet, hogy megerősíthesse pozícióját az orosz forradalom elleni harcában; hogy a Balkán félszigeten az idegen hatalmak beavatkozása és önző törekvései még jobban felszítják a nemzeti és vallási szenvedélyeket, mint eddig bármikor; hogy a közelmúltban Bulgária függetlenségének kikiáltása és különösen Bosznia és Hercegovina Ausztriához csatolása csak fokozta és még közelebb hozta a háborús veszélyt; hogy végül az egyes kormányok összeesküvése, fokozott fegyverkezése, a militarizmus, valamint a kapitalista konkurrencia és a gyarmati rablás veszélyeztetik a békét, —

a Nemzetközi Szocialista Iroda ismét megerősíti, hogy az egyetlen erő, amely meg tudja védeni a nemzetközi békét, a szocialista párt és a szervezett proletariátus, s hogy ezek kötelességüknek is tartják a béke megvédését.

Az Iroda felhívja minden ország szocialista pártjait, hogy a stuttgarti nemzetközi kongresszus határozatának megfelelően fokozzák éberségüket és aktivitásukat, s feszítsék meg minden erejüket ebben az irányban, és javasolja a pártok központi bizottságainak és vezetőségeinek, parlamenti frakcióinak és az Irodába delegált küldötteinek, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda titkárságával együtt kutassák fel azokat az

eszközöket és gyakorlati intézkedéseket — nemzeti és nemzetközi viszonylatban egyaránt —, amelyek a konkrét körülményeknek megfelelően legtöbbet használhatnának a háború elhárításában és a béke megóvásában."

A napirend harmadik pontja a brit szekciónak az a javaslata volt, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda évente kétszer rendszeresen üljön össze. Erről a kérdésről nem hoztak kötelező érvényű határozatot. Csupán kimondták, hogy ez kívánatos volna. Úgy látszik, a nagy többség nem tartja szükségesnek, hogy évente egynél többször üljön össze az Iroda (mint eddig volt) — természetesen rendkívüli esetek kivételével.

A napirend negyedik pontja az Irodának az a javaslata volt, hogy emeljék fel az egyes pártoknak az Iroda költségeihez való hozzájárulását. Az Iroda névleges bevétele eddig évi 14 950 frank volt (körülbelül 6000 rubel); javasolták, hogy ezt az összeget 26 800 frankra, illetve a szokásos hátralékok leszámításával kereken 20 000 frankra (8000 rubelre) emeljék. Ehhez minden pártnak a nemzetközi szocialista kongresszusokon őket megillető szavazatok után egyenként évi 100 frankot kellene befizetnie. Oroszországnak 20 szavazata van, tehát 2000 frankot kell majd fizetnie, 700 frankot az eszereknek, 1000 frankot a szociáldemokratáknak és 300 frankot a szakszervezeteknek. Oroszország eddig évi 1500 frankot fizetett, ebből mi 900 frankot (az eszer párttal történt megállapodásunk szerint). Erről a kérdésről sem hoztak kötelező érvényű határozatot. Az ülés megbízta az Irodát, lépjen érintkezésbe a nemzeti pártokkal, és kívánatosnak mondta ki, hogy a hozzájárulás összege szavazatonként évi 100 frank legyen.

Az ötödik napirendi pont Svédország és Magyarország szavazatai számának megváltoztatásával foglalkozott; Svédország szavazatainak számát 12-re emelték, a magyar szavazatok általános emelését elutasították, de adtak 2 szavazatot Horvátország részére. Felvették a török szekció örmény alszekcióját is, még mielőtt maga a török szekció megalakult volna — a törökországi örmény szocialisták nem hajlandók „várni" a törökökre —, s ennek

az alszekciónak 4 szavazatot adtak. Jó lenne, ha a mi örmény szociáldemokrata elvtársaink, akik ismerik a törökországi örmény szocialista mozgalom helyzetét, elmondanák véleményüket erről a kérdésről.

A napirend hatodik pontja a chilei szociáldemokrata párt felvétele volt. Ez a párt a chilei demokrata párt kettéválása után jött létre. A chilei szociáldemokratákat is vita nélkül felvették.

A napirend hetedik pontja az oroszországi szocialista cionisták[85] kérdése volt. Mint ismeretes, a szocialista cionisták a stuttgarti kongresszust megelőzőleg azzal a javaslattal fordultak pártunk Központi Bizottságához, hogy vegye fel őket az Internacionálé orosz szekciójának szociáldemokrata alszekciójába. Központi Bizottságunk a javaslatot elutasította, határozatilag megindokolva, miért nem fogadja be a *cionistákat* a szociáldemokraták közé, még ha „szocialista cionistáknak" nevezik is magukat. A szocialista cionisták képviselője megjelent Stuttgartban, s alszekciónk Stuttgartban is visszautasította a felvételüket, az eszerek pedig tartózkodó álláspontra helyezkedtek. Mivel az Internacionálé alapszabályai szerint új tagok csak a nemzeti szekciók beleegyezésével vehetők fel az Internacionáléba (két nemzeti alszekció nézeteltérése esetén a Nemzetközi Iroda dönti el véglegesen a kérdést), a szocialista cionisták szabályos úton nem juthattak be a kongresszusra. Panaszt tettek az Irodánál, mire az nyomban hozott egy kompromisszumos határozatot: a szocialista cionisták képviselője *tanácskozási* joggal részt vehet a kongresszuson. Ekkor aztán tisztázni kellett a zűrzavart: tagjai-e a szocialista cionisták az Internacionálénak vagy sem? V. Adler, akárcsak Stuttgartban, most is határozottan a szocialista cionisták ellen foglalt állást, s nem volt hajlandó tovább halasztani az ügyet, mint a szocialista cionisták kérték, akik táviratilag közölték, hogy nem tudnak megjelenni. Néha a távolmaradás a legjobb védelem — mondta V. Adler. Szót kértem, hogy még egyszer emlékeztessem az ülést Központi Bizottságunk határozatára, és rámutassak arra, hogy a szocialista cionistáknak a két orosz alszekció akarata ellenére történő felvételével hallatlanul megsértenék az Internacionálé alapszabályait,

Rubanovics és Zsitlovszkij, a „Szerp“ képviselője (Szerp = Szocialista Zsidó Munkáspárt[86], amelyet az eszerek Stuttgartban felvettek alszekciójukba) heves beszédet mondott a szocialista cionisták felvételi kérelmének elutasítása ellen, — Rubanovics *azonban nem tudott* hivatkozni az eszer *pártnak* másmilyen döntésére, mint arra, hogy annak idején ebben a kérdésben *tartózkodó* álláspontra helyezkedett, Zsitlovszkij pedig, nyilvánvalóan látva, hogy a szocialista cionistákat elkerülhetetlenül ki fogják zárni, *önmagát védelmezte*, mulatságos hevességgel bizonygatva, hogy ha a szocialista cionisták territorialisták, akkor ők, mármint a „Szerp“ is az. Ebből persze nem az következett, hogy a szocialista cionistákat fel kell venni, hanem csak az, hogy az eszereken kívül aligha akadt volna másvalaki az Internacionáléban, aki hajlandó lett volna felvenni akár a „Szerp“-et is. Másodszor is szót kértem, és kategorikusan tiltakoztam Rubanovics módszere ellen, aki egy *idegen* alszekcióra akarta ráerőszakolni a cionistákat, holott saját alszekciója nem szállt síkra határozatilag a cionisták mellett. Az eredmény az lett, hogy az Iroda egyhangúlag (ketten tartózkodtak: Rubanovics és Vaillant) elfogadta Adler határozati javaslatát, amely így szól:

„Az Iroda megállapítja, hogy a cionistáknak kizárólag a stuttgarti kongresszus ülésein való részvételt engedték meg (tanácskozási joggal), s hogy a cionisták jelenleg nem tartoznak a Nemzetközi Irodához, és ezzel az Iroda áttér a soron következő ügyekre.“

A napirend nyolcadik és egyben utolsó pontja a Nemzetközi Irodába delegált francia szocialista küldöttség sajátságos összetételének majdnem vita nélkül történt jóváhagyása volt. Franciaország egyik küldöttévé Guesde-et jelölték ki, Franciaország másik szavazatát az Irodában megosztották két delegátus, Vaillant és Jaurès között.

Az Iroda ülése azzal ért véget, hogy egyhangúlag elfogadta De Brouckère belga küldött határozati javaslatát, amelyben az Iroda rokonszenvét fejezi ki a török forradalom iránt:

„A Nemzetközi Szocialista Iroda örömmel üdvözli annak a gyalázatos rendszernek bukását, amelyet Abdul Hamid

oly sokáig fenntartott Törökországban a nagyhatalmak segítségével, — üdvözli azt a tényt, hogy a török birodalom népei ezentúl maguk intézhetik sorsukat, és megteremthetik a politikai szabadság rendszerét, amely lehetővé teszi, hogy a születőfélben levő proletariátus az egész világ proletariátusával szoros egységben folytassa osztályharcát."

Október 12-én, hétfőn ült össze az interparlamentáris konferencia. A napirenden három kérdés szerepelt: 1) a legutóbbi parlamenti ülésszak; 2) a gyarmati reformok (van Kol beszámolója); 3) a szocialisták tevékenysége a béke érdekében az interparlamentáris unióban (Lafontaine belga képviselő beszámolója); azután még négy kérdés: a) az építőmunkások fizetésének feltételei (a vállalkozók csődje esetén); b) levélbeli szavazás; c) a parlamenti csoportok tagjainak és titkárainak új névsora és d) a dokumentumok megküldése.

Az első napirendi ponttal kapcsolatban az ülés arra szorítkozott, hogy Pernerstorfer javaslata alapján megerősítette a stuttgarti kongresszus határozatait: a parlamenti frakciók titkárait megkérik, hogy a Nemzetközi Szocialista Irodának juttassák el a frakciók *írásbeli beszámolóit.* Ugyanilyen emlékeztetéssel zárult az említett „kérdések" közül a két utolsóról folytatott rövid véleménycsere. A két első „kérdést" illetőleg röviden utaltak azokra az anyagokra és tervezetekre, amelyek ezzel kapcsolatban egyes szocialista képviselőknél rendelkezésre állnak. Lafontaine beszámolóját az előadó javaslatára elhalasztották. Az osztrákok és a németek ezzel kapcsolatban kijelentették, hogy ellenzik a szocialistáknak a béke védelmében rendezett burzsoá parlamenti konferenciákon való részvételét. Branting svéd küldött olyan sajátos feltételekre hivatkozott, amelyek állítólag indokolttá teszik a svéd szociáldemokraták részvételét ezeken a konferenciákon. Ugyancsak az ő javaslatára az Iroda következő ülésével egyidejűleg rendezendő legközelebbi interparlamentáris konferencia napirendjére felvették az állami munkásbiztosítás kérdését.

Az egyetlen napirendi pont, amelyről rövid beszámolót tartottak, s amelyet nem érdektelen vita kísért, a gyarmati

reformok kérdése volt. Van Kol holland küldött, aki Stuttgartban a gyarmati kérdésről kidolgozott opportunista határozati javaslatával vált hírhedtté, beszédében kissé más oldalról próbálta becsempészni kedvenc eszméjét: a szociáldemokrácia „pozitív“ gyarmati programját. Teljesen figyelmen kívül hagyta a szociáldemokráciának a gyarmatpolitika ellen vívott harcát, a gyarmati rablás ellen folytatott tömegagitációt, a védelem és az ellenállás szellemének felélesztését az elnyomott gyarmati tömegekben, s minden figyelmét azoknak a gyarmati „reformoknak“ a felsorolására összpontosította, amelyek a fennálló rendszer keretei között lehetségesek. Akárcsak valami ügybuzgó bürokrata, sorra vette a legkülönbözőbb kérdéseket, a földtulajdontól kezdve egészen az iskolákig, az ipar támogatásáig, a börtönökig stb., s közben minduntalan hangsúlyozta, hogy gyakorlatiasabb szemmel kell nézni a dolgokat, számolni kell például azzal, hogy az általános választójog nem mindig alkalmazható a vademberekre, hogy néha igazat kell adni azoknak, akik azt mondják, hogy a gyarmatokon börtönök helyett meg kell szervezni a kötelező munkaszolgálatot stb. stb. A proletár osztályharc szelleme helyett a legkispolgáribb, sőt még annál is rosszabb hivatalnoki reformátor-szellem hatotta át az egész beszámolót. Befejezésül azt javasolta, hogy válasszanak egy bizottságot az öt fő gyarmattartó ország képviselőiből a szociáldemokrácia gyarmati programjának kidolgozása céljából.

Molkenbuhr, a németek küldötte és néhány belga megpróbált van Kol nyomába szegődni, s csupán részletkérdésekben szállt vele vitába, — abban, hogy kell-e egységes közös program, nem lesz-e ez sablonizálás stb. Van Kolnak csak kapóra jött a kérdés ilyen felvetése, mert éppen azt akarta, hogy az egész kérdést a „gyakorlatra“ redukálják, és bebizonyíthassa, hogy „a gyakorlatban“ kevesebb nézeteltérés merül fel, mint Stuttgartban látszott. Kautsky és Ledebour azonban elvileg vetették fel a kérdést, és van Kol egész álláspontjának alapvető fonákságát támadták meg. Ha van Kol feltételezi, hogy az általános választójog — akár csak egyes esetekben is — nem alkalmazható — mondotta Kautsky —, ezzel így

vagy úgy belenyugszik a gyarmati despotizmusba, mert semmilyen más választási rendszert nem javasol, és nem is javasolhat. Ha van Kol megengedhetőnek tartja a kötelező munkaszolgálatot — mondotta Ledebour —, ezzel szélesre tárja a kaput a burzsoá politika előtt, amely ezernyi különböző ürüggyel igyekszik fenntartani a gyarmati rabszolgaságot. Van Kol rendkívül makacsul és rendkívül rosszul védekezett, például azt bizonygatta, hogy naturális szolgáltatások nélkül néha nem lehet boldogulni, hogy ezt „ő maga is látta Jávában", hogy a pápuák nem tudják, mit jelent szavazni, hogy a választások alkalmával néha a legsötétebb babona vagy egyszerűen az dönti el náluk a kérdést, hogy leitatják őket rummal stb. Kautsky és Ledebour kigúnyolta ezeket az érveket, s kitartott amellett, hogy általános demokratikus programunk a gyarmatokra is feltétlenül alkalmazható, és hogy a gyarmatokon is a kapitalizmus elleni harcot kell előtérbe helyeznünk. Mennyivel jobbak a mi „művelt" katolikusaink babonái a vademberek babonáinál? — kérdezte Ledebour. Lehet, hogy nem minden esetben alkalmazhatók a parlamenti és képviseleti intézmények, mondta Kautsky, de mindig alkalmazható a demokratizmus, mindig kötelező a harc a demokratizmustól való minden eltéréssel szemben. A forradalmi és az opportunista szociáldemokrata vonal egészen plasztikusan kidomborodott e viták eredményeképpen, és van Kol, látva, hogy javaslatát kétségtelenül „elsőosztályú temetésben fogják részesíteni", maga visszavonta.

„Proletarij" 37. sz.
1908 október 16 (29).
Aláírás: N. Lenin.

P. MASZLOV HISZTÉRIKUS ROHAMA

A „Golosz Szocial-Demokrata" 8—9. számában megjelent P. Maszlov „Levél a szerkesztőséghez" című írása, amelyet aligha lehet másnak nevezni, mint hisztérikus kirohanásnak. Hisz csakugyan, mi ez, ha nem hisztéria: a szerző nemcsak nevetségessé akar tenni engem azzal, hogy stílusomat Iliodorus szerzetes stílusához hasonlítja, hanem holmi *14 évvel ezelőtt lefolyt beszélgetéseket* is előrángat, hogy kompromittáljon. Lehet, hogy az olvasó tréfának veszi, de a tény tény marad. „Amikor a «Tőke» III. kötetének megjelenése előtt" — írja Maszlov — „Lenin megismerkedett kéziratommal, amelyben éppen úgy oldottam meg a profit elosztásának kérdését, mint a III. kötet, Lenin kijelentette, hogy ő Szkvorcov[87] professzor rendkívül zagyva megoldását tartja helyesnek." Képzeljék el: a III. kötet megjelenése *előtt*, vagyis *1894 előtt!* Vagy gyermekien naivnak kell lennie annak — ami távol áll tisztelt ellenfelemtől —, vagy hisztérikusnak, aki azt meri állítani magáról, hogy pontosan emlékszik egy állítólag *tizennégy évvel ezelőtt* lefolyt beszélgetésre, meg soha meg nem jelent kézirataira. Inkább nyomassa ki azt a kéziratot, Maszlov elvtárs, jó? Milyen jól jönne önnek, ha bebizonyítaná, hogy Maszlov, egyedül Maszlov megoldotta már a III. kötet megjelenése *előtt* azt a feladatot, amelyet Engels az egész világ elé tűzött ki! Igaz, mintha kissé elkésett volna a bizonyítással . . . De jobb későn, mint soha. Elvégre mégsem tételezheti fel az ember, hogy Maszlov egyszerűen öndicséret céljából hivatkozik saját emlékezetére.

Úgy látszik, hogy annak a lapnak a szerkesztősége,

amelybe Maszlov ír, egyelőre még nem részesíti dicséretben Marx Maszlov-féle módosítását, s Maszlov maga dicséri meg önmagát azért, amit (magában) tizennégy évvel ezelőtt csinált... Úgy látszik, hogy én (ha hitelt adunk Maszlov elvtárs pompás emlékezőtehetségének) 14 évvel ezelőtt, a „Tőke“ III. kötetének megjelenése előtt hibákat követtem el, s nem nyomattam ki ezeket a hibákat; Maszlov pedig a „Tőke“ III. kötetének megjelenése után 7, illetve 14 évvel kezdett hibákat elkövetni, s nyomtatásban közzé is teszi ezeket a hibákat. Egyébként az is lehetséges, hogy Maszlovon nem minden szándék nélkül tört ki a hisztéria. Pontosan 5 évvel ezelőtt Martov hisztériás jelenetet rendezett Plehanovnak, s ezzel elérte, hogy Plehanov a bolsevikoktól átszökött a mensevikekhez. Csak nem azt gondolja P. Maszlov, hogy Plehanov, miután elolvasta förmedvényét a Plehanov és társai szerkesztette lapban, Marx járadékelméletének hívei sorából átszökik Maszlov járadékelméletének hívei sorába? Ez igen érdekes lenne. Amíg azonban erre nem kerül sor, lássuk, mi a helyzet Maszlovnak azzal a vádjával, hogy az én cikkem „keresztül-kasul csupa hamisítás és nyilvánvaló valótlanság“.

Szóval „keresztül-kasul“, Maszlov elvtárs?

Nos, vegyük hát sorra az ön érveit.

„Lenin ezt írja: «Nem igaz, hogy Marx szerint az abszolút földjáradék a mezőgazdasági tőke alacsony szerves összetételéből adódik. Az abszolút földjáradék a földmagántulajdonból adódik. Ez a föld-magántulajdon sajátos monopóliumot hoz létre»“*.

Maszlov itt *félbeszakítja az én mondatomat*, amely nem ér véget a „monopóliumot hoz létre“ szavakkal, mert a mondat végén én még hivatkozom a *IV. kötet* („Értéktöbblet-elméletek“) *meghatározott oldalára*. Maszlov persze nem hamisít, ó dehogy! Ez csupán más fejtegetésének a „kijavítása“...

„Ezt írja Lenin“ — folytatja P. Maszlov. — „Marx viszont ezt írja: «Ha a mezőgazdasági tőke átlagos összetétele ugyanolyan vagy magasabb volna, mint a társadalmi

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 307. old. — *Szerk.*

átlagtőke összetétele, akkor az abszolút földjáradék — továbbra is az imént kifejtett értelemben véve — elesne; vagyis nem volna olyan földjáradék, amely mind a különbözeti földjáradéktól, mind a tulajdonképpeni monopoláron alapuló földjáradéktól különbözik» („A tőke", III. köt., orosz fordítás 631. old.[88]). Az olvasóra bízom, ítélje meg maga, ki fejti ki helyesebben Marxot" (itt egy jegyzet következik arról a profit törvényével kapcsolatos hibáról, amelyet — mint P. Maszlov jól emlékszik rá — 14 évvel ezelőtt egy vele folytatott magánbeszélgetés során elkövettem).

Én is az olvasóra bízom, ítélje meg, ki az, aki „csupa hamisítást és nyilvánvaló valótlanságot" ír. A mélyen tisztelt Maszlov *a Marxra való hivatkozásom előtt félbeszakítja mondatomat*, és egy másik helyet idéz! Miféle érv ez? Hát nem Maszlov volt az, aki lépten-nyomon ellentmondásokon kapta rajta Marx „nyersfogalmazványait" (emlékeztetem az olvasót arra, hogy Maszlovnak 1906-ban, tehát még az „Értéktöbblet-elméletek" megjelenése után is volt bátorsága azzal magyarázni a Marx művében őáltala felfedezett hibákat, hogy a III. kötet — „nyersfogalmazvány")? Vajon nem azt bizonyítja ez, hogy Marx sehogy se boldogult az abszolút földjáradékkal, s *hol* a föld-magántulajdonból, *hol* a mezőgazdasági tőke alacsony összetételéből próbálta levezetni?

Nem, ez csak azt bizonyítja, hogy Maszlov megint istentelenül összezavarja a dolgot. Marxnál tucatszámra találni olyan mondatokat, melyekben az abszolút földjáradékot a föld-magántulajdonból vezeti le, s tucatszámra találni olyanokat, amelyekben a mezőgazdasági tőke alacsony összetételéből vezeti le. S ennek az az egyszerű oka, hogy Marx fejtegetése megfelelő helyein *mindkét feltételt* előtérbe helyezi — éppúgy, mint Marx nézeteinek kifejtése során *én is mindkettőt előtérbe helyeztem:* cikkemnek ugyanabban a bekezdésében, amelyből Maszlov idéz, a mezőgazdasági tőke *alacsony összetételéről is* beszélek! (Lásd „Proletarij", 33. sz. 3. old. 2—3. hasáb*.) Maszlov a III. kötet 45. fejezetét, az abszolút földjáradékról szóló feje-

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 306—307. old. — *Szerk.*

zetet idézi velem szemben. Idéz az eredeti kiadás 298. oldaláról. A 287. oldalon, *vagyis ezt megelőzőleg* pedig azt mondja Marx, hogy nem a különbözeti földjáradékot „szüli“ a földtulajdon (a különbözeti földjáradék akkor *is* elkerülhetetlen a kapitalizmusban, ha *nincs* földtulajdon), hanem az abszolút földjáradékot hozza létre a földtulajdon. „Maga a föld-magántulajdon — írja Marx dőlt betűkkel — hozta létre a járadékot“ (III, 2, 287).

Az a kérdés, ellentmond-e a 287. oldalon található idézet a 298. oldalról vett idézetnek? Cseppet sem. Marx megmagyarázza, hogy a föld-magántulajdon *létrehozza* a földjáradékot (mégpedig az abszolút földjáradékot), majd tisztázza azt, hogy ez a járadék vagy egyszerűen monopólium, csak monopólium, tiszta monopólium, vagy pedig annak *eredménye*, hogy a monopólium akadályozza az alacsony összetételű (mezőgazdasági) tőkék és a magasabb összetételű (ipari) tőkék *profitjának kiegyenlítődését*.

Maszlov tehát abban az újságban, amelyet Plehanov és társai szerkesztenek, ismét előhozakodott a marxizmus kiáltó meghamisításával. Maszlov tehát itt is kitart amellett — csak éppen nem mondja ki nyíltan —, hogy abszolút földjáradék nem lehetséges, hogy Marx elmélete téves, az abszolút földjáradékot tagadó burzsoá politikai gazdaságtan elmélete viszont helyes.

Miért nem mondja ki nyíltan azt, amit az „Agrárkérdés“-ben kimondott, és amit én idéztem? Hát nem „hamisítás és nyilvánvaló valótlanság“ ez? Hát mi ez tulajdonképpen? Az „Agrárkérdés“-ben azt írja, hogy Marxnak nincs igaza, hogy abszolút földjáradék nem lehetséges, a Plehanov és társai szerkesztette lapban pedig *hallgat erről*, és csupán arról beszél, ki fejti ki *helyesebben* Marxot!!! Úgy látszik, Maszlov meg én csak azon vitatkoztunk, hogy „ki fejti ki helyesebben Marxot“, s hogy én valótlanságot állítottam, amikor azt mondtam, hogy Maszlov „módosította“ Marx „nyersfogalmazványát“, kihúzva belőle az abszolút földjáradékot!? Szégyelje magát, Maszlov elvtárs!

„Továbbá. «Pjotr Maszlov — írja Lenin — Marx különbözeti földjáradékát sem értette meg... Amikor a bérlő új tőkebefektetése új hasznot és *új földjáradékot*

szolgáltat (Lenin kiemelése), nem a földbirtokos, hanem a bérlő kapja ezt a földjáradékot»*. Lenin persze ezzel kapcsolatban kellőképpen kioktatja a «tudatlan» Maszlovot. Lapozzuk fel az «Agrárkérdés» I. kötetének 112. oldalát, ahol ezt olvassuk: «Ha újabb 500 rubel befektetés után a belterjesebb gazdálkodás következtében a gazdaság ugyanannyi termést hoz, a bérlő már nem 25%-os, hanem 100%-os profithoz jut, mert az első tőkebefektetés alkalmával 333 rubel földjáradékot fizet... Ha az első tőkebefektetés alkalmával megelégedett az átlagprofittal.., akkor előnyösebb számára, ha csökkenti a bérelt területet, s újabb tőkét fektet be ugyanabba a földbe, mivel így profitján felül többlethez jut, vagyis a bérlő is kap járadékot.» De Leninnek valótlanságot kellett mondania, hogy megszidhasson engem."

Lássuk csak, ki mondott valótlanságot. Ahhoz, hogy ezt tisztázhassuk, figyelembe kell vennünk a *kipontozást* abban a részben, amelyet itt Maszlov tőlem idéz. Én ugyanis csonkítás nélkül közöltem azt, amit Maszlov a tárgyról mondott. A kipontozás *kihagyást* jelent. És Maszlov az első kötetének 112. oldaláról vett idézetből *éppen azt hagyta ki*, amit *Marx ellen* írt, s ami a 112. oldalon *dőlt betűkkel* van szedve! Hihetetlen, de tény. Az én cikkemben, amely a „Proletarij"-ban jelent meg, Maszlovnak Marx ellen felhozott második érveként a következő mondatot idézem az I. kötet 112. oldaláról: „Az «utolsó» tőkebefektetésből származó földjáradék, Rodbertus földjáradéka és Marx abszolút földjáradéka eltűnik, *mert a bérlőnek mindig módjában van az «utolsó» tőkebefektetést «utolsó előttivé» változtatni, ha ez a szokásos hasznon kívül még hoz valamit*" (Maszlov kiemelése)**.

Ez Maszlov érve Marx ellen. Én *ezt* az érvet megtámadtam, és továbbra is állítom, hogy ez az érv teljesen hamis, merő zagyvaság. Maszlov viszont azzal válaszol nekem, hogy *ugyanazt* a 112. oldalt idézi, de *kihagyja* belőle Marx ellen irányuló kirohanását! Ehelyett beiktat *három pontot:* a pontok előtt az oldal *elejét* idézi, a pontok

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 308—309. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 308. old. — *Szerk.*

után meg a *végét*, s a Marx elleni kirohanás eltűnt. Ez talán nem hamisítás, nem nyilvánvaló valótlanság?

Én nem állítottam és most sem állítom, hogy az „Agrárkérdés“ 400 oldalán nem lehet helyes gondolatokat találni. Csupán azt állítottam, hogy *Maszlovnak Marx ellen felhozott érvei* példátlanul badar és hallatlanul zavaros érvek. Ha Maszlov a megígért negyedik kiadásban kihagyja ezeket az érveket, ha például a 112. oldalon csak azt hagyja meg, amit a „Golosz Szocial-Demokratá“-ban idéz, akkor azt mondom, és mindenki azt fogja mondani: Maszlov a negyedik kiadásban abbahagyta Marx módosítását. Amíg azonban ezt nem teszi meg, mindenki, aki elolvassa az I. kötetet, látni fogja a 112. oldalon Maszlovnak Marx elleni érvét, amelyet a „Golosz“-ban *kihagyott*. S mindenki látni fogja, hogy igazam volt, amikor *ezt* az érvet bíráltam, vagyis hogy ez az *abszolút* földjáradék ellen felhozott érve badarság, mert a bérlő a bérleti szerződés idején *teljes egészében* megkapja az újabb tőkebefektetésből származó új járadékot, vagyis megkapja az abszolút földjáradékot is, meg a különbözeti földjáradékot is.

Maszlov következő „példájával“ nem foglalkozom, mert ez a példa *ugyanarra az érvre* vonatkozik, amelyet Maszlov a „Golosz“-ban kihagyott. Világos, hogy ha Maszlov *visszavonja* érvét, akkor feleslegessé válik az én bírálatom is, melyet erről az érvről írtam. Ha viszont nem vonja vissza, hanem csak megrövidíti idézeteit, akkor kérdem az olvasót: kire üt a „csupa hamisítás és nyilvánvaló valótlanság“ vádja?

Végül, Maszlov utolsó idézete cikkemből:

„«Mi tulajdonképpen a belterjesség fokozása?» — kérdi Lenin, és így válaszol: «további munka- és tőkebefektetés. A nagy Maszlov felfedezése szerint az aratógép *nem* jelent tőkebefektetést (Lenin kiemelése). A sorvetőgép nem jelent tőkebefektetést»*. Lenin nem ismeri az agrárkérdés legelemibb fogalmait sem, s ezért helytelenül határozta meg a belterjesség fogalmát, s nemcsak nyilvánvaló badarságot írt le, hanem nyilvánvaló valótlanságot is állít. Az «Agrárkérdés»-ben (62. old.) ezt írom:

---

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 315. old. — *Szerk.*

«A cséplőgép a külterjes és a belterjes gazdaságban egyaránt csökkenti az egységnyi földterületre eső munkabefektetést.» (*Ez* a befektetés, és nem általában bármilyen, a földterülettől független befektetés határozza meg a földművelés belterjességét. — *P. M.)* Az aratógépnek ugyanilyen jelentősége van.“

Ide figyeljen, tisztelt uram — mondom én erre Maszlovnak —, elvégre mindennek van határa!.. Hát azon vitatkoztunk mi, hogy a belterjességet az egységnyi földterületre eső tőkebefektetés szabja-e meg, vagy ez független a területtől? Hiszen éppen ez a hamisítás és nyilvánvaló valótlanság! Egyáltalán nem ezen vitatkoztunk. A most Maszlov által idézett cikkem *második* részében *korántsem* az „Agrárkérdés“-sel szálltam vitába, hanem *Maszlovnak az „Obrazovanyije“ 1907. évi 2. számában megjelent cikkével.*

Tessék vitatkozni olyan valakivel, aki hol éppen azokat a Marx elleni érveit hagyja ki műveiből, amelyekkel a kritikus vitába szállt, hol meg *egész cikkeiről hallgat*, s *nem azt* tárja az olvasó elé, amiről a vita folyt!

Cikkem második részének címe: „Kell-e a narodnyik elmélet megcáfolásához megcáfolni Marxot?“ Ebben a részben Maszlovnak *csak* az „Obrazovanyije“ 1907. évi 2. számában megjelent cikkét bírálom.

Maszlov a „Golosz“-ban elhallgatja ezt a cikkét, és „Agrárkérdés“-ére hivatkozik! De hiszen ez nevetséges bújócska! Én sohasem mondtam, hogy Maszlov az „Agrárkérdés“-ben nem átallotta kijelenteni, hogy a narodnyikság megcáfolásához meg kell cáfolni Marxot.

Az „Obrazovanyijé“-ben viszont *ezt mondta* Maszlov. S én ezt kifogásoltam, korántsem azt, hogy miféle tőkebefektetés határozza meg a belterjességet. Fenntartja-e Maszlov azt az állítását, hogy „ha nem forogna fenn az a tény, hogy az egy és ugyanazon földterület megművelésére egymást követőleg ráfordított munka termelékenysége egyre csökken, akkor talán megvalósulhatna az az idill, amelyet az eszerek rajzoltak maguknak“, — igen vagy nem?

Ön elbújik, tisztelt uram? Ám ezzel elismeri, hogy legyőzték.

Fenntartja-e azt az állítását, hogy ön „hangsúlyozta elsőnek különös nyomatékkal, mennyire különböző jelentőségük van a földművelési módszereknek és a technikai haladásnak a gazdaság fejlődése, s kiváltképp a nagy- és kisüzemi termelés harca szempontjából“? Ezt állítja ön az „Obrazovanyijé“-ben. Ezt idézem én a „Proletarij“-ban. Erre, és csak erre a kérdésre vonatkozik önnek az aratógépről szóló okfejtése, az, amelyik az „Obrazovanyijé“-ben olvasható, nem pedig az „Agrárkérdés“-ben. Maszlov azt nem védelmezi, amit az „Obrazovanyijé“-ben mondott — és ezzel feladja álláspontját!

Maszlov tehát lényegében nem tesz mást a „Golosz“-ban, mint hímez-hámoz. Elismétli azt a zagyvaságot, hogy Marx nem a föld-magántulajdonból vezette le az abszolút földjáradékot, de nyíltan nem védelmezi Marxhoz fűzött módosításait; a Marx elleni érveit kihagyja idézeteiből, azt pedig, amit az „Obrazovanyijé“-ben írt, teljesen elhallgatja. Ismételjük: Marx abszolút járadékának Maszlov-féle megsemmisítése az „Agrárkérdés“-ben és Maszlovnak az „Obrazovanyijé“-ben található okfejtése a zagyvaság felülmúlhatatlan gyöngyszeme, a burzsoá álláspont becsempészése az elméletbe.

Ami Maszlov könyvének német kiadását illeti, jót nevettem azon, hogy az összes módosításokat kihagyták belőle. Maszlov így védekezik: a kiadó nem adta ki könyvem egész első részét! Tehát mit jelent Maszlovnak ez a helyreigazítása? Én ezt mondtam: Maszlov kihagyta. Maszlov viszont ezt mondja: a kiadó hagyta ki — a kiadó pedig Dietz német szociáldemokrata.

Ha Dietz Maszlov *beleegyezésével* kihagyta Maszlov „elméletét“, Marxhoz fűzött „módosításait“, ez következtetésemen mit sem változtat. S ha Dietz ezt Maszlov beleegyezése *nélkül* tette, következtetésem csupán formájában változik: Dietz bölcsen tette, hogy kihagyta Maszlov könyvéből az ostobaságokat.

Ezt a módosítást akarta elérni a mélyen tisztelt Maszlov?

Maszlov azt mondja, hogy én „eretnek nézetek után kutatok ellenfeleimnél“, mégpedig azért, hogy barátaim eretnekségét „leplezzem“. Ez nem igaz. Az ellen, amit

barátaimnál eretnekségnek tartok, épp olyan erélyesen szót emelek, mint önök ellen. Ezt mutatja a közelmúltban megjelent „Marx emlékére" című gyűjteményes kötetben olvasható megjegyzésem*. Viszont Maszlov eretnek nézetei után én már *1901-ben* „kezdtem kutatni" a „Zarjá"-ban**, vagyis *két évvel azelőtt*, hogy a bolsevikok és a mensevikek közt szakadás állott be, *két évvel azelőtt*, hogy Maszlov első municipalizálási programja napvilágot látott. 1901-ben Maszlov *csak* a Marx elméletéhez fűzött módosításainak kérdésében volt „ellenfelem" a pártban.

P. S.*** Cikkem már készen volt, mikor megkaptam a „Golosz Szocial-Demokrata" kiadóhivatalának külön lapját. Ebben a következőket olvassuk:

„Nyomdai hiba következtében a «Golosz Szocial-Demokrata» 8—9. számából *kimaradt* a szerkesztőségnek Maszlov elvtárs leveléhez fűzött *megjegyzése*. A hibát haladéktalanul kijavítjuk, s a szerkesztőség megjegyzését előfizetőink és vásárlóink rendelkezésére bocsátjuk."

A javítást még nem kaptuk meg. Kötelességemnek tartom, hogy olvasóim tudomására hozzam a nyomdai hibát. De vajon nincs-e *még egy* nyomdai hiba az itt idézett különlap szövegében? Nem kellene-e Maszlov *elvtárs* helyett Maszlov *urat* mondani? Hiszen Plehanov a sajtóban bejelentette, hogy azok, akik eltérnek Marxtól, az ő szemében nem elvtársak, hanem urak! Vagy ez a marxizmustól való eltérést hirdető *mensevikekre* nem vonatkozik?

„Proletarij" 37. sz.
1908 október 16 (29).
Aláírás: N. Lenin.

---

* Lásd ebben a kötetben 22. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 124—125. old., jegyzet. — *Szerk.*

*** — Postscriptum — utóirat. — *Szerk.*

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS P. MASZLOV „VÁLASZÁHOZ"[89]

Ellenfelem szemrehányást tesz nekem, hogy olyan módszerekkel vitatkozom, amelyek meghamisítják a vita lényegét. Hogy tisztázzam, igaz-e ez, pontról pontra elemzem P. Maszlov „válaszát".

Maszlov első példája. Lenin azt mondja, hogy a forradalmi fellendülés elképzelhetetlen a feudalizmus összes maradványainak radikális megsemmisítése nélkül, „mintha bizony a szociáldemokrácia a föld municipalizálására irányuló program elfogadásával konzerválni akarná a hűbériség maradványait, s a földbirtokosok kezében akarná hagyni a földet".

Minden olvasónk láthatja, hogy Maszlov megkerüli a kérdés lényegét, mivel én folyton éppen arról beszéltem, hogy nemcsak a földesúri tulajdon, hanem a jelenlegi osztás-földtulajdon is hűbéri maradvány. Éppen ezen vitatkoztunk. Maszlov megkerüli ezt a kérdést *egész* válaszában, egy árva szót sem szól arról, van-e valami középkori elem az osztás-földtulajdonban, hasznos-e a kapitalizmus szempontjából e középkori maradvány megszüntetése, — s ezzel eltereli az olvasó figyelmét. Ha valaki nem felel az ellenfél elvi érvére, és csupán „túlzott hévvel" vádolja, az nem vitatkozik, hanem kötekedik.

A második példa. Maszlov azt mondja, tiszteletlen vagyok az olvasóval szemben, amikor utalok az agrárátalakulás és a politikai átalakulás elválaszthatatlan kapcsolatára. A municipalizálás sem bontja meg ezt a kapcsolatot. Hát válasz ez? Vajon Maszlov nem hallgatja el itt 1) *pontos* utalásomat a mensevik Novoszedszkijre, aki a municipalizálást *határozottan* a nem teljes politikai át-

alakulással kapcsolta össze; 2) azt az érvemet, hogy a municipalizálás nem érinti sem a középkori obscsinát, sem a középkori földbirtoklást, vagyis határozottan és feltétlenül részlegességre ítéli éppen az agrárátalakulást és csakis az agrárátalakulást.

Maszlov harmadik érve: „Lenin a parasztoknak a földbirtokosokkal és a bürokráciával szemben táplált gyűlöletét érvként használja fel saját programja mellett és az elfogadott program ellen.“ Nem igaz. Minden olvasó észre fogja venni, hogy Maszlov a *„középkori maradványokkal szemben táplált gyűlölet“* helyére (maga Maszlov ismeri el néhány sorral előbb, hogy én erről beszéltem) *„a földbirtokosokkal* szemben táplált gyűlöletet“ csempészte. Erre a szemfényvesztésre azért van szüksége, hogy elhallgathassa az *osztás*-földtulajdon középkori jellegére vonatkozó érvemet.

Nem igaz, hogy én a programomat bolsevik programnak neveztem. És az sem igaz, hogy Stockholmban szavazásra bocsátották a nacionalizálás kérdését. Nem szabad meghamisítani a tényeket, Maszlov elvtárs!

„Semmilyen járadékelmélet sem részesíti a legcsekélyebb előnyben sem a nacionalizálás, illetve a municipalizálás programját, mert az elkobzott földek jövedelmét úgy is az állam vagy az önkormányzat kapja meg.“

Ez már lényegbevágó érv. S remek érv, mivel mindennél jobban mutatja, milyen felháborító módon meghamisítja Maszlov a marxizmust. Csakis a Maszlov által „megcáfolt“ marxi *abszolút földjáradék* tagadásával lehet a kérdést kizárólag a „jövedelemre“ korlátozni, megfeledkezve a gabona árának csökkenéséről és a mezőgazdasági tőkebefektetések lehetőségének biztosításáról! Maszlov érvével azt igazolta, hogy nem ismeri és nem érti a kérdés *gazdasági* lényegét. Nem a jövedelemről van szó, igen tisztelt Maszlov elvtárs, hanem a mezőgazdasági termelés viszonyairól, amelyek az *abszolút* földjáradék megszűnése esetén megváltoznak, mégpedig a termelés növekedése értelmében. Maszlov a Marx elméletében szereplő abszolút földjáradék tagadásával teljesen elvágta maga előtt azt a lehetőséget, hogy megértse a nacionalizálás gazdasági jelentőségét. Miért követelhették és voltak

kénytelenek követelni a nacionalizálást a kistulajdonosok milliói az orosz polgári forradalomban — ez a *gazdasági* probléma Maszlov számára nem létezik. S éppen ez a baj!

Hogy 1905 és 1908 között írt cikkeim a lehasított földekre vonatkozó program ellen irányulnak, az igaz. De aki „örvend és vigad" ezen, mint Maszlov teszi, az csak port hint az olvasó szemébe, s nem a vitás kérdéseket tisztázza. Hiszen Maszlov 1903-as programját nem tartotta meg csorbítatlanul! Miért tartja hát ezt titokban az olvasók előtt, és miért hangsúlyozza a múltnak csupán az egyik oldalát? Miért idéz olyan szavakat, amelyeket én most sem fogok tagadni, azt, hogy „egy rendőrállamban" káros a föld nacionalizálása? Vita ez vagy kötekedés?

Lengyel olvasóim számára, akik nem ismerik az orosz szociáldemokraták körében az agrárkérdésről lefolyt vita részleteit, elmondom, hogy 1903-ban, az OSzDMP II. kongresszusa előtt Maszlov a sajtóban nem azt a programot javasolta, amelyet 1906-ban ajánlott. Megengedhetetlennek tartanám a korábbi viták felmelegítését, előző cikkemben nem is érintettem őket. De most maga Maszlov kezdte újra a régi vitát. Fejébe vette, hogy megcsillogtatja szellemességét, és megcáfolja az 1903-as programot, amelyet feladtam, — vagy talán az a gondolat is vezérelte, hogy a régi vitákkal elterelje a figyelmet új felfogásának gyenge pontjairól? Tény, ami tény: Maszlov a régi vitákat érintve elhallgatta a lengyel szociáldemokraták előtt, hogy saját maga változtatta meg 1903-as programját. Miközben ellenfelének szemére hányja a régebbi program nyílt és már rég befejezett megváltoztatását, eltitkolja, hogy ő maga is megváltoztatta saját programját. Azt is eltitkolja, hogy 1903-ban Pjotr Maszlov nemhogy amellett szállt volna síkra, hogy az osztásföldeket bármi áron tulajdonosaiknak kezén kell hagyni, hanem ellenkezőleg, egyszerűen bevette programjába, hogy ha lehetséges, *társadalmasítani* kell az *osztásföldeket is*.

Pompás, nemde? Kinek kellemetlen a régi emlegetése? Annak-e, aki nyíltan elismerte korábbi nézete hibáinak gyökerét, vagy pedig annak, aki titkolja nézeteinek megváltoztatását? Miért tartotta lehetségesnek P. Maszlov 1903-ban, hogy az osztásföldeket is társadalmasít-

sák, s miért mennydörög 1906—1908-ban az effajta nézetek ellen?

Ítélje meg maga az olvasó az efféle „vitamódszereket“, vagy jobban mondva a nyomok ilyesfajta eltüntetését. Maszlov jól elsajátította Turgenyev vén rókájának receptjét: minél hangosabban szidd azt, amit magad leplezni akarsz a saját cselekedeteidben! Mások megváltoztatták nézeteiket, és maguk mutattak rá erre. Lármázzatok minél hangosabban az ilyen változtatás ellen, hogy leplezzétek saját nézeteitek megváltoztatását! Ha nincsenek érvek, feltétlenül szemfényvesztéshez kell folyamodni.

Maszlovnak nem tetszik az a táblázat, amelyen Európai-Oroszország birtokmegoszlását mutatom ki. Maszlov helyteleníti, hogy szembeállítom a „kalmük“ tulajdont a délnyugat-oroszországi „belterjes gazdasággal“. Az agrárkérdés irodalmát ismerő olvasó természetesen tudja, hogy *maga Maszlov* és más szerzők is szembeállítják — legalább egyes kerületekre vonatkozólag — a ló nélküli, tönkrement parasztot, akinek 4 gyeszjatyinája van valamelyik istenhátamögötti faluban, azzal a gazdag farmerrel, aki belterjes kertgazdálkodást folytat ugyanilyen nagyságú földön egy nagyváros közelében. Rosszkor, nagyon is rosszkor akar Maszlov elvtárs „részletes elemzéssel“ dicsekedni! Hiszen éppen *dicsekvés* ez, nem pedig tudományos érv, mivel e harc *eredményeit* nem lehet másként tisztázni, mint ahogy én teszem, s maga Maszlov is tisztában van azzal, hogy a „Przegląd“-ban nincs lehetőség „részletes elemzésre“.

Azt az érvemet, hogy a trudovikok csoportja, amikor a nacionalizálás mellett foglalt állást, bebizonyította a mensevikeknek, hogy nekem van igazam, Maszlov nem csupán vizsgálgatja, hanem közvetve gyengíteni igyekszik azzal, hogy 1) a nacionalizálást „megnyirbálták“ és 2) az I. dumában sokan „épp azért“ csatlakoztak az autonomistákhoz, „mert választóik nem akarták a föld nacionalizálását“.

Hát nem kitérés ez a kérdés elől? Mi köze ehhez a „megnyirbáláshoz“ a nacionalizálásnak? s mi közük van az autonomistáknak ahhoz, hogy 1905-ben Maszlov,

Stockholmban pedig valamennyi mensevik kategorikusan kijelentette, hogy az orosz parasztok egyáltalán nem egyeznek bele a nacionalizálásba, s Vendée-val fognak rá válaszolni? Maszlov elhallgatja azt a számára kellemetlen tényt, hogy amikor a trudovikok csoportja a stockholmi kongresszus *után* elfogadta a nacionalizálás programját, ezzel *megcáfolta* a mensevikek érveit. Nem nehéz, de nem is ér sokat az olyan „válasz", amelyben következetesen megkerülik a dolog lényegét. Tény, hogy az I. és a II. duma gyakran juttatta fonák helyzetbe a munkásképviselőket, mert a szociáldemokraták *jobban* „megnyirbálták" a nacionalizálást, mint maguk a parasztok. A szociáldemokraták néha akaratuk ellenére úgy viselkedtek, mint gyáva, nyárspolgár intellektuelek, akik azt *tanácsolják* a parasztnak, hogy *óvatosabban* bánjon a régi, középkori osztás-földtulajdonnal, hogy igyekezzen jobban megszilárdítani osztás-földtulajdonát, s lassabban idomítsa hozzá az új, szabad földtulajdont a kapitalizmushoz! Nem az a baj, Maszlov elvtárs, hogy a trudovikok megnyirbálták a nacionalizálást, hanem az, hogy a szociáldemokraták, a marxisták még jobban megnyirbálták, mert a municipalizálás a nacionalizálásnak meghamisításszámba menő megnyirbálása. Nem az a baj, hogy az autonomisták olykor elvetették* a nacionalizálást; az a baj, hogy az orosz szociáldemokraták nem tudták megérteni az orosz parasztok harcának jellegét. Nem azért demagóg Maszlov, mert megállapítja, hogy néhány autonomista nem értett egyet a nacionalizálással, hanem azért, mert elhallgatja, hogy sok autonomista nem egyezett bele a municipalizálásba, és mert kispolgári szeparatista érvekkel a nacionalizálás ellen bujtogatja őket!

Az autonomisták ellenzik a nacionalizálást. Fontolja meg az olvasó, ki mellett szól ez az érv. Ami pedig engem illet, én emlékeztetek arra, hogy már 1903-ban, Maszlov *akkori* programját kifogásolva, megnyirbált nacionalizá-

---

* Egyáltalán nem, korántsem valamennyi! Maszlovnak gondolkodóba kellett volna esnie azon, hogy Csizsevszkij ukrán autonomista védelmébe vette a nacionalizálást.

lásnak neveztem a municipalizálást. Emlékeztetek arra, hogy 1906-ban, amikor a stockholmi kongresszus előtt Maszlovval vitatkoztam, rámutattam arra, hogy helytelen a nemzeti autonómia kérdését összekeverni a föld nacionalizálásának kérdésével*. Az autonómiát programunk alapelvei biztosítják. Tehát biztosítják a nacionalizált földekkel való autonóm rendelkezés jogát is! Ezt az elemi igazságot képtelen Maszlov megérteni! A nacionalizálás azt jelenti, hogy megszüntetik az abszolút földjáradékot, átruházzák az államra a föld tulajdonjogát, megtiltják a föld mindennemű adásvételét, vagyis kiküszöbölnek mindenfajta közvetítőt a földön gazdálkodók és a föld tulajdonosa, az állam között. Ennek a tilalomnak a keretei között az egyes országok és népek autonómiája a földdel való rendelkezés, a települési feltételek, az adókivetési szabályok stb. stb. megállapítása tekintetében teljes mértékben megengedhető, semmilyen szempontból sincs ellentétben a nacionalizálással, és politikai programunk követelései közé tartozik. Világosan következik ebből, hogy csak kispolgárok — márpedig az „autonomisták“ mind azok — leplezhették az autonómia elvesztésének veszélyére való hivatkozással azt, hogy gyávák, hogy nem óhajtanak aktívan, végsőkig küzdeni az egységes, centralizált agrárforradalomért. A szociáldemokrácia épp ellenkezőleg veti fel a kérdést: a proletariátus szempontjából arról van szó, hogy a forradalmat következetesen végig kell harcolni politikai téren és az agrárviszonyok terén egyaránt. *Ehhez*, a forradalom végigviteléhez szükséges a föld nacionalizálása, amit a trudovikok, vagyis a politikailag öntudatos orosz parasztok követelnek. A marxista szempontjából előtérbe nyomul ennek a lépésnek a gazdasági kritériuma; ez a gazdasági kritérium pedig úgy hangzik, hogy Marx tanítása szerint a mezőgazdasági termelőerők fejlődésének maximumát a föld polgári nacionalizálása biztosítja. Az agrárviszonyok terén szükséges radikális polgári-forradalmi lépés tehát elválaszthatatlanul összefügg a politikai téren szükséges radikális polgári demokratikus forradalommal, vagyis a köztársaság, az egyetlen olyan intézmény létre-

---

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 178—181. old. — *Szerk.*

hozásával, amely az *igazi autonómiát* biztosítja. Ez az autonómia és az agrárforradalom igazi viszonya, s ezt Maszlov egyáltalán nem értette meg!

Maszlov szerint én azzal, hogy Marx „Értéktöbbletelméletek“ című munkájára hivatkozom, csupán „kibúvót“ keresek, mivel Marx nem mondja azt, „hogy a parasztok maguk akarják önmagukat kisajátítani“. Már bocsásson meg, Maszlov elvtárs! Ön csakugyan nem értette volna meg Marx világos szavait? Mondja-e Marx, hogy a kapitalizmusra nézve előnyös a középkori földtulajdon teljes megsemmisítése, igen vagy nem? Jelenti-e a trudovikok által védelmezett nacionalizálás, amelyet 1905—1907-ben az orosz parasztok követeltek, a középkori tulajdon megsemmisítését, igen vagy nem? Hiszen éppen erről volt szó, kedves opponensem, s az én kérdésfeltevésem helyességét egyáltalán nem cáfolja meg azzal, ha a föld polgári-paraszti nacionalizálását nevetséges módon a parasztok „kisajátítására“ kereszteli át... „Ugyanez a helyzet az iparban is — folytatja Maszlov —, a kapitalizmus tönkreteszi a kistulajdont, de vajon az következik-e ebből, hogy a szociáldemokraták tekintsék feladatuknak a kézművesek kisajátítását?..“

Ez aztán gyöngyszem a javából! A parasztok „kisajátításának“ nevezi, a kézművesek tőkés kisajátításával azonosítja a parasztok harcát, melyet a földtulajdon középkori korlátai ellen, a föld nacionalizálásáért folytatnak, amely, mint Marx bebizonyította, a legjobban kedvez a kapitalizmus fejlődésének! Nem fél az istentől, Maszlov elvtárs? Gondolja meg, az isten szerelmére, miért *támogatjuk* mi a parasztokat a földbirtokosok ellen, s miért tartjuk az antiszemiták dolgának a kézművesek támogatását a gyárral szemben.

Maszlov nem érti, hogy a kézművesnek, vagyis az ipari kistulajdonnak a támogatása sohasem lehet a szociáldemokraták dolga, lévén ez feltétlenül és minden körülmények között reakciós tevékenység. A mezőgazdasági kistulajdon támogatása viszont *lehet* a marxisták kötelessége, s *legyen* is kötelességük, valahányszor a polgári kisgazdaság gazdaságilag *haladó* a feudális nagygazdasághoz képest. Marx sohasem támogatta a kisipart a nagyiparral szemben,

ellenben támogatta a 40-es években Amerikára, 1848-ban Németországra vonatkozólag a kisüzemi mezőgazdaságot, a parasztokat a feudális latifundiumokkal szemben. Marx 1848-ban a német feudális birtokok felparcellázását javasolta. Marx támogatta az amerikai kisgazdáknak az amerikai rabszolgatartó nagybirtokok ellen, a föld szabadságáért, a föld-magántulajdon megszüntetéséért inditott mozgalmát[90].

Helyes volt-e Marx agrárpolitikájának iránya? Helyes volt, tisztelt Maszlov elvtárs, aki a polgári közgazdaságtan szellemében „felülvizsgálta“ az abszolút földjáradék elméletét, de arra már nem futotta az idejéből, hogy a többit is „felülvizsgálja“, ami Marxnál található. Az agrárviszonyok terén csak akkor lehet következetes és valóban győzelmes a polgári forradalom, ha erőszakos úton és radikálisan megsemmisíti az egész feudális tulajdont, ha teljesen eltörli a korábbi földtulajdont, s helyében megteremti a talaját az új, szabad polgári földtulajdonnak, amely nem a földbirtokoshoz, hanem a tőkéhez alkalmazkodik. A föld nacionalizálása teljes mértékben megfelel eme átalakulás irányának. Sőt, a föld nacionalizálása az egyetlen olyan intézkedés, amely lehetővé teszi, hogy ez az átalakulás a kapitalista társadalomban egyáltalán elképzelhető legnagyobb következetességgel menjen végbe. Nincs más mód, amely ugyanilyen radikálisan és a legkevésbé fájdalmasan megszabadítaná a parasztokat az osztás-földtulajdon „gettójától“. Nincs más mód, amely ne rendőri úton, ne bürokratikus és uzsorás úton szüntetné meg a régi, rothadt obscsinát.

Objektív szemmel nézve a dolgot az orosz polgári forradalomban így, és csakis így vetődött fel a kérdés: Sztolipin (vagyis a földbirtokosság és az önkényuralom) idomítja-e majd a régi földtulajdont a kapitalizmushoz, vagy maguk a paraszttömegek fogják elvégezni ezt, miután megdöntötték a földbirtokosok és a cár hatalmát. Az előbbi esetben csak reformok útján megvalósított hozzáidomítás, vagyis felemás, végtelenül hosszadalmas hozzáidomítás lehetséges, amely a termelőerők sokkalta lassúbb fejlődését, a demokratizmus legkisebb mértékű kifejlődését jelenti, s amely hosszú ideig junker-uralomra kárhoz-

tatja Oroszországot. Az utóbbi esetben csakis forradalmi hozzáidomítás lehetséges, vagyis olyan, amely erőszakkal elsöpri a földesúri birtokokat, és biztosítja a termelőerők leggyorsabb fejlődését. Elképzelhető-e a földesúri tulajdon ilyen forradalmi megsemmisítése, ha fennmarad a parasztok régi osztás-földtulajdona? Nem, ez elképzelhetetlen, és a parasztképviselők mindkét dumában bebizonyították, hogy lehetetlen is. Bebizonyították azzal, hogy kialakították egész Oroszország parasztságának politikai típusát a polgári forradalomban: a *trudovikot*, aki a föld *nacionalizálását* követeli.

Amikor Maszlov a nacionalizálás eszer jellegéről harsog, a mensevikek régi trükkjét ismétli meg: kacérkodj a kadetokkal, s vádold meg a forradalmi szociáldemokratákat, hogy az eszerekhez közelednek. Vannak emberek, akik a liberális monarchista földbirtokosokkal és kereskedőkkel kacérkodnak, és felháborodnak azon, hogy a forradalmi szociáldemokraták a polgári forradalomban együtt akarnak haladni a forradalmi parasztburzsoákkal. Sőt mi több, Maszlovnak a nacionalizálás eszer jellege elleni dörgedelmeiből kiderül, hogy egyáltalán nem érti az orosz parasztság narodnyik nézeteinek és ábrándjainak marxista elemzését. Maszlov nem érti, hogy a szociáldemokraták Oroszországban már régen rámutattak az új földfelosztás (általános földfelosztás) stb. szocialista vagy inkább kváziszocialista elméleteinek vagy ábrándjainak reakciós voltára, és arra, hogy ez az eszmény a jelenlegi félfeudális Oroszországban *polgári szempontból haladó jellegű*. Maszlov az eszereknek a szocializmusról hangoztatott kispolgári *frázisai* mögött képtelen felfedezni a burzsoá valóságot, tudniillik azt a forradalmi harcot, amelyet minden régi, középkori maradvány ellen folytatnak. Amikor a szociálforradalmár a földhasználat egyenlősítéséről, a föld szocializálásáról stb. beszél, akkor gazdasági szempontból badarságot mond, elárulja, hogy semmit sem ért a gazdaságtudományhoz és a kapitalizmus fejlődésének elméletéhez. E frázisok, eme ábrándok mögött azonban a legnagyobb mértékben eleven, reális tartalom húzódik meg, — csakhogy korántsem szocialista, hanem merőben burzsoá tartalom, nevezetesen: a kapitalizmus

talajának megtisztítása, mindennemű középkori és rendi válaszfal ledöntése a földbirtokviszonyok terén, a kapitalizmus szabad porondjának megteremtése. Szegény Maszlovunk ezt sehogy sem tudja megérteni — s ez közvetlenül összefügg azzal, hogy Maszlov képtelen megérteni Marxnak az abszolút földjáradékra vonatkozó tanítását, amely úgy szól, hogy az abszolút földjáradék a különbözeti földjáradékkal ellentétben megszüntethető a kapitalista társadalomban, s hogy ennek megszüntetése előbbre viszi a társadalom fejlődését.

S mivel Maszlov az eszerek ellen nem tud harcolni, vulgarizálja a marxizmust, arra kárhoztatva magát, hogy csupán a kis földdarabjához kötött paraszt „hátsó felét“ szemlélgesse, és egyáltalán nem tudja megérteni, hogy az a paraszt, aki el akarja söpörni mind a földesúri földtulajdont, mind az osztás-földtulajdont, voltaképpen demokrata és polgári forradalmár.

Mivel Maszlov az eszerek ellen nem tud harcolni, átengedi nekik, ezeknek a kispolgári szocialistáknak a földmagántulajdon bírálatát. A föld-magántulajdont a kapitalizmus fejlődése szempontjából már megbírálta Marx, és a marxistáknak ez továbbra is feladatuk. Miután Maszlov az abszolút földjáradék tagadásával elzárta maga előtt ezt az utat, kapitulál az eszerek előtt, elméletben elismeri, hogy igazuk van, — holott Marxnak van igaza! — kapitulál az eszerek előtt, akik kispolgári módon, nem a kapitalizmus fejlődése szempontjából, hanem csakis a kapitalizmus fejlődésének lassítása szempontjából bírálják a föld-magántulajdont. Maszlov nem értette meg, hogy az eszerek hibája az agrárprogramban a *nacionalizálás után* kezdődik, vagyis akkor, amikor áttérnek a „szocializálásra“ és az „egyenlősítésre“, s oda lyukadnak ki, hogy tagadják a kisparasztságon belüli osztályharcot. Az eszerek nem értik a nacionalizálás *polgári* jellegét — ez a fő bűnük. És mondja meg nekem bármelyik marxista, aki tanulmányozta a „Tőké“-t, meg lehet-e érteni a nacionalizálás polgári jellegét, ha tagadjuk az abszolút földjáradékot?

Maszlov ezután azt mondja, hogy én az egész európai paraszti kistulajdont középkorinak nyilvánítom. Egyáltalán nem így van. Európában nincs „osztás-földtulajdon“,

és nincsenek rendi válaszfalak; Európában már nem feudális, hanem szabad, kapitalista földtulajdon van. Európában nincs földesúrellenes parasztmozgalom, amelyet a szociáldemokraták támogatnak. P. Maszlov erről megfeledkezett!

Térjünk át a politikai érvekre. Azt az érvemet, hogy a municipalizálást a mensevikek a monarchiával való kiegyezés gondolatához kapcsolják, Maszlov „inszinuációnak" és „tudatos hazugságnak" nevezi, — de lássuk csak, hogy szól a mensevik Novoszedszkij beszédéből vett szó szerinti idézetem, Maszlov elvtárs? Ki hazudik ezúttal? Nem az-e a helyzet, hogy ön Novoszedszkijnek önre nézve kellemetlen beismerését dörgő szavakkal szeretné túlharsogni?

Ha a földet átadják a municípiumoknak, növelik a municípiumok esélyeit a restauráció elleni harcban, állítja Maszlov. Én pedig bátorkodom azt hinni, hogy csakis a központi köztársasági hatalom megerősítése nehezítheti meg komolyan a reakció dolgát, ha viszont szétforgácsolják az erőket és az eszközöket az egyes területek között, ezzel csak megkönnyítik a reakció dolgát. Arra kell törekednünk, hogy egyetlen hadseregben egyesítsük az ország különböző részeinek forradalmi osztályait és mindenekelőtt proletariátusát, nem pedig arra, hogy olyan reménytelen, gazdaságilag lehetetlen és értelmetlen föderalista kísérletekkel foglalkozzunk, hogy az egyes területek javára kisajátítsuk az elkobzott földek jövedelmét. „Válasszatok, lengyel elvtársak — mondja Maszlov —, a lengyel szejm kapja-e meg az elkobzott földek jövedelmét, vagy pedig a pétervári sovinisztáknak adják?"

Pompás érv! És nincs benne szemernyi demagógia sem! És igazán nem keveri össze Maszlov az agrárkérdést Lengyelország autonómiájának kérdésével!

Én pedig azt mondom: Lengyelország szabadsága lehetetlen Oroszország szabadsága nélkül. Ezt a szabadságot viszont nem fogjuk kivívni, ha a lengyel és az orosz munkások nem teljesítik azt a feladatukat, hogy támogassák az orosz parasztokat a föld nacionalizálásáért folytatott harcukban, és nem segítik őket abban, hogy teljes győzelemre vigyék ezt a harcot politikai téren és az agrárviszonyok

területén egyaránt. A municipalizálást és a nacionalizálást Belső-Oroszország gazdasági fejlődésének és az egész állam politikai jövőjének szempontjából kell megítélni, nem pedig az egyik vagy a másik autonóm nemzeti terület egyes sajátosságai szempontjából. Nevetséges dolog Lengyelország igazi autonómiájáról, a municípiumok jogairól stb. beszélni, ha a proletariátus és a forradalmi parasztság nem győz Oroszországban. Ezek üres frázisok. Az oroszországi parasztság pedig éppen annyiban, amennyiben forradalmi, amennyiben nem tűri a kompromisszumot a burzsoáziával és az októbristákkal, hanem a munkásokkal és a demokráciával együtt harcol, máris megcáfolhatatlanul bebizonyította, hogy rokonszenvezik a föld nacionalizálásával. Ha a parasztság nem lesz forradalmi, vagyis lemond erről a rokonszenvről, elfordul a polgári demokratikus forradalomtól, akkor a parasztságnak tetszeni fog Maszlovnak a régi földtulajdon fenntartása érdekében kifejtett buzgólkodása, — de akkor a Maszlov-féle municipalizálás már egészen nevetséges lesz. Amíg azonban a parasztság forradalmi demokratikus harcot vív, amíg van értelme a marxisták „agrárprogramjának" a polgári forradalomban, addig kötelességünk, hogy támogassuk a parasztság forradalmi követeléseit, s köztük a föld nacionalizálását is. Maszlov nem törölheti ki az orosz parasztoknak ezt a követelését az orosz forradalom történetéből, s kezeskedhetünk, hogy ha újra fellendül a társadalmi mozgalom, ha ismét fellendül a parasztoknak a földért folytatott harca, teljesen le fog lepleződni a „municipalizálás" reakciós volta.

Megjelent:
„Przegląd Socjaldemokratyczny"
8—9. sz. 1908 október—november.
Aláírás: N. L e n i n.

A JELENLEGI HELYZET MEGÍTÉLÉSÉRŐL

Az OSzDMP küszöbönálló országos konferenciájának napirendjén szerepel a következő kérdés: „A jelenlegi helyzet és a párt feladatai". Pártunk szervezetei már elkezdték e kétségtelenül rendkívül fontos kérdés rendszeres megvitatását, és ebben a tekintetben Moszkva és Pétervár valamennyi többi központot megelőzte.

A jelenlegi időszak, a felszabadító mozgalom elcsendesülésének, a reakció dühöngésének, a demokrácia táborában bekövetkezett árulásoknak és csüggeteg hangulatnak, a szociáldemokrata szervezetek válságának és részbeni felbomlásának időszaka égetően szükségessé teszi, hogy figyelembe vegyük elsősorban forradalmunk első hadjáratának legfőbb tanulságait. Nem a szó szoros értelmében vett taktikai tanulságokról beszélünk, hanem előbb a forradalom általános tanulságairól, s ennek megfelelően első kérdésünk így fog hangzani: milyen objektív változások mentek végbe Oroszországban 1904 és 1908 között az osztályok csoportosulásában és a politikai erőviszonyokban? A legfőbb változások nézetünk szerint a következő öt pontban foglalhatók össze: 1) Az önkényuralom agrárpolitikája a parasztkérdésben elvi síkon erősen eltolódott; a régi obscsina támogatását és erősítését felváltotta az obscsina gyorsított ütemű rendőri lerombolásának és kifosztásának politikája. 2) A feketeszázas nemesség és a nagyburzsoázia képviselete óriási lépéssel előbbre jutott: a nemesek és a kereskedők régi helyi választott bizottságai, az országos képviseletük megteremtésére irányuló szétforgácsolt és alkalmi próbálkozások helyett létrejött az egységes képviseleti szerv, az Állami Duma,

amelyben biztosítva van az említett osztályok teljes túlsúlya. A liberális szakmák képviseletének szerepe — a parasztságról és a proletariátusról már nem is szólva — arra zsugorodott, hogy függvénye és cégére legyen ennek az önkényuralom erősítésére hivatott állítólag „alkotmányos" intézménynek. 3) Az osztályok ebben az időben Oroszországban először határolódtak el és öltöttek határozott formát nyílt politikai harc során: a politikai pártok, amelyek most nyíltan és titokban (helyesebben: félig titokban, mert teljesen „titkos" pártok a forradalom óta nincsenek Oroszországban) fennállnak, eddig soha nem látott pontossággal fejezik ki az osztályok érdekeit és szempontjait, s ezek az osztályok százszor többet fejlődtek három év alatt, mint a megelőző fél évszázad folyamán. A feketeszázas nemesség, a nacionalista „liberális" burzsoázia, a kispolgári demokrácia (a trudovikok kis eszer balszárnyukkal) és a proletár szociáldemokrácia ez alatt az idő alatt teljesen befejezte fejlődésének „embrionális" szakaszát, és sok-sok évre előre meghatározta — nem szavakkal, hanem tényekkel és a tömegek tetteivel — a maga természetét. 4) Az, amit a forradalom előtt liberális és liberális narodnyik „társadalomnak" vagy általában a „nemzet" „felvilágosult" részének és képviselőjének neveztek, a jómódú, nemesi, értelmiségi „ellenzék" egésznek, egyneműnek tűnő nagy tömege, amely át- meg átitatta a zemsztvókat, az egyetemeket, az egész „valamire való" sajtót stb. stb. — mindez a forradalomban a burzsoázia ideológusaként és híveként mutatkozott be, s most már mindenki számára nyilvánvalóan *ellenforradalmi* álláspontra helyezkedett a szocialista proletariátus és a demokratikus parasztság *tömeg*harcával szemben. Megszületett és növekvőben van az ellenforradalmi liberális burzsoázia. Ezen a tényen mit sem változtat az, hogy a „haladó" legális sajtó tagadja, vagy hogy a mi opportunistáink, a mensevikek elhallgatják és nem értik meg. 5) A lakosság milliói tettek szert gyakorlati *tapasztalatokra* a valóban tömeges és közvetlenül forradalmi harc legkülönbözőbb formáiban, beleértve az „általános sztrájkot", a földesurak elűzését, kastélyaik felégetését, a nyílt fegyveres felkelést. Aki már a forradalom előtt is forradal-

már vagy öntudatos munkás volt, el sem tudja képzelni hirtelenében, milyen óriási jelentőségű ez a tény, amely gyökeresen megváltoztatta a politikai válság fejlődésének menetére, e fejlődés ütemére, a gyakorlatilag a tömegek által alkotott történelem dialektikájára vonatkozó korábbi nézetek egész sorát. Amíg a *tömegek* magukévá teszik ezeket a tapasztalatokat, az láthatatlan, nehéz és lassú folyamat, amely sokkalta fontosabb szerepet játszik, mint az állam politikai életének sok felületi jelensége, amely nemcsak a politikai életben csecsemőnek számító, hanem néha igen „tekintélyes" korú együgyűekre is csábítóan hat. A proletár tömegek vezető szerepe az egész forradalomban és a harc minden területén — a tüntetésektől kezdve a felkelésen át (időrendi sorrendben) egészen a „parlamenti" tevékenységig — szemmelláthatólag megmutatkozott az egész időszak folyamán.

Ezek azok az objektív változások, amelyek határt vontak az október előtti és a mai Oroszország között. Ezek történelmünk tartalomban igen gazdag hároméves időszakának *eredményei* — természetesen, hogy úgy mondjuk sommás eredményei, amennyiben néhány szóban megjelölhetjük azt, ami a legfőbb és a leglényegesebb. Most pedig lássuk azokat a taktikai következtetéseket, amelyeket ezekből az eredményekből le kell vonnunk.

Az önkényuralom agrárpolitikájának megváltozása rendkívül nagy jelentőségű egy olyan „paraszti" ország szempontjából, mint Oroszország. Ez a változás nem a véletlen szülötte, nem a különböző kormányok irányvonalának ingadozása, nem a bürokrácia hóbortja. Nem, ez igen mélyreható „eltolódás" az *agrár-bonapartizmus*, a liberális (a szó gazdasági értelmében véve, vagyis = burzsoá) politika irányában a paraszti földbirtokviszonyok terén. A bonapartizmus a régi, patriarchális vagy feudális, egyszerű és egyöntetű támaszától megfosztott monarchia lavírozása, amikor a monarchia kénytelen egyensúlyozni, hogy el ne bukjon, kénytelen ide-oda kacsintgatni, hogy kormányozni tudjon, kénytelen hol ezt, hol azt megvesztegetni, hogy megkedveltesse magát, kénytelen összeszűrni a levet a társadalom söpredékével, tolvajokkal és szélhámosokkal, hogy ne csupán szuronyokra

támaszkodjon. A bonapartizmus a monarchia objektíven elkerülhetetlen evolúciója minden burzsoá országban, s ezt Marx és Engels Európa legújabbkori történetének számos ténye alapján részletesen megvizsgálta. S Sztolipin agrár-bonapartizmusa — azé a Sztolipiné, akit ebben a kérdésben teljesen tudatosan és megingathatatlanul szilárdan támogat mind a feketeszázas földbirtokosság, mind az októbrista burzsoázia — nemhogy két éve nem tarthatná magát, de meg sem születhetett volna, ha maga az obscsina nem fejlődött volna Oroszországban kapitalista úton, ha az obscsinán belül nem alakultak volna ki állandóan olyan elemek, akikkel az önkényuralom kacérkodhatott, akiknek ezt mondhatta: „gazdagodjatok!", „foszszátok ki az obscsinát, de engem támogassatok!" Ezért feltétlenül hibás volna a sztolipini agrárpolitika minden olyan megítélése, amely nem veszi számításba egyrészt bonapartista módszereit, másrészt burzsoá (= liberális) lényegét.

Például liberálisaink azt a homályos felismerésüket, hogy a sztolipini agrárpolitika bonapartizmus, azzal fejezik ki, hogy támadják rendőri jellegét, a hivatalnokoknak a paraszti életbe való idióta beavatkozását stb. stb. De amikor a kadetok falusi életünk „ősi" pillléreinek erőszakos lerombolása miatt siránkoznak, *reakciós* nyafogókká válnak. A régi orosz falu pilléreinek erőszakos, forradalmi lerombolása nélkül Oroszország nem fejlődhet. A harc — bár a harcban résztvevők közül igen sokan nincsenek tudatában ennek — *csakis* amiatt folyik, hogy ez az erőszak a földesúri monarchia erőszakos beavatkozása lesz-e a parasztok ellen, vagy pedig a paraszti köztársaság erőszakos beavatkozása a földbirtokosok ellen. Oroszországban mindkét esetben *elkerülhetetlen* az agrárforradalom, mégpedig nem akármilyen, hanem polgári agrárforradalom, de az első esetben hosszadalmas és fájdalmas lesz, a másodikban viszont gyors, átfogó és szabad. A munkáspártnak e második útért folytatott harcát kifejezi és elismeri agrárprogramunk, — nem az a része, ahol a zavaros „municipalizálásról" van szó, hanem az, ahol az *összes földesúri* földek *elkobzásáról* beszél. A három év tapasztalatai után legfeljebb a mensevikek közt akadhatnak még

olyanok, akik nem látják a földek elkobzásáért folyó harc és a köztársaságért folyó harc összefüggését. A sztolipini agrárpolitika, ha még nagyon-nagyon sokáig érvényben maradna, ha végérvényesen tisztán polgári viszonyokká alakítaná át az összes falusi földbirtokviszonyokat, rákényszeríthetne bennünket, hogy lemondjunk mindennemű agrárprogramról a polgári társadalomban (eddig *még* a mensevikek, sőt még a Cserevanyin-féle mensevikek *sem* merészkedtek odáig, hogy megtagadják agrárprogramunkat). De a sztolipini politika semmiképpen sem indíthat minket arra, hogy most megváltoztassuk taktikánkat. Ha egyszer a programban benne van „az összes földesúri földek elkobzása", akkor csecsemőnek kell lennie annak, aki nem veszi észre az ebből következő forradalmi (a szó közvetlen és szoros értelmében véve forradalmi) taktikát. S helytelen volna, ha a kérdést így vetnénk fel: ha a sztolipini politika „csődöt" mond, közel van a fellendülés, és megfordítva. A bonapartista módszerek csődje még nem jelenti az obscsinák kulák tönkretevésére irányuló politika csődjét. És megfordítva: Sztolipin falusi „sikere" most és a következő néhány évben *lényegében* inkább szítani fogja a parasztságon belüli harcot, mint oltani, mert a „cél", vagyis a *tisztára* polgári jellegű parasztgazdaság végleges és teljes megszilárdulása csakis hosszú, igen hosszú úton érhető el. Sztolipin „sikere" az elkövetkező években a legjobb esetben is csak arra vezethet, hogy kialakul egy tudatosan ellenforradalmár, októbrista paraszti réteg, de a jómódú kisebbségnek politikailag öntudatos, egyesült erővé való éppen ilyen átalakulása múlhatatlanul óriási mértékben előrelendítené a demokratikus tömegek politikai öntudatának fejlődését és a demokratikus tömegek egyesülését a jómódú kisebbség ellen. Mi, szociáldemokraták nem is kívánhatnánk jobbat, mint hogy a „szipolyozók" és a „társadalom" spontán, szétforgácsolt, vak harca az októbristák és a trudovikok tudatos és nyílt harcává váljon.

Térjünk át a duma kérdésére. Kétségtelen, hogy ez a feketeszázas-„alkotmányos" intézmény szintén az abszolút monarchiának a bonapartizmus útján való fejlődése. A bonapartizmusnak mindazok az ismertetőjelei, melyekre fentebb utaltunk, egészen nyilvánvalóan megmutatkoz-

nak a jelenlegi választási törvényben is, a feketeszázasok plusz oktobristák mesterségesen összehozott többségében is, Európa majmolásában is, a kölcsönök hajszolásában is, amelyeknek felhasználását állítólag „a nép képviselői" ellenőrzik, és abban is, hogy az önkényuralom gyakorlati politikájában teljesen figyelmen kívül hagyja a duma összes vitáit és határozatait. A gyakorlatilag osztatlanul uralkodó feketeszázas önkényuralom és a kirakatosan berendezett polgári „alkotmány" közti ellentmondás egyre világosabban kiütközik, s új forradalmi válság elemeit hordozza magában. Az önkényuralmat takargatni, csinosítani, szépíteni akarták a duma segítségével ,— s a feketeszázas-oktobrista duma valójában napról napra jobban feltárja, leleplezi, levetkezteti államhatalmunk igazi jellegét, igazi osztálytámaszait és bonapartizmusát. Erről akaratlanul is eszünkbe jut Engelsnek az a bámulatosan mélyértelmű megjegyzése (Bernsteinhez írt, 1883 augusztus 27-i levelében[91]), hogy mit jelent az abszolút monarchiáról az alkotmányos monarchiára való *áttérés*. A liberálisok, s kivált az orosz kadetok szerint ez az áttérés a hírhedt „békés" fejlődés megnyilvánulása és biztosítéka, Engels szerint viszont az alkotmányos monarchiának mint államformának az a történelmi szerepe, hogy megkönnyíti a feudálisok és a burzsoázia *döntő* harcát. „Ahogyan a feudalizmus és a burzsoázia harcát — írta Engels — nem küzdhették végig a régi abszolút monarchiában, hanem csak az alkotmányos monarchiában (Anglia, Franciaország 1789—1792 és 1815—1830), ugyanúgy a burzsoázia és a proletariátus közötti harcot is csak a köztársaságban harcolhatják végig." Engels itt alkotmányos monarchiának nevezi többek közt az 1816. évi Franciaországot is, amikor a nevezetes Chambre introuvable, a reakciós, ellenforradalmi képviselőház valószínűleg legalább olyan vadul és eszeveszetten támogatta a forradalom elleni fehér terrort, mint a mi harmadik dumánk. Mit jelent ez? Valóban alkotmányos intézménynek tekinti-e Engels a földesurak és a tőkések képviselőinek reakciós gyűléseit, amelyek az abszolutizmust támogatják a forradalom elleni harcban? Nem. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan történelmi feltételek, amikor az

alkotmányt meghamisító intézmények felszítják a valódi alkotmányért folyó harcot, és mintegy állomásul szolgálnak az új *forradalmi* válságok fejlődésében. Forradalmunk első hadjárata idején a lakosság többsége még bízott abban, hogy a valódi alkotmányt össze lehet békíteni az önkényuralommal; a kadetok egész politikájukat arra építették, hogy következetesen táplálták a népben ezt a hitet, s a trudovikok legalább felerészben a kadetokat követték ebben a pontban. Most az önkényuralom a harmadik dumával gyakorlatilag megmutatja a népnek, miféle „alkotmánnyal“ tud „összebékülni“, s ezzel közelebb hozza *az önkényuralom elleni* átfogóbb és határozottabb harcot.

Ebből többek között az következik, hogy teljesen helytelenül járnánk el, ha régi jelszavunkat, a „le az önkényuralommal“ jelszavát a „le a harmadik dumával“ jelszóval váltanánk fel. Milyen körülmények között lehet jelentősége az olyan jelszónak, mint a „le a dumával“ jelszava? Tegyük fel, hogy egy reformokra, kiegyezésre törekvő liberális dumával van dolgunk a már nyílt polgárháború küszöbén álló legélesebb forradalmi válság korszakában. Könnyen lehetséges, hogy ilyen helyzetben jelszóvá válhatna a „le a dumával“ — vagyis le a cárral folytatott békés tárgyalásokkal, le a „béke“ csalóka intézményével, s közvetlen rohamra szólítunk. S tegyük fel viszont, hogy egy ultrareakciós dumával van dolgunk, melyet egy idejét múlta választási törvény alapján választottak, és az országban nincs éles forradalmi válság; a „le a dumával“ jelszó ebben az esetben a választójog reformjáért való harc jelszava lehetne. Nálunk sem az egyik, sem a másik eset nem áll fenn. A III. duma nem kiegyezésre törekvő, hanem egyenesen ellenforradalmi duma, amely nem leplezi, hanem leleplezi az önkényuralmat, és semmilyen tekintetben sem játszik önálló szerepet: sehol senki sem vár tőle haladó reformokat; senki sem hiszi, hogy a cárizmus tényleges hatalmának és erejének forrása az ősreakciósoknak ebben a gyülekezetében van. Mindenki egyetért abban, hogy a cárizmus nem támaszkodik rá, hanem felhasználja, hogy a cárizmus akkor is folytatni tudja egész jelenlegi politikáját, ha elhalasztja

e duma összehívását (mint ahogy Törökországban „elhalasztották“ a parlament összehívását 1878-ban[92]), és a régi „országgyűléssel“, vagy valami más effélével helyettesíti stb. A „le a dumával“ jelszava azt jelentené, hogy a harcot elsősorban éppen egy nem önálló, nem döntő, nem a legfőbb szerepet játszó intézményre összpontosítanánk. Az ilyen jelszó helytelen. Meg kell tartanunk a régi jelszót, azt, hogy „le az önkényuralommal“ és „éljen az alkotmányozó gyűlés“, mert továbbra is éppen az önkényuralom a tényleges hatalom, a reakció tényleges talpköve és támasza. Az önkényuralom megdöntése elkerülhetetlenül a III. dumának mint a cárizmus egyik intézményének megszüntetését (mégpedig forradalmi megszüntetését) jelenti; a III. duma megbuktatása önmagában véve vagy azt jelentené, hogy ugyanaz az önkényuralom újabb kalandba bocsátkozik, vagy megint csak az önkényuralom megpróbálkozna egy csalóka látszatreformmal*.

Menjünk tovább. Láttuk, hogy a politikai pártok osztálytermészete az első forradalmi hadjárat három éve alatt rendkívül erősen és szembetűnően kirajzolódott. Ebből következik, hogy a jelenlegi politikai erőviszonyokról, az erőviszonyok változásának irányáról stb. szóló fejtegetésekben a történelmi tapasztalatok konkrét adataira, nem pedig elvont „általános megfontolásokra“ kell támaszkodnunk. Az európai államok egész története arról tanúskodik, hogy éppen a közvetlen forradalmi harc időszakaiban rakják le az osztálycsoportosulásoknak és a nagy politikai pártokra való megoszlásnak olyan mély és tartós pilléreit, amelyek aztán a pangás leghuzamosabb időszakaiban is fennmaradnak. Megtörténhet, hogy egyes pártok illegalitásba rejtőznek, nem adnak életjelt magukról, eltűnnek a politikai élet színpadáról, de a legkisebb megélénkülés esetén múlhatatlanul ismét felszínre törnek a fő politikai erők, esetleg megváltozott formában, de feltétlenül ugyanazzal a jelleggel s ugyanolyan irányú tevékenységgel,

---

* Következő számunkban meg fogjuk vizsgálni a „duma“-taktika kérdésének másik oldalát, és elemezni fogjuk egy otzovista elvtársnak a „*Rabocseje Znamja*“ 5. számában közölt „levelét“. (Lásd ebben a kötetben 289—306. old. — *Szerk.*)

mindaddig, amíg meg nem oldják az ilyen vagy olyan téren vereséget szenvedett forradalom objektív feladatait. Ezért például a legnagyobbfokú rövidlátás volna, ha valaki feltételezné, hogy mivel nincsenek helyi trudovik szervezetek, a III. duma trudovik csoportja pedig különösen fejvesztett és tehetetlen, ezért a demokratikus parasztság tömegei már teljesen szétmorzsolódtak, és nem játszanak lényeges szerepet az új forradalmi válság érlelődésében. Ilyen nézet legfeljebb a mensevikekhez illik, akik egyre jobban közelednek a leghitványabb „parlamenti kretenizmus" felé (gondoljanak akár csak az illegális pártszervezet ellen indított valóban szégyenletes, renegát kirohanásaikra). A marxistáknak tudniuk kell, hogy a képviseleti feltételek nemcsak a mi feketeszázas dumánkban, hanem még a legideálisabb burzsoá parlamentben is mesterségesen mindig olyan helyzetet teremtenek, hogy a különböző osztályok tényleges ereje a képviseleti intézményben nem tükröződik híven. Például a liberális burzsoá értelmiség a parlamentben mindig és mindenütt százszor olyan erősnek látszik, mint amilyen a valóságban (a mi forradalmunkban is annak hitték az opportunista szociáldemokraták a kadetokat, aminek látszanak), és viszont a kispolgárság (az 1848-as polgári forradalmak időszakában a városi, nálunk a falusi kispolgárság) igen széles demokratikus rétegei gyakran rendkívül fontos tényezőként vesznek részt a nyílt tömegharcban, bár parlamenti képviseletük szempontjából e rétegek jelentősége egészen elenyésző.

Parasztságunk jóval kevésbé öntudatosan kapcsolódott be a forradalomba, mint egyrészt a liberális burzsoázia, másrészt a szocialista proletariátus. Ezért a parasztságot érték a forradalomban a legsúlyosabb, de leghasznosabb csalódások, s a parasztság vonhatja le a legkeserűbb, de legüdvösebb tanulságokat belőle. Egészen természetes, hogy különösen nehezen és különösen lassan emészti meg ezeket a tanulságokat. Egészen természetes, hogy sok értelmiségi „radikálisnak" elfogy közben a türelme, s legyint az egészre, s elvesztik türelmüket egyes szociáldemokrata nyárspolgárok is, akik megvető fintort vágnak, ha holmi paraszti demokráciáról hallanak, de csurog a nyáluk a „felvilágosult" liberálisok puszta látására. Az

öntudatos proletariátus azonban nem felejti el ily könnyen, amit látott és amiben maga is részt vett 1905 őszén és telén. S mikor felmérjük a forradalmunkban kialakult erőviszonyokat, tudnunk kell, hogy a valóban nagyarányú társadalmi fellendülésnek, a valóban közelgő forradalmi válságnak a mai Oroszországban feltétlenül a parasztság mozgalma lesz az elengedhetetlen ismérve.

A liberális burzsoázia nálunk az ellenforradalom útjára lépett. Ezt csak a vitéz Cserevanyinok és a „Golosz Szocial-Demokrata" szerkesztői tagadhatják, akik gyáván cserbenhagyják elvbarátjukat és fegyvertársukat. De ha a burzsoá liberálisoknak ebből az ellenforradalmiságából azt a következtetést vonná le valaki, hogy ellenzékiségük és elégedetlenségük, a feketeszázas földbirtokosokkal való konfliktusaik, vagy általában a különböző burzsoá frakciók egymás közti versengése és harca semmilyen szerepet sem játszhat az új fellendülés érlelődésének folyamatában, az nagy hiba és igazi visszájára fordított mensevizmus lenne. Az orosz forradalom tapasztalatai — éppúgy, mint más országok tapasztalatai is — megcáfolhatatlanul tanúsítják, hogy ha megvannak a mély politikai válság objektív feltételei, akkor a legkisebb és a forradalom igazi tűzfészkétől látszólag legtávolabb eső konfliktusok is egészen komoly jelentőségűvé válhatnak mint alkalom, mint olyan csepp, amelytől már kicsordul a pohár, mint a hangulat változásának elindítója stb. Emlékeztetek rá, hogy az 1904-es zemsztvo-kampány és a liberálisok petíciói készítettek elő egy olyan sajátos és tisztán proletár „petíciót", amilyen január 9-e volt. Nem azt ellenezték a bolsevikok a zemsztvo-kampány esetében, hogy ezt a kampányt proletár tüntetésekre kell felhasználni, hanem azt, hogy ezeket a tüntetéseket a zemsztvo-gyűlések termeire akarták korlátozni (mensevikjeink), azt, hogy a zemsztvo-képviselők előtti tüntetéseket nyilvánították a tüntetés legmagasabb formájának, azt, hogy a tüntetések terveit úgy akarták kidolgozni, hogy el ne ijesszék a liberálisokat. Másik példa: a diákmozgalmak. Olyan országban, amely a polgári demokratikus forradalom korszakában van, ahol egyre több gyúlékony anyag halmozódik fel, ezek a mozgalmak könnyen olyan eseményeket indíthatnak el,

amelyek jóval tovább mennek, mint az államigazgatás egyik ágának ügyvitele miatt kitörő kisebb és részleges konfliktusok. A proletariátus önálló osztálypolitikáját folytató szociáldemokrácia persze sohasem fog alkalmazkodni sem a diákok harcához, sem újabb zemsztvo-kongresszusokhoz, sem a hajbakapó burzsoá frakciók kérdésfeltevéseihez, sohasem fog ennek a családi csetepatének önálló jelentőséget tulajdonítani stb. De éppen a szociáldemokrata párt az egész felszabadító harc élén álló osztálynak a pártja, s feltétlenül kötelessége, hogy kihasználjon minden konfliktust, szítsa őket, növelje jelentőségüket, összekösse velük a forradalmi jelszavakért folyó agitációját, elvigye a konfliktusok hírét a nagy tömegeknek, buzdítsa őket arra, hogy lépjenek fel önállóan és nyíltan saját követeléseikkel stb. Franciaországban 1793 után megszületett és ettől fogva szüntelenül növekedett az ellenforradalmi liberális burzsoázia, de különböző frakcióinak összetűzései és harcai ennek ellenére száz éven át hol ilyen, hol olyan formában olyan újabb forradalmakat indítottak el, melyekben mindig a proletariátus volt a fő hajtóerő, és amelyekkel végül is *kivívta* a köztársaságot.

Most pedig lássuk azt a kérdést, milyen feltételekhez van kötve polgári demokratikus forradalmunk e vezető és élenjáró osztályának, a proletariátusnak a támadó jellegű harca. Amikor a moszkvai elvtársak megtárgyalták ezt a kérdést, igen helyesen hangsúlyozták az ipari válság sarkalatos jelentőségét. A moszkvai elvtársak rendkívül érdekes anyagot gyűjtöttek össze erről a válságról, számba vették Moszkva és Lodz harcának jelentőségét, számos pontban módosítottak egyes, eddig uralkodó elképzeléseket. Most már csupán az a kívánságunk, hogy ez az anyag ne rekedjen meg a Moszkvai Bizottságnál vagy a Moszkva Környéki Bizottságnál, hanem megfelelő feldolgozás után a sajtóba kerüljön, hogy az egész párt megvitathassa. Mi csupán a kérdés *feltevését* illetőleg teszünk néhány megjegyzést. Többek között vitás a válság hatóiránya (az általános vélemény szerint iparunkban igen rövid és csekély megélénkülés után ismét válsággal határos súlyos depresszió uralkodik). Egyesek ezt mondják: továbbra is lehetetlen, hogy a munkások támadó jellegű

gazdasági harcot folytassanak, tehát lehetetlen a közeli forradalmi fellendülés. Mások ezt mondják: mivel a gazdasági harc lehetetlen, a proletariátus a politikai harc felé sodródik, s ezért elkerülhetetlen a közeli forradalmi fellendülés.

Úgy véljük, hogy mindkét vélemény helytelen abból a szempontból, hogy leegyszerűsít egy bonyolult kérdést. Az ipari válság részletes tanulmányozása kétségtelenül rendkívül fontos feladat. De az is kétségtelen, hogy a válságra vonatkozó semmiféle adatok, még eszményien pontos adatok sem dönthetik el lényegében azt a kérdést, hogy közel van-e a forradalmi fellendülés, vagy nincs, mert a fellendülés még ezer más tényezőtől függ, amelyeket lehetetlen előre számba venni. Az ország agrárválságának és az ipari depressziónak közös talaja nélkül nem kerülhet sor mély politikai válságokra sem, ez vitathatatlan. De ha ez a közös talaj megvan, ebből még nem lehet arra következtetni, hogy késleltetni fogja-e egy ideig a depresszió a munkások tömegharcát, vagy *ugyanez* a depresszió az események *bizonyos szakaszán* újabb tömegeket és friss erőket sodor bele a politikai harcba. A kérdés megoldásához csak egy út vezet: figyelemmel kell kísérnünk az ország egész politikai életének érverését, s különösen a nagy proletár tömegek mozgalmát és hangulatát. Az utóbbi időben például Oroszország számos pontjáról — ipari és mezőgazdasági vidékekről egyaránt — egyre-másra érkeznek pártmunkásainktól olyan jelentések, amelyek azt mutatják, hogy a hangulat kétségkívül emelkedőben van, újabb erők kapcsolódnak be, fokozódik az érdeklődés az agitáció iránt stb. Ha ehhez hozzáadjuk egyrészt a tömeges diákzavargások megindulását, másrészt a zemsztvo-kongresszusok feltámasztására irányuló kísérleteket, megállapíthatjuk, hogy bizonyos fordulat állt be, amely félbeszakítja az utóbbi másfél esztendő teljes szélcsendjét. Hogy milyen erős ez a fordulat, s a nyílt harc újabb szakaszának beköszöntését jelenti-e stb. — azt majd a tények fogják megmutatni. Mi most mindössze annyit tehetünk — s ennyit mindenképpen meg kell tennünk —, hogy minden erőnket megfeszítve erősítjük az illegális pártszervezetet, és megtízszerezett erővel folytatjuk agitációnkat a proletár

tömegek körében. Csak az agitáció nyújthat átfogó képet a tömegek igazi hangulatáról, csak az agitáció teremt szoros együttműködést a párt és az egész munkásosztály között, csak az olyan munka tömöríti majd újra a forradalmi proletariátus sorait, és szolgáltat hibátlan anyagot annak megítéléséhez, hogy milyen gyorsan érlelődnek az újabb és erélyesebb ütközetek feltételei, amelynek során felhasználjuk a politikai agitáció céljaira az összes sztrájkokat, a munkásélet minden nagy eseményét, illetve problémáját, az összes konfliktusokat, melyek az uralkodó osztályokon belül vagy az uralkodó osztályok valamelyik frakciója és az önkényuralom közt támadnak, a szociáldemokraták minden egyes fellépését a dumában, a kormány ellenforradalmi politikájának minden újabb megnyilvánulását stb.

Foglaljuk össze az elmondottakat. A forradalom eredményeinek és a jelenlegi helyzet feltételeinek áttekintése világosan mutatja, hogy a forradalom objektív feladatai nem oldódtak meg. Az önkényuralom agrárpolitikájának, s mind a dumában, mind a duma segítségével folytatott általános politikájának a bonapartizmus irányában való eltolódása csak kiélezi és fokozza az ellentmondást egyfelől a feketeszázas önkényuralom és a „barbár földesúr" uralma, másfelől az egész ország gazdasági és társadalmi fejlődésének szükségletei között. A falusi tömegek ellen indított rendőri és kulákhadjárat kiélezi és politikailag tudatossá teszi a harcot a falun belül, úgyszólván közelebb viszi az önkényuralom elleni harcot minden falu hétköznapi, égető problémáihoz. Ilyen helyzetben különösen elengedhetetlen, hogy a szociáldemokrácia az agrárkérdés terén a forradalmi-demokratikus követeléseket (az összes földesúri földek elkobzását) védelmezze. A feketeszázas-októbrista duma azzal, hogy szemléltetően és gyakorlatilag megmutatta, miféle „alkotmánnyal" tud „kibékülni" az önkényuralom, s hogy nem oldott meg egyetlen kérdést sem még egy olyan egészen szűk területen sem, mint az ország gazdasági fejlődése szükségleteinek biztosítása, az „alkotmányért" folyó harcot *az önkényuralom elleni* forradalmi harccá változtatja; a burzsoázia egyes frakcióinak egymás közti és a kormánnyal való részleges konfliktusai a jelenlegi körülmények között éppen ezt a harcot hozzák

közelebb. A falu elszegényedéséből, az ipari depresszióból, a jelenlegi politikai helyzet kiúttalanságának és a hírhedt „békés alkotmányos“ út reménytelenségének általános felismeréséből a forradalmi válság újabb és újabb elemei születnek meg. Most nem az a feladatunk, hogy holmi újabb jelszavakat fabrikáljunk mesterségesen (amilyen például a „le a dumával!“ jelszava a „le az önkényuralommal!“ jelszava helyett), hanem az, hogy erősítsük az illegális pártszervezetet (a pártot temető mensevikek reakciós óbégatása ellenére), és széleskörű forradalmi szociáldemokrata agitációt fejtsünk ki, amely összeforrasztja a pártot a proletár tömegekkel, és mozgósítja ezeket a tömegeket.

„Proletarij“ 38. sz.
1908 november 1 (14).

HOGYAN VÉDELMEZIK PLEHANOV ÉS TÁRSAI A REVIZIONIZMUST?

A „Golosz Szocial-Demokrata" szerkesztőségének, vagyis Plehanovnak és társainak megjegyzése Maszlov elvtárs leveléhez, amellyel mi a „Proletarij" 37. számában foglalkoztunk*, külön lapon jelent meg mint a „Golosz Szocial-Demokrata" 8—9. számának „Melléklete".

Ez a „Megjegyzés", amely terjedelemre körülbelül anynyi, mint egy fél hasáb a „Proletarij"-ban, megérdemli az orosz szociáldemokraták figyelmét, mert megmutatja, hogyan vetemedtek Plehanov és társai kicsinyes frakciós érdekekből arra, hogy a legméltatlanabb szofizmák segítségével *védelmükbe vegyék* az elméleti revizionizmust. Íme a tények.

„Mi a leghatározottabban és kibékíthetetlenül ellenezzük a marxizmusnak azt a *felülvizsgálásdt* (revízióját), amelyet a nyugat-európai burzsoázia ideológusainak reakciós befolyására véghezvisznek, s amely Marx és Engels filozófiai, szociológiai és gazdasági tanításának alapjait igyekszik aláásni." Ez a megjegyzés első mondata. „A leghatározottabban és kibékíthetetlenül ellenezzük"— ugyebár nehéz lenne élesebb kifejezést találni? nehéz lenne szónokiasabban megfogalmazni Plehanovnak és társainak *ígéreteit.*

De... éppen az a bökkenő, hogy *Maszlovot illetőleg* (márpedig Plehanov és társai éppen Maszlov cikkéhez fűzik megjegyzésüket, s éppen Maszlov revizionizmusának kérdésében) a revizionizmus eme „kibékíthetetlen" ellenségeinél felbukkan a nevezetes „de".

„De mi sohase voltunk szektás marxisták — jelentik ki Plehanov és társai —, s jól tudjuk, hogy az embernek eltérhet a véleménye Marx és Engels nézetétől egyik-másik

* Lásd ebben a kötetben 249—257. old. — *Szerk.*

kérdésben, anélkül, hogy ezzel változtatna szempontjukon és elvetné módszerüket, sőt úgy, hogy teljesen hű marad mindkettőhöz." Itt egy példa következik: Cunow szociáldemokrata „a matriarchátus keletkezésének" kérdésében „részben nem értett egyet Engelsszel"; de „csak beteg embereknek juthat eszükbe, hogy ezen az alapon revizionistának kiáltsák ki".

„A mondottak egyben meghatározzák véleményünket Maszlov elvtársnak a marxi járadékelmélettel kapcsolatos nézeteiről is. Mi nem osztjuk ezt a nézetét (a „Golosz Szocial-Demokrata" megjegyzése: „Martinov elvtárs a «Golosz» 1. számában külön fenntartással élt, hogy nem ért egyet Maszlov elvtársnak az abszolút földjáradék tanához fűzött módosításával"), de nem látunk benne revizionizmust..."

Az olvasó ebből világosan láthatja Plehanovnak és társainak gondolatmenetét. „Kibékíthetetlenül ellenezzük a revizionizmust", *de* — „nem látunk benne (Maszlovnak az abszolút földjáradék elméletére vonatkozó nézetében) revizionizmust." A revizionizmus Marx tanításainak alapjait ássa alá, Maszlov viszont csak egy részletkérdésben nem ért egyet Marxszal — így védelmezik Maszlovot Plehanov és társai, végérvényesen megmagyarázva a dolgot H. Cunow példájával.

Megkérdezzük az olvasót, ha nem rest gondolkodni, és valamelyest is elfogulatlan: mi ez, ha nem szofisztika? Az abszolút földjáradék marxi elméletét „részletkérdésnek" nyilvánítják! A földjáradék-elmélet tekintetében felvetődött nézeteltérést ahhoz a tényhez *hasonlítják*, hogy Cunow „részben nem értett egyet" Engelsszel a matriarchátus keletkezésének kérdésében!! Plehanovnak és társainak szemében saját mensevikjeik nyilván csecsemők, akiket ilyen magyarázatokkal traktálhatnak. Csak akkor engedhet meg magának valaki ilyen bohóctrükköket a legfontosabb elvi kérdésekben, ha egyáltalán nem tiszteli sem önmagát, sem a közönségét. Hiszen maga Plehanov is (társaival egyetemben) magyarázatát bevezető ünnepélyes frázisában azt mondja a revizionizmusról, hogy a revizionizmus Marx és Engels tanításának *alapjait* ássa alá. Mi ez hát? Ha Maszlovról van szó, Plehanov és társai érvénytelennek tartják

ezt a tételt? Igen vagy nem? Vagy megjegyzésüket gondolataik *eltitkolása* céljából írták?

Maszlov számos cikkében és „Agrárkérdés"-ének több kiadásában kijelentette, hogy 1) Marxnak az abszolút földjáradékról szóló elmélete helytelen; 2) hogy ez az elmélet csak azért születhetett meg, mert a III. kötet „nyersfogalmazvány"; 3) hogy a „csökkenő földhozadék" *tény*; 4) hogy ha helyes lenne az abszolút földjáradék elmélete és helytelen lenne a „csökkenő földhozadék törvénye", akkor igazuk lehetne Oroszországban a narodnyikoknak és az egész világon a revizionistáknak.

Éppen ezt a négy pontot vonultatta fel Maszlov ellen a „Proletarij"-nak az a cikke, amelyben megindult a vita a szóban forgó kérdésről. Lássuk, hogyan jártak el Plehanov és társai: először is szerényen a járadék kérdésére szorítkoztak, vagyis mélyen hallgattak a többi kérdésről. Ez talán nem a revizionizmus védelmezése? Csak nem akarják Plehanov és társai tagadni, hogy a csökkenő földhozadék törvényének és „tényének" ostobaságát bizonyító marxi tanítás revízióját „a nyugat-európai burzsoázia ideológusainak reakciós befolyására viszik véghez"? Másodszor, az abszolút földjáradék elméletét részletkérdésnek nyilvánítják, s egy sorba helyezik a matriarchátus keletkezését illető („részleges") véleménykülönbséggel!

Ez akrobata-mutatvány, uraim! S ezzel az akrobatamutatvánnyal leplezik önök a revizionizmus nyilvános védelmét. Mert nyíltan *nem merik* azt mondani, hogy az abszolút földjáradék elismerése és a csökkenő földhozadék törvényének (vagy „tényének") tagadása *nem „alapja"* Marx gazdasági tanításának az agrárkérdés terén. Úgy védik „saját emberüket", hogy Marxot hozzáhamisítják Maszlovhoz, s Maszlov *kedvéért* éppen Marx *tanításának alapját* nyilvánítják „részleges véleménykülönbségnek". Ezzel megerősítik azt, amit a „Proletarij" 33. számában mondtunk a Famuszov-féle mensevik teoretikusokról*, akik azzal jutalmazzák meg kedvenceiket, hogy Marx gazdasági *elméletét* hajlandók „részletkérdésnek" nyilvánítani, a matriarchátus keletkezésének kérdéséhez hasonlítani.

---

* Lásd ebben a kötetben 187—188. old. — *Szerk.*

Plehanov és társai „a revizionizmus kibékíthetetlen ellenségei“ — de ha valaki mensevik, ne ijedjen meg ezektől a kemény szavaktól! Menjen el „a «Golosz» szerkesztőségébe“, és legyen tisztában azzal, hogy a mensevikeknél ez a kibékíthetetlenség felettébb kibékíthető, annyira kibékíthető, hogy „az elmélet aláásását“ hajlandók „a matriarchátus keletkezését illető véleménykülönbséghez“ hasonlítani. Olcsó a bűnbocsánat, szabad a vásár, tessék, csak tessék, tisztelt publikum!

De menjünk tovább. Mi nem osztjuk Maszlovnak a földjáradékra vonatkozó nézetét — jelentik ki Plehanov és társai. Martinov már megmondta ezt — írják. „Az a személy“, akit a „Proletarij“ szerkesztősége „Maszlov őrangyalának“ nevezett (vagyis Plehanov), „nemegyszer (jól figyeljenek!) *a sajtóban is vitába szállt* (a „Golosz“ kiemelése) Maszlov elvtárssal olyan kérdésekben, amelyek szoros kapcsolatban vannak agrárprogramunkkal“.

Ezt, szóról szóra ezt olvassuk Plehanovnak és társainak „Megjegyzésé“-ben!

Tanulják meg saját szerkesztőségüktől, mensevik elvtársak, hogyan kell valamit megcáfolni. Ez a szerkesztőség a maga nemében klasszikus példával szolgál. A revizionizmusról van szó, s akörül támadt a vita, hogy elméleti kibékíthetetlenség vagy *csak* kicsinyes frakciós düh késztette-e arra Plehanovot, hogy több opponensét úrnak titulálja a párt lapjában, a „cáfolat“ viszont így hangzik: Plehanov „nemegyszer a sajtóban is vitába szállt“ Maszlovval — *nem a földjáradékkal és nem is* Maszlovnak Marx elméletétől való eltéréseivel kapcsolatban.

Van-e valamilyen parlamenti kifejezés az effajta módszerek jellemzésére? Plehanov, aki annyira szereti az elméleti vitákat, és néha még hadjárattá is tudja változtatni őket, *egyetlenegyszer sem vitatkozott* Maszlovval arról, ami Maszlov nézeteiben revizionizmus, vagyis az abszolút földjáradék tagadásáról, ennek az elméletnek „nyersfogalmazvánnyá“ nyilvánításáról, a csökkenő földhozadék „tényének“ védelméről, arról, hogy igazuk lehetne-e a narodnyikoknak és a revizionistáknak, ha Maszlov nem cáfolná meg Marxot. Plehanov *erről* egyszer sem vitatkozott, hanem egészen más dolgokról, éppen

részletkérdésekről vitatkozott, amelyeket a mensevizmus Tartuffe-jei most e mögé a tudatosan homályos és az olvasót szándékosan félrevezető, diplomatikusan zavaros kifejezés mögé rejtenek: „olyan kérdések, amelyek szoros kapcsolatban vannak agrárprogramunkkal"!!

Remek, nemde? Hogy is mulaszthatnánk el, hogy ne gratuláljunk Plehanovnak és társainak a revizionizmus védelmének megkezdése alkalmával! Hogy is ne jutnának eszünkbe ilyenkor a Clémenceau-féle zugpolitikusok. Clémenceau a reakció „kibékíthetetlen" ellensége, „nemegyszer vitába szállt" a reakcióval, de most a reakció cselekszik, Clémenceau pedig fenntartással él és... szolgálja a reakciót. Plehanov a revizionizmus „kibékíthetetlen" ellensége. Plehanov „nemegyszer vitába szállt" Maszlovval (mindenről, ami jólesik, *csak nem* Maszlov revizionizmusáról). S most Maszlov Marx ellen irkál, ismét felsorakoztatja érveit Marx elmélete ellen a „Golosz" hasábjain, Plehanov és társai pedig csak *fenntartással élnek!*

Vegyenek hát bűnbocsánatot, irodalmár urak, jelentkezzenek menseviknek. Holnap megengedik önöknek, hogy Marx érték-elméletét is megcáfolják a „Golosz" hasábjain, — s odabiggyesztenek majd egy megjegyzést, hogy a szerkesztőség „nem ért egyet"...

„Nem próbálná-e meg a «Proletarij» — kérdik ugyanabban a megjegyzésben Plehanov és társai — «megindokolni véleményét» arról, hogyan függ össze Maszlovnak az abszolút földjáradékról szóló érvelése és a nacionalizálást elvető program?" Örömmel, tisztelt „kibékíthetetlenek". Tessék kezdetnek az első rövid *indokolás:*

„Ha valaki nem érti Marxnak az abszolút földjáradékról szóló elméletét, megértheti-e, hogy a föld-magántulajdon akadályozza a kapitalista társadalom termelőerőinek fejlődését?"

Tanácskozzák csak meg Maszlovval, ó „kibékíthetetlen" Plehanov és társai, s válaszoljanak nekünk *erre* a kérdésünkre, amely megadja önöknek a kívánt indokolást!

„Proletarij" 39. sz.
1908 november 13 (26).

KÉT LEVÉL

A „Proletarij" mai számában közöljük, először is, egy otzovista munkás[93] levelét, amely a „Rabocseje Znamja" 5. számában jelent meg azzal a megjegyzéssel, hogy a szerkesztőség nem ért egyet a levélben kifejtett nézetekkel, és a levelet vitacikknek tekinti; másodszor pedig egy pétervári munkás, Mihail Tomszkij levelét, amely most érkezett lapunk szerkesztőségéhez. Mindkét levelet teljes terjedelmében közöljük. Jól tudjuk, hogy akadhatnak olyan rosszindulatú kritikusok, akik képesek kiragadni egyes részeket vagy mondatokat ebből vagy abból a levélből, és képesek teljesen kiforgatni őket értelmükből, levonni belőlük olyan következtetéseket, amelyek távol állnak mindkét levélíró szándékaitól, hiszen figyelembe kell vennünk, hogy mindketten sietve írtak, a legkedvezőtlenebb konspirációs feltételek között. De az ilyen kritikusokra nem érdemes ügyet sem vetnünk. Akit pedig komolyan érdekel az oroszországi munkásmozgalom és az oroszországi szociáldemokrácia helyzete, az bizonyára egyetért velünk abban, hogy a két levél rendkívül jellemző az öntudatos munkásaink körében kialakult *két áramlat* körvonalazása szempontjából. Ez a két áramlat lépten-nyomon jelentkezik valamennyi pétervári és moszkvai szociáldemokrata szervezet életében. És mivel a harmadik áramlat, a mensevizmus áramlata, amely leplezetlenül és nyíltan, vagy titokban és szemforgatva temeti a pártot, szinte egyáltalán nincs képviselve a helyi szervezetekben, elmondhatjuk, hogy a két említett áramlat összeütközése pártunk *legégetőbb kérdése*. Ezért egészen részletesen foglalkoznunk kell a „két levéllel".

Mindkét levélíró elismeri, hogy pártunk nemcsak szervezeti, hanem eszmei-politikai szempontból is válsággal küszködik. Ez tény, amelyet ostobaság lenne rejtegetni. Pontosan tisztáznunk kell, hogy mik az okai ennek a válságnak, és milyen eszközökkel harcolhatunk ellene.

Kezdjük a pétervári elvtárssal. Egész leveléből világosan láthatjuk, hogy szerinte két oka van a válságnak. Egyrészt az, hogy mivel nincs elég munkásból lett szociáldemokrata vezető, az értelmiségieknek a pártból való csaknem teljes elmenekülése következtében a szervezetek sok helyütt felbomlottak, s nem tudják összegyűjteni és tömöríteni a súlyos megtorlások folytán, a tömegek fásultsága és fáradtsága folytán megritkult sorokat. Másrészt propagandánk és agitációnk a levélíró véleménye szerint túlságosan a „jelenlegi helyzetre“ fordította a figyelmet, vagyis a napi forradalmi taktika kérdéseire összpontosított, nem pedig a szocializmus hirdetésére, a proletariátus szociáldemokrata öntudatának fejlesztésére. „A munkások forradalmárokká, demokratákká váltak, de nem szocialistákká“, és amikor apadni kezdett az általános demokratikus, vagyis polgári demokratikus mozgalom hulláma, igen sokan elhagyták a szociáldemokrata párt sorait. A pétervári levélíró ezzel kapcsolatban élesen kikel az „alaptalanul“ „kitalált“ jelszavak ellen, s komolyabb propagandamunkát követel.

Úgy véljük, hogy amikor a levélíró az egyik végletté vitázik, olykor a másik végletbe esik, de nagyjában és egészében feltétlenül teljesen helyes állásponton van. Nem lehet azt mondani, hogy „vétek“ volt „egész kampányokat csinálni“ a napi helyzet kérdéseiből. Ez túlzás. Ez azt jelenti, hogy a *jelenlegi* feltételeket látva elfelejti a *tegnapi* feltételeket, és a levélíró lényegében maga helyesbíti szavait, amikor elismeri, hogy „a proletariátus közvetlen akcióinak pillanata természetesen külön kérdés“. Nézzünk meg két ilyen esetet, lehetőleg olyanokat, amelyek jellegüket tekintve teljesen eltérnek, és időben is elég messze esnek egymástól: a Buligin-duma bojkottját 1905 őszén és a II. duma választásait 1907 elején. Megtehette-e egy valamennyire is eleven és életképes proletárpárt, hogy ilyen időben *ne* összpontosítsa fő figyelmét és

agitációját a napi jelszavakra? Megtehette-e a szociáldemokrata párt, amely mindkét időpontban a proletariátus tömegeit vezette, hogy *ne* összpontosítsa a belső harcot a tömegek azonnali magatartását meghatározó jelszavakra? Részt vegyünk-e a Buligin-dumában, vagy hiúsítsuk meg? a kadetokkal blokkban vagy a kadetok ellen induljunk a II. duma választásain? Csak világosan kell feltennünk a kérdést, és emlékezetünkbe kell idéznünk ennek a közeli múltnak a feltételeit, s nem lesz kétséges a válasz. Az egyes jelszavakért folytatott elkeseredett harcot nem a párt „vétkessége" idézte elő, nem, a harcot az idézte elő, hogy objektíve elengedhetetlenül szükség volt gyors és egyértelmű döntésre olyankor, amikor a pártban nem volt egy eleve kialakított egységes vélemény, amikor a párton belül két taktika, két eszmei áramlat volt: kispolgári opportunista és forradalmi proletár taktika, illetve áramlat.

És úgy sem szabad feltüntetni a dolgot, hogy akkoriban nem tettünk eleget a szocializmus propagandája, a marxizmusnak a tömegek körében való népszerűsítése érdekében. Ez nem felelne meg az igazságnak. Éppen abban az időszakban, 1905 és 1907 között, Oroszországban rengeteg komoly, elméleti szociáldemokrata irodalmat terjesztettünk — főleg fordításokat —, s ez még csak *ezután hozza meg* gyümölcseit. Ne legyünk kishitűek, ne varrjuk a tömegek nyakába saját türelmetlenségünket. *Ilyen* mennyiségű elméleti irodalmat, amelyet ilyen rövid idő alatt juttattunk el a szocialista irodalom által szinte egyáltalán nem érintett, szűzi tömegekhez, nem lehet rögtön megemészteni. A szociáldemokrata könyv nem veszett el. *A magot elvetettük.* Most nő a növény. És teremni fog — talán nem holnap, nem holnapután, hanem valamivel később, mi nem tudjuk megváltoztatni az újabb válság érlelődésének objektív feltételeit —, de a mag teremni fog.

Mindezek ellenére a levélíró alapgondolatában mély igazság rejlik. Ez az igazság pedig az, hogy a polgári demokratikus forradalomban *elkerülhetetlen* a proletár-szocialista és a kispolgári demokratikus (mind opportunista-demokratikus, mind forradalmi-demokratikus) ele-

mek és áramlatok bizonyos összefonódása. Egy kapitalista úton fejlődő „paraszti" országban a polgári forradalom első hadjárata *nem mehetett végbe* anélkül, hogy ne jelentkezzék bizonyos proletár rétegeknek bizonyos kispolgári rétegekkel való objektív összefonódása. S most éljük át azt az időszakot, amikor megtörténik a szükséges tisztázódás, elhatárolódás, amikor *újra elkülönülnek* a valóban proletárszocialista elemek, s *megszabadulunk* az *„útitársaktól"* (*Mitläuferektől*, mint németül mondják), akik egyrészt csak a „megkapó" jelszó kedvéért, vagy másrészt a „teljhatalmú duma érdekében" a kadetokkal együtt folytatott harc kedvéért csatlakoztak a mozgalomhoz.

Ez a tisztulási folyamat különböző mértékben ugyan, de végbemegy a szociáldemokrácia mindkét frakciójában. Hiszen tény, hogy mind a mensevikek, mind a bolsevikok sorai megritkultak! Legyen bátorságunk elismerni ezt. Persze egyáltalán nem kétséges, hogy olyan bomlás és olyan demoralizáció, amilyen a párt jobbszárnyának soraiban figyelhető meg, a balszárnyban nincs. És ez nem véletlen: az elvi következetlenség szükségképpen csak kedvezhetett a bomlásnak. Az események végérvényesen megmutatják a *gyakorlatban*, hol és hogyan maradt több szervezeti egybeforrottság, proletár elvhűség, marxista következetesség. Az ilyen vitákat az élet dönti el, nem pedig a szavak, az ígéretek, a fogadkozások. A bomlás és az ingadozás tény, és ez a tény magyarázatra szorul. És a magyarázat nem lehet más, mint hogy *új tisztulási folyamatra* van szükség.

Világítsuk meg gondolatunkat néhány kisebb példával: a „börtön-lakosság" (mint a felügyelők mondják) összetételével, vagyis a politikai okokból börtönökben, száműzetésben, kényszermunkán és emigrációban levő publikum összetételével. Hiszen ez az összetétel helyesen tükrözi a közelmúlt valóságát. S vajon kétséges lehet-e az, hogy azoknak a „politikaiaknak" az összetétele, akik benépesítik az annyira és nem annyira távoli helyeket, most a politikai nézetek és érzelmek szempontjából roppant tarka, tagolatlan és zavaros? A forradalom olyan nagy néprétegeket vont be a politikai életbe, lépten-nyomon annyi alkalom szülte elemet, annyi „percemberkét", annyi újon-

cot vetett felszínre, hogy nagy részüknek, s ez egészen elkerülhetetlen, nincsen egyáltalán semmilyen kiforrott világnézete. A világnézetet nem lehet néhány lázas hónap alatt kialakítani, — s a forradalmunk első időszakában harcoló forradalmárok legtöbbjének átlagos „élettartama" bizonyára nem több néhány hónapnál. Ezért teljesen elkerülhetetlen az újabb tisztulási folyamat a forradalom által felrázott új rétegek, új csoportok, új forradalmárok körében. És ez a tisztulási folyamat már tart. Például a szociáldemokrata párt temetése, amelyet egy csomó mensevik rendez, lényegében azt jelenti, hogy ezek a tisztelt urak *magukat temetik* mint szociáldemokratákat. Nekünk semmi esetre sem kell félnünk ettől a tisztulási folyamattól. Üdvözölnünk kell, elő kell segítenünk. Hadd siránkozzanak a puhányok, akik itt-ott visítozni fognak: már megint harc! már megint belső viszály! már megint vita! Erre ez a válaszunk: új és egyre újabb harc nélkül soha és sehol se alakult ki valóban proletár, forradalmi szociáldemokrácia. Nálunk, Oroszországban pedig alakul még a mai nehéz körülmények között is, és *ki is fog alakulni*. Erről kezeskedik Oroszország egész kapitalista fejlődése is, a nemzetközi szocializmusnak ránk gyakorolt hatása is, az 1905—1907-es első hadjárat forradalmi tendenciája is.

Ennek az új tisztulási folyamatnak az érdekében fokozott elméleti munkára van szükség. A „jelenlegi helyzet" Oroszországban éppen olyan, hogy a marxizmus elméleti munkáját, az elméleti munka elmélyítését és kiterjesztését nem egyes személyek hangulata, nem egyes csoportok túlzott buzgósága és nem is csak a külső rendőri feltételek írják elő, amelyek sok emberünket arra késztettek, hogy félrehúzódjanak a „gyakorlattól", hanem az ország egész objektív helyzete követeli meg. Amikor a tömegek a közvetlen forradalmi harc új és példátlanul gazdag tapasztalatait dolgozzák fel, akkor a forradalmi világszemléletért, vagyis a forradalmi marxizmusért vívott elméleti harc a nap jelszavává válik. Ezért a pétervári levélírónak ezerszeresen igaza van akkor, amikor hangsúlyozza, hogy el kell mélyíteni a szocialista propagandát, fel kell dolgozni az új kérdéseket, s minden módon támogatni és fejleszteni kell azokat a köröket, amelyek maguknak a mun-

kásoknak a soraiból nevelnek ki igazi szociáldemokratákat, nevelik ki a tömegek szociáldemokrata vezetőit. Ebben különösen nagy szerepük van a párt *sejtjeinek* — amelyeknek puszta említésére epilepsziás rohamokat kapnak Dan és társai —, és az értelmiségi opportunisták szemében annyira gyűlöletes „hivatásos forradalmárokra“ újabb hálás feladat vár.

De Mihail Tomszkij, bár teljesen helyes gondolatot védelmez, részben itt is a másik végletbe csap. Nincs például igaza, amikor a „komoly kérdések“ közül kirekeszti a forradalom három évi tapasztalatainak számbavételét, a közvetlen tömegharc gyakorlati tanulságainak számbavételét, a forradalmi-politikai agitáció eredményeinek összegezését stb. Valószínűbb, hogy levélírónk egyszerűen csak megfeledkezett erről fejtegetése során, vagy csupán egy kisebb hibát követett el, amelynek oka a gyors munka volt. Ez a számbavétel, az eredmények összegezése a munkások minél nagyobb köreinek bevonásával sokkal fontosabb a „helyi bíróságok“, a „helyi önkormányzat“, s a sztolipini Oroszországban tervezett más efféle „reformok“ kérdésénél, amelyekről annyira szeretnek fecsegni a bürokraták és a liberálisok. A feketeszázas duma és a feketeszázas önkényuralom idején az ilyen „reformok“ elkerülhetetlenül komédiává fajulnak.

Viszont teljesen igaza van Mihail Tomszkijnak, amikor erélyesen szót emel általában a „jelszavak kitalálása“, és különösen olyan jelszavak kitalálása ellen, mint a „le a dumával“ vagy a „le a frakcióval“ jelszava. Ezerszeresen igaza van, amikor ezzel a „fejvesztettséggel“ szembeállítja a következetes szociáldemokrata szervező, propaganda- és agitációs munkát, amelynek az a célja, hogy megerősítse a szociáldemokrata pártot, megszilárdítsa az opportunisták szemében gyűlöletes szociáldemokrata hagyományokat, fenntartsa a folytonosságot a munkában, kiterjessze és megszilárdítsa *ennek* a pártnak, a *régi* pártnak (ne háborogjanak, uraim, az opportunisták „Golosz“-ának szerkesztői!) a proletár tömegekre gyakorolt befolyását.

Itt érkezünk el a moszkvai elvtárs leveléhez és e levél alapgondolatának, vagyis a hírhedt „otzovizmusnak“

a bírálatához. A „Proletarij“-ban már többször állást foglaltunk az otzovizmus ellen, attól kezdve, amikor a bolsevikok kisebbsége a moszkvai konferencián beterjesztette ismeretes határozatát erről a kérdésről (lásd „Proletarij“, 31. sz.). Most e levél formájában, amely ugyancsak a moszkvai bolsevikok kisebbik részétől érkezett, megvan az első kísérlet az otzovizmus rendszeres megindokolására. Lássuk hát közelebbről ezt az indokolást.

Az otzovista elvtárs abból a helyes tételből indul ki, hogy a polgári demokratikus forradalom objektív feladatai Oroszországban nem oldódtak meg, hogy „a forradalmat nem számolták fel“.. De ebből a helyes kiinduló tételből helytelen következtetéseket von le. „Mihez alkalmazkodjon pártunk — kérdezi —, a pangás éveihez, vagy újabb társadalmi fellendüléshez?“ Itt már kezdődik a hiba. Abból, hogy a forradalmat nem számolták fel, csakis az új polgári demokratikus fellendülés elkerülhetetlensége következik, és semmi több. Ebből nem következik sem az, hogy a fellendülés során *teljes mértékben* meg fog ismétlődni a polgári demokrácia elemeinek régi csoportosulása (az átcsoportosításhoz esetleg huzamosabb időre lenne szükség, mint amilyen nekünk és opponensünknek kívánatos volna), sem pedig az, hogy lehetetlen a „társadalmi fellendülés“ (azt kellett volna mondani: forradalmi fellendülés), mondjuk, *egyévi* pangás után. Átéltünk legalább egyévi pangást, a pangás szakaszában vagyunk most is. Az otzovista elvtárs maga is elismeri, hogy „nehéz, sőt lehetetlen elképzelni, milyen *lesz* az a külső lökés, amely *majd mozgásba hozza* . . . a tömegeket“. Sőt. A levélíró felhívja a pártot, hogy „taktikánkat és szervezetünket éppen ehhez (a forradalomhoz, vagyis a forradalmi fellendüléshez) alkalmazza, ne pedig a mostani rothadt politikai szituációhoz“, utóbb azonban maga javasolja, hogy a szervezetet a rothadt szituációhoz, az elkeseredett rendőri üldözéshez, s ahhoz a körülményhez kell idomítani, hogy a bizottságok és a munkástömegek közt lehetetlen az egyenes és közvetlen érintkezés. Nem kétséges, hogy fellendülés esetén a levélíró nem javasolna ilyen szervezeti tervet, nem ezt helyezné előtérbe. Szóval a *gyakorlatban* maga cáfolja meg saját kérdésfeltevését, *gyakorlatával* kijavítja *elméletét*. Ennek

az az oka, hogy az elméleti kiinduló tételt helytelenül fejtette ki. Az új fellendülés elkerülhetetlenségéből az következik, hogy meg kell tartanunk egész tömegmunkánknak mind régi programját, mind régi forradalmi jelszavait, s rendszeresen elő kell készítenünk a pártot és a tömegeket az új forradalmi ütközetekre. De ebből nem következik, hogy elérkezett-e már a fellendülés vagy még nem, kezdetéhez vagy tetőfokához kell-e „alkalmazkodnunk". Mind 1897-ben, mind 1901-ben, mind 1905 elején teljesen helyes volt az a tétel, hogy elkerülhetetlen az új forradalmi fellendülés (a hatvanas évek elején és a hetvenes évek végén megindult gyenge fellendülések után), de ebben a három időpontban a forradalmi szociáldemokraták alkalmazni tudták taktikájukat a válság érlelődésének különböző feltételeihez. 1897-ben mint frázist elvetettük az általános sztrájk „tervét", és igazunk volt. 1901-ben nem tűztük napirendre a felkelés jelszavát. 1905 január 9-e után a forradalmi szociáldemokrácia helyesen tette, amikor napirendre tűzte ezt a jelszót is, meg a tömegsztrájkot is. Ezzel korántsem akarjuk azt mondani, hogy az új fellendülés okvetlenül (vagy akár „valószínűleg") ugyanilyen lassú lesz. Ellenkezőleg, minden jel és az európai forradalmak minden tapasztalata azt mutatja, hogy hasonlíthatatlanul gyorsabb ütemet várhatunk, mint 1897—1905 folyamán. De az a tény, hogy a fellendülés különböző *időpontjaiban* a forradalmi szociáldemokraták *mindig* különböző jelszavakat helyeztek előtérbe, tény marad. Az otzovista elvtárs azt a hibát követi el, hogy elfelejti a forradalmi szociáldemokráciának ezt a tapasztalatát.

Továbbá, duma-frakciónkra áttérve az otzovista elvtárs ebből a tételből indul ki: „A párt természetes koronája, hogy úgy mondjam diplomáciai képviselője a duma-frakció." Ez nem igaz. A levélíró túlozza a frakció jelentőségét és szerepét. A levélíró mensevik módon mértéktelenül felnagyítja ezt a szerepet, — nemhiába mondják, úgy látszik, hogy a végletek találkoznak. A mensevikek abból a véleményből, hogy a frakció a párt „koronája", azt vezetik le, hogy a pártnak kell a frakcióhoz igazodnia. Az otzovisták abból a véleményből, hogy a frakció a párt „koronája", azt vezetik le, hogy ilyen rossz „korona" végzetes a

párt szempontjából. A kiinduló tétel helytelen mind ezeknél, mind azoknál. Soha és semmilyen körülmények között, még a „legeszményibb" polgári demokratikus köztársaságban sem hajlandó a forradalmi szociáldemokrácia a párt „természetes koronájának" vagy a *párt* „diplomáciai képviselőjének" elismerni a parlamenti frakciót. Ez gyökerében elhibázott nézet. Mi nem diplomácia céljából küldjük el képviselőinket a burzsoá és burzsoá-feketeszázas képviseleti intézményekbe, hanem azért, hogy a kisegítő pártmunkának egy sajátos fajtáját végezzék el, egy sajátos szószékről agitációt és propagandát folytassanak. A munkáspárt parlamenti frakciója még „eszményi" demokratikus választójog esetén is mindig magán viseli a választásokon uralkodó általános polgári légkör hatásának bizonyos nyomait, például mindig „értelmiségibb" lesz, mint az egész párt, és ezért sohase ismerjük el a frakciót a párt „koronájának". A frakció nem vezérkar (ha szabad a levélíró „diplomáciai" hasonlata mellett „katonai" hasonlatot használnunk), hanem inkább hírvivők osztaga az egyik esetben és felderítők osztaga a másik esetben, vagy pedig valamilyen kisegítő „fegyvernem" egyik szervezete.

Az otzovista elvtárs *kisegítő pártszervezetből* a párt „koronájává" változtatta a frakciót azért, hogy a frakció jelentőségét *felnagyítva* gyökerében helytelen jelleget tulajdonítson a burzsoá-feketeszázas dumába küldött osztagunk tevékenységének.

De lehetséges, hogy a levélíró nem ragaszkodna ehhez a „koronához". Cikkének másik részében maga is helyesen mondja: „Az egyik fő indok, amely a pártot a választásokon való részvételre késztette, az a remény volt, hogy a duma-szószéket felhasználhatja agitációs és propaganda célokra." Ez igaz, és amikor a levélíró kifogásolja ezt a helyes megállapítást, különösen szemléletesen mutatja, hogy nincs igaza: „A valóság azonban megmutatta, írja, hogy a III. dumában az agitáció a nullával egyenlő, először, magának a csoportnak az összetétele miatt, másodszor pedig azért, mert a tömegek teljesen közömbösen nézik, mi történik a Tauriai palota falai között."

Kezdjük a végén ennek a hibákban rendkívül gazdag

tételnek az elemzését. Az agitáció a nullával egyenlő *azért*, *mert* a tömegek teljesen közömbösen nézik, mi történik a dumában. Mi ez? Hogy lehet ez? Hiszen e szerint a hajmeresztő logika szerint tulajdonképpen nem a frakciót kell „visszahívni“, hanem a „tömegeket“ — „közömbösségük“ miatt! Mert hiszen a dumában, s ezt mindannyian jól tudjuk, az önkényuralom politikáját folytatják, vagyis a feketeszázas földbirtokos és az októbrista nagytőkés tovább támogatja a cárizmust, a liberális kadet szószátyárok pedig a cárizmus előtt hajbókolnak. Aki közömbösen „nézi, mi történik a Tauriai palota falai között“, az az önkényuralommal szemben, az önkényuralom egész bel- és külpolitikájával szemben közömbös! A levélíró tehát megint a visszájára fordított mensevizmus szellemében érvelt. „Ha a tömegek közömbösek, a szociáldemokratáknak is közömböseknek kell lenniük.“ Ámde mi olyan párt vagyunk, amely a *szocializmus* felé *vezeti* a tömegeket, s korántsem követi a tömegek hangulatának minden változását, az esetleges csüggedést. Valamennyi szociáldemokrata párt megélt már olyan időket, amikor a tömegek fásultak voltak, vagy amikor a tömegek valamilyen tévedésnek, valamilyen divatnak hódoltak (ilyen a sovinizmus, az antiszemitizmus, az anarchizmus, a boulangizmus[94] stb.), de a következetes forradalmi szociáldemokraták sohasem veszik át a tömegek hangulatának minden változását. Lehet és kell bírálni a szociáldemokratáknak a III. dumában követett rossz politikáját, amikor csakugyan rossz politikát folytatnak, de aki azt mondja, hogy az agitáció a nullával egyenlő a tömegek teljes közömbössége *miatt*, az nem szociáldemokrata szellemben gondolkozik.

Avagy „a tömegek teljes közömbössége“ nem azt jelenti-e, hogy általában a cárizmus egész politikájával szemben közömbösek? Vagyis azok a tömegek, amelyek közömbösek mindennel szemben, ami a duma falai között történik, *nem közömbösek*, mondjuk, ha olyan kérdések megvitatásáról van szó, mint amilyen az utcai tüntetések, az új sztrájkok, a felkelés kérdése, általában a forradalmi pártok és különösen a szociáldemokrata párt belső élete? A levélírónak az a baja, hogy ő bizonyára éppen így *gondolja*, de *rákényszerül*, hogy ne mondja ki nyíltan ezt az

oly nyilvánvaló badarságot! Ha valóban azt mondhatná és be is bizonyíthatná, hogy a tömegek jelenleg a legcsekélyebb mértékben sem közömbösek általában a politikával szemben, hanem ellenkezőleg, sokkal elevenebb érdeklődést tanúsítanak a politika aktívabb formái iránt, akkor természetesen másképp állna a kérdés. Ha a szélcsend éve, az összes szociáldemokrata és munkásszervezetek hanyatlásának és bomlásának éve helyett azt látnánk, hogy a tömegek szemmellátható érdeklődést tanúsítanak éppen a közvetlenül forradalmi harci formák iránt, akkor mi lennénk az elsők, akik elismernénk tévedésünket. Mert a forradalmi helyzet feltételeitől függetlenül, általában és mindig mindennemű képviseleti intézményben való részvétel mellett csak a mensevizmus „parlamenti kreténjei" állhatnak, akik képmutatóan nem vesznek tudomást Marxnak, Lassalle-nak és Liebknechtnek a forradalmi időszakokban kifejtett tevékenységéről. A III. dumában való részvételnek vagy a III. duma bojkottjának kérdését, éppúgy, mint minden politikai kérdést, a marxisták kötelesek *konkrétan*, nem pedig elvontan felvetni, figyelembe véve az *egész* forradalmi helyzetet, s nem csupán egyetlen nyomorúságosan üres tételt: „ha van képviselet, képviseltetnünk kell magunkat." Ha a tömegek élénk érdeklődést tanúsítanának a politika iránt, az azt jelentené, hogy megvannak az érlelődő válság objektív feltételei, vagyis azt jelentené, hogy bizonyos fellendülés már most is van, és e fellendülés bizonyos fokú erősödése esetén a tömegek hangulata elkerülhetetlenül a *tömegek cselekvésében* fejeződne ki.

Ezzel az utóbbi kérdéssel kapcsolatban az otzovista elvtárs maga is beismeri a következőket: „a frakció tevékenységének minden változása szorosan összefügg annak a rendszernek a változásával, amelyre jelenleg nem tudunk hatást gyakorolni..." Miért gondolja az otzovista elvtárs, hogy jelenleg nemcsak megváltoztatni nem tudjuk a rendszert, hanem még csak *hatást* sem gyakorolhatunk rá? Nyilván azért, mert mint szociáldemokrata, kizárólag a proletariátus tömegeinek cselekvésére gondol, az ilyen cselekvést pedig *jelenleg* lehetetlennek tartja, a róla való szóbeszédet pedig hiábavalónak. De nézzük meg, hogyan

„keni másra a saját bűnét“, vagyis az otzovizmus ellen szóló érvet hogyan fordítja ellenünk:

„*Törjék át* a rendőri korlátokat — írja otzovista elvtársunk —, amelyek elválasztják a képviselőket a tömegektől, bírják rá a frakciót, hogy élesebben és világosabban beszéljen, szóval kapcsolják szervesen össze a frakció munkáját a proletariátus életével, s akkor a munkások talán elismerik a frakció pozitív oldalait; de mivel a frakció tevékenységének minden változása szorosan összefügg annak a rendszernek a változásával, amelyre jelenleg nem tudunk hatást gyakorolni, le kell mondanunk minden olyan ábrándról, hogy kiterjesszük és elmélyítsük a frakció munkáját“!..

Ha a frakció munkájának kiterjesztése és elmélyítése a „rendőri korlátok áttörésétől“ függ, akkor miért szól így a következtetés: „mondjunk le a frakció megjavításának ábrándjairól“, s miért nem úgy, hogy mondjunk le a rendőri korlátok áttörésének ábrándjairól?? A levélíró nyilvánvalóan illogikusan következtet, és gondolatmenetét így kell kijavítanunk: munkálkodjunk fáradhatatlanul a párt egész tevékenységének és a párt és a tömegek közti kapcsolatnak a megjavításán, s ennek eredménye elkerülhetetlenül az lesz, hogy áttörjük a rendőri korlátokat is általában, a párt szorosabb érintkezésbe kerül a frakcióval, s fokozódik a pártnak a frakcióra való befolyása is. A levélíró szinte tőlünk, antiotzovistáktól követeli, hogy *mi* „törjük át a rendőri korlátokat“, és akkor esetleg hajlandó lesz felhagyni az otzovizmussal. De vajon nem világos, hogy így fejetetejére állítja a politikai jelenségek tényleges kapcsolatát és kölcsönös függését? Talán — mondjuk mi — igaza lenne önnek, otzovista elvtárs, ha a tömeg „most“ nemcsak „hatást tudna gyakorolni a rendszerre“ (minden eredményes politikai tüntetés hatással van a rendszerre), hanem át is tudná törni a korlátokat, vagyis ha a tömeg *most* át tudná törni a III. duma „korlátait“, akkor talán fölösleges lenne, hogy a forradalmi szociáldemokrácia elküldje osztagát ebbe a dumába. Meglehet. De ön maga mondja, hogy erről nincs szó; ön is egyetért velünk abban, hogy a mostani körülmények közt **még** komoly és szívós előkészítő munkát kell végeznünk **azért**, hogy ezt a lehetőséget valósággá változtassuk.

„A frakció összetétele“ — mondja ön. Ha a visszahívást a frakció összetételének *megváltoztatása* végett javasolnák, ezt az érvet érdemes lenne megvizsgálni abból a szempontból, hogy a mostani frakció lemondása után új választás esetén megjavulna-e a frakció összetétele. De a levélíró semmi ilyesmire nem gondol. Nemcsak a dumafrakciót akarja visszahívni, hanem általában meg akarja szüntetni a szociáldemokrácia mindennemű képviseletét a III. dumában, hibának kiáltva ki a dumában való részvételt. És ebből a szempontból az otzovizmusnak a „frakció összetételével“ való indokolása egy szociáldemokratától teljesen megbocsáthatatlan kishitűség. Pártunk elérte azt, hogy a munkáselektorok közül a feketeszázasok is a mi pártunk jelöltjeit, a szociáldemokrata jelölteket voltak kénytelenek megválasztani. Nos, mi vonjuk kétségbe, hogy ezek a munkás párttagok a duma szószékéről egyszerűen és világosan ki tudják fejteni szocializmusukat? Most adjuk be a derekunkat a burzsoá „szakértők“[95] elleni harc néhány hónapja után (lásd a „szakértők“ okozta baj nagyszerű leírását a frakcióról szóló levélben, ebben a számunkban)? Mondjuk ki, hogy pártunk az ideiglenes szélcsend és pangás időszakában képtelen olyan szociáldemokrata munkásokat kiállítani, akik nyilvánosan ki tudják fejteni szocializmusukat? Ez nem politika, hanem hisztéria. Persze leginkább maga a duma-frakciónk hibás ebben, mert éppen súlyos hibáival és csakis hibáival fokozza otzovizmussá a vele szemben megnyilvánuló elégedetlenséget. De arra vigyázunk, hogy a jogos elégedetlenség ne sodorjon helytelen politikába bennünket. Nem. Szívósan és kitartóan dolgoznunk kell és dolgozni is fogunk azon, hogy a párt közelebb kerüljön a frakcióhoz, hogy megjavítsuk a frakciót. Nem felejtjük el, hogy a nemzetközi szociáldemokrácia történetében voltak már sokkal huzamosabb ideig tartó és sokkal élesebb harcok is a frakció és a párt között, mint nálunk a III. duma idején. Emlékezzünk csak a németekre. A kivételes törvény idején odáig fajult náluk a dolog, hogy a frakció több kirívóan pártellenes, opportunista lépést tett (a gőzhajózás állami támogatásának megszavazása stb.). A pártnak megvolt a külföldön hetenként megjelenő Központi Lapja, és

ezt rendszeresen eljuttatta Németországba. Az akkori német szociáldemokraták szervezete a kegyetlen rendőri üldözés ellenére, annak ellenére, hogy objektív okokból nem volt olyan forradalmi a helyzet, mint ma Oroszországban, hasonlíthatatlanul szélesebb és erősebb volt, mint pártunk mostani szervezete. S a német szociáldemokraták pártja hosszú időn át hadat viselt frakciója ellen, s győzelemmel koronázta ezt a háborút. A „fiatalok" ostoba hívei, akik ahelyett, hogy a frakció megjavításán munkálkodtak volna, hisztérikus rohamokat kaptak, mint ismeretes, nagyon csúnya véget értek meg. A párt győzelme pedig abban fejeződött ki, hogy a frakció engedelmeskedett.

Nálunk még csak most kezdődik a harc a párt és a frakció közt a frakció hibáinak kijavításáért. Nálunk még nem volt egyetlen olyan pártkonferencia sem, amely szilárdan és világosan megmondta volna a frakciónak, hogy ilyen meg ilyen pontosan megjelölt tekintetben javítsa ki taktikáját. Még nincs rendszeresen megjelenő Központi Lapunk, amely az egész párt nevében figyelemmel kísérné a frakció minden lépését és irányítaná a frakciót. Helyi szervezeteink ugyanazon a munkaterületen — vagyis a tömegagitációban, amely megmagyarázná a szociáldemokraták minden dumabeli fellépését, és megvilágítana minden hibát, amelyet az egyes felszólalásokban elkövettek — még nagyon, de nagyon keveset tettek. S még azt mondják, ne törődjünk semmivel, ismerjük el, hogy reménytelen a harc, mondjunk le a duma-szószék felhasználásáról olyan időkben, mint az 1908-as esztendő. Ismételjük: ez nem politika, hanem hisztéria.

Nincsenek mozgósító felszólalások — mondják önök. Ezekkel a „mozgósító felszólalásokkal" kapcsolatban meg kell különböztetnünk két dolgot: először, a párt rossz tájékoztatását, másodszor, azt az igen súlyos elvi hibát, amely a mozgósító felszólalások kérdésének már a felvetésében benne rejlik.

Az első kérdéssel kapcsolatban meg kell mondanunk, hogy eddig mindazok, akik érdemben akarták bírálni a frakciót, több kétségtelenül komoly hibára mutattak rá (a nyilatkozat; a milliók megszavazása Schwarznak; értekezlet a narodovecekkel; a vallás mint magánügy a

párt szempontjából; hallgatás az 1908 október 15-i interpellációval kapcsolatban; a kadetok világos bírálatának elmaradása stb.). A lehető legsekélyesebb eljárás volna, ha hallgatnánk ezekről a hibákról, ahogy a mensevikek teszik, akik az egyetlen Csilikin felszólalásán kívül mindent a legnagyobb rendben levőnek találnak. Nem elhallgatnunk kell ezeket a hibákat, hanem meg kell magyaráznunk őket nyilvánosan, a helyi és nem helyi lapjainkban, minden gyűlésen, az egyes felszólalások alkalmával a tömegek közt terjesztett agitációs röpiratokban. A frakció érdemleges bírálata és a proletár tömegeknek e bírálattal való megismertetése végett eddig még rendkívül keveset tettünk. Mindannyiunknak és mindenütt munkához kell látnunk ennek érdekében. És amikor majd hozzálátunk ehhez a munkához, meg fogjuk látni, hogy a frakciónak van számos olyan felszólalása és különösen olyan vitazáró javaslata, amelyet a Központi Bizottság képviselőinek útmutatásai szerint és ezekkel a képviselőkkel egyetértésben dolgoztak ki, amely *helyesen* fejti ki az OSzDMP programját, amelyet kinyomattak a duma jegyzőkönyvében és a „Rosszija"[96] mellékletében, és amelyet eddig még századrészben sem használtunk fel a tömegagitációban. Bírálnunk kell a frakciót, szó se róla, nem becsületes dolog elhallgatni a hibáit. De mindannyiunknak erősítenünk kell a helyi szervezeteket is, és fejlesztenünk kell az agitációt a frakció minden felszólalásának kihasználása céljából. Csakis a munka e két fajtájának összekapcsolása méltó valóban a következetes forradalmi szociáldemokratákhoz, csakis a két munka összekapcsolásával küzdhetjük le a „rothadt szituációt", és gyorsíthatjuk meg az új fellendülés beköszöntét.

Továbbá. A „mozgósító felszólalások elmaradását" hangsúlyozva a levélíró a következőket mondja: „olyan vélemény alakult ki (kiben? néhány *Mitläuferben*, aki a marxizmusnak még az ábécéjét sem ismeri?), hogy a szociáldemokrácia beletörődött a kialakult helyzetbe, és békés kulturális munkát akar folytatni; a frakció fennállása mintegy bizonyságává vált annak, hogy a forradalom el van temetve ha nem is a szavak világában, de . . . a gyakorlatban. Lehet, hogy helytelen ez a vélemény, de meg-

cáfolni érvekkel nem lehet, legfeljebb tényekkel." És az egyetlen „tény", amelyet a levélíró javasol abból a célból, hogy „átalakítsuk" az egész taktikát, amellyel a duma és a szociáldemokrácia viszonyát „hangsúlyozzuk" a tömegek előtt, a frakció visszahívása! Kiderül tehát, hogy a frakció visszahívását olyan „ténynek" tekinti, amely megcáfolja a „forradalom temetését", s olyan „mozgósító felszólalásnak", amely *hangsúlyozza* az új taktikát!

Erre azt mondjuk, hogy a levélíró rosszul értelmezi a „mozgósító felszólalások" és a „megkapó" jelszavak általános jelentőségét. Amikor mi, bolsevikok 1905-ben bojkottáltuk a Buligin-dumát, ez a jelszó nem azért volt helyes, mert „megkapó" volt, hanem azért, mert *helyesen* fejezte ki az *objektív* helyzetet: a fokozódó fellendülést, amelyet a cárizmus igyekezett megakasztani a tanácskozó duma ígérgetésével. Amikor 1906 nyarán ezt a jelszót tűztük ki: „a baloldaliak végrehajtó bizottsága a felkelés támogatása céljából, nem pedig a kadet kormány követelésének a támogatása", ez a jelszó nem azért volt helyes, mert „megkapó" volt, hanem azért, mert *helyesen* fejezte ki az *objektív* helyzetet; az események bebizonyították, hogy a kadetok akadályozták a harcot, hogy 1906 júniusában Trepovval folytatott titkos tárgyalásaik a kormány kétkulacsos játékáról tanúskodtak, hogy a *tényleges* összecsapás más talajon, a duma szétkergetése után, nevezetesen a fegyveres harc talaján zajlott le, és nem is történhetett másképp (Sveaborg és Kronstadt, mint a katonai és parasztfelkelések betetőzése). Amikor 1907-ben ezt a jelszót tűztük ki: nem blokkban a kadetokkal, hanem a kadetok ellen, ez a jelszó nem azért volt helyes, mert „megkapó" volt, hanem azért, mert híven fejezte ki a helyzet *objektív* feltételeit. Mind a szentpétervári választások, mind a II. dumában lefolyt szavazások (és viták) bebizonyították, hogy a „feketeszázas veszély" fikció volt, és hogy a harc *a valóságban* a kadetok és a reakció ellen folyt, nem pedig a kadetokkal együtt a reakció ellen.

Kétségtelen, hogy a forradalom idején az emberek egy része nem azért csatlakozott hozzánk, mert megértették a szociáldemokrata jelszavak és taktika helyességének

marxista kritériumát, hanem csak „megkapó voltuk" kedvéért. Hogy sorainkban most, a hullám apadásakor csak az igazi marxisták maradnak meg, és fognak megmaradni, attól nem ijedünk meg, hanem csak örülhetünk neki. És megkérjük az otzovista elvtársat, vizsgálja meg figyelmesen saját gondolatmenetét: a forradalom temetését nem szavakkal, hanem tényekkel kell megcáfolni — *ezért* hívjuk vissza a frakciót! Ez gyökerében elhibázott gondolatmenet. A frakció visszahívása mint annak *hangsúlyozása*, hogy a forradalom nincs eltemetve, *temetése* azoknak a „forradalmároknak", akik képesek ilyen politikát folytatni. Mert az effajta „forradalmiság" azt fejezi ki, hogy elvesztették a fejüket és tehetetlenek abban a nehéz, fáradságos, lassú munkában, amelyet az objektív feltételek „most" előírnak, és amelyet kézlegyintéssel vagy vállvonogatással nem lehet elintézni.

Befejezésül rámutatunk arra, hogy otzovista elvtársunk levele végén *öt* pontban maga vázolja a legközelebbi munka olyan tervét, amely helyesen fejezi ki az időszerű feladatokat, és *megdönti* saját helytelen taktikáját. Ismételjük: otzovista elvtársunk *gyakorlata* jobb az elméleténél. Feltétlenül igaza van abban, hogy erős illegális szervezetre van szükség. Valószínűleg nem fog ragaszkodni ahhoz, hogy a Központi Bizottság „nevezze ki" a helyi bizottságok tagjait, ami egyáltalán nem praktikus. Ne feledjük el, hogy a hivatásos értelmiségi forradalmár helyére vagy helyesebben segítségére a szociáldemokrata hivatásos munkásforradalmár siet (bármennyire dühöngjenek is emiatt a mensevikek, de ez tény), és következésképp az új illegális szervezet nem fog teljesen hasonlítani, és nem is kell hogy *teljesen* hasonlítson a régire. Azt hisszük továbbá, hogy az első pont utolsó mondatában „a pártsejtek elszakítása egymástól" kifejezés véletlen pongyolaság, amelybe nem szabad belekötnünk. Csakugyan, az illegális szociáldemokrata szervezet nem elszakítja, hanem közelebb viszi egymáshoz a most egymástól elszakítva működő sejteket. Otzovista elvtársunknak teljesen igaza van akkor, amikor hangsúlyozza a szocialista propagandának és az agitáció „körkérdéses rendszerének" különös fontosságát. „A tömegek élő kapcsolata a párttal", „a tömegek bevonása az

agitációs jelszavak megtárgyalásába" — ez valóban a *legaktuálisabb* feladat. *Ennek* a legaktuálisabb feladatnak az elismerése minden érvelésnél jobban és minden „kitalált" (M. Tomszkij találó kifejezésével élve) jelszó ellenére megmutatja, hogy a dolgok menete mindannyiunkra, mind az antiotzovistákra, mind az otzovistákra *egy* közös halaszthatatlan gyakorlati feladatot ró, a forradalmi szociáldemokrácia egy közös „jelszavát" állítja elénk: a szocializmus eszmei erősítését, az illegális munkáspárt szervezeti megerősítését maguknak a munkásoknak a soraiból való vezetőkkel, a mindenre kiterjedő szociáldemokrata tömegagitáció fejlesztését. *Ez* a munka, ha majd egyre jobban fölzárkózva hozzálátunk végrehajtásához, tömöríteni fogja sorainkat; tucatnyi értelmetlen ultimátumnál jobban összefogja, fegyelmezi és kijavítja majd duma-frakciónkat; kézzelfogható eredménnyel jár majd; ismét pezsgő forradalmi légkört teremt; megtanít rá, hogy pontosan megmérjük a fellendülés növekedését, és meghatározzuk ismérveit; s szertefoszlatja az otzovizmus valamennyi élettelen, kitalált, „kitalált" jelszavát!

„Proletarij" 39. sz.
1908 november 13 (26).

A III. DUMA AGRÁRVITÁI

A III. duma csaknem egy hónapig húzódó agrárvitái rendkívül gazdag anyagot szolgáltattak az agrárkérdés jelenlegi állásának, a forradalom eredményeinek és a proletariátus feladatainak tanulmányozásához. Megkíséreljük levonni a fő következtetéseket ebből az anyagból. A szónokok négy csoportja magától adódik: jobboldaliak, kadetok, parasztok és szociáldemokraták. A szoros értelemben vett „jobboldaliak“ és az októbristák közt a különbségek teljesen elmosódnak. A parasztok beszédeivel kétségtelenül az agrárkérdés egyik politikai irányzata jelentkezik, s a jobboldali parasztok és a trudovikok közti különbség csak árnyalati különbség az egységes irányzaton belül. Alább elemezni fogjuk az egyes csoportok álláspontját. (A zárójelben közölt számok a „Rosszija“ mellékleteként megjelent gyorsírói jegyzőkönyv oldalszámai.)

Mint a feketeszázas „parlamenti képviselőktől“ várható is volt, a jobboldaliak és az októbristák agrárpolitikájuk lényegét igyekeztek jogi kazuisztikával és archívumba való limlomokkal elkendőzni, arról fecsegve, hogy mi a különbség az 1906. XI. hó 9-i törvény és a paraszttörvény 12. cikkelye közt (ez utóbbi feljogosítja a parasztokat, hogy a megváltás után követeljék a parcellának magántulajdonba adását), továbbá a megváltási törvény 165. cikkelye közt stb. Sidlovszkij, aki „liberálisnak“ akarta feltüntetni magát, azt bizonygatta, hogy D. Tolsztoj grófnak az osztásföldek elidegeníthetetlenségéről stb. szóló törvényei ellenkeztek 1861 „szellemével“, az 1906. XI. hó 9-i törvény ellenben megfelel ennek a szellemnek. Mindez merő köntörfalazás, melynek csak az a célja, hogy elterelje

a paraszt figyelmét, elkendőzze a dolog lényegét. A kadetok, mint alább látni fogjuk, lépre mentek a feketeszázasoknak, nekünk, szocialistáknak ellenben elég, ha néhány szóban rámutatunk, milyen vastag irodai porréteget kell lesöpörnünk Sidlovszkij, Likosin uréknak és a feketeszázas cári banda egyéb lakájainak beszédeiről, hogy megpillanthassuk agrárpolitikájuk igazi tartalmát. Első Lvov urunk, aki alighanem a békés megújulás pártja hívének vallja magát, de aki a valóságban ízig-vérig feketeszázas, mégpedig Sztruve úrra emlékeztető allürökkel, mindenki másnál világosabban kifejezte ezt a tartalmat: „A parasztok körében — mondta a földbirtokosoknak ez a szolgája — két elv alakult ki: jogfosztott személyiség és autonóm tömeg. (Taps a jobboldalon és a középen) ... A tömegek ilyetén állapota veszélyes a jogállam“ (értsd: földesúri állam) „szempontjából (Taps a jobboldalon és középen.)...“ „A föld legyen minden dolgozóé, a föld olyan, mint a levegő és a víz; azért jöttünk ide, hogy kivívjuk a földet és a szabadságot.“ Ez a hang dominált. És ez a hang, amelyet közvetlenül kiragadtak a paraszti tömegben fészkelő babonák és előítéletek közül, egy olyan hatalom babonás elképzelését mutatta meg, amely elvehet egyesektől és adhat másoknak ... „Emlékezzünk csak az itt elhangzottakra — folytatja Lvov úr az előző dumákra célozva —, s bár kellemetlen számomra a visszaemlékezés, mégis megmondom, nem tudom nem megmondani, hogy miről volt szó az agrárbizottságban. Hiszen megbocsássanak, mikor még az is, hogy hagyják sértetlenül legalább a konyhakerteket, legalább a gyümölcsösöket, a legerősebb tiltakozást váltotta ki, s a legerősebb ellenállásba ütközött, és alig kapott néhány szavazatnyi többséget; amikor pedig felvetődött az a kérdés, hogy a földdel kapcsolatban minden ügyletet meg kell szüntetni, nemcsak a nemesi banknál való elzálogosítást, nemcsak a parasztbanknak való eladást, hanem az adásvételt is, még az adományozást, az öröklést is, természetesen komolyan, nagyon komolyan rettegni kezdtem, uraim, nem a földbirtokosok érdekei miatt, hanem az állam ilyen helyzete és sorsa miatt (Taps középen és a jobboldalon. Felkiáltás: „Brávó“). Ilyen alapra nem lehet kapitalista, modern államot építeni“ (293).

A földesúri állam „rettegni" kezdett életéért, „rettegni" kezdett a paraszti tömegek „hangjától" (és mozgalmától). Ezek az urak el sem tudnak képzelni más kapitalizmust, mint amelyik a földesúri, azaz feudális földbirtokon épül fel! arról pedig, hogy a kapitalizmus minden föld-magántulajdon teljes megszüntetése esetén fejlődik a leglendületesebben, a legszabadabban és a leggyorsabban, erről a „művelt" Lvov urék még csak nem is hallottak!

A tömegek közti agitációhoz elengedhetetlenül szükséges, hogy megismerkedjünk Sidlovszkij, Bobrinszkij, Lvov, Golicin, Kapusztyin és társaik beszédeinek egyes részeivel: eddig az önkényuralom majdnem kizárólag csak mint parancsosztogató jelent meg előttünk, aki hébe-hóba nyilatkozatokat tesz közzé Ugrjum-Burcsejev szellemében[97]. Most viszont már annak vagyunk a tanúi, hogy az uralkodó osztályok szervezett képviselete nyíltan védelmébe veszi a földesúri monarchiát és a feketeszázas „alkotmányt", és a politikailag nem öntudatos vagy közömbös néprétegek felébresztéséhez ez a védelem igen értékes anyagot szolgáltat. Röviden megemlítünk két különösen fontos körülményt. Először, amikor a jobboldaliak kifejtik politikai programjukat, a hallgatóság elé mindig odaállítják az élő ellenséget, aki ellen harcolnak. Ez az ellenség — a forradalom. A forradalomtól való „rettegés", amelyet oly világosan kifejezett az ostoba Lvov, legalább ilyen világosan megnyilvánul *mindazoknál*, akik gyűlölettel, haraggal telten, fogcsikorgatva emlegetik lépten-nyomon a közelmúltat. S minthogy a jobboldaliak beszédeikben ilyen egyenesen az *ellenforradalom* talajára állítanak *minden* kérdést, s egyetlen fő és sarkalatos megfontolásnak, a forradalom elleni harcnak rendelnek alá *minden* megfontolást, ezzel felszínre hozzák a mélyen rejlő igazságot, és hasonlíthatatlanul értékesebb anyagot szolgáltatnak beszédeikben (mind a jelenlegi helyzet tudományos elemzéséhez, mind az agitációhoz), mint a felemás és gyáva liberálisok beszédei. Az a féktelen düh, amellyel a jobboldaliak a forradalmat, 1905 végét, a felkelést, a két első dumát támadják, minden hosszú okoskodásnál jobban mutatja, hogy az önkényuralom őrangyalai az *élő* ellenséget látják maguk előtt, hogy a forradalom elleni harcot nem tekintik

befejezettnek, hogy a forradalom feltámadását mint a legreálisabb és legközvetlenebb veszélyt minden pillanatban várják. Halott ellenség ellen így nem harcolnak. Halottat így nem gyűlölnek. Az együgyű Balaklejev úr naivan kifejezte a jobboldali beszédeknek ezt a közös szellemét. Azt mondta, hogy a november 9-i ukázt természetesen nem lehet elvetni, mert a legfelsőbb akaratot fejezi ki, s hozzátette: „Uraim, az Állami Duma tagjai! Forradalmi időben élünk, mert a forradalom — mély meggyőződésem szerint — korántsem ért még véget“ (364). Balaklejev úr fél a XI. hó 9-i törvény „forradalmi eredetétől“, fél, nehogy ez a törvény újabb harcot lobbantson lángra. „Súlyos válsággal küszködünk — mondta —, és hogy mi lesz a vége, nem tudjuk. Képzeletünk a legsötétebb képeket festi, de kötelességünk, hogy a nép körében ne keltsünk zavart, és ne szítsunk viszályt.“

A másik különösen fontos körülmény a jobboldaliak gazdasági programjával, s különösen agrárprogramjával kapcsolatos. A *parasztok* föld-magántulajdonának védelméről van szó, amely végigvonul valamennyi beszédükön egészen Mitrofanuska főpap (Mitrofan püspök) beszédéig, aki közvetlenül az előadó után szólalt fel, nyilván azért, hogy elijessze a demokratikus, de megfélemlített falusi „bátyuskákat“, s mulatságos erőlködéssel próbálva leküzdeni magában a gyengeelméjűségre és a szemináriumi nyelvre való hajlandóságot („az obscsina eredendő jelenség“), ilyen frázisokat „sütögetett el“: „az élet olyan irányban fejlődik, hogy a személyiség egyre inkább egyéniséggé válik“; „el kell ismernünk, hogy hasznos lenne parasztjaink új életét a nyugat-európai farmerek mintájára berendezni“ (69).

Kérdezzük, miért védelmezi a földbirtokos osztály és a tőkésosztály olyan erélyesen mind a második, mind a harmadik dumában a *parasztok* föld-magántulajdonát? Csak azért, mert ilyen szellemű „a legutóbbi kormányrendelet“? Világos, hogy nem! Ezt a rendeletet az Egyesült Nemesség Tanácsa sugalmazta és ihlette[98]. A földbirtokosok és a tőkések nagyonis jól ismerik azt az ellenséget, amely ellen harcolniuk kell, nagyon jól érzik, hogy *a forradalom összekapcsolta* a földbirtokosi érdekek győzelmét

általában a föld-magántulajdon győzelmével, a paraszti érdekek győzelmét általában minden föld-magántulajdon, mind a földesúri, mind a paraszti föld-magántulajdon megszüntetésével. Az osztásföldek magántulajdonának és a kisajátított földesúri földek társadalmi tulajdonának összekapcsolása a kadetok és a mensevikek suta agyszüleménye. *A valóságban* a harc amiatt folyik, hogy a földbirtokosok fogják-e építeni az új Oroszországot (ez nem lehetséges másképp, mint mindenféle föld magántulajdona alapján), vagy pedig a paraszti tömegek (félfeudális országban ez nem lehetséges *mind* a földesúri földek, *mind* az osztásföldek magántulajdonának megszüntetése nélkül).

Vegyük most sorra a kadetokat. Beszédeikben abban különböznek a jobboldaliaktól is, meg a baloldaliaktól is, hogy az összebékíthetetlent akarják összebékíteni, hogy a két szélsőség közt szeretnének lavírozni. Miljukov úr beszédének abban a részében, ahol nem mint *kadet*, hanem mint *történész* szólalt meg, kitűnően összeválogatott adatokat találunk az Egyesült Nemesség Tanácsának történetéről, s ezeknek az adatoknak az összesítése becsületére válna minden *demokratának*. Nagyjában és egészében viszont Singarjov, Berezovszkij, Miljukov, Bobjanszkij és Rogyicsev lépre mentek a feketeszázas Sidlovszkij úrnak, és nagy buzgalommal traktálták a hallgatóságot jogi kazuisztikával, frázisokat pufogtattak a római jog szellemében vett „igazságosságról" („a tekintély végett" Rogyicsev még latin szót is használt: aequitas! Elvégre „*mi*" tanultunk valamit az egyetemen!), utálatos talpnyalásra vetemedtek (Singarjov úr „tiszteletéről" biztosította Likosint, a sztolipini lakájt, és azt bizonygatta, hogy a kényszerelidegenítés olyan országokban is előfordul, amelyekben „a magántulajdon intézményét szentnek és sérthetetlennek tartják"). A kadetok valamennyi beszédén végighúzódik az, hogy az „óvatosság" szempontjából vitatják a november 9-i törvényt. Bennünket, bolsevikokat, azzal vádoltak, hogy befeketítjük a kadetokat, amikor liberális földbirtokosoknak nevezzük őket. A kadetok valójában rosszabbak. Liberális *bürokraták*. El sem képzelhetjük, hogy valami jobban züllleszthetné a tömegek *demokratikus* öntudatát, mint az úgynevezett „demokraták" pártjának

az Állami Dumában a harc *tompításút* sugalmazó beszédei, a hivatalnoki „óvatosság" prédikálása, a parasztok földesúri kifosztásának és leigázásának, vagyis az 1861-es úgynevezett „nagy reformnak" az az arcátlan magasztalása, melyre ez a párt az Állami Dumában vetemedett!

Aki azért támadja Sztolipint, mert agrárpolitikája „nem óvatos", az prostituálja magát, s e politika *olyan* végrehajtójának tisztére ajánlkozik, aki „óvatosan" tudná elvégezni *ugyanazt a dolgot*, vagyis érvényesíteni tudná az „alkotmányos demokratizmus" hazug zászlaja alatt ugyanazt a földesúri lényeget, — mégpedig nem csupán erőszakkal, hanem a parasztok becsapása útján is. Hadd idézzünk egyet a sok kadet nyilatkozat közül, amely feltárja beszédeiknek éppen most említett értelmét. Berezovszkij úr, akinek a beszédét Miljukov úr, a kadet párt vezére különösen helyeselte és „gyönyörűnek" nevezte, a következőket mondta:

„Szilárd meggyőződésem szerint ez a tervezet" (a kadetok agrártervezete) „sokkal kedvezőbb a földbirtokosok számára is" (nemcsak a parasztok számára), „és ezt én mondom, uraim, aki ismerem a mezőgazdaságot, aki magam is egész életemben gazdálkodtam, és magam is földbirtokos vagyok. A kulturált mezőgazdaság szempontjából a népszabadság pártjának tervezete kétségtelenül hasznosabb lenne, mint a mostani rendszer. Nem szabad kiragadni a kényszerelidegenítés puszta tényét, nem szabad emiatt felháborodni és azt mondani, hogy ez erőszak, hanem meg kell nézni és fel kell mérni, mibe torkollik az, amit tervezetünk javasol, és hogyan valósul meg ez a kényszerelidegenítés" (arany szavak! Berezovszkij úr, csak nem vált ön bolsevikká?). „Vegyük elő az I. Állami Duma 42 tagjának tervezetét —, ennek csupán" (éppen!) „az volt a lényege, hogy elsősorban azokat a földeket kell elidegeníteni, amelyek nem maguknak a birtokosoknak a használatában vannak. A népszabadság pártja továbbá támogatta azt a javaslatot, hogy helyi bizottságokat kell alakítani, amelyek bizonyos időn belül tisztázni kötelesek, mely földeket kell, s mely földeket nem kell elidegeníteni, és mennyi földre van szükségük a parasztoknak igényük kielégítéséhez. Ezek a bizottságok a terv szerint úgy alakultak volna meg, hogy felerészben parasz-

tokból, felerészben nem parasztokból álltak volna." (Mondja ki, Berezovszkij úr! Ne szégyenkezzék! elvégre az igazságot nem lehet véka alá rejteni: minthogy a földesúri kormány feltétlenül kinevezi a bizottságok „semleges" elnökét, a földbirtokosoknak mindig biztosított többségük lett volna a bizottságokban a parasztokkal szemben: lásd Kutler tervezetét a kadet „Agrárkérdés" II. kötetében.) „Ennélfogva a helyszínen végzett közös, konkrét munka során természetesen tisztázódna az elidegenítés szempontjából szóba jövő föld mennyisége is, meg a parasztok számára szükséges föld mennyisége is, és végül maguk a parasztok is meggyőződnének róla, milyen mértékben elégíthetők ki igazságos követeléseik. Azután mindez az Állami Duma és az Államtanács elé" (jó helyre!) „kerülne, s miután ezek átdolgozták" (vagyis miután egy újabb földesúri-hivatalnoki többség ismételten megnyirbálta a „reformot"!), „eljutna a legfelső szentesítésig" (emlékezzenek rá, milyen következetesen csökkentették az osztásföldek nagyságát a hasonló legfelső fórumok 1861-ben). „Ennek a tervszerű munkának az eredménye kétségtelenül a lakosság tényleges szükségleteinek igazi kielégítése és a vele kapcsolatos megnyugvás lenne, s fennmaradnának azok a kulturált gazdaságok, amelyeket a népszabadság pártja különösen nagy szükség nélkül sohasem kívánt megszüntetni" (143).

Berezovszkij úr 1908 októberében elismerte *mindazt*, amit a bolsevikok 1906 nyarán mondtak a kadetok agrártervezetéről! Az I. dumában a kadetok nyilvánosan előtérbe tolták reformjuk demokratikus külső látszatát, viszont a Trepovval és cinkosaival folytatott titkos tanácskozásokon földesúri jellegét bizonygatták. A III. dumában a kadetok nyilvánosan előtérbe tolják reformjuk földesúri jellegét, demokratizmusát pedig a rendőrség elől eltitkolt megbeszéléseken annak a néhány csodabogárnak bizonygatják, aki még képes hallgatni dajkameséket. A kétarcú Janus a szél járása szerint forgatja „orcáit" hol az egyik, hol a másik irányba. A „demokraták" olyan mélyre süllyednek, hogy a feketeszázas bölények előtt a forradalom idején elkövetett cselekedeteik és a forradalom idején kitűzött programjaik ártatlanságát akarják bebizonyítani!

Hasonlítsuk össze ezekkel a parasztok beszédeit. Idézzük például Sztorcsakot, a tipikus jobboldali parasztot. Beszédét azzal kezdi, hogy teljes terjedelmében megismétli II. Miklós szavait „a tulajdon szent jogairól“, arról, hogy e jogokat nem szabad „megsérteni“ stb. Majd így folytatja: „isten éltesse az uralkodót. Jót mondott az egész nép számára...“ (295) S így fejezi be: „Ha pedig azt mondta az uralkodó, hogy legyen igazság és rend, akkor az természetesen nem rend és igazság, ha nekem van 3 gyeszjatyinám, a szomszédomnak meg 30 000 gyeszjatyinája“ (296)!! Hasonlítsák össze ezt a monarchistát a monarchista Berezovszkijjal. Az előbbi tudatlan paraszt. Az utóbbi művelt majdnem-európai. Az előbbi az együgyűséggel határos módon naiv, s politikailag hihetetlenül fejletlen. Nem látja az összefüggést a monarchia és a „rend“, vagyis a rendetlenség és az igazságtalanság közt, amely óvja a 30 000 gyeszjatyinák birtokosait. Az utóbbi ismeri a politikát, ismeri a Vittéhez, Trepovhoz, Sztolipinhez és társaikhoz vezető utakat és ösvényeket, s tanulmányozta az európai alkotmányok finom árnyalatait. Az előbbi egy a milliók közül, akik egész életükön át 3 gyeszjatyinán tengődnek, és akiket a gazdasági valóság forradalmi tömegharcba *sodor* a 30 000 gyeszjatyinások ellen. Az utóbbi — egy az ezer, vagy legfeljebb százezer földbirtokos közül, aki „békésen“ meg akarja tartani „kulturált gazdaságát“, mézesmadzagot mutatva a muzsiknak. Vajon nem világos, hogy az előbbi *képes* polgári forradalmat végrehajtani Oroszországban, *képes megszüntetni* a földesúri földtulajdont, megalakítani a parasztköztársaságot (bármennyire fél is most ettől a szótól)? Vajon nem világos, hogy az utóbbinak *szükségképpen* fékeznie kell a tömegek harcát, amely nélkül a forradalom nem győzhet?

Gondolkozzanak ezen azok, akik mindmáig sehogy sem tudják megérteni, mit jelent ez: „a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája“!

Sztorcsak agrárprogramja a III. duma 42 parasztképviselőjének ugyanaz az agrártörvény-tervezete, amelyről a „Proletarij“ 22. számában írtunk*. Ez a tervezet

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 473—474. old. — *Szerk.*

bár külsőleg igen szerény, *baloldalibb* a kadet tervezetnél, amint maguk a kadetok is elismerik. Ez a tervezet, amely azt követeli, hogy a parasztoknak földet juttató reformot általános szavazással választott helyi bizottságok tárgyalják meg, *a valóságban* forradalmi tervezet, mert a mai Oroszországban a cári hatalom és a földesúri földtulajdon fennmaradásával teljesen összeegyeztethetetlen az, hogy a földreformot valóban demokratikus választott intézmények tárgyalják meg a helyszínen. És az a körülmény, hogy a feketeszázas dumában, amelyet a legelkeseredettebb reakció és féktelen fehérterror uralma idején az egyesült nemesség útmutatásai szerint külön a földbirtokosok javára meghamisított választási törvény alapján választottak meg, *42 paraszt* aláírta ezt a tervezetet, ez minden okoskodásnál jobban bizonyítja a mai Oroszország paraszti tömegeinek forradalmi hangulatát. Hadd bizonygassák az opportunisták, hogy a kadetokkal kell szövetségre lépnünk, hogy a proletariátusnak a burzsoáziához kell közelednie a polgári forradalomban, az öntudatos munkásokban, ha megismerkednek a III. duma vitáival, csak megerősödik az a meggyőződés, hogy Oroszországban nem lehetséges győzelmes polgári forradalom, ha a munkás- és paraszttömegek nem indítanak közös támadást a burzsoázia ingadozása és hitszegése ellenére.

Sztorcsak a lényegében és alapjában ugyanazon állásponton álló képviselőkkel, Tyitov tisztelendővel, Andrejcsukkal, Popov IV-gyel és Nyikityukkal együtt nem öntudatosan, ösztönösen fejezi ki a paraszti tömegek forradalmi hangulatát, nem merve végig kimondani, sőt végiggondolni azt, ami szavaikból és javaslataikból következik, a trudovikok ezzel szemben a III. dumában egyenesen és nyíltan kifejezik a parasztok tömegharcának szellemét. E beszédek közül a legértékesebbek azoknak a trudovik parasztoknak a beszédei, akik közvetlenül fejtik ki nézeteiket, meglepően pontosan és elevenen kifejezve a tömegek hangulatát és törekvéseit, botorkálva a programok között (némelyik azt mondja, hogy a 42 paraszt tervezetével rokonszenvez, némelyik meg azt, hogy a kadetokkal), de annál erősebben kifejezve azt, ami mélyebben van mindenfajta programnál.

Itt van például Kropotov, Vjatka kormányzóság képviselője. „Választóim azt mondták nekem, hogy a november 9-i törvény földesúri törvény... Választóim ilyen kérdéseket tettek fel nekem: miért hajtják ezt végre erőszakkal?.. miért bocsátják földjeinket a kerületi elöljárók rendelkezésére?.. Választóim azt az utasítást adták nekem: mondd el az Állami Dumában, hogy így élni tovább nem lehet... És mihelyt alkalmazni kezdik (mármint a november 9-i törvényt) a mi vidékünkön, az új földbirtokosoknak, ahogy parasztjaink mondják, égni kezd a házuk" (71)... „Az a lényeg, hogy a földbirtokosok kártérítést kapjanak... Miért fontos az állam szempontjából, hogy a szegénytől elvegyék a betevő falatot is, és átadják azoknak, akik, mint mondottam, a kormány által írt törvény alapján véletlenül meg tudták tartani földjüket? Nem az fontosabb-e az állam szempontjából, hogy a parlagon heverő földek megművelésére késztessen, hogy megműveljék a földesúri, kincstári földeket, az uralkodóház és a kolostorok földjeit?.. A paraszt minden gyeszjatyina után 11 rubel 50 kopeket fizet, és ha, uraim, igazságosak leszünk, és ezzel az adóval egyenlő arányban terhelünk meg mindenkit, akkor a föld valóban a parasztok kezébe kerül, és nem lesz szükség kényszerelidegenítésre. Hogy igazságosak legyünk, egységes földadót kell kivetni, és akkor a föld a dolgozó tömegeké lesz, és akkor senki se fog irigykedni: aki nem akar dolgozni, nem fog fizetni" (73)...

Mennyi, harcban még ki nem próbált erő, mennyi harci kedv van ebben a naiv beszédben! Kropotov el akarja kerülni a „kényszerelidegenítést", de *a valóságban* olyan intézkedést javasol, amely egyértelmű a földesúri földek *elkobzásával* és az *egész* föld nacionalizálásával! Hogy George[99] tanai hívének „egységes adója" egyértelmű az egész föld nacionalizálásával, azt Kropotov nem tudja, de hogy a *milliók* igazi törekvéseit fejezi ki, ahhoz a kétség árnyéka sem férhet.

Rozskov képviselő pedig ilyen kijelentéssel kezdi: „nehéz, uraim, nekem, falusi parasztembernek, erről a szószékről beszélnem" (77)... „A parasztság az Állami Dumától nem a november 9-i törvényt, nem azt a tör-

vényt várta, amely elosztja köztünk azt a földet, amelyik nincs, hanem olyan törvényt várt, amelynek alapján előbb növekedne a parcella, s csak azután kezdenék elosztani. Ennek a törvénynek az alaptételeit 47 paraszt aláírásával február 20-án terjesztettük be, de mindeddig nem foglalkoztak velük érdemben... A föld gazdái a kerületi elöljárók... e föld igazi gazdáit pedig megköti a fokozott védelem... A földnek hasznosítás céljából való megvásárlására vonatkozólag államunkban nincs olyan meghatározott törvény, amely azt mondaná: ne vásárold meg hasznosítás céljából... 1907 szeptember 16-án a sztavropoli földbirtokrendező bizottság mégis elrendelte, hogy földet csak az vásárolhat, akinek van igásállata és felszerelése. És, uraim, itt, ebben az épületben a jelenlevőknek csaknem a fele földbirtokos, akik tartják ezeket az embereket, s akiktől a földbirtokrendező bizottság megtagadja a földvásárlás jogát. Uraim, mi tudjuk, hogy ezek az emberek évi 60—70 rubelért dolgoznak... Ez a szerencsétlen dolgozó örök életére arra van ítélve, hogy a földbirtokos munkása legyen, aki örökösen másokért végzett munka súlya alatt görnyed, a gazda pedig az ő görnyedt hátára kapaszkodva kiáltja ki magát kultúrembernek."

Tomilov: „Az egyetlen kivezető út... véleményünk szerint a következő: Oroszország valamennyi obscsinájában haladéktalanul végre kell hajtani a föld újrafelosztását az egykori revíziók mintájára; ezeknek a revízióknak az 1905 november 3-i helyzet szerint kell megállapítaniuk a férfilakosság létszámát.

Nekünk, parasztoknak, évszázados álmunk, hogy kivívjuk a földet és a szabadságot, de azt hallottuk, hogy amíg a mostani kormány van hatalmon, addig a földtulajdon sérthetetlen. (Közbeszólások középen: „a magántulajdon".) A magántulajdon, a nemesi tulajdon. (Közbeszólások középen: „a maguké is".) Ha ez így van, mi hajlandók vagyunk átadni telkeinket"; (tessék, a paraszti *Vendée*, amellyel Stockholmban ijesztgetett bennünket a bölcs Plehanov társaival egyetemben az egész föld nacionalizálása esetére!) „mondjuk, egy falu parasztjai hajlandók elcserélni telkeiket egy az egyhez alapon, hogy

egyenlőség legyen. A kormány képviselőjének nyilatkozata lényegében azt mondja, hogy amíg a hatalom nem megy át a parasztság és általában a nép kezébe, a parasztoknak nem lesz sem földjük, sem politikai szabadságuk. Köszönjük az őszinteséget, bár ezt már amúgy is tudtuk" (149) . . .

„És 1905-ben, amikor a parasztok öntudatos elemek vezetésével egyesültek (Lárma és derültség a jobboldalon.) és fenyegető morajlásba kezdtek . . . akkor a nemesek így kezdtek beszélni: «Hiszen van nektek földetek, adtunk nektek telkeket. Hát osztozzatok meg a csonton»" . . .

Petrov III.: „Emlékezzenek, uraim, Alekszej Mihajlovics uralkodásának éveire és a paraszti népnek arra a felháborodására, amely a Razin vezette mozgalomban fejeződött ki (Közbekiáltások a jobboldalon: „Hohó!") . . . A nép 1905-ben különösen nagy erővel fejezte ki követeléseit. Hiszen akkor is a nyomor kényszerítette rá a népet, hogy kimenjen az utcára, és nyomatékosan tudtul adja, mire van szüksége" (187) . . . „Minden földet át kell adni az egész nép egyenlősítő használatába . . . Én persze ellene vagyok a föld-magántulajdonnak" (határozottan, a Vendée, amelyet Plehanov jósolt, kezd erősödni!), „és azt mondom, hogy a dolgozó nép helyzete csak akkor javul majd, amikor az egész föld átmegy az ő kezébe (204) . . . Szilárd meggyőződésem, hogy újra látni fogják az élet tajtékzó tengerét. És akkor beteljesedik az evangéliumi mondás: akik fegyvert fognak, fegyver által fognak elpusztulni (Derültség a jobboldalon.). A trudovik csoport frakciója nem lett hűtlen ideáljaihoz, mint ahogy nem lett hűtlen törekvéseihez sem . . . Mi . . . ezt mondjuk: az egész föld legyen azoké, akik dolgoznak rajta, és az egész hatalom legyen a dolgozó lakosságé!" (206)

Merzljakov: „A föld azé legyen, aki megműveli . . . bár ne üzérkednének nálunk Oroszországban a földdel, bár azé lenne a föld, aki saját munkájával megműveli" (207). És így tovább.

Helyszűke miatt abba kell hagynunk az idézetek sorolását. Most már csak megemlítjük azoknak a szónokoknak a nevét, akik kevésbé világosan és erőteljesen ugyan-

ezeket a gondolatokat fejezték ki: Kondratyev, Popov II. tisztelendő, Bulat, Volkov II., Dzjubinszkij, Ljahnyickij (az utóbbi kettő hivatalos nyilatkozatokkal a trudovik csoport nevében).

Kérdezzük, a szociáldemokraták agrárprogramját illetően milyen következtetések vonhatók le a parasztképviselőknek ebből az álláspontjából. Hogy a parasztok a feudális latifundiumok és általában a feudális maradványok elleni harcukat a kispolgári szocializmus utópiáival burkolják, abban mindenki egyetért. Ezt kifejezi agrárprogramunk utolsó része, amelyet a bolsevikok fogalmaztak meg és a mensevikek Stockholmban elfogadtak („A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve").

De a kérdés ezzel nem merül ki. Mind a földfelosztás, mind a municipalizálás, mind a nacionalizálás polgári demokratikus átalakítás, de melyik rendszer mellett kell a szociáldemokratáknak állást foglalniuk? A municipalizálás mellett — felelik a mensevikek élükön Plehanovval, Stockholmban is ezt a programot fogadtatták el. A paraszti földek nacionalizálása Vendée-t idézne elő — a mensevikek ezt Stockholmban kereken kijelentették.

Azóta három dumában mondták el véleményüket a parasztok — Oroszország legkülönbözőbb vidékeinek képviselői. A parasztképviselők egyik csoportját sem csábította a „municipalizálás", amelyet éppen azért találtak ki, hogy „ne bántsák" a paraszti földeket. *Valamennyi* trudovik paraszt mind a három dumában az egész föld nacionalizálása mellett foglalt állást, ezt a követelést fejezve ki hol a trudovikok programjának közvetlen megismétlésével, hol az „egységes adó" sajátos átalakításával, hol számtalan ilyen kijelentéssel: „a föld azé, aki megműveli", „hajlandók vagyunk átadni telkeinket" stb.

Az élet kigúnyolta a „municipalizálást", a „Vendée"-ról szóló kiabálást.

Mi a gazdasági alapja annak, hogy valamennyi öntudatos paraszt a nacionalizálást védelmezi? Válaszként erre idézünk egy statisztikai összehasonlítást, amelyet Belouszov elvtárs ismertetett a dumában[100]:

„76 millió gyeszjatyinája van 30 000 földbirtokosnak

(Európai-Oroszországban), s 73 millió gyeszjatyinája van 10 millió 1—15 gyeszjatyinás parasztportának... Ebből egy következtetés vonható le: az összes porták négyötöde kétszeresre növelhetné birtokát“ (209). Még ha vitatják is valamelyiket e számok közül (szerintünk vitathatatlanok), de semmilyen megváltoztatásuk nem változtat a lényegen, ami a következő. Ha a parasztok földbirtokuk megkétszerezésére törekednek, szükségképpen törekedniük kell az osztásföldek és a nem osztásföldek teljes összeolvasztására és összekeverésére. Gazdasági abszurdum volna, ha az osztásföldek magántulajdonban, a porták és az obscsinák mai tulajdonában maradnának, s ugyanakkor a kisajátított nem osztásföldek társadalmi („municipális“) tulajdonba kerülnének. Ez a legostobább agrár-bimetallizmus, amely csak arra jó, hogy kitöltsék vele a helyet az értelmiségiek által kiagyalt programokban. A gazdaság megköveteli valamennyi föld összeolvasztását és összekeverését. A gazdaság már most is összekapcsolja az osztásföld darabkáit a földesúri föld darabkáival (földbérlet), és a hűbériség lerombolása lehetetlen azoknak a földbirtoklásban meglevő különbségeknek, azoknak a határvonalaknak és mezsgyéknek a megszüntetése nélkül, amelyeket a „municipalizálás“ mesterségesen megszilárdít. A gazdaság új földbirtoklást, szabad földbirtokot követel, amely a kapitalizmushoz idomul, nem pedig a régi „parcellákhoz“, amelyeket a falubírák és kormánymegbizottak osztottak szét és mértek ki. A gazdasági fejlődésnek ezt a követelményét fejezik ki a parasztok (bár nincsenek tudatában e fejlődés kapitalista jellegének), amikor a nacionalizálás mellett foglalnak állást. Az osztás-földbirtok és a nem osztás-földbirtok régi megkülönböztetése ellenkezik a kapitalizmus követelményeivel, és elkerülhetetlenül meg is fog szűnni, bármilyen buzgalommal munkálkodjanak is a municipalizáló mensevikek e különbség megszilárdításán. S ennek a válaszfalnak a ledöntése, valamennyi földkategóriának az új farmergazdaság megteremtése céljából történő egyesítése, összevonása, összeolvasztása (a parasztok tévesen gondolják, hogy a földet bármelyik állampolgár fogja megművelni: azok a gazdák fogják megművelni, akiknek megvannak ehhez az eszközeik!) megköveteli

nemcsak a földesúri földtulajdonnak, hanem az egész föld-magántulajdonnak a megszüntetését is.

Sztolipin el akarja törölni az összes korábbi földbirtokfajták összes korábbi határvonalait. Ez a törekvés gazdasági szempontból helyes. A kapitalizmus ezt elkerülhetetlenül meg fogja valósítani. A kérdés csak az, hogy a parasztporták millióinak rovására hajtják-e végre ezt (rablás a november 9-i törvény alapján), vagy pedig a 30 000 nagybirtokos rovására. Az utóbbi út lehetetlen, ha nem nacionalizálják a földet polgári demokratikus forradalomban. Ezért foglalt állást a nacionalizálás mellett mind a három dumában minden öntudatos paraszt.

Most már csak a szociáldemokratáknak a III. dumában elmondott beszédeit kell megvizsgálnunk. Frakciónknak csak két szónoka (Gegecskori és Belouszov) tudott beszélni a szónokok idejének korlátozása előtt. A többiek visszaléptek, tiltakozásul a korlátozásban megnyilvánuló „erőszak" ellen. A két említett elvtárs helyesen oldotta meg feladatát. Rámutattak a kormánypolitika „nemesi-bürokratikus szellemére", arra, hogy „az 1861-es rendelet keresztül-kasul feudális jellegű volt", hogy „a kormány iránti gyűlölet" mély gyökeret vert a parasztság lelkében, amely „földet és szabadságot" követel, s 1905-ben bebizonyította „szolidaritását" és a „forradalmi akcióra" való képességét. Pártunk szónokai igen helyesen nem az „egyenlősítés", a „szocializálás" stb. kispolgári utópiáinak szellemében tárgyalták „a latifundiumok elkobzásáért és néptulajdonba adásáért" folytatott szociáldemokrata harcunkat, hanem mint olyan rendszabályt, mellyel kiszabadíthatjuk az országot a feudális elnyomás béklyóiból. Gegecskori és Belouszov kérdésfeltevése forradalmi-szociáldemokrata kérdésfeltevés volt. „Az erő teremti a jogot — mondotta befejezésül Belouszov elvtárs —, és hogy kivívhassuk a jogot, gyűjtenünk kell és meg kell szerveznünk az erőket." A III. duma e két szociáldemokrata szónokának beszédeit mindennap forgatniuk kellene a propaganda- és agitációs munkát végző párttagoknak. A szociáldemokrata frakció vitazáró javaslatából csak a föld kártérítés nélküli átadásának követelése maradt ki. Ezzel súlyosan megsértették volna programunkat, ha szándékosan tették volna.

De Gegecskori elvtárs, aki felolvasta a vitazáró javaslatot, beszédében kétszer is említette a „kártérítés nélküli elidegenítés" szükségességét, úgy hogy aligha lehet ezt a kihagyást szándékosnak tekinteni.

„Proletarij" 40. sz.
1908 december 1 (14).
Aláírás: N. L.

AZ OSzDMP ÖTÖDIK (ÖSSZOROSZORSZÁGI) KONFERENCIÁJA[101]

1908 DECEMBER 21–27 (1909 JANUÁR 3–9)

1

HATÁROZATTERVEZET A JELENLEGI HELYZETRŐL ÉS A PÁRT FELADATAIRÓL

A jelenlegi politikai helyzetet a következő sajátosságok jellemzik:

a) A régi feudális önkényuralom tovább fejlődik, átalakulva burzsoá monarchiává, amely az abszolutizmust álalkotmányos formákkal leplezi. A június 3-i államcsínynyel és a III. duma megalakításával nyíltan megpecsételték és elismerték a cárizmus szövetségét a feketeszázas földbirtokosokkal és a kereskedelmi-ipari burzsoázia felső rétegeivel. Az önkényuralom, amely szükségből végleg rátért Oroszország tőkés fejlesztésének útjára, és éppen olyan utat igyekszik védelmezni, amely a feudális földbirtokosoknak továbbra is biztosítaná hatalmukat és jövedelmüket, a földbirtokos osztály és a tőkések közt lavírozik. A köztük támadt kisebb viszályokat kihasználja az abszolutizmus fenntartására, s az abszolutizmus ezekkel az osztályokkal vállvetve eszeveszett ellenforradalmi harcot folytat a szocialista proletariátus és a demokratikus parasztság ellen, amelyek a közelmúlt tömegharcaiban megmutatták erejüket.

b) Hasonlóképpen burzsoá-bonapartista jellegű a mai cárizmus agrárpolitikája is. A cárizmus egyáltalán nem hisz többé a paraszttömegeknek a monarchiához való naiv ragaszkodásában. A cárizmus a gazdag parasztokkal keres szövetséget, s szabad prédául átengedi nekik a falut. Az önkényuralom görcsös erőfeszítéseket tesz, hogy mielőbb lerombolja az obscsina-osztás-földbirtokot, és kizárólag a föld-magántulajdont szilárdítsa meg. Ez a politika százszorosan kiélezi a kapitalizmus összes ellentmondásait a falun, és meggyosítja a falu felbomlását elenyésző reakciós

kisebbségre és forradalmi proletár meg félproletár tömegre.

c) A liberális burzsoázia, élén a kadet párttal, amely már a tömegek első nagy forradalmi megmozdulásai alkalmával az ellenforradalom útjára lépett, tovább halad ezen az úton, még inkább közeledve az októbristákhoz, és cár-párti nacionalista agitációjával — amely a burzsoázia osztályöntudatának növekedését fejezi ki — gyakorlatilag az abszolutizmust és a feudális földbirtokosokat szolgálja.

d) A paraszti tömegek — mint ezt még az elnyomott és meghamisított képviseletük is mutatja a III. dumában — a falu demokratikus elemeinek minden üldöztetése ellenére, minden ingadozásuk ellenére továbbra is kitartanak a forradalmi-demokratikus agrárátalakítás mellett, amely teljesen megsemmisítené a földesúri földtulajdont, s így biztosítaná a tőkés Oroszország termelőerőinek leggyorsabb, legteljesebb és leginkább szabad fejlődését. A november 9-i törvény csak meggyorsítja a paraszti tömegeknek kibékíthetetlenül ellenséges és politikailag öntudatos erőkre való megoszlását.

e) Mind az önkényuralom, mind pedig a gyors ütemben egyesülő és támadásba lendülő tőke a proletariátusra mérte és méri a legtöbb csapást. Mégis, a többi osztályhoz képest a proletariátus őrzi meg leginkább összeforrottságát, s a proletariátus tart ki leghívebben osztálypártja mellett, amellyel egybekovácsolta a forradalom. A proletariátus tovább harcol osztályérdekeiért, szilárdítja szocialista osztályöntudatát, s változatlanul a proletariátus az egyetlen olyan osztály, amely következetesen vezetni tudja az új forradalmi harcot.

f) Általában és egészében kétségtelen, hogy Oroszországban a polgári demokratikus forradalom objektív feladatai most is megoldatlanok. A folytatódó gazdasági válság, a munkanélküliség és az éhínség azt mutatja, hogy az önkényuralom legújabb politikája nem tudja biztosítani Oroszország tőkés fejlődésének feltételeit. Ez a politika elkerülhetetlenül arra vezet, hogy a demokratikus osztályok és a parancsnokló osztályok között kiéleződik a konfliktus, a lakosság újabb rétegeiben fokozódik az elé-

gedetlenség, s kiéleződik és elmélyül a különböző osztályok politikai harca. Ebben a gazdasági és politikai helyzetben az új forradalmi válság elkerülhetetlenül érlelődik.

g) A világpiaci helyzet általános kiéleződésével — ami főleg azzal magyarázható, hogy a nyugat-európai iparban végbemenő változások válsághoz vezettek, mely 1908-ban depresszióba ment át, s hogy a keleti forradalmi mozgalmak eredményeképpen nemzeti kapitalista államok alakultak — fokozódik a konkurrencia, egyre gyakoribbá válnak a nemzetközi összeütközések, ez viszont kiélezi az osztályellentétet a burzsoázia és a proletariátus között, és az egész nemzetközi helyzetet egyre forradalmibbá változtatja.

Az OSzDMP összoroszországi konferenciája ebből a helyzetből kiindulva megállapítja, hogy a párt fő feladatai jelenleg a következők:

1) Meg kell magyarázni a széles néptömegeknek az önkényuralom legújabb politikájának értelmét és jelentőségét, valamint a szocialista proletariátusnak azt a feladatát, hogy önálló osztálypolitikát folytatva vezesse a demokratikus parasztságot a jelenlegi politikai helyzetben és a közelgő forradalmi harcban.

2) Minden szempontból tanulmányozni és széles körben népszerűsíteni kell az 1905—1907. évi tömegharc tapasztalatait, amelyek a forradalmi szociáldemokrata taktika pótolhatatlan tanulságaival szolgáltak.

3) Meg kell erősíteni az OSzDMP-t a forradalmi korszakban kialakult formájában; továbbra is ápolni kell mind az önkényuralom és a reakciós osztályok, mind pedig a burzsoá liberalizmus ellen folytatott engesztelhetetlen harcának hagyományait; harcolni kell a forradalmi marxizmustól való eltérések, az OSzDMP jelszavainak megnyirbálása ellen és az OSzDMP illegális szervezetének likvidálására irányuló kísérletek ellen, vagyis ama jelenségek ellen, melyek a bomlás hatása alá került egyes pártelemek körében tapasztalhatók.

Gondolnunk kell emellett arra, hogy a pártot csakis úgy lehet kivezetni a helyes fejlődés útjára, ha előmozdítjuk azt a már szemmelláthatólag megindult folyamatot, hogy a pártfunkciók maguknak a szociáldemokrata mun-

kásoknak a kezébe mennek át, s ha illegális pártszervezeteket teremtünk, illetve a már meglevőket megerősítjük.

4) A londoni és a stuttgarti kongresszusok határozatainak megfelelően minden eszközzel támogatni kell a munkásosztály gazdasági harcát.

5) A dumát és a duma szószékét fel kell használni a forradalmi szociáldemokrata propaganda és agitáció céljaira.

6) Napirendre kerül először is az öntudatos proletár tömegek nevelésének, megszervezésének és tömörítésének huzamos munkája. Továbbá e feladatnak alárendelve ki kell terjeszteni a szervező munkát a parasztságra és a hadseregre, főképpen írásos propaganda és agitáció formájában, s itt a fő figyelmet a parasztság és a hadsereg proletár és félproletár elemeinek szocialista nevelésére kell fordítani.

A megírás ideje:
1908 december vége — 1909 január eleje.
Először megjelent:
Lenin Művei. 2—3. kiad. XIV. köt. 1929.

2

IRÁNYELVEK A SZERVEZETI KÉRDÉSSEL FOGLALKOZÓ BIZOTTSÁG RÉSZÉRE

Figyelembe véve, hogy a szervezeti kérdésről beterjesztett határozattervezetek és a vele kapcsolatos viták világosan megmutatták a jelenlegi szervezeti politika fő irányvonala kérdésében az OSzDMP-ben kialakult két fő áramlatot, —

A konferencia utasítja a bizottságot, hogy munkájában annak az irányzatnak elveihez igazodjék, amely elismeri, hogy a tömegek között végzendő munka érdekében — ami továbbra is fő feladata a szociáldemokráciának — a súlypontot az illegális pártszervezet kialakítására és megszilárdítására kell áthelyezni, s hogy csakis az illegális szervezet következetes közreműködése révén szervezhető meg helyesen a tömegek közti egész munka, a duma-frakció irányítása, a pártnak a duma-frakcióval kapcsolatos egész tevékenysége, a legális és féllegális szervezetek felhasználása anélkül, hogy a szociáldemokrácia osztályfeladatai bármilyen mértékben csorbát szenvednének.

A megírás ideje:
1908 december 24 (1909 január 6).
Megjelent: „Az OSzDMP Központi Bizottságának közleménye a lezajlott általános rendes pártkonferenciáról". Párizs 1909.

3

GYAKORLATI ÚTMUTATÁSOK A SZOCIÁLDEMOKRATA DUMA-FRAKCIÓ KÖLTSÉGVETÉSI SZAVAZÁSAINAK KÉRDÉSÉBEN

ELSŐ VÁLTOZAT

A költségvetés egészének megszavazása elvileg megengedhetetlen. A konferencia szükségesnek tartja, hogy az egyes költségvetési tételek megszavazásának kérdését illetőleg a frakció tartsa szem előtt programunknak azt az elvét, amely szerint a szociáldemokraták kategorikusan elvetnek minden olyan reformot, amely a dolgozó osztályok fölötti hivatalnoki-rendőri gyámkodással kapcsolatos. Ezért általános szabálynak kell tekinteni az egyes költségvetési tételek elleni szavazást, mert végrehajtásuk majdnem mindig a feketeszázasoknak nemcsak gyámkodásával, hanem közvetlen befolyásával függ össze. Amikor a dolgozók helyzetének javítása e feltételek ellenére valószínűnek látszik, ajánlatos tartózkodni a szavazástól, s a frakció ugyanakkor köteles nyilatkozatot tenni, kifejtve a szocialista álláspontot. Végül, azokban a kivételes esetekben, amikor a frakció szükségesnek tartja egyes tételek megszavazását, ajánlatos, hogy a frakció ne tegye meg ezt a Központi Bizottság és lehetőleg a fővárosi pártszervezetek képviselőivel való tanácskozás nélkül.

MÁSODIK VÁLTOZAT

A költségvetés kérdésében a konferenciának az a véleménye, hogy a költségvetés egészének megszavazása elvileg megengedhetetlen.

Ugyancsak megengedhetetlen az osztályállam költség-

vetésében szereplő olyan egyes tételek megszavazása is, amelyek a tömegek elnyomásának eszközeire (hadseregre stb.) fordított kiadásokat törvényesítik.

A reformokkal vagy a kulturális szükségletekre vonatkozó költségtételekkel kapcsolatos szavazás során irányadónak kell tekinteni programunk ama elvét, hogy a szociáldemokraták elvetik azokat a reformokat, amelyek a dolgozó osztályok feletti hivatalnoki-rendőri gyámkodással kapcsolatosak.

Ezért általános szabálynak kell tekinteni a III. dumában beterjesztett úgynevezett reformok és úgynevezett kulturális szükségletekre vonatkozó költségtételek elleni szavazást.

Különös esetekben, amikor a dolgozók helyzetének javítása az általános feltételek ellenére legfeljebb valószínűnek látszik, ajánlatos tartózkodni a szavazástól és külön nyilatkozatot tenni a tartózkodás okairól.

Végül kivételes esetekben, amikor a munkások számára származó közvetlen előny kétségtelen, meg lehet szavazni a vonatkozó tételt, de ajánlatos tanácskozni a Központi Bizottság, valamint a párt- és a szakszervezetek képviselőivel.

A megírás ideje:
1908 december 25—26 (1909 január 7—8).

Megjelent: „A kaukázusi küldöttség beszámolója az általános pártkonferenciáról“. Párizs 1909.

4

KIEGÉSZÍTÉS „A SZOCIÁLDEMOKRATA DUMA-FRAKCIÓRÓL“ SZÓLÓ HATÁROZATHOZ

... megállapítva egyszersmind, hogy a frakció elhajlásaiért nemcsak a frakciót terheli a felelősség, mert hiszen a feketeszázas duma rendkívül nehéz körülményei között dolgozik, hanem bizonyos mértékig a párt valamennyi szervezetét és Központi Bizottságát is, amelyek még korántsem tettek meg minden szükségeset és lehetségeset a párt dumabeli munkájának helyes megszervezése érdekében ...

A megírás ideje:
1908 december 25—26 (1909 január 7—8).
Megjelent: „Az OSzDMP Központi Bizottságának közleménye a lezajlott általános rendes pártkonferenciáról“. Párizs 1909.

5

A BOLSEVIKOK NYILATKOZATA[102]

TÉNYMEGÁLLAPÍTÓ NYILATKOZAT

Dannak a belső pártkörökben megkötött bolsevik megegyezésekről tett nyilatkozatával kapcsolatban megállapítjuk, hogy a mi egyezményeink a párton belül működő, a párt sajtószerveiben fellépő pártemberek között jönnek létre, a mensevikek viszont mind határozataikban, mind tetteikben pártemberek egyezményeit hozzák létre a párthoz nem tartozó emberekkel, akik titokban a párt ellen tevékenykednek, likvidálják a pártot, és olyan opportunizmust gyakorolnak, amelyhez fogható nincs egyetlen európai szociáldemokrata pártban sem.

A megírás ideje:
1908 december 26 (1909 január 8).
Először megjelent:
„Leninszkij Szbornyik" XXV. köt. 1933.

HOGYAN ÖSSZEGEZIK A SZOCIÁLFORRADALMÁROK A FORRADALOM EREDMÉNYEIT, ÉS HOGYAN ÖSSZEGEZTE A FORRADALOM A SZOCIÁLFORRADALMÁROK EREDMÉNYEIT

Az elmúlt évben (1908-ban) már nemegyszer volt alkalmunk beszélni az oroszországi polgári demokrácia helyzetéről és áramlatairól. Írtunk arról a kísérletről, amellyel a „Felszabadulás Szövetségét" akarták helyreállítani a trudovikok részvételével („Proletarij", 32. sz.)*, jellemeztük a parasztság és a parasztképviselők demokratizmusát az agrárkérdésben és más kérdésekben („Proletarij", 21. és 40. sz.)**, a „Revoljucionnaja Miszl" című lap alapján vázoltuk a magát különösen forradalminak képzelő eszer frakció meglepő értetlenségét („Proletarij", 32. sz.). A kép teljessége kedvéért most az eszer párt hivatalos irodalmával kell foglalkoznunk. 1908 folyamán megjelent a „Znamja Truda" 4 száma (9—13. szám; 10—11. kettős szám)*** és az eszer párt Központi Bizottságának külön „Közleménye" a párt 1. konferenciájáról és a párttanács 4. üléséről, amelyet augusztusban tartottak külföldön. Most ezzel az anyaggal szeretnénk foglalkozni.

„A pártnak összegeznie kellett — mondja az eszer párt Központi Bizottsága a „Közleményben" — a nagy orosz forradalom most befejeződött időszakának eredményeit, amelynek folyamán a főszereplő, gyakran csaknem kizárólagos szereplő a városi proletariátus volt." Ez nagyon helyes. S az eszerektől szokatlan őszinteséggel mondták meg. De olvassuk öt sorral tovább: „Az ellenforrada-

* Lásd ebben a kötetben 142—152. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 454—460. old. és ebben a kötetben 307—322. old. — *Szerk.*

*** A „Proletarij" szerkesztősége sajnos nem tudta megszerezni a 12. számot.

lom diadala csak szemléletesen alátámasztotta azt az igazságot — amely számunkra kezdettől fogva kétségtelen volt —, hogy a sikeres orosz forradalom vagy a városi proletár erők és a dolgozó paraszti erők hatalmas szövetségének műve lesz, vagy nem lesz sikeres forradalom. Ez a szövetség eddig csak elképzelésben élt, megtestesülve az orosz élet által felvetett szociális-forradalmi programban. Ez a szövetség még éppen csak megvalósuló félben volt. Újabb megtestesülése a jövőben..."

Nézzük meg hát, meddig tartott az eszer őszinteség! Mindenki, aki akár csak fél füllel hallott az eszerek és a szociáldemokraták programjairól, tudja, hogy e programok közt a gyökeres különbség a következő: 1) A szociáldemokraták az orosz forradalmat *polgári* forradalomnak tekintették; a szociálforradalmárok tagadták ezt. 2) A szociáldemokraták azt állították, hogy a proletariátus és a parasztság a kapitalista (vagy félig feudális, félig kapitalista) társadalom *különböző osztályai*; hogy a parasztság a kis*tulajdonosok* osztálya, amely képes „együtt ütni" a földbirtokosokat és az önkényuralmat, a polgári forradalomban a „barikádnak ugyanazon az oldalán" áll, mint a proletár, s amely *ebben* a forradalomban egyik-másik esetben „szövetségre" léphet a proletárral, de úgy, hogy a kapitalista társadalom teljesen más osztálya marad. A szociálforradalmárok tagadták ezt. Programjuk alap*eszméje* egyáltalán nem az volt, hogy szükség van a proletariátus és a parasztság „erőinek szövetségére", hanem az, hogy *nincs osztályszakadék* a proletariátus és a parasztság között, hogy nem kell osztály-határvonalat húzni köztük, hogy gyökerében helytelen a szociáldemokratáknak az a véleménye, amely szerint a parasztság a proletariátustól eltérően kispolgári.

És az eszer urak most a szociáldemokrata és az eszer programnak ezt a két sarkalatos különbségét szeretnék elkenni sima, csiszolt frázisok segítségével! A forradalom eredményeit az eszer urak úgy összegezik, mintha nem lett volna se forradalom, se eszer program. Pedig volt, tisztelt uraim, eszer program, amely legfőbb, elméleti részében abban tért el a szociáldemokrata programtól, hogy tagadta a parasztság kispolgári jellegét, tagadta a parasztság és

a proletariátus közti osztályhatárt. Pedig volt, tisztelt uraim, forradalom, amelynek az a legfőbb tanulsága, hogy a parasztság nyílt tömegmegmozdulásaival feltárta a proletariátusétól különböző osztálytermészetét, megmutatta kispolgári mivoltát.

Önök úgy tesznek, mintha ezt nem vették volna észre? Látják ezt önök, de igyekeznek nem venni tudomást a kellemetlen valóságról, amelyre a forradalom vetített fényt. Önök a trudovikokkal nem egy „szövetségben" dolgoztak együtt, hanem elválaszthatatlanul összeforrtak velük, mégpedig azokban a döntő pillanatokban, amikor a nyílt forradalom tetőfokára hágott — 1905 őszén és 1906 nyarán. Nyílt sajtószerveik akkor eszer-trudovik lapok voltak. Még a trudovikok és a népi szocialisták különválása után is nem szövetségben, hanem blokkban, vagyis csaknem összeolvadva indultak velük a II. duma választásain, és dolgoztak együtt magában a II. dumában. Az önök programja, eltérően a trudovikok és a népi szocialisták programjától, *vereséget szenvedett* a parasztság képviselőinek valamennyi nyílt és valóban tömeges megmozdulása alkalmával. A parasztképviselők túlnyomó többsége mind az első, mind a második dumában a *trudovikok, nem pedig* az eszerek agrárprogramját fogadta el. A szociálforradalmárok tiszta eszer kiadványaikban 1906 végétől kezdve maguk is kénytelenek voltak elismerni a trudovikoknak mint politikai irányzatnak *kispolgári* jellegét, kénytelenek voltak elismerni, hogy ennek az irányzatnak a hátterében a kistulajdonosok „tulajdonosi ösztönei" húzódnak meg (lásd Vihljajev úrnak és más eszereknek a népi szocialisták ellen irányuló cikkeit).

Kérdezzük, kit akarnak becsapni az eszerek, amikor úgy összegezik a forradalom „eredményeit", hogy *eltitkolják* a legfőbb és döntő eredményt?

Miért alakította meg a parasztság a forradalom ideje alatt a trudovikok külön politikai pártját (vagy csoportját)? Miért éppen a trudovikok, s nem az eszerek váltak a forradalom ideje alatt a paraszti tömegek pártjává? Ha az eszer urak azt hiszik, hogy ez véletlen volt, akkor beszélni sem érdemes sem eredményekről, sem semmiféle programról, mert akkor a káosz foglalja el minden eredmény

és minden program helyét. Ha ez nem véletlen, hanem a mai társadalom fő gazdasági viszonyainak következménye, akkor az orosz szociáldemokraták programjának fő és sarkalatos pontját *igazolta a történelem*. A forradalom a gyakorlatban húzta meg azt az osztályhatárt a parasztság és a proletariátus között, amelyet mi, szociáldemokraták mindig meghúztunk az elméletben. A forradalom végérvényesen megmutatta, hogy annak a pártnak, amely Oroszországban tömegpárt, osztálypárt akar lenni, *vagy* szociáldemokratának, *vagy* trudoviknak kell lennie, mert a legfontosabb és legválságosabb pillanatokban maguk a tömegek alakították ki nyílt megmozdulásaikkal éppen ezt a két és csakis ezt a két irányzatot. A közbülső csoportok, mint az 1905—1907-es események megmutatták, egyetlenegyszer sem és semmiben sem tudtak összeforrni a tömegekkel. Ezzel bebizonyosodott forradalmunk polgári jellege is. Egyetlen történész, és általában egyetlen valamirevaló politikus sem tagadhatja többé, hogy az oroszországi politikai erők elsősorban szocialista proletariátusra és kispolgári demokratikus parasztságra oszlanak meg.

„A városi proletár erők és a dolgozó paraszti erők szövetsége ... eddig csak elképzelésben élt." Ez keresztülkasul zavaros és hazug frázis. A proletariátus erőinek és a parasztság erőinek szövetsége nem „elképzelésben élt", és nem „éppen csak megvalósuló félben volt", hanem jellemezte az orosz forradalom egész első időszakát, az 1905—1907-es évek valamennyi nagy eseményét. Egyfelől az októberi sztrájk és a decemberi felkelés, másfelől a helyi parasztfelkelések, valamint a katonák és a matrózok felkelései éppen a proletariátus és a parasztság „erőinek szövetségét" jelentették. Ez a szövetség ösztönös, alaktalan volt, gyakran nem volt tudatos. Ezek az erők nem voltak eléggé szervezettek, szét voltak forgácsolva, nem volt valóban irányító központi vezetésük stb., de az vitathatatlan, hogy a proletariátus és a parasztság mint fő erők „szövetségben" ütöttek rést a régi önkényuralmon. Aki nem érti meg ezt a tényt, az semmit sem érthet meg az orosz forradalom „eredményeiből". Az eszerek következtetése itt azért csúszik félre, mert *dolgozó* parasztságot

mondanak *trudovik* parasztság helyett*. Ez az apró, jelentéktelen különbség, amely fölött szinte elsiklunk, a valóságban éppen rámutat arra a szakadékra, amely az eszerek forradalom előtti ábrándjai és a között a valóság között tátong, amelyet a forradalom végérvényesen bebizonyított.

Az eszerek *mindig dolgozó* parasztságról beszéltek. A forradalom úgy mutatta be a mai orosz parasztság politikai arculatát, mint a *trudovikok* irányzatát. Hogy-hogy, talán az eszereknek lett igazuk? De éppen az a történelem iróniája, hogy a történelem megőrizte és fenntartotta az eszer *terminust*, de azt, ami a valóságban megfelel ennek a terminusnak, éppen olyan *tartalommal* töltötte meg, amelyet a szociáldemokraták előre megmondtak. A forradalom története igazságot tett köztünk és az eszerek közt a dolgozó parasztság kispolgári jellegének vitás kérdésében: a történelem az eszereknek ítélte oda a *szót*, nekünk meg a *lényeget*. Az eszerek által a forradalom *előtt* megénekelt dolgozó parasztok a forradalom *során* olyan *trudovikoknak* bizonyultak, hogy az eszerek *kénytelenek* voltak kitagadni őket! Nekünk, szociáldemokratáknak pedig most már nemcsak a „Tőké"-ben található marxi elemzéssel[103], nemcsak az „Erfurti program"-ra való hivatkozással[104], nemcsak a narodnyik közgazdasági kutatások és a zemsztvo-statisztika adataival lehet és *kell* bebizonyítanunk a parasztság kispolgári mivoltát, hanem általában a parasztságnak az orosz forradalomban tanúsított magatartásával és különösen a *trudovikok* összetételére és tevékenységére vonatkozó tényekkel.

Nem. Nincs miért panaszkodnunk arra, hogyan tett igazságot a történelem köztünk és az eszerek közt.

„Ha az otzovistáknak sikerült volna visszatéríteniük a szociáldemokráciát szélső harci hadállásaiba — írja a „Znamja Truda" 13. számában (3. old.) —, elvesztettük volna a hálás vitaanyag bizonyos részét, de nyertünk volna

---

* Oroszul: *trudovoj* és *trudovicseszkoj*; lefordíthatatlan szójáték. — *Ford.*

egy szövetségest a következetes harci taktikában." És pár sorral feljebb: „A szabadságért és a szocializmusért vívott harc ügye csak nyert volna, ha a kadetok körében is, meg a szociáldemokraták körében is felülkerekedett volna a baloldali áramlat."

Pompás, eszer urak! Önök becézgetni akarják „otzovistáinkat" és a „baloldaliakat". Engedjék meg, hogy a becézésre mi is becézéssel válaszoljunk. Engedjék meg, hogy mi is felhasználjuk a „hálás vitaanyagot".

„Hadd támogassa egész sor párt — a kadetokig, a trudovikokig és a szociáldemokratákig bezárólag — a papírmaséból készült operett-dumában való részvételével az alkotmányos rend fikcióját" („Znamja Truda", ugyanott).

Szóval a III. duma papírmaséból van. Ez a frázis egymagában is bőven elég ahhoz, hogy rávilágítson az eszer urak feneketlen tudatlanságára. A harmadik duma, az eszer központi lap igen tisztelt vezető urai, sokkal *kevésbé* papírmasé jellegű intézmény, mint az I. és a II. duma volt! Ha ezt az egyszerű dolgot nem értik meg, csak újra igazolják azt, amit a „Proletarij"-ban mondtunk önökről „A visszájára fordított parlamenti kretenizmus" című cikkben. Önök teljes egészében megismétlik annak a vulgáris polgári demokráciának szokásos előítéletét, amely arról próbálja meggyőzni magát és másokat, hogy a rossz és reakciós dumák papírmaséból készült intézmények, a jó és haladó dumák pedig nem papírmaséból valók.

Valójában az I. és a II. duma papírmasé-kard volt a liberális-burzsoá értelmiség kezében, amely a forradalommal akarta ijesztgetni az önkényuralmat. A III. duma nem papírmasé-kard, hanem igazi kard az önkényuralom és az ellenforradalom kezében. Az I. és a II. duma papírmasé-duma volt, mert határozataik nem voltak összhangban az anyagi erőnek a társadalmi osztályok harcában megnyilvánult tényleges eloszlásával, és üres szólamok maradtak. E két dumának az volt a jelentősége, hogy a kadet alkotmányos bohócok első sora mögött világosan látni lehetett annak a demokratikus parasztságnak és annak a szocialista proletariátusnak az igazi képviselőit, amelyek valóban csinálták a forradalmat, nyílt tömegharcban verték az ellenséget, de még nem tudták végleg leverni. A har-

madik duma nem papírmasé-duma, mert határozatai összhangban vannak az anyagi erőnek az ellenforradalom ideiglenes győzelme alkalmával fennálló tényleges eloszlásával, és ezért nem maradnak üres szólamok, hanem meg is valósulnak. Ennek a dumának az a jelentősége, hogy a nép politikailag fejletlen elemeinek szemléltető leckét adott, amely megmutatta a képviseleti intézményeknek és az államhatalom tényleges birtoklásának viszonyát. A képviseleti intézmények, bármilyen „haladók" is, papírmasé-intézmények maradnak, amíg a bennük képviselt osztályok nincsenek birtokában a tényleges államhatalomnak. A képviseleti intézmények, bármilyen reakciósak is, nem lesznek papírmasé-intézmények, ha a bennük képviselt osztályok kezében lesz a tényleges államhatalom.

A III. dumát papírmaséból készült operett-dumának nevezni — ez iskolapéldája annak a határtalan értetlenségnek, az üres forradalmi frázis azon tobzódásának, amely már régen speciális megkülönböztető vonásává és legfőbb sajátosságává vált az eszer pártnak.

De menjünk tovább. Igaz-e, hogy a III. duma az „alkotmányos rend fikciója"? Nem, nem igaz. Irányadó lapban ilyen dolgokat csak olyan emberek mondhatnak, akik nem ismerik azt az ábécét, amelyet csaknem fél évszázaddal ezelőtt már Lassalle tanított. Mi az alkotmány lényege, drágalátos urak, az alsó típusú propagandista kör, az eszer pártnak nevezett kör tagjai? Az-e, hogy alkotmánnyal „szabadabb" az élet, s a „dolgozó népnek" könnyebb az élete, mint alkotmány nélkül? Nem, így csak vulgáris demokraták gondolkoznak. Az alkotmánynak az a lényege, hogy általában az állam alaptörvényei és különösen a képviseleti intézményekkel kapcsolatos választójogra, a képviseleti intézmények hatáskörére stb. vonatkozó törvények az osztályharcban fennálló tényleges erőviszonyt fejezik ki. Az alkotmány akkor fiktív, amikor a törvény és a valóság nem egyezik; nem fiktív, amikor egyezik. A III. duma időszakának Oroszországában az alkotmány *kevésbé* fiktív, mint az I. és a II. duma időszakának Oroszországában. Ha önöket felháborítja ez a következtetés, „szocialista"-„forradal-

már" urak, ennek az az oka, hogy önök nem értik sem az alkotmány lényegét, sem az alkotmány fiktív volta és osztályjellege közti különbséget. Az alkotmány lehet feketeszázas, földesúri, reakciós és ugyanakkor kevésbé fiktív, mint némelyik „liberális" alkotmány.

Az eszereknek az a bajuk, hogy nem ismerik sem a történelmi materializmust, sem Marx dialektikus módszerét, s teljes egészében rabjai a vulgáris polgári demokratikus eszméknek. Az alkotmány az ő szemükben nem az osztályharc új talaja, új formája, hanem valamilyen elvont áldás, mint például a liberális professzorok „törvényessége", „jogrendje", „közjója" stb. stb. A valóságban az önkényuralom is, az alkotmányos monarchia is, a köztársaság is csak különböző formái az osztályharcnak, a történelem dialektikája pedig olyan, hogy egyrészt mindegyik forma átmegy osztálytartalma fejlődésének különböző szakaszain, másrészt pedig az egyik formáról a másikra való áttérés egyáltalán nem küszöböli ki (önmagában) az előző kizsákmányoló osztályok uralmát, amely más burokban jelentkezik. Például a XVII. századi orosz önkényuralom a maga bojár dumájával és bojár arisztokráciájával nem hasonlít a XVIII. század önkényuralmára, amikor megjelent a bürokrácia, kialakultak a hivatalnok-rendek, s bekövetkeztek a „felvilágosodott abszolutizmus" egyes időszakai, és mindkettőtől élesen különbözik a XIX. század önkényuralma, amely kénytelen volt „felülről" felszabadítani a parasztokat, tönkretéve őket, szabaddá téve az utat a kapitalizmus előtt, alkalmazva a burzsoázia helyi képviseleti intézményeinek elvét. A XX. század elérkeztével a félfeudális, félpatriarchális önkényuralomnak ez az utolsó formája is anakronizmussá vált. Az országos méretű képviseleti intézményekre való áttérés szükségessé vált a kapitalizmus fejlődésének, a burzsoázia erősödésének stb. hatására. Az 1905-ös forradalmi harc különösen amiatt éleződött ki, hogy ki és hogyan hívja össze az első országos képviseleti intézményt. A decemberi vereség ezt a kérdést a régi monarchia javára döntötte el, ilyen körülmények között pedig másmilyen alkotmányról, mint feketeszázas-októbrista alkotmányról, szó sem lehetett.

Az új talajon, a bonapartista monarchia intézményeinek fennállása idején, a politikai fejlődés magasabb fokán a harc ismét a korábbi ellenség, a feketeszázas önkényuralom kiküszöbölésével kezdődik. Lemondhat-e egy szocialista párt ebben a harcban az új képviseleti intézmények felhasználásáról? Az eszerek nem tudták még csak fel sem vetni ezt a kérdést, és frázisokkal s megint csak frázisokkal próbálnak szabadulni tőle. Olvassuk tovább:

„Nálunk most nincsenek meg a harc parlamenti útjai — csak parlamenten kívüli utak vannak. Ennek tudatára kell ébresztenünk mindenütt az embereket, és kíméletlenül harcolni kell minden ellen, ami akadályozza ezt a munkánkat. Összpontosítsuk erőinket a parlamenten kívüli harci eszközökre!"

Az eszerek gondolatmenete a szociológia híres szubjektív módszerén alapul. Tudatára ébreszteni az embereket valaminek — és minden rendben lesz. A szubjektivisták nem törődnek azzal, hogy a harc ilyen vagy olyan útjainak meglétét ellenőrizni kell az objektív adatokkal. De nézzünk bele a „Közlemény"-be, valamint az eszer konferencia határozatába, s ezt olvashatjuk „... a mostani nehéz idők, vagy helyesebben a mostani tespedés borongós szélcsendje" (4. old.) ... „a reakciós társadalmi erők tömörülnek..." „a népi tömegenergiát béklyóba verik..." „az értelmiségben mint a lakosság legérzékenyebb részében kimerültség, eszmei bizonytalanság észlelhető, az erők elhúzódnak a forradalmi harctól" (6. old.) stb. stb. „Ennélfogva az eszer pártnak ... b) taktikai megfontolásokból elutasító álláspontra kell helyezkednie a részleges tömegmegmozdulások terveivel szemben, minthogy az ilyen megmozdulásokban a jelenlegi helyzet feltételei folytán a nép energiájának felesleges pocsékolására kerülhet sor" (7. old.).

Hol van hát az a „*nálunk*", ahol „a harcnak csak parlamenten kívüli útjai" vannak? Világos, hogy a kis terrorista csoportnál, mert *tömeg*harcot „nálunk" az idézett tirádák nem mutatnak ki. „*A népi tömegenergiát béklyóba verik*", és „összpontosítsuk erőinket a parla-

menten kívüli harci eszközökre" — ez az egyszerű egymás mellé állítás újra meg újra megmutatja, mennyi történelmi igazság volt abban, hogy az eszereket forradalmi kalandoroknak neveztük!* Hát nem kalandorkodás ez, amikor a csattanós szó kedvéért azt mondják, hogy olyan harci eszközökre kell összpontosítani az erőket, amelyekre saját bevallásuk szerint is képtelen most a tömeg? Hát nem az értelmiségi kétségbeesés réges-régi lelkiállapota ez?

„Összpontosítsuk erőinket a parlamenten kívüli harci eszközökre" — ez a jelszó helyes volt az orosz forradalom egyik legnagyszerűbb időszakában, 1905 őszén. Amikor most kritika nélkül megismétlik, az eszerek úgy tesznek, mint az a mesebeli hős, aki buzgón kiáltozott... de mindig mást, mint amit kellett volna. Önök, tisztelt uraim, nem értették meg, *miért* volt helyes a bojkott jelszava 1905 őszén, és amikor most kritika nélkül, értelem nélkül, mint bemagolt frázist megismétlik, nem forradalmi szellemről, hanem a legközönségesebb ostobaságról tesznek tanúságot.

1905 őszén senki sem beszélt arról, hogy „a népi tömegenergiát béklyóba verik". Ellenkezőleg, valamennyi párt elismerte, hogy a tömegben lüktet a duzzadó energia. Ilyen helyzetben ajánlja fel a régi hatalom a tanácskozó parlamentet, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy szétforgácsolja és legalább ideig-óráig lecsillapítsa a forrongó erőket. „Összpontosítsuk erőinket a parlamenten kívüli harci eszközökre" — akkor ez a jelszó nem szájhősök maroknyi csoportjának frázisa, hanem olyan emberek felhívása volt, akik valóban a tömeg élén, a munkás- és parasztharcosok millióinak élén álltak. A milliók támogatták ezt a felhívást, s ezzel megmutatták, hogy a jelszó *objektíve helyes* volt, nemcsak maroknyi forradalmár „meggyőződését" fejezte ki, hanem a tényleges helyzetet, a tömegek hangulatát és kezdeményező készségét. Csak nevetséges politikusok szajkózhatják ezt a jelszót, amikor kijelentik, hogy „a népi tömegenergiát béklyóba verik".

És ha már a nevetségesnél tartunk, nem állhatjuk meg, hogy ne idézzük a következő gyöngyszemet a „Znamja

* Lásd *Lenin* Művei. 6. köt. 1953. 184—207. old. — *Szerk.*

Trudá"-ból: „Hagyjuk magára (a kormányt) a dumában a «feketékkel» és a legutóbbi kormányrendelet pártjával, és higgyék el, hogy ha ezek a pókok egyáltalán felfalhatják egymást, akkor éppen ilyen helyzetben fognak egymásnak esni..." Ez a „higgyék el" oly utólérhetetlenül kedves valami, hogy menten lefegyverzi az ellenfelet. „Higgye el", olvasóm, hogy a „Znamja Truda" vezércikkeit valóban egy kedves kis eszer gimnazista lány írja, aki őszintén hiszi, hogy a „pókok felfalják egymást", ha az ellenzék kivonul a III. dumából.

A londoni kongresszusnak a nem proletár pártokhoz való viszonyról hozott határozatát, nevezetesen e határozatnak a kadetokra vonatkozó részét a mensevikek ádáz dühvel támadták. Kevésbé dühösen támadták azt a részét, amely a narodnyik vagy trudovik pártokra vonatkozik. A mensevikek igyekeztek bebizonyítani, hogy mi pártoljuk az eszereket, illetve elhallgatjuk az eszereknek a marxisták által már régen megállapított egyes hibáit stb. A mensevikek effajta erőfeszítéseinek két oka volt: egyrészt, a legfőbb elvi nézeteltérés az orosz forradalom értékelésében. A mensevikek konokul azt akarják, hogy a proletariátus a kadetokkal együtt hajtsa végre a forradalmat, ne pedig a trudovik parasztsággal együtt a kadetok ellen. Másrészt, a mensevikek nem értették meg, hogyan változtatta meg a tömegek és az osztályok nyílt forradalmi megmozdulása a pártok régi helyzetét és részben régi jellegét. A forradalom előtt az eszerek *csak* egy narodnyikoskodó értelmiségiekből álló csoportot alkottak. Helyes lett volna-e, ha így jellemezzük őket a forradalom után, sőt 1906 után? Nyilvánvaló, hogy nem lett volna helyes. Ebben a fogalmazásban a régi nézetet csak olyanok védelmezhetnék, akik semmit sem tanultak a forradalomból.

A forradalom *bebizonyította*, hogy a narodnyikoskodó értelmiségieknek ez a csoportja annak a rendkívül széleskörű és kétségtelenül tömegekre támaszkodó narodnyik vagy trudovik áramlatnak szélső bal*szárnya*, amely a parasztság érdekeit és álláspontját fejezte ki az orosz polgári forradalomban. Ezt a tényt bebizonyították a

parasztfelkelések is, a Parasztszövetség is, a trudovik csoport is mindhárom dumában, az eszerek és a trudovikok szabad sajtója is. S ezt a tényt nem tudták megérteni a mensevikek. *Doktrinér* módon vizsgálgatják az eszereket, vagyis mint a doktrina emberei, akik észreveszik a másik doktrina hibáit, de azt nem látják, hogy ez a doktrina a polgári demokratikus forradalmat mozgató reális tömegeknek milyen reális érdekeit fejezi ki vagy fedi. Az eszer doktrina káros, hibás, reakciós, kalandor, kispolgári — károgják a mensevikek —, egy lépést se tovább, egy szót se többet; ami ezen felül van, az az ördögtől való.

Itt kezdődik az *önök* hibája, mondjuk a mensevikeknek. Igaz, hogy az eszer doktrina káros, hibás, reakciós, kalandor, kispolgári. *De* ezek a tulajdonságok nem akadályozzák meg, hogy ez a kvázi-szocialista doktrina Oroszországban a valóban forradalmi, tehát nem egyezkedő burzsoázia és kispolgárság eszmei burka ne legyen. Mert az eszerek doktrinája a trudovik, vagyis paraszti-demokratikus folyamnak csupán egyik erecskéje. Mihelyt megkezdődik a tömegek és az osztályok nyílt harca, az események rögtön elismertetik ezt mindannyiunkkal, bolsevikokkal és mensevikekkel egyaránt, s meg kell engednünk, hogy az eszerek részt vegyenek a munkásküldöttek szovjetjeiben, közelednünk kell a paraszt-, katona-, postás-, vasutas- stb. küldöttek szovjetjeihez, velük szövetségben kell részt vennünk a választásokon a liberálisok ellen, velük együtt kell szavaznunk a dumákban a liberálisok ellen stb. A forradalom nem cáfolt rá az eszerekről adott értékelésünkre, hanem igazolta. De amikor igazolta, nem hagyta többé meg a kérdést a régi színvonalon és régi formájában, hanem hasonlíthatatlanul magasabb szintre helyezte: azelőtt csak a doktrinák és ideológiák összehasonlításáról, a csoportok politikájáról volt szó; most pedig az ezt az ideológiát vagy a vele rokon ideológiát követő osztályok és tömegek történelmi tevékenységének összehasonlításáról van szó. Azelőtt csak ezt kérdezték: igaz-e, amit az eszerek mondanak, helyes-e ennek az eszmei szervezetnek a taktikája? Most így merült fel a kérdés: milyen a valóságban azoknak a néprétegeknek a magatartása, amelyek azt hiszik magukról, hogy szolidárisak az esze-

rekkel vagy a velük rokon alapeszmékkel (a „munkaelvvel“ stb.)? A mensevikeknek az a hibájuk, hogy nem értik ezt a forradalom okozta változást.

Ez a változás pedig a már említett jelentőségén kívül rendkívül fontos még azért is, mert szemléletesen megmutatta az osztályoknak és a pártoknak egymáshoz való viszonyát. Forradalmunknak az a tanulsága, hogy csakis a meghatározott osztályokra támaszkodó pártok erősek, csakis az ilyen pártok maradnak meg épségben az események bármilyen alakulása esetén. A nyílt politikai harc rákényszeríti a pártokat, hogy szorosabb kapcsolatot teremtsenek a tömegekkel, mert ilyen kapcsolat nélkül a párt — nulla. Az eszerek formailag függetlenek a trudovikoktól. *A valóságban* a forradalom idején *kénytelenek* voltak együtt haladni, mert különben teljesen eltűntek volna a politika színpadáról. És kezeskedhetünk érte, hogy a legközelebbi forradalmi fellendülés alkalmával az eszerek megint kénytelenek lesznek együtt haladni a trudovikokkal vagy a tömegek más hasonló szervezeteivel (bármilyen hangosan kiabáljanak is most teljes önállóságukról). A társadalmi élet és az osztályharc objektív feltételei erősebbek a jámbor óhajoknál és írott programoknál. Ebből az egyetlen helyes szempontból a trudovikok és az eszerek közötti mostani nézeteltérés csupán azt mutatja, hogy a kispolgári mozgalom bomlófélben van, s hogy milyen következetlenül járnak el a kispolgárok, akik nehéz helyzetben nem tudnak együtt maradni, és „külön utakon járnak“. Az egyik oldalon ott vannak a trudovikok, akik szervezetlenek, állhatatlanok, ingadozók, s akiknek nincs semmilyen szilárd politikai irányuk a III. dumában, de akik kétségtelenül a tömegektől jöttek, kapcsolatban vannak a tömegekkel, s a tömegek igényeit fejezik ki. A másik oldalon meg ott van a maroknyi eszer „otzovista“, akiknek nincs semmilyen kapcsolatuk a tömegekkel, és kétségbeesetten fűhöz-fához kapkodnak, kiábrándulnak a tömegharcból (lásd: „Revoljucionnaja Miszl“), s minden figyelmüket a terrorra összpontosítják. A trudovikok szélsőséges opportunizmusa (a forradalmi parasztság helyzete szempontjából) és az eszerek szélsőséges, tisztán csak szószátyár és értelmetlen forradalmárkodása két korlátja

ugyanannak a kispolgári áramlatnak, „két daganat“, amely egy „betegséget“ jelez: a kispolgárság állhatatlanságát, a kispolgárság képtelenségét a rendszeres, kitartó, következetes és összehangolt tömegharcra.

A forradalmi pártok jelenlegi dumabeli taktikájára, különösen pedig az otzovizmus kérdésére ez a körülmény új fényt vet. „Nálunk nincsenek meg a harc parlamenti útjai“ — kiáltják a dicsekvő értelmiségiek — az eszerek. Mit is jelent ez a „nálunk“, uraim? A *tömegek nélküli* értelmiségnek sohasem volt és sohasem lesz sem parlamenti, sem komoly parlamenten kívüli harci eszköze. És milyen tömegek tartottak önökkel vagy álltak önök mellett tegnap, a forradalom idején? A trudovik parasztság. Igaz-e, hogy a *trudovik parasztságnak* „nincsenek parlamenti harci eszközei“? Nem igaz. Vessenek egy pillantást a III. duma agrárvitáira, és látni fogják, hogy a trudovikok a III. dumában kétségtelenül kifejezték a tömegek igényeit. Az eszerek nagyhangú kijelentése tehát sekélyes frázis, semmi több. A paraszttömegek 1908-ban a duma szószékén kifejezték *saját* követeléseiket, a „parlamenten kívül“ pedig nem harcoltak. Ez tény, s ez elől nem lehet kitérni semmilyen „baloldali“ handabandázással, semmiféle eszer-otzovista frázisok kiáltozásával.

Mi az oka ennek a ténynek? Az-e, hogy gyengült a parlamenten kívüli utak célravezetőbb voltába vetett „meggyőződés“? Üres beszéd. Az az oka, hogy ebben az időszakban az objektív feltételek még nem indították el a tömegekben a széleskörű erjedést, és nem idézték elő közvetlen megmozdulásukat. S ha ez így van — márpedig ez kétségtelen —, akkor minden komoly pártnak kötelessége volt kihasználni a *közvetett* utakat is. Mi történt az eszerekkel azért, mert ezeket az utakat nem tudták kihasználni? Csak az történt, hogy a trudovikok rendkívül rosszul végezték el a dolgukat, ezerszer több hibát követtek el, mint ha pártirányítással cselekedtek volna, ingadoztak és rendkívül gyakran elbuktak. Az eszerek pedig közben elszakadtak osztályuktól, tömegeiktől, frázispufogtatásra „összpontosították“ erejüket, mert *a valóságban* 1908-ban *semmit sem* tettek a „parlamenten kívüli harci eszközök“ érdekében. S minthogy az eszerek

elszakadtak szociális gyökerüktől, rögtön akutabbá válik eredendő bűnük: a határt nem ismerő, féktelen dicsekvés, gőgös melldöngetés, amely a tehetetlenséget leplezi. „Pártunk gratulálhat magának“ — olvassuk a „Közlemény“ 1. oldalán ... a konferenciára a küldötteket „reálisan fennálló“ (lám, milyenek vagyunk mi!) „helyi pártszervezetek“ választották meg ... „minden kérdésben közös nevezőre jutottunk ...“ „ez éppen az egyetértés eredménye volt“ (ugyanott) stb.

Ez nem igaz, uraim. Ezekkel a nagy szavakkal önök elrejtik a nézeteltéréseket, amelyek teljesen felszínre bukkantak a „Revoljucionnaja Miszl“-ben is (1908 tavasza) és a „Znamja Truda“ 13. számában is (1908 november). Ez a lárma a gyengeség jele. A trudovikok pártonkívüli opportunizmusa és az eszerek „pártos“ dicsekvése, talajtalansága, frázisa — egyazon éremnek két oldala, az *egységes* kispolgári réteg szétbomlásának két véglete. Nem véletlen volt az, hogy a forradalom idején, amikor a harc felfedte az összes árnyalatokat, az eszerek folyton rejtegették és nem tudták elrejteni a népi szocialisták és a maximalisták közti ingadozásukat.

A szekér kátyúba jutott. A lovakat kifogták. Az éllovas ül a cölöpön, és sapkáját tarkójára lökve „gratulál“ magának az „egyetértés“ alkalmából. Ez az eszer párt képe. Ezek annak az eszer otzovizmusnak az eredményei, amely az értelmiségiek maroknyi csoportját a tömegek nevelésének és szervezésének nehéz, szívós, de egyetlen komoly és hálás munkájától üres szócsépléshez „hívta vissza“.

„Proletarij“ 41. sz.
1909 január 7 (20).

KI AZ ÚTRA

A bomlás éve, az eszmei-politikai zűrzavar éve, a párt bizonytalan útkeresésének éve mögöttünk van. Valamennyi pártszervezet taglétszáma csökkent, egyes szervezetek pedig — amelyekben legkisebb volt a proletárok aránya — felbomlottak. A párt félig legális intézményei, amelyeket a forradalom teremtett, egymás után csődbe jutottak. Odáig fajult a dolog, hogy a párton belül a bomlás hatása alá került egyes elemek számára kérdésessé vált, fenn kell-e tartani a régi szociáldemokrata pártot, folytatni kell-e *ennek a pártnak* az ügyét, megint illegalitásba kell-e vonulnunk, és hogyan vonuljunk illegalitásba —, és a szélsőjobboldaliak erre a kérdésre azt válaszolták, hogy bármi áron legalizálni kell a pártot, akár azon az áron is, hogy nyíltan megtagadjuk a pártprogramot, a párt taktikáját és szervezetét (ez az úgynevezett likvidátor áramlat). A válság kétségkívül nemcsak szervezeti, hanem eszmei-politikai válság is volt.

Az OSzDMP nemrég befejeződött összoroszországi konferenciája kivezeti a pártot az útra; ez a konferencia, úgy látszik, fordulópontot jelent az orosz munkásmozgalom fejlődésében az ellenforradalom győzelme után. A konferencia határozatait, amelyeket a pártunk Központi Bizottsága által kiadott külön „Közlemény"-ben olvashatunk, jóváhagyta a Központi Bizottság, ezek a határozatok tehát a következő kongresszusig az egész párt határozatai. Ezek a határozatok teljesen világos választ adnak a válság okainak és jelentőségének kérdésére, valamint a válság leküzdésére szolgáló eszközök kérdésére is. Szervezeteink dolgozzanak a konferencia hatá-

rozatainak szellemében, törekedjenek arra, hogy *valamennyi* pártmunkás világosan és teljesen megismerje a párt mai feladatait, így tudják majd megszilárdítani és összefogni erőiket az egységes és eleven forradalmi-szociáldemokrata munkára.

A pártválság fő okára a szervezeti kérdésről hozott határozat indokolási része mutat rá. A pártválság fő oka az, hogy a munkáspárt megszabadul azoktól az ingadozó értelmiségi és kispolgári elemektől, amelyek főképpen a polgári demokratikus forradalom közeli győzelmének reményében csatlakoztak a munkásmozgalomhoz, és amelyek nem tudtak kitartani a reakció időszakában. Az állhatatlanság megmutatkozott az elmélet terén is („a forradalmi marxizmustól való eltérések": határozat a jelenlegi helyzetről), a taktika terén is („jelszavak leszűkítése"), a párt szervezeti politikája terén is. Az öntudatos munkások visszautasították ezt az állhatatlanságot, erélyesen szembeszálltak a likvidátorsággal, kezükbe vették a pártszervezetek ügyvitelét és irányítását. Hogy pártunknak ez a legfőbb magva nem tudta rögtön leküzdeni a bomlás és a válság elemeit, annak nemcsak az az oka, hogy nagy és nehéz volt a feladat az ellenforradalom győzelme idején, hanem az is, hogy a párttal szemben bizonyos közömbösség ütötte fel a fejét azoknak a munkásoknak a körében, akik bár forradalmi érzelműek voltak, de nem voltak eléggé öntudatos szocialisták. A konferencia határozatai elsősorban éppen Oroszország öntudatos munkásaihoz szólnak, mintegy kifejezve a szociáldemokrácia véleményét a bomlás és az ingadozás elleni harc eszközeiről.

Az osztályok jelenlegi viszonyának és a cárizmus új politikájának marxista elemzése; — annak a közvetlen harci célnak a megjelölése, amelyet pártunk változatlanul kitűz; — a forradalom tanulságainak értékelése a forradalmi-szociáldemokrata taktika helyességének kérdését illetőleg; — a pártválság okainak feltárása és utalás a párt proletár elemeinek a pártválság elleni harcban betöltött szerepére; — az illegális és a legális szervezet közötti viszony kérdésének eldöntése; — a duma-szószék felhasználása szükségességének elismerése és pontos útmutatások kidolgozása duma-frakciónk számára hibáinak nyílt bírá-

ПАРИЖЪ, Среда 28/10 Февраля 1909 г. № 2.

Россійская Соц.-Демократич. Рабочая Партія. Пролетаріи всѣхъ странъ, соединяйтесь!

Центральный Органъ Россійской Соціал-Демократической Рабочей Партіи

СОЦІАЛЬДЕМОКРАТЪ

LE SOCIAL-DÉMOCRATE

Organe Central du Parti Social-Démocrate Ouvrier en Russie

На дорогу.

Az OSzDMP „Szocial-Demokrat“ c. Központi Lapja 1909 január 28-i (február 10-i), 2. számának első oldala Lenin „Ki az útra“ c. cikkével

Kisebbítve

latával kapcsolatban; — főleg ez a tartalmuk a konferencia határozatainak, amelyek kimerítő választ adnak arra a kérdésre, hogy a munkásosztály pártjának a mai nehéz időkben milyen biztos utat kell választania. Vizsgáljuk meg figyelmesebben ezt a választ.

Az osztályok egymáshoz való viszonya, ami politikai csoportosulásukat illeti, változatlanul ugyanaz, ami a tömegek közvetlen forradalmi harcának közelmúlt időszakát jellemezte. A parasztság óriási többsége szükségképpen kénytelen törekedni olyan agrárforradalomra, amely megszünteti a félfeudális földbirtokot, és amely lehetetlen a cári hatalom megdöntése nélkül. A reakció diadala különösen erősen sújtotta a szilárd szervezetre képtelen parasztság demokratikus elemeit, de a paraszti tömegek forradalmisága minden elnyomás ellenére, a feketeszázas duma ellenére, a trudovikok mérhetetlen állhatatlansága ellenére világosan látható még a III. duma vitáiból is. A proletariátus álláspontja az oroszországi polgári demokratikus forradalom feladatait illetően alapjában nem változik: a proletariátus feladatának tekinti, hogy vezesse a demokratikus parasztságot, s kiragadja a liberális burzsoázia, a kadet párt befolyása alól, amely a jelentéktelen részletkérdések miatt támadt civakodások ellenére tovább közeledik az októbristákhoz és a legutóbbi időben igyekszik megteremteni a nacionalista liberalizmust, támogatni a cárizmust és a reakciót soviniszta agitáció útján. A harc célja változatlanul az — mondja a határozat —, hogy a proletariátus és a forradalmi parasztság teljesen megszüntesse a monarchiát, és kivívja a politikai hatalmat.

Az önkényuralom változatlanul fő ellensége a proletariátusnak és az egész demokráciának. De hiba lenne, ha azt hinnénk, hogy az önkényuralom a régi maradt. A sztolipini „alkotmány“ és a sztolipini agrárpolitika új szakasz a régi félpatriarchális, félfeudális cárizmus felbomlásában, újabb lépés a burzsoá monarchiává való átalakulása útján. A kaukázusi küldöttek, akik azt akarták, hogy a konferencia vagy teljesen hagyja ki a helyzetnek ezt a jellemzését, vagy iktasson „plutokratát“ a „burzsoá“ szó helyére, helytelen állásponton voltak. Az önkény-

uralom már régtől fogva plutokrata, s csak a forradalom első szakasza után, a forradalom csapásainak hatására válik burzsoává — agrárpolitikájában és a burzsoázia bizonyos rétegeivel kötött közvetlen, országos méretekben megszervezett szövetsége tekintetében. Az önkényuralom már régóta hizlalja a burzsoáziát, s a burzsoázia rubellel már régóta utat tör magának a „felső tízezerbe" is, kiterjeszti befolyását a törvényhozásra és a kormányzásra, helyet vív ki magának a kékvérű nemesség mellett, de a jelenlegi helyzetnek az a sajátossága, hogy az önkényuralom kénytelen volt képviseleti intézményt teremteni a burzsoázia bizonyos rétegei számára, kénytelen volt egyensúlyozni köztük és a feudálisok között, kénytelen volt megszervezni a dumában ezeknek a rétegeknek a szövetségét, kénytelen volt eltemetni a muzsik patriarchális érzelmeibe vetett minden reményét, és a falusi tömegekkel szemben támaszt keresni az obscsinát tönkretevő gazdagoknál.

Az önkényuralom mondvacsinált alkotmányos intézményekkel leplezi magát, de ugyanakkor a valóságban eddig példátlan módon lelepleződik osztálylényege, mivel a cár szövetségre lépett Puriskevicsékkel és Gucskovékkal, és csakis velük. Az önkényuralom megpróbálja magára vállalni a polgári forradalom objektíve szükséges feladatainak megoldását, s meg szeretné teremteni azt a népképviseletet, amely valóban intézni tudja a polgári társadalom ügyeit, és igyekszik megtisztítani a falut a középkori, kusza és elavult agrárviszonyoktól; de az önkényuralom újabb lépéseinek gyakorlati eredménye mind ez ideig éppen hogy nullával egyenlő, és ez csak még szemléletesebben mutatja, hogy más erőkre és más eszközökre van szükség a történelmi jelentőségű feladat megoldásához. A politikai tapasztalatokkal nem rendelkező milliós tömegek tudatában eddig az önkényuralom szemben állt a népképviselettel általában; most a harc szűkíti célját, konkrétabban jelöli meg feladatát: harcolni kell az államhatalomért, amely meghatározza magának a képviseletnek a jellegét és jelentőségét. Ezért jelent a III. duma külön szakaszt a régi cárizmus felbomlásában, kalandorjellegének fokozódásában, a régi forradalmi fel-

adatok elmélyülésében, az e feladatokért vívott harc talajának kiterjedésében (és a harcban részvevők számának növekedésében).

Ezen a szakaszon át kell esnünk; az új feltételek új harci formákat követelnek; a duma-szószéket feltétlenül ki kell használni; a proletár tömegek nevelésének és szervezésének hosszas munkája előtérbe nyomul; az illegális és a legális szervezet összekapcsolása különleges feladatokat ró a pártra; a liberálisok és az értelmiségi likvidátorok által diszkreditált forradalom tapasztalatainak népszerűsítése és ismertetése szükséges mind elméleti, mind gyakorlati célokból. De a párt taktikai irányvonala, amelynek a harci módszerekben és eszközökben figyelembe kell vennie az új feltételeket, változatlan marad. A forradalmi-szociáldemokrata taktika helyességét — mondja a konferencia egyik határozata — igazolták az 1905—1907. évi tömegharc tapasztalatai. Az, hogy a forradalom ebben az első hadjáratban vereséget szenvedett, nem azt mutatta meg, hogy helytelenek voltak a feladatok, „utópikusak" a közvetlen célok, hibásak az eszközök és a módszerek, hanem azt, hogy az erők nem voltak eléggé felkészülve, s a forradalmi válság nem volt elég mélyreható és széles, — elmélyítésén és kiszélesítésén pedig Sztolipin és társai a legdicséretesebb buzgalommal munkálkodnak! A liberálisok és a fejvesztett értelmiségiek a szabadságért vívott első valóban tömeges ütközet után csak hadd csüggedjenek és hajtogassák gyáván: ne menjetek oda, ahol egyszer már megvertek benneteket, ne lépjetek ismét erre a végzetes útra. Az öntudatos proletariátus így válaszol nekik: a történelem nagy háborúit, a forradalmak nagy feladatait csak az döntötte el, hogy az élenjáró osztályok nem egyszer és nem kétszer újra meg újra megismételték rohamukat, és okulva a vereségek tapasztalataiból, kivívták a győzelmet. A vert seregek jól tanulnak. Oroszország forradalmi osztályai vereséget szenvedtek az első hadjáratban, — de a forradalmi helyzet változatlanul fennáll. Új formák között és új úton — olykor sokkal lassabban, mint szeretnénk — ismét közeleg, ismét érlelődik a forradalmi válság. Szívós munkával elő kell készítenünk erre még nagyobb tömegeket, mégpedig ko-

molyabban, nagyobb és konkrétabb feladatokat véve figyelembe, és minél sikeresebben fogjuk teljesíteni ezt a feladatot, annál biztosabb lesz a győzelem az új harcban. Az orosz proletariátus büszke lehet rá, hogy 1905-ben a rabszolga-nemzet az ő vezetésével vált először a millióknak a cárizmust rohamozó seregévé, a forradalom hadseregévé. És ugyanez a proletariátus most már következetesen, szívósan, türelmesen tudja végezni munkáját, hogy még nagyobb forradalmi erőtől duzzadó új kádereket neveljen ki és készítsen elő.

A duma-szószék felhasználása, mint már mondtuk, elengedhetetlen alkateleme a nevelés és előkészítés e munkájának. A konferenciának a duma-frakcióról hozott határozata megmutatja pártunk számára azt az utat, amely — ha már történelmi példát keresünk — a legközelebb áll a német szociáldemokratáknak a szocialista-ellenes kivételes törvény idején szerzett tapasztalataihoz. Az illegális pártnak értenie kell ahhoz, meg kell tanulnia, hogy felhasználja a legális duma-frakciót, feladatai magaslatán álló pártszervezetet kell nevelnie a duma-frakcióból. A leghibásabb taktika, a helyzet feltételei által előírt következetes proletár munkától való legszomorúbb eltérés lenne, ha felvetnénk a frakció visszahívásának kérdését (a konferencián két „otzovista" vett részt, de nem vetették fel nyíltan ezt a kérdést), vagy lemondanánk a frakció hibáinak egyenes és nyílt bírálatáról, e hibák felsorolásáról a határozatban (a konferencián egyes küldöttek erre törekedtek). A határozat teljesen elismeri, hogy a frakciónak voltak olyan hibái is, amelyekért nemcsak ő felelős, és amelyek teljesen megegyeznek valamennyi pártszervezetünk elkerülhetetlen hibáival. De vannak más természetű hibák is — eltérések a párt *politikai irányvonalától*. Minthogy ezek az eltérések csakugyan előfordultak, s mivel ezeket olyan szervezet követte el, amely az egész párt nevében nyíltan beszél, a párt köteles volt világosan és pontosan megjelölni, miben álltak ezek az eltérések. A nyugat-európai szocialista pártok történetében nem egyszer volt rá eset, hogy a parlamenti frakciók és a párt közt nem volt normális a viszony; a latin országokban mind a mai napig gyakran az a helyzet,

hogy ez a viszony nem normális, s a frakciók nem tartoznak eléggé szorosan a párthoz. Nekünk rögtön más alapokra kell helyeznünk a szociáldemokrata parlamentarizmus megteremtésének ügyét Oroszországban, rögtön egybehangolt munkához kell látnunk ezen a területen — hogy minden szociáldemokrata képviselő valóban érezze, hogy a párt ott áll mögötte, zokon veszi hibáit, gondoskodik az általa járt út kiegyengetéséről, — hogy minden pártmunkás részt vegyen a párt általános dumabeli munkájában, tanuljon a frakció lépéseinek érdemleges marxista bírálatából, érezze, hogy köteles segíteni a frakciót, törekedjen arra, hogy a frakció speciális munkája alá legyen rendelve a párt egész propaganda- és agitációs munkájának.

A konferencia a legnagyobb pártszervezetek küldötteinek első mértékadó tanácskozása volt, amely megtárgyalta a szociáldemokrata duma-frakciónak egy egész ülésszak folyamán végzett munkáját. S a konferencia határozata világosan megmutatja, hogyan fogja pártunk megszervezni dumabeli munkáját, milyen szigorú igényekkel lép fel ezen a téren mind magával, mind a frakcióval szemben, milyen állhatatosan és következetesen akar munkálkodni a valóban szociáldemokrata parlamentarizmus kinevelésén.

A duma-frakcióhoz való viszony kérdésének taktikai és szervezeti oldala van. Ez utóbbi szempontból a duma-frakcióról hozott határozat ismét csupán egy részesetre alkalmazza a szervezeti politikának azokat az általános elveit, amelyeket a konferencia a szervezeti kérdéssel kapcsolatos irányelvekben leszögezett. A konferencia ezt a kérdést illetően két fő áramlatot állapított meg az OSzDMP-ben: az egyik áramlat az illegális pártszervezetre, a másik pedig — a likvidátorsággal többé-kevésbé rokon áramlat — a legális és félig legális szervezetekre helyezi a súlypontot. A mai helyzetet ugyanis, mint már rámutattunk, az jellemzi, hogy néhány pártmunkás, különösen értelmiségi, de részint munkás is, hátat fordít a pártnak. A likvidátor áramlat azt a kérdést veti fel, vajon a legjobb, legaktívabb elemek hagyják-e el a pártot és választják működési területül a legális szervezeteket, vagy pedig „az ingadozó értelmiségi és kispolgári elemek"? Mondanunk sem kell, hogy a konferencia a likvidátorságot

kategorikusan elutasítva és elítélve az utóbbi értelemben válaszolt. A párt igazi proletár elemei, az értelmiség elvileg leginkább következetes és igazán szociáldemokrata elemei hívek maradtak az OSzDMP-hez. Amikor amazok elhagyják a pártot, a párt megtisztul: a párt megszabadul a legkevésbé állhatatos, megbízhatatlan barátoktól, az „útitársaktól" (Mitläuferektől), akik mindig csak ideiglenesen csatlakoztak a proletariátushoz, akik a kispolgárság soraiból vagy a „deklasszálódott" elemek, azaz olyan emberek sorából toborzódtak, akiknek élete kizökkent a rendes kerékvágásból, akik otthagyták meghatározott osztályukat.

A párt szervezeti elvének ebből az értékeléséből magától értetődően következik a szervezeti politikának a konferencia által elfogadott irányvonala is. Az illegális pártszervezet megszilárdítása, pártsejtek szervezése minden munkaterületen, „minden iparvállalatnál — ha nem is nagyszámú — tisztán párttagokból álló munkásbizottságok" létesítése elsősorban, a vezető funkciók összpontosítása a szociáldemokrata mozgalom munkás-vezetőinek kezében — ezek az időszerű feladatok. És, magától értetődik, ezeknek a sejteknek és bizottságoknak az a feladatuk, hogy kihasználjanak minden félig legális és, a lehetőséghez mérten, minden legális szervezetet, tartsanak „szoros kapcsolatot a tömegekkel", irányítsák a munkát úgy, hogy a szociáldemokrácia reagáljon a tömegek minden problémájára. A párt minden sejtjének és munkásbizottságának „támaszpontul kell szolgálnia a tömegek közti agitációs, propaganda- és gyakorlati szervező munkában", vagyis okvetlenül oda kell mennie, ahova a tömeg, és igyekeznie kell minden lépésnél a szocializmus irányában befolyásolni a tömeg öntudatát, továbbá arra kell törekednie, hogy minden részletkérdést összekapcsoljon a proletariátus általános feladataival, hogy minden szervezeti kezdeményezés az *osztály*tömörülés ügyét szolgálja, hogy energiájával, eszmei befolyásával (s persze nem címeivel és rangjaival) kivívja a vezető szerepet valamennyi legális proletár szervezetben. Legyenek ezek a sejtek és bizottságok olykor igen kisszámúak inkább, de legyen meg köztük a párthagyomány és a párt-

szervezet kapcsolata, kösse össze őket egy meghatározott osztályprogram; és a két-három szociáldemokrata párttag ily módon nem fog majd feloldódni az alaktalan legális szervezetben, hanem minden helyzetben, minden körülmény között, az események bármilyen fordulata esetén érvényesíteni tudja saját *pártjának* irányvonalát, hatni tud környezetére az egész párt szellemében, s nem hagyja, hogy a környezet nyelje el őt.

Fel lehet oszlatni ilyen vagy olyan tömegszervezetet, lehet üldözni a legális szakszervezeteket, lehet rendőri gáncsoskodással meghiúsítani a munkások minden nyílt kezdeményezését az ellenforradalmi rendszer uralma idején, de a világon semmilyen erő sem tudja megakadályozni, hogy a munkások tömegei ne tömörüljenek egy kapitalista országban, Oroszország pedig már kapitalista országgá vált. Így vagy úgy, legálisan vagy félig legálisan, nyíltan vagy leplezetten, de a munkásosztály megtalálja magának a tömörülés ilyen vagy olyan csomópontjait, — az öntudatos szociáldemokrata párttagok mindenütt és mindig ott fognak haladni a tömegek élén, mindenütt és mindig tömörülni fognak, hogy a párt szellemében befolyásolják a tömegeket. És a szociáldemokrácia, amely a nyílt forradalomban bebizonyította, hogy osztálypárt, amely magával tudta ragadni a milliókat a sztrájkba is, az 1905-ös felkelésbe is, az 1906—1907-es választásokra is, most is meg tudja őrizni osztálypárt jellegét, most is a tömegek pártja s élcsapat marad, amely a legnehezebb időkben sem szakad el az egész hadseregtől, segítségére tud lenni abban, hogy átvészelje ezeket a nehéz időket, ismét tömörítse sorait, új és újabb harcosokat képezzen ki.

Hadd ujjongjanak és tomboljanak a feketeszázas bölények a dumában és a dumán kívül, a fővárosban és a vidéken, hadd dühöngjön a reakció — a bölcs Sztolipin úr egyetlen lépést sem tehet anélkül, hogy ne vinné közelebb a bukáshoz a kötéltáncot járó önkényuralmat, ne kötné ismét kibogozhatatlan csomóba a sok politikai képtelenséget és ostobaságot, ne taszítana új és friss erőket a proletariátus soraiba, a paraszti tömeg forradalmi elemeinek sorába. Az a párt, amely meg tudja szilárdítani sorait, hogy következetesen együtt dolgozzék a tömegekkel,

az élenjáró osztály pártja, amely meg tudja szervezni ennek az osztálynak az élcsapatát, amely úgy irányítja erőit, hogy szociáldemokrata szellemben befolyásolja a proletariátus életének minden megnyilvánulását, ez a párt, bármi történjen is, győzni fog.

„Szocial-Demokrat" 2. sz.
1909 január 28 (február 10).

„A SORON LEVŐ KÉRDÉSEKHEZ" CÍMŰ CIKKRŐL

Ezt a kitűnő cikket a „Rabocseje Znamjá"-nak — a Központi Iparvidék lapjának — 7. számából vettük át; a cikk válasz egy otzovistának ugyanazon lap 5. számában megjelent cikkére. Az otzovista cikkét mint vitacikket közölték azzal a fenntartással, hogy a „Rabocseje Znamja" szerkesztősége nem ért egyet a szerzővel. A 7. szám szóban forgó cikkéhez a szerkesztőség nem fűzött megjegyzést, ami nyilván azt jelenti, hogy a cikk a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

A „Proletarij"-ban mi már régen kategorikusan elítéltük az otzovizmust, és határozottan rámutattunk, hogy amennyiben az otzovizmus egyszerű hangulatból *irányzattá*, politikai rendszerré válik, annyiban le is tér a forradalmi marxizmus útjáról, s elvileg szakít a bolsevizmussal. De a bolsevikok moszkvai lapjának e cikke után el kell ismernünk, hogy mindeddig nem vetettük fel eléggé élesen az otzovizmus kérdését, lebecsültük azt a veszélyt, amely bolsevik frakciónk elvi következetességét az otzovizmus és a bolsevizmus egyesítésére törekvő emberek részéről fenyegeti. Megállapítjuk, hogy Moszkvics elvtárs, a fentebb közölt cikk szerzője, ugyanolyan élesen, ugyanolyan határozottan, ugyanúgy elvi síkon vetette fel a kérdést, ahogy mi vetettük fel az otzovistákkal folytatott magánvitákban: moszkvai lapunk, amely napról napra találkozik az otzovizmus eleven képviselőivel, s saját szemével látja a forradalmi szociáldemokrácia útjától napról napra jobban eltérő gyakorlati otzovista agitációt, kénytelen volt olyan élesen és kibékíthetetlen elvi szempontból felvetni a kérdést, ahogy nagyon

is jogosan felvetette. *Vagy* forradalmi marxizmus, vagyis Oroszországban: bolsevizmus, *vagy* otzovizmus, vagyis a bolsevizmus megtagadása, így vetette fel a kérdést a moszkvai elvtárs. Ezzel teljesen csatlakozott ahhoz a kérdésfeltevéshez, amelyet mi fogalmaztunk meg az általános pártkonferencia előtt az otzovista elvtársakkal folytatott előzetes vitáinkban.

Tudjuk, hogy vannak olyan bolsevik munkások, akik most rokonszenveznek az otzovizmussal, de az ő „otzovizmusuk" a legtöbb esetben nem egyéb, mint gyorsan tovatűnő *hangulat*, amelyet duma-frakciónk súlyos hibái táplálnak. És természetesen nem rájuk vonatkozik az, amit fentebb a cikk szerzője mond, és amit mi is mondunk. De amennyiben az otzovizmust elmélet rangjára emelik, amennyiben egész politikai rendszerré fejlesztik — márpedig ezt teszi az a kis csoport, amely az „igazi" forradalmiság képviselőjének képzeli magát —, annyiban engesztelhetetlen *eszmei háborút* kell folytatnunk ellene! Az átvett cikk szerzőjének tökéletesen igaza van, amikor azt mondja, hogy az otzovista érvelése a „Rabocseje Znamja" 5. számában (ezt a cikket mi a „Proletarij" 39. számában közöltük) és általában az otzovizmus *mint irányzat*: *visszájára fordított mensevizmus*, amilyen például a „munkáskongresszus" stb. hirdetése is. És még inkább igaza van, amikor azt mondja, hogy azok az *elvi* érvek, amelyeket egyes otzovisták irányzatuk igazolására felsorakoztatnak — saját politikai öntudatuktól függetlenül — objektíve azzal fenyegetnek, hogy az otzovisták rokonságba kerülnek az anarcho-szindikalistákkal vagy egyszerűen az anarchistákkal.

A moszkvai kérdésfeltevés szemmellátható módon megmutatta, mennyire rövidlátók politikailag — minden jószándékuk ellenére — azok a bolsevikok, akik nem akarják elismerni, hogy az otzovizmus *elvi* síkon fenyeget veszéllyel, akik itt *csak* „gyakorlati nézeteltéréseket" látnak, akik az otzovizmust „egészséges magnak", nem pedig elvi alapon álló baloldali likvidátorság csírájának tekintik. A moszkvai elvtárs cikkéből ezeknek a bolsevikoknak rá kell jönniük, hogy ha eszmeileg leplezik az otzovistákat vagy még eszmei baráti semlegességet is

tanúsítanak irányukban, akkor az otzovisták malmára hajtják a vizet, *az otzovisták hadifoglyaivá válnak*, ártanak a bolsevizmusnak.

Az otzovizmus *nem* bolsevizmus, hanem a bolsevizmus legrosszabb politikai karikatúrája, amilyet csak a legelkeseredettebb politikai ellenfele találhatott volna ki. Itt *teljes világosságra* van szükség. Szükségesnek tartjuk, hogy minden bolsevik, az utolsó körig bezárólag, teljesen tisztában legyen az otzovizmus igazi jelentőségével, teljesen eligazodjon, és feltegye magának a kérdést: vajon a „forradalmiság" és a „baloldaliság" örve alatt nem mondanak-e le annak a régi bolsevizmusnak a dicső hagyományairól, amely a forradalom előtti időszakban és a forradalom tüzében alakult ki.

Ebből a célból a „Proletarij" hasábjain vitát indítottunk ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban. Közöltünk *minden* anyagot, melyet hozzánk küldtek, és átvettük a többi lapból is mindazt, amit az oroszországi bolsevikok ezzel kapcsolatban írtak. Eddig *egyetlenegy* vitacikket *sem* utasítottunk el, és így fogunk eljárni ezután is. Sajnos az otzovista elvtársak és a velük rokonszenvező elvtársak eddig kevés anyagot küldtek lapunknak, és általában kitértek azelől, hogy nyíltan és teljesen kifejtsék a sajtóban elvi hitvallásukat, s jobbnak látták, ha csupán „négyszemközt" beszélgetnek. Felhívjuk az összes elvtársakat, mind az otzovistákat, mind az ortodox bolsevikokat, hogy a „Proletarij" hasábjain mondják el nézeteiket. Ha szükség lesz rá, külön brosúrában is kiadjuk a beküldött anyagokat. Az eszmei világosságra és következetességre különösen nagy szükségünk van a mai nehéz helyzetben.

A nézeteltérések elködösítését pedig hagyjuk az eszer urakra, hadd gratuláljanak maguknak az „egyetértés alkalmával" olyankor, amikor jogosan mondják róluk: azt kapsz náluk, amit kérsz — népi szocialista liberalizmustól kezdve egészen a bombás liberalizmusig mindent.

A mensevikek pedig csak férjenek össze eszmei síkon Cserevanyinnal és társaival. Csak vezessenek kettős könyvelést (a németek előtt megtagadták Cserevanyint, az orosz sajtóban pedig csókolóznak vele), éljenek együtt a forradalmi

marxizmus alapjainak eszmei likvidátoraival, kenjék el nézeteltéréseiket, olyan virtuozitásig tökéletesítve magukat ebben a munkában, mint a nézeteltérések egyszerű leragasztása (lásd „Golosz Szocial-Demokrata“, 10—11. sz.), ahol a mensevikek és Plehanov közötti nézeteltéréseket egyszerűen leragasztással „küszöbölték ki“[105].

Frakciónk ne féljen a belső elvi harctól, ha szükség van rá. Ebben a harcban még jobban meg fog erősödni. Annál is inkább *kötelesek vagyunk* tisztázni nézeteltéréseinket, mert áramlatunk ténylegesen egyre inkább magává a párttá válik. Fölhívjuk a bolsevik elvtársakat, hogy törekedjenek *eszmei* világosságra, és söpörjék félre az útból az összes zugpletykákat, bárhonnan erednek is. Rengeteg vállalkozó van arra, hogy az igen komoly, sarkalatos kérdésekkel kapcsolatos elvi harcot kicsinyes kötözködéssel helyettesítsék, ahogy a mensevikek tették a második kongresszus után. A bolsevikok között ilyeneknek nincs helyük. A bolsevik munkásoknak erélyesen szembe kell szállniuk az ilyen kísérletekkel, és követelniük kell: *eszmei világosságot, meghatározott nézeteket, elvi irányvonalat.* És csakis ilyen teljes eszmei határozottság esetén tud majd valamennyi bolsevik szervezetileg ugyanolyan egységesen, ugyanolyan egybeforrottan fellépni, ahogy frakciónk eddig is mindig fellépett.

„Proletarij“ 42. sz.
1909 február 12 (25).

A PROLETARIÁTUS HARCÁNAK CÉLJA FORRADALMUNKBAN

A fentebb közölt cikkben Martov elvtárs egy rendkívül fontos kérdést érint, vagy helyesebben a kérdések egész sorával foglalkozik, azzal kapcsolatban, hogy mi a proletariátus és a szociáldemokrácia harcának célja forradalmunkban. Foglalkozik azzal, hogy pártunkban milyen történelmi utat futottak be ezek a kérdések, s milyen a viszonyuk a marxizmus alapelveihez és a narodnyiksághoz, foglalkozik az ezzel kapcsolatban elhangzott nézetek minden árnyalatával, — foglalkozik a kérdés minden oldalával, és nem tisztázza egyiket sem. Hogy érdemben válaszolhassunk, rendszeresen ismertetnünk kell a kérdés minden oldalát.

I

Először is nézzük a történelmet: hogyan tárgyalta meg ezt a kérdést az orosz szociáldemokrácia. A kérdést 1905 elején vetették fel a bolsevikok és a mensevikek. Az előbbiek a következő „formulával" döntötték el: a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája (v. ö. „Vperjod"[106], 1905 április 12. 14. sz.)*. Az utóbbiak határozottan elvetették a győzelmes polgári forradalom osztálytartalmának ezt a meghatározását. A harmadik kongresszus (a bolsevikok kongresszusa) Londonban 1905 májusában és a mensevikek egyidejű konferenciája Genfben hivatalosan kifejezte a párt két részének nézeteit. A korszak szellemének megfelelően

* Lásd *Lenin* Művei. 8. köt. 1954. 291—300. old. — *Szerk.*

azonban a párt két részének határozatai nem azt az elméleti, általános kérdést vetették fel, hogy általában mi a harc célja, és mi a győzelmes forradalom osztálytartalma általában, hanem egy szűkebb kérdést, az ideiglenes forradalmi kormány kérdését. A bolsevikok határozata így szól: „... A demokratikus köztársaság Oroszországban csak győztes népi felkelés eredményeként valósítható meg, amelynek szerve az ideiglenes forradalmi kormány; ... az erőviszonyoktól és előre pontosan meg nem határozható más tényezőktől függően megengedhető, hogy pártunk meghatalmazottai részt vegyenek az ideiglenes forradalmi kormányban azért, hogy kíméletlen harcot folytassanak minden ellenforradalmi kísérlet ellen, és megvédjék a munkásosztály önálló érdekeit." A mensevikek határozata: „... A szociáldemokráciának nem kell célul kitűznie, hogy megragadja vagy megossza a hatalmat az ideiglenes kormányban, hanem a szélső forradalmi ellenzék pártjának kell maradnia."

Látható ebből, hogy maguk a bolsevikok a tisztán bolsevik kongresszuson hivatalos határozatukba *nem vesznek fel* semmi olyasmit, mint a proletariátus és a parasztság diktatúrájának „formulája", hanem *csak* arról beszélnek, hogy megengedhető az ideiglenes kormányban való részvétel, és hogy a proletariátus „vezető szerepre hivatott" (határozat a fegyveres felkelésről). „A proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának" „formuláját", amelyet a III. kongresszus előtt hirdettünk a bolsevik sajtóban, megismételtük e kongresszus után a „Két taktika"* című brosúrában, és az égvilágon senkinek sem jutott eszébe azzal vádolni a bolsevikokat, hogy kommentárjaik eltérnek határozataiktól. Senkinek sem jutott eszébe azt követelni, hogy a politikai harcot vívó tömegpárt határozatai szó szerint megegyezzenek a győztes forradalom osztálytartalma marxista meghatározásának formuláival.

Egy másik fontos következtetés ebből a történelmi visszapillantásból: 1905 tavaszán a párt mindkét része

---

* Lásd *Lenin* Művei. 9. köt. 1954. 1—133. old. — *Szerk.*

arra helyezte a vitás kérdés *súlypontját*, hogy a proletariátus és általában a forradalmi osztályok *meghódítsák-e a hatalmat*, s egyáltalán nem vizsgálták azt a kérdést, milyen lehet, illetve milyen legyen a viszony a hatalmat meghódító osztályok között. A mensevikek, mint láttuk, a hatalom meghódításának célját és a hatalom megosztásának célját egyaránt elvetik. A bolsevikok azt mondják, hogy „a proletariátus vezető szerepet hivatott betölteni a forradalomban" (határozat a fegyveres felkelésről), s hogy „megengedhető" a szociáldemokraták részvétele az ideiglenes kormányban, hogy „következetesen óvni kell a teljes szocialista forradalomra törekvő . . . szociáldemokrácia függetlenségét" (határozat az ideiglenes forradalmi kormányról), beszélnek továbbá a parasztok forradalmi mozgalmának „támogatásáról", arról, hogy a „parasztmozgalom forradalmi-demokratikus tartalmát meg kell tisztítani mindenféle reakciós salaktól", hogy „fejleszteni kell a parasztság forradalmi öntudatát és végig kell vinni demokratikus követeléseit" (határozat a parasztmozgalomhoz való viszonyról). Az 1905-ös bolsevik kongresszus határozataiban semmilyen más „formula" nincs a proletariátus és a parasztság viszonyáról.

Térjünk rá most azokra a határozattervezetekre, amelyeket a két frakció egy évvel később, a stockholmi kongresszus előtt dolgozott ki. Ezekről a tervezetekről különösen gyakran megfeledkeznek, vagy pedig figyelmen kívül hagyják őket a sajtóban, és különösen pártunkban, ami fölöttébb nagy kár, mert e tervezeteknek óriási jelentőségük van a szociáldemokrácia taktikai eszméinek történetében. Éppen ezek a határozattervezetek mutatják, hogy a párt két része milyen tanulságokat szűrt le az 1905 októberi és decemberi harc tapasztalataiból.

A bolsevikok így írnak a proletariátus osztályfeladatairól szóló határozattervezetben: „. . . a demokratikus forradalmat csak a proletariátus képes végigvinni, azzal a feltétellel, hogy mint a jelenkori társadalom egyetlen következetesen forradalmi osztálya magával vonja a parasztság tömegét, s politikailag tudatossá teszi a parasztságnak a földesúri földtulajdon és a feudális állam ellen vívott ösztönös harcát" (megismételve a londoni kong-

resszusra összeállított határozattervezetben, lásd „Proletarij“, 1907 március 4. 14. sz.*).

A „formula“ tehát, amelyet itt maguk a bolsevikok választottak maguknak, így hangzik: a proletariátus, amely *magával vonja* a parasztságot. A bolsevikok határozataiban semmilyen más formula nincs a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája eszméjének kifejezésére. Ezt a tényt nem hangsúlyozhatjuk elég erősen, mert ennek elfeledésén vagy elhallgatásán épül Martov elvtársnak az az egész kísérlete, hogy teljesen helytelen megvilágításba helyezze az 1908 decemberi konferencián elfogadott határozat jelentőségét.

A mensevikek saját határozattervezetükben (a „Partyijnije Izvesztyijá“-ból[107] átvéve és újra közölve Lenin „Beszámoló“-jában, 68—70. old.) azt tartják a proletariátus feladatának, hogy „a polgári forradalom hajtóereje legyen“ — jegyezzék meg: nem „vezérе“, nem „vezetője“, mint a bolsevik határozat mondja, hanem hajtóereje! — és a proletariátus feladatai között megemlítik, hogy „tömegnyomással támogassa a polgári demokráciának azokat az ellenzéki lépéseit, amelyek nem ellenkeznek programköveteléseinkkel, hozzájárulhatnak e követelések kivívásához, és kiinduló pontul szolgálhatnak a forradalom további előnyomulásához“.

A nézeteltérést tehát maga a bolsevik és a mensevik frakció erre a szembeállításra vezette vissza: a forradalom „vezére“ és „vezetője“, amely „magával vonja“ a parasztságot, *vagy pedig* a „forradalom hajtóereje“, amely „támogatja“ a polgári demokrácia ilyen vagy olyan lépéseit. Tegyük hozzá, hogy ezt a határozati javaslatot a mensevikek, akik a stockholmi kongresszuson győztek, *maguk visszavonták* a bolsevikok tiltakozása és követelése ellenére. Hogy miért tették ezt a mensevikek, erre a kérdésre is választ találhat az olvasó, ha elolvassa a következő sorokat a mensevikeknek ugyanabban a határozati javaslatában: „a proletariátus csak abban az esetben tudja célszerűen teljesíteni azt a feladatát, hogy a polgári forradalom hajtóereje legyen, ha saját sorait megszervezve

---

* Lásd *Lenin* Művei. 12. köt. 1954. 127. old. — *Szerk.*

harcával bevonja a forradalmi harcba a városi polgárság és a parasztság egyre újabb rétegeit, demokratizálja követeléseiket, szervezkedésre serkenti őket, és ezzel megteremti a forradalom győzelmének feltételeit."

Ez szemmelláthatólag felemás engedmény a bolsevikoknak, mert a proletariátus itt nemcsak mint hajtóerő, hanem legalább is részben mint vezető jelenik meg, mert hiszen „bevonja" és „serkenti" a parasztságot és a városi polgárság újabb rétegeit.

Továbbá. Az ideiglenes kormány tervezetének kérdésében a mensevik határozati javaslat a következőket mondja: „A szociáldemokráciának az országban megfigyelhető általános forradalmi fellendülés viszonyai között mindenütt elő kell mozdítania a munkásküldöttek szovjetjeinek megalakulását, rá kell vennie a forradalmi demokrácia más elemeit is ugyanilyen szervek alakítására, elő kell mozdítania, hogy mindezek a szervek a nép forradalmi harcának közös pártonkívüli szervezeteiben egyesüljenek, s ki kell tűznie eléjük a forradalomnak azokat az általános nemzeti feladatait, amelyeket a forradalom a proletariátus szempontjából most meg tud oldani és meg kell hogy oldjon" (u. o., 91. old.).

Ez az elfeledett mensevik határozattervezet világosan megmutatja, hogy a mensevikek az 1905. évi októberi—decemberi tapasztalatok hatására teljesen megzavarodtak, és átengedték hadállásaikat a bolsevikoknak. Csakugyan, vajon összeegyeztethető-e az idézett rész ugyanennek a tervezetnek a következő pontjaival: „a szociáldemokráciának a jelenlegi polgári forradalomban nem kell kitűznie azt a feladatot, hogy megragadja a hatalmat és a diktatúrát" (92. old.)? Ez az utóbbi tétel szigorúan elvi síkon és teljesen megismétli („a hatalom megosztására" való utalás kivételével) az 1905-ös határozatot. De kibékíthetetlen ellentétben van 1905 október—december tapasztalataival, amelyeket *maguk* a mensevikek abban *foglalnak össze*, hogy a proletariátusnak és *„a forradalmi demokrácia más elemeinek" összes szerveit egyesíteni kell* „a nép forradalmi harcának közös pártonkívüli szervezeteiben"! Mert ha a munkásküldöttek szovjetjei a forradalmi demokrácia *ugyanilyen* szerveivel „egyesülnek" a nép forradalmi har-

cának pártonkívüli szervezeteiben, akkor világos, hogy a proletariátus *kitűzi* feladatául „a hatalom megragadását és a diktatúrát", s *részt vesz* ebben a megragadásban. A határozat maga mondja, hogy a forradalom „legfőbb feladata": „a hatalom kiragadása a reakciós kormány kezéből". A mensevikek, bár félnek a szótól, idegenkednek „a hatalom megragadásától és a diktatúrától", s a legkategorikusabban elutasítják ezeket a borzalmas dolgokat, 1905 után mégis *kénytelenek voltak elismerni*, hogy a munkásküldöttek szovjetjeinek és a forradalmi demokrácia „ugyanilyen" szerveinek „egyesülése" elkerülhetetlenül következik a dolgok menetéből, és hogy ebből az *egyesülésből* létrejönnek „a nép forradalmi harcának *közös* pártonkívüli" (pontatlan; azt kellene mondani: pártonkívüli vagy pártközi) „szervezetei". Ez a *közös szervezet* éppen az ideiglenes forradalmi kormány! A mensevikek féltek a pontos és közvetlen meghatározástól, és inkább *körülírták* a dolgot. A lényegen ez mit sem változtat. „A nép forradalmi harcának szerve", amely „kiragadja az államhatalmat" a régi kormány kezéből, éppen az ideiglenes forradalmi kormány.

És míg a mensevikek kénytelenek voltak bizonytalanul és zavarosan ugyan, de mégis figyelembe venni 1905 október—decemberének tapasztalatait, addig a bolsevikok határozottan és világosan levonták következtetéseiket. Az ideiglenes kormányról szóló bolsevik határozattervezet így hangzik: „... ebben a nyílt harcban" (1905 végén) „a helyi lakosságnak azok az elemei, amelyek határozottan szembe tudnak szállni a régi hatalommal (csaknem kizárólag a proletariátus és a kispolgárság haladó rétegei), rákényszerültek olyan szervezetek létesítésére, amelyek ténylegesen az új forradalmi hatalom csírái voltak: a munkásküldöttek szovjetje Pétervárott, Moszkvában és más városokban, a katonaküldöttek szovjetje Vlagyivosztokban, Krasznojarszkban stb., a vasutasbizottságok Szibériában és a délvidéken, a parasztbizottságok Szarátov kormányzóságban, a városi forradalmi bizottságok Novorosszijszkban és más városokban, s végül a választott falusi szervek a Kaukázusban és a Balti határterületen" (92. old.). A kudarc oka az volt, hogy

ezek a szervek el voltak szigetelve és csak embrionális formában voltak meg — olvassuk tovább —, és a tervezetben az ideiglenes forradalmi kormányról mint „a győzelmes felkelés szervéről“ van szó. „A forradalom végigvitele céljából — folytatódik a határozati javaslat — a proletariátusra most az a sürgető feladat hárul, hogy a forradalmi demokráciával együtt előmozdítsa a felkelés egyesítését s a felkelés egyesítő szervének megteremtését egy ideiglenes forradalmi kormány formájában.“ Ezután csaknem szó szerint az 1905. évi III. kongresszus határozata következik.

A két frakciónak a stockholmi kongresszusra készített határozattervezeteiből idézett részek lehetővé teszik, hogy konkrét történelmi talajon vessük fel a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának kérdését. Aki egyenes és világos választ akar adni erre a kérdésre, annak számolnia kell 1905 végének tapasztalataival. Aki kitér ezeknek a tapasztalatoknak közvetlen vizsgálata elől, az nemcsak hogy az orosz marxista számára legértékesebb anyagot hagyja figyelmen kívül, hanem elkerülhetetlenül a formulák „félremagyarázására“, az elvi nézeteltérések lényegének „elkenésére“ és „leragasztására“ (Martov elvtárs találó kifejezésével élve) kárhoztatja magát, s a „diktatúra“ elméletének és gyakorlatának kérdéseiben szükségképpen olyan elvtelen botorkálásra kényszerül, amelyet a legjobban ez a formula fejez ki: a mozgalom — minden, a cél — semmi.

1905 végének tapasztalatai vitathatatlanul bebizonyították, hogy „az általános országos forradalmi fellendülés“ létrehozza „a nép forradalmi harcának“ sajátos „szervezeteit“ (a mensevik fogalmazás szerint; a bolsevik fogalmazás szerint: „az új forradalmi hatalom embrionális szerveit“). Ugyanilyen vitathatatlan az is, hogy az orosz polgári forradalom történetében ezeket a szerveket először is a proletariátus, másodszor „a forradalmi demokrácia más elemei“ hozták létre, s emellett elég egy pillantást vetnünk Oroszország és különösen Nagyoroszország lakosságának összetételére, s máris rögtön látjuk, hogy a parasztság az említett más elemek körében óriási túlsúlyban van. Végül nem kevésbé vitathatatlan e helyi szervek vagy szerveze-

tek egyesülésének történelmi tendenciája is. Ezekből a vitathatatlan tényekből pedig elkerülhetetlenül adódik az a következtetés, hogy a mai Oroszországban a győztes forradalom *nem lehet* más, mint a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája. Ez elől az elkerülhetetlen következtetés elől csupán „félremagyarázásokkal" és a nézeteltérések „leragasztásával" lehet kitérni! Ha nem ragadják ki a kérdés foszlányait, ha nem szakítják el mesterségesen és önkényesen a várost a falutól, egyik helységet a másiktól, ha nem cserélik fel az *osztályok* diktatúrájának kérdését egyik vagy másik *kormány* összetételének kérdésével, egyszóval, ha a kérdést valóban *egészében* vizsgálják, akkor 1905 tapasztalatainak konkrét példái alapján senki sem tudja megmutatni, hogyan lehetne a győztes forradalom nem a proletariátus és a parasztság diktatúrája.

De mielőtt tovább mennénk, végezzünk a szóban forgó „formula" pártbeli történetének kérdésével. Láttuk, hogy a két frakció hogyan fejtette ki konkrétan nézeteit 1905-ben és 1906-ban. 1907-ben, a londoni kongresszus előtt a mensevikek kidolgoztak egy határozattervezetet a polgári pártokhoz való viszonyról („Narodnaja Duma"[108], 1907. III. 24. 12. sz.), de magán a kongresszuson más tervezetet terjesztettek elő. Az első tervezetben arról van szó, hogy a proletariátus akcióit „kombinálni" kell más osztályok akcióival, a másodikban pedig arról, hogy más osztályok mozgalmát „fel kell használni" a proletariátus „céljaira", hogy a proletariátusnak „támogatnia kell" más osztályok bizonyos „ellenzéki és forradalmi lépéseit", s hogy a szociáldemokráciának „bizonyos meghatározott esetekben" „egyezségre" kell lépnie a liberális és a demokratikus osztályokkal.

A bolsevik tervezetben éppúgy, mint a londoni kongresszus által elfogadott határozatban, arról van szó, hogy a szociáldemokráciának rá kell szorítania őket (a narodnyik vagy trudovik pártokat, „amelyek többé-kevésbé megközelítően kifejezik a paraszti és a városi kispolgárság nagy tömegeinek érdekeit és álláspontját") arra, hogy „a feketeszázasok és a kadetok ellen a szociáldemokraták oldalára álljanak", szó van benne továbbá „az ebből folyó

közös akciókról", amelyek „csakis azt a célt szolgálhatják, hogy közös támadást indítsunk". A kongresszus határozatába a bolsevikok tervezetétől eltérően az egyik lengyel kezdeményezésére még betoldották ezeket a szavakat: „a demokratikus forradalom végigviteléért vívott harcban". Itt is a legvilágosabban igazolódott a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának eszméje, mert hiszen ez a diktatúra éppen ezeknek „a forradalmat *végig vitt* vagy végig vivő" osztályoknak a „közös akciója"!

II

Elég egy futó pillantást vetnünk a proletariátus és a parasztság diktatúrájának kérdésével kapcsolatban a pártban kialakult vélemények történetére, hogy meglássuk, mennyire maga ellen beszélt Martov elvtárs, amikor félremagyarázást és cél nélküli mozgalmat emlegetett. Csakugyan, e kérdés történetéből az a következtetés adódik, hogy először is a bolsevikok maguk *egyetlenegyszer sem* vették be határozattervezeteikbe vagy határozataikba ezt a kifejezést vagy „formulát": a proletariátus és a parasztság diktatúrája. És ennek ellenére mindeddig *senkinek sem jutott eszébe* tagadni, hogy az 1905—1907-es évek *valamennyi* bolsevik tervezete és határozata *teljes egészében* a proletariátus és a parasztság diktatúrájának eszméjére épül. Nevetséges tagadni ezt. Aki ezt tagadja, az éppenséggel félremagyaráz, beleköt a szavakba, és ezzel az üres kötekedéssel elpalástolja a kérdés *lényegét*. A proletariátus, *„maga mellé állítva"* a parasztság tömegeit — mondta Lenin a „Két taktiká"-ban („12 év", 445. old.)*; a proletariátus, amely *„magával vonja"* a parasztság tömegeit — mondja a bolsevikok 1906-os határozattervezete; a proletariátus és a parasztság „közös akciói" „a demokratikus forradalom végigviteléért vívott harcban" — mondja a londoni kongresszus határozata. Vajon nem nyilvánvaló-e, hogy mindezeknek a

* Lásd *Lenin* Művei. 9. köt. 1954. 91. old. — *Szerk.*

fogalmazásoknak ugyanaz a gondolatuk? hogy ez a gondolat éppen a proletariátus *és* a parasztság diktatúráját fejezi ki? hogy az a „formula", amely szerint a proletariátus a parasztságra *támaszkodik, teljes egészében* a proletariátus és a parasztság diktatúrájának keretei között *marad?*

Martov elvtárs majd megszakad igyekezetében, hogy megcáfolja ezt az utóbbi tényt. Az *„és"* miatt kezdődik a vita. Semmi „és", az „és" formuláját elvetették — kiáltja Martov elvtárs —, ne merjék most beiktatni ezt az „és"-t a Központi Lap aláírás nélküli cikkeibe! Elkésett, elkésett, kedves Martov elvtárs: az *egész* forradalmi időszak *valamennyi* bolsevik lapjával szemben kellene ilyen igényt támasztania, mert mindezek a lapok mindig a proletariátus és a parasztság diktatúrájáról beszéltek, mégpedig olyan határozatok alapján, amelyek *egyetlen „és"*-t sem tartalmaztak. Martov elvtárs elvesztette az „és" miatt általa indított elvi kampányt, és nemcsak azért vesztette el, mert letelt az elévülés ideje, hanem azért is, mert logika őfelsége következetesen elvezeti a szerencsétlen „és"-hez: „maga mellé állítás" *és* „magával vonás" is, *és* „közös akciók" is, *és* „támaszkodás" is, *és* „segítségével" is (ez az utóbbi kifejezés a lengyel szociáldemokraták VI. kongresszusának határozatában szerepel[109]).

De hiszen a bolsevikok vitatták a „támaszkodás"-t — folytatja elvi vitáját Martov elvtárs. Igen, vitatták, de nem azért, mert ezzel elvetették a proletariátus és a parasztság diktatúráját, hanem azért, mert nyelvünkben ez a „formula" nem valami szerencsés. Támaszkodni rendszerint a gyengébb szokott az erősebbre. A lengyel formula — „a proletariátus a parasztság *segítségével*" — szó szerinti megismétlése a bolsevikok számára teljesen elfogadható, bár talán még jobb lenne azt mondani: „a proletariátus, amely magával vonja". Lehet vitatkozni mindezekkel a formulákkal kapcsolatban, de egyszerűen nevetséges volna, ha *ilyen* vitatkozásból „elvi vitát" kovácsolnának. Aki tagadja, mint Martov szeretné, hogy a „támaszkodás" beletartozik a *közös* akció fogalmába, az éppen hogy félremagyarázza a dolgokat. Aki azt mondja —

mint a Martov elvtárs által idézett Dan, Akszelrod és Szemjonov —, hogy amikor „a parasztságra támaszkodó proletariátus“ ragadja meg a hatalmat, akkor *„egyedül* a proletariátus“ ragadja meg azt, az nevetésre ingerli az olvasót. Ha azt mondjuk: a Cserevanyinra, Prokopovicsra és társaikra *támaszkodó* Martov és Potreszov likvidálták a proletariátus hegemóniájának eszméjét a forradalomban, elhiszi-e nekünk valaki is, hogy Martov és Potreszov *egyedül*, Cserevanyin, Prokopovics és társaik *nélkül* likvidálták ezt az eszmét?

Nem, elvtársak, a Központi Lapban folyó vitát nem szabad félremagyarázásba fullasztani. Nem lehet effajta eszközökkel kitérni annak a legfontosabb és kétségtelen ténynek az elismerése elől, amely abban áll, hogy az OSzDMP többsége, a lengyeleket és a bolsevikokat beleértve, feltétlenül azt vallja: 1) hogy a proletariátusnak vezető szerepe, vezér-szerepe van a forradalomban; 2) hogy a harc célja az, hogy a proletariátus más forradalmi osztályok segítségével kivívja a hatalmat; 3) hogy ezeknek a „segítőtársaknak“ a sorában az első, ha nem az egyetlen a parasztság. Aki vitát akar indítani a kérdés lényegével kapcsolatban, annak e három tétel közül legalább egyet vitatnia kell. Martov elvtárs egyiket sem vizsgálta meg érdemben. Martov elvtárs elfelejtette megmondani az olvasónak, hogy a mensevikek *mind* a három tételt illetőleg olyan állásponton vannak, amelyet a párt *elvetett*, hogy *a párt által elvetett tévelygések* közé éppen a mensevizmus és csakis a mensevizmus tartozik! A mensevikek politikája a forradalomban éppen cél nélküli mozgalom volt, s ezért olyan mozgalom, amely a kadet párt ingadozásaitól *függ*, s éppen azért volt ilyen, mert a mensevikek nem tudták, kell-e a proletariátusnak vezér-szerepre törekednie? kell-e törekednie a hatalom kivívására? kell-e számítania ebben valamely meghatározott osztály segítségére? Ha a szociáldemokraták nem tudják ezt, politikájuk múlhatatlanul és elkerülhetetlenül tévelygésre, hibákra, elvtelenségre, a liberálisoktól való függésre van ítélve.

A konferencia nem temette el „a proletariátus és a parasztság diktatúráját“, és nem tett olyan nyilatkozatot, amelynek alapján ki kellene vonni a párt szóhasználatá-

ból, hanem ellenkezőleg, *megerősítette*, *újabb lépést tett* teljesebb elismerése felé. A londoni kongresszus elismerte: 1) a proletariátusnak mint „a polgári demokratikus forradalom vezérének“ szerepét és 2) a proletariátus és a parasztság „közös akcióit“, amelyek „csak a közös támadás céljait szolgálják“, valamint „a forradalom végigvitelével“ kapcsolatos akciókat is. Ezek után csak azt kellett elismerni, hogy a jelenlegi forradalomban a harc célja az, hogy a proletariátus és a parasztság kivívja a hatalmat. Ezt elismerte a konferencia ebben a formulában: „a hatalom kivívása a parasztságra támaszkodó proletariátus által.“

Amikor ezt mondjuk, egyáltalán nem akarjuk tagadni vagy elpalástolni a bolsevikok és a lengyelek közti nézeteltéréseket. A lengyel szociáldemokratáknak minden lehetőségük megvan rá, hogy ezeket a nézeteltéréseket kifejtsék mind orosz nyelvű külön kiadványaikban, mind a bolsevik lapok hasábjain, mind a Központi Lapban. És a lengyel szociáldemokraták már kezdenek is élni ezzel a lehetőséggel. Ha Martov elvtárs eléri azt a célt, amelyre törekszik, nevezetesen azt, hogy a lengyel szociáldemokraták bekapcsolódjanak vitánkba, akkor mindenki meg fogja látni, hogy teljesen egyetértünk a Lengyel Szociáldemokráciával a mensevikekkel szemben minden lényeges kérdésben, meg fogják látni, hogy csak részletekben van köztünk véleménykülönbség.

III

Áttérve Trockijra, akit Martov elvtárs rákényszerített, hogy részt vegyen abban az általa kezdeményezett vitában, amelyben csupán kívül állók vesznek részt, melyben részt vesz mindenki, kivéve az, aki tulajdonképpen vitázik, meg kell mondanunk, hogy itt egyáltalán nem áll módunkban részletesen megvizsgálni Trockij nézeteit. Ez külön nagy cikket igényelne. Martov elvtárs érinti Trockij téves nézeteit, idézi ezeknek a nézeteknek a töredékeit, s ezzel egész sor félreértést ültet el az olvasókban, mivel az idézet-töredékek nem megvilágítják, hanem csak összezavarják a dolgot. Trockijnak az a fő hibája, hogy figyelmen

kívül hagyja a forradalom polgári jellegét, s nincs világos elképzelése arról, hogyan történik az átmenet erről a forradalomról a szocialista forradalomra. Ebből a fő hibából következnek azok a részletkérdésekkel kapcsolatos hibák, amelyeket Martov elvtárs *megismétel*, mikor rokonszenvvel és helyesléssel felsorakoztat néhány idézetet. Hogy megszüntessük azt a zavart, amelyet Martov elvtárs teremtett cikkével, legalábbis megmutatjuk, mennyire helytelenek Trockij ama nézetei, amelyek Martov elvtárs helyeslését érdemelték ki. A proletariátus és a parasztság koalíciója „feltételezi, hogy vagy az egyik meglevő polgári párt vonja befolyása alá a parasztságot, vagy a parasztság teremt önálló, hatalmas pártot". Ez nyilvánvalóan helytelen mind általános elméleti szempontból, mind az orosz forradalom tapasztalatai szempontjából. Az osztályok „koalíciója" *korántsem* feltételezi ilyen vagy olyan hatalmas párt fennállását, sem azt, hogy általában pártok legyenek. Itt összekeverik az osztályok kérdését a pártok kérdésével. Az említett osztályok „koalíciója" *korántsem* feltételezi *sem* azt, hogy az egyik meglevő polgári párt befolyása alá vonja a parasztságot, *sem* azt, hogy a parasztság hatalmas önálló pártot alakítson! Elméletileg ez világosan kitűnik abból, hogy, először, a parasztság különösen nehezen szervezhető pártba, másodszor, paraszti pártok alakítása a polgári forradalomban különösen nehéz és hosszadalmas folyamat, úgyhogy „hatalmas önálló" párt például csak a forradalom befejezésének idejére jöhet létre. Az orosz forradalom tapasztalataiból az is világosan látható, hogy a proletariátus és a parasztság „koalíciója" a legkülönbözőbb formákban *tízszer és százszor* is megvalósult a parasztság mindennemű „hatalmas önálló pártja" nélkül. Ez a koalíció valósult meg, amikor például a munkásküldöttek szovjetje és a katonaküldöttek szovjetje, vagy a vasutas sztrájkbizottság, vagy a parasztküldöttek stb. „közös akciókat" szerveztek. Az effajta szervezetek mind főleg *pártonkívüliek* voltak, és ennek ellenére az *osztályok* „koalíciója" kétségtelenül megvolt ezeknek a szervezeteknek minden közös akciójában. A parasztpárt ezzel egyidejűleg keletkezőben, születőben, kialakulóban volt — az 1905-ös „Parasztszövetség" vagy

az 1906-os „trudovik csoport“ formájában — és az *osztályok* koalíciója e párt növekedésének, fejlődésének, önrendelkezésének *arányában* vett fel különböző formákat, kezdve a határozatlan és formába nem öntött politikai egyezségektől egészen a pontosan meghatározott és világos formába öntött politikai egyezményekig. Például az első duma szétkergetése után a következő *három*, felkelésre szólító felhívást bocsátották ki: 1) „A hadsereghez és a hajóhadhoz“; 2) „Oroszország parasztságához“; 3) „Az egész néphez“. Az első felhívást a szociáldemokrata dumafrakció és a „trudovik csoport“ bizottsága írta alá. Megvolt-e ebben a „közös akcióban“ *a két osztály koalíciója?* Természetesen megvolt. Aki ezt tagadja, az éppen hogy szavakon lovagol, vagy pedig az „osztálykoalíció“ tág tudományos fogalmát szűk jogi, hogy úgy mondjam csaknem nótáriusi fogalommá változtatja. Továbbá, tagadhatják-e azt, hogy ez a felkelésre szólító közös *felhívás*, amelyet a munkásosztály és a parasztság dumaképviselői írtak alá, közös *akciókkal* járt együtt a két osztályhoz tartozók részleges helyi felkeléseiben? Tagadhatják-e azt, hogy a közös felkelésre kiadott közös felhívás és a helyi és részleges felkelésekben való közös részvétel alapján kötelességünk levonni azt a következtetést, hogy a két osztálynak közösen kell megalakítania az ideiglenes forradalmi kormányt is? Ha ezt tagadnák, szavakon lovagolnának, s a „kormány“ fogalmát kizárólag egy befejezett, hivatalos formába öntött jelenség fogalmára redukálnák, elfeledkezve arról, hogy a befejezettség és a kialakult forma a befejezetlenségből és a formátlanságból származik.

Továbbá, a felkelésre szólító második felhívást az OSzDMP *Központi Bizottsága* (mensevik Központi Bizottsága!), az eszer párt Központi Bizottsága, az Országos Parasztszövetség, az Országos Vasutasszakszervezet, s a Tanítók Országos Szakszervezete írta alá a trudovik csoport bizottságán és a szociáldemokrata frakción kívül, a felkelésre szólító harmadik felhíváson pedig rajta van a Lengyel Szocialista Párt és a Bund aláírása plusz valamenynyi előbb említett aláírás a három szakszervezeté kivételével.

Ugyan mi ez, ha nem a pártok és pártonkívüli szervezetek formába öntött politikai koalíciója! Íme „a proletariátus és a parasztság diktatúrája“, amelyet *kihirdettünk* fenyegetésül a cárizmusnak, felhívásul az egész népnek, de amelyet még nem valósítottunk meg! És manapság aligha sok olyan szociáldemokrata akad, aki egyetértene a mensevik „*Szocial-Demokrat*“[110] 1906. évi 6. számával, amely a következőket írta ezekről a felhívásokról: „Az említett esetben pártunk a többi forradalmi párttal és csoporttal nem politikai blokkot alkotott, hanem harci egyezséget kötött, amelyet mi mindig célszerűnek és szükségesnek tartottunk“ (vesd össze „*Proletarij*“, 1906 augusztus 21. 1. sz., és 1906 november 23. 8. sz.*). A harci egyezményt nem lehet szembeállítani a politikai blokkal, mert a harci egyezmény beletartozik az utóbbi fogalomba. A politikai blokk a különféle történelmi időpontokban hol felkelésre vonatkozó „harci egyezménnyel“, hol „a feketeszázasok és a kadetok elleni közös akciókra“ vonatkozó parlamenti egyezménnyel stb. valósul meg. A proletariátus és a parasztság diktatúrájának eszméje a forradalom során gyakorlatilag ezer meg ezer formában fejeződött ki, kezdve az adófizetés megtagadására és a bankbetétek visszavételére szólító felhívás aláírásával (1905 december), vagy a felkelésre szólító felhívások aláírásával (1906 július), egészen a II. és a III. dumában rendezett szavazásokig 1907-ben és 1908-ban.

Ugyancsak helytelen Trockij második kijelentése is, amelyet Martov elvtárs idéz. Nem igaz, hogy „csak az a kérdés, ki ad tartalmat a kormánypolitikának, ki tömörít a kormányban egynemű többséget“ stb. Különösen helytelen ez, amikor Martov elvtárs érvül hozza fel a proletariátus és a parasztság diktatúrája ellen. Trockij ebben a gondolatmenetben maga tételezi fel „a demokratikus lakosság képviselőinek részvételét“ a „munkáskormányban“, vagyis a proletariátus *és* a parasztság képviselőiből álló kormányt tételez fel. Hogy milyen feltételekkel vehet részt a proletariátus a forradalom kormá-

* Lásd *Lenin* Művei. 11. köt. 1954. 138—155. és 307—320. old. — *Szerk.*

nyában, ez külön kérdés, és könnyen meglehet, hogy a bolsevikok ebben a kérdésben nemcsak Trockijjal, hanem a lengyel szociáldemokratákkal sem értenek egyet. De a forradalmi osztályok diktatúrájának kérdése semmiképp sem vezethető vissza arra a kérdésre, kié lesz a „többség" ebben vagy abban a forradalmi kormányban, vagy hogy milyen feltételekkel vehet részt a szociáldemokrácia ebben vagy abban a kormányban.

Végül, a leghelytelenebb Trockij harmadik nézete, amelyet Martov elvtárs mint „helytállót" idéz: „még ha (a parasztság) nem is tudatosabban teszi ezt („csatlakozik a munkásdemokrácia rendszeréhez"), mint ahogy rendszerint a polgári rendszerhez csatlakozik." A proletariátus sem nem számíthat a parasztság öntudatlanságára és előítéleteire, mint ahogy a polgári rendszer urai számítanak és támaszkodnak rájuk, sem azt nem feltételezheti, hogy a forradalmi időszakban a parasztság akár csak annyira is öntudatlan és passzív marad, mint általában. Az orosz forradalom történetének tényei azt mutatják, hogy a fellendülésnek mindjárt az első hulláma, 1905 végén, rögtön olyan politikai szervezetbe hajtotta a parasztságot (Országos Parasztszövetség), amely kétségtelenül egy külön parasztpárt csírája volt. Az I. és a II. dumában — jóllehet az ellenforradalom lekaszabolta a haladó parasztok első nemzedékét — a parasztság, ezúttal első ízben országos méretekben, az országos választásokon, megalapozza a „trudovik csoportot", egy külön parasztpárt kétségtelen csíráját. Ezekben a csírákban és hajtásokban sok állhatatlan, határozatlan, ingatag elem van, ez kétségtelen, de ha a forradalom kezdete ilyen politikai csoportosulásokat hozott létre, akkor egyáltalán nem kétséges, hogy a „végig" vitt forradalom, vagy helyesebben a fejlődésnek olyan magas fokára emelkedett forradalom, mint amilyen a forradalmi diktatúra, még határozottabb formával bíró és még erősebb forradalmi parasztpártot fog létrehozni. Ha másképp gondolkoznánk, azt is feltételezhetnénk, hogy a felnőtt embernek egyes lényeges szervei megmaradhatnak nagyság, forma, s fejlettségi fok tekintetében olyannak, mint a gyermekkorban.

Mindenesetre Martov elvtársnak az a következtetése,

hogy a konferencia éppen Trockijjal értett egyet a hatalomért vívott harc során a proletariátus és a parasztság közt fennálló viszony kérdésében, meglepően ellentmond a tényeknek, s ez a következtetés már igazán kísérlet arra, hogy a *szavakból* „szopja“ azt, amit a konferencián egyáltalán nem tárgyaltak, nem idéztek, s amire nem is gondoltak.

IV

Martov elvtárs Kautskyval foglalkozva megint annyi helytelen állítást sűrít össze néhány szóban, hogy az érdemleges válasz kedvéért okvetlenül csaknem mindent elejétől kezdve kell elmondanunk az olvasónak.

Egyáltalán nem igaz, hogy „sokan, köztük Lenin is Kautsky «Távlatok» című cikkéhez írt előszavában*, határozottan tagadták forradalmunk polgári jellegét“, és ugyancsak nem igaz, hogy Kautsky szerint „az orosz forradalom nem polgári forradalom“. Egészen másképp áll a helyzet.

Plehanov kérdéseket intézett a nemzetközi szociáldemokrácia sok képviselőjéhez; az első kérdése az volt, milyen az orosz forradalom „*általános jellege*“, a második pedig az, hogy „milyen magatartást tanúsítson a szociáldemokrata párt a polgári demokrácia iránt, amely a maga módján harcol a politikai szabadságért“. A kérdések e megfogalmazásában Plehanov elvtárs máris kétszer vétett a marxizmus ellen: az első hiba — a forradalom „általános jellegének“, vagyis *társadalmi-gazdasági tartalmának* összekeverése a forradalom hajtóerőinek kérdésével. A marxisták nem keverhetik össze ezeket a kérdéseket, de még csak azt sem tehetik, hogy a második kérdésre *közvetlenül*, minden külön konkrét elemzés nélkül az első kérdésre adott válasz alapján feleljenek. A második hiba az, hogy összekeveri a parasztságnak forradalmunkban betöltött szerepe kérdését általában a polgári demokrácia szerepével. A valóságban mind a parasztok, mind a liberálisok beletartoznak a „polgári demokrácia“ tudományos fogal-

---

* Lásd *Lenin* Művei. 11. köt. 1954. 419—425. old. — *Szerk.*

mába, de elengedhetetlen, hogy a proletariátus a „polgári demokrácia“ e két válfaját lényegesen eltérően ítélje meg.

Kautsky rögtön észrevette Plehanov elvtárs hibáit, és válaszában *ki is javította őket*. Ami a forradalom társadalmi-gazdasági tartalmát illeti, Kautsky nemcsak hogy nem akarta tagadni polgári jellegét, hanem ellenkezőleg, határozottan elismerte ezt a jelleget. Idézzük tehát a már említett „Távlatok“-ból Kautsky erre vonatkozó nyilatkozatait, amelyeket Martov elvtárs merőben helytelenül fejt ki:

„A mostani forradalom (Oroszországban) a falun csak arra vezethet, hogy a föld-magántulajdon alapján létrejön a jómódú parasztság, és ezzel ugyanolyan mezsgyét von a proletariátus és a jómódú falusi lakosság közt, amilyen Nyugat-Európában már megvan. Ezért nem képzelhető el, hogy a mostani orosz forradalom máris a szocialista termelési mód megteremtésére vezessen, még ha ideiglenesen a szociáldemokratákat juttatná is kormányra“ (az N. Lenin szerkesztésében megjelent fordítás, 31. old.).

Lenin előszavában éppen erre a helyre utal, amikor ezt mondja (u. o. 6. old.): „Mondanunk sem kell, hogy Kautsky *teljesen* egyetért *valamennyi* orosz szociáldemokratának azokkal az alaptételeivel, amelyek szerint a parasztmozgalom *nem szocialista jellegű* mozgalom, a kisüzemi paraszti termelésből nem jöhet létre a szocializmus stb. (N. Lenin kiemelései az előszóban).“

L. Martovnak az az állítása, hogy Lenin határozottan tagadta forradalmunk polgári jellegét, határozottan ellenkezik az igazsággal. Lenin éppen az ellenkezőjét mondja. Kautsky határozottan elismerte, hogy forradalmunk a forradalom társadalmi-gazdasági tartalma értelmében általános jellegét tekintve polgári forradalom.

Plehanov „első kérdésére“ — írta ugyanott Kautsky — „úgy vélem, nem lehet egyszerűen az egyik vagy a másik értelemben válaszolni. A polgári forradalmak ideje, vagyis azoknak a forradalmaknak az ideje, amelyeknek a burzsoázia volt a hajtóereje, elmúlt, elmúlt Oroszország számára is... A burzsoázia nem tartozik a jelenlegi oroszországi forradalmi mozgalom hajtóerői közé, és ennyiben ez a mozgalom nem nevezhető polgári mozgalomnak“ (29. old.).

Az olvasó látja, hogy Kautsky itt egészen világosan meghatározza, miről van szó, — egészen világosan beszél polgári forradalomról *nem* a társadalmi-gazdasági tartalom értelmében, *hanem* olyan forradalom értelmében, „amelynek hajtóereje a burzsoázia".

Továbbá. Plehanov második hibáját Kautsky úgy javította ki, hogy világosan és határozottan elhatárolta a „liberális" és a paraszti polgári demokráciát. Kautsky elismerte, hogy „az ipari proletariátus és a parasztság érdekközösségében rejlik az orosz szociáldemokrácia forradalmi ereje", hogy „a parasztok nélkül most nem arathatunk Oroszországban győzelmet" (31. old.). Figyelemre méltó — az „*és*"-nek azzal az érdektelen kérdésével kapcsolatban, amely kitölti Martov elvtárs elvi vitáját —, hogy Kautsky ugyanabban a cikkében, vagyis 1906-ban *egy oldalon* használja a „*támaszkodni*" kifejezést is („melyik osztályra támaszkodhat az orosz proletariátus?") és ezt a kifejezést is: „*a proletariátus más osztályokkal kötött szövetségének* a forradalmi harcban elsősorban a gazdasági érdekközösségen kell alapulnia" (30. old.).

Nem fogja-e Martov elvtárs szemére vetni Kautskynak, hogy 1906-ban, előre látva az OSzDMP 1908 decemberi konferenciáját, céljául tűzte ki, hogy „félrevezesse az olvasókat", „elkenje és leragassza" a bolsevikok és a lengyel szociáldemokraták közti nézeteltéréseket, „félremagyarázzon" stb.?

Megjegyezzük, hogy amikor Kautsky védelmébe veszi a proletariátus és a parasztság szövetségének eszméjét az orosz polgári forradalomban, lényegében semmiféle „új" eszmét nem mond, hanem teljes mértékben Marx és Engels nyomdokain jár. Marx így írt 1848-ban a „Neue Rheinische Zeitung"-ban[111]: „A nagyburzsoázia — az 1848 március 18 utáni német burzsoáziáról van szó —, amely kezdettől fogva forradalomellenes volt, a néptől, vagyis a munkásoktól és a demokratikus polgárságtól való félelmében véd- és dacszövetséget kötött a reakcióval" (lásd Marx művei Mehring-féle kiadásának harmadik kötetét; oroszul egyelőre csak két kötet jelent meg). „Az 1848-as német forradalom — írta Marx 1848 július 29-én — csak paródiája az 1789-es francia forradalomnak... Az 1789-es francia

burzsoázia egy pillanatra sem hagyta cserben szövetségeseit, a parasztokat... Az 1848-as német burzsoázia minden lelkiismeretfurdalás nélkül elárulja a parasztságot..."

Marx a *polgári* forradalomhoz való viszonyt illetőleg világosan szembeállítja itt a reakcióval szövetkezett ellenforradalmi burzsoáziát a munkásosztállyal plusz a demokratikus polgársággal, vagyis főleg a parasztsággal. És ne higgyék, hogy ennek a nézetnek az a magyarázata, hogy Marx szocialista világnézete akkoriban még nem alakult ki végérvényesen. 44 évvel később, 1892-ben Engels a következőket írta „A történelmi materializmusról" című cikkében („Neue Zeit", XI, I. köt.; oroszul — „A történelmi materializmus" című gyűjteményben): „... mind a három nagy polgári forradalomban" (a XVI. századi reformáció és parasztháború Németországban, a XVII. századi angol forradalom és a XVIII. századi francia forradalom) „a parasztok azok, akik a harcoló sereget szolgáltatják... Csakis a parasztságnak" (yeomanry-nek — az angol forradalomban) „és a városok plebejus elemeinek beavatkozása tette lehetővé, hogy a harcot végigküzdjék a végső döntésig, s I. Károlyt a vérpadra küldjék"[112].

Az orosz polgári forradalomnak tehát csak az a sajátossága, hogy a proletariátus, amely mint városi plebejus elem a XVI., a XVII. és a XVIII. században a második helyen volt, a XX. században az első helyre nyomul.

V

Befejezésül még a következőket. Martov elvtárs rendkívül fontos kérdést érintett, amely megérdemli, hogy a párt Központi Lapjának hasábjain alaposan megvitassuk. De ezt a kérdést nem lehet csupán „érinteni", hanem érdemben kell megvizsgálni, nemcsak Marx és Engels tanítására támaszkodva, hanem az 1905—1907-es orosz forradalom tapasztalataira is.

Csak mosolyt kelt az a gondolat, amely szerint a proletariátus és a parasztság forradalmi diktatúrája annak következménye, hogy a szociáldemokraták nem tudnak szabadulni a narodnyikság bűvköréből. Az így okoskodó

kvázi-marxistáknak elsősorban Kautskyt, Marxot és Engelst kellene azzal vádolniuk, hogy a narodnyikság bűvkörébe estek. A döntő győzelmet valamennyi nagy polgári forradalomban csak a proletariátus (a többé vagy kevésbé fejlett proletariátus) vívhatta ki a parasztsággal szövetségben, és ugyanez az oroszországi polgári forradalom győzelmének is a feltétele. Az 1905—1907-es évek tapasztalatai az események *minden* nagyobb fordulatával *gyakorlatilag* megerősítették ezt az igazságot, mert a valóságban az összes döntő megmozdulások, mind a „harci", mind a parlamenti megmozdulások, éppen a proletariátus és a parasztság „közös akciói" voltak.

Pártunk szilárdan kitart azon az álásponton, hogy a proletariátus szerepe a polgári demokratikus forradalomban a *vezér szerepe*, hogy a forradalom végigviteléhez elengedhetetlenül szükségesek a proletariátus és a parasztság *közös akciói*, hogy nem lehet győzelmet aratni, ha a forradalmi osztályok *nem hódítják meg a politikai hatalmat*. Ezeknek az igazságoknak a tagadása a szociáldemokratákat elkerülhetetlenül tévelygésre, „cél nélküli mozgalomra", esetről esetre kötött elvtelen egyezségek hirdetésére kárhoztatja, ez pedig a valóságban azt jelenti, hogy a kadetok bűvkörébe kerülnek, azaz, hogy a munkásosztály a liberális-monarchista, ellenforradalmi burzsoáziától függ.

„Szocial-Demokrat" 3. és 4. sz.
1909 március 9 (22) és 21 (április 3).
Aláírás: N. Lenin.

A NÉMET SZOCIÁLDEMOKRATA MUNKÁSPÁRT VEZETŐSÉGÉHEZ [118]

„A szervezeti kérdés az orosz szociáldemokráciában" című cikk, amely a „Vorwärts" 79. számában (I. Beilage, d. 3. IV. 1909)* jelent meg, arra késztet bennünket, hogy erélyesen tiltakozzunk a Német Szociáldemokrata Munkáspárt Vezetőségénél. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottsága nevében, amely megbízott bennünket a külföldi ügyek intézésével, arra kérjük a német szociáldemokrata párt Vezetőségét, hogy figyelmesen vizsgálja meg a kialakult, tűrhetetlenül abnormális helyzetet. A német szociáldemokrácia központi lapja makacsul nem hajlandó tudomást venni arról a hivatalos bejelentésünkről, hogy a Központi Bizottságnak külföldön külön képviselete van, és nem közli azt a régen elküldött nyilatkozatot, amelyben közöltük ennek a szervnek a megalakulását és címét. Ezzel szemben a „Vorwärts" helyt ad „egy elvtárs" tollából eredő közleménynek, s ebben ismertet egy *hivatalos* párteseményt, nevezetesen az OSzDMP konferenciáját, anélkül, hogy *közölné* a konferencia által a szervezeti kérdésről hozott határozatok (két határozat) *hivatalos szövegét*. A „Vorwärts"-ben megjelent levél, minthogy nem idézi a hivatalos párthatározatokat, teljesen ferde képet ad az orosz szociáldemokraták vitáiról és nézeteltéréseiről; sőt, ez a levél nem más, mint leplezett frakciós polémia a konferencia határozatai ellen. A polémiának ez a fajtája különösen alkalmas arra, hogy elmérgesítse az OSzDMP frakciói között az amúgy is egészségtelen viszonyt. A polémiának ez a fajtája különösen

* — „Előre" (I. melléklet, 1909. IV. 3). — *Szerk.*

bosszantó és felháborító, egyszersmind pedig megnehezíti, hogy a német elvtársak előtt tisztázzuk a pártunkban kialakult valóságos helyzetet és nézeteltéréseket.

Az OSzDMP Központi Bizottságának Külföldi Irodája ezért arra kéri a német szociáldemokrata párt Vezetőségét, vizsgálja meg, hogyan világítja meg a „Vorwärts" az orosz nézeteltéréseket, és milyen cikkeket közöl a „Vorwärts" az orosz ügyekről, továbbá azt, hogy a „Vorwärts" miért nem közli az OSzDMP Központi Bizottságának hivatalos közleményeit és az OSzDMP párthatározatainak hivatalos szövegét.

Az OSzDMP Központi Bizottságának Külföldi Irodája arra kéri a Vezetőséget, hozzon határozatot arra vonatkozólag, hogy megjelenhetnek-e a „Vorwärts"-ben az orosz szociáldemokraták pártéletéről szóló közlemények a Központi Bizottság hivatalos tájékoztató közleményeinek és a párthatározatok hivatalos szövegének közlése nélkül.

A Központi Bizottság Külföldi Irodája a dolog lényegét illetőleg szükségesnek tartja, hogy az igazságnak a szóban forgó cikkben hemzsegő számtalan meghamisítása közül legalább a három *fő* valótlanságra mutasson rá, mert ha az *összes* pontatlanságot fel akarnánk sorolni, egész brosúrát kellene írnunk.

1) A konferenciának a szervezeti kérdésről hozott első határozata megállapítja, hogy az OSzDMP-ben a szervezeti politika sarkalatos kérdései tekintetében *két* áramlat van. A párt ebben a határozatban elítéli azt az áramlatot, amelyet mint „likvidátor" áramlatot jellemez, vagyis amely ténylegesen a mostani OSzDMP megszüntetésére irányul. Ezt a határozatot nemcsak valamennyi bolsevik és a lengyel szociáldemokrácia valamennyi tagja szavazta meg, hanem a Bund két küldötte is az összesen három bundista küldött közül.

2) A jelenlegi helyzet megítélésével foglalkozó határozat, amelyet a bolsevikok javasoltak és a párt elfogadott, mindjárt az elején rámutat arra, hogy a régi feudális önkényuralom bomlófélben van, s további lépést tesz a burzsoá monarchiává való átalakulás útján. A mensevikek nem terjesztettek elő határozati javaslatot, de a szóban forgó javaslat ellen szavaztak, holott csak egyetlen módosító

indítványt nyújtottak be, azt, hogy a burzsoá szót plutokrata szóval helyettesítsük.

3) Az ukrán szociáldemokrácia képviselői nem szólaltak fel és nem is szólalhattak fel a mensevikek mellett, mert Ukrajnának nem volt képviselője a konferencián. Ami pedig azt illeti, hogy a Lengyel Szocialista Párt egyetértett a mensevikekkel, meg kell jegyeznünk, hogy a Lengyel Szocialista Párt nem vett részt és nem is vehetett részt a konferencián, mert nem tartozik az OSzDMP kebelébe. A mensevikeknek azt a javaslatát, hogy az OSzDMP egyesüljön ezzel a párttal, a konferencia elvetette olyan formában, hogy a javaslat elhangzása után vita nélkül áttért a soron következő ügyekre.

A megírás ideje: legkorábban 1909 március 23 (április 5).

Először e kötet orosz nyelvű kiadásában jelent meg.

A BOLSEVIZMUS KARIKATÚRÁJA

A „Proletarij" 42. számában nagyjából már kifejtettük véleményünket az „otzovizmusról" és az „ultimatizmusról"*. A pétervári otzovisták fentebb közölt határozati javaslatával kapcsolatban, amely az OSzDMP decemberi konferenciáját megelőző küldöttválasztások idején a platformjuk volt (és amelyet *sajnos* csak a konferencia *után* kapott meg a „Proletarij" szerkesztősége), sok tekintetben kénytelenek vagyunk megismételni, amit az említett cikkben már elmondtunk.

Ebben a határozati javaslatban csak úgy hemzsegnek a helytelen, nem marxista gondolatok; a határozati javaslatnak szinte minden pontja igazolja, hogy szerzői éretlen gondolkodásúak vagy elfelejtették a szociáldemokrácia ábécéjét is. Első pont: „... a forradalom első szakasza véget ért..." Mit jelent ez? Azt, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés egyik szakasza ért véget? Valószínűleg nem. A határozat szerzői arra gondolnak, hogy a tömegek közvetlen forradalmi harcának szakasza zárult le. Ezt kell feltételeznünk, ha nem akarunk valami egészen ostoba gondolatot tulajdonítani az otzovistáknak. Ha pedig így van, akkor ezzel elismerik, hogy jelenleg nincsenek meg a tömegek közvetlen forradalmi harcának feltételei. Ezt viszont kénytelenek elismerni, mert a helyzet rákényszeríti őket, de képtelenek *átgondolni* az ebből adódó következtetéseket, sehogy sem tudnak zöldágra vergődni... „Oroszország ... újabb forradalmi fellendülés felé tart ..."

* Lásd ebben a kötetben 361—364. old. — *Szerk.*

Úgy van! Még csak *tart* a fellendülés *felé*, vagyis még nincs fellendülés, — így értendő ez a logika és a nyelvtan szabályai szerint! Csakhogy kiderül, hogy ezt a még be nem következett fellendülést „éles összeütközés jellemzi" stb. Ez nyilvánvalóan sületlenség: a jelent az otzovisták nem tudják jellemezni. A jövőt viszont, amely „felé tartunk", „jellemzik" — annak leplezésére, hogy nem értik a jelent. Például, az isten tudja, honnan, de egyszer csak előkerül az „elszegényedett városi kispolgárság"; a rá való hivatkozást nem támasztják alá még az elemzés árnyékával sem; hogy az elkövetkező fellendülést miért „jellemzi" az elszegényedett városi kispolgárok éles összeütközése — sehonnan sem derül ki; nem tudni, miért kellett éppen most bevenni az elszegényedett városi kispolgárságot; a lumpenproletárokra ugyanis *hol* az éles összeütközések a jellemzők, *hol* pedig az, hogy meglepően ingatagok és harcképtelenek. Az otzovisták gondolatmenetében teljes a zűrzavar, s ezért nem lep meg bennünket, hogy az OSzDMP konferenciáján a *két* otzovistán kívül *csak két bundista* szavazott az „elszegényedett városi kispolgárság" szavak beszúrására! Ragyogóan igazolódott az a véleményünk, hogy az otzovizmus visszájára fordított opportunizmus.

Kivel kerülnek éles összeütközésbe? „A nagyburzsoázia és a feudális földbirtokosok uralkodó blokkjával." Hát nem az önkényuralommal? Az otzovisták nem tudják megkülönböztetni az említett két osztály közt lavírozó abszolutizmust ennek a két osztálynak a közvetlen uralmától, s ebből képtelenség sül ki, az önkényuralom elleni harc nyomtalanul eltűnik.

„... Rejtve folyik az erők megszervezése..." Rejtve csak olyan munka folyhat és szokott is folyni, mint a tapasztalatok leszűrése, az újabb tanulságok megemésztése, az erőgyűjtés, — de rejtve *szervezni* az erőket még a legteljesebb illegalitás esetén sem lehet. 1901—1903-ban az erők szervezése illegálisan folyt, de nem rejtve. Az otzovisták bemagolt szófoszlányokat szajkóznak, s ráadásul még meg is hamisítják őket.

Második pont: „Ennek az összeütközésnek a megoldása, minthogy Oroszországban erősen fejlett osztályellentétek vannak, forradalom formájában fog végbe-

menni..." Oroszországban kevésbé fejlettek az osztályellentétek, mint Európában, ahol nincs olyan feladat, mint az önkényuralom elleni harc. Az otzovisták nem veszik észre, hogy miközben nézeteik elmélyítésére törekszenek, mennyire közelednek ellenlábasaikhoz — az opportunistákhoz.

„... forradalom formájában fog végbemenni, amely fegyveres felkelésre vezet..."

A harc *céljáról* még semmit sem jelentettek ki világosan, s az önkényuralom fejlődésének jelenlegi szakaszáról sem szóltak semmit — de nagysietve beszélnek a harc *eszközéről*, hogy „forradalmároknak" kiálthassák ki magukat. Ez gyerekesség, kedves elvtársak, mert ez ismét azt mutatja, hogy *betanulták* néhány jóhangzású szófoszlányt, *anélkül*, hogy *értenék* a jelentésüket. A forradalmi szociáldemokraták 1897-ben, 1901-ben és 1905-ben más-más álláspontra helyezkedtek a felkelés kérdésében; csak 1905 január 9-e után tűzték napirendre, noha Oroszország 1897-ben is, 1901-ben is kétségkívül „forradalmi fellendülés felé tartott", „éles összeütközés" és „forradalom" felé tartott. Nem elég bemagolni a jelszavakat, gondolkodni is kell rajta, hogy mikor lehet kitűzni őket. Amíg a „fellendülés" nem következett be, amíg a szó szoros és közvetlen értelmében vett „forradalom" nem vált jelenné (az otzovisták meg mindegyre *jövő időben* beszélnek róla: „forradalom formájában *fog végbemenni*"), — addig az otzovisták az *egyik* harci eszköz jelszavának kiadásával karikatúráivá válnak a forradalmi szociáldemokratáknak. A konferencia határozata érlelődő forradalmi válságról és a harc céljáról beszél (a hatalom kivívása a forradalmi osztályok által), s ennél *többet most* nem lehet és nem is kell mondanunk.

Hogy kerültek ide a titokzatos „municipális reformok" mégpedig mint „radikális reformok" — annak csak allah a megmondhatója. Úgy látszik, maguk az otzovisták sem tudják, mit jelent ez.

Harmadik pont: „ezért a szociáldemokráciának mint következetesen forradalmi pártnak előtérbe kell helyeznie a dumán kívüli harcot..."

S még akadnak olyan rövidlátó emberek (az „ulti-

matisták“), akik azt hiszik, hogy az otzovisták és köztünk felmerült nézeteltérések csak gyakorlati jellegűek, csupán a közös taktika megvalósítására szolgáló eszközök és módszerek eltérő értékeléséből származnak! 1907 nyarán a III. duma bojkottjával kapcsolatos nézeteltérésekről még elmondható, hogy csupán gyakorlati nézeteltérések voltak, a bojkott híveinek hibájáról elmondható, hogy csupán az összes bolsevikok közös taktikájának megvalósítására szolgáló eszközöket választották meg hibásan. 1909-ben nevetséges ilyesmit mondani. Az otzovisták és az ultimatisták hibája a marxizmustól való elvi eltéréssé fajult. Gondolják csak el: *„ezért“*, vagyis azért, mert fellendülés „felé tartunk“, és mert az összeütközés „forradalom formájában fog végbemenni“, „ezért“ a dumán kívüli harc kerül előtérbe! Hiszen ezek értelmetlenül összehordott szavak, elvtársak, amelyek mögött hallatlan gondolati zűrzavar rejlik! Hiszen önök még egy árva szót sem szóltak határozatukban a dumáról, s máris kisütötték a végkövetkeztetést: „ezért“ — „dumán kívüli harc“! Azért, mert nem vagyunk tisztában a duma jelentőségével, és nem értjük azokat a feladatokat, amelyek a fellendülés érlelődésének idején állnak a párt előtt, meghirdetjük a dumán kívüli harcot — ilyen zagyvaságra vezet az otzovisták okoskodása. Megismételték egy olyan korszak általuk meg nem értett bolsevik érveléseinek kiragadott részleteit, amikor a dumán kívüli harc nemcsak jelszó volt, hanem a *tömegek* valóban *harcoltak is*, — holott „a forradalom első szakasza“ szerintük is „lezárult“, vagyis elismerik, hogy ideiglenesen nincsenek meg a közvetlen tömegharc feltételei.

Bemagolták azt a helyes tételt, hogy a dumabeli munkát alá kell rendelni a dumán kívüli munkásmozgalom érdekeinek és irányának, és a betanult tétel *foszlányait* szajkózzák rosszkor és a felismerhetetlenségig meghamisított formában.

Az otzovisták ahelyett, hogy hangsúlyoznák, hogy a dumában végzett munkán kívül már most is maximális erőt kell fordítani a tömegszervezés és a tömegagitáció következetes, hosszadalmas, rengeteg türelmet és kitartást követelő dumán kívüli munkájára, a szociálforradal-

márokkal egyetemben „forradalmi“ lármát csapnak „a dumán kívüli harc“, az előnyomulás stb. körül.

„Jelenleg nincs lehetőség közvetlen aktív cselekvésre“ — mondják az otzovisták a határozat végén (1. pont) —, az elején pedig *meghirdetik* a dumán kívüli harcot. Mi ez, ha nem a bolsevizmus karikatúrája?

„... És a forradalomnak a teljes győzelemig való vitelére szolgáló munkát...“ Előbb néhány gondolatfoszlány a harc eszközeiről, és csak azután a célról! „...s ebből a célból a proletariátus és a nagy paraszttömegek megszervezését...“ Ez, elvtársak, frázis olyankor, amikor mindenekelőtt és az „előtérben“ a félig lerombolt pártszervezetek megszilárdításáról és helyreállításáról van szó.

Negyedik pont — az „otzovizmus“ egyik gyöngyszeme — „A párt a szervező és agitációs munkának csak azokat a formáit alkalmazhatja, amelyek nem homályosítják el és nem gyengítik a forradalmi harcot...“

Ez aztán a „gyakorlati“ kérdésfelvetés a „gyakorlatias“ ultimatisták véleménye szerint! Az otzovisták 1909-ben *kénytelenek* elvi igazolást *keresni*, s ez a keresgélés múlhatatlanul mocsárba viszi őket. „A munkának csak azokat a formáit, amelyek nem homályosítják el...“ — ezekkel a szavakkal félreérthetetlenül a szociáldemokraták dumabeli munkájára és a féllegális és legális szervezetek felhasználására céloznak. Tehát vannak a munkának olyan „formái“, amelyek elhomályosítanak, és vannak olyanok, amelyek nem homályosítanak el. Hogy a gondolkodni nem tudó halandóknak ne kelljen megterhelniük az agyukat, összeállítjuk a „munka formáinak“ listáját, és kihúzzuk belőle azokat, amelyek „elhomályosítanak“ — s ez lesz az igazi forradalmi taktika!!

Például a legális irodalom, kedves elvtársak? Elhomályosít-e a „szervező és agitációs munkának ez a formája“, vagy nem homályosít el? A sztolipini rendszerben természetesen „elhomályosít“! Tehát ki kell küszöbölni — ez sül ki az otzovisták okoskodásából, akik nem tudják megmondani, milyen *feltételekkel* használhatja fel a forradalmi szociáldemokrácia *a legkülönbözőbb formákat*, s ezért zagyvaságot beszélnek. „A pártnak különös figyelmet

kell fordítania arra, hogy felhasználja és megszilárdítsa az illegális, félig legális és, a lehetőséghez képest, a legális szervezeteket, s létrehozzon ilyen szervezeteket, amelyek a párt támaszpontjaiul szolgálhatnak" — így szól a konferencia határozata, melyet a bolsevikok terjesztettek elő és fogadtattak el. *Ez* a határozat úgy különbözik az otzovizmustól, mint az ég a földtől. „Csak *azokat a formákat*, amelyek nem homályosítják el..." — ez üres frázis, forradalmiság helyett „óbégatás". A párt illegális „munkásbizottságainak" megalakítása „a félig legális és, a lehetőséghez képest, a legális szervezetek" *felhasználására* — ez a forradalmi szociáldemokraták taktikája, akik számolnak azzal, hogy a jelenlegi helyzet „a szervező és agitációs munkának" milyen formáit írja elő, akik meg tudják mutatni a legkülönbözőbb „formákban" folyó valóban szociáldemokrata munka *módjait.*

Vesszen a legális szociáldemokrata irodalom, — ez üres frázis, amely megvalósíthatatlan, és *ezért csak az opportunistáknak kedvez*, akik nagyon jól tudják, hogy megvalósíthatatlan. Nem könnyű feladat elhatárolni azokat a párttag szociáldemokratákat, akik készek felelni a párt előtt legális írásaikért, a pártonkívüli irodalmi kalandoroktól, nem könnyű, de teljesíthető feladat, amely megadja a munka tényleges irányát azoknak, akik együtt akarnak dolgozni a párttal. Vesszen a legális dumafrakció, vesszenek a legális szervezetek — ez üres frázis, amely *csak az opportunistáknak kedvez*, akik nagyon örülnének, ha megszabadulnának a párt ellenőrzésétől. Munkálkodjunk és egyre munkálkodjunk ezen az ellenőrzésen, a legális szervezetek „felhasználásán", a szociáldemokraták minden hibájának és téves taktikájának *kijavításán* — ez a párt feladata, s ezt fogjuk tenni mi és mindazok, akik végre akarják hajtani a konferencia határozatait.

...A negyedik pont vége: „erélyesen harcolva az ellenforradalmi burzsoáziának az önkényuralommal való mindennemű egyezkedése ellen."

Juj! Az otzovisták feltétlenül *rosszkor* ismételgetik a bolsevik irodalom gondolatfoszlányait. Elvégre meg kell nézni előbb, elvtársak, hogy mi mire jó. Az első és a

második duma idején a kormány még csak tapogatózva kereste a *kiegyezés* útjait, a kadetok pedig úgy hirdették a népnek a kiegyezést, mint „harci“ jelszót (amely még a szociáldemokrata mensevikeket is megtévesztette). *Akkor* az *egyezkedés* elleni erélyes harc valóban aktuális jelszó, időszerű feladat, a csalás leleplezése volt. Ma viszont a cárizmus már megtalálta a kiegyezés útjait, sőt már ki is egyezett azokkal az osztályokkal, amelyeket ugyancsak az otzovisták „blokknak“ neveztek, s most már senkit sem lehet becsapni a III. dumában megvalósított kiegyezést illetőleg. Ha most helyezik az agitáció középpontjába „a *mindennemű egyezkedés* elleni erélyes harcot“, akkor a bolsevizmus karikatúráját rajzolják meg.

Ötödik pont: „Állami Dumánk nem tekinthető a politikai szabadság keretei között és a proletariátus osztályharcának némi szabadsága mellett működő parlamentnek, a duma csupán a cárizmus és a nagyburzsoázia kiegyezése...“ Itt két hiba van. Nem lehet azt mondani: *nem* parlament, *hanem* kiegyezés, mert hiszen a világon igen sok parlament nem egyéb, mint a burzsoázia (a fejlődés ilyen vagy olyan magas fokára emelkedett burzsoázia) kiegyezése a középkor különféle maradványaival. Harcolnunk kellett és harcoltunk is azellen, hogy Oroszország első parlamentje feketeszázas-októbrista parlament legyen, de ha erőfeszítéseink ellenére ez már ténnyé vált, ha a történelem ilyen szakaszt kényszerített ránk, akkor gyerekes dolog volna, ha kurtán-furcsán puszta jajveszékeléssel, puszta szavalással akarnánk elhessegetni a kellemetlen valóságot. A másik hiba: a határozat szerzőinek gondolatmenetéből az következik, hogy ha van „bizonyos szabadság“, akkor a duma „parlament“, ha pedig nincs, akkor „hamisítás“. Ez vulgáris demokrata nézet, amely méltó egy kadethoz, de nem egy marxistához. A III. duma idején sokkal kevesebb szabadság van, mint a II. duma idején, de a III. duma *kevésbé* fiktív parlament, mert *helyesebben fejezi ki* a jelenleg uralkodó osztályok és az államhatalom tényleges kölcsönös viszonyát. Amíg a cár és a feudális földbirtokosok kezében van a hatalom, a burzsoá Oroszországban szó sem lehet semmiféle más parlamentről. A kadetok megtehetik, hogy elpalástolják

a meztelen igazságot, de nem tehetik meg a szociáldemokraták.

A hatodik pont kivételesen helyes. De ez éppen az a kivétel, amely erősíti a szabályt, mert... mert ebben a pontban az otzovisták nem a saját gondolataikat fejtik ki, hanem az antiotzovistákét, akik a konferencia határozatait megszavazták.

Következtetések. (a) pont: „... A duma mint... kiegyezés... és az ellenforradalom eszköze..." Helyes!... „csupán erősíti az önkényuralmat..." Ez a „csupán" viszont nem helyes. Az önkényuralomnak a duma megszervezésével sikerült meghosszabbítania az életét, de ez nem erősíti, hanem tovább *bomlasztja*. A duma olyan „fedezék", amely felér némely „felfedéssel", mert első ízben mutatja meg nyíltan ezernyi kérdésben, hogy a cárizmus az ellenforradalmi rétegektől függ, első ízben mutatja be en grand* Romanov és Puriskevics, a cárizmus és az „Orosz Nép Szövetsége", az önkényuralom és a Dubrovin—Iliodorusz—Polovnyev-félék immanens szövetségét.

Kétségtelen, hogy a duma szentesíti a cárizmus bűntetteit, de ez a szentesítés meghatározott osztályok, meghatározott osztályérdekek nevében történik, és a szociáldemokráciának éppen az a feladata, hogy a duma szószékéről rávilágítson az osztályharcnak ezekre a tanulságos igazságaira.

„... A III. Állami Duma nyolchavi tevékenysége megmutatta, hogy a szociáldemokrácia nem tudja a dumát felhasználni..."

Ez a veleje az otzovizmusnak, s „ultimatistáink" csak leplezik az otzovizmus hibáját, amikor összezavarják a dolgot azzal a nevetséges kibúvóval, hogy ha már annyi erőt pazaroltunk a frakció létrehozására, nem szabad ilyen könnyen visszahívnunk!

A kérdés egyenes választ követel, és a kibúvók itt nem segítenek: azt bizonyította-e be a nyolchónapi tevékenység, hogy lehetséges, vagy hogy lehetetlen a duma szószékének felhasználása? Az otzovisták válasza helytelen.

---

* — nagyban. — *Szerk.*

Bár a párt óriási nehézségekbe ütközött a frakcióval *kapcsolatban* kifejtett munkájában, ez a munka kétségkívül *bebizonyította*, hogy *fel lehet használni* a duma szószékét. Akit letörnek a nehézségek és a hibák, az kishitű, az a türelmes, következetes, szívós proletármunkát intellektuel „óbégatással“ cseréli fel. Más európai szocialista pártoknak sokkal nagyobb nehézségekkel kellett megbirkózniuk a parlamenti tevékenység kezdetén, sokkal több hibát is követtek el eközben, de nem tértek ki a feladat elől, hanem le tudták küzdeni a nehézségeket, és ki tudták javítani a hibákat.

(b) „... frakciónk ... makacsul opportunista taktikát folytatott, nem lehetett és nem is lehet a forradalmi proletariátus szilárd és következetes képviselője ...“

A legnagyobb igazságokat is el lehet sekélyesíteni, otzovista elvtársak, a legnagyobb feladatokat is *frázisba* lehet fullasztani, s önök ezt teszik. Frázisba fullasztották az opportunizmus elleni harcot, s ezzel csak az opportunisták malmára hajtják a vizet. Frakciónk követett el hibákat és most sem mentes a hibáktól, de éppen a munkájából leszűrt tapasztalatok bizonyították be, hogy „lehetett és lehet“ a proletariátus szilárd és következetes képviselője — *lehetett és lehet*, ha mi, a párt, irányítjuk, segítünk neki, legjobb erőinket állítjuk az élére, ellátjuk útmutatásokkal, kidolgozzuk a beszédek vázlatait, megmagyarázzuk neki, mennyire ártalmasak és veszedelmesek annak a kispolgári értelmiségnek a tanácsai, amely *mindig és az egész világon mindenütt*, s nem csak Oroszországban, a legkönnyebben tud bejutni a különféle parlamentkörüli intézményekbe.

Legyen hát bátorságuk, elvtársak, elismerni, hogy még korántsem tettünk eleget a frakció munkájának *tényleges* irányítása, a frakció *gyakorlati* segítése végett. Legyen bátorságuk elismerni, hogy tízszer ennyit *tudunk* elérni ezen az úton, ha meg tudjuk szilárdítani szervezeteinket, ha tömöríteni tudjuk pártunkat, ha szorosabbra tudjuk fűzni a párt kapcsolatait a tömegekkel, ha a proletariátus széles rétegeit állandóan befolyásoló pártszerveket tudunk teremteni. Erre irányulnak erőfeszítéseink, s erre kell irányulniuk mindazok erőfeszí-

téseinek, akik tettekkel akarnak harcolni az opportunizmus ellen, nem pedig csak a szájukkal.

Az otzovisták a frakció opportunizmusa elleni harcot frázisba fullasztották, mert bemagoltak néhány szót, anélkül, hogy megértették volna az opportunizmus anarchista és szociáldemokrata bírálata közti különbséget. Nézzük az anarchistákat: kipécéznek minden egyes hibát, minden szociáldemokrata parlamenti képviselőt, egyre azt kiabálják, hogy *még* Bebel is mondott ekkor meg ekkor egy csaknem hazafias szellemű beszédet, ekkor meg ekkor helytelen álláspontra helyezkedett az agrárprogram kérdésében stb. stb. Való igaz, hogy még Bebel is követett el opportunista hibákat parlamenti szereplése során. De mi következik ebből? Az anarchista szerint az, hogy az összes munkásképviselőket vissza kell hívni. Az anarchisták azért szidják a szociáldemokrata parlamenti képviselőket, hogy szakítsanak velük; szidják őket, s közben nem hajlandók a proletárpárt kialakításán, a proletár politika kidolgozásán, proletár parlamenti képviselők kinevelésén munkálkodni. S frázisaik miatt gyakorlatilag az opportunizmus leghívebb szekértolóivá, visszájára fordított opportunistákká válnak.

A szociáldemokrata más következtetést von le a hibákból. Azt a következtetést vonja le, hogy *még* Bebel sem válhatott volna Bebellé, ha a párt nem munkálkodott volna huzamosan a valóban szociáldemokrata képviselet megteremtésén. Ne mondjanak nekünk olyasmiket, hogy „a mi frakciónknak nincsenek Bebeljei". Bebelnek nem születik az ember, hanem azzá kell válnia. A Bebelek nem teremnek készen, miként Minerva kipattant Jupiter fejéből; a Bebeleket a párt és a munkásosztály alakítja ki. Aki azt mondja, hogy nekünk nincs Bebelünk, az nem ismeri a német párt történetét, az nem tudja, hogy volt idő — a kivételes törvény idején —, amikor August Bebel követett el opportunista hibákat, és a párt javította ki ezeket a hibákat, a párt irányította Bebelt*.

* Ezzel a tanulságos történettel és azzal, hogyan ítélte el *a történelem* a mi otzovizmusunkkal rokon német áramlatokat, remélhetőleg külön cikkben foglalkozhatunk majd.

(c) „ha a szociáldemokrata frakció továbbra is részt vesz az Állami Dumában... ezzel csak árthat a proletariátusnak... csak ronthatja a szociáldemokrácia tekintélyét és befolyását..." Ahhoz, hogy megmagyarázzuk, hogyan „csap át a mennyiség minőségbe" ezekben a mértéket nem ismerő túlzásokban, hogyan *sarjad ki* a mértéket nem ismerő túlzásból (az otzovista elvtársak akaratától és tudatától függetlenül) az anarchista frázis, elég, ha az 1909-es költségvetési vitára, Belouszov beszédére utalunk. Ha önök szerint az *ilyen* felszólalások „ártanak", és nem bizonyítják azt, hogy a duma szószékét fel lehet és fel is kell használni, akkor a nézeteltérés túlmegy a felszólalás értékelésének keretein, s a szociáldemokrata taktika sarkalatos kérdéseit illető elvi nézeteltéréssé válik.

...(I) „Indítsunk széleskörű agitációt... a «Le a III. Állami Dumával» jelszaváért..."

A „Proletarij" 39. számában már megmondtuk, hogy ez a jelszó, amely ideig-óráig néhány antiotzovista munkást is rabul ejtett, *helytelen**. Ez a jelszó vagy azonos azzal a kadet jelszóval, amely az önkényuralom idején választójogi reformot követel, vagy csupán megismétli annak a korszaknak bemagolt szavait, amikor a liberális dumák fedezték az ellenforradalmi cárizmust, s igyekeztek megakadályozni azt, hogy a nép világosan lássa igazi ellenségét.

(II) „hívjuk vissza... a frakciót, amivel hangsúlyozni fogjuk a duma jellegét is, meg a szociáldemokrácia forradalmi taktikáját is."

Ez más megfogalmazásban ugyanazt mondja, mint a moszkvai otzovistáknak az a tétele, mely szerint a frakció visszahívása hangsúlyozza, hogy a forradalom nincs eltemetve. Ez a következtetés — a „Proletarij" 39. számának szavait ismételjük — csak azoknak a szociáldemokratáknak a *temetését* „hangsúlyozza", akik képesek ilyen okoskodásra. Ezzel önmagukat *temetik el* mint szociáldemokratákat, elvesztik a valóban proletár forradalmi munka iránti érzéküket, s azután kiizzadják magukból a forradalmi frázis „hangsúlyozását".

---

* Lásd ebben a kötetben 289—306. old. — *Szerk.*

(III) „minden erőnkkel arra kell törekednünk, hogy megszervezzük és előkészítsük... a nyílt... harcot" (s ezért le kell mondani arról, hogy a duma szószékéről nyíltan agitáljunk!)... „és a propagandát" stb. Otzovistáink elfelejtették, hogy a szociáldemokrácia nem mondhat le arról, hogy *propagandát* folytasson a duma szószékéről.

Ez olyan érv, amelyet egyes ultimatisták is megismételnek: „nem érdemes a reménytelen dumabeli munkára pazarolni az erőt; gyümölcsöztessük jobban *minden erőnket*." Ez nem a takarékosság érve, hanem szofizma, amely múlhatatlanul — megint szerzőinek akaratától és tudatától függetlenül — anarchista következtetéseket szül. Az anarchisták ugyanis a világ *minden* országában azt hirdetik — utalva a szociáldemokrata parlamenti képviselők hibáira —, hogy „nem érdemes tovább vesződni a burzsoá parlamentarizmussal", és „minden erőt" a szervezet „közvetlen akciójára" kell összpontosítani. Ez azonban dezorganizációra és arra vezetne, hogy széleskörű és mindenre kiterjedő munka helyett csupán az élettől elrugaszkodott és ezért erőtlen „jelszavakat" harsognának. Csak az otzovisták és az ultimatisták képzelik, hogy ez új érv, és *csak* a III. dumára vonatkozik. Nem igaz, ez egész Európában használatos, szokásos *nem* szociáldemokrata érv.

Az otzovizmus és az ultimatizmus tehát a bolsevizmus karikatúrája. Mi szülte ezt a karikatúrát? Természetesen az, hogy az egész bolsevizmus hibás — vágja rá a mensevik. Az efféle megállapítás kétségkívül igen „előnyös" a mensevikekre nézve. Csak az a kár, hogy az objektív tények nemhogy alátámasztanák, hanem megdöntik. Ezek az objektív tények azt bizonyítják, hogy nemcsak a bolsevizmus, hanem *általában* az *egész* orosz marxizmus fejlődésében is megvolt a marxizmus karikatúráinak időszaka, és hogy az orosz marxizmus a növekedésével, befolyási területének kibővítésével járó e betegség elleni harcban erősödött és nőtt meg. Az orosz marxizmus a múlt század

nyolcvanas éveinek elején született meg egy emigráns csoport (a „Munka Felszabadítása“ csoportja) munkáiban.

De a marxizmus Oroszországban az orosz társadalmi gondolkodás önálló áramlatává és a munkásmozgalom alkotó részévé csak a múlt század kilencvenes éveinek derekán vált, amikor megindult Oroszországban a marxista irodalom és a szociáldemokrata munkásmozgalom „hulláma“. S mi történt? Ez a hullám magával hozta a *marxizmus karikatúráját* egyrészt a sztruvizmus, másrészt a „rabocsejegyelós“ áramlat, valamint az „ökonomizmus“ formájában. A marxizmus azért nőtt fel és erősödött meg, mert nem takargatta a nézeteltéréseket, nem diplomatizált (mint ahogy a mensevikek teszik Maszlovval, Cserevanyinnal, Kuszkovával, Prokopoviccsal, Valentyinovval, Jermanszkijjal és társaikkal), hanem *hadat* indított és győzelmes *hadjáratot* folytatott a marxizmus karikatúrája ellen, amelyet az orosz élet siralmas viszonyai és a szocializmus oroszországi történelmi fejlődésében bekövetkezett fordulat szültek. És a bolsevizmus úgy fog nagyra nőni és megerősödni, ha nem takargatja, hogy *kezdik* olyan karikatúrává torzítani, amelyet az orosz élet siralmas viszonyai és az ellenforradalmi időszak fordulata szültek, hanem nyíltan megmagyarázza a tömegeknek, milyen mocsárba vezetik a frakciót és a pártot az otzovisták és az ultimatisták.

A „Proletarij“ 1909 április
4-i (17-i), 44. számának melléklete.

A BURZSOÁZIA „BALRATOLÓDÁSA“ ÉS A PROLETARIÁTUS FELADATAI

Legális sajtónk már régóta állandóan napirenden tartja a kereskedelmi és ipari burzsoázia „balratolódásának“ kérdését. Megállapítják és elismerik, hogy az októbrista sajtó időről időre morogni kezd az „agrár“ (értsd: feudális földesúri) duma ellen és a cárizmus hasonló jellegű politikája ellen. Megállapítják és elismerik, hogy a kereskedők és az ipari vállalkozók helyi szakmai és országos szervezeteinek egész sora — a vidéki tőzsdebizottságoktól kezdve egészen „a kereskedelem és az ipar képviselőinek kongresszusi tanácsáig“ — éppen az utóbbi években, s különösen a legutóbbi időben elégedetlen a földesúri politikával. Leírták „a milliók és a tudomány“ moszkvai „csókolózását“, más szóval a leggazdagabb moszkvai és pétervári pénzembereknek, Kresztovnyikovnak, Guzsonnak, Volszkijnak és másoknak a kadet professzorokkal és közírókkal, Manuilovval, Sztruvéval, Kiesewetterrel és társaikkal a nyilvánosság kizárásával tartott tanácskozásait. Mondanunk sem kell, hogy a liberális sajtó — a mensevikek lapjait is beleértve — örömest elcsámcsog minden ilyen hiren, és ezernyi hangnemben duruzsol a liberalizmus feltámadásáról és megújhodásáról.

A burzsoázia hírhedt „balratolódása“ a cári kormány „politikai“ lépéseiben és a dumabeli felszólalásokban fejeződött ki. Tyimirjazev urat, az oroszországi kereskedőtársadalom kedvencét, a bürokráciának ezt a vén rókáját kinevezték kereskedelmi és iparügyi miniszterré. Tyimirjazev március 13-án nagy „programbeszédet“ vágott ki a dumában, — az efféle miniszteri beszédeket a világ minden feketeszázas-burzsoá és egyszerűen burzsoá parlamentjé-

ben kizárólag a „tekintély kedvéért" nevezik programbeszédnek. A cári miniszter valójában semmilyen programot sem adott, hanem szokás szerint arra szorítkozott, hogy elhalmozta semmitmondó, udvarias bókjaival a tőkéseket, s megfenyegette a munkásosztályt, természetesen nem mulasztva el e fenyegetések mellett képmutató kincstári „együttérzését" is kifejezni. Március 19-én a miniszter és a tőke vezérei ismét egymás nyakába borultak Moszkvában, ahol Tyimirjazev és Kresztovnyikov hízelgett egymásnak a moszkvai tőzsdetársaság ülésén. „Oroszország beteg, de megfelelő ápolás esetén a betegség nem lesz veszélyes, és gyorsan el is fog múlni" — mondta Kresztovnyikov a mélyen tisztelt Tyimirjazevet üdvözölve. Tyimirjazev pedig, megköszönve a mélyen tisztelt Kresztovnyikov szavait, a kormány nevében kijelentette, hogy a legnagyobb jóindulattal kész „ápolni" a beteget, mégpedig az „átmeneti idő" kipróbált sztolipini módszereivel.

Az a kérdés, miféle objektív okok idézik elő a burzsoáziának ezt a „balratolódását", és mit jelent ez osztályszempontból? A „Vozrozsgyenyije" című folyóiratban[114] (1—2. sz.) Martov elvtárs tőle meglehetősen szokatlan nyíltsággal és világossággal válaszol ezekre a kérdésekre „A burzsoázia «balratolódása»" című cikkében. „Az élet megmutatta — írja —, hogy ha a gazdasági fejlődés éppen polgári átalakulásra érett meg, a burzsoázia viszont nem lehet ennek az átalakulásnak a hajtóereje, ez csak azt jelenti, hogy a társadalmi átalakulás mindaddig nem fejeződhet be, amíg az illető osztályt a további fejlődés nem változtatja az átalakulás hajtóerejévé." És másutt: „Azok, akik azt gondolták, hogy a most érvényben levő alkotmány a nemességnek és a burzsoáziának mint egyformán «ellenforradalmi tényezőknek» többé-kevésbé szerves egyesülését fejezi ki, láthatják, hogy az imént említett jelenségek" (vagyis a burzsoázia „balratolódása") „csupán kisebb epizódok, amelyek nincsenek szükségszerű összefüggésben a társadalmi fejlődés fő irányával . . . Ezeket az elszigetelt jelenségeket csak azok tarthatják szimptomatikus jelenségeknek, akik szerint már a priori* kétségtelen

* — eleve. — *Szerk.*

volt, hogy a társadalmi fejlődés menete folytán az orosz burzsoáziának mint osztálynak előbb-utóbb múlhatatlanul élesen szembe kell fordulnia a... június 3-i rendszerrel."

Vessük össze ezzel a „Golosz Szocial-Demokrata" 12. számának következő kijelentését: „... egyetértünk a kaukázusiaknak azzal a javaslatával is (amelyet Dan, Akszelrod és Szemjonov terjesztett elő az OSzDMP legutóbbi konferenciáján), hogy az orosz monarchiát ne «burzsoá» monarchiának, hanem «plutokrata» monarchiának nevezzük, mert ez a módosítás tagadja a bolsevik határozati javaslatnak azt a gyökerében helytelen állítását, hogy az orosz cárizmus a burzsoázia osztályérdekeit kezdi kifejezni."

Itt van előttünk a mensevizmus egész politikai elmélete, összes következtetéseivel egyetemben. Ha forradalmunk polgári forradalom, akkor nem fejeződhet be, amíg a burzsoázia nem válik hajtóerejévé. A burzsoázia „balratolódása" azt bizonyítja, hogy a burzsoázia ilyen hajtóerővé válik, és szó sem lehet arról, hogy ellenforradalmi. Az orosz cárizmus plutokrata, nem pedig burzsoá rendszerré válik. Magától értetődik, hogy ezzel védelmükbe veszik a munkáspárt opportunista taktikáját polgári forradalmunkban — azt a taktikát, hogy a proletariátus támogassa a liberálisokat, ellentétben azzal a taktikával, amely a parasztságot maga mellé állító proletariátus számára vezető szerepet jelöl ki a polgári forradalomban a liberalizmus ingadozása és árulása ellenére.

A mensevik taktika úgy jelentkezik itt, mint a marxizmus meghamisítása, mint az antimarxista tartalom leplezése „marxista" szavakkal. Ennek a taktikának nem a marxisták, hanem a marxista mezbe öltözött liberálisok érvelési módszere az alapja. Hogy erről meggyőződjünk, elég egy futó pillantást vetnünk akárcsak a németországi polgári forradalom történetére és eredményeire. Marx a „Neue Rheinische Zeitung"-ban a következőket írta az 1848-as forradalom vereségének okairól: „A nagyburzsoázia, amely kezdettől fogva forradalomellenes volt, a néptől, vagyis a munkásoktól és a demokratikus polgárságtól való félelmében véd- és dacszövetséget kötött a reakcióval"[115]. Ezen az álásponton volt Marx, és így értékelik ma is az

összes marxisták 1848-at és a német burzsoázia 1848 utáni taktikáját. A nagyburzsoáziát ellenforradalmi volta nem akadályozta meg abban, hogy „balra tolódjék" például a hatvanas évek alkotmány-konfliktusának idején, de mivel a proletariátus nem lépett fel önállóan és határozottan, ebből a „balratolódásból" nem lett forradalom, hanem csak egy bátortalan ellenzék, amely arra késztette a monarchiát, hogy mindinkább burzsoá monarchiává váljon, és amely nem rombolta szét a burzsoáziának a junkerekkel, vagyis a reakciós földbirtokosokkal kötött szövetségét. Így látják ezt a marxisták. Ezzel szemben a liberálisoknak az a véleményük, hogy a munkások mértéktelen követeléseikkel, esztelen forradalmiságukkal, a liberalizmus elleni elhamarkodott támadásaikkal megakadályozták a szabadság ügyének sikerét Németországban, minthogy lehetséges szövetségeseiket a reakció karjaiba taszították.

Teljesen nyilvánvaló, hogy mensevikjeink marxista szavaikkal a marxizmus meghamisítását leplezik, azt takargatják, hogy a *marxizmustól* átpártoltak a *liberalizmushoz.*

1789 után Franciaországban, 1848 után pedig Németországban a monarchia kétségtelenül „újabb lépést tett a burzsoá monarchiává való átalakulás útján". Az is kétségtelen, hogy a burzsoázia mindkét említett forradalom után ellenforradalmivá vált. Azt jelenti-e ez, hogy Franciaországban 1789 után és Németországban 1848 után eltűnt a talaja a burzsoázia „balratolódásának" és egy következő polgári forradalomnak? Világos, hogy nem. A francia burzsoázia ellenforradalmi volta ellenére „balra tolódott" például 1830-ban, a német burzsoázia pedig 1863—1864-ben. Mivel a proletariátus nem lépett fel önállóan, s nem vívta ki magának még csak rövid időre sem a politikai hatalmat a burzsoázia forradalmi rétegeinek segítségével, azért a burzsoázia „balratolódása" nem vezetett forradalomra (Németország), hanem csupán azt eredményezte, hogy a monarchia további lépéseket tett a burzsoá monarchiává való átalakulás útján. Amikor a proletariátus önállóan lépett fel és a burzsoázia forradalmi rétegeivel szövetkezve megdöntötte a régi hatalmat, s kivívta a politikai hatalmat (mint Franciaországban a XIX. század folyamán

többször is), akkor a burzsoázia „balratolódása“ új polgári forradalom prológusának bizonyult.

S a történelemnek ezt az elemi tanulságát felejtették el és hamisították meg mensevikjeink, amikor áttértek a liberálisok álláspontjára: Oroszországban mindaddig nem lesz polgári forradalom, amíg a burzsoázia nem válik hajtóerővé! Ez annak következménye, hogy egyáltalán nem értették meg a történelem dialektikáját és a XIX. század tanulságait. Ellenkezőleg: Oroszországban mindaddig nem lesz polgári forradalom, amíg a proletariátus a burzsoázia forradalmi elemeivel (vagyis nálunk a parasztsággal) szövetségben nem válik önálló hajtóerővé a következetlen és ellenforradalmi burzsoázia ingadozása és árulása ellenére.

Az orosz cárizmus nem II. Miklós alatt, kedves mensevik elvtársak, hanem II. Sándor alatt kezdett „plutokrata“ monarchiává válni, „*kezdte* kifejezni a burzsoázia osztályérdekeit“. De nem tudta kifejezni ezeket az érdekeket, mivel a burzsoáziának nem volt önálló osztály*szervezete*. Az 1905-ös forradalom felemelt bennünket egy magasabb fokra, és a régi harc most már fejlettebb politikai viszonyok síkján újra kezdődik. A III. duma a földbirtokosok és a nagyburzsoázia politikai *szervezeteinek* politikai formába öntött, országos szövetsége. A cárizmus megkísérli, hogy e két osztály *szervezeteinek* segítségével oldja meg az objektíven szükségszerű történelmi feladatokat. Sikerülni fog-e ez a kísérlete?

Nem. Kiderül, hogy ezt a feladatot nemcsak a plutokrata cárizmus nem tudja megoldani, amely nem ismerte a „felső“ osztályok országos képviseletének szervezetét, hanem a félig burzsoá cárizmus sem a feketeszázas-burzsoá duma segítségével. A duma segédkezik a cárizmusnak e feladat megoldásában. De *kiderül*, hogy ez a segítség kevés. A burzsoázia „balratolódását“ éppen az az *objektív* tény idézi elő, hogy a burzsoá evolúciót a cárizmus sztolipini felfrissítése ellenére *sem sikerül* biztosítani. Miként 1905 előtt, a semmiféle képviseleti intézményt sem ismerő cárizmus korszakában, a földbirtokosok és a nemesi elöljárók „balratolódása“ az érlelődő válság tünete volt, ugyanúgy 1909-ben, a Kresztovnyikovéknak országos kép-

viseletet adó cárizmus korszakában is annak a *tünete* a pénzeszsákok „balratolódása", hogy „Oroszországban a polgári demokratikus forradalom objektív feladatai most is megoldatlanok", hogy „azok a *döntő* tényezők, amelyek előidézték az 1905-ös forradalmat, továbbra is hatnak" (a konferenciának a jelenlegi helyzetre vonatkozó határozata).

A mensevikek egész gondolatmenete abból áll, hogy forradalmunk polgári forradalom, és hogy nálunk a burzsoázia „balra tolódik". De aki csak erre szorítkozik, az a marxizmust „a cselekvés vezérfonalából" holt betűvé változtatja, meghamisítja a marxizmust, s ténylegesen áttér a liberalizmus álláspontjára. Lehetséges polgári forradalom a proletariátus egyszeri, teljes győzelme nélkül, s ennek eredményeképpen a régi monarchia lassú átalakulása burzsoá monarchiává, illetve burzsoá-imperialista monarchiává (példa: Németország). Lehetséges polgári forradalom a proletariátus számos olyan önálló akciójával, amelyek teljes győzelmeket is meg súlyos vereségeket is szülnek, s amelyeknek eredménye egy polgári köztársaság (példa: Franciaország).

Felvetődik a kérdés: eldöntötte-e már az orosz történelem, hogy az ország melyik úton halad majd? A mensevikek nem értik ezt a kérdést, félnek felvetni, kitérnek előle, mert nem tudják, hogy aki megkerüli ezt a kérdést, az politikájában ténylegesen a liberális burzsoázia nyomaiban kullog. Szerintünk az orosz történelem még nem döntötte el ezt a kérdést, az osztályharc fogja eldönteni az elkövetkező években, s polgári forradalmunk első hadjárata (1905—1907) megcáfolhatatlanul bebizonyította, hogy burzsoáziánk teljesen ingatag, teljesen ellenforradalmi, bebizonyította, hogy proletariátusunkban megvan a képesség, hogy egy győzelmes forradalom *vezére* legyen, és hogy a parasztság demokratikus tömegeiben is megvan a képesség, hogy segítsenek a proletariátusnak ezt a forradalmat győzelemre vinni.

S itt megint beleütközünk egy merőben liberális álláspontba, amelyet a mensevikek *trudovik* parasztságunkkal szemben foglaltak el. A trudovikok teli vannak kispolgári utópiákkal, a földért is a föld szocializálásának vagy egyen-

lősítő használatának badar és reakciós jelszavai nevében harcolnak — mondják a mensevikek; — „tehát“ a földért folyó trudovik harc *gyengíti* a szabadságért folyó harcot, s a trudovikok győzelme a falunak a város fölött aratott reakciós győzelme lenne, — ide lyukad ki Martinovnak a „Golosz Szocial-Demokrata“ 10—11. számában közölt fejtegetése is, meg Martovnak „Az oroszországi társadalmi mozgalom a XX. század elején“ című gyűjteményben található fejtegetése is.

A trudovik parasztság ilyetén megítélése éppolyan képtelen meghamisítása a marxizmusnak, mint a polgári forradalomról szóló, fentebb idézett okfejtések. A doktrinérség legrosszabb fajtája az, ha egy marxista nem tudja megérteni, mi a *reális* jelentősége annak a forradalmi harcnak, amely az egész jelenlegi földesúri földtulajdon ellen a valóban ostoba, fellegekben járó és — ha szocialista doktrinaként ítéljük meg — reakciós narodnyik *doktrina* zászlaja alatt folyik. A mensevikek elképesztő vakságról és a marxista dialektika teljes meg nem értéséről tesznek tanúbizonyságot, amikor nem látják, hogy az orosz parasztság életkörülményei között a parasztság polgári demokratikus forradalmisága ideológiailag nem fejeződhetett ki másképpen, mint a földfelosztás egyenlősítésének minden bajtól megszabadító hatásába vetett „hit“ formájában. „Ami közgazdaságtani szempontból formailag helytelen, világtörténelmi szempontból mégis helyes lehet“[116] — Engelsnek ezeket a szavait sohasem tudták megérteni mensevikjeink. A narodnyik *doktrina hamis* voltának leleplezése közben — vaskalaposok lévén — nem vettek tudomást a mai polgári forradalomban végbemenő mostani harcnak arról az *igaz* tartalmáról, amelyet ezek a kvázi-szocialista doktrinák kifejeznek.

Mi viszont ezt mondjuk: erélyes harc a trudovikok, a szociálforradalmárok, a népi szocialisták és társaik kvázi-szocialista doktrinái ellen, s nyílt, szilárd elismerése a proletariátus és a forradalmi parasztság *szövetségének* a *polgári* forradalomban. Ennek a forradalomnak a győzelme szertefoszlatja azt a doktrinát, hogy a földfelosztás egyenlősítése minden bajtól megment, de a parasztság tömegei a most folyó harcban ezzel a doktrinával ama tör-

ténelmi akciójuknak, amely arra fog vezetni, hogy Oroszország megtisztul a hűbériség minden maradványától, éppen a szélességét, erejét, bátorságát, lelkes, őszinte voltát és legyőzhetetlenségét fejezik ki.

A burzsoázia balra tolódik, le a trudovik utópizmussal, éljen a burzsoázia támogatása, — így érvelnek a mensevikek. A burzsoázia balra tolódik — mondjuk mi —, tehát . . . még több lőpor gyülemlik fel az orosz forradalom lőporos kamrájában. Ha ma Kresztovnyikovék ezt mondják: „Oroszország beteg“ — ez azt jelenti, hogy holnap előlép a szocialista proletariátus a demokratikus parasztság élén, és azt mondja: „majd mi meggyógyítjuk“!

„Proletarij“ 44. sz.
1909 április 8 (21).

A MUNKÁSPÁRT ÉS A VALLÁS

Szurkov képviselő beszéde, amelyet az Állami Dumában a szinódus költségvetésének megvitatása során mondott, valamint e beszéd tervezetének a tárgyalása alkalmával duma-frakciónkban lefolyt vita, amelynek a szövegét alább közöljük, egy rendkívül fontos és éppen most időszerű kérdést vetett fel. A „társadalom" széles köreiben kétségtelenül igen nagy ma az érdeklődés minden iránt, ami a vallással összefügg, és ez az érdeklődés a munkásmozgalomhoz közelálló értelmiségben, valamint bizonyos munkáskörökben is észlelhető. A szociáldemokráciának feltétlenül kötelessége, hogy nyilvánosan kifejtse a vallással kapcsolatos álláspontját.

A szociáldemokrácia egész világnézetét a tudományos szocializmusra, vagyis a marxizmusra alapítja. A marxizmus filozófiai alapja, mint Marx és Engels többször is kijelentette, a dialektikus materializmus, amely teljesen átvette a XVIII. század francia materializmusának és Feuerbach (a XIX. század első fele) német materializmusának — egy kétségkívül ateista, minden vallással szemben határozottan ellenséges materializmusnak — a történelmi hagyományait. Emlékeztetünk rá, hogy Engels egész „Anti-Dühring"-je, amelyet Marx kéziratban elolvasott, a materialista és ateista Dühringet azért pellengérezi ki, mert materializmusa nem következetes, mert rést hagy a vallásnak és a vallásos bölcseletnek. Emlékeztetünk rá, hogy Engels Ludwig Feuerbachról szóló művében Feuerbachnak szemére veti, hogy nem azért harcolt a vallás ellen, hogy megsemmisítse, hanem azért, hogy megújítsa, hogy új, „magasabbrendű" vallást alapítson stb. A vallás

a nép ópiuma — Marxnak ez a mondása a marxizmus egész világnézetének sarkköve a vallás kérdésében[117]. A marxizmus szerint minden mai vallás és egyház, mindennemű vallási szervezet mindenkor a burzsoá reakció szerve, amely a kizsákmányolás védelmére és a munkásosztály elkábítására szolgál.

Engels azonban ismételten elítélte azoknak a próbálkozásait is, akik „baloldalibbak“ vagy „forradalmibbak“ akartak lenni a szociáldemokráciánál, s a munkáspárt programjába fel akarták vétetni az ateizmus nyílt elismerését mint hadüzenetet a vallás ellen. 1874-ben, a Kommün menekültjeinek, a londoni emigrációban élő blanquistáknak a nevezetes kiáltványáról szólva, Engels ostobaságnak bélyegzi a vallás elleni nagyhangú hadüzenetüket, és kijelenti, hogy az ilyen hadüzenet a legjobb eszköz arra, hogy a vallás iránti érdeklődést újra felélesszék, s a vallás tényleges elhalását megnehezítsék. Engels korholja a blanquistákat, mert képtelenek megérteni, hogy csakis a munkástömegek osztályharca szabadíthatja fel valóban az elnyomott tömegeket a vallás igája alól, az az osztályharc, amely ezer úton s módon vonja be a proletariátus legszélesebb rétegeit a tudatos és forradalmi társadalmi *gyakorlatba*, viszont a vallás elleni háborúnak a munkáspárt politikai feladatává való kikiáltása — anarchista frázis[118]. S 1877-ben az „Anti-Dühring“-ben, ahol Engels kíméletlenül ostorozza a filozófus Dühringnek az idealizmus és a vallás javára tett legcsekélyebb engedményeit is, éppen ilyen határozottan elítéli Dühringnek azt az állítólag forradalmi gondolatát, hogy a szocialista társadalomban meg kell tiltani a vallást. Aki így üzen hadat a vallásnak — mondja Engels —, az „bismarckabb Bismarcknál“, vagyis megismétli a klerikálisok ellen vívott Bismarck-féle ostoba harcot (ez volt a hírhedt „kultúrharc“, a Kulturkampf, vagyis az a harc, amelyet Bismarck a múlt század hetvenes éveiben a „Centrum-párt“, a német katolikusok pártja ellen folytatott a katolicizmus rendőri üldözése útján). Bismarck ezzel a harccal csak *megerősítette* a katolikusok harcos klerikalizmusát, csak ártott az igazi kultúra ügyének, mert a politikai megoszlás helyett a vallási meg-

oszlást helyezte előtérbe, a munkásosztály és a demokrácia egyes rétegeinek figyelmét pedig elterelte az osztályharc és a forradalmi harc legsürgősebb feladatairól a legfelületesebb, hazug polgári antiklerikalizmus irányába. Engels az ultraforradalmiságra törekvő Dühringnek szemére vetette, hogy meg akarja ismételni Bismarcknak ezt az ostobaságát más formában, a munkáspárttól pedig azt követelte, hogy türelmesen munkálkodjék a proletariátus szervezésén és felvilágosításán, amely a vallás elhalására vezet majd, s ne bocsátkozzék egy vallás elleni politikai háború kalandjába[119]. Ezt az álláspontot a német szociáldemokrácia teljes mértékben magáévá tette, például szót emelt a jezsuiták szabadságáért, azért, hogy engedjék be őket Németországba, követelte, hogy szüntessék meg a különböző vallások ellen irányuló rendőri harc minden formáját. Az erfurti program (1891) híres pontja, „a vallás magánüggyé nyilvánítása", rögzítette a szociáldemokráciának ezt a politikai taktikáját.

Időközben ez a taktika formálissá vált, s létrehozta a marxizmus újabb elferdítését, ezúttal az ellenkező irányban, az opportunizmus irányában. Az erfurti program tételét úgy kezdték értelmezni, hogy mi, szociáldemokraták, a mi pártunk a vallást magánügynek *tekinti*, hogy számunkra mint szociáldemokraták, mint párt számára a vallás magánügy. Engels a kilencvenes években, anélkül, hogy közvetlenül vitába bocsátkozott volna ezzel az opportunista nézettel, szükségesnek látta, hogy nem polémikus, hanem pozitív formában határozottan fellépjen ellene. Ezt egy nyilatkozat formájában tette meg, amelyben szándékosan hangsúlyozta, hogy a szociáldemokrácia *az államra vonatkozóan* tekinti magánügynek a vallást, de korántsem saját magára nézve, korántsem a marxizmusra, a munkáspártra nézve[120].

Ez a külső történetük azoknak a nyilatkozatoknak, amelyeket Marx és Engels a vallás kérdésében tettek. Olyanok szemében, akik felületesen foglalkoznak a marxizmussal, akik nem tudnak vagy nem akarnak gondolkodni, ez a történet a marxizmus értelmetlen ellentmondásainak és ingadozásainak kibogozhatatlan csomója: a „következetes" ateizmus és a vallásnak tett „engedmények"

keveréke, afféle „elvtelen“ ingadozás az isten elleni forradalmi háború és ama gyáva óhaj közt, hogy „alkalmazkodjanak“ a hívő munkásokhoz, nehogy elriasszák őket stb. stb. Az anarchista frázishősök irodalmában szép számmal találhatunk ilyesfajta kirohanásokat a marxizmus ellen.

Aki azonban csak valamennyire is képes komolyan venni a marxizmust, s mélyebben el tud gondolkozni a marxizmus filozófiai alapjain és a nemzetközi szociáldemokrácia tapasztalatain, az könnyen észreveszi, hogy a vallás kérdésében követett marxista taktika nagyon is következetes, s hogy ezt a taktikát Marx és Engels alaposan átgondolták, amit pedig a dilettánsok vagy tudatlanok ingadozásnak vélnek, az egyenesen és elkerülhetetlenül következik a dialektikus materializmusból. Mélységes hiba volna azt hinni, hogy a marxizmusnak a vallás tekintetében tanúsított látszólagos „mérsékelt“ magatartása úgynevezett „taktikai“ meggondolásokkal magyarázható, például olyasmivel, hogy a marxisták nem akarnak senkit „elriasztani“ stb. Ellenkezőleg, a marxizmus politikai irányvonala ebben a kérdésben is elválaszthatatlanul összefügg filozófiai alapjaival.

A marxizmus materializmus. S mint materializmus, éppen olyan kérlelhetetlen ellensége a vallásnak, mint a XVIII. századi enciklopédisták materializmusa, vagy mint Feuerbach materializmusa. Ez kétségtelen. De Marx és Engels dialektikus materializmusa az enciklopédistáknál és Feuerbachnál tovább megy, mert a materialista filozófiát a történelem, a társadalomtudományok területére is alkalmazza. A vallás ellen harcolnunk kell. Ez *minden* materializmus ábécéje, tehát a marxizmusé is. A marxizmus azonban nem olyan materializmus, amely megáll az ábécénél. A marxizmus tovább megy. Ezt mondja: a vallás elleni harcnak *érteni* kell a módját, ezért pedig *materialista* módon meg kell magyaráznunk, honnan ered a tömegekben élő istenhit és vallás. A vallás elleni harcot nem szabad elvont ideológiai agitációra korlátozni, nem szabad csupán ilyen agitációra redukálni; ezt a harcot össze kell kapcsolni a vallás társadalmi gyökereinek eltávolítására irányuló osztálymozgalom konkrét gyakor-

latával. Miért tartja magát a vallás a városi proletariátus elmaradt rétegeiben, a félproletariátus széles rétegeiben, valamint a parasztság tömegeiben? A nép tudatlansága miatt, válaszolja a haladó burzsoá, a radikális vagy a polgári materialista. Tehát: vesszen a vallás, éljen az ateizmus, fő feladatunk az ateista nézetek terjesztése. A marxista ezt mondja: nem igaz. Ez a nézet felületes, polgárian korlátolt, egyoldalú kulturális munkára kárhoztató nézet. Ez a nézet nem elég mélyen, nem materialista, hanem idealista módon magyarázza a vallás gyökereit. A modern kapitalista országokban ezek a gyökerek főként *társadalmi* jellegűek. A dolgozó tömegek társadalmi elnyomatása, látszólagos teljes tehetetlenségük a kapitalizmus vak erőivel szemben, amely az egyszerű munkásembereknek a nap minden órájában ezerszer több borzalmas szenvedést, ezerszer több irtózatos gyötrelmet okoznak, mint bármiféle rendkívüli esemény, például háború, földrengés stb. — ez ma a vallás legmélyebb gyökere. „A félelem teremtette az isteneket.“ A félelem a tőke vak hatalmától, amely azért vak, mert a néptömegek nem számolhatnak vele előre, amely a proletárt és a kistulajdonost egész életében lépten-nyomon azzal fenyegeti — és nem csak fenyegeti —, hogy „hirtelen“, „váratlanul“, „véletlenül“ tönkreteszi, elpusztítja, koldussá, pauperré, prostituálttá változtatja, éhhalálba taszítja — ez a mai vallás *gyökere*, s ezt kell mindenekelőtt és mindenekfelett szem előtt tartania a materialistának, ha mint materialista nem akar az első elemiben maradni. Semmiféle felvilágosító könyvecske sem fogja kiirtani a vallást a tőkés kényszermunkától agyonsanyargatott és a kapitalizmus vakon pusztító erőitől függő tömegekből, amig ezek a tömegek maguk nem tanulják meg, hogy egyesült erővel, szervezetten, tervszerűen és tudatosan harcoljanak a vallás e *gyökere* ellen, a *tőke uralmának* valamennyi formája ellen.

Vajon az következik-e ebből, hogy a vallásellenes felvilágosító könyvecskék károsak vagy feleslegesek? Nem. Ebből egyáltalán nem ez következik. Ebből az következik, hogy a szociáldemokráciának az ateista propagandát *alá kell rendelnie* fő feladatának, annak a fel-

adatnak, hogy fejlessze a kizsákmányolt *tömegeknek* a kizsákmányolók elleni osztályharcát.

Aki nem gondolkozott elég mélyen a dialektikus materializmusnak, vagyis Marx és Engels filozófiájának alapjain, az esetleg nem érti meg (vagy legalábbis nem érti meg rögtön) ezt a tételt. Hogyan? Az eszmei propagandát, bizonyos eszmék hirdetését, a művelődés és a haladás évezredes ellensége (vagyis a vallás) elleni harcot alá kell rendelni az osztályharcnak, azaz a gazdasági és politikai téren meghatározott gyakorlati célokért folyó harcnak?

Ez is egyike a marxizmussal szemben felhozott közkeletű ellenvetéseknek, amelyek a marxi dialektika teljes meg nem értéséről tanúskodnak. Az az ellentmondás, amely ezeknek az ellenvetéseknek a képviselőit megzavarja, az eleven élet eleven ellentmondása, vagyis dialektikus, nem mondvacsinált, nem kiagyalt ellentmondás. Aki az ateizmus elméleti propagandája, vagyis a proletariátus bizonyos rétegeiben élő vallásos hit lerombolása és e rétegek osztályharcának sikere, menete, feltételei között abszolút, áthághatatlan határvonalat húz, az nem gondolkodik dialektikusan, az abszolút határrá teszi azt, ami mozgásban levő, viszonylagos határ, az erőszakosan szétszakítja azt, ami a való életben szétszakíthatatlan. Lássunk egy példát. Mondjuk, valamely terület valamely iparágának proletariátusa két rétegre, egy eléggé öntudatos és természetesen ateista szociáldemokratákból álló élenjáró rétegre és egy másik rétegre oszlik, amely meglehetősen elmaradott, a faluval és a parasztsággal még kapcsolatban álló munkásokból áll, akik hisznek istenben, templomba járnak, sőt a helybeli pap közvetlen befolyása alatt állnak, aki, mondjuk keresztény munkásegyletet alapít. Tegyük fel továbbá, hogy ezen a helyen a gazdasági harc sztrájkra vezetett. A marxistának az a kötelessége, hogy a sztrájkmozgalom sikerét helyezze előtérbe, erélyesen küzdjön azellen, hogy a munkásság ebben a harcban ateistákra és keresztényekre szakadjon, s erélyesen küzdjön az ilyen megoszlás ellen. Ilyen körülmények közt az ateista propaganda felesleges és káros lehet — nem olyan nyárspolgári megfontolások szempontjából,

hogy az elmaradott rétegeket elriaszthatjuk vele, hogy a választásokon mandátumot veszíthetünk stb., hanem annak az osztályharcnak a tényleges fejlődése szempontjából, amely a modern tőkés társadalom viszonyai között százszor inkább elvezeti a keresztény munkást a szociáldemokráciához és az ateizmushoz, mint a puszta ateista agitáció. Ekkor és ilyen körülmények közt az ateizmus hirdetője csak a pap *malmára hajtaná a vizet*, a papok malmára, akik mit sem óhajtanak annyira, mint hogy a munkásság ne a sztrájkban való részvétel, hanem az istenben való hit alapján oszoljon meg. Az anarchista, aki háborút hirdet az isten ellen mindenáron, a valóságban a papokat és a burzsoáziát segítené (mint ahogy az anarchisták *valójában* mindig a burzsoáziát segítik). A marxista legyen materialista, vagyis a vallás ellensége, de legyen dialektikus materialista, vagyis olyan, aki a vallás ellen nem elvontan, nem az absztrakt, tisztán elméleti, mindig egyforma agitáció talaján harcol, hanem konkrétan, a *gyakorlatban* folyó és a tömegeket leginkább és legjobban nevelő osztályharc talaján. A marxistának értenie kell ahhoz, hogy teljes egészében számításba vegye a konkrét helyzetet, mindig határt vonjon az anarchizmus és az opportunizmus közt (ez a határ viszonylagos, mozgó, változó, de létezik), ne essék se az anarchista elvont, frázispufogtató, valójában üres „forradalmárkodásába“, se a kispolgár vagy a liberális értelmiségi nyárspolgári gondolkodásmódjába és opportunizmusába, aki fél a vallás elleni harctól, megfeledkezik erről a feladatáról, kibékül az istenhittel, és akit nem az osztályharc érdeke vezérel, hanem az a kicsinyes, nyomorúságos számítás, hogy senkit meg ne bántson, senkit el ne taszítson, senkit el ne riasszon, s a bölcs szabály: „élni és élni hagyni“ stb. stb.

Ebből a szempontból kell eldöntenünk valamennyi részletkérdést, amely a szociáldemokráciának a valláshoz való viszonyával kapcsolatos. Például gyakran vetődik fel ez a kérdés: lehet-e egy pap tagja a szociáldemokrata pártnak, s erre a kérdésre, az európai szociáldemokrata pártok tapasztalataira hivatkozva, rendszerint minden fenntartás nélkül igennel válaszolnak. Ezeket a tapasz-

talatokat azonban nemcsak a marxista tanításnak a munkásmozgalomra való alkalmazása határozta meg, hanem a Nyugat sajátos történelmi viszonyai is, amelyek Oroszországban nincsenek meg (ezekről a viszonyokról alább lesz szó), úgyhogy a fenntartás nélküli igenlő válasz ebben az esetben helytelen. Nem lehet egyszer s mindenkorra és minden helyzetre érvényesen kijelenteni, hogy papok nem lehetnek a szociáldemokrata párt tagjai, de az ellenkező szabályt sem lehet egyszer s mindenkorra érvényesnek mondani. Ha egy pap hozzánk jön, hogy velünk együtt politikai munkát végezzen, és lelkiismeretesen végzi a pártmunkát, nem lép fel a párt programja ellen, akkor befogadhatjuk a szociáldemokrácia soraiba, mert ebben az esetben az az ellentmondás, amely programunk szelleme és alapja, s a pap vallásos meggyőződése között áll fenn, csak őrá tartozó személyes ellentmondás maradhat, egy politikai szervezet pedig nem vizsgáztathatja le a tagjait abból a szempontból, hogy nincs-e ellentmondás saját nézeteik és a párt programja között. De ilyen eset magától értetődően még Európában is csak ritka kivétel lehetne, Oroszországban pedig már egészen valószínűtlen. S ha például egy pap belépne a szociáldemokrata pártba, és ebben a pártban főképpen és majdnem kizárólag vallásos nézetek aktív hirdetésével foglalkozna, a pártnak okvetlenül ki kellene zárnia soraiból. Azokat a munkásokat, akik istenben való hitüket megtartották, nemcsak mind be kell engednünk, hanem fokozott erővel be kell vonnunk a szociáldemokrata pártba; s feltétlenül ellenezzük, hogy vallásos meggyőződésükben akár a legcsekélyebb mértékben is megsértsék őket, de mi azért vonjuk be őket a pártba, hogy programunk szellemében neveljük őket, nem pedig azért, hogy ők aktívan harcoljanak programunk ellen. A párton *belül* megengedjük a véleményszabadságot, de bizonyos, a csoportosulás szabadságától megszabott határok között: nem vagyunk kötelesek együtt haladni olyanokkal, akik aktívan hirdetnek a párt többsége által elvetett nézeteket.

Másik példa: szabad-e a szociáldemokrata párttagokat minden körülmények között egyformán elítélni ilyen

kijelentésért: „a szocializmus az én vallásom“, és az ilyen kijelentésnek megfelelő nézetek hirdetéséért? Nem szabad. A marxizmustól (s következésképpen a szocializmustól) való eltérés itt kétségtelen, de ennek az eltérésnek a jelentősége, hogy úgy mondjuk, súlya, különböző helyzetekben különböző lehet. Más dolog, ha az agitátor, vagy a munkástömeg előtt felszólaló ember beszél igy, hogy jobban megértsék, hogy bevezesse mondanivalóját, hogy nézeteit reálisabban megvilágitsa olyan kifejezésekkel, amelyeket a fejletlen tömeg leginkább megszokott. És más dolog, ha egy iró kezdi hirdetni az „istenépitést“ vagy az istenépitő szocializmust (például a mi Lunacsarszkijunk és társai szellemében). Amennyire az előbbi esetben az elitélés csak akadékoskodás, sőt az agitátor szabadságának, a „pedagógiai“ ráhatás szabadságának rosszkor alkalmazott korlátozása volna, annyira szükséges és kötelező az elitélés a párt részéről az utóbbi esetben. Ez a tétel: „a szocializmus vallás“, egyeseknél a vallástól a szocializmushoz, másoknál a szocializmus*tól* a valláshoz való átmenet formája.

Most pedig elemezzük azokat a viszonyokat, amelyek Nyugaton „a vallás magánügy“ tételének opportunista értelmezését előidézték. Ebben természetesen szerepet játszanak azok az általános okok is, amelyek előidézik az opportunizmust általában, mint olyan irányzatot, amely a pillanatnyi előnyökért feláldozza a munkásmozgalom lényegbevágó érdekeit. A proletariátus pártja az *államtól* követeli, hogy a vallást magánügynek nyilvánitsa, de semmiképpen sem tartja „magánügynek“ a nép ópiuma elleni harc, a vallásos babona stb. elleni harc kérdését. Az opportunisták úgy csürik-csavarják a dolgot, mintha a *szociáldemokrata* párt *tartaná* a vallást magánügynek!

De a szokásos opportunista elferditésen kivül (amelyet duma-frakciónk a vallásra vonatkozó beszéd tervezetének megvitatása alkalmával egyáltalán nem tisztázott) vannak még sajátos történelmi feltételek is, amelyek a vallás kérdésében az európai szociáldemokraták mostani — ha szabad igy kifejeznünk magunkat — rendkivüli közönyét előidézték. Ezek a feltételek kétfélék. Először: a vallás elleni harc történelmileg a forradalmi burzsoázia

feladata, és Nyugaton a polgári demokrácia ezt a feladatot a *saját* forradalmainak, illetve a feudalizmus és a középkor elleni támadásainak korszakában jelentős mértékben teljesítette is (vagy igyekezett teljesíteni). Franciaországban is, Németországban is hagyományai vannak a burzsoázia vallás elleni háborújának, amely már jóval a szocializmus előtt megkezdődött (az enciklopédisták, Feuerbach). Oroszországban, polgári demokratikus forradalmunk feltételeinek megfelelően, ez a feladat is majdnem teljes egészében a munkásosztályra hárul. A kispolgári (narodnyik) demokrácia e tekintetben Európával összehasonlítva nem tett valami sokat (ahogy a „Vehi"[131] újdonsült feketeszázas kadetjai vagy kadet feketeszázasai gondolják), sőt, *nagyon is keveset* tett.

Másrészt a vallás elleni polgári harc hagyománya Európában már arra vezetett, hogy létrejött e háború sajátosan polgári *eltorzítása*, mégpedig az anarchizmus segítségével, amely — mint a marxisták már régen és ismételten megmagyarázták — bármilyen „dühösen" támadja is a burzsoáziát, a burzsoá világnézet talaján áll. A latin országokban az anarchisták és a blanquisták, Németországban Most (aki mellesleg Dühring tanítványa volt) és társai, Ausztriában a nyolcvanas években az anarchisták a vallás elleni harcban a forradalmi frázispufogtatást nec plus ultra* vitték. Nem csoda, ha az európai szociáldemokraták most az anarchisták által elgörbített *pálcát az ellenkező oldalra hajlítják*. Ez érthető és bizonyos mértékig jogos is, de nekünk, orosz szociáldemokratáknak nem szabad megfeledkeznünk Nyugat különleges történelmi viszonyairól.

Másodszor: Nyugaton a nemzeti polgári forradalmak befejezése *után*, a többé-kevésbé teljes vallásszabadság bevezetése *után* a vallás elleni demokratikus harc kérdését történelmileg olyannyira háttérbe szorította a polgári demokráciának a szocializmus ellen indított harca, hogy a polgári kormányok *tudatosan* próbálták eltéríteni a tömegek figyelmét a szocializmusról a klerikalizmus ellen ren-

* — a legvégső határig. — *Szerk.*

dezett kvázi-szabadelvű „hadjárattal". Ilyen jellegű volt a németországi Kulturkampf és a franciaországi burzsoá republikánusok antiklerikális harca. A valláséllenes harc iránti „közönyt", amely most Nyugaton szociáldemokrata körökben elterjedt, ez a polgári antiklerikalizmus előzte meg, amely arra szolgált, hogy a munkástömegek figyelmét eltereljék a szocializmusról. S ez megint érthető és törvényszerű, mert a szociáldemokraták a polgári és a Bismarck-féle antiklerikalizmussal csak azt szegezhették szembe, hogy a vallás elleni harcot *alárendelték* a szocializmusért vívott harcnak.

Oroszországban egészen mások a viszonyok. A mi polgári demokratikus forradalmunknak a proletariátus a vezére. A proletariátus pártjának kell vállalnia az eszmei vezetést minden középkori maradvány, többek közt a régi, hivatalos vallás és minden olyan kísérlet elleni harcban, amely a vallás megújítására, új vagy másfajta megalapozására stb. irányul. Ezért érthető, hogy ha Engels viszonylag enyhén helyesbítette a német szociáldemokraták opportunizmusát, akik a munkáspártnak azt a követelését, hogy az *állam* nyilvánítsa a vallást magánügynek, felcserélték úgy, hogy magánüggyé *nyilvánították* a vallást magukra a szociáldemokratákra és magára a szociáldemokrata pártra vonatkozólag, akkor az orosz opportunistákat, akik ezt a német elferdítést átveszik, Engels méltán *százszorta* élesebben elítélné.

Amikor frakciónk a duma szószékéről kijelentette, hogy a vallás a nép ópiuma, tökéletesen helyesen járt el, s így precedenst teremtett, amelyet az orosz szociáldemokratáknak alapul kell venniük a vallás kérdésével kapcsolatos minden állásfoglalásukban. Vajon frakciónknak még tovább kellett volna-e mennie, még részletesebben ki kellett volna-e fejtenie az ateista következtetéseket? Úgy gondoljuk, hogy nem. Ez azzal a veszéllyel járhatott volna, hogy a proletariátus politikai pártja eltúlozza a vallás elleni harcot; ez a polgári és a szocialista módon folytatott valláséllenes harc közötti határ elmosódásához vezethetett volna. A szociáldemokrata frakció becsülettel teljesítette az első feladatot, amelyet a feketeszázas dumában teljesítenie kellett.

A szociáldemokrata frakció éppígy becsülettel teljesítette a második, s a szociáldemokrácia számára alighanem a legfontosabb feladatot is: megmagyarázta, mi az egyház és a papság osztályszerepe, amikor a munkásosztály elleni harcban a feketeszázas kormányt és a burzsoáziát támogatja. Erről persze még nagyon sokat lehet mondani, és a szociáldemokratáknak következő felszólalásaik alkalmával lesz mivel kiegészíteniük Szurkov elvtárs beszédét, de Szurkov elvtárs beszéde mégis kitűnő volt, és pártunknak egyenesen kötelessége, hogy minden pártszervezet terjessze szövegét.

Harmadszor: részletesen ki kellett volna fejteni „a vallás magánügy" tételének, ennek a német opportunisták által oly sokszor eltorzított tételnek a *helyes* értelmét. Ezt Szurkov elvtárs sajnos nem tette meg. Ez már csak azért is sajnálatos, mert a frakció előbbi működése során ebben a kérdésben már elkövetett egy hibát, Belouszov elvtárs hibáját, amellyel annak idején a *„Proletarij"* is foglalkozott. A frakció vitái azt mutatják, hogy az ateizmusról folytatott vita elterelte a frakció figyelmét arról a kérdésről, hogyan kell a vallásnak magánüggyé nyilvánítására vonatkozó híres követelést helyesen kifejteni. Nem akarjuk egyedül Szurkov elvtársat vádolni az egész frakció hibájáért. Sőt nyíltan bevalljuk, hogy ebben az egész párt hibás, mert ezt a kérdést nem tisztázta eléggé, nem hívta fel kellő nyomatékkal a szociáldemokraták figyelmét Engelsnek a német opportunistákhoz intézett szavaira. A frakcióban lefolyt viták bizonyítják, hogy ez esetben éppen arról van szó, hogy a kérdést nem értették meg elég világosan, és semmiképpen sem arról, hogy nem akarják figyelembe venni Marx tanítását, és meggyőződésünk, hogy a frakció a következő felszólalások alkalmával ezt a hibát kijavítja.

Szurkov elvtárs beszéde — ismételjük — nagyjában és egészében kitűnő, s valamennyi szervezetnek népszerűsítenie kell ezt a beszédet. E beszéd megvitatásával a frakció bebizonyította, hogy szociáldemokrata kötelességét igen lelkiismeretesen teljesítette. Most már csak az a kívánságunk, hogy a pártsajtóban gyakrabban jelenjenek meg tudósítások a frakción belül folyó vitákról, hogy így

a frakció közelebb kerüljön a párthoz, hogy a párt megismerhesse azt a nehéz belső munkát, amelyet a frakció végez, s hogy a párt és a frakció működésében létrejöjjön az eszmei egység.

„Proletarij" 45. sz.
1909 május 13 (26).

AZ OSZTÁLYOK ÉS A PÁRTOK A VALLÁSHOZ ÉS AZ EGYHÁZHOZ VALÓ VISZONYUK SZEMPONTJÁBÓL

Az Állami Dumának azok az ülései, amelyeken a szinódus költségvetését, a papi rendből kilépő személyek jogainak visszaadását és végül az ortodox egyházközségek kérdését tárgyalták, igen tanulságos anyagot szolgáltattak ahhoz, hogy az orosz politikai pártokat a valláshoz és az egyházhoz való viszonyuk szempontjából jellemezzük. Tekintsük át futólag ezt az anyagot, s nézzük meg közelebbről elsősorban a szinódus költségvetésével kapcsolatos vitákat (a többi említett kérdésről folytatott viták gyorsírói jegyzőkönyvét még nem kaptuk meg).

Az első következtetés, amely a dumában lezajlott viták megvizsgálásakor különösen szembeszökik, az, hogy Oroszországban nemcsak hogy van harcos klerikalizmus, hanem nyilvánvalóan erősödik és mindjobban szerveződik is. Mitrofan püspök április 16-án a következőket jelentette ki: „dumabeli tevékenységünk első lépései éppen arra irányultak, hogy mi, akiket a nép abban a nagy megtiszteltetésben részesített, hogy képviselőivé választott, itt a dumában a pártok fölé emelkedjünk, és egy külön papi csoportot alakítsunk, amely minden oldalt a maga etikai szemszögéből világít meg... Mi hát az oka annak, hogy nem értük el ezt az ideális állapotot?.. Ebben azok a hibásak, akik önökkel" (vagyis a kadetokkal és a „baloldaliakkal") „egy padban ülnek, nevezetesen a papságnak azok a képviselői, akik az ellenzékhez tartoznak. Ők voltak az elsők, akik ezellen felemelték szavukat, és azt kezdték hajtogatni, hogy ez egy klerikális párt létrejöttét jelenti, és hogy ez semmiképpen sem kívánatos. Az orosz pravoszláv papság klerikalizmusáról természetesen feles-

leges beszélni; ilyen tendenciánk sohasem volt, és amikor külön csoporttá akartunk alakulni, merőben morális, etikai céljaink voltak, most pedig, uraim, amikor a baloldali képviselők testvéri körünkben ilyen egyenetlenkedést támasztottak, s ennek szakadás és megoszlás lett a következménye, most önök" (vagyis a kadetok) „bennünket vádolnak ezzel."

Mitrofan püspök ügyetlen beszédében kikottyantotta a titkot: lám, a baloldaliak a hibásak abban, hogy a dumabeli papság egy része nem hajlandó egy külön „morális" (ez a szó persze alkalmasabb a nép becsapására, mint az, hogy „klerikális") csoport megalakítására!

Csaknem egy hónappal később, május 13-án, Jevlogij püspök a dumában felolvasta „a dumabeli papság határozatát": „a dumabeli pravoszláv papság túlnyomó többsége úgy látja ...", hogy „a pravoszláv egyház elsősége és uralkodó helyzete" érdekében nem engedhető meg sem az óhitűek szabad igehirdetése, sem óhitű egyházközségek önhatalmú alapítása, sem óhitű papi személyeknek lelkészekké való kinevezése. Az orosz papok „tisztán morális szempontja" ezzel teljesen lelepleződött mint színtiszta klerikalizmus. A dumabeli papság „túlnyomó többsége", amelynek nevében Jevlogij püspök beszélt, bizonyára a harmadik duma 29 jobboldali és mérsékelt jobboldali papjából, s esetleg még a 8 októbrista papból állott. Az ellenzékhez eszerint a progresszistáknak és a békés megújulás pártja híveinek csoportjához tartozó 4 pap és a lengyel—litván csoportból egy pap csatlakozott.

Milyen hát a „dumabeli" (tegyük hozzá, hogy június harmadiki) „papság túlnyomó többségének merőben morális, etikai álláspontja"? Néhány idézet a beszédekből: „Én csak annyit mondok, hogy e reformokat (mármint az egyházi reformokat) az egyháznak magának kell kezdeményeznie, nem pedig kívül állóknak, nem az államnak, és természetesen nem a költségvetési bizottságnak. Hiszen az egyházat az isten alapította, az egyház örökkévaló, törvényei megváltoztathatatlanok, az állami élet ideáljai pedig, mint ismeretes, állandóan változnak" (Jevlogij püspök, április 14). A szónok emlékeztet egy „nyugtalanító történelmi párhuzamra": az egyházi javaknak II.

Katalin idejében végrehajtott szekularizálására. „Ki kezeskedhetik azért, hogy a költségvetési bizottság, amely az idén azt az óhaját fejezte ki, hogy (az egyházi vagyont) állami ellenőrzésnek vesse alá, jövőre nem óhajtja-e majd az államkincstár kezelésébe adni, azután pedig teljesen a civil vagy állami hatóság kezébe adni az egyházi hatóság kirekesztésével?.. Az egyházi szabályok azt mondják, hogy ha a keresztény lelkeket rábízták a püspökökre, akkor az egyházi javakat még inkább rájuk kell bízni... Most az önök szellemi anyja, a pravoszláv szentegyház áll itt önök (a duma képviselői) előtt, nemcsak mint népképviselők előtt, hanem mint lelki gyermekei előtt is" (ugyanott).

Előttünk van a színtiszta klerikalizmus. Az egyház fölötte áll az államnak, mint ahogy az örökkévaló és isteni fölötte áll a mulandónak, a földinek. Az egyház nem bocsátja meg az államnak az egyházi javak szekularizálását. Az egyház elsőségi és uralkodó helyzetet követel magának. Az ő szemében a duma-képviselők nemcsak — helyesebben nem annyira — népképviselők, mint inkább az egyház „lelki gyermekei".

Ezek nem reverendás bürokraták, mint a szociáldemokrata Szurkov mondta, hanem reverendás *hűbérurak*. Az egyház feudális kiváltságainak védelme, a középkor nyílt védelmezése — ez a harmadik duma papi képviselőinek többsége által folytatott politika lényege. Jevlogij püspök korántsem kivétel. Gepeckij szintén kikel a „szekularizáció" mint megengedhetetlen „sérelem" ellen (április 14). Maskevics lelkész azért támadja az *októbrista* beszámolót, mert igyekszik „aláásni azokat a történelmi és kánoni pilléreket, amelyeken egyházi életünk nyugodott és amelyeken nyugodnia kell", igyekszik „az orosz pravoszláv egyház életét és tevékenységét a kánoni útról arra az útra téríteni, amelyen... a tényleges egyházfejedelmek — a püspökök — az apostoloktól örökölt csaknem minden jogukat kénytelenek lesznek átengedni a világi fejedelmeknek..." „Ez nem más, mint... idegen tulajdon, az egyház jogai és vagyona elleni merénylet." „Az előadó le akarja rombolni az egyházi élet kánoni rendjét, a pravoszláv egyházat valamennyi gazdasági funkciójával egyetemben alá akarja rendelni az Állami Dumának, egy

olyan intézménynek, amely a legkülönbözőbb elemekből, államunkban megtűrt és meg nem tűrt vallásfelekezetekhez tartozó egyénekből áll" (április 14).

Az orosz narodnyikok és liberálisok sokáig vigasztalták, helyesebben ámították magukat azzal az „elmélettel", hogy Oroszországban nincs talaja a harcos klerikalizmusnak, az „egyházfejedelmek" és a világi hatalom közti harcnak stb. Forradalmunk a többi narodnyik és liberális illúzióval együtt ezt az illúziót is szertefoszlatta. Amíg az önkényuralom épen és sértetlenül állt fenn, a klerikalizmus leplezett formában élt. A rendőrség és a bürokrácia teljhatalma elrejtette a „társadalom" és a nép szeme elől az osztályharcot, s ezen belül a „reverendás hűbérurak" és a „hitvány tömeg" harcát. De az első résen át, amelyet a forradalmi proletariátus és parasztság ütött a feudális önkényuralom falán, napvilágra került a titok. Mihelyt a proletariátus a polgári demokrácia haladó elemeivel 1905 végén kivívta a politikai szabadságot, a tömegek szervezkedési szabadságát és élni kezdett vele, a reakciós osztályok is azonnal önálló és nyílt szervezkedésbe kezdtek. Az osztatlan abszolutizmus idején nem szervezkedtek és nem léptek fel különösen nyíltan, de nem azért, mert gyengék voltak, hanem mert erősek voltak, nem azért, mert képtelenek voltak a szervezkedésre és a politikai harcra, hanem azért, mert akkor még nem látták komoly szükségét az önálló osztályszervezetnek. Nem hitték, hogy Oroszországban lehetséges egy tömegmozgalom az önkényuralom és a hűbérurak ellen. Szentül hitték, hogy a csőcselék megfékezéséhez elég a korbács. Az önkényuralmon ejtett első sebek azonban rákényszerítették az önkényuralmat támogató és az önkényuralomra rászoruló társadalmi elemeket, hogy színre lépjenek. Azok ellen a tömegek ellen, amelyek végre tudták hajtani január 9-ét, az 1905-ös sztrájkmozgalmat és az október—decemberi forradalmat, már nem lehet *csupán* a régi korbáccsal harcolni. Önálló politikai szervezetek talaján kell fellépni; az Egyesült Nemesség Tanácsának fekete századokat kell szerveznie és a legarcátlanabb demagógiát kell megindítania; az „egyházfejedelmeknek — a püspököknek" önálló erővé kell szervezniük a reakciós papságot.

A harmadik dumát és az orosz ellenforradalomnak a harmadik dumával jelzett időszakát éppen az jellemzi, hogy a reakciós erőknek ez a szervezkedése felszínre tört, országos méretekben kezdett kibontakozni, s külön feketeszázas-burzsoá „parlamentet" követelt. A harcos klerikalizmus mindenki szeme láttára bemutatkozott, és az oroszországi szociáldemokráciának most többször is alkalma nyílik arra, hogy megfigyelője és maga is részvevője legyen a klerikális burzsoázia és az antiklerikális burzsoázia közti konfliktusoknak. Általános feladatunk az, hogy segítsünk a proletariátust olyan külön osztállyá tömöríteni, amely el tudja határolni magát a polgári demokráciától, de ennek a feladatnak egyik része az, hogy a propaganda és az agitáció minden eszközét, többek között a duma szószékét is felhasználjuk arra, hogy a tömegeknek megmagyarázzuk a szocialista antiklerikalizmus és a burzsoá antiklerikalizmus közti különbséget.

Az októbristák és a kadetok, akik a III. dumában a szélsőjobboldaliak ellen, a klerikálisok és a kormány ellen szólaltak fel, rendkívül megkönnyítették számunkra ezt a feladatot, mert szemléltetően megmutatták, mi a burzsoázia álláspontja az egyházat és a vallást illetően. A kadetok és az úgynevezett progresszisták legális sajtója most különösen nagy figyelmet fordít az óhitűek kérdésére, arra, hogy az októbristák a kadetokkal együtt a kormány ellen foglaltak állást, arra, hogy ha csak egy kicsit is, de az október 17-én megígért „reformok útjára léptek". Bennünket azonban sokkal inkább érdekel a kérdés elvi oldala, vagyis az, hogy mi az álláspontja általában a burzsoáziának — a demokrata kadetok szerepében tetszelgő burzsoákat is beleértve — a vallás és az egyház tekintetében. Nem szabad tűrnünk, hogy egy részletkérdés, mint például az uralkodó egyház és az óhitűek összeütközésének kérdése, az óhitűekkel kapcsolatban álló és tőlük részben, s még közvetlenül pénzügyileg is függő októbristák magatartásának a kérdése (a „Golosz Moszkvi"-t[122] állítólag az óhitűek pénzén adják ki) háttérbe szorítsa a fő kérdést, azt, hogy a burzsoáziának mint osztálynak mik az érdekei és milyen a politikája.

Nézzük meg például, mit mondott Uvarov gróf, aki

irányzatát tekintve októbrista, de kilépett az októbrista frakcióból. Közvetlenül a szociáldemokrata Szurkov után szólal fel, és nyomban kijelenti, hogy nem hajlandó a kérdést arra az elvi talajra helyezni, amelyre a munkásképviselő helyezte. Uvarov csak azért támadja a szinódust és a főügyészt, mert nem hajlandók tájékoztatni a dumát egyes egyházi jövedelmekről és az egyházadók felhasználásáról. Ugyanígy veti fel a kérdést Kamenszkij, az októbristák hivatalos képviselője is (április 16), aki „a pravoszláv vallás megerősítése érdekében" az egyházközségek visszaállítását követeli. Ezt a gondolatot fejti ki az úgynevezett „baloldali októbrista" Kapusztyin is: „Ha megnézzük a nép életét — kiáltja —, a falusi lakosság életét, most, ma szomorú látvány tárul elénk: inog a hitélet, inog a lakosság erkölcsi rendjének egyetlen szilárd alapja... Mivel helyettesítsük a bűn fogalmát, mivel helyettesítsük a lelkiismeret szavát? Hiszen lehetetlen ezt az osztályharcnak és valamelyik osztály jogainak fogalmával helyettesíteni! Az osztályharc egy sajnálatos fogalom, amely átment mindennapi életünkbe. Ahhoz tehát, hogy a vallás mint az erkölcs alapja tovább létezzen, s hozzáférhető legyen az egész lakosság számára, az szükséges, hogy e vallás hirdetőinek kellő tekintélyük legyen..."

Az ellenforradalmi burzsoázia képviselője meg akarja erősíteni a vallást, meg akarja erősíteni a vallásnak a tömegekre gyakorolt befolyását, mert érzi, hogy az uralkodó osztályok számára már nem elegendők, elavultak, sőt károsak a „reverendás bürokraták", akik *csökkentik* az egyház tekintélyét. Az októbrista *azért* harcol a klerikalizmus szélsőségei és a rendőri gyámkodás ellen, hogy *erősítse* a vallásnak a tömegekre gyakorolt befolyását, hogy a nép butítását szolgáló eszközök közül legalább néhány túlságosan durva, túlságosan elavult, túlságosan lejáratott, célra nem vezető eszközt rafináltabb, tökéletesebb eszközökkel cseréljen ki. A rendőri vallás már nem elegendő a nép elbutításához; adjatok egy kulturáltabb, megújított, agyafurtabb vallást, amely képes hatni az autonóm egyházközségekben — ezt követeli a tőke az önkényuralomtól.

A kadet Karaulov is *minden tekintetben* ugyanezen az

állásponton van. Ez a „liberális" renegát (aki a „Narodnaja Voljá"-nál kezdte és végül a jobboldali kadetoknál kötött ki) kikel „az egyház denacionalizálása" ellen, „értve ezen a néptömegek, a világiak kirekesztését az egyház szervezetéből". „*Rettenetesnek*" (szó szerint így!) találja, hogy a tömegek „elvallástalanodnak". Egészen menysikovi módon siránkozik, hogy „az egyház óriási önértéke elvész... ami óriási kár nemcsak az egyházra, hanem az államra nézve is". „Aranyszavaknak" nevezi a fanatikus Jevlogij undorítóan képmutató szavait, hogy „az egyháznak örök, változhatatlan feladatai vannak, tehát az egyházat nem lehet összekapcsolni a politikával". Tiltakozik az egyház és a fekete századok szövetsége ellen, mégpedig *annak érdekében*, hogy az egyház „a mostaninál nagyobb erővel és nagyobb dicsőséggel végezze nagy, szent feladatát a krisztusi szellemben — a szeretet és a szabadság szellemében".

Belouszov elvtárs nagyon jól tette, hogy a duma szónoki emelvényéről kigúnyolta Karaulovnak ezt a „lírai ömlengését". Ez a kigúnyolás azonban még korántsem elegendő. Meg kellett volna magyarázni — és az első adandó alkalommal meg is kell magyarázni a duma szószékéről —, hogy a kadetok álláspontja teljesen azonos az októbristák álláspontjával, és nem fejez ki egyebet, mint a „kulturált" tőkének azt a törekvését, hogy a nép vallásos elbutítását az egyházi csalásnak rafináltabb eszközeivel szervezze meg, mint amilyenekkel hajdanában az egyszerű orosz pópa dolgozott.

Ahhoz, hogy a népet szellemi rabságban tartsuk, az egyház és a fekete századok lehető legszorosabb szövetsége szükséges — mondotta Puriskevics szavaival a parasztnyúzó földesúr és a régi zsandár. Tévednek, uraim, nyilatkozott meg Karaulov tiltakozásával az ellenforradalmi burzsoá: ilyen eszközökkel csak végképp eltaszítják a népet a vallástól. Jobb lesz, ha okosabban, ravaszabbul, körmönfontabban dolgozunk, szépen félretoljuk a túlságosan ostoba és durva feketeszázasokat, harcot hirdetünk az „egyház denacionalizálása" ellen, felírjuk zászlónkra Jevlogij püspöknek azt az „aranymondását", hogy az egyház fölötte áll a politikának; csakis így tudjuk elbolon-

dítani az elmaradott munkásoknak és különösen a kispolgároknak és a parasztoknak legalább egy részét, csak így segíthetünk majd a megújhodott egyháznak teljesíteni azt a „nagy és szent feladatát“, hogy szellemi rabságban tartsa a néptömegeket.

Az utóbbi időben liberális sajtónk, még a „Recs“ is szigorúan megdorgálta Sztruvét és társait mint a „Vehi“ című gyűjtemény szerzőit. De Karaulov, a kadet párt hivatalos szónoka az Állami Dumában, kitűnően leleplezte azt az ocsmány képmutatást, amely e szemrehányások, valamint Sztruvénak és társainak e kitagadása mögött rejlik. Ami Karaulovnak és Miljukovnak az eszében, az Sztruvénak a nyelvén. A liberálisok *csak* azért korholják Sztruvét, mert óvatlanul kifecsegte az igazságot, mert túlságosan felfedte a kártyákat. A liberálisok, akik megdorgálják a „Vehi“-t, de továbbra is támogatják a kadet pártot, szemérmetlenül becsapják a népet, mert míg elítélik az óvatlanul őszinte *szót*, tovább *végzik* azt a *munkát*, amely e szónak megfelel.

Arról, hogy a szóban forgó kérdések megvitatása során hogyan viselkedtek a trudovikok a dumában, nem mondhatunk sokat. Mint mindig, most is éles különbség mutatkozott a paraszt trudovikok és az értelmiségi trudovikok között, mégpedig az utóbbiak rovására, akik inkább hajlamosak arra, hogy a kadetok után kullogjanak. Igaz, hogy Rozskov, a paraszt trudovik, felszólalásával elárulta politikai öntudatlanságát: ő is elismételte a kadetoknak azt a banális frázisát, hogy az Orosz Nép Szövetsége a hitnek nem megszilárdításában, hanem rombolásában segít, és nem tudott előterjeszteni semmilyen programot sem. De amikor egyszerű szavakkal ecsetelni kezdte a meztelen, kendőzetlen igazságot, s beszámolt a papság mértéktelen adószedéséről, a papok zsarolásáról, arról, hogy az esketésért pénzen kívül „egy flaskó vodkát, kóstolót és egy font teát követelnek, *néha pedig olyasmit kérnek, amit e szószékről kimondani sem merek*“ (április 16, gyorsírói jegyzőkönyv, 2259. old.) — a feketeszázas duma persze megsokallta a dolgot, és vad üvöltözés kezdődött a jobboldali padsorokban. „Micsoda arcátlanság ez? hallatlan!“ — ordították a feketeszázasok, érezve,

hogy a szertartások „takszájával“ elkövetett zsarolásról szóló egyszerű paraszti beszéd minden elméleti és taktikai vallás- és egyházellenes kijelentésnél jobban forradalmasítja a tömegeket. És a reakciós bölények bandája, amely a III. dumában az önkényuralmat védelmezi, megfélemlítette lakáját, Meiendorf elnököt, és kényszerítette, hogy vonja meg a szót Rozskovtól (a szociáldemokraták, akikhez egyes trudovikok, kadetok és mások is csatlakoztak, tiltakozást nyújtottak be az elnök eljárása ellen).

Rozskov trudovik paraszt beszéde rendkívül primitív volta ellenére is kitűnően megmutatta, milyen óriási szakadék választja el a vallás képmutató, számítóan reakciós kadet védelmét annak a parasztnak primitív, öntudatlan, megrögzött vallásosságától, akiben életkörülményei — akarata ellenére és tudatától függetlenül — valóban forradalmi haragot ébresztenek a súlyos terhek ellen, és akit életkörülményei elszánt harcra késztetnek a középkori állapotok ellen. A kadetok annak az ellenforradalmi burzsoáziának a képviselői, amely a vallást meg akarja reformálni és meg akarja szilárdítani, hogy kihasználhassa a nép ellen. A Rozskovok annak a forradalmi polgári demokráciának a képviselői, amely fejletlen, öntudatlan, elnyomott, önállótlan, szétforgácsolt, de amelynek még korántsem kimerített forradalmi erőtartalékai vannak a földbirtokosok, a papok és az önkényuralom elleni harcra.

Rozanov értelmiségi trudovik sokkal tudatosabban közeledett a kadetokhoz, mint Rozskov. Rozanov tudott ugyan beszélni az egyház és az állam különválasztásáról mint a „baloldaliak“ követeléséről, de nem átallt olyan reakciós, kispolgári frázisokat a szájára venni, hogy „meg kell változtatni a választási törvényt, mégpedig olyan irányban, hogy a papság ne vehessen részt a politikai harcban“. Annak a forradalmiságnak, amely a tipikus, átlagos parasztból magától felszínre tör, amikor őszintén kezd beszélni életéről, az értelmiségi trudovikban nyoma sincs, s ehelyett szétfolyó, néha pedig éppenséggel undorító frázisokat hallunk tőle. Századszor és ezredszer igazolódik be előttünk az az igazság, hogy az orosz paraszti tömegek csak a proletariátust követve tudják lerázni a jobbágy-

tartó földesurak, a reverendás hűbérurak, az önkényuralmi hűbérurak fojtogató, pusztító igáját.

A munkáspárt és a munkásosztály képviselője, a szociáldemokrata Szurkov volt az egyetlen az egész dumában, aki valóban elvi magaslatra emelte a vitát, és kertelés nélkül megmondta, mi a proletariátus álláspontja az egyház és a vallás kérdésében, és mi legyen a következetes és életképes demokrácia álláspontja ebben a kérdésben. „A vallás a nép ópiuma“ ... „Egyetlen garast se adjunk a nép pénzéből a nép megátalkodott ellenségeinek, akik elködösítik a nép öntudatát“ — a szocialistának ez az egyenes, bátor, nyílt harci jelszava kihívásként süvített végig a feketeszázas dumán, és a proletárok millióiban talált visszhangra, akik elviszik a tömegek közé ezt a jelszót, hogy amikor üt az óra, forradalmi cselekvéssé változtassák.

„Szocial-Demokrat“ 6. sz.
1909 június 4 (17).

A „PROLETARIJ" KIBŐVÍTETT SZERKESZTŐSÉGÉNEK ÉRTEKEZLETE[128]

1909 JÚNIUS 8–17 (21–30)

KÖZLEMÉNY
A „PROLETARIJ" KIBŐVÍTETT SZERKESZTŐSÉGÉNEK ÉRTEKEZLETÉRŐL

Az olvasók alább megtalálják azoknak a határozatoknak a szövegét, melyeket a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének legutóbbi értekezlete hozott. Az értekezlet összetétele a következő volt: a „Proletarij" szerkesztőségének 4 tagja, a helyi szervezetekben — a pétervári, a Moszkva területi (Közép-Oroszország) és az uráli szervezetben — dolgozó bolsevikok 3 képviselője és a Központi Bizottság 5 bolsevik tagja.

Az értekezleten kibontakozott vitáknak kétségtelenül igen nagy jelentőségük van az egész párt szempontjából. Ezek a viták nagy mértékben határozottá és bizonyos fokig véglegessé tették azt a politikai irányvonalat, amelyet a bolsevik frakció vezető lapja az utóbbi időben rendszeresen követ, és amelyet az utóbbi időben meglehetősen sok támadás ér az elvtársak bizonyos csoportja részéről, amelynek a tagjai bolsevikoknak tartják magukat. Az értekezleten, amelyen az ellenzéket két elvtárs képviselte, kellőképp tisztáztuk a kérdéseket.

A „Proletarij" szerkesztősége ezért mindent elkövet, hogy az értekezletről minél teljesebb jegyzőkönyvet készítsen és adjon ki. Ebben a közleményben viszont csak azokat a pontokat akarjuk érinteni, amelyek bizonyos értelmezés esetén félreértésre adhatnak okot, mint ahogy külföldön élő elvtársaink között ez már elő is fordult. Az értekezlet terjedelmes és eléggé félreérthetetlen határozatai lényegében magukért beszélnek; az értekezlet jegyzőkönyve pedig elég anyagot szolgáltat ahhoz, hogy a határozatokat teljes egészükben alaposan megérthessük. E közle-

ményünknek az a feladata, hogy az elfogadott döntéseknek és határozatoknak főleg *frakción belüli* jelentőségére vonatkozó útmutatásokat adjon.

Kezdjük „Az otzovizmusról és az ultimatizmusról" szóló határozattal.

A határozatnak azt a részét, amely közvetlenül az otzovizmus ellen irányul, az ellenzéknek az értekezleten jelenlevő képviselői lényegében nem kifogásolták különösebben. Az ellenzék mindkét képviselője elismerte, hogy az otzovizmus, amennyiben határozott áramlattá válik, egyre jobban eltávolodik a szociáldemokráciától, hogy az otzovizmus néhány képviselője, többek közt elismert vezére, Szt. elvtárs[124] „bizonyos mértékig anarchista színezetűvé" is vált. Az értekezlet részvevői *egyhangúlag* elismerték, hogy az otzovizmus mint áramlat ellen kitartó és rendszeres harcot kell folytatnunk. Másként áll a dolog az ultimatizmussal.

Az értekezleten az ellenzék mindkét képviselője ultimatistának vallotta magát. A határozati javaslat szavazásra bocsátásakor mindketten írásbeli nyilatkozatot nyújtottak be, melyben kijelentették, hogy ők ultimatisták, hogy a határozat értelmében el kell határolódni az ultimatizmustól, ami számukra azt jelentené, hogy önmaguktól kell magukat elhatárolniuk, s ezért ők ezt a határozatot nem írhatják alá. Később, amikor az értekezlet még néhány határozatot elfogadott az ellenzéki szavazatokkal szemben, az ellenzék két képviselője írásban bejelentette, hogy az értekezlet határozatait törvényteleneknek tartja, hogy az értekezlet ezeknek elfogadásával a frakció kettészakadását mondja ki, s hogy ők nem vetik alá magukat ezeknek a határozatoknak, és nem fogják őket végrehajtani. Erre az incidensre a továbbiakban részletesebben ki fogunk térni, mert ennek következményeképpen az ellenzék képviselői *közül* az egyik, Makszimov elvtárs, formailag is kivált a „Proletarij" kibővített szerkesztőségéből. Itt azonban más oldalról akarjuk megvizsgálni ezt a kérdést.

Az ultimatizmus megítélésében, mint egyébként annak a következetes ultimatizmusnak a megítélésében is, amelyet otzovizmusnak hívnak, sajnos nem annyira

írásbeli dokumentumokkal, mint inkább íratlan szavakkal van dolgunk. Eddig még sem az ultimatizmust, sem az otzovizmust nem fejtették ki egy valamennyire is kerek egészet alkotó „platformban“. Ilyenformán az ultimatizmust egyetlen konkrét megnyilvánulásában kell megragadnunk, mégpedig abban a követelésben, amely szerint a szociáldemokrata duma-frakciót *ultimátum* elé kell állítani, hogy vagy legyen szigorúan pártszerű, és vesse alá magát a pártközpontok valamennyi utasításának, vagy pedig mondjon le a képviselői meghatalmazásról. De, mint kiderül, az ultimatizmusnak erről a jellemzéséről nem mondható, hogy *teljesen* hű és pontos. Mégpedig a következőkért nem. Marat elvtárs, az értekezleten részt vevő ultimatisták egyike, kijelentette, hogy rá nem illik ez a jellemzés. Ő, Marat elvtárs, elismeri, hogy a szociáldemokrata duma-frakció tevékenysége az utóbbi időben jelentékenyen javul, és ő nem is akarja, hogy a párt most mindjárt ultimátumot küldjön a duma-frakciónak. Csupán úgy véli, hogy a pártnak minden eszközzel nyomást kell gyakorolnia a duma-frakcióra, egészen a fent ismertetett ultimátum igénybevételéig.

Ilyen ultimatistákkal természetesen dolgozhatunk egy frakcióban. Az *ilyen* ultimatistának fel kell hagynia ultimatizmusával olyan mértékben, amilyen mértékben javul a duma-frakció tevékenysége. Az *ilyen* ultimatizmus nem zárja ki, sőt megköveteli, hogy a párt huzamosan foglalkozzon a duma-frakcióval, munkálkodjon a frakció fejlesztésén, huzamosan és kitartóan munkálkodjon olyan értelemben, hogy a dumabeli tevékenységet hozzáértéssel kihasználja agitációs és szervezési célokra. Ha a frakció tevékenységében világosan megmutatkozott a javuló tendencia, akkor következésképpen továbbra is ugyanebben az irányban kell szívósan és kitartóan dolgoznunk. Az ultimatizmus *így* fokozatosan elveszti objektív létjogosultságát. Az *ilyen* ultimatista bolsevikok esetében szó sem lehet szakításról. Velük szemben aligha helyénvaló az az elhatárolás is, amelyről „Az otzovizmusról és az ultimatizmusról“ és „A bolsevikok feladatai a pártban“ című határozatokban szó van. Az *ilyen* ultimatizmus csupán árnyalat egy meghatározott gyakorlati kérdés

feltevésében és megoldásában; itt valamennyire is észrevehető elvi nézeteltérés nincs.

Az az ultimatizmus, amelytől a határozat szerint el kell határolni a bolsevizmust, az ultimatizmus mint párton belüli eszmeáramlat egészen másfajta jelenség. Ez az ultimatizmus — márpedig kétségtelenül van ilyen — kizárja azt, hogy a párt és központjai huzamosan dolgozzanak a duma-frakció fejlesztésén, kizárja azt, hogy a párt huzamosan és türelmesen dolgozzon a munkások között olyan értelemben, hogy hozzáértéssel kihasználja a III. duma által szolgáltatott gazdag agitációs anyagot. Ez az ultimatizmus kizárja, hogy a párt *pozitív*, *alkotó* munkát végezzen a duma-frakció fejlesztése érdekében. Az ilyen ultimatizmusnak egyetlen eszköze az *ultimátum*, amelyet a pártnak mint valami Damoklesz kardot kellene a frakció feje fölött tartania, és amelynek az OSzDMP számára helyettesítenie kellene a parlamentarizmus valóban forradalmi kihasználásának a tapasztalatait, amelyeket a nyugat-európai szociáldemokrácia kitartó, hosszas *tanulás* árán szerzett. Az *ilyen* ultimatizmust nem lehet elhatárolni az otzovizmustól. A közös *kalandorszellem* elválaszthatatlanul összeköti őket. És a bolsevizmusnak mint az oroszországi szociáldemokrácia forradalmi áramlatának mind az egyiktől, mind a másiktól egyformán el kell magát határolnia.

De mit értünk mi, mit értett az értekezlet ezen az „elhatároláson“? Vajon van-e legalább valamilyen alapja annak az állításnak, hogy az értekezlet kimondta a *bolsevik frakció kettészakadását*, ahogyan ezt az ellenzék néhány képviselője el akarja hitetni velünk? Ilyen alap nincs. Az értekezlet határozatai kimondták: a bolsevik frakcióban olyan áramlatok észlelhetők, amelyek ellentétben állnak a bolsevizmussal, a bolsevizmus meghatározott taktikai arculatával. A bolsevizmust nálunk a párt bolsevik *frakciója* képviseli. A frakció azonban nem a párt. A párt az árnyalatoknak egész skáláját foglalhatja magában, s ezek közül a szélsők éles ellentétben is lehetnek egymással. A német pártban Kautsky világosan forradalmi szárnya mellett ott látjuk Bernstein ultrarevizionista szárnyát. Más a frakció. A pártban a frakció az *azonos*

elveket vallóknak olyan csoportja, amely elsősorban abból a célból alakul, hogy a pártot egy bizonyos irányban befolyásolja, s hogy elveit a pártban minél tisztább alakban érvényesítse. Ehhez arra van szükség, hogy a frakció tagjai valóban *azonos elveket valljanak.* A *párt* egységét és a *frakció* egységét illető követelményeinknek ezt a különbségét meg kell értenie mindenkinek, aki tisztán akarja látni a bolsevik frakcióban végbemenő belső súrlódások kérdésének igazi helyzetét. *Az értekezlet nem mondta ki a frakció kettészakadását.* Súlyos hibát követnének el azok a helyi pártmunkások, akik az értekezlet határozatait felhívásnak tekintenék arra, hogy a szervezetekből űzzék ki az *otzovista érzelmű* munkásokat, vagy azonnal vigyék szakadásra a dolgot azokban a szervezetekben, amelyekben otzovista elemek vannak. A leghatározottabban óvjuk a helyi pártmunkásokat az ilyen lépésektől. Otzovizmus, mint kialakult *önálló áramlat*, a munkások *tömegei* között nincs. Valahányszor az otzovisták megpróbálják végérvényesen meghatározni álláspontjukat, s teljesen kimondani véleményüket, ezek a kísérletek fatálisan szindikalizmusra, anarchizmusra vezetnek. A szindikalizmusnak és az anarchizmusnak valamennyire is következetes hívei önmagukat rekesztik ki a frakcióból is, meg a pártból is. Ostobaság volna idesorolni azokat a — talán széleskörű — *munkáscsoportokat* is, amelyek otzovista *érzelműek.* Az ilyenfajta otzovizmus elsősorban abból ered, hogy nincsenek eléggé tájékozva a duma-frakció tevékenységéről. Az *ilyen* otzovizmus elleni harc legalkalmasabb fegyvere egyrészt az, hogy a munkásokat részletesen és teljesen tájékoztatjuk a frakció tevékenységéről, másrészt pedig az, hogy a munkások számára lehetővé tesszük, hogy érintkezésben legyenek a frakcióval, és befolyást gyakoroljanak rá. Ahhoz például, hogy Pétervárott jelentősen megingassuk az otzovista hangulatot, elég lenne, ha a duma-képviselő elvtársak néhányszor elbeszélgetnének a pétervári munkásokkal. Mindent el kell követnünk tehát, hogy elkerüljük az otzovistákkal való *szervezeti szakítást.* Ha csak valamennyire is állhatatos és következetes *eszmei* harcot folytatunk az otzovizmus és a vele rokon szindikalizmus

ellen, hamarosan elérjük, hogy a szervezeti szakadásról szóló mindenféle szóbeszéd teljesen meddő fecsegéssé válik, legrosszabb esetben pedig az lesz az eredmény, hogy egyes otzovisták és otzovista csoportok *elszakadnak* a bolsevik frakciótól és a párttól.

Éppen ez történt a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezletén is. Makszimov elvtárs ultimatizmusa teljesen összeférhetetlennek bizonyult a bolsevizmus álláspontjával, amelyet az értekezlet újból megfogalmazott. Miután az értekezlet elfogadta az alapvető elvi határozatokat, Makszimov elvtárs kijelentette, hogy *ő* a határozatokat törvényteleneknek tekinti, noha tizen szavaztak mellettük és ketten ellenük, sőt egyes határozatok ellen csak egy szavazott (Makszimov), egy pedig tartózkodott a szavazástól (például „Az otzovizmusról és az ultimatizmusról" szóló határozat egészének az esetében). Ekkor az értekezlet határozatilag kimondta, hogy nem vállal semmilyen felelősséget Makszimov elvtárs politikai lépéseiért. A dolog világos: ha Makszimov elvtárs határozottan elutasítja mindazokat az elvi határozatokat, amelyeket az értekezlet ilyen nagy többsége elfogadott, akkor meg kell értenie, hogy közte és az értekezlet között nincs meg az az *egyetértés*, amely elemi feltétele a *pártOn belüli frakció* létezésének. De Makszimov elvtárs még tovább ment: határozottan kijelentette, hogy nemcsak végrehajtani nem szándékozik a határozatokat, *de még csak alá sem fogja vetni magát nekik*. Az értekezlet köteles volt Makszimov elvtárs politikai tevékenységét illetően minden felelősséget elhárítani magától, de hozzátette (lásd M. T.[125] szentpétervári küldött és más elvtársak nyilatkozatát), „hogy itt nem a frakció kettészakadásáról van szó, hanem Makszimov elvtársnak a «Proletarij» kibővített szerkesztőségétől való elszakadásáról"*.

* Marat elvtárs szintén bejelentette, hogy nem fogja az értekezlet határozatait *végrehajtani*, de *aláveti magát nekik*. Marat elvtárs még egy külön nyilatkozatban azt is leszögezte, hogy bár szükségesnek tartja az otzovizmus elleni elvtársi eszmei harcot, nem ismeri el sem az otzovizmus elleni szervezeti harcot, sem a bolsevik frakció kettészakadását. Ami *általában a szervezeti* szakadás kérdését illeti, mint az az értekezletnek „A külföldön, N. N.-ben létesítendő párt-

Fel kell hívnunk továbbá az elvtársak figyelmét az értekezletnek „A bolsevikok feladatai a pártban" és „A dumabeli tevékenységhez mint a pártmunka egyik ágához való viszonyról" című határozataira. Itt az a fontos, hogy helyesen értsék meg, miképpen vetjük fel a bolsevikok „pártvonalának", továbbá általában a legális lehetőségek, és köztük a duma-szószék felhasználásának a kérdését.

Soron levő feladatunk: az OSzDMP megóvása és megszilárdítása. E nagy feladat teljesítése során azonban egy rendkívül fontos feladatot kell megoldanunk: harcolnunk kell a *likvidátorság* mindkét árnyalata — a jobboldali és a baloldali likvidátorság — ellen. A jobboldali likvidátorok azt mondják, hogy nincs szükség illegális OSzDMP-re, hogy a szociáldemokrata tevékenység súlypontját kizárólag vagy majdnem kizárólag a legális lehetőségekre kell helyezni. A baloldali likvidátorok viszszájára fordítják a dolgot: szerintük a pártmunkában nincsenek legális lehetőségek, ők mindenáron csak illegalitást akarnak — számukra ez minden. Ezek is, azok is körülbelül egyenlő mértékben az OSzDMP likvidátorai, mert a történelem által ránk kényszerített mai helyzetben a legális és illegális munkának tervszerű és célszerű *összekapcsolása* nélkül „az OSzDMP megóvása és megszilárdítása" elképzelhetetlen. A jobboldali likvidátorság, mint tudjuk, különös erővel a mensevik frakcióban és részben a Bundban dühöng. Az utóbbi időben azonban a mensevikek között az a figyelemre méltó jelenség észlelhető, hogy visszatérnek a pártszerűséghez, amit feltétlenül üdvözölnünk kell: „a frakció kisebbsége" (a mensevikek)[128] — mondja az értekezlet határozata —, „miután végigjárta a likvidátorság útját, már felemeli tiltakozó szavát ez ellen az út ellen, és ismét pártszerű talajt keres tevékenysége számára"*.

iskoláról"[126] szóló határozatából is kitűnik, a szakadár lépést ebben az esetben az otzovisták és az istenépítők[127] tették meg, mert ez az iskola kétségtelenül kísérlet egy új frakció új *eszmei és szervezeti központjának* megalakítására.

* A „Golosz Szocial-Demokrata" „szerkesztőségének szakadásán" a határozat Plehanovnak a szerkesztőségből való kilépését érti; erre Plehanovot, saját kijelentése szerint, a „Golosz Szocial-Demokrata" szerkesztőségének likvidátor tendenciái késztették.

Milyen feladatok hárulnak a bolsevikokra a jobboldali likvidátorság ellen harcoló, pillanatnyilag még kis mensevik csoporttal kapcsolatban? A bolsevikoknak kétségtelenül arra kell törekedniük, hogy összefogjanak a pártigenlőknek ezzel a részével, a marxista és pártszerű résszel. Ez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy felszámoljuk a köztünk és a mensevikek között fennálló taktikai nézeteltéréseket. A forradalmi szociáldemokrácia irányvonalától elhajló mensevik nézetek ellen most is és ezután is a legerélyesebben harcolni fogunk. S persze azt sem jelenti, hogy a bolsevik frakció valamiképpen feloldódik a pártban. A bolsevikok nagyon sokat tettek már a pártpozíciók kivívása tekintetében, de ebben az irányban még sok a tennivaló. A bolsevik frakciónak mint a párt határozott eszmeáramlatának továbbra is fenn kell maradnia. Egyet azonban jól meg kell jegyeznünk: az OSzDMP „megóvásáért és megszilárdításáért" való felelősség, amelyről az értekezlet határozata szól, most főleg, ha ugyan nem kizárólag, a bolsevik frakcióra hárul. Jelenleg az egész, vagy majdnem az egész tényleges *párt*munkát — különösen a helyi szervezetekben — a bolsevikok végzik. És rájuk, a pártszerűség szilárd és következetes védelmezőire hárul most az a nagy fontosságú feladat, hogy a *pártépítésbe* bevonják az összes erre alkalmas elemeket. A mai súlyos időkben valóban bűnt követnénk el, ha nem nyújtanánk jobbot más frakciók pártigenlő elemeinek, akik síkraszállnak a marxizmus és a pártszerűség mellett a likvidátorság ellen.

Ezt az álláspontot magáévá tette az értekezlet óriási többsége, s köztük a helyi szervezetek valamennyi bolsevik képviselője. Az ellenzék ingadozott, és nem foglalt el határozott álláspontot sem mellettünk, sem ellenünk. Mindamellett Makszimov elvtárs éppen ezért az irányvonalért tett szemrehányást az értekezletnek, hogy „elárulja a bolsevizmust", mensevik álláspontra tér át stb. Mi erre csupán ezt feleltük: mondja meg ezt minél előbb nyíltan a sajtóban, az egész párt és az egész bolsevik frakció nyilvánossága előtt, akkor legalább újra leleplezhetjük „forradalmiságának" valódi értelmét, a bolsevizmus Makszimov-féle „megóvásának" igazi jellegét.

Ajánljuk az elvtársak figyelmébe az értekezletnek „A dumabeli tevékenységhez mint a pártmunka egyik ágához való viszonyról“ című határozatát. Már fentebb utaltunk arra, hogy a „legális lehetőségek“ kérdése szoros kapcsolatban van a különböző árnyalatú likvidátorsággal. A baloldali likvidátorság elleni harc most épp úgy kötelező, mint a jobboldali likvidátorság elleni harc. A parlamenti kretenizmus, mely szerint az egész pártszervezetnek csupán az a teendője, hogy a munkásokat a „legális lehetőségek“ köré, különösen a dumabeli tevékenység köré csoportosítsa, ugyanolyan éles ellentétben van a forradalmi szociáldemokráciával, mint az otzovizmus, amely nem érti meg, mi a jelentőségük a legális lehetőségeknek a *párt szempontjából, a párt érdekei szempontjából*. Az értekezlet határozatai roppant fontosságot tulajdonítanak annak, hogy a *párt* kihasználja a legális lehetőségeket. De ezek a határozatok sehol sem tekintik öncélnak a legális lehetőségeket és kihasználásukat. A legális lehetőségeket mindenütt szoros *kapcsolatba* állítják az illegális tevékenység feladataival és módjaival. És ez a *kapcsolat* ma különös figyelmet érdemel. Erre vonatkozólag magában a határozatban is találunk néhány *gyakorlati* útmutatást. Ezek azonban csak *útmutatások*. Most viszont nem annyira arról kell beszélnünk, hogy a *párt*munka egyéb ágai között milyen helyet foglalnak el a „legális lehetőségek“, hanem inkább arról, *hogyan* használjuk ki a rendelkezésünkre álló „legális lehetőségeket“ úgy, hogy ebből a pártnak minél több haszna legyen. Az illegális munka hosszú évei alatt a párt óriási tapasztalatokat gyűjtött az illegális munka terén. Nem mondhatjuk el ugyanezt a másik területről, a legális lehetőségek kihasználásáról. Ebben a tekintetben a párt, de *különösen a bolsevikok*, nem tettek eleget. Nagyobb figyelemmel, több kezdeményezéssel és nagyobb erőfeszítéssel kell ezen a területen dolgoznunk, mint eddig. Meg kell *tanulnunk* a legális lehetőségek kihasználását, s ugyanolyan kitartással kell tanulnunk, *ahogyan* az illegális munka módszereit tanultuk és tanuljuk. Az értekezlet arra hívja fel mindazokat, akik szívükön viselik az OSzDMP érdekeit, hogy *kitartóan munkálkodjanak* a legális lehetőségeknek a párt javára való kihasználásán.

Álláspontunk az illegális pártmunkát illetően változatlanul az marad, ami volt, és természetesen annak is kell maradnia. Az OSzDMP megóvása és megszilárdítása a fő feladat, amelynek mindent alá kell rendelni. A legális lehetőségeket is csak akkor használhatjuk ki a párt érdekében, ha a pártot már megszilárdítottuk. A legnagyobb figyelmet kell fordítanunk az ipari központokban megalakuló munkáscsoportokra, amelyeknek kezébe át kell hogy menjen — és fokozatosan át is megy — a pártmunka általános irányitása. Tevékenységünk valamennyi területén minden erőfeszítésünknek arra kell irányulnia, hogy ezekből a csoportokból valóban pártigenlő szociáldemokrata káderek nőjenek ki. Csakis ezen az alapon válik majd valóban lehetővé az OSzDMP megóvása és megszilárdítása.

A „Proletarij" 1909 július 3-i (16-i),
46. számának melléklete.

BESZÉD A BOLSEVIKOK PÁRTON BELÜLI FELADATAINAK KÉRDÉSÉRŐL

JÚNIUS 11 (24)

Feleslegesnek tartom, hogy immár századszor és ezredszer válaszoljak érdemben Makszimov elvtársnak, vagyis elismételjem, hogy elszakadásával megalakítja a karikatúra-bolsevikok, avagy istenes otzovisták frakcióját. Mindezt a „*Proletarij*"-ban már elmondtuk, kinyomtattuk, megrágtuk, hangsúlyoztuk. Most csak ennyit mondok: jelentse ki a *sajtóban* is azt, amit itt négy fal között állít, — akkor, és csakis akkor fog kibontakozni eszmei harc e helyett a méltatlan civakodás helyett, amely már negyedik napja tart itt. Mondja el a sajtóban, hogy mi „neobolsevikok", „neoproletárok" vagyunk „az új «Iszkra» értelmében", vagyis lényegében mensevikek vagyunk, hogy mi „kettőt léptünk hátra", „leromboljuk az orosz forradalom legértékesebb örökségét — a bolsevizmust"; mondja el a *sajtóban* ezeket a dolgokat, amelyeket beszédéből feljegyeztem, és akkor újra meg újra meg fogjuk mutatni az olvasóknak, hogy ön pontosan a karikatúra-bolsevikok típusához tartozik. Mondja el a *sajtóban*, hogy nekünk — ismét az ön szavait idézem — „egy újabb fellendülés esetén politikailag végünk van, mert Plehanov bűvkörében vagyunk", s hogy „huzamos reakció esetén győzelmet aratunk"; mondja el ezt a *sajtóban*, és mi ismét meg fogjuk magyarázni, mi különbség van a bolsevizmus és az „istenes otzovizmus" között, ami fölöttébb hasznos lesz a pártra nézve. Ha pedig ön megtagadja (nyílt kihívásaink ellenére, amelyeket 1908 *augusztusától kezdve* intéztünk önhöz, amikor egy szerkesztőségi értekezleten hivatalosan javasoltuk önnek, hogy adjon ki egy brosúrát, s ebben a brosúrában fejtse ki nézeteit),

ha tehát ön megtagadja, hogy *nyíltan* harcoljon, és folytatja ezt a belső piszkálódást, *kötelesek* leszünk a frakciónkból (nem a pártból, hanem frakciónkból) való közvetlen *kizárással* kényszeríteni önt nyílt fellépésre; kötelesek leszünk kizárni önt az eszmei harc érdekében, amely a pártra nézve sok szempontból tanulságos lesz.

Először megjelent:
„A «Proletarij» kibővített szerkesztősége értekezletének jegyzőkönyve" c. könyvben. 1934.

BESZÉD ÉS HATÁROZATI JAVASLAT A BOLSEVIKOKNAK A DUMABELI TEVÉKENYSÉGGEL KAPCSOLATOS FELADATAIRÓL

A vita végéhez közeledik, s úgy vélem, a vitát nem kell külön határozat formájában rögzítenünk, mert a határozattal óvatosnak kell lennünk. Hiszen célunk csupán a kérdés kölcsönös tisztázása volt. Válaszolva Vlaszovnak[129] a legális lehetőségek kihasználását illetőleg, felolvasom a határozati javaslatot:

„A Bolsevik Központ határozatilag kimondja: a bolsevik frakciónak, hogy *gyakorlatilag* megvalósítsa — mégpedig *forradalmi* szociáldemokrata szellemben és irányban valósítsa meg — azt a célt, amelyet most már az összes bolsevikok elismernek, nevezetesen az összes «legális lehetőségek», általában a munkásosztály összes legális és félig legális szervezetei, és különösen a duma-szószék felhasználásának a célját, feltétlenül világosan célul kell kitűznie, és mindenáron el kell érnie, hogy tapasztalt, egy-egy területre specializálódó, s a maguk *legális* posztján (a szakszervezetekben; a klubokban; a duma bizottságaiban stb. stb.) huzamosan megmaradó bolsevik kádereket neveljen ki."

Vlaszov azt mondta, hogy ez a vezetőkre vonatkozik. Ez nem igaz. A helyzet az, hogy bolsevik frakciónkban elterjedt az a nézet, hogy ilyen szakemberekre nincs szükség. Kevés az erőnk: erőinket fel kell használnunk, be kell osztanunk legális funkciókra és meg kell bíznunk, hogy a frakció nevében végezzék ezeket a funkciókat. Ha pártsejtek alakításáról beszélünk, értenünk is kell ahhoz, hogy ezt megvalósítsuk. Felvázoltam egy határozati javaslatot a röpiratos agitációról:

„A Bolsevik Központ, miután megtárgyalta a bolsevi-

koknak a dumabeli tevékenységgel kapcsolatos feladatait, a következő határozatot hozza: az összes helyi szervezetek figyelmét fel kell hívni a röpiratos agitáció fontosságára (a helyi és területi sajtószerveken kívül), amely tájékoztatja a tömegeket a szociáldemokrácia dumabeli munkájáról, és irányítja ezt a munkát. Ezekben a röpiratokban rá lehetne mutatni azokra a kérdésekre, amelyeket a duma szószékéről meg kell világítani, összegezni lehetne a szociáldemokrácia dumabeli tevékenységének és a pártok csoportosulásának eredményeit, közölni lehetne az ezekről a kérdésekről tartandó propaganda-előadások vázlatait, elemezni lehetne a dumában elhangzott különösen fontos szociáldemokrata beszédek politikai jelentőségét, rá lehetne mutatni, mi maradt ki a dumában elhangzott beszédekből vagy milyen pontatlanságokat követtek el a szociáldemokraták beszédeikben, végül a beszédekből részleteket is lehetne közölni, kiegészítve a propaganda és az agitáció szempontjából fontos gyakorlati következtetésekkel stb. stb."

Ugyancsak határozati javaslat formájában vázoltam a dumabeli tevékenységhez való viszonyunk kérdésének azokat a pontjait is, amelyekről zártkörű értekezletünkön volt szó[130]:

„II. A duma forradalmi szociáldemokrata felhasználása és reformista (vagy tágabb értelemben: opportunista) felhasználása közti különbség a következőkkel jellemezhető, bár nem teljesen.

A szociáldemokrata duma-frakció, hogy úgy mondjuk, külső vonatkozásainak szempontjából a duma forradalmi szociáldemokrata felhasználása az alábbiakban különbözik a duma opportunista felhasználásától: küzdenünk kell a képviselőknek és az őket gyakran körülvevő polgári értelmiségnek az ellen a minden burzsoá társadalomban (és Oroszországban a reakció korszakában kiváltképpen) természetes törekvése ellen, hogy a parlamenti tevékenységet a legfőbb, alapvető, mindenek fölött való tevékenységnek nyilvánítsák. Nevezetesen minden erőnket arra kell összpontosítanunk, hogy a frakció valóban mint az egész munkásmozgalom érdekeinek alárendelt funkciót végezze saját munkáját, valamint, hogy a frakció állandóan össze-

köttetésben legyen a párttal, ne különüljön el tőle, hanem érvényesítse a párt nézeteit, hajtsa végre a pártkongresszusok és a központi pártszervek direktíváit.

A frakció tevékenységének belső tartalma szempontjából a következőkre kell figyelemmel lennünk: a szociáldemokrata parlamenti frakció tevékenységének célja elvileg különbözik *valamennyi* többi politikai párt tevékenységének céljától. A proletárpárt nem egyezkedésre, nem a hatalom birtokosaival való alkudozásra, nem az ellenforradalmi feudális burzsoá diktatúra rendszerének reménytelen foltozgatására törekszik, hanem arra, hogy minden úton-módon fejlessze a munkástömegek osztálytudatát, világos szocialista gondolkodását, forradalmi elszántságát és sokoldalú szervezettségét. Ennek az elvi célnak kell alárendelnünk a frakció tevékenységének minden lépését. Ezért több figyelmet kell fordítanunk arra, hogy a duma szószékéről is védelmezzük a szocialista forradalom feladatait. Arra kell törekednünk, hogy a duma szószékéről gyakrabban hangozzanak el olyan beszédek, melyek a szocializmus, mégpedig a tudományos szocializmus alapfogalmait és céljait propagálják. Továbbá, a folytatódó polgári demokratikus forradalom körülményei között rendkívül fontos, hogy a duma-frakció rendszeresen harcoljon a «felszabadító mozgalomra» zúduló ellenforradalmi támadások ellen, harcoljon az ellen a széles áradat ellen (mind a nyílt reakciósok, mind kiváltképpen a liberálisok, a kadetok ellen), amely a forradalom elítélésére, lejáratására, céljainak, módszereinek stb. diszkreditálására stb. irányul. A szociáldemokrata frakciónak fennen kell hordoznia a dumában a forradalom zászlaját, az élenjáró osztálynak, az oroszországi polgári demokratikus forradalom vezérének zászlaját.

Továbbá: fel kell hívni a figyelmet a szociáldemokrata duma-frakciónak arra a jelenlegi helyzetben rendkívül fontos feladatára, hogy erélyesen vegyen részt a munkástörvényhozás minden kérdésében. A frakciónak fel kell használnia a nyugat-európai szociáldemokraták gazdag parlamenti tapasztalatait, különösen óvakodva azonban attól, hogy opportunista módon meghamisítsa tevékenységének ezt a funkcióját. A frakciónak nem szabad engednie

jelszavaiból és pártunk minimális programjának követeléseiből, hanem ki kell dolgoznia és elő kell terjesztenie a maga szociáldemokrata törvényjavaslatait (valamint a kormány és más pártok törvényjavaslataihoz fűzött módosító indítványait), hogy leleplezze a tömegek előtt a szociálreformátorság képmutató és hazug voltát, és hogy bevonja a tömegeket az önálló gazdasági és politikai tömegharcba, mert a munkások csupán ezzel tudnak valóságos vívmányokat elérni, illetve ezzel tudják a fennálló rend talaján végrehajtott felemás és képmutató «reformokat» a fejlődő munkásmozgalom támaszpontjaivá változtatni a proletariátus teljes felszabadulásához vezető úton.

Ugyanilyen álláspontra kell helyezkednie a szociáldemokrata duma-frakciónak és az egész szociáldemokrata pártnak a szociáldemokrácián belül jelentkező reformizmussal mint az opportunista ingadozás legújabb termékével szemben.

Végül: a duma forradalmi szociáldemokrata felhasználásának abban kell különböznie a duma opportunista felhasználásától, hogy a szociáldemokrata frakció és a párt köteles sokoldalúan megmagyarázni a tömegeknek az összes polgári politikai pártok osztályjellegét, s nem szabad csupán a kormány és a nyílt reakciósok elleni támadásokra szorítkoznia, hanem le kell lepleznie a liberalizmus ellenforradalmiságát is, és a kispolgári paraszti demokrácia ingadozását is."

A megírás ideje:
1909 június 12—13 (25—26).
Először megjelent:
„A «Proletarij» kibővített szerkesztősége értekezletének jegyzőkönyve" c. könyvben. 1934.

A „PROLETARIJ" KIBŐVÍTETT SZERKESZTŐSÉGE ÉRTEKEZLETÉNEK HATÁROZATAI

1

AZ OTZOVIZMUSRÓL ÉS AZ ULTIMATIZMUSRÓL

A Buligin-duma és az I. Állami Duma bojkottálásának jelszava, amelyet pártunk forradalmi szárnya adott ki, annak idején nagy forradalmi szerepet játszott, s mozgósította a munkásosztály legaktívabb és legforradalmibb rétegeit.

Ezután a nagy tömegek közvetlen forradalmi harcát az ellenforradalom súlyos időszaka váltotta fel; a szociáldemokratáknak forradalmi taktikájukat ehhez az új politikai helyzethez kellett alkalmazniuk, s ezzel kapcsolatban egyik rendkívül fontos feladatuk lett, hogy a duma nyílt szószékét felhasználják a szociáldemokrata agitáció és szervezés támogatására.

A közvetlen forradalmi harcban részt vett munkásoknak egy része azonban az események e gyors fordulata alkalmával nem tudott azonnal áttérni arra, hogy az ellenforradalom új feltételei között alkalmazza a forradalmi szociáldemokrata taktikát, s csupán ismételgette azokat a jelszavakat, amelyek forradalmiak *voltak* a nyílt polgárháború idején, de amelyek most, puszta ismételgetésük esetén, akadályozhatják a proletariátus tömörülését a harc új feltételei között.

Másrészt, ennek a súlyos fordulatnak a talaján, a forradalmi harc hanyatlásának légkörében, amikor még a munkások egy részén is csüggedés és reménytelenség lett úrrá, a munkásszervezetek szétrombolása idején, amikor a szervezetek nem elég erősek ahhoz, hogy a bomlasztó

hatásoknak ellenálljanak, a munkásosztály egy része közömbössé vált a politikai harc iránt általában, különösen pedig a szociáldemokrácia dumabeli tevékenysége iránt.

A proletariátus e rétegeiben ilyen körülmények között átmenetileg sikert érhet el az úgynevezett otzovizmus és ultimatizmus.

A munkások szükségleteiből nyíltan csúfot űző III. duma munkája fokozza az otzovista hangulatot a munkások e rétegei között, amelyek elégtelen szociáldemokrata nevelésük folytán még nem tudják megérteni, hogy a III. dumának éppen ez a tevékenysége teszi lehetővé, hogy a szociáldemokraták a kizsákmányoló osztályok e képviseletét forradalmi módon kihasználják, s megmagyarázzák a nép széles rétegeinek az önkényuralom és az ellenforradalmi erők igazi jellegét, valamint — a forradalmi harc szükségességét.

A munkások e rétege körében az otzovista hangulatot ezenkívül még azok a rendkívül súlyos hibák is táplálták, amelyeket a szociáldemokrata duma-frakció követett el, különösen tevékenysége első esztendejében.

A bolsevik frakció ezt az otzovista hangulatot károsnak tartja a munkásosztály szocialista és forradalmi nevelése szempontjából, s ezért szükségesnek tartja a következőket:

a) *a munkások e rétegeit illetően* — kitartó és türelmes szociáldemokrata nevelő- és szervező munkát kell végeznünk közöttük, s rendszeresen és állhatatosan meg kell magyaráznunk nekik, hogy az otzovizmus és az ultimatizmus politikailag teljesen meddő, s hogy az ellenforradalom időszakában a szociáldemokraták szempontjából mi a szociáldemokrata parlamentarizmus tényleges jelentősége és a duma-szószék tényleges szerepe;

b) *a szociáldemokrata duma-frakciót és általában a dumabeli munkát illetően* — szoros kapcsolatot kell teremteni a duma-frakció és az élenjáró munkások között, szükséges, hogy az egész párt mindenben támogassa, szervezetten ellenőrizze és befolyásolja a duma-frakciót, többek közt hibáinak nyílt megmagyarázásával is, valóban el kell érni, hogy a frakciónak mint pártszervnek a tevékenységét

a párt irányítsa, és általában, hogy a bolsevikok végrehajtsák a legutóbbi általános pártkonferenciának erre vonatkozó határozatait, mert duma-frakciónk taktikája csakis úgy terelhető az egyenes útra, ha a munkáskörök fokozott figyelmet fordítanak a szociáldemokrata duma-frakció munkájára, és szervezetten részt vesznek a szociáldemokraták dumabeli tevékenységében;

c) *a párt jobbszárnyát illetően*, mely a duma-frakciót pártellenes útra téríti, és így elszakítja a munkás-élcsapattól — rendszeres, engesztelhetetlen harcot kell folytatni ellene, és le kell leplezni ezt a pártra nézve veszedelmes taktikát.

* *
*

A polgári demokratikus forradalom folyamán sok olyan elem csatlakozott pártunkhoz, amelyet nem pártunk tiszta proletár programja, hanem főleg a demokráciáért folytatott éles és erélyes harca nyert meg, és amely a proletár párt forradalmi-demokratikus jelszavait úgy fogadta el, hogy figyelmen kívül hagyta e jelszavak összefüggését a szocialista proletariátus egész harcával.

Ilyen, a proletár felfogástól nem eléggé áthatott elemek bekerültek bolsevik frakciónk soraiba is. A mostani nehéz időkben ezek az elemek mindinkább megmutatják, hogy nem állnak elég szilárdan a szociáldemokrácia álláspontján, és a forradalmi szociáldemokrata taktika alapelveivel egyre élesebb ellentétbe kerülve az utóbbi esztendő folyamán olyan áramlatot hoznak létre, amely az otzovizmus és az ultimatizmus elméletét igyekszik kialakítani, holott valójában csak ad abszurdum viszi és elvvé lépteti elő a szociáldemokrata parlamentarizmusról és a szociáldemokrácia dumabeli munkájáról alkotott hamis elképzeléseket.

Ezek a kísérletek, amelyek az otzovista hangulatból az otzovista politika egész rendszerét akarják kiépíteni, olyan elmélethez vezetnek, amely lényegében egyrészt a politikai közömbösség, másrészt az anarchista tévelygések ideológiáját fejezi ki. Az otzovizmus és az ultimatizmus elmélete minden forradalmi frazeológiája ellenére lényegé-

ben csupán másik oldala azoknak az alkotmány-illúzióknak, melyek arra a reményre épültek, hogy az Állami Duma egymagában ki tudja elégíteni a nép egyik vagy másik életbevágó követelését; s ez az elmélet tulajdonképpen kispolgári irányzatokkal cseréli fel a proletár ideológiát.

A nyílt otzovizmusnál nem kevésbé káros a szociáldemokrata munkára az úgynevezett ultimatizmus (vagyis az az irányzat, amely elvileg utasítja el a III. duma szószékének felhasználását, vagy gyakorlati megfontolásokkal igyekszik igazolni kibújását e kötelesség teljesítése alól, és a szociáldemokrata duma-frakció visszahívására törekedve a duma-frakció nevelésének és megjavításának hosszadalmas munkáját a frakcióhoz intézendő azonnali ultimátummal akarja helyettesíteni). Politikailag az ultimatizmus ma semmiben sem különbözik az otzovizmustól, csak még nagyobb zavart és összevisszaságot okoz otzovizmusának leplezett jellegével. Az ultimatizmusnak az a kísérlete, hogy közvetlen kapcsolatot keressen a bojkottizmussal, amelyet frakciónk a forradalom bizonyos időpontjában alkalmazott, csak eltorzítja annak a bojkottnak tényleges értelmét és jellegét, amelyet pártunk óriási többsége a Buligin-duma és az I. Állami Duma ellen igen helyesen alkalmazott. Az ultimatizmus és az otzovizmus arra irányuló kísérletei, hogy a forradalom egyik vagy másik időpontjában bizonyos képviseleti intézményekkel szemben alkalmazott bojkottból azt a következtetést vonják le, hogy a bojkott a bolsevizmus taktikájának sajátos ismertetőjele, többek közt az ellenforradalom korszakában is, csak azt bizonyítják, hogy e két irányzat lényegileg visszája a mensevizmusnak, azt hirdeti, hogy megkülönböztetés nélkül részt kell vennünk az összes képviseleti intézményekben, függetlenül a forradalom fejlődésének elért szakaszától, függetlenül attól, van-e forradalmi fellendülés vagy nincs.

Az otzovizmusnak és az ultimatizmusnak minden eddigi kísérlete, hogy elvileg alapozza meg elméletét, elkerülhetetlenül a forradalmi marxizmus alapelveinek megtagadásához vezet. Az otzovisták és az ultimatisták taktikája elkerülhetetlenül oda vezet, hogy teljesen szakítanak a nemzetközi szociáldemokrácia balszárnyának a mai orosz

viszonyokra alkalmazott taktikájával, és így anarchista elhajlásokba fog torkollni.

Az otzovista-ultimatista agitációt máris kétségtelenül sínyli a munkásmozgalom és a szociáldemokrata munka. Ha folytatják ezt az agitációt, igen könnyen a párt egységét veszélyeztethetik, hiszen ez az agitáció máris olyan torz jelenségekre vezetett, mint az otzovisták és az eszerek összefogása (Szentpétervárott) a pártunk duma-képviseletének nyújtandó segítség megtagadására, vagy az, hogy több ízben bizonyos szindikalistákkal együtt léptek fel nyilvánosan a munkások előtt.

Mindezeket figyelembe véve a „Proletarij“ kibővített szerkesztősége kijelenti, hogy a bolsevizmusnak mint az OSzDMP meghatározott irányzatának semmi köze sincs az otzovizmushoz és az ultimatizmushoz, s hogy a bolsevik frakciónak a leghatározottabban harcolnia kell a forradalmi marxizmus útjától való eme eltérések ellen.

2

A BOLSEVIKOK FELADATAI A PÁRTBAN

Az ellenforradalom kétségtelen győzelmének korszakában, amely a II. Duma szétkergetése után következett be, a párt tevékenységében parancsolóan vetődött fel az a feladat, hogy a párt a reakció erőfeszítései ellenére és a proletariátus osztályharcának erős hanyatlása ellenére is megóvja azt a pártszervezetet, amelyet a proletárharc legmagasabb fellendülésének idején teremtettünk meg, vagyis megóvja mint olyan szervezetet, amely tudatosan az ortodox marxizmus alapján áll, és amely valamennyi „nemzetiségi“ szociáldemokrata szervezetet egyesíti az egységes forradalmi szociáldemokrata taktika megvalósítása céljából.

A pártért és a pártszerűségért folytatott kétévi harc során teljesen világosan láthatóvá vált egyrészt a párt elhatárolódása azoktól az elemektől, amelyek a polgári demokratikus forradalom sajátos feltételei folytán sodródtak be a pártba, másrészt a forradalmi szociáldemokraták

további tömörülése. Egyrészt teljesen határozottá vált a szociáldemokraták azon volt útitársainak arculata, akik a pártból kilépve egész tevékenységüket a különböző legális szervezetekbe helyezték át (szövetkezetek, szakszervezetek, ismeretterjesztő egyesületek, a duma-frakció bizottságai), ahol nemcsak hogy nem juttatták érvényre a párt politikáját, hanem ellenkezőleg, a párt ellen harcoltak, és arra törekedtek, hogy ezeket a szervezeteket a párttól elszakítsák, s a párttal szembeállítsák. Ezek az elemek — a párt nyílt likvidátorai — fetisizálva a legalitást, és elvet kovácsolva tevékenységünknek azokból a szűk formáiból, amelyeket a munkásmozgalom ideiglenes apálya és szétforgácsoltsága kényszerített ránk, szemmelláthatóan az elméleti és taktikai revizionizmus alapjára helyezkedtek. Mióta duma-frakciónk értelmiségi tanácsadói az opportunista irányvonalat próbálják duma-frakciónkra kényszeríteni, mióta a legális munkásszervezetekben és négy kongresszusnak, a népfőiskolai[131], a szövetkezeti[132], a női[133] és az üzemorvosi[134] kongresszusnak a munkáscsoportjában szemmelláthatóan megmutatkozott a likvidátorok és a pártigenlők harca, egészen világossá és bebizonyított ténnyé vált, hogy a szervezeti likvidátorság — a pártintézmények elleni harc — a legszorosabban összefügg a marxista elmélet ellen és az OSzDMP programjának alapelvei ellen folytatott elvi harccal.

Másrészt a párt balszárnya, amelyre az ellenforradalom kétségtelen győzelmének eme időszakában a párt vezetése hárult, elméletileg elfogadta és gyakorlatilag alkalmazta az illegális és a legális pártmunka célszerű összekapcsolásának taktikáját. Ide tartozik a duma-frakció fejlesztésére irányuló, valamint a legális és félig legális proletárszervezetekben végzett egész pártmunka. A jelenlegi történelmi helyzet sajátos feltételei a pártmunka fő formáinak kiegészítéseképpen munkánknak éppen ezeket a formáit helyezik előtérbe, mint olyan formákat, amelyek révén az illegális párt befolyást gyakorolhat kisebb vagy nagyobb tömegekre. A párt a tevékenységnek éppen ezeken a területein ütközik össze a gyakorlatban, az életben a likvidátorsággal, és mér rá érezhető csapásokat. És ugyanezen a talajon közeledtek és közelednek egymáshoz a gyakorlat-

ban a különböző frakciók pártigenlő szociáldemokratái*. És végül ugyancsak itt, a III. duma időszakának körülményei között felmerült ugyanezen párttaktikai és pártszervezeti kérdésekben határolja el magát nyíltan a bolsevik frakció az álforradalmi, ingatag, nem marxista elemektől, melyek az úgynevezett „otzovizmus" zászlaja alatt léptek fel a párt tevékenységének új formái ellen.

A „Proletarij" kibővített szerkesztősége a bolsevikok fő feladatait kijelölve a következőket állapítja meg:

1) a bolsevik frakciónak, melynek a pártban továbbra is a pártszerűség és a forradalmi szociáldemokrata irányvonal élharcosának kell maradnia, a pártért és a pártszerűségért folytatott további harcban az a feladata, hogy minden tekintetben tevékenyen támogassa a párt Központi Bizottságát és Központi Lapját. A párterők átcsoportosításának mai szakaszában csakis az egész párt által elismert központi intézmények lehetnek annak a pártvonalnak tekintélyes és erőteljes képviselői, amely az összes valóban pártigenlő és valóban szociáldemokrata elemeket tömörítheti;

2) a párt mensevik táborában, bár a „Golosz Szocial-Demokrata", a frakció hivatalos lapja, teljesen a likvidátor mensevikek kezében van, a frakció kisebbsége, miután végigjárta a likvidátorság útját, már felemeli tiltakozó szavát ez ellen az út ellen, és ismét pártszerű talajt keres tevékenysége számára (a „viborgi" mensevikek levele Szentpétervárott, a mensevikek kettészakadása Moszkvában, szakadás a „Golosz Szocial-Demokrata" szerkesztőségében, ugyanez a megoszlás a Bundban stb.);

3) ilyen körülmények között a párt egybeforrott élcsapatát alkotó bolsevikoknak nemcsak az a feladatuk, hogy folytassák a likvidátorság és mindenfajta revizionizmus elleni harcukat, hanem egyúttal közeledniük is kell a többi frakció marxista és pártigenlő elemeihez, ahogyan

* A Központi Bizottságban *egyhangúlag* fogadták el a szakszervezetekről és a szövetkezetekről szóló határozatokat, és ugyancsak egyhangúlag fogadtak el több döntést a dumabeli munkáról. A legutóbbi országos konferencia túlnyomó többsége a párt vonalát támogatta. Gondoljunk továbbá a Központi Lap tapasztalataira, a fent említett kongresszusok munkáscsoportjaira stb.

azt az OSzDMP megóvásáért és megszilárdításáért folyó harcban a közös cél megköveteli.

3

A KÜLÖN BOLSEVIK KONGRESSZUSÉRT VAGY BOLSEVIK KONFERENCIÁÉRT FOLYTATOTT AGITÁCIÓRÓL

Figyelembe véve: — hogy a bolsevik frakció a pártegység helyreállítása óta politikai vonalának híveit mindig olyan kérdésekkel kapcsolatban csoportosította és tömörítette, amelyek már az egész pártban vita tárgyává váltak, és ezt mindig oly módon tette, hogy e kérdések általa helyesnek tartott megoldásáért az egész párt küzdőterén eszmei harcot folytatott — párhuzamos platformok és viták útján a pártsejtekben és az egész párt kongresszusain;

— hogy csakis ez a mód biztosítja mind a velünk valóban azonos nézetet vallók tömörülését, mind pedig a frakcióval lényegileg rokon elemeknek a frakcióba való bevonását;

— hogy fő célunk megvalósítása, vagyis a pártnak a forradalmi szociáldemokrata irányvonal végleges diadalra juttatása érdekében történő befolyásolása szempontjából is az egyetlen helyes és célszerű megoldás az, ha a bolsevikok csak az egész párt küzdőterén csoportosulnak;

— hogy a másik út, vagyis a külön bolsevik konferenciák és kongresszusok összehívásának útja elkerülhetetlenül teljes pártszakadáshoz vezetne, és jóvátehetetlen csapást mérne arra a frakcióra, amely vállalná az OSzDMP ilyen végleges kettészakításának kezdeményezését;

Mindezek figyelembevételével a „Proletarij" kibővített szerkesztősége határozatilag kimondja:

1) Valamennyi velünk azonos nézetet valló elvtársat óva kell inteni attól, hogy külön bolsevik kongresszus mellett agitáljon, mert az ilyen agitáció objektíve a párt szakadására vezet, és döntő csapást mérhet arra a pozícióra, amelyet a forradalmi szociáldemokrácia a pártban már kivívott.

2) A legközelebbi bolsevik konferenciát időbelileg össze kell egyeztetni a soron következő pártkonferenciával,

az egész frakció legfelsőbb gyűlése pedig az azonos nézetet valló elvtársak gyűlése lesz a legközelebbi pártkongresszuson.

3) Tekintettel a pártot és a frakciót foglalkoztató fontos és halaszthatatlan kérdésekre, megbízzuk a Központi Bizottság bolsevik tagjait, hogy minél jobban siettessék az általános pártkonferencia összehívását (határidő: 2—3 hónap), majd a pártkongresszus összehívását.

4

A KÜLFÖLDÖN, N. N.-BEN LÉTESÜLŐ PÁRTISKOLÁRÓL

A „Proletarij" kibővített szerkesztősége, miután megvizsgálta az N. N.-i pártiskola kérdését, megállapítja, hogy ennek az iskolának egy kezdeményező csoport (köztük a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének egyik tagja, Makszimov elvtárs) által történő szervezése kezdettől fogva a „Proletarij" szerkesztőségének megkerülésével folyt, és a szerkesztőség ellen irányuló agitáció kísérte. A kezdeményező csoport eddigi lépései már egészen világosan megmutatják, hogy ennek az iskolának az ürügyén a bolsevikoktól elszakadó frakció új központját alakítják meg. Az iskola kezdeményezői a közös központok megkerülésével kapcsolatba léptek több oroszországi bizottsággal, önálló pénztárt és pénzgyűjtést szerveztek, s külön megbízotti hálózatot szerveznek anélkül, hogy ezt akár a „Proletarij" szerkesztőségével, akár a párt közös központjával tudatnák.

Elismerve azt, hogy ma, amikor kevés a tapasztalt pártfunkcionárius, egy célszerűen megszervezett és valódi pártiskola, még ha külföldön van is, bizonyos mértékben segítségére lehetne a helyi pártszervezeteknek abban, hogy a munkások közül megfelelő pártmunkásokat neveljenek ki, és szükségesnek tartva, hogy a maga részéről mindent, amit szervezetünk helyzete megenged, megtegyen annak érdekében, hogy ezt a segítséget megadja a helyi szervezeteknek, — a „Proletarij" kibővített szerkesztősége az N. N.-i iskola kezdeményezőinek egész eljárása alapján

megállapítja, hogy az iskola kezdeményezői nem a frakció közös céljait, vagyis nem a bolsevik frakciónak mint a párt eszmeáramlatának céljait követik, hanem saját külön céljaikat, csoportjuk eszmei és politikai céljait. A „Proletarij" kibővített szerkesztősége megállapítja, hogy azokkal a nézeteltérésekkel kapcsolatban, melyek frakciónkban az otzovizmus, az ultimatizmus, valamint az istenépítés hirdetéséhez való viszony és általában a bolsevikok pártron belüli feladatai kérdésében megmutatkoztak, valamint azzal kapcsolatban, hogy az N. N.-i iskola kezdeményezői és szervezői kizárólag az otzovizmus, az ultimatizmus és az istenépítés képviselői — egész világossá válik ennek az új központnak eszmei és politikai arculata.

Mindezeket figyelembe véve a „Proletarij" kibővített szerkesztősége kijelenti, hogy a bolsevik frakció semmiféle felelősséget sem vállalhat ezért az iskoláért.

5

MAKSZIMOV ELVTÁRS KIVÁLÁSÁRÓL

Megállapítva, hogy a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének tíz tagja és Makszimov elvtárs között a napirend minden kérdésében nyilvánvalóan megmutatkozott a teljes elvi és taktikai nézeteltérés; megállapítva továbbá, hogy Makszimov elvtárs az utóbbi időben olyan lépéseket is tett, amelyek a bolsevik frakció szervezeti egységének megbontására irányultak; végül megállapítva, hogy Makszimov elvtárs tagadó választ adott arra a kérdésre, aláveti-e magát a „Proletarij" kibővített szerkesztősége határozatainak és végrehajtja-e ezeket a határozatokat — a „Proletarij" kibővített szerkesztősége ezentúl Makszimov elvtárs egyetlen politikai lépéséért sem vállal semmiféle felelősséget.

A „Proletarij" 1909 július 3-i (16-i), 46. számának melléklete.

A LIKVIDÁTORSÁG LIKVIDÁLÁSA

A „Proletarij" mai számának külön mellékletében olvasóink megtalálják a közleményt a bolsevikok értekezletéről, s az értekezleten elfogadott határozatok szövegét*. Ebben a cikkben azt szeretnénk megvizsgálni, hogy egyrészt frakciónk, másrészt az egész OSzDMP szempontjából mi a jelentősége ennek az értekezletnek, valamint annak a körülménynek, hogy az értekezleten a bolsevikok egy kis része elszakadt frakciónktól.

A legutóbbi két év alatt — körülbelül az 1907 június 3-i államcsínytől napjainkig — gyökeres fordulat, súlyos válság következett be az orosz forradalom történetében, valamint az oroszországi munkásmozgalom és az OSzDMP fejlődésében. Az OSzDMP 1908 decemberében tartott országos konferenciája kimerítő választ adott a politikai helyzetnek, a forradalmi mozgalom helyzetének és távlatainak, s a munkásosztály pártjára háruló jelenlegi feladatoknak a kérdéseire. E konferencia határozatai a párt megingathatatlan vezérelvei, s azok az opportunista mensevikek, akik minden áron bírálni akarták a határozatokat, egészen szemléletesen bemutatták, milyen gyenge lábon áll a „bírálatuk", amelyben nem tudnak előadni a szó szoros értelmében semmi átgondolt, egységes, rendszeres javaslatot a szóban forgó határozatokban megoldott kérdésekkel kapcsolatban.

De nem csupán ezt kaptuk a pártkonferenciától. Ez a konferencia rendkívül fontos szerepet játszott a párt életében abból a szempontból is, hogy rámutatott a két

* Lásd ebben a kötetben 433—460. old. — *Szerk.*

frakcióban, a mensevikek és bolsevikok körében jelentkezett *új eszmei csoportosulásokra.* E két frakció harca — túlzás nélkül mondhatjuk — végigvonult a párt egész eddigi történetén közvetlenül a forradalom előtt is, meg a forradalom idején is. Ezért az új eszmei csoportosulások kialakulása a párt életében igen fontos jelenségnek számít, amelyet minden szociáldemokratának át kell gondolnia, meg kell értenie, jól az eszébe kell vésnie, hogy tudatosan nyúlhasson az új helyzetből fakadó új kérdésekhez.

Ezeket az új eszmei csoportosulásokat röviden úgy jellemezhetjük, hogy a párt mindkét szélső szárnyán felütötte fejét a likvidátorság, s megindult ellene a harc. A mensevikek körében a likvidátorság 1908 decemberében már egészen világosan mutatkozott, de akkoriban majdnem kizárólag más frakciók vették fel a harcot vele (a bolsevikok, a lengyel és a lett szociáldemokraták, a bundisták egy része). A pártigenlő mensevikek, a likvidátorellenes mensevikek akkoriban még alig számítottak önálló áramlatnak, még nem léptek fel csak valamelyest is egységesen és nyíltan. A bolsevikok körében határozottan kirajzolódott és nyíltan színre lépett mindkét rész: az ortodox-bolsevik túlnyomó többség is, amely erélyes harcot indított az otzovizmus ellen, és kizárólag bolsevik szellemű határozatokat fogadtatott el a konferencián, meg az „otzovista" kisebbség is, amely külön csoportként védelmezte nézeteit, sok esetben az otzovisták és az ortodox bolsevikok között ingadozó „ultimatisták" támogatásával. Hogy az otzovisták (és az ultimatisták is, amennyiben az otzovisták álláspontjára helyezkednek) visszájára fordított mensevikek, új fajtájú likvidátorok, azt többször is megmondtuk és kimutattuk a „Proletarij"-ban (lásd különösen 39, 42. és 44. sz.*). Tehát: a mensevikeknél a túlnyomó többség likvidátor, és alig észrevehetően indul a pártigenlő mensevikek tiltakozása és harca a likvidátorok ellen; a bolsevikok körében teljes az ortodox elemek uralma, s nyíltan fellép az otzovista kisebbség — ez volt a pártban a helyzet, amely az OSzDMP decemberi országos konferenciáján kirajzolódott.

---

* Lásd ebben a kötetben 289—306., 361—364. és 389—401. old. — *Szerk.*

Mi ez a likvidátorság? mi idézte elő felbukkanását? miért tekintendők ugyancsak likvidátoroknak, visszájára fordított mensevikeknek az otzovisták is (valamint az istenépítők, akikről majd alább szólunk néhány szót)? egyszóval, mi a szociális értelme és mi a szociális jelentősége a pártunkon belül kialakult új eszmei csoportosulásnak?

A szó szoros értelmében vett likvidátorság, a mensevik likvidátorság eszmei tartalma az, hogy tagadja általában a szocialista proletariátus forradalmi osztályharcát, s különösen a proletariátus hegemóniáját polgári demokratikus forradalmunkban. Ez a tagadás természetesen többféle formában nyilvánul meg, s lehet többé vagy kevésbé tudatos, radikális, következetes. Példaképpen megemlíthetjük Cserevanyint és Potreszovot. Az előbbi úgy értékelte a proletariátusnak a forradalomban játszott szerepét, hogy a „Golosz Szocial-Demokrata“ *egész* szerkesztősége még a szerkesztőségen belül bekövetkezett szakadás előtt (vagyis mind Plehanov, mind Martinov—Dan—Akszelrod—Martov) kénytelen volt megtagadni őt, bár ezt igen fonák módon tette, tudniillik a következetes likvidátort a „Vorwärts“-ben, a németek előtt megtagadta ugyan, de *nyilatkozatát nem tette közzé a „Golosz Szocial-Demokratá“-ban az orosz olvasók számára!* Potreszov „Az oroszországi társadalmi mozgalom a XX. század elején“ című gyűjteményben megjelent cikkében oly sikeresen likvidálta a proletariátus hegemóniájának eszméjét az orosz forradalomban, hogy Plehanov búcsút mondott ennek a kollektív likvidátor szerkesztőségnek.

A likvidátorság szervezeti tekintetben tagadja az illegális szociáldemokrata párt szükségességét, és ezzel kapcsolatban megtagadja az OSzDMP-t is, kilép belőle, harcol ellene a legális sajtóban, a legális munkásszervezetekben, a szakszervezetekben, a szövetkezetekben, azokon a kongresszusokon, amelyeken munkásküldöttek is részt vesznek stb. Az efféle mensevik likvidátorságra számtalan példát hozhatunk fel bármely oroszországi pártszervezet utóbbi kétévi történetéből. A likvidátorság egyik különösen szemléltető példájára már utaltunk („*Proletarij*“, 42. sz.; a cikk újra megjelent „Az OSzDMP 1908 decemberi országos konferenciája“ című brosúrában), — az az eset volt ez, amikor

a Központi Bizottság mensevik tagjai egyenesen azzal próbálkoztak, hogy *felrobbantsák a párt Központi Bizottságát*, megszüntessék ennek az intézménynek a működését. Mint az oroszországi illegális mensevik szervezetek majdnem teljes felbomlásának jelét, megemlíthetjük, hogy a legutóbbi pártkonferencia „kaukázusi küldöttsége" csupa külföldön élő emigránsból állt, a „Golosz Szocial-Demokrata" szerkesztőségét pedig a párt Központi Bizottsága úgy erősítette meg (1908 elején), mint különálló irodalmi csoportot, amelynek semmi kapcsolata sincs egyetlen Oroszországban működő szervezettel sem.

A mensevikek nem foglalják össze a likvidátorságnak mindezeket a megnyilvánulásait. Részint eltitkolják őket, részint maguk is összezavarodnak, nem ismerik fel az egyes tények jelentőségét, elvesznek az apró-cseprő ügyekben, esetekben, személyi kérdésekben, nem tudnak általánosítani, nem tudják fölfogni az események értelmét.

Márpedig az eseményeknek az az értelmük, hogy a munkáspárt opportunista szárnya a polgári forradalom korszakában a válságok, a bomlás és a hanyatlás közepette elkerülhetetlenül vagy teljesen likvidátorrá vált, vagy a likvidátorok hatása alá került. A polgári forradalom korszakában *elkerülhetetlen*, hogy ne csatlakozzanak a proletár párthoz olyan kispolgári *útitársak* (németül Mitläuferek), akik jóformán képtelenek elsajátítani a proletár elméletet és taktikát, jóformán képtelenek kitartani a bomlás időszakában, s igencsak hajlamosak az opportunizmus következetes érvényesítésére. Beköszöntött a bomlás időszaka — és az értelmiségi mensevikek, az irodalom terén működő mensevikek egész tömege vonult ténylegesen a liberalizmus táborába. Az értelmiség elhúzódott a párttól — *tehát* főleg a mensevik szervezetek bomlottak fel. Azok a mensevikek, akik őszintén rokonszenveztek a proletariátussal és a proletár osztályharccal, a proletár forradalmi elmélettel (s mindig voltak ilyen mensevikek, akik azzal mentegették a forradalomban tanúsított opportunizmusukat, hogy számolni akarnak az események minden fordulatával, a bonyolult történelmi út minden kanyarulatával), „ismét kisebbségben" maradtak, kisebbségben maradtak a mensevikek között, és hiányzott

belőlük az elhatározás, hogy harcot indítsanak a likvidátorok ellen, s hiányzott belőlük az erő, hogy ezt a harcot sikeresen végigküzdjék. Az opportunista útitársak viszont mind mélyebbre merülnek a liberalizmusba, Plehanovnak elege van Potreszovból, a „Golosz Szocial-Demokratá"-nak Cserevanyinból, a moszkvai mensevik munkásoknak is elegük van az értelmiségi mensevikekből, *és így tovább*. A pártigenlő mensevikek, az ortodox-marxista mensevikek kezdenek különválni, és mivel a *párthoz* közelednek, a dolgok erejénél fogva a bolsevikokhoz visz az útjuk. S a mi feladatunk az, hogy megértsük a helyzetet, minden úton-módon igyekezzünk elválasztani a likvidátoroktól a pártigenlő mensevikeket, s összefogjunk az utóbbiakkal, de persze nem olyan értelemben, hogy elmosódjanak az elvi nézeteltérések, hanem úgy, hogy összeforrjunk egy valóban egységes munkáspártban, amelyben a nézeteltérések nem akadályozhatják a közös munkát, a közös előretörést, a közös harcot.

De vajon csak a mensevik frakcióban vannak a proletariátus kispolgári útitársai? Nem. Már a „*Proletarij*" 39. számában* rámutattunk arra, hogy vannak útitársak a bolsevikok táborában is; erről tanúskodik a következetes otzovisták egész érvelési módszere, az „új" taktika megalapozására irányuló kísérleteik jellege. A munkás tömegpárt egyetlen valamelyest is jelentékeny része sem kerülhette el már a dolog lényege miatt sem, hogy a polgári forradalom korszakában be ne fogadjon néhány különféle árnyalatú „útitársat". Ez még a legfejlettebb kapitalista országokban, a polgári forradalom teljes betetőzése után is elkerülhetetlen, mert a proletariátus mindig érintkezik a kispolgárság legkülönfélébb rétegeivel, s szüntelenül feltöltődnek sorai ezekből a rétegekből. Ez cseppet sem egészségtelen jelenség, és cseppet sem kell tőle megijedni, *ha* a proletárpárt át tudja gyúrni az idegen elemeket, alá tudja rendelni magának őket, s nem ő rendeli alá magát nekik, idejében fel tudja ismerni, hogy ezek vagy amazok valóban idegen elemek, akiktől bizonyos körülmények között félreérthetetlenül és nyíltan el kell magát

* Lásd ebben a kötetben 289—306. old. — *Szerk.*

határolnia. Az OSzDMP két frakciója e tekintetben éppen abban különbözik egymástól, hogy a mensevikek a likvidátorok (vagyis az „útitársak“) járszalagjára kerültek — erről tanúskodnak Oroszországban maguknak a mensevikeknek a soraiban moszkvai híveik, külföldön pedig Plehanov Potreszovval és a „Golosz Szocial-Demokratá“-val történt meghasonlásával; a bolsevikok körében viszont az otzovizmus és az istenépítés likvidátor elemei kezdettől fogva jelentéktelen kisebbségben voltak, akiket mindjárt kezdetben sikerült ártalmatlanná tenni, majd félre is állítani.

Hogy az otzovizmus visszájára fordított mensevizmus, és hogy az otzovizmus szintén a likvidátorságnál köt ki, bár ez a fajta likvidátorság némileg különbözik amattól, ez kétségbevonhatatlan. Természetesen nem egyes személyekről és nem is egyes csoportokról van szó, hanem ennek az irányzatnak objektív tendenciájáról, amennyiben már nem csupán mint ideig-óráig tartó hangulat jelentkezik, hanem külön irányzattá próbál alakulni. A bolsevikok teljesen határozottan megmondták a forradalom előtt, hogy, először is, nem akarnak a szocializmuson belül egy külön irányzatot alkotni, hanem forradalmunk új feltételeire akarják alkalmazni az egész nemzetközi forradalmi, ortodox-marxista szociáldemokrácia alapelveit; másodszor, hogy teljesíteni tudják kötelességüket a legnehezebb, legvontatottabb, legszürkébb hétköznapi munkában is, ha a harc után, az összes rendelkezésre álló forradalmi lehetőségek kimerítése után arra kényszerít bennünket a történelem, hogy az „önkényuralmi alkotmány“ útjain botorkáljunk. Ezeket a kijelentéseket bármelyik, csak valamelyest is figyelmes olvasó megtalálja az 1905-ös szociáldemokrata irodalomban. Nagy horderejű kijelentések ezek, hiszen ezzel az egész frakció kötelezettséget vállalt, tudatosan utat választott. Ahhoz azonban, hogy teljesíthessük ezt a proletariátussal szemben vállalt kötelességünket, fáradhatatlanul gyúrnunk, nevelnünk kellett azokat, akik a szabadság napjaiban csatlakoztak a szociáldemokráciához (— sőt, egy külön típus született: „a szabadság napjainak szociáldemokratái“ —), akiket főleg határozott, forra-

dalmi, „megkapó“ jelszavaink vonzottak körünkbe, és akik nem voltak elég kitartók ahhoz, hogy ne csak a forradalmi ünnepek napjaiban harcoljanak, hanem az ellenforradalmi hétköznapokon is. Ezeknek az elemeknek egy része fokozatosan bekapcsolódott a proletár munkába, és elsajátította a marxista világnézetet. Másik része nem elsajátított, hanem csak bemagolt néhány jelszót, szajkó módra ismételget régi szólamokat, s nem tudja a forradalmi szociáldemokrata taktika régi elveit a megváltozott viszonyokra alkalmazni. E két rész sorsát jól szemlélteti azoknak a fejlődése, akik bojkottálni akarták a III. dumát. 1907 júniusában ezek alkották a bolsevik frakció többségét. A *„Proletarij“* azonban következetesen bojkottellenes vonalat vitt. Az élet igazolta ezt az irányvonalat, és egy évvel később az „otzovisták“ már *kisebbségben* maradtak a bolsevikok közt a moszkvai szervezetben, a „bojkottizmus“ egykori fellegvárában (1908 nyarán 14 szavazatuk volt 18-cal szemben). Még egy évre rá a bolsevik frakció, miután részletesen és több ízben megvilágította az otzovizmus hibás voltát, végleg likvidálta az otzovizmust, valamint az otzovizmus felé sodródó ultimatizmust, végleg likvidálta ezt a sajátos formában megnyilatkozó likvidátorságot, és a nemrégiben megtartott bolsevik értekezletnek éppen ez a jelentősége.

Ne hányjanak szemünkre ezért „újabb szakadást“. Az értekezletünkről szóló közleményben részletesen megmagyarázzuk feladatainkat és álláspontunkat. Minden lehetőséget megragadtunk, a meggyőzés minden eszközét igénybe vettük, hogy belátásra bírjuk a velünk ellenkező véleményen levő elvtársakat, több mint másfél évig dolgoztunk ezen. De mint frakció, vagyis mint a párton belül azonos módon gondolkodó emberek szövetsége, nem dolgozhatunk akkor, ha a sarkalatos kérdésekben nincs egyetértés. A frakciótól való elszakadás nem ugyanaz, mint a párttól való elszakadás. Ha valaki elszakad frakciónktól, attól még tovább dolgozhat a pártban. Vagy „vadember“ marad, vagyis egyetlen frakcióhoz sem csatlakozik, s a pártmunka általános menete feltétlenül be fogja vonni a munkába. Vagy megpróbál társaival új frakciót alakítani — ez törvényes joguk, ha

meg akarják védelmezni és ki akarják fejleszteni saját külön árnyalatú nézeteiket és taktikájukat —, s akkor az *egész párt* igen rövid időn belül saját szemével fogja látni azoknak a *tendenciáknak* a gyakorlati megnyilvánulását, amelyek eszmei értelmét az imént mondottakban igyekeztünk megmagyarázni.

A bolsevikoknak vezetniük kell a pártot. Hogy vezethessünk, ismernünk kell az utat, nem szabad ingadoznunk, nem szabad több időt vesztegetnünk az ingadozók meggyőzésére, a frakción belül ellenkező véleményen levők elleni harcra. Az otzovizmus és az otzovizmus felé sodródó ultimatizmus összeegyeztethetetlen azzal a munkával, amelyet a mostani körülmények a forradalmi szociáldemokratáktól megkövetelnek. A forradalom idején megtanultunk „franciául", vagyis megtanultuk, hogy minél több előrehajtó jelszót adjunk a mozgalomnak, fokozzuk a közvetlen tömegharc erejét és lendületét. Most pedig, a pangás, a reakció, a bomlás idején meg kell tanulnunk „németül", vagyis meg kell tanulnunk lassan (amíg nem köszönt be újabb fellendülés, nem lehet másképp), rendszeresen, szívósan, lépésről lépésre előrehaladva, centimétert centiméter után meghódítva dolgozni. Aki ezt a munkát unalmasnak tartja, aki nem érti meg, hogy *ezen az úton, az útnak ebben a kanyarulatában is* meg kell tartani és tovább kell fejleszteni a szociáldemokrata taktika forradalmi alapelveit, az jogtalanul bitorolja a marxista nevet.

Pártunk nem juthat előbbre a likvidátorság radikális likvidálása nélkül. Márpedig a likvidátorság fogalmába nemcsak a mensevikek nyílt likvidátorsága és opportunista taktikája tartozik bele. Ide tartozik a visszájára fordított mensevizmus is. Ide tartozik az otzovizmus és az ultimatizmus, amelyek akadályozzák a pártot soron levő feladatának, a jelenlegi helyzet sajátosságából adódó feladatának, vagyis annak a feladatának teljesítésében, hogy a duma-szószéket kihasználja, és a munkásosztály minden félig legális és legális szervezetét a párt támaszpontjává alakítsa. Ide tartozik a marxizmus alapelveivel gyökeresen szakító istenépítés és az istenépítő tendenciák védelme. Ide tartoznak azok is, akik nem értik a bolsevikok párton belüli feladatait, — azt a feladatot,

amely 1906—1907-ben abban állt, hogy *megdöntsük* a párt többségére *nem támaszkodó* mensevik Központi Bizottságot (nemcsak a lengyelek és a lettek, hanem még a bundisták sem támogatták akkor a csupa mensevikből álló Központi Bizottságot), s azt a feladatot, amely most abban áll, hogy türelmesen neveljük, tömörítsük a pártigenlő elemeket, és megteremtsük a valóban egységes és szilárd proletárpártot. A bolsevikok azzal a könyörtelen harccal, amelyet 1903—1905-ben és 1906—1907-ben vívtak a pártellenes elemek ellen, megtisztították a talajt a pártszerűség számára. A bolsevikoknak most *pártot kell építeniük*, pártot kell építeniük a frakcióból, pártot kell építeniük azoknak a hadállásoknak a segítségével, amelyeket a frakciós harcban vívtak ki.

Ezek frakciónknak a jelenlegi politikai helyzetből és az OSzDMP általános helyzetéből következő feladatai. Ezeket a feladatokat ismételten és rendkívül részletesen kifejtettük a nemrégiben tartott bolsevik értekezlet határozataiban. Sorainkat átcsoportosítottuk az új harcra. Számoltunk a megváltozott feltételekkel. Eldöntöttük, hogy melyik utat választjuk. Előre ezen az úton — és Oroszország forradalmi szociáldemokrata munkáspártja hamarosan olyan erővé alakul, amelyet semmiféle reakció meg nem ingat, és amely forradalmunk következő hadjáratában népünk valamennyi harcoló osztályának élére áll*.

„Proletarij" 46. sz.
1909 július 11 (24).

---

* Nemrég jelent meg a „Golosz Szocial-Demokrata" 15. és az „Otkliki Bunda"[135] 2. száma. Mindkét kiadványban ismét csak úgy hemzsegnek a likvidátorság válogatott gyöngyszemei; ezeket külön cikkben kell majd elemeznünk és megvizsgálnunk a „Proletarij" legközelebbi számában.

A CÁR EURÓPAI ÚTJA ÉS A FEKETESZÁZAS DUMA NÉHÁNY KÉPVISELŐJÉNEK ANGLIAI UTAZÁSA

Oroszország már egy fél évszázada szilárdan tartja a nemzetközi zsandár dicsőségét. Önkényuralmunk a múlt század folyamán nem keveset tett mindenféle európai reakció támogatása érdekében, sőt tevékenyen részt vett a szomszédos országok forradalmi mozgalmainak katonai elfojtásában is. Csak gondoljunk I. Miklós magyarországi hadjáratára, a többször is megismételt lengyelországi vérengzésekre, s máris megértjük, hogy a nemzetközi szocialista proletariátus vezérei a negyvenes évektől kezdve miért figyelmeztették az európai munkásokat és az európai demokráciát többször is arra, hogy a cárizmus a reakció fő támasza az egész civilizált világban.

Az oroszországi forradalmi mozgalom a XIX. század utolsó harmadától kezdve valamelyest változtatott ezen a helyzeten. Minél jobban megingott a cárizmus a növekvő forradalom csapásai alatt saját országában, annál inkább meggyengült mint a szabadság ellensége Európában. De Európában ezalatt teljesen kialakult a burzsoá kormányok nemzetközi reakciója, amelyek már látták a proletariátus felkeléseit, felismerték, hogy a munka és a tőke közt elkerülhetetlen az élethalálharc, és amelyek a proletariátus elleni közös harc kedvéért örömmel fogadnak bármilyen kalandort és haramiát a trónon. S amikor a XX. század elején a japán háború és az 1905-ös forradalom oly rendkívül súlyos csapást mért a cárizmusra, a nemzetközi burzsoázia azonnal segítségére sietett, milliárdos kölcsönökkel támogatta, s minden erejét megfeszítve igyekezett lokalizálni a forradalmi tüzet, helyreállítani a „rendet" Oroszországban. Szolgálatot a szolgála-

tért. A cárizmus nemegyszer segített az európai ellenforradalmi burzsoá kormányoknak a demokrácia ellen folytatott harcuk idején. Ezúttal a proletariátussal szemben már ellenforradalmivá lett európai burzsoázia segített a cárizmusnak a forradalom elleni harcában.

A szövetségesek győzelmi ünnepet ülnek. Véres Miklós Európába utazik, hogy köszöntse az uralkodókat és a francia köztársaság elnökét. Az uralkodók és az elnök izgatottan készülődnek az oroszországi feketeszázas ellenforradalom vezérének fogadására. Csakhogy a feketeszázas és a burzsoá reakciónak ezek a nemes lovagjai nem ellenségük megsemmisítésének köszönhetik a győzelmet, hanem annak, hogy az ellenfél ereje szét volt aprózva, s a különböző országok proletariátusa nem egy időben érett meg a cselekvésre. A munkásosztály egyesült ellenségei azon az áron szerezték meg a győzelmet, hogy elhalasztották a döntő ütközetet, kibővítették és elmélyítették azt a forrást, amely — lehet, hogy lassabban, mint ahogy szeretnénk, de biztosan — növeli a proletárok számát, fokozza egybeforrottságukat, megedzi őket a harcokban, megtanítja őket az egyesült ellenség elleni hadműveletekre. Ez a forrás: a kapitalizmus, amely felébresztette álmából a nemes Romanovok hajdani patriarchális „hitbizományát“, és most sorra felébreszti az ázsiai államokat.

A szövetségesek győzelmi ünnepet ülnek. Ámde Véres Miklósnak és az európai burzsoá kormányok vezéreinek minden ünnepét visszhangként kíséri a forradalmi munkástömegek hangja. Eltiportuk a forradalmat! — kiáltja Miklós és Vilmos, Edward és Fallières, katonák sűrű sorfalainak vagy hadihajók hosszú láncának védelme alatt kezet nyújtva egymásnak. Együtt döntünk meg benneteket — visszhangozza a forradalom, amelyet a világ öntudatos proletariátusának vezérei képviselnek.

Véres Miklós elutazik Oroszországból. Útjára elkísérik a feketeszázas duma szociáldemokrata képviselőjének szavai, amelyek Oroszország öntudatos munkásainak köztársasági meggyőződését hirdetik, és a monarchia elkerülhetetlen összeomlására emlékeztetik. Miklós Svédországba utazik. Ünneplik a királyi palotában. Üdvözlik a katonák és a kémek. A szociáldemokrata Branting, a

svéd munkástömegek vezére beszédet mond, s tiltakozik azellen, hogy hazáját ez a hóhér meggyalázza látogatásával. Miklós folytatja útját Angliába, Franciaországba és Olaszországba. Készülnek fogadására a királyok és az udvaroncok, a miniszterek és a rendőrök. De készülnek fogadására a munkástömegek is: Angliában tiltakozó nagygyűléssel, Franciaországban tüntető tömegmozgalommal, Olaszországban pedig általános sztrájk tör ki azon a napon, amikor az országra szégyent hozva olasz földre lép. Mindhárom ország szocialista képviselői — Angliában Thorne, Franciaországban Jaurès, Olaszországban Morgari — máris eleget tettek a Nemzetközi Szocialista Iroda felhívásának, és ország-világ előtt kijelentették, hogy a munkásosztály mérhetetlenül gyűlöli és megveti a pogromrendező Miklóst, a hóhér Miklóst, aki most a perzsa népet fojtogatja, és Franciaországot orosz kémekkel és provokátorokkal árasztja el.

A burzsoá sajtó, a „tekintélyes" sajtó, eszeveszetten tombol ezekben az országokban, és nem tudja, milyen szitkokat találjon ki még a szocialisták fellépéseinek gyalázására, mivel támogassa még minisztereit és elnökeit, akik félbeszakították a szocialista szónokokat. Ez a veszett düh azonban nem segít a dolgon, mert nem hallgattathatják el a proletariátus parlamenti képviselőit, valóban alkotmányos országokban nem akadályozhatják meg a gyűléseket, nem titkolhatják el sem maguk, sem mások előtt, hogy az orosz cár nem mer mutatkozni sem Londonban, sem Párizsban, sem Rómában.

A nemzetközi reakció vezéreinek diadalünnepét, az oroszországi és a perzsiai forradalom leverésével kapcsolatos ünnepséget *megakadályozta* az európai országok szocialista proletariátusának egyöntetű és bátor tiltakozása.

S a cári önkényuralom ellen a forradalom és a forradalmi jelszavak nevében felcsapó, s Pétervártól Párizsig és Stockholmtól Rómáig hömpölygő szocialista tiltakozó hullám különösen plasztikusan megmutatja, milyen hitványul hajbókolnak az oroszországi liberálisok a cárizmus előtt. A feketeszázas duma néhány képviselője — a mérsékelt jobboldaliaktól kezdve egészen a kadetokig mindenféle akad köztük — a duma elnökének vezetésével Angliában vendégeskedik. Büszkék arra, hogy a duma

többségét, igazi centrumát képviselik — a szélsőjobboldaliak és a szélsőbaloldaliak nélkül. Az „alkotmányos“ Oroszország képviselőinek tüntetik fel magukat, dicshimnuszokat zengenek a „megújhodott“ rendről és imádott uralkodójukról, aki dumát „adományozott a népnek“. Olyan pökhendiek és felfuvalkodottak, mint a Krilov-mese békája: úgy tesznek, mintha legyőzték volna a feketeszázas reakciót, amely — úgymond — el akarja törölni Oroszországban az „alkotmányt“. Miljukov úr, az „alkotmányos-*demokrata*“ (ennek fele se tréfa!) párt vezére, a polgármester villásreggelijén mondott beszédében kijelentette, hogy „amíg Oroszországban van törvényhozó testület, amely ellenőrzi a költségvetést, az orosz ellenzék Őfelsége ellenzéke marad, s nem lesz Őfelségével szemben álló ellenzék“ (a szentpétervári hírügynökség távirata a régi időszámítás szerint június 19-én). A „Golosz Moszkvi“, az októbrista párt szócsöve június 21-i vezércikkében, mely igazi hlesztakovi címmel jelent meg: „Európa és a megújhodott Oroszország“, lelkesen üdvözli a kadetok vezérének beszédét, és kijelenti, hogy „mérsékelt alkotmányos“ beszéde „talán fordulópont lesz, s a l'art pour l'art ellenzékieskedés sikertelen taktikájáról való lemondást jelzi a kadet politikában“.

A „Rosszija“ című rendőri lap (június 23-i sz.) szintén vezércikket szentel Miljukov beszédének, és az Őfelsége ellenzékéről szóló „nevezetes“ mondatot idézve kijelenti, hogy „Miljukov úr Angliában bizonyos fokig kötelezettséget vállalt az orosz ellenzék nevében, és ha teljesíteni is fogja kötelezettségét, olyan szolgálatot tesz hazájának, amelyért nem kevés régebbi bűnét is megbocsátjuk.“ Íme a megszolgált jutalom, kadet urak: általában a „Vehi“-t, s kivált Sztruvét megdicséri a volhiniai Antonij, a feketeszázas fanatikusok „főpapja“, Miljukovot, a párt vezérét pedig megdicséri egy rendőri szennylapocska. Rászolgáltak!

Most már csak arra kell emlékeztetnünk, hogy a kadetok októbrista természetét mi már 1906-ban leleplleztük, amikor a dumában aratott zajos „győzelmek“ igen sok önzően naiv és önzetlenül naiv embert megszédítettek.

Most már csak arra kell emlékeztetnünk, hogy a cáriz-

musnak a III. dumában űzött és most különösen szemléltető formában megnyilatkozó játéka *lényegét* mi már *több mint húsz hónappal* ezelőtt lelepleztük a „Proletarij" 19. és 20. számában (1907 november), ahol a III. duma választásainak eredményeit összegeztük. A III. dumában — mondtuk mi, és mondta az OSzDMP 1907 novemberében tartott országos konferenciájának határozata — *kétféle* többség lehetséges: egy feketeszázas-októbrista és egy kadet-októbrista többség, s *mind a kettő* ellenforradalmi. „Ez a dumában kialakult helyzet — mondja a szentpétervári szociáldemokrata szervezet akkori határozata (*„Proletarij"*, 19. sz.) és az OSzDMP III. országos konferenciájának határozata (*„Proletarij"*, 20. sz.) — rendkívüli módon kedvez mind a kormány, mind a kadetok kettős politikai játékának"*.

Ez a helyzetkép most *teljes mértékben* beigazolódott, s kiderült, mennyire rövidlátók voltak azok, akik egyre csak azt hajtogatták, hogy a szociáldemokratáknak „támogatniuk" kell a kadetokat.

A kadetok az októbristákkal nem mint elvi ellenfelek, hanem mint *konkurrensek* hadakoznak. „Meg kell nyerni" a választót — tehát a „népszabadság" pártjává nyilvánítjuk magunkat. Be kell bizonyítani a „megbízhatóságot" — tehát a III. dumában a Maklakov-féléket toljuk előtérbe, Miljukov révén tudatjuk Európával, hogy mi „Őfelsége ellenzéke" vagyunk. Más se kell Sztolipinnak, a feketeszázas cárizmus hű szolgájának. Csak garázdálkodhasson a *valóságban* háborítatlanul a feketeszázas cári banda az országban, hadd döntse el ez és csakis ez a banda a politika összes valóban fontos kérdéseit. Az októbrista-kadet többség pedig csak arra kell „nekünk", hogy játékszer legyen a kezünkben, hogy Európában „képviseljen" bennünket, hogy megkönnyítse a kölcsönszerzést, hogy „korrigálja" a feketeszázasok szélsőségeit, hogy „reformokkal" lépre csalja az együgyűeket, olyan „reformokkal", amelyeket az Államtanács . . . kijavít.

Őfelsége ismeri a *maga* ellenzékét. A kadet ellenzék is ismeri a *maga* Sztolipinját és a *maga* Miklósát. S liberálisaink

* Lásd *Lenin* Művei. 13. köt. 1954. 134. és 141. old. — *Szerk.*

és minisztereink minden különösebb erőfeszítés nélkül eltanulták az európai parlamenti képmutatás és szélhámoskodás egyszerű tudományát. Ezek is, amazok is sikeresen tanulják az európai burzsoá reakció módszereit.

Ezeknek is, amazoknak is megalkuvás nélküli forradalmi háborút üzen a világ szocialista proletariátusával egyre szorosabban összefogó oroszországi szocialista proletariátus.

„Proletarij" 46. sz.
1909 július 11 (24).

M. LJADOVNAK A „PROLETARIJ" SZERKESZTŐSÉGÉHEZ INTÉZETT LEVELÉVEL KAPCSOLATBAN[136]

Örömmel adunk helyet Ljadov elvtárs nyílt állásfoglalásának, s csupán a következő megjegyzést fűzzük írásához:

A bolsevizmus, az OSzDMP ortodox-marxista áramlata hagyományainak őrzése természetesen nagyon szép dolog, Ljadov elvtárs. De a hagyományok őrzése többek között azt is jelenti, hogy megvédjük a bolsevizmust a bolsevizmus karikatúrájától. Márpedig az otzovisták és az istenépítők nagy igyekezetükben éppen a bolsevizmust karikírozzák, mint ezt már részletesen bebizonyítottuk számos cikkben, s a bolsevik frakció most már hivatalosan is leszögezte.

Ami a „forradalmi etikát" illeti, amelyre Ljadov elvtárs hivatkozik, e tekintetben nyugodtan magára hagyhatjuk Ljadov elvtársat, „elvi álláspontját" azonban társaival együtt már régen ki kellett volna fejtenie nyíltan az egész párt nyilvánossága előtt, mert eddig bizony puszta szóra kellett volna elhinnünk nekik, hogy az otzovizmuson és az istenépítésen kívül valami mást is képviselnek.

Végezetül kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy Ljadov elvtárs, aki hosszú éveken át dolgozott a forradalmi szociáldemokrácia soraiban, nem marad sokáig az istenépítő otzovisták — vagy ahogy röviden nevezik őket: az „istenes otzovisták" — új frakciójában, hanem visszatér a bolsevik frakcióba.

„Proletarij" 46. sz.
1909 július 11 (24).

LEVÉL A CAPRI-SZIGETI PÁRTISKOLA SZERVEZŐIHEZ

1909 augusztus 18.

Tisztelt elvtársak!

A napokban kézhez kaptam meghívásukat. Az iskola tantervét, amelyről azt írják, hogy mellékelik, nem kaptam meg.

A Capri-szigeti iskolára vonatkozó álláspontomat kifejezi a *„Proletarij"* kibővített szerkesztőségének határozata (a *„Proletarij"* 46. száma és ugyanazon szám melléklete*). Ha nem látták a *„Proletarij"*-t és mellékletét, valamint az iskoláról szóló külön levelet, amelyet nyomtatott röplap formájában küldtünk szét a párt bolsevik tagjainak, a szerkesztőség készségesen elküldi Önöknek ezt az anyagot. Ami a dolog lényegét illeti, válaszom a következő: bár a Capri-szigeti iskola nézetem szerint egy pártunkon belül jelentkező *új* frakció vállalkozása — mégpedig olyan frakcióé, amellyel nem rokonszenvezem — ez a véleményem korántsem ok arra, hogy ne tartsak előadásokat az oroszországi helyi szervezetek által az iskolára küldött elvtársaknak. Bármilyen nézeteket valljanak is ezek az elvtársak, mindig szívesen fogok előadásokat tartani nekik a szociáldemokráciát érdeklő kérdésekről. Caprira természetesen nem utazom le az előadások kedvéért, de Párizsban szívesen megtartom őket. Még az anyagiakat tekintve is előnyösebb volna, ha a kilenc oroszországi elvtárs utazna Párizsba (azt a számot mondom, amelyet az Önök által is ismert Ljova elvtárs közölt velem), mint ha

* Lásd ebben a kötetben 459—460. és 461—469. old. — *Szerk.*

három előadó menne le Párizsból Capriba (tudomásom van arról, hogy Ljovához és Innokentyijhez[187] is hasonló kérést intéztek). Az anyagiakon kívül pedig egész sereg egyéb, hasonlíthatatlanul fontosabb és kétségkívül Önök számára is teljesen érthető megfontolás szól amellett, hogy Párizs a legmegfelelőbb hely egy igazi külföldi pártiskola számára. Mindenesetre kezeskedhetem azért, hogy a *„Proletarij“* szerkesztősége minden tőle telhetőt megtenne az Önök által óhajtott előadások Párizsban való megrendezése érdekében.

Szociáldemokrata üdvözlettel *N. Lenin*

*P. S.** Elfelejtették közölni az iskola hivatalos címét.

Megjelent 1909-ben, „A pártiskola kérdéséhez“ c. röplapban.

---

* — Postscriptum — utóirat. — *Szerk.*

A BOLSEVIK KÖZPONT LEVELE A CAPRI-SZIGETI ISKOLA TANÁCSÁHOZ. TERVEZET[188]

A Bolsevik Központ Végrehajtó Bizottsága rendkívül nagy örömmel fogadta a „Capri-szigeti pártiskola *tanácsának*" 1907. VIII. hó 16-án kelt üzenetét, mely szerint semmi kifogása sincs azellen, hogy a Bolsevik Központ *„eszmei ellenőrzést"* gyakoroljon fölötte.

Ahhoz azonban, hogy eldöntsük, vállalhatja-e és meg is valósíthatja-e a Bolsevik Központ ezt az ellenőrzést, támogathatja-e irodalommal és anyagilag az iskolát, amiről a tanács ír, részletesen ismernünk kell az iskola ügyeit. A Bolsevik Központ azonban nem tud *semmi pontosat* az iskoláról.

Az iskola tanácsa meg tudta tárgyalni (mint írja) az iskolának a Bolsevik Központhoz való viszonyát, mivel a nyomtatásban megjelent határozatokból és a *„Proletarij"*-ból ismeri a Bolsevik Központ nézeteit, s volt tagjai révén ismeri a Bolsevik Központ összetételét — a Bolsevik Központnak viszont nem áll módjában *megvitatni* azt a kérdést, hogy milyen álláspontra helyezkedjék az iskola tanácsának kérését illetőleg, mert a Bolsevik Központ nem tudja, hogy (1) voltaképpen mi is az iskola *tanácsa*, (2) miféle szerv az iskola *végrehajtó bizottsága*, (3) milyen az iskola *tanterve* (az iskola végrehajtó bizottsága megígérte, hogy elküldi a tantervet, de nem küldte el), (4) milyen az iskola *előadóinak* és (5) *hallgatóinak* jelenlegi összetétele, (6) milyen *anyagi eszközök* állnak jelenleg az iskola rendelkezésére, (7) meddig tartanak majd a *tanfolyamok*, (8) mennyire vannak odakötve a hallgatók az iskola jelenlegi helyéhez, vagyis Capri szigetéhez, (9) eljöhetnének-e az iskola hallgatói Párizsba (amit a Bolsevik Központ

három tagja említett személyes levelében), mennyi időre stb.

Mivel a Bolsevik Központ az említett információkkal nem rendelkezik, egyelőre csupán annyit mondhat, hogy az Oroszországban működő szociáldemokrata szervezetek *valamennyi tagjának*, éppúgy, mint e szervezetek *minden küldöttjének* a Bolsevik Központ *irodalom* és *előadók* tekintetében kész megadni *mindennemű segítséget* a szociáldemokrata világnézet elsajátítása érdekében, s nem fog elzárkózni a pénzbeli támogatástól sem a lehetőség keretein belül, ha majd megtárgyalta ezt a kérdést a helyi szervezeteknek juttatandó segítséggel kapcsolatban.

A Bolsevik Központ hivatalosan mellékeli az iskola *tanácsa* számára 1) a *„Proletarij"* 39—46. számait; 2) a Bolsevik Központ (nyomtatott) levelét az iskoláról; 3) a Bolsevik Központ határozatait.

Szociáldemokrata üdvözlettel

a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének Végrehajtó Bizottsága

A megírás ideje:
1909 augusztus 5 és 17 (18 és 30) között.

Először megjelent:
„Leninszkij Szbornyik" XXV. köt. 1933.

LEVÉL
A CAPRI-SZIGETI PÁRTISKOLA HALLGATÓINAK: JULIJ, VANYA, SZAVELIJ, IVAN, VLAGYIMIR, SZTANYISZLAV ÉS FOMA ELVTÁRSAKNAK

1909 augusztus 30.

Tisztelt elvtársak! Most, hogy megkaptam Önöktől az iskola tantervét, valamint két levelüket, s a másodikban elolvastam azt a kérdésüket, hogy milyen indítékok alapján nyilvánítottuk az iskolát új frakciónak, kötelességemnek tartom, hogy ismét megmagyarázzam Önöknek nézetemet. „Az iskola frakciós háttere színtiszta fikció" — írják Önök. „Az iskola feletti hegemónia elképzelhetetlen, mert a tanács többsége — mi vagyunk."

Állítom, hogy ez Önök részéről nyilvánvaló önámítás. Egyáltalán nem az a lényeg, hogy Önöket „közvetlen frakciózással" vádolták; korántsem az a lényeg, hogy kik vannak többségben a tanácsban. A lényeg az, hogy az iskolát 1) egy új frakció kezdeményezésére szervezték meg; — 2) kizárólag ennek az új frakciónak a pénzén; — 3) olyan helyen, ahol *csak* az új frakció előadói tartózkodnak; — 4) olyan helyen, ahová — egészen ritka kivétellel — *nem utazhatnak le* más frakciók előadói.

Mindezek a körülmények függetlenek az Önök akaratától. Változtatni nem tudnak rajtuk. Márpedig ezek a körülmények *eleve megszabják* az iskola jellegét, mégpedig annyira, hogy ezen minden jóakaratuk ellenére sem tudnak lényegesen változtatni, bármilyen határozatokat hozzon is az Önök tanácsa ennek érdekében.

Minden iskolában a legfontosabb az előadások eszmei és politikai iránya. Mi határozza meg ezt az irányt? Teljesen és kizárólag az *előadók összetétele.* Azt Önök is nagyon jól tudják, elvtársak, hogy mindennemű „ellenőrzés", mindennemű „irányítás", mindennemű „tanterv", „sza-

bályzat" stb. üres szólam az előadók összetételéhez képest. Semmilyen ellenőrzés, semmilyen tanterv stb. sem képes változtatni az előadások ama irányán, amelyet az előadók összetétele szab meg. És soha, sehol a világon *nincs* egyetlen olyan, magát valamire tartó szervezet, frakció vagy csoport sem, amely *hajlandó* osztozni a felelősségben egy olyan iskoláért, amelynek irányvonalát eleve megszabta előadóinak összetétele, ha ez az irányvonal ellenséges.

Most pedig nézzék meg előadóik összetételét, amely eleve megszabja iskolájuk jellegét és irányvonalát. Önök, elvtársak, aláírták hozzám intézett levelüket, de a Központi Bizottságnak küldött levelükön (e levél másolatát az iskola tantervével együtt kaptam meg), amelyet az iskola hallgatóinak és *előadóinak* nevében fogalmaztak meg, nem szerepel az előadók aláírása. Ezért nem tudhatom egészen pontosan, kikből áll az előadói gárda. De amit tudok, épp elég ahhoz, hogy véleményt alkothassak róla.

Oroszországból, a Központi Iparvidék helyi szervezeteitől olyan értesítést kaptunk, hogy a Capri-szigeti iskola megszervezésének legerélyesebb, sőt mondhatni az egyetlen agitátora Sztanyiszlav elvtárs volt, s egyes szociáldemokrata körök, amelyekben beszámolót tartott, már meg is választották előadónak. Ez a Sztanyiszlav elvtárs a legelszántabb otzovista és „Marx-kritikus" filozófiai nézeteiben. Elég, ha arra emlékeztetem Önöket, hogy (1) ismert filozófiai könyvecskéjében alaposan nekirontott Kautskynak; (2) hogy az 1908 decemberi pártkonferencián külön otzovista frakciót alakított Vsz. pétervári otzovistával; (3) hogy a „Rabocseje Znamja" 5. számában „Egy munkás" aláírással megjelent otzovista cikkről, melyet ő szerkesztett, *még maga a „Rabocseje Znamja"* is beismerte, hogy teljesen *anarchista* szellemben íródott.

Nézzék meg azután azokat az előadókat, akik most ott vannak Capriban Önöknél. Bolsevik egy sincs köztük. De az új frakciónak (az otzovizmust és az istenépítést védelmező frakciónak) a hívei úgyszólván kivétel nélkül képviselve vannak. Aligha tévedek nagyot, ha azt mondom, hogy a Capri-szigeti előadók közt ott van Makszimov, Lunacsarszkij, Ljadov és Alekszinszkij elvtárs. Vagyis éppen az a csoport, amely 1908 tavaszán megalakította a

„Proletarij“ ellenzékét, Oroszországban és külföldön agitációt fejtett ki a „Proletarij“ ellen, külön frakciót alakított (illetve támogatta ezt a frakciót) az 1908 decemberi pártkonferencián, majd végleg önálló frakcióvá tömörült.

Aki tagadja, hogy ez a csoport agitációt fejt ki a „Proletarij“ ellen s támogatja és védelmébe veszi az otzovistákat, az fittyet hány olyan tényeknek, amelyek a pártban immár közismertek. Aki tagadja, hogy Capri szigetét már úgy emlegetik általában az orosz irodalomban, mint az istenépítés irodalmi központját, az gúnyt űz a tényekből. Az egész orosz sajtó már régen rámutatott arra, hogy Lunacsarszkij Capri szigetéről istenépítő propagandát indított meg. Oroszországban Bazarov volt a segítségére. Ugyanilyen filozófiai nézeteket vett védelmébe Bogdanov tucatnyi legális orosz könyvben és cikkben, tucatnyi külföldi referátumban. 1908 áprilisában Capri szigetén járva közöltem ezzel a három elvtárssal, hogy semmiképpen sem értek egyet filozófiai nézeteikkel (egyébként ugyanakkor azt javasoltam nekik, hogy tegyük össze anyagi eszközeinket és erőinket, és dolgozzuk ki *a forradalom bolsevik történetét*, hogy szembeállítsuk a forradalom likvidátor mensevik történetével, de a Capri-szigetiek elutasították ajánlatomat, mert nem akarnak a bolsevizmus közös ügyével foglalkozni, fontosabbnak tartják saját külön filozófiai nézeteik propagálását). Capri-szigeti előadóik csoportjában a legtöbb íróember, és *a sajtóban* ezek közül *egyetlenegy sem* támadta meg *egyetlenegyszer sem* Lunacsarszkij és Bazarov istenépítő propagandáját!

Ha Önök, elvtársak, mindezek ellenére azt írják nekem, hogy „félreértem“, sőt „alaposan félreértem“ a helyzetet, ha azt hiszem, hogy az iskolának bármi köze is van az istenépítéshez és az otzovizmushoz, mert „ilyen célokat egyáltalán nem tűztek az iskola elé, sőt ilyesmiről szó sem lehetett“, — akkor csodálkoznom kell végtelen naivságukon. Ismétlem: egy iskola *valódi* jellegét és irányát nem a helyi szervezetek jámbor óhaja, nem a hallgatók „tanácsának“ határozatai, nem a „tantervek“ stb. szabják meg, hanem az *előadók összetétele*. S ha az előadók teljes egészében az új frakció tagjaiból kerülnek és kerültek ki, nevetséges tagadni az iskola frakciós jellegét.

Hogy végezzek az előadók összetételének kérdésével, még egy tényt említek meg Önöknek, amelyet Innokentyij elvtárs mondott el nekem, s amely rávilágít, mennyire nyilvánvaló a pártban *mindenki* előtt az, amit önök tagadni próbálnak, az tudniillik, hogy a Capri-szigeti iskolának sajátosan frakciós jellege van. Kevéssel a „*Proletarij*" kibővített szerkesztőségének legutóbbi ülése előtt Makszimov elvtárs Párizsban felkereste *Trockijt*, s meghívta előadónak a Capri-szigeti iskolára. Trockij beszélt erről Innokentyij elvtársnak, és kijelentette neki: ha ez pártügy, örömmel részt vesz benne; ha a Capri-szigeti írók, Makszimov, Lunacsarszkij és társaik egyéni vállalkozása, nem csatlakozik. Innokentyij ezt válaszolta: várja meg, mit határoz a „Proletarij" szerkesztősége, majd én eljuttatom önhöz a határozatokat. Eszerint a nem frakciós Trockij is nyomban megértette (mint ahogy minden valamelyest tapasztalt pártmunkás megérti), hogy ha Capri szigetén létesítenek egy iskolát, az a céljuk, hogy *eldugják az iskolát a párt elől*, hogy ezt az iskolát eleve egy külön frakcióhoz, mégpedig az új frakcióhoz kötik.

Most pedig áttérek Párizs kérdésére. Levelemben azt írtam, hogy ha Önöket valóban érdeklik az én előadásaim és elvbarátaim előadásai, akkor Párizsba kell jönniük. Önök azt válaszolják, hogy „a párizsi út a költségek miatt lehetetlennek tűnik".

Lássuk csak, melyikünk mond valóban lehetetlen dolgokat.

Önök Bécsen át utaztak Capri szigetére. Ha ugyanezen az útvonalon térnek vissza, Észak-Olaszországból Párizs felé vehetnék útjukat, s onnan közvetlenül utazhatnának tovább Bécsbe. Ez valószínűleg fejenként maximum 60 frankkal növeli az útiköltséget (annak alapján számolok, hogy Genfből, ahol hosszabb ideig éltem, 30 frank a jegy ára Párizsig). Levelükön nyolc ember aláírása szerepel, de ezek közül egy kijelentette, hogy „tartózkodni fog a további levelezéstől", vagyis nyilvánvalóan még csak nem is óhajtja meghallgatni előadásaimat. Marad hét elvtárs. A költségtöbblet: $7 \times 60 = 420$ frank.

Párizsból négy előadót hívtak meg (Ljovát, engem,

Grigorijt és Innokentyijt). Párizsból Capriba és vissza körülbelül 140 frank az útiköltség. Összesen: $4 \times 140 = 560$ fr.

Nyolc hallgató Párizsba jövetele *olcsóbb*, mint négy előadó Capriba küldése.

Mint azonban már előbbi levelemben megírtam*, korántsem az anyagi szempont a legfontosabb. Gondolják meg, kinek könnyebb a helyet megválasztani, a külföldre utazott hallgatóknak-e, vagy az itteni előadóknak? Önök külön azért jöttek külföldre, hogy részt vegyenek az iskolán. Tehát Önöket semmi sem akadályozhatja meg abban, hogy oda utazzanak, ahol nagyszámú előadó tartózkodik, ahol a dolgokat valóban pártszerű keretek között lehetne intézni.

Az előadók viszont *nem tehetik meg*, hogy a párt központjából Capri szigetére utazzanak. Hogy csak magamról beszéljek: nem hagyhatom itt a „Proletarij" szerkesztőségét, — nem hagyhatom itt a Központi Lap szerkesztőségét,— nem hagyhatom itt a duma szociáldemokrata frakciójának támogatására Párizsban megalakult bizottságot, előadást kell tartanom a „Proletarij" klubjában a párizsi munkásnegyedekben, ahol százával és ezrével élnek orosz munkások stb. Teljesen lehetetlen, hogy a párizsi pártmunkások Capri szigetére utazzanak.

No meg egy iskolára, ha pártügynek vesszük, nemcsak bolsevik előadók kellenek. Párizs a legnagyobb emigráns központ, ahol az *összes* frakciók állandóan tartanak nyilvános előadásokat, viták folynak, különféle körök működnek, 2—3 egészen jó orosz könyvtár is van, tucatjával találni hosszú pártmunkára visszatekintő szociáldemokrata szervezőket stb. Párizsban 3 orosz szociáldemokrata lap jelenik meg. Szóval aki csak egy cseppet is ismeri a külföldet, a napnál is világosabban látja, hogy aki Párizsba jön szociáldemokratizmust tanulni, az valóban a szociáldemokráciával akar megismerkedni. Aki pedig Capriba megy tanulni, az egy *külön* frakciós *„tudományt"* akar elsajátítani.

Aki Párizsban szervez iskolát, az valóban pártiskolát

---

* Lásd ebben a kötetben 477—478. old. — *Szerk.*

szervez. Aki Capri szigetén létesít iskolát, az *eldugja az iskolát a párt elől.*

A Capri-szigeti iskolát *szántszándékkal eldugták a párt elől.*

Sem a Központi Bizottság, amelyhez ma fordulnak, sem a „Proletarij" szerkesztősége, amelyhez tegnap fordultak, egyáltalán nem ellenőrizheti és nem „vezetheti eszmeileg" a *Capri-szigeti* iskolát; ez *teljesen* lehetetlen. Ellenőrzésről és eszmei vezetésről beszélni ebben az esetben üres szócséplés. Ugyan kinek jutna eszébe olyan badarság, hogy a párt küldjön „tanfelügyelőket" Capriba az iskola ellenőrzésére, de *nem is tudnánk* sohasem valóban párt-előadókat küldeni Capriba (egészen kisszámú kivételtől eltekintve). Ha ezt az oroszországi helyi szervezetek nem is tudták, *nagyon jól tudták* az iskola szervezői. Éppen azért állították fel az iskolát Capri szigetén, hogy *leplezzék* frakciós jellegét, hogy az iskolát eldugják a párt elől.

Vegyék sorra a nem frakciós orosz szociáldemokratákat, azokat, akik a munkásmozgalom legkiválóbb ismerőinek számítanak külföldön: Parvust és Rosa Luxemburgot (Németország), S. Rappoportot (Franciaország), Rothsteint (Anglia). Vegyék sorra a nem frakciós szociáldemokrata írókat, az olyanokat, mint Rjazanov, és nyomban látni fogják (ha csak nem húnyják be szántszándékkal a szemüket, hogy ne lássák), hogy legtöbbjük — ha a párt is tenne némi erőfeszítéseket — tudna előadásokat tartani Párizsban, ellenben Capriba semmiképp sem tudnak leutazni. Az a pénz, amit az iskola szervezői arra pazarolták, hogy a lehető legtávolabbi külföldi helyre (Capri) gyűjtsék az iskola hallgatóit és előadóit, *már elég* is lett volna arra, hogy az említett előadók közül legalább egyeseknek a párizsi előadásait nyélbeüssék.

Nézzék meg továbbá a szociáldemokraták körében létrejött újabb csoportosulásokat, amelyeket oly fontos megismerniük az orosz elvtársaknak (a pártigenlő és a likvidátor elemek harca a Bundban; a lettek bolsevik részének harca a mensevik rész ellen; az LSzP harca az LSzP balszárnya ellen; a mensevikek táborában bekövetkezett szakadás, Plehanov „Dnyevnyik"-je, amely leleplezi Potreszov és a hivatalos mensevikek likvidátorságát; egy

„forradalmi mensevizmus“ létrehozásának kísérlete stb.). Capri szigetén *nem lehet* kellőképpen megismerni ezeket a párt szempontjából fontos jelenségeket. Párizsban minden lehetőség megvan rá, hogy első kézből ismerjék meg a helyzetet, nem pedig csupán hallomásból.

Nézzék meg végül a Capri-szigeti iskola tantervét. A négy rész közül az egyiknek (a III-nak) ez a címe: „A proletárharc filozófiája“. A nemzetközi szociáldemokráciának tucatjával, sőt százával (ha nem ezrével) vannak tantervei hasonló típusú propaganda-foglalkozásokra. De *sehol* sem találunk olyasmit, mint „a proletárharc filozófiája“. Van Marx és Engels filozófiai materializmusa, de sehol sincs „a proletárharc filozófiája“. S az európai szociáldemokraták közül senki sem fogja megérteni, hogy ez mit jelent. Ezt csak azok értik, akik ismerik Sztanyiszlav (A. Volszkij), Bogdanov, Lunacsarszkij és Bazarov, e négy filozófus munkáit. Mielőtt tanítani kezdenék „a proletárharc filozófiáját“, ki kell találni ezt a filozófiát. S ennek a *külön* filozófiának a kidolgozásán — amely egyre távolabb kerül a proletár világszemlélettől s ezért annál gyakrabban mondják el róla égre-földre esküdözve, hogy „proletár“ — kizárólag az új frakció tagjainak imént említett csoportja munkálkodott és munkálkodik most is.

Befejezésül: ha Önök, elvtársak, kitartanak amellett, hogy nem óhajtanak Párizsba jönni (s közben továbbra is erősítgetik, hogy meg akarják hallgatni előadásaimat), ezzel végérvényesen bebizonyítják, hogy az új istenépítő-otzovista frakció szűk körösdi politikája a Capri-szigeti iskolának nemcsak az előadóit fertőzte meg, hanem egyes hallgatóit is.

Szociáldemokrata üdvözlettel *N. Lenin*

Először megjelent: „Proletarszkaja Revoljucija“ 2. (49.) sz. 1926.

JEGYZETEK

[1] Az „*Egyenes útra*" c. cikk a „Proletarij" 26. számának vezércikke volt.

„*Proletarij*" („A Proletár") — illegális lap, a bolsevikok alapították a IV. (egyesítő) pártkongresszus után; 1906 augusztus 21-től (szeptember 3-tól) 1909 november 28-ig (december 11-ig) adták ki Lenin szerkesztésében. A „Proletarij" mint az OSzDMP Moszkvai és Pétervári Bizottságának, egy ideig pedig mint a Moszkva körzeti, a Permi, a Kurszki és a Kazáni Bizottság lapja jelent meg; a „Proletarij" voltaképpen a bolsevikok Központi Lapja volt. 50 száma jelent meg: az első 20 Finnországban, a többi külföldön — Genfben és Párizsban. A lapban Leninnek száznál több cikke jelent meg.

A „Proletarij" a sztolipini reakció éveiben igen jelentékeny szerepet játszott a bolsevik szervezetek megóvásában és megszilárdításában.

Az OSzDMP Központi Bizottságának 1910 januári plénumán a békítgetőknek — Trockij leplezett ügynökeinek és cinkosainak — sikerült határozatot elfogadtatniuk a „Proletarij" beszüntetéséről. — *1*

[2] *Az 1907 június 3-i (16-i) államcsíny* reakciós puccs volt; a kormány szétkergette a II. Állami Dumát és megváltoztatta a duma választási törvényét. Az új választási törvény jóval megnövelte a dumában a földbirtokosok és a kereskedelmi és ipari burzsoázia képviseletét, és csekély hányadára csökkentette a parasztok és a munkások amúgy is kisszámú képviseletét. A törvény megfosztotta a választójogtól Ázsiai-Oroszország lakosságának nagyobb részét, felére csökkentette Lengyelország és a Kaukázus lakosságának képviseletét. A III. duma, amelyet ennek a törvénynek alapján választottak meg, és amely 1907 novemberében

ült össze, összetételét tekintve feketeszázas-kadet duma volt.

A június 3-i államcsínnyel kezdetét vette a sztolipini reakció szakasza, amely „június 3-i rendszer" néven ismeretes. — *3*

[3] *Az OSzDMP Központi Lapja* — az illegális „Szocial-Demokrat"; 1908 februártól 1917 januárig adták ki. 58 száma jelent meg. Az első számot Oroszországban adták ki, a többit külföldön — előbb Párizsban, majd Genfben. Az OSzDMP Központi Bizottságának határozata értelmében a Központi Lap szerkesztőségét a bolsevikok, a mensevikek és a lengyel szociáldemokraták képviselőiből állították össze. A „Szocial-Demokrat"-ban Leninnek több mint nyolcvan cikke jelent meg. Lenin a szerkesztőségen belül a következetes bolsevik irányvonal érvényesítéséért küzdött. A szerkesztőség egy része (Kamenyev és Zinovjev) békülni akart a likvidátorokkal, igyekezett meghiúsítani a lenini irányvonal megvalósítását. Martov és Dan, a szerkesztőség mensevik tagjai szabotálták a munkát a Központi Lap szerkesztőségében, ugyanakkor a „Golosz Szocial-Demokratá"-ban nyíltan védelmezték a likvidátorságot. Lenin könyörtelen likvidátorellenes harcának eredményeképpen Martov és Dan 1911 júniusában kivált a „Szocial-Demokrat" szerkesztőségéből. 1911 decemberétől a „Szocial-Demokrat"-ot Lenin szerkesztette. A lapban Sztálinnak is több cikke jelent meg. — *4*

[4] *„Rabocseje Znamja"* („A Munkások Zászlaja") — illegális bolsevik lap, az OSzDMP Központi Iparvidéki Területi Irodájának, valamint Moszkvai és Moszkva körzeti Bizottságának lapja; Moszkvában adták ki 1908 márciustól decemberig. 7 száma jelent meg. — *6*

[5] *A szocialistaellenes kivételes törvényt* 1878-ban Németországban vezették be. E törvény alapján betiltották a szociáldemokrata párt valamennyi szervezetét, a munkás tömegszervezeteket, a munkássajtót, elkobozták a szocialista irodalmat, megkezdték a szociáldemokraták kiutasítását. A munkás tömegmozgalom nyomására 1890-ben a törvényt hatályon kívül helyezték. — *7*

[6] *„Recs"* („A Szó") — napilap, a kadet párt központi lapja; Pétervárott jelent meg 1906 februártól. A Petrográdi Szovjet Forradalmi Katonai Bizottsága 1917 október 26-án (november 8-án) betiltotta. — *9*

[7] *Stockholmi kongresszus* — az OSzDMP IV. (egyesítő) kongresszusa 1906 április 10 és 25 (április 23 és május 8) között ülésezett Stockholmban. A kongresszuson részt vett 112 küldött szavazati joggal 57 helyi pártszervezet képviseletében, 22 küldött tanácskozási joggal. Ezenkívül részt vettek Lengyelország, Litvánia és Lettország nemzeti szociáldemokrata pártjainak és a Bundnak a képviselői is. Az 1905-ös decemberi fegyveres felkelés után a kormány sok bolsevik szervezetet szétrombolt, s ezek a szervezetek nem tudtak delegátusokat küldeni. A kongresszus küldötteinek többsége, bárha jelentéktelen többség volt is, a mensevikek táborába tartozott.

Lenin a kongresszuson beszédet mondott az agrárkérdésről, a helyzetről, az Állami Duma választásaival kapcsolatban követendő taktika kérdéséről, a fegyveres felkelésről és más kérdésekről.

A mensevikek túlsúlya meghatározta a kongresszus határozatainak jellegét: a kongresszus számos kérdésben (az agrárprogram, az Állami Dumához való viszony stb.) mensevik határozatot hozott.

A kongresszus a szervezeti szabályzat első pontját, a párttagságról szóló pontot Lenin fogalmazásában fogadta el. A kongresszus felvette az OSzDMP soraiba Lengyelország és Litvánia nemzetiségi szociáldemokrata szervezeteit és a Lett Szociáldemokrata Munkáspártot, és elvben döntött a Bundnak az OSzDMP-hez való csatlakozását illetően.

A Központi Bizottságba a kongresszus 3 bolsevikot és 7 menseviket, a Központi Lap szerkesztőségébe csak mensevikeket választott be.

A kongresszus munkáját Lenin „Beszámoló az OSzDMP egyesítő kongresszusáról" c. művében (lásd Lenin Művei. 10. köt. 1954. 325—397. old.), és Sztálin „A mai helyzet és a munkáspárt egyesítő kongresszusa" c. művében és „A szerző előszava az első kötethez" c. írásában (lásd Sztálin Művei. 1. köt. 1949. 263—290. és XI—XV. old.) elemzi. — *9*

[8] „*Trudovik politika*" — a kispolgári demokrata „trudovik csoport" politikája. A csoportot az I. Állami Duma paraszt-képviselői alakították 1906 áprilisában. A duma munkájának kezdetén a csoportnak 107 képviselő tagja volt. A trudovikoknak a II. dumában 104, a III. dumában 14 és a IV. dumában 10 képviselőjük volt. A trudovikok követelték minden rendi és nemzetiségi korlátozás megszüntetését, a zemsztvo- és a városi önkormányzat demokratizálását,

az általános választójog megvalósítását az Állami Duma választásán. A trudovik agrárprogram az egyenlősítő földhasználat narodnyik elveiből kiindulva kimondta, hogy a kincstári földekből, az uralkodóház birtokaiból, a koronabirtokokból, a kolostori földekből és azokból a magánbirtokokból, amelyeknek a nagysága meghaladta a megállapított munkanormát, népi tulajdonban levő földalapot kell képezni; az elidegenítendő magánbirtokokért kártérítést akartak adni. A földreform végrehajtását a helyi parasztbizottságokra bízták volna. — *10*

[9] *Gurko, V. I.* — a belügyminiszter helyettese volt. — *13*

[10] Lenin Marxnak „A tőke" első kötete második kiadásához írt utószavából idéz (lásd Marx. A tőke. I. köt. 1955. 23. old.). — *21*

[11] *Böhm-Bawerk, E.* — osztrák polgári közgazdász. — *22*

[12] „*Forradalmi szindikalizmus*" — kispolgári félanarchista áramlat, amely a XIX. sz. végén több nyugat-európai ország munkásmozgalmában jelentkezett.

A szindikalisták tagadták a munkásosztály politikai harcának szükségességét, a párt vezető szerepét és a proletárdiktatúrát. Úgy vélték, hogy a szakszervezetek (a szindikátusok) általános munkássztrájkok szervezésével, forradalom nélkül is megdönthetik a kapitalizmust és kézbe vehetik a termelés irányítását. — *27*

[13] „*Golosz Szocial-Demokrata*" („A Szociáldemokrata Hangja") — a likvidátor mensevikek külföldi lapja; 1908 februártól 1911 decemberig jelent meg, előbb Genfben, majd Párizsban. — *29*

[14] „*Die Neue Zeit*" („Új Kor") — a német szociáldemokrácia folyóirata; Stuttgartban jelent meg 1883-tól 1923-ig. 1885—1895-ben a „Neue Zeit"-ben megjelent Engels néhány cikke. Engels gyakran adott útmutatásokat a folyóirat szerkesztőségének, és élesen bírálta a marxizmustól való elhajlásai miatt. A kilencvenes évek második felétől, Engels halála után a folyóirat rendszeresen közölte a revizionisták cikkeit. Az imperialista világháború éveiben (1914—1918) a folyóirat centrista, kautskysta álláspontot foglalt el, a szociálsovinisztákat támogatta. — *34*

15 *Dumbadze, I. A.* — a cári hadsereg tábornoka, feketeszázas; mint Jalta helyőrségi parancsnoka rendkívüli kegyetlenségével és a békés lakosság elleni erőszakos cselekedeteivel vált hírhedtté.

„Rigai múzeum" — a rendőrség rigai nyomozóosztályának kínzókamrája, ahol a letartóztatottakat kihallgatásuk során kegyetlenül megkínozták. Amikor a sajtó leleplezte a rendőrség tetteit, a cári kormány cáfolni próbálta a kínzások tényét, s kijelentette, hogy a nyomozóosztályon található kínzóeszközöket „muzeális célból" gyűjtötték össze. Innen kapta a rigai kínzókamra a „rigai múzeum" elnevezést. — *35*

16 *Az 1905 december 11-i (24-i) törvény* — az I. Állami Duma választásait szabályozó törvény. Ez a törvény a választókat 4 kúriára osztotta: földbirtokos (földesúri), városi (burzsoázia), paraszti és munkáskúriára. Egy földbirtokos szavazata egyenlő értékű volt 3 városi polgár, 15 paraszt és 45 munkás szavazatával. Ez a törvény túlnyomó többséget biztosított a dumában a földbirtokosok és a tőkések maroknyi csoportjának. — *35*

17 Engelsnek Marx „Osztályharcok Franciaországban" c. művéhez írt „Bevezetés"-éről van szó (lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 1. köt. 1949. 98—102. old.). — *36*

18 *Sztrelcov, R. J.* — szociáldemokrata, revizionista. — *36*

19 *„Frankfurter Zeitung"* („Frankfurti Újság")—német burzsoá lap; Majna-Frankfurtban jelent meg 1856-tól. — *37*

20 *„Békés megújulás pártja"* — burzsoá-nagybirtokos ellenforradalmi szervezet, 1906-ban alakult; a baloldali oktobristákat és a jobboldali kadetokat egyesítette. Lenin a „békés megújulás pártját" „a békés megrablás pártjának" nevezte. — *37*

21 Azokról a tárgyalásokról van szó, amelyeket a kadetok folytattak Trepovval (belügyminiszter-helyettes) egy kadet kormány megalakításának lehetőségéről. — *37*

22 Lenin ezt a cikket azért írta, hogy megismertesse a lengyel szociáldemokratákat az OSzDMP belső nézeteltéréseivel. A cikk a „Przegląd Socjaldemokratyczny" c. folyóirat 2. számában jelent meg 1908 áprilisában.

„*Przegląd Socjaldemokratyczny*" („Szociáldemokrata Szemle") — folyóirat; a lengyel szociáldemokraták adták ki 1902-től 1904-ig és 1908-tól 1910-ig Krakkóban, R. Luxemburg közvetlen részvételével. — *39*

[23] „*Sztolicsnaja Pocsta*" („Fővárosi Posta") — baloldali kadet napilap; Pétervárott jelent meg 1906 októbertől 1908 februárig. — *39*

[24] Lásd „Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle." Hrsg. von Franz Mehring. 3. köt. Stuttgart 1913. 473—478. old. — *40*

[25] *Az OSzDMP III. kongresszusa* Londonban ülésezett 1905 április 12 és 27 (április 25 és május 10) között. A kongresszust Lenin vezetésével a bolsevikok készítették elő és hívták össze. Ez volt az első bolsevik kongresszus.

Az OSzDMP III. kongresszusának napirendje, amelyet Lenin dolgozott ki, a következő volt: *I. A Szervező Bizottság jelentése. II. Taktikai kérdések:* 1) a fegyveres felkelés; 2) a kormány politikájához való viszony a forradalom küszöbén és a forradalom idején (ez a pont két kérdéssel foglalkozott: *a)* a kormány politikájához való viszony a forradalom előtt; *b)* az ideiglenes forradalmi kormány); 3) a parasztmozgalomhoz való viszony. *III. Szervezeti kérdések:* 4) a munkások és az értelmiségiek viszonya a pártszervezetekben; 5) a párt Szervezeti Szabályzata. *IV. Más pártokhoz és áramlatokhoz való viszony:* 6) az OSzDMP elszakadt részéhez való viszony; 7) a nemzeti szociáldemokrata szervezetekhez való viszony; 8) a liberálisokhoz való viszony; 9) gyakorlati megegyezések a szociálforradalmárokkal. *V. A pártélet belső kérdései:* 10) a propaganda és az agitáció. *VI. A küldöttek beszámolói:* 11) a Központi Bizottság beszámolója; 12) a helyi bizottságok küldötteinek beszámolói. *VII. Választások:* 13) választások; 14) a kongresszusi határozatok és jegyzőkönyvek nyilvánosságra hozatalának és a tisztségviselők hivatalbalépésének rendje.

Lenin már a kongresszus előtt megírta a III. kongresszus valamennyi főbb kérdésére vonatkozó határozati javaslatait, és megindokolta őket a „Vperjod"-ban megjelent cikkeiben. Lenin a kongresszuson a következő kérdésekhez szólt hozzá: a fegyveres felkelés, a szociáldemokrácia részvétele az ideiglenes forradalmi kormányban, a parasztmozgalomhoz való viszony, a párt szervezeti szabályzata stb.

A kongresszusi jegyzőkönyvben Leninnek 138 felszólalását és javaslatát jegyezték fel.

A kongresszus módosította a párt Szervezeti Szabályzatát: *a)* a Szervezeti Szabályzat első pontját a lenini megfogalmazásban fogadta el; *b)* pontosan meghatározta a Központi Bizottság jogait és a helyi bizottságokhoz való viszonyát; *c)* megváltoztatta a párt központi szerveinek szervezeti felépítését: a három központ (Központi Bizottság, Központi Lap és Párttanács) helyett a kongresszus egyetlen, teljesjogú pártközpontot hozott létre, a Központi Bizottságot.

A III. pártkongresszus munkájáról és jelentőségéről lásd Leninnek „A harmadik kongresszus" c. cikkét (Lenin Művei. 8. köt. 1954. 447—454. old.), „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" c. művét (Lenin Művei. 9. köt. 1954. 1—133. old.), valamint az „SzK(b)P története. Rövid tanfolyam" c. művet (III. fej. 3. pont, 1954. 8. kiad. 73—90. old.). — *45*

26 *Az OSzDMP V. kongresszusa* Londonban ülésezett 1907 április 30 és május 19 (május 13 és június 1) között. A kongresszuson összesen 336 szavazati és tanácskozási joggal felruházott küldött vett részt. Közülük 105 bolsevik, 97 mensevik, 57 bundista, 44 lengyel szociáldemokrata, 29 lett szociáldemokrata és 4 „frakción kívüli" küldött volt. A bolsevikok maguk mellé állították a lengyeleket és a letteket, és a bolsevikoknak szilárd többségük volt a kongresszuson. A küldöttek között volt Lenin, Sztálin, Saumjan, Dubrovinszkij, Vorosilov, Jaroszlavszkij.

A kongresszus a következő kérdéseket tárgyalta meg: 1) A Központi Bizottság beszámolója. 2) A duma-frakció beszámolója és szervezete. 3) A polgári pártokhoz való viszony. 4) Az Állami Duma. 5) A „munkáskongresszus" és a pártonkívüli munkásszervezetek. 6) A szakszervezetek és a párt. 7) Partizánakciók. 8) A munkanélküliség, a gazdasági válság és a munkáskizárások. 9) Szervezeti kérdések. 10) A stuttgarti nemzetközi kongresszus (május 1, a militarizmus). 11) A hadseregben végzendő munka. 12) Különfélék. A kongresszus legfontosabb kérdése a polgári pártokhoz való viszony kérdése volt; előadója Lenin volt. A kongresszus minden elvi kérdésben a bolsevik határozati javaslatokat fogadta el. A kongresszus megválasztotta a Központi Bizottságot, amely 5 bolsevikból, 4 mensevikből, 2 lengyel és 1 lett szociáldemokratából állt. A Központi Bizottság pót-

tagjává megválasztottak 10 bolsevikot, 7 menseviket, 3 lengyel és 2 lett szociáldemokratát.

A kongresszus a bolsevikoknak a párt opportunista szárnya, a mensevikek fölötti nagy győzelmével végződött. Az OSzDMP V. kongresszusáról lásd Leninnek „A polgári pártokhoz való viszony" c. cikkét (lásd Lenin Művei. 12. köt. 1954. 486—507. old.) és Sztálinnak „Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt londoni kongresszusa *(Egy küldött jegyzetei)*" c. munkáját (lásd Sztálin Művei. 2. köt. 1949. 49—83. old.). — *45*

27 Engels. „A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig". Bevezetés az angol kiadáshoz. Lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 2. köt. 1949. 99—100. és 102. old. — *48*

28 *LSzP (Lengyel Szocialista Párt)* — kispolgári nacionalista párt, 1893-ban alapították. Az LSzP programjának alapja a Lengyelország függetlenségéért vívott harc volt, s ezért szeparatista, nacionalista propagandát folytatott a lengyel munkások körében, igyekezett olyan irányban befolyásolni őket, hogy ne harcoljanak együtt az orosz munkásokkal az önkényuralom és a kapitalizmus ellen. Az oroszországi forradalom hatására az LSzP 1906-ban két frakcióra szakadt: az LSzP balszárnyára és az LSzP jobbszárnyára („frak"-ok).

A *balszárny* nem vetette el teljesen a nacionalizmust, de lemondott számos nacionalista követelésről és terrorista harci módszerről. Taktikai kérdésekben közel állt az orosz likvidátor mensevikekhez, és velük együtt harcolt a bolsevikok ellen. Az első világháború idején a balszárny egy része internacionalista álláspontra helyezkedett és közeledett a lengyel szociáldemokrata párthoz; 1918 decemberében együtt alakították meg Lengyelország Kommunista Pártját.

A *jobbszárny*, amelynek Piłsudski állt az élén, folytatta a nacionálsoviniszta politikát; később ebből a szárnyból született újjá az LSzP. 1918-ban a lengyel burzsoá állam megalakulásával az LSzP kormányzó párttá lett, szovjetellenes politikát folytatott és támogatta Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszija népeinek leigázását. A második világháború idején az LSzP reakciós soviniszta része együttműködött a fasisztákkal, másik része a lengyel munkáspárttal és a lengyel hazafiakkal együtt azért harcolt, hogy Lengyelországot fel-

szabadítsa a fasiszta járom alól és baráti kapcsolatokat teremtsen a Szovjetunióval. — *50*

[29] *Dubaszov, F. V.* — moszkvai főkormányzó, az 1905-ös decemberi fegyveres felkelés elfojtója. — *54*

[30] „*Viborgi manifesztum*“ vagy „Viborgi kiáltvány“ — az I. Állami Duma tagjainak „A nép képviselői a néphez“ címmel kiadott felhívása, amelyet az 1906 július 9—10-én (22—23-án) tartott viborgi tanácskozáson szövegeztek meg. Ezen a tanácskozáson az I. duma szétkergetése után mintegy 200 képviselő gyűlt össze, főleg kadetok. A kiáltványban felhívták a népet, hogy a kormánnyal szemben tanúsítson „passzív ellenállást“, vagyis ne fizessen adót és ne állítson újoncokat addig, amíg a cár nem ír ki új duma-választásokat. 1906 szeptemberben a kadet párt kongresszusa nyíltan kijelentette, hogy a „passzív ellenállás“ „gyakorlatilag megvalósíthatatlan“. — *54*

[31] „*Felszabadulás Szövetsége*“ — liberális-monarchista szervezet, amelyet P. Sztruve alapított 1904-ben külföldön. Az „oszvobozsgyenyisták“ az alkotmányos monarchia hívei voltak, megegyezésre törekedtek a cári kormánnyal, s a forradalom elleni harcukat hazug „demokratizmussal“ leplezték. Az „oszvobozsgyenyisták“ alkották később a kadet párt magvát. — *55*

[32] Lenin „*Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén*“ c. művét 1908-ban írta a Granat testvérek társaságának kiadásában megjelent enciklopédia számára, a cenzúra miatt azonban nem közölték. A munka először 1918-ban jelent meg Moszkvában külön brosúra formájában, a „Zsizny i Znanyije“ („Élet és Tudomány“) könyvkiadó kiadásában.

E mű megírása során Lenin felhasználta azokat az agrárkérdésre vonatkozó statisztikai számadatokat és táblázatokat, amelyek „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban“ és „A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban“ c. műveiben szerepelnek (lásd Lenin. A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949., illetve Lenin Művei. 13. köt. 1954. 219—445. old.). — *59*

[33] „Az 1905. évi földbirtokstatisztika. Az Európai-Oroszország 50 kormányzóságára vonatkozó adatok összesítése“ c. könyv-

ről van szó (a Belügyminisztérium Központi Statisztikai Bizottságának kiadása, Szentpétervár 1907). — *61*

34 N. A. Rubakin „Közigazgatási hivatalnoki karunk számokban“ c. cikkéről van szó, amely a „Szin Otyecsesztva“ („Honfi“) c. lap 1905 április 20-i (május 3-i), 54. számában jelent meg. — *65*

35 Azok a paraszti kategóriák, amelyeket Lenin itt felsorol, a feudális és félfeudális viszonyok maradványaiként éltek a cári Oroszországban.

Cenzusos parasztoknak azokat a parasztokat nevezték, akik cenzusjogot, vagyis az örökbirtok jogát élvezték, és ezért kötelezték magukat a majdnem változatlan dézsma, a cenzus fizetésére. A cenzusos viszonyok főleg Lengyelországban, Litvániában, Belorusszijában és Ukrajna Fekete-tenger melléki vidékein terjedtek el.

Rezesek — moldvai és beszarábiai kistulajdonosok.

Tyeptyarok — újbaskírok —, az Urálból és a Volgamellékről Baskiriába áttelepült parasztok. — *67*

36 A szóban forgó gyűjtemény: „Szarátov kormányzóság statisztikai adatainak gyűjteménye. I. köt. Szarátov kerület“. A Szarátov kormányzósági zemsztvo kiadása, Szarátov 1883. — *67*

37 A szóban forgó könyv címe: „Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches und der angränzenden Länder Asiens“. Auf Kosten der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften herausgegeben von K. E. Baer und Helmersen, St. Petersburg, 1845 („Adalékok az Orosz Birodalom és a vele határos ázsiai országok ismeretéhez“. A Birodalmi Tudományos Akadémia költségén kiadta K. E. Baer és Helmersen, Szentpétervár 1845). — *72*

38 A könyv teljes címe: „Szabad bérmunka a földesúri gazdaságokban és a munkaerővándorlás az Európai-Oroszország mezőgazdaságára és iparára vonatkozó gazdasági statisztikai áttekintéssel kapcsolatban“. Összeállította Sz. A. Korolenko, Szentpétervár 1892 (Mezőgazdasági és statisztikai adatok a gazdák adatszolgáltatásai alapján. V. füzet). — *75*

[39] *„Szkopscsina“* — a cári Oroszország több vidékén így nevezték azt a naturális uzsorabérletet, amikor a bérlő minden második „keresztet“, vagyis a termése felét, sőt olykor nagyobb részét beszolgáltatta a földbirtokosnak, s ezen felül különféle „ledolgozások“ formájában munkájának egy részét is neki adta. — *78*

[40] A következő könyvekről van szó:

1) V. Orlov. „A paraszti földbirtok formái Moszkva kormányzóságban“. Moszkva 1879. A Moszkva kormányzósági zemsztvo kiadása. (Moszkva kormányzóság statisztikai adatainak gyűjteménye, 4. köt. 1. füzet);

2) V. Trirogov. „Az obscsina és az adó. (Válogatott tanulmányok)“. Szentpétervár 1882;

3) Johannes Keussler. „Zur Geschichte und Kritik des bäuerlichen Gemeindebesitzes in Russland“ („Adalékok az oroszországi paraszti községi tulajdon történetéhez és bírálatához“). 1—3. rész. 1876—1887;

4) V. V. „A paraszti obscsina“ (lásd „Oroszország gazdasági tanulmányozásának összegezése a zemsztvo-statisztika adatai alapján“. I. köt. Moszkva 1892).

V. V. — V. P. Voroncov álneve; Voroncov a XIX. század nyolcvanas-kilencvenes évei liberális narodnyikságának egyik ideológusa. — *83*

[41] *„Szevernij Vesztnyik“* („Északi Híradó“) — liberális irányzatú irodalmi, tudományos és politikai folyóirat; Pétervárott jelent meg 1885-től 1898-ig. Megjelenésének első éveiben a folyóirat közölte a narodnyikok — N. K. Mihajlovszkij, Sz. N. Juzsakov, V. P. Voroncov, Sz. N. Krivenko és mások — cikkeit. A folyóirat 1891-től gyakorlatilag az orosz szimbolisták és dekadensek szócsövévé vált, idealizmust és misztícizmust hirdetett. — *84*

[42] N. Karisev. „Az osztásföldön kívüli paraszti földbérletek“ (lásd „Oroszország gazdasági tanulmányozásának összegezése a zemsztvo-statisztika adatai alapján“. II. köt. Derpt, 1892). — *88*

[43] *Nyik. —on* — N. F. Danyielszon álneve; Danyielszon a XIX. század nyolcvanas-kilencvenes évei liberális narodnyikságának egyik ideológusa. — *90*

[44] „A zemljanszki, zadonszki, korotojaki és nyizsnyegyevicki kerületek paraszti földtulajdonára vonatkozó becslési adatok gyűjteménye“ c. kiadványról van szó. „Voronyezs kormányzóság statisztikai adatainak gyűjteménye“ III—VI. köteteinek melléklete. A Voronyezs kormányzósági zemsztvo kiadása, Voronyezs 1889. — *101*

[45] D. N. Zsbankov „Asszonyok földje“ c. tanulmánya az „Adalékok Kosztroma kormányzóság statisztikájához“ c. munkában jelent meg, 8. füzet. A Kosztroma kormányzósági Statisztikai Bizottság kiadása, Kosztroma 1891. — *103*

[46] „*Vesztnyik Jevropi*“ („Európai Híradó“) — havonta megjelenő folyóirat; Pétervárott jelent meg 1866-tól 1918 áprilisig. Az orosz liberális burzsoázia nézeteit képviselte; a kilencvenes évek elejétől kezdve rendszeresen harcolt a marxizmus ellen. — *107*

[47] Ezek az adatok a „Szamára kormányzóság statisztikai adatainak összesített gyűjteménye“ c. könyvben jelentek meg, VIII. köt. 1. füzet. A Szamára kormányzósági zemsztvo kiadása, Szamára 1892. — *113*

[48] M. Sz. Uvarovnak „Az idénymunka hatása Oroszország közegészségügyi viszonyaira“ c. cikkéről van szó, amely a „Vesztnyik Obscsesztvennoj Higieni, Szugyebnoj i Praktyicseszkoj Medicini“ („Közegészségügyi, Törvényszéki és Gyakorlati Orvostani Értesítő“) c. folyóiratban jelent meg 1896 júliusában. — *114*

[49] Lenin ezeket a számadatokat N. F. Rudnyevnek „A paraszti iparűzés Európai-Oroszországban“ c. cikkéből közli, amely 1894-ben jelent meg „A szarátovi zemsztvo gyűjteménye“ c. kiadvány 6. és 11. számában. — *115*

[50] N. I. Tyezjakovnak „A mezőgazdasági munkások és egészségügyi felügyeletük szervezete Herszon kormányzóságban“ c. könyvéről van szó, amely Herszonban jelent meg 1896-ban, a Herszon kormányzósági zemsztvo-hivatal kiadásában. — *117*

[51] Lenin az adatokat N. A. Blagovescsenszkij „A gazdasági adatok összesített statisztikai gyűjteménye a gazdaságonkénti zemsztvo-összeírások alapján. I. köt. A parasztgazda-

ság" c. könyvéből idézi, amely Moszkvában jelent meg 1893-ban. — *127*

52 Lásd Marx. „A filozófia nyomora". (II. fej. 4. §) 1952. 151—162. old. — *132*

53 Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 2. rész. Stuttgart 1905. 5—7. old. — *135*

54 „*Revoljucionnaja Miszl*" („Forradalmi Gondolat") — egy eszer csoport lapja; külföldön adták ki 1908 áprilistól 1909 decemberig. 6 száma jelent meg. — *143*

55 „*Znamja Truda*" („A Munka Zászlaja") — az eszer párt központi lapja; 1907 júliustól 1914 áprilisig jelent meg. —*143*

56 „*Plehwe-rendszer*" — kegyetlen politikai uralom, amelyet 1902-ben Oroszországban Plehwe belügyminiszter vezetett be a forradalmi mozgalom elleni harc céljából. — *149*

57 „*A szociáldemokrácia agrárprogramja az orosz forradalomban*" c. szerzői referátum „A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" c. mű rövid összefoglalása (lásd Lenin Művei. 13. köt. 1954. 219—445. old.). Az ismertetést Lenin azért írta, hogy a lengyel szociáldemokratákat tájékoztassa az OSzDMP-ben az agrárkérdés körül felmerült nézeteltérésekről. Az ismertetés a „Przegląd Socjaldemokratyczny" („Szociáldemokrata Szemle") c. folyóirat 6. számában jelent meg 1908 augusztusában. — *153*

58 *Dzson* — a mensevik P. P. Maszlov. — *157*

59 *Vendée* — francia tartomány, ahol a XVIII. század végi francia polgári forradalom idején az elmaradott reakciós parasztság körében ellenforradalmi felkelés robbant ki a forradalmi Konvent ellen. A vallásos jelszavakkal indított felkelést ellenforradalmi papok és földesurak vezették. — *157*

60 *Kosztrov* — N. N. Zsordanija, a kaukázusi mensevikek vezére. — *158*

61 „*Obrazovanyije*" („Műveltség") — irodalmi, népszerű tudományos társadalmi és politikai havi folyóirat; Pétervárott

jelent meg 1892-től 1909-ig. A folyóirat 1902—1908-ban marxisták cikkeit közölte. — *158*

62 Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (37. fej.) 1951. 679—680. old. — *160*

63 Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 2. rész. Stuttgart 1905. 6—7. old. — *161*

64 „*Zarja*" („Hajnal") — marxista tudományos politikai folyóirat; 1901—1902-ben adta ki Stuttgartban az „Iszkra" szerkesztősége. 4 száma jelent meg 3 füzetben.

A „Zarjá"-ban jelentek meg Lenin következő cikkei: „Alkalmi megjegyzések", „A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai", „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. mű első négy fejezete („A «kritikus» urak az agrárkérdésről" címmel), „Belpolitikai szemle" és „Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja". — *165*

65 „*Zsizny*" („Az Élet") — havi folyóirat; 1897-től 1901-ig Pétervárott, 1902-ben külföldön adták ki. 1899-től a „legális marxisták" lapja volt. — *165*

66 Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 879—881, 877—878, 874—875. old. — *166*

67 Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. IV. pont) 1951. 863—870. old. — *167*

68 Lásd Marx. A filozófia nyomora. (II. fej. 4. §) 1952. 151—162. old. — *167*

69 Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 1. rész. Stuttgart 1905. 208. old. — *167*

70 Lenin Marxnak 1871 április 12-én Kugelmannhoz írt levelét idézi (lásd Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 308—309. old.). — *174*

71 „*Przegląd Socjaldemokratyczny*" („Szociáldemokrata Szemle") — a lengyel szociáldemokraták folyóirata. — *175*

72 *Ljahov, V. P.* — a cári hadsereg ezredese, azoknak az orosz csapatoknak a parancsnoka, amelyek 1908-ban elnyomták a perzsa nemzeti-forradalmi mozgalmat. — *180*

[73] „*L'Humanité*" („Az Emberiség") — napilap, Jean Jaurès alapította 1904-ben; a Francia Szocialista Párt központi lapja volt. Nem sokkal azután, hogy a szocialista párt 1920 decemberi kongresszusán kettészakadt és a Francia Kommunista Párt megalakult, a lap ennek sajtószerve lett. Az „Humanité" most is megjelenik Párizsban mint a kommunista párt központi lapja. — *183*

[74] Ez a szerkesztőségi jegyzet a „Proletarij"-ban jelent meg mint utószó a „Pjotr Maszlov helyesbíti Marx fogalmazványait" c. cikkhez (a cikket lásd „A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban". Lenin Művei. 13. köt. 1954. 305—313. old.). — *187*

[75] Lásd Leninnek „A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus" c. cikkeit (Lenin Művei. 13. köt. 1954. 66—73. és 74—86. old.). — *190*

[76] „*Az angol és a német munkások béketüntetése*" c. cikket Lenin abból az alkalomból írta, hogy 1908 szeptember 7-én (20-án) Berlinben munkásgyűlést rendeztek a növekvő háborús veszély elleni tiltakozás jeléül. A cikket Lenin a „Proletarij" 36. számába szánta, de nem jelent meg benne. — *209*

[77] „*Vorwärts*" („Előre") — a német szociáldemokrácia központi lapja; 1876-ban indult meg W. Liebknecht és mások szerkesztésében. A lap hasábjain Engels harcolt az opportunizmus különböző megnyilvánulásai ellen. A kilencvenes évek második felétől, Engels halála után a „Vorwärts" rendszeresen közölte a német szociáldemokráciában és a II. Internacionáléban uralomra jutott opportunisták cikkeit. — *211*

[78] Az OSzDMP Pétervári Bizottságának arról a határozatáról van szó, amely a „Proletarij" 1908 október 3-i (16-i), 36. számának „Párthírek" c. rovatában jelent meg. A Pétervári Bizottság felhívta az egyetemi diákifjúság szociáldemokrata csoportját, hogy nyilvánosan határolja el magát az egyetemi hallgatók koalíciós tanácsának felhívásától és rendelje alá a diákmozgalmat azoknak a feladatoknak, amelyek a cárizmus elleni általános népi harcban várnak a szociáldemokráciára. — *217*

79 *A berlini szerződést* 1878 július 13-án hagyta jóvá Oroszország, Anglia, Ausztria-Magyarország, Németország, Franciaország, Olaszország és Törökország kormányai képviselőinek kongresszusa az 1877—1878-as orosz—török háború után. — *223*

80 „*Novoje Vremja*“ („Új Idő“) — napilap; Pétervárott jelent meg 1868-tól 1917 októberig. Kezdetben mérsékelt liberális lap volt, 1876-tól pedig a reakciós nemesi és hivatalnok-bürokrata körök lapjává vált. A lap nemcsak a forradalmi mozgalom, hanem a polgári liberális mozgalom ellen is harcolt. 1905-től kezdve a feketeszázasok egyik szócsöve. Lenin a korrupt lapok iskolapéldájának nevezte a „Novoje Vremjá“-t. — *226*

81 *Nemzetközi Szocialista Iroda (NSzI)* — a II. Internacionálé végrehajtó szerve; az 1900. évi párizsi kongresszus határozata alapján jött létre. 1905-től Lenin mint az OSzDMP képviselője tagja volt a Nemzetközi Szocialista Irodának. — *232*

82 A mensevikek egy csoportja Berlinben „Russisches Bulletin“ („Orosz Bulletin“) címmel tájékoztatót adott ki. A bulletin 1907-től 1916-ig jelent meg. — *232*

83 *A Központi Bizottság Külföldi Irodája* — az OSzDMP Központi Bizottságának 1908 augusztusi plénuma alakította meg mint az egész párt külföldi képviseletét, amely alá volt rendelve a Központi Bizottság Orosz Irodájának.

A Központi Bizottság 1910 januári plénuma után a Külföldi Irodában likvidátor többség alakult ki, és a KBKI a pártellenes erők tömörülésének központja lett. A KBKI likvidátor taktikája arra kényszerítette a bolsevikokat, hogy 1911 májusában visszahívják képviselőjüket (Alekszandrovot, igazi nevén N. A. Szemaskót) a KBKI-ból. Később a lengyel és a lett szociáldemokrácia képviselőit is visszahívták.

1912 januárban a Központi Bizottság Külföldi Irodája feloszlott. — *233*

84 Engels levele Sorgéhoz. 1886 november 29 és 1889 december 7. Lásd Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 462—465. és 483—485. old. — *238*

[85] *Cionista szocialisták* („Cionista-szocialista Munkáspárt") — kispolgári zsidó nacionalista szervezet, 1904-ben alakult. A cionista szocialisták igyekeztek elszigetelni a zsidó munkásokat a nemzetközi proletariátus forradalmi harcától, és azt hirdették, hogy meg kell egyezni a burzsoáziával egy zsidó állam megteremtéséért való harc céljából. — *244*

[86] *Szocialista Zsidó Munkáspárt* (Szerp) — kispolgári nacionalista szervezet, 1906-ban alakult. A Szerp programjának fő követelése a zsidó nemzeti autonómia volt, vagyis olyan területenkívüli zsidó parlamentek (szejmek) alakítása, amelyek teljesen szabadon dönthetik el az oroszországi zsidóság politikai rendjének kérdéseit. A Szerp közel állt az eszerekhez, és velük együtt harcolt az OSzDMP ellen. — *245*

[87] *Szkvorcov, A. I.* — polgári közgazdász, számos mezőgazdasági munka szerzője. Szkvorcov nézeteit Lenin több ízben bírálta műveiben (lásd Lenin Művei. 1. köt. 1951. 199, 504., és Lenin. A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 35. old.). — *249*

[88] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (45. fej.) 1951. 830. old. — *251*

[89] Lenin ezt a cikket válaszul írta P. Maszlov cikkére, amely 1908 szeptemberében jelent meg a „Przegląd Socjaldemokratyczny" („Szociáldemokrata Szemle") c. lengyel szociáldemokrata folyóirat 7. számában „Az agrárprogram kérdéséről. (Válasz Leninnek)" címmel. Maszlov a mensevik agrárprogramot védelmezte, és fellépett a bolsevik program ellen, amelyet Lenin „A szociáldemokrácia agrárprogramja az orosz forradalomban" c. szerzői referátumában kifejtett (lásd ebben a kötetben 153—178. old.). — *258*

[90] Lásd Marx—Engels. „Der Gesetzentwurf über die Aufhebung der Feudallasten" (Die Revolution von 1848. Dietz 1953. 170—176. old.) és „Der Volkstribun von Hermann Kriege" (Marx—Engels Gesamtausgabe. I. rész. 6. köt. Berlin 1932. 10—13. old.) — *265*

[91] Lásd Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 431—432. old. — *275*

[92] 1878-ban Abdul Hamid török szultán feloszlatta a parlamentet. Csak 1908-ban, a polgári forradalom után állították

vissza Törökországban az alkotmányt és hívták össze ismét a parlamentet. — *277*

93 *Otzovistáknak* nevezték azokat a bolsevikokat (Bogdanov, Pokrovszkij, Lunacsarszkij, Bubnov és mások), akik azt követelték, hogy hívják vissza a szociáldemokrata képviselőket a III. Állami Dumából, és hagyják abba a munkát a legális szervezetekben. Az otzovizmus közvetlen folytatása volt a bojkottizmusnak, a bolsevizmuson belül 1907-ben kialakult opportunista áramlatnak, amelynek élén Bogdanov és Kamenyev állt. Az otzovisták 1908-ban külön csoportba tömörültek, és harcot indítottak Lenin ellen. Az otzovisták határozottan megtagadták a dumában, a munkások szakszervezeteiben, a szövetkezetekben és a többi legális és féllegális tömegszervezetben való részvételt, és igyekeztek bezárkózni az illegális szervezetek keretei közé. Az otzovisták „forradalmi" frázisokkal takaróztak, de a valóságban a likvidátorok irányvonalát követték: azzal próbálkoztak, hogy megfosszák a pártot a legális harci formák felhasználásának lehetőségétől, elszakítsák a párton kívüli tömegektől és védtelenné tegyék a reakció támadásaival szemben. Lenin „újfajta likvidátoroknak", „visszájára fordított mensevikeknek" nevezte az otzovistákat.

Az otzovizmus válfaja volt az ultimatizmus. Az ultimatizmus csak formájában különbözött az otzovizmustól. Az ultimatisták azt javasolták, hogy előbb intézzenek ultimátumot a szociáldemokrata duma-frakcióhoz, és ha a frakció nem teljesíti az ultimátumot, hívják vissza a dumából a szociáldemokrata képviselőket.

Az ultimatizmus valójában nem volt más, mint leplezett, álcázott otzovizmus. Lenin az ultimatistákat „szégyenlős otzovistáknak" nevezte.

1909 tavaszán az otzovisták, az ultimatisták és az istenépítők (Bogdanov, Alekszinszkij, Lunacsarszkij és mások) kezdeményező csoportot alakítottak azzal a céllal, hogy egy pártellenes iskolát szervezzenek Capri-szigetén. Ez a csoport gyakorlatilag az otzovisták, az ultimatisták és az istenépítők pártellenes frakciójának központja volt. A „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezlete 1909 júniusban határozatot hozott, amelyben kimondta, hogy „a bolsevizmusnak, mint az OSzDMP meghatározott áramlatának semmi köze az otzovizmushoz és az ultimatizmushoz", és felhívta a bolsevikokat, hogy teljes elszántsággal harcoljanak ez ellen a forradalmi marxizmustól való

elhajlás ellen. Bogdanovot (Makszimovot), az otzovisták szellemi vezérét kizárták a bolsevikok soraiból. — *289*

94 *Boulangizmus* — reakciós soviniszta mozgalom Franciaországban a XIX. sz. utolsó negyedében; a mozgalom élén álló Boulanger tábornokról nevezték el.

Boulanger, a kormányzó mérsékelt köztársasági párt politikájának bírálatával és a monarchisták elleni színlelt harccal próbált tekintélyt szerezni a kispolgárság és a proletariátus körében, és a kormánnyal való elégedetlenségüket karrierista céljaira igyekezett kihasználni. Boulanger titokban kapcsolatban állt a monarchistákkal, és anyagi támogatást is kapott tőlük.

A boulangista mozgalmat a tömegek nem támogatták, és a mozgalom hamarosan felbomlott. — *298*

95 *A „szakemberek"* vagy „szakértők" a III. Állami Duma szociáldemokrata frakciójának tanácsadói voltak. Többségük likvidátor volt, így J. Szmirnov, A. Potreszov, Sz. Prokopovics és mások.

A „szakértők" kihasználták, hogy a bolsevik párt vezetői illegalitásban voltak és nem legálisan vehettek részt a duma-frakció munkájában, s megpróbálták mensevik útra téríteni a frakció tevékenységét.

Lenin a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezletén 1909 júniusában azt javasolta, hogy néhány bolsevik lépjen ki az illegalitásból és nyújtson segítséget a duma-frakciónak. Az értekezlet elhatározta, hogy bizottságot alakít a duma-frakció munkájának segítése céljából, és Lenint is beválasztotta a bizottságba. — *301*

96 *„Rosszija"* („Oroszország") — rendőri-feketeszázas napilap; Pétervárott jelent meg 1905-től 1914-ig; 1906-tól a belügyminisztérium hivatalos lapja volt. — *303*

97 *Ugrjum-Burcsejev* — a buta, korlátolt hivatalnok típusa M. E. Szaltikov-Scsedrin „Egy város története" c. művéből. — *309*

98 *Az Egyesült Nemesség Tanácsa* — ellenforradalmi földesúri szervezet; 1906 májusában alakult.

A Tanácsnak nagy befolyása volt a kormány politikájára. A III. Állami Duma idején a Tanács számos tagja bekerült az Államtanácsba és a feketeszázas szervezetek vezető központjaiba. — *310*

99 *George, Henry* — amerikai polgári közgazdász és publicista. George nézeteit Marx 1881 június 20-án F. Sorgéhoz írt levelében, Engels pedig „A munkásosztály helyzete Angliában" c. műve amerikai kiadásához írt előszavában bírálta (lásd Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 408. old., illetve Engels. A munkásosztály helyzete Angliában. 1954. 11—20. old.). — *316*

100 Belouszovnak az agrárkérdésről tartott beszéde vázlatát Lenin írta. A statisztikai összehasonlítások és a számadatok, amelyeket Belouszov idézett, Leninnek akkor még ki nem adott műveiből, „A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" (lásd Lenin Művei. 13. köt. 1954. 219—445. old.) és „Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén" c. művekből valók (lásd ebben a kötetben 59—141. old.). — *319*

101 *Az OSzDMP ötödik (összoroszországi) konferenciáját* 1908 december 21 és 27 (1909 január 3 és 9) között Párizsban tartották. A konferencián képviselve voltak a legnagyobb pártszervezetek: a pétervári, az uráli, a kaukázusi, a Moszkva területi, a Központi-iparvidéki szervezet, valamint a Lengyel Szociáldemokrata Párt és a Bund. A konferencián 16 küldött vett részt szavazati joggal: 5 bolsevik, 3 mensevik, 5 lengyel szociáldemokrata és 3 bundista. Az OSzDMP Központi Bizottságát Lenin képviselte.

A konferencia a következő kérdéseket tárgyalta meg: 1) Az OSzDMP Központi Bizottságának, a Lengyel Szociáldemokrata Párt Központi Bizottságának, a Bund Központi Bizottságának, az OSzDMP pétervári szervezetének, Moszkva területi és Központi-iparvidéki szervezetének, uráli és kaukázusi szervezetének beszámolói; 2) a jelenlegi politikai helyzet és a párt feladatai; 3) a szociáldemokrata dumafrakció; 4) a megváltozott politikai helyzetből adódó szervezeti kérdések; 5) a nemzetiségi szervezetekkel való helyi egyesülés; 6) külföldi ügyek és egyebek.

A konferencián Lenin beszámolót tartott „A jelenlegi helyzetről és a párt feladatairól", beszédet mondott a dumafrakcióról, továbbá szervezeti és más kérdésekről. A konferencián a bolsevikok az opportunizmus két párton belüli válfaja ellen harcoltak: „*a likvidátorok*, a párt nyílt ellenfelei ellen, s az *otzovisták*, a párt leplezett ellenségei ellen". Lenin javaslatára a konferencia elítélte a likvidátorságot és erélyes harcra hívta fel az összes pártszervezeteket a párt

likvidálására irányuló minden kísérlet ellen. A konferenciáról lásd Lenin „Ki az útra" c. cikkét (ebben a kötetben 349–360. old.). — *323*

102 A címet a Marx–Engels–Lenin Intézet adta. — *333*

103 Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej.) 1951. 848–881. old. — *338*

104 *Erfurti program* — a német szociáldemokráciának 1891 októberében, az erfurti kongresszuson elfogadott programja. — *338*

105 Plehanovnak arról a nyilatkozatáról van szó, amelyben bejelenti, hogy kiválik a likvidátorok lapjának, a „Golosz Szocial-Demokratá"-nak a szerkesztőségéből. A nyilatkozat a lap kiadásra előkészített 10—11. számában kapott helyet. A Plehanovval folytatott további megbeszélések után a lap levonatában kihúzták a cikket, a tartalomjegyzékben pedig leragasztották a címét. A konfliktus azonban nem zárult le véglegesen. 1909 májusban a „Golosz Szocial-Demokrata" 14. száma közölte Plehanov levelét, amelyben Plehanov tudomására hozza a lap olvasóinak, hogy hivatalosan kivált a szerkesztőségből. — *364*

106 „*Vperjod*" („Előre") — illegális bolsevik hetilap; Genfben adták ki 1904 december 22-től (1905 január 4-től) 1905 május 5-ig (18-ig). 18 száma jelent meg. A lap szervezője, eszmei irányítója és vezetője Lenin volt. A lap szerkesztőségének tagja volt V. V. Vorovszkij, M. Sz. Olminszkij és A. V. Lunacsarszkij.

Az OSzDMP III. kongresszusa külön határozatban méltatta a „Vperjod"-nak a mensevizmus ellen, a párt helyreállításáért folytatott harcban, a megkezdődött forradalom által napirendre tűzött kérdések felvetésében és megvilágításában betöltött kimagasló szerepét, és köszönetét fejezte ki a lap szerkesztőségének. — *365*

107 „*Partyijnije Izvesztyija*" („Párthírek") — az OSzDMP Egyesített Központi Bizottságának lapja; illegálisan jelent meg Pétervárott közvetlenül a IV. (egyesítő) pártkongresszus előtt. 2 száma jelent meg: 1906 február 7-én (20-án) és március 20-án (április 2-án). A „Partyijnije Izvesztyija"

szerkesztősége a bolsevik „Proletarij" és a mensevik új „Iszkra" szerkesztőiből alakult paritásos alapon. A bolsevikok részéről tagja volt Lenin, Lunacsarszkij és mások. A IV. pártkongresszus után a „Partyijnije Izvesztyijá"-t beszüntették. — *368*

108 „*Narodnaja Duma*" („Népi Duma") — mensevik napilap; Pétervárott jelent meg 1907 március—áprilisban. — *372*

109 Utalás az ország politikai helyzetéről és a párt feladatairól szóló határozatra, amelyet Lengyelország és Litvánia szociáldemokráciájának VI. kongresszusa fogadott el 1908 decemberében Prágában (Varsó elővárosa).

A kongresszus visszaverte a likvidátor törekvéseket és megerősítette, hogy a szociáldemokrácia fő feladata a további harc azért, hogy a proletariátus a forradalmi parasztság segítségével kivívja a politikai hatalmat. — *374*

110 „*Szocial-Demokrat*" („A Szociáldemokrata") — az OSzDMP Központi Bizottságának illegális lapja; Pétervárott adták ki 1906 szeptember 17-től (30-tól) november 18-ig (december 1-ig). 7 száma jelent meg. A lap szerkesztősége a mensevikek kezében volt. — *379*

111 „*Neue Rheinische Zeitung*" („Új Rajnai Újság") — Kölnben jelent meg 1848 június 1-től 1849 május 19-ig. A lapot Marx és Engels irányította, főszerkesztője Marx volt. A lap a reakció támadásai miatt a 301. számmal megszűnt.

Lenin e helyütt Marx és Engels „Die berliner Debatte über die Revolution" és „Der Gesetzentwurf über die Aufhebung der Feudallasten" c. cikkeiből idéz, amelyek a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 június 14-i és július 30-i számában jelentek meg (lásd Marx—Engels. Die Revolution von 1848. Dietz 1953. 59. és 175—176. old.). — *383*

112 Engels. A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig. Bevezetés az angol kiadáshoz (lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 2. köt. 1949. 99—100. old.). — *384*

113 A kéziratnak nincs címe. A címet a Marx—Engels—Lenin Intézet adta. — *386*

114 „*Vozrozsgyenyije*" („Megújhodás") — likvidátor mensevik folyóirat; 1908 decembertől 1910 júliusig jelent meg Moszkvában. — *403*

116 Lásd Marx—Engels. Die Revolution von 1848. Dietz, Berlin 1953. 59. old. — *404*

116 Lenin Engels szavait idézi Marx „A filozófia nyomora" c. művének első német kiadásához írt előszavából (lásd Marx. „A filozófia nyomora" 1952. 5. old.). — *408*

117 Lásd Marx. „Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung" (Marx—Engels Gesamtausgabe. 1. rész. 1. köt. 1. félköt. Frankfurt a. M. 1927. 607. old.). — *411*

118 Lásd Engels. „Zwei Flüchtlings-Kundgebungen. II. Programm der blanquistischen Kommune-Flüchtlinge (Engels. Internationales aus dem Volksstaat (1871—75). Berlin 1894. 40—46. old.). — *411*

119 Lásd Engels. Anti-Dühring. 1950. 326—329. old. — *412*

120 Engelsnek Marx „A polgárháború Franciaországban" c. művéhez írt „Bevezetés"-éről van szó (lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 1. köt. 1949. 460. old.). — *412*

121 „*Vehi*" („Határkövek") — kadet gyűjtemény, Moszkvában jelent meg 1909-ben N. Bergyajev, Sz. Bulgakov, P. Sztruve, M. Gerszenzon és az ellenforradalmi liberális burzsoázia más képviselőinek cikkeivel. Az orosz értelmiségről szóló cikkekben a „vehisták" megpróbálták befeketíteni az orosz nép legkiválóbb képviselőinek, köztük Belinszkijnek és Csernisevszkijnek forradalmi-demokratikus hagyományait; ócsárolták az 1905-ös forradalmi mozgalmat, és hálálkodtak a cári kormánynak azért, hogy „szuronyaival és börtöneivel" megmenti a burzsoáziát a „nép haragjától". A gyűjtemény az önkényuralom szolgálatára buzdította az értelmiséget. Lenin a „Vehi"-nek mind filozófiai, mind publicisztikai programját a feketeszázas „Moszkovszkije Vedomosztyi" programjához hasonlította, a gyűjteményt „*a liberális renegátság enciklopédiájának*", „a demokráciára zúdított reakciós rágalmak szennyes áradatának" nevezte. — *419*

122 „*Golosz Moszkvi*" („Moszkva Hangja") — napilap, az oktobristáknak, a nagyipari burzsoázia és a nagybirtokosok ellenforradalmi pártjának lapja; Moszkvában jelent meg 1906-tól 1915-ig. — *427*

[123] A *„Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezlete* 1909 június 8 és 17 (21 és 30) között zajlott le Párizsban. Részt vett rajta a Bolsevik Központ 9 tagja Lenin vezetésével (a Bolsevik Központot az OSzDMP V. (londoni) kongresszusának bolsevik frakciója választotta 1907-ben), valamint a pétervári, a Moszkva területi és az uráli szervezet képviselői.

Az értekezlet azért gyűlt egybe, hogy megvitassa az otzovisták és az ultimatisták magatartását.

A napirenden a következő kérdések szerepeltek: 1) az otzovizmus és az ultimatizmus; 2) istenépítő irányzatok a szociáldemokraták körében; 3) a dumabeli tevékenységhez mint a pártmunka egyik ágához való viszony; 4) a bolsevikok feladatai a pártban; 5) a külföldön (Capriban) létesülő pártiskola; 6) a párttól különálló bolsevik kongresszus vagy bolsevik konferencia mellett folytatott agitáció; 7) Makszimov elvtárs kiválása; egyéb kérdések.

Az értekezleten Lenin elnökölt. Hozzászólt a napirend minden fő kérdéséhez. Az otzovizmust és az ultimatizmust az értekezleten A. Bogdanov (Makszimov) és V. Sancer (Marat) képviselte és védelmezte. Kamenyev, Zinovjev, Rikov és Tomszkij kétkulacsos álláspontot foglalt el.

Az értekezlet elítélte az otzovizmust és az ultimatizmust mint „baloldali likvidátorságot"; az otzovizmus és az ultimatizmus szellemi vezérét, Bogdanovot kizárták a bolsevikok soraiból. Az értekezlet elítélte az istenépítést is, határozatba foglalta, hogy erélyesen harcolni kell ellene, le kell leplezni antimarxista jellegét.

Leninnek azokat a beszédeit, amelyek az értekezleten elhangzottak és ebben a kötetben jelentek meg, a Marx—Engels—Lenin Intézet látta el címmel. — *433*

[124] *Szt. — Sztanyiszlav Volszkij* — A. V. Szokolov, a moszkvai otzovisták vezére. — *436*

[125] *M. T.* — M. P. Tomszkij. — *440*

[126] *„A külföldön, N. N.-ben létesülő pártiskola"* — pártellenes iskola, amelyet Bogdanov (Makszimov), Alekszinszkij és Lunacsarszkij alapított Capri szigetén (Olaszország) 1909-ben M. Gorkij részvételével. Az iskola a bolsevizmus elleni harcra egyesült otzovisták, ultimatisták és istenépítők frakciós központja volt.

Bogdanov hívei a pártszerűség zászlaját lobogtatva el-

érték, hogy néhány helyi szociáldemokrata szervezet összesen 13 hallgatót küldött az iskolára.

Az iskola mintegy 4 hónapig működött (augusztustól decemberig). 1909 novemberében a hallgatók egy része, miután felismerte az iskola frakciós jellegét, egy N. J. Vilonov nevű munkás vezetésével határozottan elkülönült a bogdanovistáktól. Ezek a hallgatók tiltakozást juttattak el a „Proletarij" szerkesztőségének az előadók pártellenes magatartása miatt, s ezért kizárták őket az iskolából. Lenin meghívására Párizsba utaztak, ahol végighallgattak egy előadássorozatot; Lenin két előadást tartott nekik „A jelenlegi helyzet és feladataink", illetve „Sztolipin agrárpolitikája" címmel. A Capri szigetén maradt hallgatók az előadókkal együtt 1909 decemberben megalakították a „Vperjod" pártellenes csoportot.

A „Proletarij" kibővített szerkesztőségének tanácskozása elítélte a Capri-szigeti iskolát mint „a bolsevikoktól elszakadt frakció új központját". — *441*

[127] *Istenépítés* — a marxizmussal szemben ellenséges irodalmi és vallási-filozófiai áramlat; a sztolipini reakció idején keletkezett a pártbeli értelmiség azon részének körében, amely az 1905—1907-es forradalom leverése után eltávolodott a marxizmustól.

Az istenépítők (Lunacsarszkij, Bazarov és mások) új, „szocialista" vallás megalapítását hirdették, megpróbálták összeegyeztetni a marxizmust a vallással. Egy ideig M. Gorkij is velük tartott. A „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezlete elítélte az istenépítést, és külön határozatban leszögezte, hogy a bolsevik frakció semmi közösséget nem vállal „a tudományos szocializmus ilyesfajta kiforgatásával".

Az istenépítés reakciós lényegét Lenin „Materializmus és empiriokriticizmus" c. művében (lásd Lenin Művei. 14. köt. 1954.), és 1908 február és április között, valamint 1913 november—decemberében Gorkijhoz írt leveleiben leplezte le. — *441*

[128] A pártigenlő mensevikekről, a mensevikek egy kis csoportjáról van szó, amelynek Plehanov állt az élén. A csoport különvált a likvidátor mensevikektől és fellépett a likvidátorság ellen.

Plehanov 1908 decemberében kivált a likvidátor „Golosz Szocial-Demokrata" szerkesztőségéből és 1909 augusztusá-

ban újból megindította saját lapját, a „Dnyevnyik Szocial-Demokratá"-t. Plehanov és csoportja továbbra is kitartott mensevik álláspontján, de az illegális szervezet fenntartása, az illegális pártmunka mellett szállt síkra, és a bolsevikokkal való megegyezésre törekedett.

Lenin felhívta a bolsevikokat, hogy minden úton-módon segítsék elő a pártigenlő mensevikeknek a likvidátoroktól való különválását, fogjanak össze velük az eszmeiségért és a pártszerűségért folyó harc alapján, teremtsék meg a pártigenlő elemek egységes blokkját, „amelyben a nézeteltérések nem zavarják a közös munkát, a közös rohamot, a közös harcot" a pártért, a likvidátorok ellen. Lenin elfogadta Plehanov javaslatát, és ideiglenesen blokkra lépett vele. A plehanovisták a bolsevikokkal együtt részt vettek a helyi bizottságokban, a „Zvezda" és a „Rabocsaja Gazeta" c. bolsevik lapokban. Plehanov szintén közreműködött az OSzDMP Központi Lapjában, a „Szocial-Demokrat"-ban.

Sztálin, aki Szolvicsegodszkban volt száműzetésben, teljes mértékben támogatta Lenin és Plehanov blokkját, az volt a véleménye, hogy ez a blokk kedvező a pártra és végzetes a párt ellenségeire nézve.

A plehanovistákkal való egységfront lenini taktikája, mivel a munkások egy része a plehanovistákat követte, megkönnyítette a bolsevikok számára azt, hogy növeljék befolyásukat a legális munkásszervezetekben és kiszorítsák onnan a likvidátorokat.

1911 végén Plehanov felbontotta a bolsevikokkal kötött blokkot. Az OSzDMP-n belül dúló „frakciózás" és szakadás elleni harc ürügyén megkísérelte kibékíteni a bolsevikokat az opportunistákkal. A plehanovisták a trockistákkal, a bundistákkal és a likvidátorokkal együtt támadták az OSzDMP prágai konferenciáját, és rágalomhadjáratot indítottak a bolsevikok ellen. — *441*

129 *Vlaszov* — A. I. Rikov. — *447*

130 *Zártkörű gyűlés* — a leninista bolsevikok gyűlése, amelyet Lenin hívott egybe közvetlenül a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezlete előtt. Lenin ezen a gyűlésen részletesen ismertette a bolsevik frakcióban kialakult helyzetet, az otzovisták, az ultimatisták és az istenépítők elleni harc állását. A lenini tájékoztató előadásban felvetett tételek alapján dolgozták ki a „Proletarij" kibővített szerkesztősége értekezletének határozatait. — *448*

181 *A népfőiskola-társaságok aktivistáinak első országos kongresszusát* Pétervárott tartották 1908 január 3 és 6 (16 és 19) között. A kongresszus fő tárgya a népfőiskolák tevékenységének kérdése volt. A kongresszus munkáscsoportja, amelynek bolsevikok álltak az élén, határozati javaslatában azt követelte, hogy a népfőiskolák vezetőségében külön képviseletük legyen a munkásszervezeteknek, ismerjék el e képviseletek jogát arra, hogy meghatározzák a tantervet, hogy megjelöljék, milyen előadókat óhajtanak a társadalomtudományok előadására, követelte továbbá azt, hogy minden nemzetiségnek legyen joga saját anyanyelvén tanulni.

A kongresszus jelentéktelen szótöbbséggel (110 szavazattal 105 ellenében) elvetette ezt a határozati javaslatot, azzal, hogy a javaslat meghaladja a kongresszus hatáskörét. Ezután a munkásképviselők kivonultak a kongresszusról. — *456*

182 *A szövetkezeti intézmények képviselőinek első országos kongresszusa* Moszkvában ülésezett 1908 április 16 és 21 (április 29 és május 4) között. A kongresszuson 521 küldött vett részt, köztük több mint 45 szociáldemokrata (bolsevikok és mensevikek vegyesen).

A bolsevikok a mensevikek ellenállása ellenére szociáldemokrata frakciót alakítottak a kongresszuson és élére álltak annak a harcnak, amelyet a szakszervezeti szervezetek és a munkásszövetkezetek képviselői vívtak a kongresszuson többségben levő burzsoá szövetkezeti megbízottak ellen.

A kongresszuson beszámolók hangzottak el a nemzetközi szövetkezeti mozgalomról, a szövetkezeti mozgalom szerepéről és feladatairól, a fogyasztási szövetkezetek oroszországi jogi helyzetéről stb., de a kongresszus elnöksége betiltotta a beszámolók megvitatását.

Miután a rendőrség megtiltotta, hogy a kongresszus olyan kérdéseket is érintsen, mint az osztályharc, a szakszervezetek, az alkalmazottak helyzete, a munkások megsegítése a sztrájkok és a kizárások idején, a szövetkezeti propaganda, a sajtó stb., a kongresszust berekesztették. — *456*

183 *Az első országos nőkongresszust* 1908 december 10 és 16 (23 és 29) között tartották Pétervárott. A kongresszus küldöttei között sok munkásnő volt. A munkásnők nyomására a kongresszus határozatot hozott az alkoholizmus elleni harcról, a parasztnők helyzetéről, a női és gyermekmunka védelméről, a kisipari szövetkezetekről, a zsidók egyenjogúságá-

ról. A legfőbb kérdésről, a nőknek a jelenlegi társadalomban elfoglalt politikai és jogi helyzete kérdéséről előterjesztett határozati javaslatukban a munkásnők követelték az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog bevezetését nemre, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül. A kongresszus elnöksége megtagadta e határozati javaslat felolvasását, és helyette olyan határozati javaslatot olvastatott fel, amelyet liberális burzsoá szellemben állítottak össze. A munkásnők tiltakozásuk jeléül kivonultak a kongresszusról. — *456*

184 *Az üzemorvosoknak és a gyáripar képviselőinek első országos kongresszusát* 1909 április 1 és 6 (14 és 19) között tartották Moszkvában. A kongresszusi küldöttek között 52 munkás volt, akiket főképpen a nagy ipari központok szakszervezetei választottak meg. A legnagyobbrészt bolsevik munkásküldöttek felszólalásainak nagy politikai jelentőségük volt, és országszerte visszhangot keltettek. Különösen két kérdés körül támadt élénk vita a kongresszuson: az egészségügyi felügyelet megszervezése (a bolsevik határozati javaslatot fogadták el) és a gyári felügyelők munkások általi megválasztása.

A kongresszus nem fejezte be munkáját, mert a rendőrség a kongresszust berekesztette. — *456*

185 „*Otkliki Bunda*" („A Bund válaszol") — a Bund Külföldi Bizottságának szabálytalan időközökben megjelenő lapja; Genfben adták ki 1909 márciustól 1911 februárig. 5 száma jelent meg. — *469*

186 Ez a cikk M. N. Ljadovnak a „Proletarij" szerkesztőségének írt leveléhez fűzött megjegyzésként jelent meg. Ljadov ebben a levélben kijelentette, hogy nem ért egyet a „Proletarij" kibővített szerkesztősége értekezletének határozataival. — *476*

187 *Ljova* — M. K. Vlagyimirov; *Innokentyij* — I. F. Dubrovinszkij. — *478*

188 Ezt a levélvázlatot Lenin a Capri-szigeti otzovista-ultimatista iskola tanácsának írta válaszul arra a Bolsevik Központhoz (a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének Bolsevik Központjához) intézett kérésére, hogy a Központ nyújtson az iskolának irodalmi és anyagi segítséget.

A kéziratnak nincs címe. A címet a Marx—Engels—Lenin Intézet adta. — *479*

V. I. LENIN

ÉLETÉNEK ÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK DÁTUMAI

(1908 március—1909 augusztus)

1908

Március 19 (április 1). Lenin „Egyenes útra" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 26. számában vezércikként.

Március 26 (április 8). Lenin „Az orosz forradalom «természetéről»" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 27. számában vezércikként.

Legkésőbb április 3 (16). Lenin befejezi a „Marx Károly (1818—1883)" c. gyűjtemény számára írt „Marxizmus és revizionizmus" c. cikkét.

Április 6 és 18 (április 19 és május 1) között. Lenin Gorkij meghívására Capri szigetére utazik, és itt kijelenti Bogdanovnak és Lunacsarszkijnak, hogy a filozófiai kérdésekben nem ért egyet velük.

Április 16 (29). Lenin „A kitaposott úton!" és „Kadet-októbrista blokk?" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 29. számában.

Április 24 (május 7). Lenin Genfben előadást tart „Az orosz forradalom értékelése és valószínű jövője" címmel.

Április. Lenin „Az orosz forradalom értékeléséhez" c. cikke megjelenik a „Przegląd Socjaldemokratyczny" c. lengyel folyóirat 2. számában.

Május 1 (14). Lenin Párizsban előadást tart az orosz forradalom jellegéről egy gyűlésen, amelyet a párizsi szociáldemokrata csoport titkársága szervezett.

Május eleje. Lenin részt vesz a párizsi szociáldemokrata csoport titkárságának ülésén, amelyen elhatározzák, hogy támogatják a tifliszi kisajátítással kapcsolatban Svájcban letartóztatott szociáldemokratákat.

Május 10 (23). A „Proletarij" 30. számában megjelenik Lenin „A második kadet nemzedék" (vezércikk) és „Az orosz forradalom értékeléséhez" c. cikke (az utóbbit a „Przegląd Socjaldemokratyczny" c. lengyel folyóirat 2. számából vették át).

Május. Lenin a londoni British Múzeumban „Materializmus és empiriokriticizmus" c. könyvén dolgozik.

Május—június első fele. Lenin „Tíz kérdés az előadóhoz" címmel téziseket ír I. F. Dubrovinszkij (Innokentyij) számára, hogy azok alapján szólaljon fel A. Bogdanov genfi előadásán.

Június 18 (július 1). Lenin befejezi „Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén" c. művét, amelyet a Granat testvérek kiadásában megjelenő enciklopédia számára írt. Leninnek ez a munkája abban az időben a cenzúra miatt nem jelent meg, s csak 1918-ban adták ki külön brosúrában.

Lenin levelet ír V. V. Vorovszkijnak Odesszába a filozófiai nézeteltérések kiéleződéséről és a Bogdanov csoportjával való szakítás időszerűvé válásáról.

Június. Lenin javaslatára a „Proletarij" hasábjain vita indul az otzovizmusról.

Július 2 (15). Lenin „A mostani bomlás néhány jellegzetességéről" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 32. számának vezércikkeként.

Július 5 (18). Lenin befejezi „A szociáldemokrácia agrárprogramja az orosz forradalomban" c. szerzői referátumát (megjelent a „Przegląd Socjal-

demokratyczny" c. lengyel folyóirat 1908 augusztusi, 6. számában).

Július 23 (augusztus 5). A „Proletarij" 33. számában megjelennek Lenin következő cikkei: „Robbanóanyag a világpolitikában" (vezércikk), „Harcos militarizmus és a szociáldemokrácia antimilitarista taktikája" és a „Pjotr Maszlov helyesbíti Marx fogalmazványait" c. tárca.

Augusztus 11—13 (24—26). Lenin Genfben részt vesz az OSzDMP Központi Bizottságának plénumán; felszólalásában leleplezi a mensevikeket, akik likvidálni akarják a Központi Bizottságot és helyette tájékoztató irodát akarnak létesíteni. A bolsevikok Lenint beválasztják a párt Központi Lapjának szerkesztőségébe.

Augusztus. Lenin a „Proletarij" szerkesztőségének ülésén javasolja Bogdanovnak, hogy nézeteit fejtse ki nyíltan a sajtóban.

Szeptember 11 (24). Lenin „Lev Tolsztoj mint az orosz forradalom tükre" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 35. számában vezércikként.

Szeptember 25 és október 2 (október 8 és 15) között. Lenin „Marxizmus és revizionizmus" c. cikke megjelenik a Pétervárott kiadott „Marx Károly (1818—1883)" c. gyűjteményben.

Szeptember 27 (október 10). Lenin részt vesz a szocialista újságírók brüsszeli konferenciájának munkájában.

Lenin jelen van a brüsszeli „Népházban" tartott nemzetközi gyűlésen, amelyet a proletariátus békeharcának jegyében rendeztek.

Szeptember 28 (október 11). Lenin részt vesz a Nemzetközi Szocialista Iroda brüsszeli ülésén; felszólalásában bírálja Kautskynak azt a határozati javaslatát, hogy vegyék fel az angol Munkáspártot (a labouristákat) az Internacionáléba, és állást foglal az ellen, hogy a cionista szocialistákat

	felvegyék az Internacionálé orosz alszekciójába.
Szeptember 29 (október 12).	Lenin Brüsszelben jelen van a szocialista parlamenti képviselők nemzetközi konferenciájának ülésén.
Szeptember.	Lenin megírja „Materializmus és empiriokriticizmus" c. könyvének előszavát.
Október 3 (16) előtt.	Lenin megírja „Az angol és a német munkások béketüntetése" c. cikkét a „Proletarij" 36. számába.
Október 3 (16).	Lenin „A diákmozgalom és a mai politikai helyzet" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 36. számában vezércikként.
Október 14 (27).	Lenin levélben közli A. I. Jelizarovával, hogy befejezte „Materializmus és empiriokriticizmus" c. művét, és arra kéri, adjon egy megbízható címet, amelyre a kéziratot elküldheti.
Október 16 (29).	Lenin „A balkáni és perzsiai események", „A Nemzetközi Szocialista Iroda ülése" és „P. Maszlov hisztérikus rohama" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 37. számában.
Október 28 (november 10).	Lenin elutasítja a mensevikeknek azt a javaslatát, hogy írjon abba a gyűjteményes kötetbe, amelynek kiadását a mensevikek tervbe vették.
Október—november.	Lenin „Néhány megjegyzés P. Maszlov «válaszához»" c. cikke megjelenik a „Przegląd Socjaldemokratyczny" c. lengyel folyóirat 8—9. számában.
Október—december.	Lenin irányítja az OSzDMP ötödik (összoroszországi) konferenciájának előkészítését.
November 1 (14).	Lenin „A jelenlegi helyzet megítéléséről" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 38. számában.

November 4 (17) előtt. Lenin elküldi a „Materializmus és empiriokriticizmus“ c. könyv kéziratát a megadott konspirációs címre, a mű legális moszkvai kiadása céljából.

November 13 (26). Lenin „Hogyan védelmezik Plehanov és társai a revizionizmust“ és „Két levél“ c. cikke megjelenik a „Proletarij“ 39. számában.

November 29 és december 1 (december 12 és 14) között. Lenin és Krupszkaja Genfből Párizsba utazik, ahova áthelyezték a „Proletarij“ kiadását.

December 1 (14). Lenin „A III. duma agrárvitái“ c. cikke megjelenik a „Proletarij“ 40. számában.

December 21 (1909 január 3). Lenin részt vesz az OSzDMP Központi Bizottságának párizsi plenáris ülésén.

December 21—27 (1909 január 3—9). Lenin részt vesz az OSzDMP Párizsban tartott ötödik (összoroszországi) konferenciájának munkájában, előadói beszédet mond „A jelenlegi helyzetről és a párt feladatairól“, határozati javaslatot terjeszt elő erről a kérdésről és módosításokat indítványoz más kérdésekben benyújtott határozati javaslatokhoz.

December 27—29 (1909 január 9—11). Lenin részt vesz az OSzDMP Központi Bizottságának plénumán, amely megerősíti az OSzDMP ötödik (összoroszországi) konferenciájának határozatait.

December. Lenin Párizsban előadást tart az oroszországi helyzetről.

1909

Az év eleje. Lenin filozófiai előadásokat tart a párizsi bolsevikok körében.

Január 7 (20). Lenin „Hogyan összegezik a szociálforradalmárok a forradalom eredményeit, és hogyan összegezte a forradalom a szociálforradalmárok eredményeit" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 41. számában.

Január 22 (február 4). Lenin Párizsban előadást tart az oroszországi politikai helyzetről.

Január 28 (február 10). Lenin „Ki az útra" c. cikke megjelenik a „Szociál-Demokrat" 2. számában vezércikként.

Február 1 (14). Lenin a „Proletarij" szerkesztőségének ülésén követeli, hogy a szerkesztőség nyíltan lépjen fel a Lunacsarszkij-féle istenépítés ellen.

Február 12 (25). A „Proletarij" 42. száma közli Leninnek „A soron levő kérdésekhez" c. cikkhez fűzött, az otzovisták ellen irányuló megjegyzését.

Február 17—23 (március 2—8). Lenin Nizzában üdül.

Március 5 (18). Lenin a Párizsban élő emigránsok gyűlésén beszédet mond az 1871-es Párizsi Kommünről.

Március 9 és 21 (március 22 és április 3). Lenin „A proletariátus harcának célja forradalmunkban" c. cikke megjelenik a „Szocial-Demokrat" 3. és 4. számában.

Március 10 vagy 11 (23 vagy 24). Lenin „Materializmus és empiriokriticizmus" c. könyvéhez pótlólag elküldi Moszkvába a „Kiegészítés a IV. fejezet 1. §-ához. Melyik oldalról bírálta a kantizmust N. G. Csernisevszkij?" kéziratát.

Legkorábban március 23 (április 5). Lenin az OSzDMP Központi Bizottsága nevében tiltakozik a német szociáldemokrata munkáspárt vezetőségénél amiatt, hogy a „Vorwärts" eltorzítja az orosz szociáldemokraták közti nézeteltérések lényegét.

Április 4 (17). Lenin „A bolsevizmus karikatúrája" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 44. számának mellékletében.

Április 8 (21). Lenin „A burzsoázia «balratolódása» és a proletariátus feladatai" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 44. számában.

Április 29 és május 4 (május 12 és 17) között. Moszkvában megjelenik Lenin „Materializmus és empiriokriticizmus. Kritikai jegyzetek egy reakciós filozófiáról" c. műve.

Április vége—június első fele. Lenin előkészíti a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezletét.

Május 8 (21). Lenin Párizsban a „Proletarij" szerkesztőségének klubjában előadást tart „A munkáspárt és a vallás" címmel.

Május 13 (26). Leninnek „A munkáspárt és a vallás" c. cikke megjelenik a „Proletarij" 45. számának vezércikkeként.

Június 4 (17). Lenin „Az osztályok és a pártok a valláshoz és az egyházhoz való viszonyuk szempontjából" c. cikke megjelenik a „Szocial-Demokrat" 6. számában.

Legkésőbb június 7 (20). Lenin elnököl a „Proletarij" szerkesztőségi tagjainak és a helyi szociáldemokrata szervek képviselőinek zártkörű értekezletén, amelyen ismerteti a párt belső helyzetét.

Június 8—17 (21—30). Lenin elnököl a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezletén, felszólal a vitákban, módosításokat indítványoz a határozati javaslatokhoz, egyes kérdésekre vonatkozóan pedig határozati javaslatokat terjeszt elő.

Az értekezlet a legfőbb kérdésekben a lenini határozati javaslatokat fogadta el.

Július 3 (16). A „Közlemény a «Proletarij» kibővített szerkesztőségének értekezletéről", amelyet Lenin

írt, megjelenik a „Proletarij" 46. számának mellékletében.

Július 11 (24). A „Proletarij" 46. számában megjelennek Lenin következő cikkei: „A cár európai útja és a feketeszázas duma néhány képviselőjének angliai utazása" (vezércikk) és „A likvidátorság likvidálása".

Július. Lenin a Központi Bizottság orosz részének titkárával folytatott megbeszélés során útmutatást ad a pártszervezetek soraiba beférkőzött provokátorok elleni harchoz.

Július vége—augusztus. Lenin családjával (N. K. Krupszkajával, anyósával és M. I. Uljanovával) a Párizs környéki Bombonban (Seine-et-Marne megye) üdül.

Augusztus 5 (18). Lenin a Capri-szigeti iskola szervezőinek írt levelében közli, hogy nem hajlandó az iskolán előadásokat tartani, és meghívja az iskola hallgatóit Párizsba, hogy bolsevik előadókat hallgassanak.

Lenin a Bolsevik Központ gazdasági bizottságának írt levelében ellenzi, hogy a bizottság segítséget nyújtson Trockijnak bécsi „Pravdá"-ja kiadásához.

Augusztus közepe. Lenin a Központi Bizottság Külföldi Irodájának továbbítja a Nemzetközi Szocialista Irodától kapott bizalmas körlevelet, amely a spanyol kormánynak Marokkóban folytatott imperialista rablópolitikája elleni tiltakozó gyűlések szervezéséről szólt.

Augusztus 17 (30). Lenin a Capri-szigeti iskola hallgatóinak írt válaszlevelében megvilágítja az iskola pártellenes jellegét, újból leszögezi, hogy nem fog előadásokat tartani ezen az iskolán és ismét meghívja Párizsba az iskola hallgatóit.

Augusztus. Lenin részt vesz a III. Állami Duma szociáldemokrata frakciójának támogatásával megbízott bizottság munkájában.

Nyár. Lenin meglátogatja Paul Lafargue-ot, és beszélget vele „Materializmus és empiriokriticizmus" c. könyvéről.

TARTALOM

35* — 5/04 S

1909

KÉPMELLÉKLETEK

7046. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.